

398 ๒๗
ธ ๒๗ ๑
๕ 3

วิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้

ปริญญานิพนธ์

ของ

ชำรงก์ กาญจนธานี

21 เมย 2535

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ธันวาคม 2527

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๓ ๑ ๑๑ 8๗

วิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้

๖

บทคัดย่อ

ของ

ธารรงค์ กาญจนธานี

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจักษ์ศิลปาคม
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ธันวาคม ๒๕๖๖

การศึกษาวិเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ นับได้ว่ามีคุณค่าควรแก่การศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้เป็นแหล่งรวมของความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมของชนในท้องถิ่นภาคใต้ นอกจากนี้ยังได้เห็นการใช้ศิลปะการประพันธ์ของกวีชาวภาคใต้ ซึ่งมีความสามารถทางการประพันธ์ไม่ด้อยไปกว่ากวีในราชสำนัก วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เป็นวรรณกรรมที่ได้มีการปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่แล้วจำนวน 6 เรื่องคือ เรื่องนายขัน เรื่องวันการ เรื่องสุบินจำนวนเก่า เรื่องพระรถเมรี เรื่องมโหรีกาปิมาต และเรื่องสุทธิกรรพชาคกถากาพย์ การศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้มีความมุ่งหมายสำคัญ 2 ประการคือ เพื่อศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ และเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม นอกจากนี้ยังได้ศึกษาลักษณะวรรณกรรม อันได้แก่ ความเป็นมาของวรรณกรรม จุดมุ่งหมายในการแต่ง ลักษณะคำประพันธ์ โครงเรื่อง การดำเนินเรื่อง เนื้อเรื่องย่อ แนวคิดของเรื่อง และการใช้ภาษาและสำนวนโวหาร วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าใช้วิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ และเสนอผลงานแบบพรรณาวิเคราะห์

ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ยังไม่สามารถกำหนดแน่นอนลงไปได้ว่าใครแต่ง และแต่งในสมัยใด จุดมุ่งหมายที่สำคัญในการแต่งคือใช้สวดอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน และเพื่อแสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา คำประพันธ์ที่ใช้ ใช้คำประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นพื้น กาพย์ที่ใช้มากที่สุดคือ กาพย์ยานี 11 รองลงมาคือ กาพย์สุรางคนางค์ 28 และกาพย์ฉมัง 16 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีคำประพันธ์ชนิดอื่น ๆ ซึ่งมีลักษณะคล้ายคำฉันท์ที่ไม่เคร่งครัดรัดกุม และคำประพันธ์ที่กวีคิดขึ้นใช้เองบ้าง แนวคิดของเรื่องมีแนวคิดใหญ่หลายแนวคิดกว้างกันออกไป แต่จะสอดคล้องแนวคิดตรงตรงกันก็่อมุ่งแสดงกฎแห่งกรรมในลักษณะการหาดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว คาบหลักธรรมทางพุทธศาสนา การดำเนินเรื่อง จะยึดถือธรรมเนียมนิยมในการแต่งอย่างเคร่งครัด คำเนินเรื่องในลักษณะของเรื่องเล่า ลำดับเหตุการณ์ตามลำดับปฏิกิริยา และบิดเบือนแบบสุชนาฏกรรม การใช้ภาษาและสำนวนโวหาร ถ้อยคำภาษาที่ใช้จะมีภาษาถิ่นภาคใต้เข้ามาปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก และประกอบด้วยโวหารเปรียบ เปรียบที่เกินไม่ด้อยไปกว่าวรรณคดีแบบฉบับ ผลการศึกษาในส่วนนี้

เกี่ยวกับสัญลักษณ์พบว่า มีการใช้สัญลักษณ์ในโวหารภาพพจน์ สัญลักษณ์จากแก่นเรื่อง
สัญลักษณ์จากตอนสำคัญ และสัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ การวิเคราะห์สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้
ช่วยให้เข้าใจและมองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้เด่นชัดขึ้น ผลการ
ศึกษาวิเคราะห์ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมพบว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่น
ภาคใต้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมของชาวภาคใต้ได้เด่นชัด
หลายประการ นอกจากนี้ยังพบว่าความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมดังกล่าว
จะมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวีในด้านการสร้างตัวละคร การดำเนินเรื่อง
การสร้างฉาก และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกหรือทัศนะของกวีอย่างเด่นชัดอีกด้วย

สรุปความสำคัญที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ครั้งนี้
ได้ 3 ประการคือ ประการที่หนึ่ง ทำให้เห็นลักษณะการใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมนิทาน
ท้องถิ่นภาคใต้ ประการที่สอง ทำให้ทราบถึงลักษณะความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของ
สังคมของคนไทยในท้องถิ่นภาคใต้ กล่าวได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้เป็นแหล่ง
รวมไว้ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาวภาคใต้ ประการที่สาม ช่วยส่งเสริมความ
เข้าใจในวรรณกรรมท้องถิ่น อันเป็นส่วนเกื้อหนุนบำรุงไว้ซึ่งสมบัติทางวรรณกรรมของชาติ

AN ANALYSIS OF LITERARY TALES FROM THE SOUTH OF THAILAND

AN ABSTRACT

BY

THAMRONG KANCHANATHANI

Presented in partial fulfillment of the requirements

for the Master of Education degree

at Srinakharinwirot University

December 1984

Since Literary Tales from the South of Thailand are the genre of literary work that contains beliefs, traditions and social values of local people in the South of Thailand, they are worth studying and analysing. Moreover, we can see the ability of Southern poets in their art of composing which is not inferior to court poets.

The six Literary Tales in this thesis have already been adapted and published. They are Nai Dun, Wun Kan, Subin - surnuan - kao, Phrarote - Merce, Manohranibat and Suthikarn - chadok - kumkaab.

There are two purposes in analysing these Six Literary Tales. The first one is to study and analyse symbols in Southern Literary Tales. The second one is to study and analyse beliefs, traditions and social values which appear in these literary works. In addition, the characteristics of literary works (the origin of literary works, the purpose of writing, the genres of poetry, the plots, the development of the stories, the stories in short, the ideas and the use of language and figures of speech) can be studied too. Both historical research and the descriptive method are used in this thesis.

According to the study, it cannot be indicated who composed these six Literary Tales and in what periods they were composed. The main objective of composing was to be read aloud for entertainment and to demonstrate the main principles of Buddhism. The kind of poetry the poets used much in their poems are kaab. They used kaab yanee 11 in most of their works and they used kaab surangkanang 28 and kaab chabang 16 respectively. They also used other kinds of

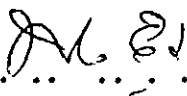
poetry similar to kum chun that is not strict about being stressed or unstressed. Moreover, some poets invented their own kind of poetry. Although there are different principal ideas in these Literary Tales, the minor ideas are the same. That is the main principle of Buddhism, the Law of Karma : Whatever deeds they do - good or evil - of such they will be the heirs. The poets strictly followed a traditional way of writing in developing their stories - they narrated the stories, the events in the stories are in chronological order and the stories end happily. About the language and figures of speech, there are many words of Southern dialects and the figures of speech are not inferior to classic literature. About the symbols, they can be found in figures of speech, the themes of the stories, the episode and so on. Analysing these symbols helps us understand and appreciate the values of Literary Tales from the South of Thailand more deeply. Furthermore, these Literary Tales reflect many beliefs, traditions and social values of people in the South outstandingly. It is also found that these beliefs, traditions and social values influenced the poets in characterizing, developing the story and describing scenery. And most of all it strongly influenced the poets' feelings and their attitudes.

In summary, there are three results from this study and analysis. The first one is that we can see how symbols are used in Literary Tales from the South of Thailand. The second one is that we know about beliefs, traditions and social values of Thai people

in the South. It can be said that Literary Tales from the South of Thailand are a compilation of valuable cultural heritage of people in the South of Thailand. And the last one is that this study and analysis will promote understanding of local literary works which is an indirect way to enhance national treasures in the form of literary works.

คณะกรรมการที่ปรึกษาประจำตัวนิสิตและคณะกรรมการสอบ ได้พิจารณาปฏิญญาพนธ์
ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

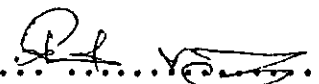
คณะกรรมการที่ปรึกษา

..... ประธาน

..... กรรมการ

คณะกรรมการสอบ

..... ประธาน

..... กรรมการ

..... กรรมการ

ประกาศนุญการ

การทำปริญญาบัตรครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี โดยผู้ศึกษาได้รับความกรุณาจาก
ผู้ช่วยศาสตราจารย์มะเนาะ ยูเด็น ประธานกรรมการ อาจารย์ปรางค์ ชวัญแก้ว
กรรมการ และผู้ช่วยศาสตราจารย์โมรี ชื่นสำราญ กรรมการสอบ ที่ได้กรุณา
ให้คำแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ มาโดยตลอด ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณ
เป็นอย่างสูง

นอกจากนี้ ผู้ศึกษายังได้รับความช่วยเหลือจาก อาจารย์ปรีชา นุ่นสุข วิทยาลัยครู
นครศรีธรรมราช ได้กรุณาให้ยืมวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ และ
จัดหาเอกสารประกอบการศึกษากันคว้าที่มีคุณค่าให้ผู้ศึกษาอีกด้วย อีกท่านหนึ่งซึ่งผู้ศึกษาให้
ความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่งคือ ท่านอาจารย์กอบพร หมายเจริญ หัวหน้าภาควิชา
ภาษาไทยวิทยาลัยครูยะลา ใจให้การสนับสนุนแก่ผู้ศึกษามาโดยตลอด นอกจากจะคอยให้
คำแนะนำปรึกษาในการจัดทำแล้ว ยังได้อนุเคราะห์มอบเงินทุนส่วนตัวแก่ผู้ศึกษาเพื่อเป็น
ค่าใช้จ่ายในการจัดทำปริญญาบัตรฉบับนี้เป็นเงิน 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน)
ผู้ศึกษาขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ธำรงค์ กาญจนธานี

สารบัญ

บทที่

หน้า

1	บทนำ	1
	ภูมิหลัง	1
	ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	7
	ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	8
	ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า	8
	ข้อตกลงเบื้องต้น	8
	คานิยามศัพท์เฉพาะ	9
	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	11
	เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า	13
2	สภาพทั่วไปของท้องถิ่นภาคใต้	21
	สภาพทางภูมิศาสตร์	21
	ประวัติศาสตร์	25
	ศาสนา	31
	การศึกษา	32
	ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญ	35
3	ลักษณะวรรณกรรม	51
	ความเป็นมาของวรรณกรรม	51
	จุดมุ่งหมายในการแต่ง	64
	ลักษณะคาประพันธ์	70
	โครงเรื่อง	81

การคาเนินเรื่อง	83
เนื้อเรื่องย่อ	93
แนวคิดของเรื่อง	105
การใช้ภาษาและสำนวนโวหาร	107
4 สัญลักษณ์ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้	115
ความหมายของสัญลักษณ์	115
ประเภทของสัญลักษณ์	117
การใช้สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย	118
สัญลักษณ์ที่ควรทราบ	122
สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์	126
สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากแก่นเรื่อง	164
สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากตอนสำคัญ	178
สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ด	204
5 ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยม	220
ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏใน	
วรรณกรรม	220
ความเชื่อ	221
ความเชื่อเรื่องกรรม	221
ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์	232
ความเชื่อเรื่องผีสิ่งลางเทวคา	239
ความเชื่อเรื่องน้อกุ	246
ความเชื่อทางไสยศาสตร์	248

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์	257
ความเชื่อเรื่องโชคลาง	263
ความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน	266
ความเชื่อเบ็ดเตล็ด	271
ประเพณี	273
ประเพณีการแต่งงาน	274
ประเพณีการท้าวขวัญ	284
ประเพณีการบวช	291
ประเพณีการทศพ	297
ค่านิยมของสังคม	305
ค่านิยมเกี่ยวกับบุคคล	306
ค่านิยมในการเลือกคู่ครอง	323
ค่านิยมทางด้านการปกครอง	338
ค่านิยมทางด้านการศึกษา	342
ค่านิยมเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ	345
อิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่มีผลต่อ การสร้างสรีระกรรมของกวี	351
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	385
สรุป	386
อภิปรายผล	396
ข้อเสนอแนะ	399
บรรณานุกรม	401

ภูมิหลัง

วรรณกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ เพราะวรรณกรรมของชาติใดก็ตามย่อมจะมีลักษณะวัฒนธรรมประเพณีตลอดจนสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ของชนชาตินั้น เกี่ยวพันอยู่ด้วยเสมอ จนถึงกับมีคำกล่าวเป็นทานองว่า "ถ้าจะดูความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชนชาติใด ก็ดูได้จากวรรณคดีของชนชาตินั้น เพราะวิถีชีวิตของคนจะปรากฏอยู่ในวรรณคดีเสมอ"¹ หรืออาจจะกล่าวได้ว่า "เราดูวรรณกรรมได้จากสังคม คุ้งกมได้จากวรรณกรรม"² วรรณกรรมจึงเป็นเสมือนเครื่องสื่อแสดงถึงความเจริญของสังคมหรือชาตินั้นบ้านเมืองในแต่ละยุค ประชาชนมีความเป็นอยู่มีความคิดเห็นและมีความรู้สึกอย่างไร ย่อมมองได้จากวรรณกรรมทั้งสิ้น³ แม้ว่าเราจะมีทฤษฎีประวัติศาสตร์ แต่มันก็หาหน้าที่บันทึกเหตุการณ์ภายนอกที่เกิดขึ้นแล้วเท่านั้น ส่วนความรู้สึกนึกคิดและสภาพจิตใจอันเป็นสมุฏฐานของเหตุการณ์ที่ปรากฏออกมาภายนอกนั้นหาได้บันทึกไว้ได้ไม่⁴

นอกจากวรรณกรรมจะมีคุณค่าทางด้านสังคมดังกล่าวดำแล้ว วรรณกรรมยังมีคุณค่าทางด้านการใช้ภาษาของแต่ละสมัย แต่ละท้องถิ่นอีกด้วย ทั้งนี้เพราะ "วรรณกรรมเป็นผลิตภัณฑ์ทางความคิดของมนุษย์ ซึ่งใช้ภาษาเป็นสื่อในการแสดงออก วรรณกรรมจึงมีส่วนสัมพันธ์กับภาษาอย่างแยกกันไม่ออก นอกจากนี้วรรณกรรมยังช่วยเพิ่มพูนความรู้ทางภาษา

¹ชวน เพชรแก้ว การศึกษาวรรณคดีไทย หน้า 41

²เสถียร จันทิมาธร คนเขียนหนังสือ หน้า 2

³อุคม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก หน้า 1

⁴วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 192 - 193

มีคุณค่าทางอารมณ์ ทางด้านศีลธรรม จริยธรรม ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรม อีกด้วย¹ ทั้งนี้เพราะว่า การถ่ายทอดความรู้ความคิดของมนุษย์ย่อมสัมพันธ์กับสิ่งดังกล่าวนี้

เป็นที่น่าเสียดายว่า การศึกษาวรรณคดีทั้งในอดีตและปัจจุบัน ถูกจำกัดขอบเขต ให้แคบลงเพียงการศึกษาวรรณคดีภาคกลาง ซึ่งที่จริงแล้วก็เป็นเพียงวรรณคดีในราชสำนัก ของเมืองหลวงแต่ละสมัยเท่านั้น ดังที่ สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์² ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า "หนังสือวรรณคดีไทยถูกจำกัดจำนวนไว้ตามผู้เขียนตำรา ประวัติวรรณคดีไทยเสนอรายชื่อเอาไว้ได้ บางยุคมีวรรณคดีเพียง 2 - 3 เล่มเท่านั้น และยังเป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าทางวรรณคดีเพียงเล็กน้อยอีกหลายเล่ม" นอกจากนี้ ปราณี ชวัญแก้ว³ ใ้กล่าวถึง การศึกษาวรรณคดีไทยในทางองเดียวกันว่า "การศึกษาวรรณคดีของเรามักอยู่ในวงจำกัด กล่าวคือ ในวงวรรณคดีแบบฉบับเท่านั้น ส่วนวรรณคดีท้องถิ่นยังไม่สู้มีผู้ศึกษากันมากนัก อย่างจริงจัง ทั้งที่วรรณคดีเหล่านั้นมีคุณค่าควรแก่การศึกษา อาจอำนวยความสะดวกในแง่ ความเข้าใจชีวิต สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนภาษาไม่ท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี"

การศึกษาวรรณคดีในวงแคบดังกล่าว ย่อมทำให้ทัศนะของเราลดขอบเขตตามลงไปด้วย เราได้ทราบวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไทยในอดีตจากวรรณกรรมเพียงบางช่วง และเป็นส่วนน้อย เมืองไทยมิได้จำกัดขอบเขตไว้แต่กรุงสุโขทัย กรุงศรีอยุธยา หรือ กรุงรัตนโกสินทร์เท่านั้น ข้อมูลทางกวีนิพนธ์ที่ปรากฏจากวรรณกรรมก็ไม่อาจสรุปได้ว่าเป็นเรื่องราว หรือวิถีชีวิตของคนไทยโดยรวม จะเป็นได้ก็เพียงวิถีชีวิตของคนไทยในเมืองหลวงเท่านั้น แม้แต่จะสรุปว่าเป็นข้อมูลทางกวีนิพนธ์ของคนไทยภาคกลางก็ไม่อาจทำได้

ปัจจุบันนี้ได้มีสถาบันต่าง ๆ มองเห็นความสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นมากขึ้น เช่น สถาบันกวีนิพนธ์ศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ศูนย์ส่งเสริม

¹ วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 150

² สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ "วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้" วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 8 : 1 - 20 มกราคม - มิถุนายน 2519

³ ปราณี ชวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก 'มุกดา' ตามถวอนไพบูลย์ หน้า 1

วัฒนธรรม ที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งมีหน่วยงานย่อยอยู่ใน
วิทยาลัยครูต่าง ๆ ทั่วประเทศ ตลอดจนนักวิชาการ อาจารย์ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ
ได้ให้ความสนใจกันแล้วและจัดพิมพ์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคต่าง ๆ ออกมาเผยแพร่มากมาย
วรรณกรรมฉบับใดที่ยังไม่ได้ปริวรรตพิมพ์เผยแพร่ ก็จัดเก็บรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ
เป็นการอนุรักษ์มิให้วรรณกรรมท้องถิ่นในรูปหนังสือสมุด หรือใบลานต้องชำรุดสูญหายไป
นับได้ว่าเป็นการรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติเอาไว้ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษา
วิธีชีวิต และอรรถความเป็นมาของไทยทั่วทุกภาค มีใช้เพียงเฉพาะในเมืองหลวงอย่างที่เคย
เคยเป็นมาเท่านั้น

ภาคใต้เป็นดินแดนที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมมาช้านาน
การสร้างสรรควรรณกรรมคงจะได้กระทำกันมาโดยตลอด แต่ด้วยเหตุที่ชาคนุ้ยไม่ใส่ใจศึกษา
และเก็บรวบรวมสะสม เป็นเหตุให้วรรณกรรมรุ่นเก่าชำรุดสูญหายไปหมด คงเหลือแต่
เฉพาะรุ่นหลัง ไม่เกินสมัยอยุธยาตอนปลาย และที่คงอยู่เป็นส่วนมากก็ชำรุด ส่วนใหญ่
มีอายุราว 60 ถึง 150 ปีเท่านั้น¹ สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้วรรณกรรมภาคใต้
ใบแพร่หลายเท่าที่ควรคือ "ขาดการรวบรวมและเผยแพร่" เพราะส่วนใหญ่เป็นการเล่า
ต่อกันมา แม้จะมีการเขียนบันทึกอยู่บ้าง หนังสือเหล่านั้นก็เป็นสมบัติเฉพาะบุคคล ที่
รักการอ่านในห้องถื่นนั้น ๆ และเป็นของมีค่าที่เจ้าของหวง"²

อุทุม หนูทอง³ ได้สำรวจวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ที่พบค้นฉบับแล้วและสรุป
ไว้ว่าจำนวนหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นที่ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้* มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา เก็บรวบรวมไว้ได้ประมาณ 450 เล่ม และหน่วยประจำที่
ศูนย์ชุมนุมส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช

¹อุทุม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก หน้า 2

²ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "มุกคำ" คำบ่ลือนามพิบูลย์ หน้า 1

³อุทุม หนูทอง น.อ.ก.

* ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสถาบันทักษิณคดีศึกษา

เก็บไว้ได้ประมาณ 580 เล่ม ย่อมเป็นการยืนยันในความเจริญของวัฒนธรรมทางด้านนี้
ในบรรดาวรรณกรรมทั้งหมดนี้มีเนื้อหาจำแนกได้หลายประเภท มีนิทานประโลมโลก
นิทานเกี่ยวกับศาสนา ประวัติศาสตร์และพงศาวดาร ความเชื่อ ตำนาน คาสอน
และกฎหมายชาวบ้าน เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มีจำนวนมากมายนับพันเล่ม แต่ได้นำมา
ปริวรรตพิมพ์เผยแพร่เพียงส่วนน้อย และที่พิมพ์ออกมาแล้วก็ยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย
คงอยู่ในความสนใจของบุคคลเฉพาะกลุ่ม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มุ่งจะศึกษาวิจัยงานด้านนี้
เท่านั้น การนำวรรณกรรมเหล่านี้มาวิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญด้านต่าง ๆ ก็ยังมีได้
กระหัดกันอย่างจริงจัง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ยังคงเป็นเหมือนหนังสือเก่าที่เก็บวางไว้
บนหิ้ง หรือประทับไว้ในตู้คาบศูนย์วัฒนธรรมต่าง ๆ ลาเหตุประการหนึ่งที่วรรณกรรมท้องถิ่น
ภาคใต้ไม่เป็นที่แพร่หลายในกลุ่มผู้สนใจวรรณคดีเท่าที่ควรนั้น อาจเป็นเพราะว่าผู้อ่าน
ไม่เห็นความสำคัญ ไม่เห็นประโยชน์และคุณค่าที่ได้จากการอ่าน เนื่องจากขาดตัวอย่าง
การวิเคราะห์ ที่เปรียบเสมือนการประชาสัมพันธ์คุณค่าของวรรณกรรมเหล่านี้

ประทีป ชุมพล¹ กล่าวถึงความสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ไว้ว่า
"วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มีลักษณะหลายอย่างที่น่านศึกษา หากจะพูดในแง่คุณค่าทาง
วรรณคดีก็" ก้าว ก็มีอยู่หลายเรื่องที่ดีก็มีลักษณะเฉพาะตัว การศึกษาค้นคว้าวรรณกรรม
จากท้องถิ่น จึงเป็นเรื่องจำเป็นที่ควรริบเร่งกระทำ เพราะเหตุที่กระจัดกระจายอยู่
หลายแห่ง และนับวันจะสูญหายไปหมด"

ผู้ศึกษามีความสนใจวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ และตั้งใจจะส่งเสริมเผยแพร่
ให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางมากขึ้น จึงเลือกเอาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภท
นิทานที่มีการพิมพ์เผยแพร่แล้วมาวิเคราะห์ให้เห็นคุณค่าด้านต่าง ๆ อย่างละเอียด แต่จะ
เน้นพิเศษในส่วนที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์การใช้สัญลักษณ์ และการวิเคราะห์คุณค่าด้าน
ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ และอิทธิพลของ

¹ประทีป ชุมพล วรรณกรรมภาคใต้ หน้า 4

ความเชื่อ ประเพณี ค่านิยม ที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมกันต่าง ๆ ของกวี เช่น มีอิทธิพลต่อการสร้างบุคลิกและพฤติกรรมของตัวละคร หรือมีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง เป็นต้น สาเหตุที่เน้นในเรื่องดังกล่าวเพราะ ตั้งใจจะให้การศึกษา ค้นคว้าครั้งนี้ได้ครอบคลุมคุณค่าที่สำคัญ 2 ประการ ไปพร้อม ๆ กันคือ คุณค่าทางค่านิยม ศิลปะการประพันธ์ และคุณค่าทางด้านเนื้อหา

ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์ (symbol) นั้น นับได้ว่ามีความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรมมาก เพราะ "ปัญหาสำคัญที่ผู้อ่านและกวีประสบคือ ภาษา ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการสื่อสาร ภาษาพูดเป็นเสียงแทนสิ่งที่ต้องการพูด ภาษาเขียนแทนเสียงพูดอีกชั้นหนึ่ง ภาษาในวรรณคดีเป็นสัญลักษณ์ มีความหมายกว้างและลึกซึ้งกว่าความหมายตามหลักไวยากรณ์ หรือตามหลักตรรกศาสตร์"¹ ภาษาสัญลักษณ์เป็นภาษาที่ให้ควารู้สึกทางประสาทสัมผัส นอกจากความคิดแล้วยังรวมถึงความรู้สึกอีกด้วย ภาษาที่ใช้ นอกจากความหมายโดยตรงแล้วยัง เป็นความหมายที่เนนภาพที่ลึกซึ้งกว้างไกลออกไปอีก² "ผู้ประพันธ์ควรมีความรู้สึกในภาษา (sense of language) คือควรมีความรู้สึกอยู่ในตัวว่า ถ้าใช้ถ้อยคำอย่างนั้นอย่างนี้ จะทำให้ผู้อ่านจินตนาการขึ้นในใจอย่างไรด้วย"³

การใช้สัญลักษณ์จะไดผลเพียงใดหรือไม่ ขึ้นอยู่กับทั้งผู้อ่านและผู้เขียน สัญลักษณ์จะเกิดประโยชน์ก็ต่อเมื่อสามารถสร้างความเข้าใจได้ การเข้าใจวิธีใช้สัญลักษณ์และการ เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ในเรื่องที่อ่านจึงเป็นสิ่งสำคัญมาก ถึงแม้ว่านักเขียนจะใช้สัญลักษณ์ยากก็คงไม่เกินความถนัดของผู้อ่านที่จะ เข้าใจได้ แม้ว่าแต่ละคนจะมีความเข้าใจแตกต่างกันในรายละเอียด แต่หลักใหญ่ ๆ แล้วน่าจะใกล้เคียงกันมากที่สุด

¹พลศรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ วิทยาวรรณกรรม หน้า 58

²ลลิตา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 2

³พลศรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ล.ก. หน้า 59-60

มีงานการสื่อความหมายนั้นก็จะล้มเหลว¹

เรื่องเกี่ยวกับสัญลักษณ์มีความสำคัญมากดังกล่าวนานี้ ผู้ศึกษาจึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียด โดยจัดแยกออกเป็นบทหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งอาจจะทำให้พบปัญหาและข้อคิดที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อ่าน และผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นในแนวนี้อีกต่อไป

ในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่ปรากฏในวรรณกรรม นั้นได้มีความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรมอย่างมากเช่นเดียวกัน ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้นแล้วว่า สังคมกับวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ถึงกับมีผู้กล่าวว่า "เราควรวรรณกรรมได้จากสังคม และดูสังคมได้จากวรรณกรรม"² วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ก็ย่อมสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อันได้แก่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมทางสังคมของชาวไทยภาคใต้ ภายในขอบเขตที่วรรณกรรมจะครอบคลุมหรือพาดพิงไม่ถึง ผู้ศึกษาก็มีความสนใจและเห็นว่ามีความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรม จึงได้ศึกษาวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ในเชิงสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมไว้ด้วยประการหนึ่ง ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาด้านสังคมวิทยา จากข้อมูลทางคติชนวิทยาประเภทวรรณกรรมท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

จากการที่ได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์วรรณคดีแบบฉบับ และวรรณกรรมท้องถิ่นภาคต่าง ๆ ของไทยมาแล้ว ปรากฏว่าส่วนใหญ่จะมุ่งศึกษาในแง่มุมที่ว่าวรรณคดีสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมอย่างไรบ้าง เป็นการมองเพียงผลที่ได้จากวรรณคดีเท่านั้น มิได้มองว่าลักษณะต่าง ๆ ทางสังคม จะมีผลต่อการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมของกร้อย่างไรบ้าง เช่น อาจศึกษาว่า ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม จะมีผลต่อการสร้างสรรค์ตัวละคร ทั้งด้านบุคลิกและพฤติกรรม หรือป็นอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องเป็นต้น ทั้งนี้เพราะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า "การแต่งวรรณคดีนั้น กร้อยอมได้รับอิทธิพลจากสิ่งต่าง ๆ บ้างไม่มากนักน้อย เช่น สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์

¹ ลัคนา ปานุญ วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 2

² เสถียร จันทิมาธร คนเขียนหนังสือ หน้า 2

และวรรณคดีเก่า ๆ ซึ่งกวีมักยึดถือเป็นแบบฉบับ"¹ การศึกษาวรรณกรรมในลักษณะ
ประการหลังดังกล่าวนี้เป็นการมองในมุมกลับว่า สังคมมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมอย่างไร
มิใช่มองแต่เพียงว่า วรรณกรรมสะท้อนสภาพสังคมอย่างไร เหมือนอย่างที่เคยศึกษากัน
มาแต่เดิมเท่านั้น นอกจากนี้การวิเคราะห์เกี่ยวกับอิทธิพลของสังคมที่มีต่อวรรณกรรม
ดังกล่าว จะเป็นการให้ความสำคัญแก่วรรณกรรมมากขึ้น และทำให้วรรณกรรมมีความ
สมจริงมากขึ้นอีกด้วย

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้ศึกษาจึงให้ความสำคัญของสังคมที่มีผลต่อวรรณกรรม
โดยเน้นการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่
มีผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวี นอกเหนือไปจากการมองเพียงว่า วรรณกรรม
สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมอย่างไรบ้างเท่านั้น การศึกษา
ในแนวนี้จะทำให้เห็นลักษณะวรรณกรรมภาคใต้ในแง่มุมต่าง ๆ ได้ละเอียดลึกซึ้งมากขึ้น
และจะเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจได้ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

จากที่ได้อ่านมาทั้งหมดนี้เห็นได้ว่า การวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้
มีความสำคัญและมีความจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะได้รับความรู้ทางด้าน
ลักษณะวรรณกรรมและความรู้ทางด้านคติชนวิทยา จากวรรณกรรมท้องถิ่นโดยตรงแล้ว
ยังเป็นการส่งเสริมและเผยแพร่ให้ผู้สนใจได้รู้จักและเห็นความสำคัญของการศึกษา
วรรณกรรมท้องถิ่นกว้างขวางขึ้น จะเป็นแนวทางให้มีการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นมากขึ้น
เป็นการรักษา สืบต่อมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทยไว้ให้ผู้นรุ่นหลังได้ศึกษาวิถี
ชีวิตของคนไทยในอดีตสืบไป

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏใน

¹ เสาวลักษณ์ อนันตสานต์ วรรณกรรมเอกของไทย ชุนช้าง-ชุนแผน หน้า 160

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

1. ทำให้เห็นลักษณะการใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้
2. ทำให้ทราบถึงลักษณะความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมของคนไทยในท้องถิ่นภาคใต้
3. ช่วยส่งเสริมความเข้าใจในวรรณกรรมท้องถิ่น อันเป็นส่วนเกื้อหนุนการวิจัยซึ่งสืบวิถีทางวรรณกรรมของชาติ
4. ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในด้านการเรียนการสอนวิชาวรรณกรรมท้องถิ่นและทัศนวิทยาในระดับอุดมศึกษา

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

1. การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ศึกษาเฉพาะวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานเท่านั้น
2. วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานที่นำมาศึกษา เป็นวรรณกรรมลายลักษณ์ จำนวน 6 เรื่อง และได้จาก 2 แหล่งเท่านั้นคือ
 - 2.1 เรื่องมโนหรานิพาค และ เรื่องอุทธรกรรมชาตกคากาพย์ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา จักริมพ์
 - 2.2 เรื่องนายคั่น เรื่องวันการ เรื่องลุ่มปสานวนเก่า และเรื่องพระรถเมรี ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิมลาลัยกฐณกรศรีธรรมราช จักริมพ์

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาค้นคว้านี้ ว่างบเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้
 - 1.1 การยอมรับของสถาบันที่พิมพ์เผยแพร่คือ สถาบันทักษิณคดีศึกษา

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา และศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช ยอมรับว่าเป็นวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้

1.2 ภาษาที่ใช้เขียนในวรรณกรรมทุกเรื่องเป็นภาษาท้องถิ่นภาคใต้

2. สาเหตุที่ผู้ศึกษาเลือกวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ เฉพาะที่มีการพิมพ์เผยแพร่แล้วมาศึกษา เพราะ

2.1 วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่สถาบันตามข้อ 1.1 นามาพิมพ์เผยแพร่นั้น ได้ผ่านการพิจารณาคัดเลือกแล้วว่า เป็นวรรณกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษา

2.2 จุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ เน้นการวิเคราะห์ มิได้เน้นการเก็บรวบรวมหรือปริวรรต

กานิยามศัพท์เฉพาะ

1. วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ หมายถึง วรรณกรรมนิทานประเภทลายลักษณ์ที่อยู่ในความนิยมชมชอบประชาชนในท้องถิ่นภาคใต้ และได้มีการปริวรรตนำมาพิมพ์เผยแพร่แล้ว จำนวน 6 เรื่อง

2. สัญลักษณ์ (symbol) คือสิ่งที่นำมาแสดงแทนสิ่งอื่น เพื่อให้เกิดภาพเข้าใจได้ชัดเจน นิยมใช้สิ่งที่ป็นรูปธรรมแทนสิ่งที่ป็นนามธรรม¹ สัญลักษณ์ในปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ป็นสัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากโวหารภาพพจน์ สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากแก่นเรื่อง สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากตอนสำคัญ และสัญลักษณ์เบ็ดเตล็ด

2.1 โวหารภาพพจน์ (figure of speech) หมายถึง การสร้างมโนภาพ (image) ให้เกิดขึ้นโดยใช้ถ้อยคำสำนวน² ซึ่งทำให้หลายประการ เช่น

¹ อดิศักดิ์ ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 10

² สอิทธา พิพิธภูวดล และคนอื่นๆ การเขียน หน้า 167

2.1.1 อุปมา (simile) การเปรียบเทียบสิ่งที่เหมือนกัน

2.1.2 อุปลักษณ์ (metaphor) การเปรียบเทียบโดยนัย

2.1.3 บุคลาธิษฐาน (personification) การสมมุติให้มีตัวตน

2.1.4 นามนัย (metonymy) การนำคุณสมบัติที่เด่นมากอ่าวแทน

ชื่อ เช่น เรียกผู้หญิงว่า แก้วตา ดวงใจ เป็นต้น

2.2 แก่นเรื่อง (theme) คือแนวความคิดที่ปรากฏในเรื่อง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญโดยส่วนรวมของเนื้อหาที่ปรากฏในบทประพันธ์นั้น¹

2.3 ตอนสำคัญ (episode) หมายถึง ตอนหรือฉาก หรือเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ที่ช่วยเชื่อมโยงเรื่องราวและช่วยเน้นแก่นเรื่อง และสามารถนำมาวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ได้ เช่น การบูชายัญของนางมโนห์รา ในเรื่องมโนห์รา นิทานพื้นบ้านของภาคอีสาน ในเรื่องพระอภัยมณี เรื่องของท้าวทศพร บพัตร์จรรย์ ตลอดจนอิทธิพลทางศาสนาต่าง ๆ ฯลฯ

2.4 สัญลักษณ์เข้าเกล็ด ได้แก่ ตัวละครเป็นสัญลักษณ์ จากเป็นสัญลักษณ์วัตถุหรืออาวุธวิเศษต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ เป็นต้น

3. ประเพณี หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมที่ชนหมู่นึงในสังคมนั้น ถือว่าเป็นแบบแผนที่น่าความพอใจ และกลายเป็นระเบียบมาตรฐานของชนหมู่นั้นจนประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน²

4. ค่านิยมของสังคม คือสิ่งที่กลุ่มชนในสังคมหนึ่งเห็นว่ามีค่าควรแก่การรักษา ซึ่งอาจจะไม่ใช่สิ่งที่เลิศที่สุดก็ได้ ค่านิยมเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมของชนให้เป็นไปตามค่านิยมนั้น³

¹ Harry Shaw. Dictionary of Literary Terms. p. 378.

² พระวอขุนนางราชชน การศึกษาเรื่องประเพณีไทย โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 1

³ กุหลาบ มลลิกมาส วรรณกรรมไทย หน้า 38

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

1. รวบรวมวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่มีการพิมพ์เผยแพร่แล้วจากสถาบันทักษิณคดีศึกษา 2 เรื่องคือ เรื่องมโนหรานิบาต และเรื่องสุทธิกรรมชาตกคาถาพย์ และจากศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช จำนวน 4 เรื่องคือ เรื่องนายกัน เรื่องวันการ เรื่องสุป็นसानวนเก่า และเรื่องพระรถเมรี

2. ศึกษาสภาพทั่วไปของท้องถิ่นภาคใต้ และลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ จากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. วิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ตามความมุ่งหมายข้อ 1 ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ จะวิเคราะห์เป็น 3 ประเด็น คือ

3.1.1 ศึกษาวิเคราะห์ว่ามือ-ไม้บางที่นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในโวหารภาพพจน์

3.1.2 ศึกษาวิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์ ที่ปรากฏในข้อ 3.1.1 การศึกษาวิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์นี้ จะแยกย่อยเป็น 2 ประการคือ

3.1.2.1 ศึกษาว่าผู้ใช้สัญลักษณ์อะไรในความหมายว่าอย่างไร

3.1.2.2 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของสัญลักษณ์กับสัญลักษณ์ที่ใช้ โดยปกติสิ่งที่นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์จะมีส่วนสัมพันธ์กับความหมายของสัญลักษณ์อย่างใกล้ชิด เช่น อาจจะมีส่วนเหมือนหรือคล้ายกันในด้านรูปพรรณสัณฐานหรือในคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง

การศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ อาศัยการตีความโดยพิจารณาจากบริบทหรือข้อความแวดล้อมประกอบ

3.1.3 ศึกษาวิเคราะห์ว่า สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์นั้นมีสัญลักษณ์อะไรที่ใช้มากจนถือเป็นสัญลักษณ์ตามแบบแผน และสัญลักษณ์อะไรที่ใช้น้อย และมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว การศึกษาวิเคราะห์ในข้อนี้จะใช้วิธี tally หาความถี่ของสัญลักษณ์ที่ไร้ทั้งหมด

ผลการวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ทั้งหมด จะนำเสนอในรูปแบบของตารางวิเคราะห์

3.2 การวิเคราะห์สัญลักษณ์จากแก่นเรื่อง จากตอนสำคัญ และสัญลักษณ์ เบ็ดเตล็ดจะอาศัยวิธีการวิเคราะห์ดังนี้

3.2.1 อาศัยแนวทางที่นักวรรณคดี และผู้สนใจศึกษา ได้กล่าวถึงไว้ ทั้งที่เป็นงานวิจัยโดยตรง และกล่าวสอดแทรกไว้ในเอกสารต่าง ๆ

3.2.2 โดยการตีความของผู้ศึกษาเอง ในการตีความของผู้ศึกษานี้จะพิจารณาจากเนื้อเรื่อง และเหตุการณ์ในเรื่อง เป็นกุญแจไขไปสู่ความหมายของสัญลักษณ์

4. วิเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ตามความมุ่งหมาย ข้อ 2 ดังนี้

4.1 ศึกษาวิเคราะห์ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ห่อนได้เห็นความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่สำคัญ ๆ อะไรบ้าง

4.2 ศึกษาวิเคราะห์ว่า ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในข้อ 4.1 มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวีอย่างใดบ้าง เช่น อิทธิพลที่มีต่อการสร้างตัวละคร อิทธิพลที่มีต่อการดำเนินเรื่อง เป็นต้น

5. วิธีการในการศึกษาค้นคว้า ใช้วิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ (Historical Research) และ เสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากันคว่ำ

วรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้มีผู้รวบรวมกันคว่ำไว้ และผู้ศึกษาได้ใช้เป็นแนวทาง หรือเอกสารอ้างอิงดังต่อไปนี้คือ

ปราณี ขวัญแก้ว¹ ได้รวบรวมและศึกษาวรรณคดีชาวบ้านจาก "บุณฑรา" ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช วรรณคดีที่นำมาศึกษา มี 3 เรื่องคือ พระรถเมรี, หอยสังข์, วันการ โดยมีจุดประสงค์เพื่อจะศึกษาที่มาของเรื่อง ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง จุดมุ่งหมายในการแต่ง ลักษณะคาบประพันธ์ แนวคิด การดำเนินเรื่อง คุณค่าด้านสุนทรียะ ค่านิยมของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี เปรียบเทียบกับวรรณคดีแบบฉบับเรื่อง ภาพยนตร์ไชยสุริยา ของขุนทรภูมพลพระราชนิพนธ์เรื่องสังข์ทอง และเรื่องสุวรรณสังข์ จากปัญญาสชากก

ประพนธ์ เรื่องณรงค์² ศึกษาเรื่องพระวรวงศ์ วรรณกรรมจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็น มังสื่อมุกจำนวน 4 เล่ม โดยเน้นการวิเคราะห์หลักกับละคร อักษรวิธี วรรณกรรม และสังคม ตลอดจนเปรียบเทียบอนุภาคต่าง ๆ

ประทีป ชุมพล และคนอื่น ๆ³ ศึกษาวรรณกรรมภาคใต้ ในเชิงประวัติ วรรณกรรมโดยสังเขป ได้จัดแยกวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ออกเป็นประเภทต่าง ๆ หลายประเภท เช่น ประเภทศาสนา นิทาน สุภาษิต นิราศ ทารา กฎหมาย และตำนาน และกล่าวถึงวรรณกรรมแต่ละเรื่องโดยสังเขป เกี่ยวกับผู้แต่ง ทุนองแต่ง ประวัติความเป็นมา เนื้อเรื่อง และตัวอย่างตอนสำคัญ ๆ ของแต่ละเรื่อง ช่วยให้มองเห็นลักษณะวรรณกรรมภาคใต้ได้เด่นชัดขึ้น

¹ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุณฑรา" ตำบลร่อนพิบูลย์ 535 หน้า

²ประพนธ์ เรื่องณรงค์ "พระวรวงศ์" วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี :
การศึกษาเชิงวิเคราะห์ 325 หน้า

³ประทีป ชุมพล (บรรณาธิการ) วรรณกรรมภาคใต้ 224 หน้า

พัฐุณี สุทธิสงคราม¹ ศึกษาวรรณกรรมภาคใต้ 4 เรื่องคือ กฤษณาสอนน้อง ฉบับเมืองนครศรีธรรมราช สุบินสำนวนเก่า สุทธิกรรม และวันคาร โดยเน้นการศึกษาในเชิงประวัติวรรณกรรม คือ กล่าวถึงที่มา ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง วัตถุประสงค์ในการแต่ง ตัวละครสำคัญ ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง เนื้อเรื่องย่อ ตัวอย่าง และคติเตือนใจที่ได้จากเรื่อง

อุทุม หนูทอง² ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลก ในเชิงประวัติวรรณกรรมภาคใต้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิหลังของภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรม ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ รวบรวมวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้โดยการสรุปย่อ และศึกษาในเรื่องผู้แต่ง วัตถุประสงค์ในการแต่ง ยุคสมัยที่แต่ง เนื้อหา รูปแบบ คาประพันธ์ บ่อเกิดของวรรณกรรมและคุณค่า วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกที่รวบรวมได้ทั้งหมด 26 เรื่อง

ชวน เพชรแก้ว และปรีชา นุ่นสุข³ ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช ประเภทต่าง ๆ จำนวน 10 เรื่อง โดยกล่าวถึงภูมิหลังของเมืองนครศรีธรรมราช ภาษาและการศึกษาเล่าเรียน ลักษณะหนังสือบอก กวีเมืองนครศรีธรรมราช วรรณกรรมเมืองนครศรีธรรมราช และค่านิยมของสังคมบางประการในวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช

ชวน เพชรแก้ว⁴ ศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช 3 เรื่องคือ สุบิน कुमार พระเวสสันดร เจ้าเพชรกับพระมหาจักรพรรดิ โดยมีจุดประสงค์เพื่อจะศึกษาลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช และวิเคราะห์วรรณกรรมทั้ง 3 เรื่อง ทั้งกล่าวในแง่ผู้แต่ง จุดมุ่งหมายในการแต่ง เนื้อเรื่อง ความงามความไพเราะ คุณค่าที่ได้จากเรื่องและอักษรวิธี

¹พัฐุณี สุทธิสงคราม วรรณกรรมภาคใต้ 212 หน้า

²อุทุม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก 268 หน้า

³ชวน เพชรแก้ว และปรีชา นุ่นสุข วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช 260 หน้า

⁴ชวน เพชรแก้ว สุบิน कुमार พระเวสสันดร เจ้าเพชรกับพระมหาจักรพรรดิ 229 หน้า

วิเชียร วนนคร และวิมล คำศรี¹ ได้ศึกษาคำนิยมเกี่ยวกับสตรีไทยถิ่นใต้ ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ เพื่อชี้ให้เห็นค่านิยมบางประการเกี่ยวกับสตรี ซึ่งควรแก่การปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือดำรงไว้และพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ผลการศึกษาเรื่องนี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค่านิยมของสังคมไทยภาคใต้ได้เป็นอย่างมาก

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์² ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับค่านิยมของชาวใต้ ที่ปรากฏในคติชาวบ้านไว้ว่า จากคตินิเวศวิทยา หรือคติชาวบ้านช่วยให้แลเห็นได้ว่า ชาวใต้ ในอดีตมีค่านิยมที่สูงส่งอยู่หลายประการ จำแนกเป็นค่านิยมหลัก ๆ ได้ดังนี้คือ ค่านิยม คำนับการยอมรับ สามัคคีธรรม เมตตาธรรม และมานธรรม

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์³ ได้ศึกษาเรื่องมโนหรานิพาท ฉบับระดมวาสาสงสกลา โดยศึกษาเกี่ยวกับผู้แต่ง สมัยที่แต่ง ฉันทลักษณ์ กวีละครและโครงเรื่อง คุณค่าด้านวรรณคดี เช่น การสะท้อนให้เห็นภาพชีวิตของชาวบ้าน คุณค่าด้านปฏิกิริยา และ ความไพเราะ สามารถใช้เป็นแนวทางในการศึกษาเรื่องนี้ต่อไปได้เป็นอย่างดี

พลตำรวจตรี ชูพันธ์รักบัวราชเกษ⁴ ได้กล่าวถึงความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวบ้านปากน้ำใต้ สรุปได้ว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวบ้านปากน้ำใต้ที่สำคัญ ๆ มีหลายประการ เช่น ความเชื่อเรื่องเมตตามหานิยม อยู่ยงคงกระพัน กระเบื้องราง ของขลัง ความเชื่อเรื่องน้ำประเจียด การสัก ลูกประคำ พิสมร ลูกอม หามข หาดใจ หาคูณ การทรงเจ้าเข้าผี เล่นหย่าแฝด และการลงเลขยันต์ต่าง ๆ เป็นต้น

¹วิเชียร วนนคร และวิมล คำศรี การศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีไทยถิ่นใต้ ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ 142 หน้า

²สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ "ค่านิยมชาวใต้ที่ปรากฏในคติชาวบ้าน" วิชาการฉบับชีวิตไทยปากน้ำใต้ 1 : (19) - (25) มิถุนายน - กันยายน 2519

³สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ "มโนหรานิพาทในทัศนะของข้าพเจ้า" มโนหรานิพาท หน้า 300 - 317

⁴พลตำรวจตรี ชูพันธ์รักบัวราชเกษ "ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวบ้านปากน้ำใต้" วิชาการฉบับชีวิตไทยปากน้ำใต้ 1 : 2 - 21 มิถุนายน - กันยายน 2519

ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อทางไสยศาสตร์ดังกล่าวนี้ สามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการ
วิเคราะห์ความเชื่อ ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้เป็นอย่างมาก

วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ¹ ได้ศึกษากันคว้าเรื่องราวของจังหวัด
นครศรีธรรมราช ไว้อย่างละเอียดในทุก ๆ ด้าน เช่น จานภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
ภาษาวรรณกรรม และการศึกษา ประเพณี ศิลปกรรมและหัตถกรรม การละเล่น
และกีฬา ประเพณีบุคคลสำคัญ โบราณสถานโบราณวัตถุทางศาสนา โบราณสถานโบราณ
วัตถุทางประวัติศาสตร์ ตลอดจนสถานที่สำคัญ ๆ และสถานที่ท่องเที่ยว เป็นต้น ความรู้
เกี่ยวกับเรื่อง เมืองนครศรีธรรมราชดังกล่าวนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวเคราะห์
วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้เป็นอย่างมาก

จารุวรรณ จันทรโกบ² ศึกษาแนวความคิดค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรอง
ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากวรรณกรรมเรื่องกลาละเกด บกกระจอก ห้ากาสอน
อินทิมาสอนลูก ศึกษาในลักษณะฉันท์ลักษณ์ ในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ และแนวนิยมในการใช้คำเปรียบเทียบแบบฉญา ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของ
วรรณกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในส่วนที่เกี่ยวกับคำนิยบและคติธรรมต่าง ๆ สรุป
ได้ว่า คนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยึดมั่นในลัทธิไสยศาสตร์ มีการเชื่อบรรพบุรุษ
และเวียงคตาอาคม ขณะเดียวกันก็เชื่อในหลักคำสอนของพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เช่น
เชื่อเรื่องบุญบาป ชาตินี้ชาตินั้น และนิยมความเป็นชีวิตให้สอดคล้องกับประเพณีทางศาสนา
นอกจากนี้ยังมีความยึดมั่นในเรื่องความกตัญญู การเคารพผู้มีอาวุโส ยกย่องผู้มีความรู้
มีความขยันหมั่นเพียร ผลการศึกษาดังกล่าวจะเป็นแนวทางในการศึกษาเกี่ยวกับคำนิยบ
ของคนไทยภาคใต้ ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้ตามสมควร

¹วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช 607 หน้า

²จารุวรรณ จันทรโกบ แนวความคิดค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของ
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 191 หน้า

ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์¹ ศึกษาข่าวเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคา โดยศึกษาที่มาและลักษณะข่าวขอลานนาไทย วิเคราะห์ลักษณะเนื้อเรื่อง ตัวละคร ภาพพจน์ อารมณ์สะเทือนใจและจินตนาการ ตลอดจนอิทธิพลทางสังคมของลานนาไทยที่มีต่อวรรณกรรมเล่มนี้

ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ในวรรณคดี มีผู้ศึกษาวิจัย และวิจารณ์ สอดแทรกอยู่ในเอกสารต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ลัดดา ปานุทัย² ได้วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย โดยศึกษาจากวรรณคดีจำนวน 23 เรื่อง และวรรณกรรมปัจจุบัน 2 เรื่อง ได้แบ่งประเภทสัญลักษณ์ที่ศึกษากว้าง ๆ เป็น 3 ประเภทคือ

1. สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากแก่นเรื่อง
2. สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากตอนสำคัญ หรืออนุภาค
3. สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ด

นอกจากนี้ยังได้ศึกษาสัญลักษณ์ที่วิเคราะห์ได้จากโวหารภาพพจน์แบบต่าง ๆ เช่น อุปมา (simile) อุปลักษณ์ (metaphor) บุคลาธิษฐาน (personification) และนามนัย (metonymy) เป็นต้น

การแบ่งประเภทสัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ เป็นแนวทางสำหรับผู้ศึกษาได้นำมาวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ต่อไป

สุชาติ พงษ์พานิช³ ได้วิเคราะห์บทกวีจรรยในวรรณคดีไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รวม 29 เรื่อง ในบทที่ 3 ได้ให้ความหมายและยกตัวอย่างสัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย และวรรณคดีต่างชาติไว้ด้วย

¹ฉัตรยุพา สวัสดิพงษ์ ข่าวเรื่องเจ้าสุวัตร นางบัวคา 264 หน้า

²ลัดดา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย 307 หน้า

³สุชาติ พงษ์พานิช วิเคราะห์บทกวีจรรยในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1991 - 2441) 223 หน้า

สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร¹ ศึกษาลักษณะเด่นของพระอภัยมณี ในก้าน
แก่นเรื่อง ลักษณะตัวละคร โดยใช้แนววิจารณ์วรรณคดีแผนใหม่แบบตะวันตก ใน
บทที่ 4 กล่าวถึงระบบสัญลักษณ์และภาพพจน์ไว้ด้วย

ลัดดา ศิริเจริญ² ศึกษาคู่มือของชาดก เพื่อใช้ในการสอนวรรณคดีไทย
และไล่ที่ความสัญลักษณ์ในวรรณคดีชาดก เรื่องมหาเวศสันทรชาดก และสังข์ทอง
โดยกล่าวถึงสัญลักษณ์จากตัวละคร และแก่นเรื่องที่เป็นแก่นเรื่องสากล (universal
themo)

ชลธิรา สัตยาวัฒนา³ ศึกษาแนววิจารณ์วรรณคดีแผนใหม่แบบตะวันตก
(The new Criticism) เพื่อนำมาวิจารณ์วรรณคดีไทย กล่าวถึงการวิจารณ์แนว
จิตวิทยา นำจิตวิทยาจิตวิเคราะห์มากล่าวแยกให้เห็นสัญลักษณ์ในความฝัน อันเกิด
จากจิตใต้สำนึก และสัญลักษณ์อันเกิดจากจิตไร้สำนึกร่วมของมนุษยชาติ ในการวิจารณ์
ได้กล่าวถึงสัญลักษณ์ในเรื่องสิงหนไตรภพ และสัญลักษณ์ในงานเขียนของอังคาร กัลยาณพงศ์

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ⁴ เขียนเรื่องเกี่ยวกับความหมายของสัญลักษณ์
และวิจารณ์วรรณคดีไทยในแง่สัญลักษณ์ เช่น พระนาคาหลว รามเกียรติ์ มหาเวศ
สันทรชาดก และสังข์ทอง รวมทั้งวิจารณ์งานเขียนของกวีรุ่นใหม่ เช่นอังคาร
กัลยาณพงศ์

¹สุวรรณ เกรียงไกรเพ็ชร พระอภัยมณี การศึกษาเชิงวรรณคดีวิจารณ์
หน้า 318 - 349

²ลัดดา ศิริเจริญ การศึกษาคู่มือของชาดกเพื่อใช้ในการสอนวรรณคดีไทย
หน้า 76 - 90

³ชลธิรา สัตยาวัฒนา การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับ
วรรณคดีไทย หน้า 159 - 221

⁴ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์สุวรรณคดี หน้า 104 - 106

เจตนา นาควิธระ¹ เขียนเรื่องการสื่อความหมายและการตีความหมายไว้ใน
ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี กล่าวถึงความหมายซ่อนเร้นในแง่ของสัญลักษณ์ และวิจารณ์
งานเขียนของ จ่าง แซ่ตั้ง เป็นตัวอย่าง

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์² ศึกษาวรรณคดีพุทธศาสนา เรื่องพระปฐมสมโพธิกถา
และจับทำนมือวรรณคดีเรื่องนี้ขึ้น มีคำอธิบายศัพท์ คำอรรถในพุทธศาสนา อธิบาย
ข้อธรรมะ และอนุภาคที่เป็นมุขลางิฐาน (personification) ในแง่ของการตีความ
หมายจากสัญลักษณ์

วิลเลียม เอ. เลสสา (William A. Lessa)³ เขียนบทความว่าด้วย
"สัญลักษณ์ในเรื่องอีดีปัส" ได้เสนอแนวทางในการตีความในเชิงสัญลักษณ์จากเรื่องอีดีปัส
(Oedipus) ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งในบรรดาเทพปกรณัม ที่ได้รับการตีความอย่างกว้างขวาง
จากบทความเรื่องนี้จะให้เห็นแนวทางการตีความสัญลักษณ์จากเรื่องเดียวกันหลาย ๆ แนว
ของนักเขียนและนักวิชาการทางตะวันตก

Rene Wellek⁴ แบ่งสัญลักษณ์ที่ใช้ในวรรณคดีออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ 2 ประเภท
คือ

1. สัญลักษณ์ตามแบบแผน (traditional symbols)
2. สัญลักษณ์เฉพาะบุคคล (private symbols)

ลัคคา ปานุทัย⁵ ได้อธิบายลักษณะสัญลักษณ์ทั้ง 2 ประเภท กันกล่าวว่า
สัญลักษณ์ตามแบบแผน หรือสัญลักษณ์ตามธรรมเนียมนิยม (traditional หรือ
conventional symbols) คือสัญลักษณ์ที่ปรากฏซ้ำ ๆ ในวรรณคดี มีความหมาย
เป็นที่เข้าใจแก่ผู้อ่านทั่วไป การใช้สัญลักษณ์เหล่านี้ตามแบบแผนที่เคยใช้กันมา เช่น

¹เจตนา นาควิธระ ทฤษฎีเบื้องต้นแห่งวรรณคดี หน้า 1 - 10

²สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ คู่มือพระปฐมสมโพธิกถา 175 หน้า

³วิลเลียม เอ. เลสสา สัญลักษณ์ในเรื่องอีดีปัส แปลโดย กิ่งแก้ว อัครถาวร 20 หน้า

⁴Rene Wellek. Theory of Literature. pp. 189 - 190

⁵ลัคคา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 214

แมลงภู หรือผึ้ง เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ผู้ชาย ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ผู้หญิง เป็นต้น

สัญลักษณ์เฉพาะบุคคล (private หรือ personal symbols) คือสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นใหม่เฉพาะคราวในการแต่งเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แล้วอาจใช้สัญลักษณ์นั้นซ้ำในงานอื่นของตน แต่เป็นสัญลักษณ์ที่ไม่มีที่ซ้ำแพร่หลาย ความหมายของสัญลักษณ์เฉพาะบุคคลเข้าใจยากกว่าสัญลักษณ์ตามแบบแผน เพราะมีการสร้างสัญลักษณ์ขึ้นใหม่ คือ นาวัตถุ หรือคำใหม่ ๆ มาใช้เป็นสัญลักษณ์ ตัวอย่างเช่น ดอกไม้ ในวรรณคดีเป็นสัญลักษณ์หมายถึงผู้หญิง ความอ่อนหวาน ความรัก แต่ในวรรณกรรมปัจจุบัน ดอกไม้หมายถึงคนที่บริสุทธิ์ รักความยุติธรรม บางครั้งหมายถึงเยาวชน บางครั้งใช้หมายถึงคนในชนบทโดยไม่จำกัดเพศ และยังใช้ดอกไม้ในความหมายของสันติภาพอีกด้วย

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับการศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นของไทย และเกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ในวรรณคดี ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเห็นได้ว่า นักปราชญ์และผู้สนใจได้รวบรวมและศึกษาวิเคราะห์ไว้หลายแห่งกระจายมุม เอกสารและงานวิจัยเหล่านี้คงจะเพียงพอที่จะเอื้ออำนวยให้การวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ กรังนี้สำเร็จได้ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สภาพทั่วไปของท้องถิ่นภาคใต้

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า วรรณกรรมมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสังคม อย่างใกล้ชิด วรรณกรรมเป็นมรดกของสังคมที่รวบรวมเอาคติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และค่านิยม ตลอดจนเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไว้ ดังนั้น "การศึกษาภูมิหลัง (Background) ทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ของท้องถิ่น ที่วรรณกรรมเกี่ยวข้องกับอยู่ จะช่วยให้เข้าใจ วรรณกรรมแจ่มแจ้งขึ้น เพราะวรรณกรรมถูกกำหนดโดยสิ่งเหล่านั้น"¹ ด้วยเหตุนี้ ก่อนที่จะศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ผู้ศึกษาจะขอกล่าวถึงสภาพทั่วไป ของท้องถิ่นภาคใต้ โดยสังเขปดังนี้

สภาพทางภูมิศาสตร์

ภาคใต้ของประเทศไทยประกอบด้วยพื้นที่ 14 จังหวัด คือ จังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี ภูเก็ต กระบี่ พังงา นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง สงขลา สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส พื้นที่ของภาคใต้มีลักษณะแคบทอดยาว จากเหนือจรดใต้ มีเกาะต่าง ๆ หลายร้อยเกาะ นับตั้งแต่ละติจูดที่ 11 องศาเหนือ ถึงละติจูดที่ 6 องศาเหนือ คิดเป็นระยะทางประมาณ 600 กิโลเมตร ก้นกว้างที่สุด อยู่ระหว่างลองจิจูดที่ 98 องศาตะวันออก ก้นที่แคบที่สุดอยู่ที่คอกกอกระหว่างจังหวัดชุมพร และจังหวัดระนอง มีทะเลขนานทั้งสองด้าน คือทะเลอันดามันทางทิศตะวันตก และ ทะเลจีนตะวันออกที่เป็นอ่าวไทยทางทิศตะวันออก ภาคใต้มีเนื้อที่ทั้งหมด 70,189 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 43.8 ล้านไร่ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 13.8 ของพื้นที่ทั้งประเทศ²

¹ อุดม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก หน้า 5

² ไชยงค์ มงคลกิจงาม "ภาคใต้ : ภาพส่วนรวม" วิชาการภูมิศาสตร์ท้องถิ่น 2 : 89 - 100 มีนาคม 2524

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ภาคใต้มีลักษณะ เป็นแหลมยื่นลงสู่ทะเล จึงมีลักษณะทางภูมิศาสตร์ต่างไปจากภาคอื่น ๆ ของประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัด แนวกลางของแหลมเป็นสันเขาใหญ่น้อยโดยตลอด คล้ายกับกระดูกสันหลัง บริเวณค้ำนนอกออกไปเป็นที่ลุ่มสลับกับเนินเตี้ย ๆ เป็นทอน ๆ สภาพทั้งเดิมของบริเวณดังกล่าวเป็นแนวสันทรายที่น้ำท่วมไม่ถึงอยู่เป็นแห่ง ๆ นอกบริเวณสันทรายทงเป็นทะเลบ้าง หรือไม่กี่เป็นป่าพรุที่มีดินเค็มบ้าง ทำการเพาะปลูกไม่ได้ ทั้งยังมีฝนตกตลอดปี จึงทำให้น้ำท่วมยากแก่การประกอบอาชีพ ชาวพื้นเมืองเกือบจึงเลือกเอาสันทรายเป็นที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน วัควาอาราม ตลอดจนศาสนสถานทั้งหลาย จากเหตุดังกล่าว ล่วงมาถึงวันนี้จึงเห็นได้ว่าเมืองต่าง ๆ ของภาคใต้โดยเฉพาะฝั่งทะเลตะวันออก มักตั้งอยู่บนเนินทั้งสิ้น ส่วนบริเวณค้ำนนอกมักเป็นที่ลุ่มสำหรับทำนาและถ้ายความสมบูรณ์ซึ่งธรรมชาติอำนวยให้ ทำให้การขยายตัวของชุมชนกว้างขวางออกไปเรื่อย ๆ การสั่งสมพอกพูนทางวัฒนธรรมจึงมีมากยิ่งขึ้น¹

ภาคใต้เป็นภาคที่ได้รับอิทธิพลจากทั้งลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ จึงมีฝนตกเกือบตลอดทั้งปี ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ยวัดได้ปีละ 2375.5 มิลลิเมตร นับว่าสูงกว่าปริมาณน้ำฝนในภาคอื่น ๆ ของประเทศ² นอกจากนี้ภาคใต้ของประเทศไทย ยังมีฤดูกาลเพียง 2 ฤดู คือ ฤดูฝน และฤดูแล้ง แตกต่างไปจากภาคอื่น ๆ ซึ่งมีถึง 3 ฤดู คือมีฤดูหนาวด้วย

ภาคใต้มีแม่น้ำลำคลองหลายสาย มีงานวิจัยประโยชน์ในการเพาะปลูก และการคมนาคม และเป็นเส้นทางที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การเผยแพร่บรรพตทางศิลปวัฒนธรรมมาแต่โบราณ แม่น้ำที่สำคัญได้แก่³

¹ อุกม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก หน้า 5 - 6

² กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมในภาคใต้ หน้า 1

³ ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ "ภาคใต้ของประเทศไทย" วิชาฉบับชีวิตไทยกับวิถี

1. แม่น้ำตะเภา หรือแม่น้ำชุมพร เกิดจากคลองท่าแซะ และคลองรับร่อ ไหลมารวมกันในเขตอำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร มีความยาวประมาณ 40 กิโลเมตร
2. แม่น้ำหลังสวน เกิดจากเทือกเขาที่แบ่งเขตอำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง กับอำเภอพะโต๊ะ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ไหลออกทะเลที่ตำบลปากน้ำ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีความยาวประมาณ 100 กิโลเมตร
3. แม่น้ำกระบุรี หรือแม่น้ำปากจั่น เกิดจากคลองห้วยกระเคี้ยงและคลองกระเนย ที่เกิดจากทิวเขาตระนาวศรี ไหลลงทะเลอันดามันในเขตอำเภอเมืองระนอง ยาวประมาณ 135 กิโลเมตร
4. แม่น้ำพุกควง หรือแม่น้ำคีรีรัฐ ต้นน้ำเกิดจากภูเขาต่าง ๆ ในทิวเขาภูเก็ต ไหลผ่านอำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ไหลไปบรรจบกับแม่น้ำตาปีก่อนถึงท่าข้ามราว 2 กิโลเมตร ยาวประมาณ 120 กิโลเมตร
5. แม่น้ำตาปี หรือแม่น้ำหลวง ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาหลวง หรือเขาใหญ่ ในเขตอำเภอฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลออกทะเลอ่าวไทย ในเขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ยาวประมาณ 232 กิโลเมตร
6. แม่น้ำปากพนัง ต้นน้ำเกิดจากทิวเขานครศรีธรรมราช ในเขตตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ยาวประมาณ 115 กิโลเมตร
แม่น้ำปากพนัง เป็นเส้นทางคมนาคมทางน้ำติดต่อระหว่างจังหวัดลงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช มาแต่โบราณ
7. แม่น้ำตรัง เกิดจากคลอง 4 สาย ไหลมารวมกันในเขตอำเภอเปือยตรัง ไหลออกทะเลที่ปากน้ำกันตัง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นแม่น้ำใหญ่มากเรือขนาด 300 - 400 ตัน สามารถเข้าถึงอำเภอกันตังได้
8. แม่น้ำปัตตานี ต้นน้ำเกิดจากทิวเขาในเขตประเทศมาเลเซีย และเขตอำเภอเบกม จังหวัดยะลา ไหลผ่านอำเภอบันนังสตา อำเภอธารโต และอำเภอเบ็ญียง จังหวัดยะลา ออกสู่ทะเลที่จังหวัดปัตตานี มีความยาวประมาณ 190 กิโลเมตร
9. แม่น้ำสายบุรี หรือแม่น้ำตะลุบัน เกิดจากเทือกเขาซึ่งปันเขตแดนระหว่าง

ประเทศมาเลเซีย กับ ประเทศไทยในอาเภอแวง จังหวัดนราธิวาส มีความยาวประมาณ 170 กิโลเมตร ไหลลงสู่อ่าวไทยในเขตอาเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

10. แม่น้ำโก-ลก ต้นน้ำเกิดจากเขายาลี่ เป็นแม่น้ำแบ่งเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศมาเลเซีย ไหลผ่านอาเภอแวง อาเภอสู่โขงโก-ลก อาเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส และไหลลงสู่อ่าวไทยในเขตอาเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส

นอกจากแม่น้ำสายสำคัญทั้ง 10 สายนี้แล้ว ยังมีแม่น้ำสายย่อยเล็ก ๆ อีกมากมาย และยังมีทะเลสาบใหญ่ ๆ เช่น ทะเลสาบสงขลา ในจังหวัดสงขลา และทะเลสาบลำปำ ในจังหวัดพัทลุง ซึ่งอำนวยความสะดวกในการประมงสำหรับชาวภาคใต้เป็นอย่างมาก

ภาคใต้เคยมีความรุ่งเรืองมาในอดีต เคยติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศ เช่น อินเดีย กรีก อาหรับ จีน และดินแดนสุวรรณภูมิอีกด้วย โดยมีเส้นทางการค้าที่สำคัญคือ¹

1. ลานน้ำกระบือ (เมืองระนอง) อยู่ทิศบริเวณคอคอดกระ ใช้เดินทางติดต่อระหว่างเมืองชุมพรกับฝั่งตะวันตก
2. ขึ้นบกที่ตะกั่วป่า แล้วใช้เส้นทางเกินบก หรือทางน้ำมาออกที่ปากอ่าวบ้านคอน
3. ขึ้นบกที่ไทรบุรี แล้วใช้เส้นทางบกมาออกที่เมืองปัตตานี สงขลา
4. ขึ้นบกที่เมืองตรัง แล้วเดินบกมายังนครศรีธรรมราช
5. ขึ้นบกที่กระบุรี แล้วใช้เส้นทางเรือมาตามคลองท่อม คลองปะกาสัย มาลงแม่น้ำตาปี ออกอ่าวบ้านคอน สุราษฎร์ธานี

ลักษณะประชากร ประชากรภาคใต้ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ใหญ่ ๆ 3 กลุ่ม คือ ชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ชาวจีน กับชาติพันธุ์เล็ก ๆ เช่น ชาวเล เขมร และชาวกูย อีกจำนวนหนึ่ง

¹ สนั่น เมืองวงษ์ ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์สู่สมัย หน้า 59

ชาวไทยซึ่งส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา มีมากที่สุดในจังหวัดทางตอนเหนือของภาค และลดลงตามลำดับในจังหวัดที่ถัดลงไปทางใต้ จนจกชายแดนมาเลเซีย ในแนวตั้งแต่จังหวัดภูเก็ต พังงา กระบี่ ตรัง สงขลา ลงไปทางใต้จะเริ่มมีกลุ่มชาวไทยมุสลิมนับถือศาสนาอิสลาม เพิ่มขึ้นตามลำดับเช่นกัน ส่วนชาวจีนในภาคใต้มีจำนวนมาก รองลงมาจากกรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพธุรกิจอยู่ตามเขตเมืองต่าง ๆ เช่น ยะลา ตรัง สงขลา ภูเก็ต โดยเฉพาะอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นศูนย์กลางธุรกิจของภาคใต้ มีชาวจีนอยู่ไม่ต่ำกว่า 40 %¹

กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ได้แก่ ชาวเล ซึ่งอาศัยอยู่ตามชายฝั่ง และหมู่เกาะทางคานทะเลอันดามัน ตั้งแต่จังหวัดระนองถึงสตูล พวกนี้รูปร่างเล็ก ผิวดำ ยังชีพด้วยการประมง และเก็บของทะเลขาย ส่วนพวกเขมร และชาวกูย ก็มีเหลืออยู่น้อยมากตามป่าลึก ทางแนวสันเขาตอนกลางของคาบสมุทรมลายู และตามแนวชายแดนติดต่อกับประเทศมาเลเซีย²

ประวัติศาสตร์

การศึกษาประวัติศาสตร์และ โบราณคดีของภาคใต้นั้น มีผู้ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์และที่ตั้ง มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ เพราะภาคใต้อยู่บนแหลมมลายู ติดต่อกับประเทศมาเลเซีย และประเทศใกล้เคียง ทำให้มีความสัมพันธ์กับประเทศดังกล่าว ในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังเป็นบริเวณที่สามารถติดต่อทางการค้ากับต่างประเทศโดยทางทะเลทั้งสองด้านมาแต่โบราณ คือ ทางตะวันออกที่เป็นอ่าวไทย

¹วิรัตน์ ชีระกุล "ลักษณะประชากรภาคใต้" วิชาการมานุษยวิทยา 10

2 : 115 - 126 มีนาคม 2524

²ก.

และทางตะวันตกที่เป็นมหาสมุทรอินเดีย นับว่าเป็นบริเวณที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการติดต่อระหว่างตะวันตกกับตะวันออกอย่างเหมาะสมที่สุด จากเอกสารเก่าแก่ของชาวต่างประเทศที่บันทึกไว้ เช่นศิลาจารึก บันทึก จดหมายเหตุ ของชาวอินเดีย กรีก และอาหรับ ล้วนแต่ระบุว่า ภาคใต้คือแหลมทองของไทย เป็นแหล่งสินค้าที่บังคั่ง และเป็นศูนย์กลางการค้าขายมานานไม่ต่ำกว่าสมัยพุทธศตวรรษที่ 8 - 9¹ และจากจดหมายเหตุจีนสมัยสามก๊ก (พุทธศตวรรษที่ 8) ปรากฏว่าดินแดนไทยภาคใต้แบ่งเป็นรัฐต่าง ๆ อยู่แล้วได้แก่²

1. รัฐเซี่ยไท้ (Shih - To) สันนิษฐานว่าเป็นบริเวณจังหวัดสงขลา โดยเฉพาอย่างยิ่งแถบอาเภอสทิงพระ
 2. รัฐผ้นผ้น (Pan - Pan) ได้แก่บริเวณปากแม่น้ำตาปี จังหวัดสุราษฎร์ธานี
 3. รัฐหลิงยะลิว หรือหลิงหง่าเช่า (Ling - a - hsui) ได้แก่บริเวณอาเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
- แม้ว่ารัฐเหล่านี้ยังไม่มีหลักฐานอะไรยืนยันแน่นอนนัก แต่เค้าแห่งความเจริญพอจะแสดงให้เห็นชัดได้มาก มีผู้ศึกษาสภาพทางภูมิศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และการกระจายของแหล่งชุมชนในภาคใต้ พบว่า ในยุคต้นประวัติศาสตร์ ภาคใต้มีศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่แคว้นใหญ่ ๆ 4 แคว้น กับเมืองท่าอีก 2 เมือง คือ แคว้นไชยา (จังหวัดสุราษฎร์ธานี) แคว้นนครศรีธรรมราช แคว้นสทิงพระ (จังหวัดสงขลาถึงพัทลุง)

¹อุคม นิปริยาย "ดินแดนไทยภาคใต้" วิชาการฉบับชีวิตไทยกับไทย 1 : (26) - (29) มิถุนายน - กันยายน 2519 .

²อุคม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก หน้า 6

แคว้นปัตตานี และอีก 2 เมือง คือเมืองตรัง และเมืองตะกั่วป่า¹ นอกจากนี้ นักประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ยังศึกษาค้นคว้าพบว่า ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นแหล่งที่มีวัฒนธรรมเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งในเอเชียอาคเนย์ จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ขุดพบในจังหวัดต่าง ๆ ของภาคใต้ เช่น ที่นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง สงขลา เป็นต้น แสดงให้เห็นว่า ดินแดนแถบนี้มีร่องรอยแห่งความเจริญมาแต่สมัยหินใหม่²

ในราวพุทธศตวรรษที่ 14 อาณาจักรศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองขึ้น และแผ่อิทธิพลครอบคลุมภาคใต้ตอนบนตั้งแต่จังหวัดชุมพรลงไปทั่วแหลมมลายู ไปจนถึงหมู่เกาะอินโดนีเซีย ในปัจจุบัน โดยเฉพาะ เกาะสุมาตรา มีผู้แสดงความคิดเห็นในเรื่องศูนย์กลางของอาณาจักรนี้ไว้แตกต่างกันหลายประการ แต่ละคนก็แสดงเหตุผลจากการวิเคราะห์หลักฐานที่หาได้ ไม่ว่าจะเป็นจดหมายเหตุจีน ศิลาจารึก รวมทั้งศิลปกรรมต่าง ๆ ที่หลงเหลืออยู่ด้วย จึงกลายเป็นข้อถกเถียงกันมาช้านานในหมู่นักประวัติศาสตร์ไทย มาเลเซีย และอินโดนีเซีย ยังไม่สามารถหาข้อยุติได้จนกระทั่งปัจจุบัน³ ในช่วงระยะเวลาที่อาณาจักรศรีวิชัยแผ่อิทธิพลเข้ามานี้ ภาคใต้มีศูนย์กลางอยู่ที่นครศรีธรรมราช และตกอยู่ใต้อาณาจักรของศรีวิชัยด้วย แต่คำว่า "นครศรีธรรมราช" นี้ เป็นคำที่ใช้เรียกในชั้นหลังปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ 1 เป็นครั้งแรก ส่วนก่อนหน้านั้น เมืองนครศรีธรรมราช มีชื่อเรียกต่าง ๆ กันหลายชื่อ เช่น ตามพรลิงค์ ตามพรลิงเกศวร ทั้งมาหลัง ลิกอร์ ละคอน คิวกูอน ศรีธรรมราช และศิริธรรมนกร เป็นต้น⁴

¹ศรีถักลี วลลิโกม "ชุมชนโบราณในภาคใต้" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช หน้า 22 - 42

²ชิน อยู่ดี "ดินแดนภาคใต้สมัยก่อนประวัติศาสตร์" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช หน้า 11 - 21

³อุกม นิปริยาย "ดินแดนไทยภาคใต้" วิชชาฉบับชีวิตไทยฉบับใต้

1 : (26) - (29) มิถุนายน - กันยายน 2519

⁴วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 69

การตั้งนครศรีธรรมราชขึ้นเป็นอาณาจักร มีกษัตริย์ปกครองอย่างแน่นชัด ในราว พ.ศ. 1743 เป็นต้นมา ปฐมกษัตริย์ของเมืองนครศรีธรรมราช หรือตามพรลิงค์ ก็คือพระเจ้าศรีธรรมโศกราช ตรงกับหลักฐานตำนานเมืองที่กล่าวว่า

"ยังมีพญาองค์หนึ่งชื่อพญาศรีธรรมโศกราชมาตั้งสถาน ณ หาดชายทะเล รอบนั้นเป็นเมืองใหญ่ ชื่อเมืองนครศรีธรรมราชแทนกร _ _ _"¹

ภายหลังที่ได้ปกครองเมืองนครศรีธรรมราชแล้ว ได้มีการขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง ดังที่ปรากฏในตำนานเมืองนครศรีธรรมราชว่า มีเมืองขึ้นโดยรอบ อาณาเขตเมืองนครศรีธรรมราชราว 12 เมือง แต่ละเมืองให้ใช้สัตว์ประจำปี เป็นตรา ของเบงนั้น ๆ คือ²

1. เมืองสายบุรี	ใช้ตราหนู
2. เมืองปัตตานี	ใช้ตราวัว
3. เมืองกะลันตัน	ใช้ตราเสือ
4. เมืองปะหัง	ใช้ตรากระทาย
5. เมืองไทรบุรี	ใช้ตรารูใหญ่
6. เมืองพัทลุง	ใช้ตรารูเล็ก
7. เมืองตรัง	ใช้ตราม้า
8. เมืองชุมพร	ใช้ตราแพ
9. เมืองไทยสมอ	ใช้ควาลิง
10. เมืองอุเลา (สงขลา)	ใช้ตราไก่
11. เมืองตะกั่วป่า	ใช้ตราหมา
12. เมืองกระบุรี	ใช้ตราหมู

เมื่ออาณาจักรศรีวิชัยเสื่อมอำนาจลง เมืองต่าง ๆ จึงกล่าวข้างตนพากันแยกตัว

¹ริเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 79

²ดู หน้า 79-80

เป็นอิสระ แต่ก็ยังมีเมืองนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์กลาง แม้สุโขทัยจะเป็นใหญ่ใน
ดินแดนสุวรรณภูมิส่วนบนแล้ว อาณาจักรต่าง ๆ ทางใต้ยังคงเป็นอิสระอยู่ จนถึง
สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช นครศรีธรรมราชก็ตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงสุโขทัย
อย่างแท้จริงในปี พ.ศ. 1837¹ แม้ว่าหัวเมืองนครศรีธรรมราชจะตกเป็นหัวเมือง
ประเทศราชของกรุงสุโขทัย แต่ทางค่านวัฒนธรรมยังอยู่เหนือสุโขทัยมาก สังเกตได้
จาก หลักศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่กล่าวว่า "พ่อขุนรามคำแหงมหาราชเจ้าแห่ง
ลังขรราช ปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราช
มา"

เมืองนครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์กับกรุงสุโขทัยในฐานะ เป็นเมืองขึ้นอยู่
ประมาณ 56 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 1837 จนถึง พ.ศ. 1893 พระเจ้าอู่ทองได้ทรง
ประกาศตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นอิสระทางตอนล่างของกรุงสุโขทัย เมืองนครศรีธรรมราช
ก็ตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาต่อมา

ในสมัยอยุธยา พระราชพงศาวดาร ไทยได้กล่าวถึงเมืองนครศรีธรรมราชว่า
มีฐานะเป็นเมืองเอก เทียบเท่าเมืองพิบูลโลก และเป็นเมืองเอกของฝ่ายใต้ตลอดสมัย
อยุธยา ทาหน้าที่ควบคุมดูแลเมืองต่าง ๆ ในภาคใต้ทั้งหมด²

ในสมัยกรุงธนบุรี เมืองนครศรีธรรมราชมีอาณาปกครองเสมอเมืองประเทศ
ราช แต่ครั้งถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ก็ถูกลดอาณาลงมาเป็นหัวเมืองเอก ต่อมามีการ
ตั้งเมืองสาขลาขึ้นเป็นเมืองเอกอีกแห่งหนึ่ง เพื่อแบ่งภาระรับผิดชอบหัวเมืองมลายู
ร่วมกับนครศรีธรรมราช บทบาทของเมืองนครศรีธรรมราชจึงลดลงไปจากเดิมบ้าง³

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการปฏิรูปการปกครองครั้งสำคัญ ทรงโปรดให้

¹ วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 85

² อุดม นิปรียาย "ดินแดนไทยภาคใต้" วิชานับชีวิตไทยมักซ์ไท้

1 : (26) - (29) มิถุนายน - กันยายน 2519

³ ก.

รวมเมืองนครศรีธรรมราชเข้าป้อมอยู่ในมณฑลเดียวกัน เรียกว่ามณฑลนครศรีธรรมราช หัวเมืองเหนือเมืองนครศรีธรรมราชขึ้นไปถึงเมืองชุมพร ให้รวมอยู่ในมณฑลชุมพร หัวเมืองชายฝั่งทะเลตะวันตก ให้รวมอยู่ในมณฑลภูเก็ต¹

ครั้นถึง พ.ศ. 2438 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งพระยาทิพโกษา (โต โชติกเสถียร) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต และใน พ.ศ. 2439 ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งพระยาสุชุมณัฎวินิต (ปั้น สุขุม) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช และแต่งตั้งพระยาสุจริตมหิศวรักษ์ดี (กอซิมก้อง ณ ระนอง) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลชุมพร เป็นอันว่าเมืองนครศรีธรรมราชอยู่ในมณฑลนครศรีธรรมราช ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 และในปีเดียวกันนั้นเอง ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้รวมหัวเมืองทั้ง 7 คือ ปัตตานี ยะลา นongจิก ยะหริ่ง สายบุรี ระแงะ และรามันห์ เข้าอยู่ในมณฑลนครศรีธรรมราชด้วย ที่ว่าการมณฑลนครศรีธรรมราชนั้น มีได้ตั้งอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช แต่ไปตั้งอยู่ที่เมืองสงขลา พระยาสุชุมณัฎวินิต ได้จัดการปกครองเมืองนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ตามระเบียบแบบแผนสมัยใหม่ ตามนโยบายรัฐบาลกลางทุกประการ²

เมืองนครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นเมืองหนึ่งในมณฑลนครศรีธรรมราชเรื่อยมา จนกระทั่งได้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 จึงได้มีการยุบมณฑลในหัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งสามมณฑล จัดระบบบริหารออกเป็นจังหวัด ๆ นครศรีธรรมราชจึงมีความสำคัญเพียงเป็นจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ ส่วนเมืองอื่น ๆ ในสามมณฑลก็แยกเป็นอิสระออกมา แบ่งเป็นเขตจังหวัดที่มีฐานะเท่าเทียมกัน ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

¹ วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 116

² ก. หน้า 116 - 118

ศาสนา

ก่อนที่อิทธิพลทางศาสนาจากอินเดีย จะแผ่เข้ามาทางตอนใต้ของประเทศไทย นั้น เชื่อกันว่าคนไทยในท้องถิ่นนี้คงจะมีลัทธิความเชื่อเป็นของตนเองอยู่แล้ว เช่น เชื่อเรื่องผีสงเวทศา เชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นความเชื่อที่อยู่ภายใต้ปรากฏการณ์ธรรมชาติ

ลัทธิศาสนาที่เข้ามาสู่ภาคใต้เป็นอันดับแรก คือลัทธิพราหมณ์ แต่จะเป็นช่วง ระยะเวลาใดไม่มีหลักฐานปรากฏชัด มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นผลจากการนับถือศาสนา พราหมณ์ ยังคงเห็นได้ทั่วไปจนปัจจุบัน เช่น ที่เมืองนครศรีธรรมราชมีเทวสถาน คือ โบสถ์พราหมณ์ หอพระอิศวร หอพระนารายณ์ ฯลฯ และยังมีการบูชาเทพารักษ์ต่าง ๆ ที่ไชยา เป็นต้น¹

หลังจากนั้นพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและหินยาน ก็เผยแพร่เข้ามาอีกลัทธิหนึ่ง จนชาวภาคใต้ได้รับไว้อีกโดยประสมประสานกับลัทธิพราหมณ์ และความเชื่อกึ่งเดิมด้วย อีกส่วนหนึ่ง² ศาสนาในภาคใต้จึงเข้าคานอง "พุทธกับไสยไปด้วยกัน" คือมีทั้งพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์ควบคู่กันไป โดยเฉพาะคนแถบจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรี- ธรรมราช ตรัง พัทลุง และสงขลา ดำเนินชีวิตอยู่ภายใต้อิทธิพลของพุทธศาสนา และศาสนาพราหมณ์³

อย่างไรก็ตาม ในระหว่างความเชื่อกึ่งเดิม ลัทธิพราหมณ์ และพุทธศาสนา ถ้าจะเปรียบกันแล้วกล่าวได้ว่าอิทธิพลของพุทธศาสนาปรากฏเด่นชัดที่สุด ดังจะเห็นได้ จากการดำเนินชีวิตประจำวันตั้งแต่เกิดจนตายไปว่าจะเป็นประเพณีอะไรก็ตาม ล้วนแต่ เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาทั้งสิ้น⁴

¹อุดม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก หน้า 10

²ก.

³ศูนย์ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้ โลกทรรศน์ไทยภาคใต้ หน้า 6

⁴อุดม หนูทอง น.ร.

- ประมาณพุทธศตวรรษที่ 19 ศาสนาอิสลามก็เข้ามาสู่ภาคใต้ของประเทศไทย โดยผ่านมาจากประเทศมาเลเซีย ทั้งนี้เป็นผลมาจากพ่อค้าชาวอาหรับเดินทางมาค้าขาย ในประเทศมาเลเซีย และศาสนาอิสลามเข้ามาเผยแผ่ด้วย¹ ชาวไทยในจังหวัด ชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสตูล ได้ยอมรับนับถือ ศาสนาอิสลามกันอย่างแพร่หลาย และขยายออกไปสู่จังหวัดใกล้เคียง เช่น สงขลา พัทลุง เป็นต้น อย่างไรก็ตามศาสนาอิสลามไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรม มากนัก ที่สังเกตได้เด่นชัดประการหนึ่ง คือ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ส่วนใหญ่ จะ ปรากฏหลักฐานเฉพาะตั้งแต่จังหวัดสงขลาขึ้นไป ถ้าลงมาในท้องถิ่นที่นับถือศาสนาอิสลาม แพร่หลาย จะไม่พบหลักฐานทางวรรณกรรมอยู่เลย

การศึกษา

การศึกษาของชาวไทยภาคใต้แต่โบราณ ไม่แตกต่างไปจากการศึกษาของคน ไทยในภาคอื่น ๆ กล่าวคือ มีการศึกษากันในครัวเรือน วิชาที่ศึกษาก็เฉพาะแขนง สืบต่อกันในตระกูล เช่น วิชาช่างฝีมือ ศิลปะการแสดง ฯลฯ วิธีการศึกษาเล่าเรียน ในระยะแรกเท่าที่สืบกันได้ ใช้วิธีท่องจำสืบทอดกันมา เนื่องจากยังไม่มีตัวอักษรใช้

ต่อมาเมื่อชาวอินเดียเดินทางเข้ามาค้าขาย ชาวภาคใต้ก็รับเอาภาษาต่าง ๆ จากชาวอินเดีย เช่น ภาษามลายู และสันสกฤตมาศึกษาเล่าเรียน แต่ก็เป็นการศึกษา เล่าเรียนในวงแคบ คงมีแต่พวกพราหมณ์ นักบวช ชุนนาง และกษัตริย์ เท่านั้นที่มีโอกาสเรียนหนังสือ และรู้ภาษาหนังสือของชาวอินเดียในสมัยนั้น² หลักฐานที่แสดง ให้เห็นว่าคนไทยภาคใต้รับเอาภาษามลายูสันสกฤตจากอินเดียมาใช้ คือปรากฏในศิลาจารึก

¹สุวิทย์ ทองศรีเกตุ "ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา กับภูมิศาสตร์ในคาบสมุทรมลายู" วิชาการภูมิศาสตร์ท้องถิ่น 2 : 69 - 100 มีนาคม 2524

²วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 169

จารึกต่าง ๆ ที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี เช่น ศิลาจารึก
หลักที่ 23 และ 24 และเชื่อว่าการศึกษารากศัพท์ทั้งสองนี้มีมาอย่างน้อยตั้งแต่พุทธศตวรรษ
ที่ 8 - 10¹

ต่อมาประมาณพุทธศตวรรษที่ 12 - 19 ขอมเรื่องอานาจีขึ้นบนคาบสมุท
อินโดจีน และได้เผยแพร่อิทธิพลเข้าครอบคลุมแหลมมลายู แถบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา
และเขตภาคเหนือของไทยบางส่วน พวกขอมได้เผยแพร่วัฒนธรรมทางภาษาหนังสือให้
แก่คนไทย ในช่วงเวลานี้ชาวภาคใต้ก็ได้รับอิทธิพลจากขอมด้วย โดยรับเอาอักษรขอม
มาใช้อย่างแพร่หลาย ต่อมาเมื่อพ่อขุนรามคำแหงทรงคิดประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้
ในปี พ.ศ. 1826 ชาวภาคใต้ก็ได้เริ่มศึกษาเล่าเรียนอ่านหนังสือกันอย่างกว้างขวาง
หลักฐานอักษรไทยที่เก่าที่สุด คือ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องปางประทานอภัย
ที่วัดหน้าพระลาน และจารึกที่ฐานพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ปางมารวิชัย ที่วัดพระมหาธาตุ
จังหวัดนครศรีธรรมราช²

การถ่ายทอดความรู้ทางหนังสือของชาวภาคใต้แต่โบราณนั้นไม่มีแบบเรียน
ผู้สอนจึงมีความหมายต่อผู้เรียนมากที่สุด ใครจะเรียนหนังสือ พ่อแม่จะจัดเครื่องบูชา
พาตัวไปมอบให้ครู ครูก็จะเขียนแบบเรียนให้เรียนอาจะเขียนด้วยสี หรือ ชัน หรือ
ขูดตัวหนังสือลงในไม้กระดานก็มี ซึ่งส่วนใหญ่เป็น นอโม กอ ขอ เท่านั้น
เหลือนอกนั้นครูก็ลงมือเขียนจากความจำให้เรียน³

ในสมัยโบราณ ก่อนที่ชาวบ้านชาวเมืองจะลงมือศึกษาเล่าเรียน เขียนอ่าน
วิชาโลกก็ตาม จะต้องหาพิธีไหว้ครูก่อนเสมอ ถือกันว่าใครไม่ไหว้ครูก่อนจะศึกษาเล่าเรียน
หรือหากิจการใดไม่สำเร็จ การไหว้ครูจึงถือเป็นธรรมเนียมคู่บ้านคู่เมือง วิชาทาง

¹อุคม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก หน้า 11

²วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 169

³ชวน เพชรแก้ว และปรีชา นุ่นสุข วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช

ไสยศาสตร์ แพทย์แผนโบราณ มวย หนังตะลุง มโนตรา กนตรี กระป๋องบอง ฯลฯ ล้วนแต่จะต้องทำพิธีไหว้ครูทั้งสิ้น แม้แต่ในการแข่งวรรณกรรมท้องถิ่นของกวีชาวภาคใต้ ก็ปรากฏว่ายีกคือการไหว้ครูเป็นธรรมเนียมนิยมในการแข่งอย่างเคร่งครัด วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ทุกเรื่องจะต้องขึ้นต้นด้วยการไหว้ครูก่อนเสมอ

พิธีไหว้ครูจะประกอบขึ้นที่บ้านหรือที่วัด ในวันพฤหัสบดี ซึ่งเป็นวันครู บทไหว้ครูของภาคใต้เรียกว่า "บทไหว้สัจจี" ทุกคนจะต้องท่องจำบทสัจจี จนคิดปากขึ้นใจ เพื่อเป็นการประกาศบูชาคุณครู บทไหว้สัจจี หรือ คาไหว้สัจจี นั้น มีทั้งคาไหว้สัจจีใหญ่ และสัจจिन้อย คาไหว้สัจจिन้อยมีข้อความสั้นกว่า คือไหว้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ เพื่อให้ปราศจากสิ่งที่ไม่เป็นมงคลทั้งปวง ส่วนคาไหว้สัจจีใหญ่ นอกจากจะไหว้สิ่งต่าง ๆ เช่นเดียวกับสัจจिन้อยแล้ว ยังไหว้เทพเจ้าต่าง ๆ เช่น พระพาย พระเพลิง พระอิรุณ แม่โพสพ นางธรณี เป็นต้น และมักจะบรรยายให้เห็นความทุกข์ยากของบิดาที่เลี้ยงดูบุตรมาตั้งแต่เด็กจนโต ขอค้ำบบทไหว้สัจจिन้อยบางตอนมาเป็นต้น

คาไหว้สัจจिन้อย

นะ โมพุททายะ

ข้าไหว้พระพุทธ	ทรงศีลบริสุทธิ์	มา
ข้าไหว้พระธรรม	ชักนำหัวใจ	พระ
ข้าไหว้สัจจี	ปัญญาข้านี้	ขอไว้
วาคเขียนเรียนคา	ข้าจะหาตาม	
ข้าไหว้คุณแม่	ประเสริฐเลิศแท้	
ลูกน้อยขอเรียน	นอโมกขอ	กุ
		า

การศึกษาเล่าเรียนที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้ชายเท่านั้นที่มีสิทธิ์จะศึกษาเล่าเรียนภาษาหนังสือ ผู้หญิงต้องเรียนเขียนปักถักร้อยอยู่กับบ้าน สถานศึกษานอกจากบ้านแล้วก็คือวัด เมื่อลงมือเรียน ครูก็จะเขียนต้นฉบับลงในกระดานให้ศิษย์ ตัวอักษรทุกตัวเขียนไว้กับบรรทัด เพราะถือว่าบรรทัดคือครู ถ้าเขียนบนบรรทัดถือว่าไม่เคารพนับถือครูบาอาจารย์ ซึ่งจะทำให้เกิดเหตุวิบัติต่าง ๆ แก่ผู้เรียน เมื่อผู้เรียนสามารถเขียนพยัญชนะคือ กอ ขอ ได้อย่างคล่องแคล่วแล้ว ก็จะเริ่มเรียนการแจกลูกตั้งแต่แม่ กน กง กก กค กบ กม เกย จนจำได้แม่นยำ หลังจากนั้นก็จะหัดอ่านหนังสือที่เรียกว่า "หนังสือสวด" หนังสือที่ผู้สอนกำหนดให้อ่านได้แก่ สุบินกุมาร พระรตเมรี วรณรัตน์ โคบุตร เท้าทอง สุวรรณศิขรี เป็นต้น หลังจากนั้นจึงเริ่มเรียนอักษรขอม เรียนเลขคณิต บวก ลบ คูณ หาร จึงถือเป็นการจบหลักสูตร แต่ถ้าผู้ใดต้องการเรียนเวทมนต์คาถา ก็เล่าเรียนต่อไปได้อีก และส่วนใหญ่ผู้ชายชาวภาคใต้ก็นิยมเรียนกัน เพราะถือว่าจะได้เป็นวิชาป้องกันตัวต่อไป¹

ประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญ

ประเพณีวัฒนธรรมในภาคใต้ กล่าวโดยทั่วไปก็คล้ายกับภาคอื่น ๆ เช่น ภาคกลาง และภาคเหนือ แต่ก็มีความบางอย่างที่แปลกแตกต่างออกไปไม่เหมือนกับที่ใด จังหวัดสำคัญที่มีอะไรหลายอย่างคล้ายคลึงกัน ได้แก่จังหวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันออกของแหลมมลายู เริ่มจากเหนือลงมาได้คือ สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา โดยเฉพาะนครศรีธรรมราชเป็นศูนย์วัฒนธรรมประเพณี และการปกครองของภาคใต้มาแต่โบราณ จึงยังคงเหลือเค้ามูลให้เห็นอยู่มาก²

¹วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 174

²ประทุม ชุ่มเฟื่องพันธุ์ "ภาคใต้ของประเทศไทย" วิชานานับชีวิตไทยกับวิถี

ขอณาประเพณีและวัฒนธรรมที่สำคัญ ๆ ของภาคใต้นี้มากล่าวถึงไว้แต่โดยย่อ
ดังต่อไปนี้

1. ประเพณีหาบุญอารทเคือนสิบ

ตามความเชื่อทางพุทธศาสนา เชื่อว่าในปลายเดือนสิบนั้น ปู่ย่า
ตายายและญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเฉพาะคนที่มีบาปมาก ต้องไปตกอยู่ใน
อบายภูมิ ซึ่งเรียกว่า "เปรต" จะได้รับการปล่อยตัวเพื่อให้ขึ้นมาพบญาติพี่น้องและ
ลูกหลานของถนนเมืองมนุษย์ ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 และให้กลับไปอยู่ในนรก
ดังเดิม ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10

ดังนั้นในโอกาสที่ญาติพี่น้องที่ตกนรกขึ้นมาเยี่ยมเยียนนี้เอง ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่
ก็จะจัดอาหารต่าง ๆ ไปหาบุญตาบวัก เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศล แก่ผู้ที่ล่วงลับไป
ที่ขึ้นมาจากนรก เพราะกลัวว่าญาติมิตรของตนจะอดอยากหิวโหย ประเพณีนี้จะจัดทา
2 วันด้วยกันคือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ครั้งหนึ่งเรียกว่า "วันรับตายาย" หรือ
"วันรับเปรต" และวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 อีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า "วันส่งตายาย"
หรือ "วันส่งเปรต"

ประเพณีหาบุญอารทเคือนสิบ เป็นประเพณีที่เรารับมาจากอินเดีย เหมือน
กับประเพณีอื่น ๆ ที่ชาวภาคใต้รับเข้ามา ทั้งนี้เพราะชาวภาคใต้ติดต่อกับอินเดียมานาน
ก่อนดินแดนส่วนอื่นของประเทศไทย วัฒนธรรมและอารยธรรมของอินเดีย จึงถ่ายทอด
มายังภาคใต้เป็นแห่งแรก ในศาสนาพราหมณ์มีประเพณีอย่างหนึ่ง เรียกว่า "เปตพลี"
เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อบำเพ็ญอุทิศแก่ผู้ตาย ประเพณีนี้ต่อเนื่องกันมาจนถึงสมัยพุทธกาล
พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า ประเพณีนี้มีคุณค่าควรแก่การรักษาไว้ จึงทรงอนุญาต
ให้อุบาสกอุบาสิกาอารทเคือนไปได้¹

การไปหาบุญที่วัดในวันสารทเดือนสิบนั้น นอกจากจะจัดอาหารไปถวายพระสงฆ์
และหาบุญต่อกันแล้ว จะต้องหาขนมประเพณีประจำเทศกาล ซึ่งขาดไม่ได้ คือ

¹วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 200

ขนมพอง ขนมลา ขนมกระตูกโก๋ ขนมคัสซา ขนมบ้า ขนมไข่ปลา และข้าวต้มห่อด้วยใบป้อ เป็นรูปสามเหลี่ยมเล็ก ๆ จัดขนมดังกล่าวพร้อมด้วยของแห้ง มีข้าวสารหอม กระเทียม พริก กระปิ เกลือ ปลาเค็ม และผลไม้ต่าง ๆ ฯลฯ จัดเป็นสารวัตร เรียกว่า "ยกหมักรับ" ทาบุญเสร็จก็ให้ทานเรียกว่า "พิธีทิ้งเปรต" มีการจัดทำร้านเปรตขึ้น สำหรับวางของที่ไ้ทานเปรต

บริเวณพิธีที่จัดร้านเปรตนั้น บางแห่งนิยมไปกึ่งบริเวณใกล้ป่าช้า บางแห่งก็นิยมตั้งกลางลานวัด เมื่อถวายภัตตาหารเพลแก่พระภิกษุสามเณร เรียบร้อยแล้วก็นำเอาหมักรับ ไปวางบนร้าน หรือบนพื้นดินในบริเวณที่กำหนด ระลึกถึงบรรพบุรุษ ญาติพี่น้อง และปวงเปรตทั้งหลาย ขอให้มารับอาหารและเครื่องเซ่นที่นำมาให้ช่วงนี้พระสงฆ์ก็จะหาพิธีสวด และมีการกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วทั้งหลาย หลังจากนั้นพระสงฆ์ก็จะตั้งสายสิญจน์ออกจากร้านเปรต เป็นอันเสร็จพิธี พวกลูกหลานส่วนใหญ่คือเด็ก ๆ ก็จะเข้าไปแย่งชิงสารวัตรอาหารบนร้านเปรตกันอย่างสนุกสนาน จึงเรียกกันอีกอย่างหนึ่งว่า "วันชิงเปรต" "แล้วยังมีความเชื่อต่อเนื่องกันมาอีกว่า ขนม ข้าวต้มที่ได้มาจากร้านเปรตนั้นถ้านำไปแขวนไว้บนต้นไม้ จะทำให้ต้นไม้ขึ้นออกดอกออกผลเป็นอย่างมากอีกด้วย

ประเพณีทาบุญสารทเดือนสิบนี้ ชาวบ้านภาคใต้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัด วันอื่น ๆ อาจจะขาดทาบุญให้ทานได้ แต่ในวันสารทเดือนสิบนี้จะขาดไม่ได้เป็นวันขาด เพราะเชื่อว่าเปรตคนใดที่ลูกหลานไม่ได้ทาบุญแผ่ส่วนกุศลไปให้ เปรตคนนั้นก็จะเที่ยวร้องไห้ร้องไห้ ด้วยความหิวโหยอย่างน่าสงสาร ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้จะเดินทางไปหากินอยู่ต่างถิ่น เมื่อถึงวันอันสำคัญนี้ ชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นข้าราชการ หรือมีธุรกิจสำคัญจนขาดไม่ได้ก็มักจะเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิม เพื่อร่วมทาบุญวันสารทเดือนสิบ พร้อมหน้ากับญาติพี่น้องของตนเสมอ

2. ประเพณีลากพระ (ชักพระ)

การลากพระ แท้พระ หรือชักพระของชาวภาคใต้ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณ ตามจดหมายเหตุของหลวงจีนฮิฉิง ผู้จาริกจากประเทศจีน ผ่าน

นครศรีธรรมราชไปยังประเทศอินเดีย เมื่อ พ.ศ. 1232 กล่าวว่า เมืองนครศรี-
 ธรรมราช ซึ่งขณะนั้นจีนเรียกว่า โฮจิง มีการแห่พระกันแล้ว ตอนหนึ่งในจดหมายเหตุ
 ฉบับนั้นมีใจความว่า "พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์องค์หนึ่ง มีคนแห่แห่นอกจากวัดโดย
 ประดิษฐานอยู่บนรถ มีพระสงฆ์และฆราวาสหมู่ใหญ่แวดล้อมมา มีการก็กลองและ
 บรรเลงดนตรีต่าง ๆ มีการถวายของหอม ดอกไม้ และธูปเทียนต่าง ๆ ที่หอแสงใน
 กลางแดด"¹

ประเพณีลากพระของภาคใต้นี้ สันนิษฐานว่า เป็นการเลียนแบบ หรือแข่งขัน
 กับการนาเทวรูปออกแห่ของฝ่ายพราหมณ์ ทางฝ่ายพุทธบริษัทก็พยายามจัดรูปเรื่องและ
 เทศกาลจนเข้ากับคัมภีร์ทางพุทธศาสนา² คืออ้างถึงเหตุการณ์ก่อนที่พระพุทธเจ้าเสด็จ
 ลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดา
 ซึ่งประทับอยู่ ณ ดุสิตเทวพิภพ โดยเชื่อกันว่า พระพุทธองค์เสด็จลงมาในตอนเช้าตรู่
 ของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษา ชาวภาคใต้จึงถือเอาวันนี้เป็น
 วันจัดพิธีลากพระ ก่อนจะถึงวันสำคัญนี้ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเตรียมหาข้าวต้ม (ต้ม)
 ใบพ้อ เพื่อนำไปทามุญ หรือนำไปแขวนเรือพระ ส่วนทางวัดก็จะตั้งโต๊ะโพนประโคม
 ก่อนถึงวันลากพระ ประมาณ 7 - 15 วัน เป็นการเตือนให้ชาวบ้านทราบว่าในวันแรม
 1 ค่ำ เดือน 11 จะมีการลากพระแน่นอน ชาวบ้านจะได้มาช่วยกันตกแต่งเรือพระ
 กันอย่างพร้อมเพรียง การประโคมนี้จะบิณฑค่อกันไปทั้งกลางวัน กลางคืน ชาวบ้าน
 เรียกการประโคมนี้ว่า "การคุ่มพระ"

ก่อนวันลากพระประมาณ 2 - 3 วัน ชาวบ้านร่วมกับพระภิกษุสามเณรจะ
 ช่วยกันทำบุญบวงสรวงสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูป บุญบวงนี้เรียกว่า "นมพระ" (มาจาก
 คำว่า พนมพระ) ยอดบุญบวงเรียกว่า "ยอดนม" แต่ละวัดต่างก็พยายามตกแต่งนมพระ

¹ศิโรต พรตตะเสน "ลากพระ" วิชาวัฒนธรรมไทยประยุกต์ 1 : 36 -

กันอย่างวิจิตรบรรจงเป็นพิเศษ เพราะจะมีการประกวดกันระหว่างวัดด้วย

การลากพระนั้นมีทั้งลากพระทางบก และลากพระทางน้ำ ถ้าเป็นทางบก ก็ใช้รถตกแ่งเป็นเรือพระ ในท้องถิ่นบางแห่งที่เป็นที่ลุ่มมีแม่น้ำลำคลอง เช่น ที่ อาเภอปากพั่น จังหวัดนครศรีธรรมราช หรือที่บ้านคอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จะลากพระทางน้ำ และตกแ่งเรือเป็นรูปต่าง ๆ สวยงาม มีเชือกผูกหัวเรือสำหรับ ให้เรือชาวบ้านช่วยกันลากไป เชือกนี้จะมีที่เสกก็ได้แล้วแต่ขนาดความเล็กใหญ่ของเรือพระ ในขบวนแห่จะมีเครื่องประโคม เช่น ตะโพน ข้อง กลอง ระฆัง ประโคมครึกครื้น ไปตลอดทางด้วย

แต่ละท้องถิ่นจะมีศูนย์รวมเรือพระเอาไว้ ให้เรือพระจากวัดต่าง ๆ ไปชุมนุมกัน แต่ละศูนย์มีเรือพระมาชุมนุมมากบ้างน้อยบ้างตามแต่ความสะดวก เมื่อเรือพระมาถึงศูนย์รวมแล้วอาจจะลากกลับในวันเดียวกัน หลังจากถวายภัตตาหารเพลพระสงฆ์ และร่วมสนุกสนานกันพอแล้ว หรือบางทีจะมีการร่วมกันจัดงานรื่นเริงในตอนกลางคืน เรือพระทั้งหมดก็จะค้างคืนที่ศูนย์รวมก่อน วันรุ่งขึ้นจึงค่อยลากพระกลับวัด ศูนย์ชุมนุมเรือพระที่มีชื่อเสียง และมีเรือพระไปชุมนุมกันมาก ได้แก่ ศูนย์รวมที่ศาลาไม้ชัยสวนราชฤดี จังหวัดนครศรีธรรมราช ศูนย์รวมที่แหลมสมิหรา จังหวัดสงขลา และศูนย์รวมที่หน้าท่าว่าการอำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี เป็นต้น

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ประเพณีทามบุญสารทเดือนสิบ และประเพณีลากพระของภาคใต้ เป็นประเพณีที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง ซึ่งไม่มีในภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย และเป็นประเพณีที่ยังคงปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างเคร่งครัดจนถึงปัจจุบัน นอกจากประเพณีที่สำคัญทั้งสองนี้แล้ว ภาคใตียังมีประเพณีต่าง ๆ ที่เหมือนกับท้องถิ่นภาคอื่น ๆ เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการท้าวขวัญ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีศพ เป็นต้น ประเพณีเหล่านี้มีแนวปฏิบัติโดยทั่วไปคล้ายกับภาคอื่น แต่อาจจะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดปลีกย่อย ซึ่งเห็นว่าไม่จำเป็นต้องนำมาแยกกล่าวในที่นี้

3. การละเล่นพื้นเมือง

การละเล่นพื้นเมืองที่สำคัญของชาวภาคใต้มี หนึ่งตะลุง มโนห์รา (โนรา)

เพลงบอก เพลงคาคัก ลีเก๋ป่า และกาหลอ เป็นต้น โดยเฉพาะหนังตะลุง และ มโนห์รานั้น ถือเป็นศิลปะการแสดงที่เชิดหน้าชูตา เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ที่เคียว ส่วนเพลงบอกก็เคยเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายมาก่อนแต่กำลังจะสูญหายไปนับวันจะหาได้ยากขึ้น สำหรับเพลงคาคัก (คัก คือ เคียน) ลีเก๋ป่า และกาหลอ นั้นปัจจุบัน ได้เลิกแสดงไปแล้วยังคงมีหลงเหลืออยู่ในบางท้องถิ่น จะหาได้บ้างก็เฉพาะบางโอกาส เช่น ในการจัดงานนิทรรศการศิลปะการแสดงภาคใต้ ของสถาบันต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากศิลปะการแสดงดังที่กล่าวถึงมาแล้วทางภาคใต้ก็ยังมีเพลงกล่อมเด็ก หรือที่เรียกว่า เพลงชาน้อง หรือเพลงร้องเรือ คล้ายกับของภาคอื่น ๆ ซึ่งจะไม่บรรยายละเอียดมากดังต่อไปนี้ เพื่อให้เห็นลักษณะการละเล่นพื้นเมืองของภาคใต้ได้เด่นชัดขึ้น จะขอกล่าวถึงการละเล่นที่สำคัญ ๆ บางชนิดโดยสังเขปดังนี้

หนังตะลุง

หนังตะลุง เป็นการละเล่นที่เก่าแก่ที่สุดของภาคใต้ เชื่อว่ามีมาตั้งแต่ สมัยศรีวิชัยซึ่งไทยเราร่วมกันมาทางมลายู แต่บางท่านสันนิษฐานว่า หนังตะลุง วิวัฒนาการมาจากหนังใหญ่ของภาคกลาง ซึ่งปรากฏหลักฐานมีมาตั้งแต่สมัยพระนารายณ์มหาราช อย่างไรก็ตามหากพิจารณาวิธีการแสดงแล้วเห็นได้ว่า หนังตะลุงภาคใต้ มีส่วนคล้ายคลึงกับหนังชวามากกว่าหนังใหญ่¹

หนังตะลุงคณะหนึ่งเรียกว่า 1 โรง มีผู้ร่วมคณะประมาณ 6 - 8 คน หัวหน้าคณะเรียกว่า "นายหนัง" เป็นทั้งคนพากย์ และคนเชิดรูปหนัง ส่วนผู้ร่วมคณะ เป็นผู้ทำหน้าที่เล่นดนตรีประกอบ เรียกว่า "ลูกคู่"

เครื่องดนตรีประกอบที่สำคัญมี 5 อย่างคือ กลอง ฆ้อง ฉิ่ง โหม่ง เปียโนจะมีซอด้วง หรือซออู้ประกอบด้วยก็ได้ คนตรีที่ใช้ประกอบนี้ จะบรรเลงตอนโหมโรงที่เรียกกันว่า "หนังลงโรง" และจะบรรเลงสลับไปตลอดการแสดง เว้นตอนเจรจา จะหยุดบรรเลง

¹ ประทุม ชุ่มเฟื่องพันธุ์ "ภาคใต้ของประเทศไทย" วิชาการฉบับชีวิตไทย
ภาคใต้ 1 : (1) - (18) มิถุนายน - กันยายน 2519

โรงหนังตะลุง จะปลูกแบบยกพื้นสูงเลยระดับศีรษะผู้ใหญ่ ขนาดกว้างยาวประมาณ 10 ศอก ซึ่งจอหนังด้วยผ้าขาวยาวประมาณ 8 - 9 ศอก สูงพอเสมอศีรษะ เวลาแสงแสงไฟจะส่องไปยังรูปหนัง เกิดเงาสท้อนไปปรากฏบนจอ เคลื่อนไหวไปตามจังหวะการเชิด เข้ากับจังหวะดนตรี นับเป็นศิลปะที่น่าดูยิ่ง

รูปหนังตะลุงที่ใช้แสดงมักจะหาด้วยหนังวัว มีการแกะสลักลายระบายสีอย่างสวยงาม บางรูปสามารถเชิด (ชัก) ให้เคลื่อนไหวได้ทั้งมือและปาก หากเป็นตัวเสนา หรือตัวตลก มักใช้สีดาเป็นพื้น คณะหนึ่ง ๆ มีรูปหนังตะลุงไม่เท่ากัน ประมาณ 100 - 300 ตัว ประกอบด้วยรูป ฤาษี พระอิศวร (อภิ) ปราชญ์หน้าบท เจ้าเมือง มนุษย์ ยักษ์ ตัวตลก ต้นไม้ สัตว์ป่า สัตว์ในวรรณคดี ยานพาหนะ ปราสาท ตลอดจนอาวุธต่าง ๆ เป็นต้น

เรื่องที่แสดง หนังตะลุงโบราณนิยมเล่นเรื่อง รามเกียรติ์ แล้วขยายกว้างออกไปเป็นนิทานประโลมโลกเรื่องอื่น ๆ แบบเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หรืออาจจะผูกเรื่องขึ้นเอง หรือดัดแปลงจาก นิทาน นิยาย นวนิยาย เป็นต้น

ภาษาที่แสดง หากเป็นการบรรยาย และการพรรณนา เพื่อดำเนินเรื่อง จะใช้บทกลอนเป็นพื้น บทกลอนนี้ขับ (ร้อง) เป็นภาษาปักษ์ใต้ แต่อาจจะมีการบรรยายด้วยถ้อยคำธรรมดาเป็นภาษากลางอยู่บ้าง บทเจรจาถ้าเป็นตัวละครตัวสำคัญ จะพูดภาษากลาง ตัวตลกจะพูดเป็นภาษาปักษ์ใต้ เพื่อให้สมบทบาท จะได้เป็นที่ถูกอกถูกใจผู้ชมซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนภาคใต้

เวลาที่แสดง โดยปกติถ้ารับมาเล่นเดี่ยว เนื่องในงานส่วนทั่วที่เจ้าภาพจัดขึ้น ก็จะเริ่มแสดงตั้งแต่ตอนหัวค่ำเป็นต้นไป อาจจะไม่เลิกเที่ยงคืน หรือสว่างแล้วแต่จะตกลงกัน ถ้าแสดงจนสว่างจะมีการหยุดพักครั้งหนึ่ง ชาวบ้านเรียกช่วงที่หยุดพักนี้ว่า "หนังพักเครื่องไฟ" ถ้ารับมาแสดงในงานสมโภชต่าง ๆ ที่มีมหรสพหลายอย่างแล้ว ส่วนใหญ่หนังตะลุงจะแสดงเป็นรายการสุดท้าย หลังจากมหรสพอื่น ๆ เ็จแล้ว คือเริ่มแสดงตั้งแต่เที่ยงคืนไปจนสว่าง

มโนห์รา (โนรา)

มโนห์รา หรือที่ชาวภาคใต้เรียกว่า โนรา เป็นศิลปะการแสดงที่รู้จักกันแพร่หลาย มีโดยเฉพาะในภาคใต้เท่านั้น ประชาชนภาคอื่น ๆ ก็รู้จักมโนห์ราภาคใต้เป็นอย่างดี เพราะได้มีผู้นำไปแสดงสาธิตเผยแพร่มาแล้วทั่วประเทศไทย บรรดามโนห์ราที่ชาวภาคใต้รู้จักและยกย่องคือ ชุนอูปถัมภ์นรากร (พุ่ม เทวา) เป็นชาวอำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง ปัจจุบันท่านยังใช้ชีวิตอยู่ และยังสามารถรวมโนห์ราได้อย่างสวยงาม แม้จะมีอายุถึง 90 ปีเศษแล้วก็ตาม

การแสดงมโนห์รา สมัยก่อนมโนห์ราคณะหนึ่ง หรือที่เรียกว่า โรงหนึ่ง จะมีเพียง 5 - 6 คน รวมนักดนตรี ซึ่งทำหน้าที่เป็นลูกคู่คอยรับไม้ก๊วยในตัว ก็ประมาณ 15 คน ปัจจุบันจำนวนผู้แสดงเพิ่มมากขึ้น เท่าที่สังเกตมโนห์ราที่ไปแสดงในงานต่าง ๆ บางโรงที่เป็นคณะใหญ่ และมีชื่อเสียงจะมีผู้แสดงและลูกคู่รวมกันประมาณ 30 คน หรือมากกว่านั้น

เครื่องดนตรีมโนห์รา คล้ายกับเครื่องดนตรีหนังตะลุง คือมี โหม่ง หับกลอง ไม้แตระ เปี เครื่องดนตรีเหล่านี้ นอกจากจะช่วยให้เข้าใจให้ครึกครื้นแล้วยังบอกจังหวะให้เข้ากับท่าทางต่าง ๆ ได้อย่างสวยงามมาก

การแต่งกายของมโนห์รา ใช้เครื่องทรงกษัตริย์คล้ายคลึงกับการแต่งกายของละคร มีผ้าห้อยหน้า เจียรระยาด สังวาลย์ หางหงส์ เสื้อมี 2 ชั้น ชั้นในตัดด้วยผ้าธรรมดา ชั้นนอกร้อยลูกปัดคาดอก สวมกาไลบื้อ และกาไลข้อเท้า ประดับเล็บยาวกรีกกรายเวลาร่ายรา ผู้ชายสวมเทริด

ลักษณะโรง ปลูกเป็นรูปสี่เหลี่ยม หลังคาเพิงหมาแหงน ยกสูงจากพื้นดินพอประมาณ เครื่องดนตรีและลูกคู่จะนั่งอยู่ซีกหนึ่งด้านหน้าโรง ส่วนมากจะมีทึ่มบังไว้

ฉากที่ใช้ สมัยก่อนการแสดงไม่มีฉากที่เขียนภาพปราสาทราชวัง หรือวิวธรรมชาติต่าง ๆ ที่สวยงามอย่างปัจจุบัน แสดงกันกลางลานมีราวไม้ไผ่ 1 - 2 อัน สำหรับผู้แสดงนั่ง ปัจจุบันฉากเปลี่ยนไปตามท้องเรื่อง เรียกได้ว่าการพัฒนาขึ้นตามความเหมาะสม

ลักษณะการแสดง¹ หลังจากพิธีภาคครู (ประกาศครู) ผ่านพ้นไปแล้ว มโนห์ราเริ่มออกตัว ในสมัยก่อนถ้ามีการแข่งขันจะต้องมีพิธีเขียนรูป คือการวาดรูป ฝ่ายตรงข้ามลงในแผ่นกระดาษ เขียนชื่อค่ายตัวอักษรขอมใช้ทวยเสกเขียนรูปนั้น เพื่อให้ฝ่ายตรงข้ามแพ้ฝ่ายตน และป้องกันคุณไสยอีกค่าย หลังจากพิธีเขียนรูปแล้ว มโนห์ราผู้เป็นหัวหน้า (นายโรง) จะออกมาราเทริก พรานเป็นผู้ถือเทริกรไปตาม จังหวะ ค่ายมโนห์ราตามหลอกล่อจนกระทั่งสอศหัวเข้าไปในเทริกได้ หลังจากนั้น มโนห์ราตัวอื่น ๆ ก็ออกตัวแสดงต่อไป ปัจจุบันนี้พิธีเขียนรูป และราเทริกไม่ค่อยปรากฏ ให้ว้ครูเสร็จก็ออกตัวแสดงทันที

เรื่องที่แสดง สมัยก่อนเรื่องที่มีมโนห์รานิยมเล่นกันมากคือ เรื่อง นางมโนห์รา สังข์ทอง ลักษณะวงศ์ จันทโครบ ฯลฯ แต่ปัจจุบัน เรื่องที่นำมาแสดงได้เปลี่ยนแปลง ไปมาก เช่น นำนิยาย นวนิยาย สมัยใหม่มาจัดแปลง หรือผูกเรื่องขึ้นเอง ทำให้ มีเรื่องแปลกและใหม่อยู่เรื่อย ๆ เป็นที่ชื่นชอบของผู้ชมมากขึ้น

บทกลอนของมโนห์ราที่นิยมขับกันมาก คือ กลอนสี่ กลอนหก และกลอนแปด การขับมโนห์ราต้องมีลูกคู่คอยรับ เมื่อมโนห์ราขับจบบาทหนึ่ง ๆ ลูกคู่จะรับตามหลัง ขับบทกลอนที่มีมโนห์ราขับ

การแสดงมโนห์ราในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงจากเดิมไปมาก เป็นต้นว่าการแต่ง กายตามแบบแผนมโนห์รา เริ่มจะหาดูได้ยากขึ้น หันมาแต่งกายตามแบบสากลนิยม จะมีของเก่าอยู่บ้างก็ตอนออกตัวเพียงเล็กน้อย เนื้อเรื่องที่แสดงก็เป็นเรื่องสมัยใหม่ ละทิ้งเรื่องเดิมอันเป็นนิทานพื้นบ้านที่ควรจะส่งเสริมรักษาไว้ มีการนาคนตรีสากลเข้าไป ผสม เป็นการเรียกคนดู เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้กำลังจะทำให้ เอกลักษณ์ ของมโนห์ราภาคใต้หายไป นับว่าเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงเป็นอย่างมาก

¹ ปรานี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "มดลูกา" ทาบลวอนพิบูลย์ หน้า 141

เพลงบอก

เพลงบอกเป็นศิลปะการแต่งคำพื้นเมืองของภาคใต้ในลักษณะ เพลงชาวบ้าน ซึ่งเป็นที่นิยมของชาวชนบท แถบจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา มาช้านาน การเล่นเพลงบอกในสมัยก่อนนิยมเล่นกันตอนพลบค่ำ ในช่วงเวลาที่เสร็จการเก็บเกี่ยว ตกในราวเดือน 4 ถึงเดือน 5 มักเป็นช่วงที่ชาวชนบทมีเวลาว่างพอยที่จะหาความสนุกสนาน เพลิดเพลินได้จากการละเล่นต่าง ๆ หลังจากที่ทำไร่ทำสวนกับงานหนักมาช้านาน¹

การเล่นเพลงบอกไม่มีพิธีรีตองอะไรมากนัก คือไม่ต้องมีฉาก ไม่ต้องมีการแต่งตัวสวยงามตามบทบาท เครื่องดนตรีประกอบก็ไม่ต้องมีอะไรมาก นอกจากฉิ่งที่ใช้ตีบอกจังหวะเพียงคู่เดียว ผู้เล่นเพลงบอกที่สาครบุรีมีเพียงคนเดียว คือตัวเพลงบอก ที่เรียกว่า "แม่เพลง" นอกจากนั้นเป็นลูกคู่จะมีกี่คนก็ได้ แม้จะมีเพียงคนเดียวก็เล่นได้แล้ว วิธีการเล่นเพลงบอกคือ การว่ากลอนสกล ในลักษณะปฏิภาณกวี แต่มีลักษณะกลอน ว่างหานอง และจังหวะ เป็นของตนเอง ไปเหมือนกับกลอนหนึ่งตะลุง หรือกลอนมโนห์รา การรับของลูกคู่ก็ต่างกับการรับของลูกคู่มโนห์รา

เนื้อเรื่องที่นำมาว่า จะเป็นเรื่องที่กิดขึ้นทั่ว ๆ ไป เช่นการให้พรผู้ฟัง การแสดงปรัชญา หรือข้อธรรมะทางพุทธศาสนา รวมถึงการโต้ตอบปัญหาต่าง ๆ เป็นต้น ต่อมาเมื่อการเล่นเพลงบอกได้เป็นที่แพร่หลายขึ้น ได้มีการคิดวิธีการเล่นให้สนุกสนานเข้มข้นกว่าเดิม โดยการคัดเลือกเพลงบอกที่มีดีปากดีจากถิ่นต่าง ๆ มาประชันกันว่า ใครโต้ตอบกัน มีการตัดสินแพ้ชนะ เนื้อเรื่องที่นำมาโต้มักจะถูกเอาปมเด่นหรือปมก้อยของกันและกันมาว่า หากฝ่ายใดเหตุผลหรือสำนวนอ่อนกว่า หรือไม่สามารถแก้ปัญหาก็ เรียกว่า "จน" ก็จะถือว่าแพ้ไปในที่สุด

เพลงบอกที่ชาวปักษ์ใต้รู้จักกันอย่างแพร่หลายในสมัยก่อน คงจะได้แก่ เพลงบอกป่าน (ป่านบอก) เป็นชาวทวายลเขาพังไกร อาเภอดำรงไทร จังหวัดนครศรี-

¹วิทยาลัยครูยะลา เอกลักษณ์ปักษ์ใต้ หน้า 15

ธรรมราช เป็นคนตาบอดมาแต่กำเนิด แต่มีปฏิภาณในการแต่งกลอนยิ่งนัก เคยเอาชนะ เพลงขอรอด (รอกหลอ) ซึ่งเป็นเพลงบอกสูงอายุชั้นครู และมีวัยวุฒิสูงกว่าเพลงบอก ปานมาก การประชันระหว่างเพลงบอกปานกับเพลงขอรอดในครั้งนั้น เป็นที่ชื่นชอบของผู้ฟังเป็นอย่างมาก จนมีผู้จากลอนเพลงบอกที่ว่าโต้ตอบกันคิดปากมามากมายจนถึงทุกวันนี้¹

การเล่นเพลงบอกในปัจจุบันกำลังเสื่อมความนิยมลงมาก จะเห็นได้ว่าเด็กวัยรุ่นหรือคนหนุ่มสาวชาวภาคใต้สมัยนี้เป็นส่วนมากไม่รู้จักและไม่เคยมีโอกาสดูฟังเพลงบอกเลย แม้แต่ในงานรื่นเริงต่าง ๆ ก็จะไม่หาเพลงบอกดูได้ยากขึ้นไม่เหมือนการแสดงหนังตะลุง หรือ มโนห์รา ซึ่งยังมีอยู่ทั่วไป

เพลงคาคัก

คาคัก เป็นเพลงชาวบ้านบ้านปากน้ำใต้ ใช้สำหรับกล่อมขวัญนาค ชาวบ้านทั่วไปจะเรียกว่า คาคัก ซึ่งย่อมาจาก คำว่า "คักเคื่อน" เมื่อก่อนนิยมเล่นกันแพร่หลายในจังหวัดภาคใต้ทั่วไป แต่ปัจจุบันค่อย ๆ เลือนไปตามกาลสมัย เช่นเดียวกับเพลงพื้นเมืองอื่น ๆ

เนื้อหาของคาคักเป็นเรื่องของการล่อนเจ้านาค ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงความกตัญญูททเวที่ ที่เจ้านาคจะต้องปฏิบัติต่อบิดามารดาและผู้มีพระคุณ ตลอดจนการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา แม้เพลงคาคักจะเริ่มสอนตั้งแต่แม่เจ้านาคต้องทนลำบากในการอุ้มท้อง ความลำบากในการคลอด ตลอดจนการเลี้ยงดูจนเติบโตได้บวชเรียน จนเป็นเจ้านาคในวันนี้ นับว่าพระคุณของบิดามารดานั้นมากล้นสุดคณานับ เนื้อความต่อมากล่าวถึงอาณิสสส์ที่จะได้จากการบวช ที่จะมีแก่ตนเองและบิดามารดา ทั้งจะเป็นการช่วยสืบต่อพระพุทธศาสนา แม้เพลงจะว่าไปเรื่อย ๆ แล้วจบลงด้วยการอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข²

¹พร้อม บุญสุข "เพลงบอกและชีวประวัติของเพลงบอกปาน" วิชชาฉบับชีวิตไทยปากน้ำใต้ 1 : 182 - 201 มิถุนายน - กันยายน 2519

²วิทยาลัยครูยะลา เอกลักษณ์ปากน้ำใต้ หน้า 18

ตัวอย่างเพลงกาตัก

ไหว้บิดาและมารดา แม่ได้เกิดลูกมาตั้งบรรหาร... เอ้ย
แม่ทุกข์ทรมานใครเลยจะเทียม....เออ....ทน
แม่ผู้มีพระคุณอยู่ล้นเกล้า ทัวของข้าพเจ้าให้หวานหัน....เอ้ย
ขอเคารพอภิวันทนทานทั้งสอง....เอ้ย....พร

บุปผา ทวีสุข

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในการ เล่นกาตักนั้นเท่าที่ทราบก็ใช้กันตามแต่จะหาได้ เช่น ฉิ่ง ฉาบ ขอ ปี่ ทับยาว ขลุ่ย เป็นต้น ส่วนใ้ใ้ใช้ที่จังหวัด นอกจากนี้ จะต้องมียุ๊กรับคาตักไปจากักจนวน ไ้กรจะเข้าร่วมวงรับคาตักก็ได้ตั้งล้น¹

ลิเกป่า

ลิเกป่า หรือลิเกรามะนา เป็นการ เล่นพื้นเมืองอีกอย่างหนึ่งของชาวภาคใต้ ไม่ทราบแน่ชัดว่าการ เล่นชนิดนี้มีมาตั้งแต่เมื่อใด คนเก่าแก่ของชาวภาคใต้ ซึ่งมีอายุมากกว่า 70 ปี เล่าว่า มีคณะลิเกป่าเล่นกันมานานแล้ว เกือบจะเรียกได้ว่า มีกันอยู่แทบทุกหมู่บ้าน โดยเฉพาะที่อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลิเกป่ามากกว่าที่อื่นใด แต่ในปัจจุบันจะหาลิเกป่าดูไม่ได้แล้ว²

ลิเกป่า หรือลิเกรามะนา บางท้องถิ่น เช่น แถบจังหวัดพัทลุง ตรัง สตูล และจังหวัดใกล้เคียงเรียกว่า "แขกแคง" อาจจะเรียกตามลักษณะการ แสดงที่ปีรา ออกแขก เช่นเดียวกับลิเกภาคกลาง การแสดงลิเกป่าใช้โรงแสดงเหมือนโรงมโนรา เพราะต้องใช้คนแสดงมากเท่า ๆ กัน คือต้องมีนักดนตรี ได้แก่ กลอง รำมะนา ฉิ่ง โหม่ง ฆ้อง ขอ และอาจจะมีระนาดอยู่ด้วย มีตัวละครคือ ตัวแขกแคง ยายปี่ เจ้าเมือง เสนา และตัวประกอบอื่น ๆ ตามความจำเป็น³

¹ วิเชียร ๗ นคร และคณะอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 322

² ๒. หน้า 314

³ วิทาลัยครุยะลา เอกลักษณ์กับไ้ หน้า 136 - 137

การแต่งกายของแขกแคงไม่ประณีตเหมือนบโนห์รา จะมีที่แต่งประณีตอยู่เพียงสองตัวคือ ตัวแขกแคง แต่งเป็นชาวภารตะ คือสวมกางเกงขายาว เสื้อแขนยาว มีหนวดเครายาว สวมแว่นตา มีผ้าโพกหัว ล้วนตัวยาหยีนั้นนั่งผ้าถุง สวมเสื้อแขนกระบอกมีผ้าพาดบ่าห้อยชายลงมาข้างหน้าตัวละครอื่น ๆ เช่นเจ้าเมืองก็แต่งภูมิฐานพอสมควร ส่วนเสนาหรือตัวตลกก็พยายามแต่งให้ดูคลกตามบทบาท¹

การแสดงลิเกป่า จะแบ่งเป็นสองตอน คือ ตอนแรกเป็นตอนออกแขกและตอนหลังเป็นตอนแสดงเรื่อง เรื่องที่นิยมเล่นกันมักได้แก่วรรณคดีเก่า ๆ เช่น อิเหนา โคบุตร สุวรรณหงส์ ลักษณะวงศ์ เป็นต้น งานที่แสดงก็แสดงได้เกือบทุกงาน ทั้งแต่งงานแต่งงาน บวชนาค งานวัด จนถึงงานศพ²

กาหลอ

กาหลอ เป็นการแสดงดนตรีชนิดหนึ่งของชาวภาคใต้ เครื่องดนตรีประกอบด้วย ปี่ 1 เล้า กลองทน 2 ใบ และฆ้อง 1 ใบ แต่เกิมนั้นกาหลอใช้ประโคมได้ทั้งในงานศพ งานบวชนาค ตลอดจนงานร้านค้าหัวถนนเฒ่าคนแก่ แต่ปัจจุบันจะใช้เฉพาะงานศพเท่านั้น และกำลังจะหาสูญหายขึ้นทุกวัน จะมีอยู่บ้างก็เฉพาะบางท้องถิ่นห่างไกลในชนบท

เสียง และลีลาจังหวะของกาหลอนั้น จะเยือกเย็นโหยหวน และเกิดความรู้สึกวังเวง เหมาะที่จะใช้ประโคมในงานศพมากที่สุด จนกระทั่งบางคนไม่สามารถจะทนฟังต่อไปได้ เพราะเกิดความเศร้าถึงผู้ตายจนไม่อาจกลั้นได้ โดยเฉพาะในเวลากลางคืนเสียงประโคมของกาหลอจะกังวานไปไกลมาก ชวนให้เกิดความหวาดกลัวสำหรับผู้ที่ไม่กลัวผี

การเล่นพื้นเมืองที่กล่าวมาโดยข้างบนทั้งหมดนี้ เป็นการละเล่น หรือการแสดงของชาวไทยพุทธ ในแถบจังหวัดสงขลา พัทลุง ตรัง นครศรีธรรมราช แล บางจังหวัดเหนือขึ้นมาเท่านั้น ส่วนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อ จังหวัดปัตตานี

¹วิทยาลัยครูยะลา เอกลักษณ์กับใต้ หน้า 137

²วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 314 - 315

ยะลา นราธิวาส และสตูล ซึ่งมีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จะมีการละเล่นพื้นเมืองที่แตกต่างออกไปอีกมาก เช่นการเล่น มะโย่ง กีเกตุล ร่องเง็ง ซิละและกรือไต เป็นต้น การละเล่นดังกล่าวนี้ไม่มีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้แต่อย่างใด จึงไม่จำเป็นจะต้องกล่าวถึงลักษณะการแสดงของแต่ละประเภทไว้ ณ ที่นี้

4. การกีฬา

กีฬาที่ชาวภาคใต้นิยมเล่นกันมากเป็นพิเศษคือ ขนโก และชนไก่ กีฬาทั้งสองประเภทนี้ คงจะอยู่ในความนิยมมานานแล้ว มีหลักฐานยืนยันได้จากการที่ปี่ผู้เชี่ยวชาญในกีฬาดังกล่าวได้เขียนตำราคุณลักษณะ วัวชน และไก่ชน บันทึกลงในหนังสือบุคไว้หลายสำนวน นอกจากนี้การเล่นส่ำก็เป็นกีฬาอีกอย่างหนึ่งที่อยู่ในความนิยมและนิยมเล่นกันในวันสงกรานต์ วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้บางเรื่องได้กล่าวถึงกีฬาชนไก่และการเล่นส่ำไว้ด้วย เช่นในเรื่องพระรถเมรี เป็นต้น

ในท้องที่อำเภอเกาะมุก จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีกีฬาที่ต่างไปจากท้องถิ่นอื่น ๆ ของภาคใต้ คือปีกีฬาชนควาย ซึ่งเจ้าหน้าที่บ้านเมืองไม่อนุญาตให้มีการตั้งบ่อนเหมือนชนวัว จึงมีการแอมเอาควายมาชนกันกลางทุ่งนาหลังฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว¹

5. อาหารการกิน

ชาวภาคใต้ชอบรับประทานอาหารที่มีรสจัด โดยเฉพาะรสเผ็ด แกงเกือบทุกชนิดต้องใส่ขมิ้น อาหารพื้นเมืองของภาคใต้ที่มีชื่อ เช่น แกงเหลือง ข้าวยาแกงพุงปลา น้ำบูดู ชาวภาคใต้นิยมรับประทานผักจิ้มที่เรียกว่า "ผักเหนาะ" มาก ผักเหนาะที่เป็นผักพื้นเมืองของภาคใต้ได้แก่ สะตอ ลูกเลียง ลูกเนียง เป็นต้น การรับประทานผักมาก ๆ นี้ นอกจากจะเป็นการดูแลสุขภาพแล้ว ยังช่วยบรรเทาความเผ็ดร้อนได้อีกด้วย

¹วิทยาลัยครูยะลา เอกลักษณ์มัยใต้ หน้า 149 - 150

6. เครื่องใช้ในครัวเรือน

ชาวภาคใต้เป็นผู้ที่มีฝีมือในการนำวัสดุที่มีในท้องถิ่น มาประดิษฐ์เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นมาก เป็นต้นว่า หมากตักน้ำ หรือ หมากเตาะ เหล็กไฟทบ กระดัง ตลอดจนเครื่องปั้นดินเผาชนิดต่าง ๆ เป็นต้น

ในที่นี้จะขอนามากล่าวแนะนำเพียง 2 อย่างคือ หมากตักน้ำ และเหล็กไฟทบ ทั้งนี้เพราะเครื่องใช้ทั้งสองอย่างนี้ไปปรากฏเกี่ยวข้องกับอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่นามาศึกษาครั้งนี้ด้วยหลายตอน เช่น ในเรื่องสุบินแสนวนเก่า กล่าวถึงหมากตักน้ำว่า

"ลักเชือกลักหมา ลักกระเคี้ยงพาดผ้า ผูกไว้ไม่คง"

"หมา" ที่กล่าวถึงในเรื่องข้างต้นคือ หมากตักน้ำ โดยมากชาวภาคใต้เกือบทุกจังหวัด จะเรียกเครื่องตักน้ำขึ้นกันด้วยคำว่า หมาก ทั้งสิ้น ถ้าหากถามหมาก (เตาะ หรือ ต้อ) เรียกว่า หมากเตาะ หรือ หมากต้อ ถ้าหากถามต้นหลาวชะโอน ก็เรียกว่า หมากเตาะหลาวชะโอน ถ้าหาก้วยใบจาก เรียกว่า หมากจาก แม้แต่เครื่องใช้ตักน้ำสมัยใหม่ ทำด้วยสังกะสี อะลูมิเนียม หรือพลาสติก ชาวภาคใต้ก็ยังเรียก "หมากตัก" คว้า หมาก ในที่นี้ นัยว่า มาจากภาษามลายูว่า Tamba ชาวไทยมุสลิมที่ใช้ภาษามลายู เรียกว่า คิมอ หรือ คีมา ชาวไทยภาคใต้บางถิ่นออกเสียง คีหมา

การหาหมากตักน้ำ จากวัสดุแต่ละชนิด จะมีวิธีทำแตกต่างกันออกไป หมากเตาะ ซึ่งหาจากถากหมาก จะใช้ถากหมากขนาดใหญ่ มาผูกเย็บด้วยด หรือหวาย ให้เป็นรูปทรงกระบอกปากผาย มีหูหิ้วสำหรับผูกเชือกไว้ตรงกลาง

การหาหมากจาก ต้องใช้ใบจาก ซึ่งยังเป็นยอดอ่อน ใบยังรวมกันแน่น ออกเป็นใบ ๆ นามาทากแตกพอหมาก ๆ แล้วจึงนำไปสอดและผูกด้วยหวาย หรือดลัว ให้มีรูปทรงใช้ตักน้ำได้

หมากตักน้ำนี้ มีประโยชน์ต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านมากมาย เช่น ใช้ตักน้ำจากบ่อ ฝักน้ำในเรือ ตักน้ำล้างหน้า ล้างเท้า ตักน้ำอาบหน้ากิน แม้แต่หมาที่แตกซาวรดแล้วก็ยังประโยชน์นำมาแขวนไว้ไล่สิ่งของต่าง ๆ ได้ ปัจจุบันนี้

หมากัก้า ยังคงมีผู้ทำใช้ และขายกันอยู่ทั่วไปในชนบทภาคใต้

เหล็กไฟทบ

เหล็กไฟทบ หรือที่ในภาคกลางเรียกว่า "ตะบันไฟ" เคยมีใช้กันแพร่หลายในอดีต เพิ่งมาเลิกนิยมใช้กันหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 แต่ยังมีผู้ใช้กันอยู่บ้างในบางท้องถิ่นภาคใต้ เช่นที่เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และบางท้องถื่นของจังหวัดพัทลุง นราธิวาส และนครศรีธรรมราช เป็นต้น¹

ส่วนประกอบของเหล็กไฟทบ หรือตะบันไฟ มี 4 อย่างคือ กระจกแก้วเมียก้านที่ใช้ตบ หรือตัวผู้ (ภาคกลางเรียกลูกตะบัน) เชื้อเพลิงหรือปุ๋ย ที่ทาจากขุยเต่าร้างตากแห้ง ซึ่งใช้สำหรับหากระจกบดและก้านที่ใช้ตบ

วิธีใช้เหล็กไฟทบ คือ เมื่อต้องการจะใช้ก็นำเอาปุ๋ยเต่าร้างอัดเข้าไปในรูปลายแกนก้านตัวผู้ แล้วใส่แกนลงในรูของแก้วเมีย กระจกอยู่ใช้ฝ่ามือตบท้ายของก้านเข้าไป แล้วจึงแกนก้านกลับออกมาโดยเร็ว ไฟก็จะติดอยู่ที่ปุ๋ยเต่าร้าง หลังจากนั้นก็ใช้ปลายแหลมของแก้วเมียเขี่ยไฟออกมาจุดกับเชื้อไฟก็จะ ได้ไฟตามต้องการ

คนรุ่นใหม่ในปัจจุบันนี้มักจะไม่ค่อยรู้จักเหล็กไฟทบกันแล้ว เพราะเครื่องใช้ชนิดนี้หมดความนิยมไปนานพอสมควร อย่างไรก็ตามก็สืบวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้เก็บรักษาเหล็กไฟทบเอาไว้ให้นุชนรุ่นหลัง ได้ศึกษาและชื่นชมกับฝีมือ และระลึกถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของบรรพบุรุษไทยได้ตามสมควร

สภาพทั่วไปด้านต่าง ๆ ของท้องถิ่นภาคใต้ ที่กล่าวมาแล้วนี้ นับเป็นองค์ประกอบสำคัญในการ หลอมความเชื่อ ความคิด ตลอดจนวิถีชีวิตต่าง ๆ ของคนไทยภาคใต้ และสิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวกำหนดให้วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวเอง

¹ วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช หน้า 299

บทที่ 3

ลักษณะวรรณกรรม

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้มี 2 ประเภทคือ

1. นิทานประโลมโลก จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องนายตัน เรื่องวันคาร และเรื่องพระรถเมรี
2. นิทานอันเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา จำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ เรื่องสุบินसानวนเก่า เรื่องมโนหรานิบาท และเรื่องสุทธิกรรมชาดกคคาภย

การศึกษาลักษณะวรรณกรรมทั้ง 6 เรื่องดังกล่าว จะศึกษาในรายละเอียดตามหัวข้อต่อไปนี้ คือ

ความเป็นมาของวรรณกรรม

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

ลักษณะคาประพันธ์

โครงเรื่อง

การกาเป็นเรื่อง

เนื้อเรื่องย่อ

แนวคิดของเรื่อง

การใช้ภาษาและसानวนโวหาร

ความเป็นมาของวรรณกรรม

เรื่องนายตัน "นายตัน" เป็นวรรณกรรมของชาวเมืองนครศรีธรรมราช จัดอยู่ในประเภทหัตถ์คดี เรื่องนี้เคยพิมพ์แจกในงานหาบุญอายุครบ 6 รอบ ของนายเชวง ไชยานุพงศ์ เมื่อ พ.ศ. 2510 มาแล้วครั้งหนึ่ง ต่อมาศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช ได้นำมาพิมพ์ขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ใน พ.ศ. 2521 พร้อมกับเรื่องวันคาร และ โสฬสนิมิต

ฉันทลักษณ์ขับลาแบบหนึ่ง ของชาวนครศรีธรรมราช การเล่นแปดบดโต้ตอบกัน เพิ่งมาเลิกใน สมัยรัชกาลที่ 5 กรุงรัตนโกสินทร์¹เอง จากเรื่องราวที่กล่าวถึง นายเรื่อง นาน และ นางกลอย ดังกล่าว พอที่จะนามาเป็นแนวพิจารณาได้ว่า เรื่องนายคัน น่าจะเขียนขึ้นสมัย เดียวกับที่นายเรื่อง นาน มีชีวิตอยู่ ถ้าจะหลังจากนั้นก็คงจะไม่ก็ปี เพราะสมัยที่นายเรื่อง นาน มีชีวิตอยู่นั้น ประมาณรัชกาลที่ 1 ถึงต้นรัชกาลที่ 3 กรุงรัตนโกสินทร์¹

เรื่องวันการ เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของชาวนครศรีธรรมราชอีกเล่มหนึ่ง ค้นฉบับเดิม เป็นหนังสือบุคชาว วรรณกรรมเรื่องนี้แพร่หลายทั่วไปในจังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้เฒ่าผู้แก่ ส่วนใหญ่ยังจดจำบางตอนของเรื่องนี้ได้ก็ และที่สำคัญก็คือยังมีต้นฉบับซึ่งเขียนลงในบุคชาวอยู่ แทบทุกอำเภอ เท่าที่ทราบคือ อำเภอลานสกา อำเภอเมือง อำเภอชะอวด และอำเภอ ร่อนพิบูลย์ และแต่ละอำเภอก็มีต้นฉบับอยู่หลาย ๆ ฉบับ แสดงว่าเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่มีผู้นิยมนำกันแพร่หลาย²

เรื่องวันการ เกยตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เสียงราษฎร์อยู่ระยะหนึ่ง ต่อมาได้พิมพ์เป็นรูปเล่ม ในงานฉาปนกิจศพของ นายแป้น นาควนิช เมื่อ พ.ศ. 2515 สำหรับฉบับที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นฉบับที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราชจัดพิมพ์ เมื่อ พ.ศ. 2521 โดย พิมพ์ร่วมกับเรื่องนายคัน และเรื่องโสฬสนิมิต

ผู้แต่งเรื่องวันการ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่มีข้อความในตอนต้นเรื่อง เป็น กลอนแปดกล่าวถึง ไว้เล็กน้อยว่า

รูปชื่อท่อมผู้เขียนแม่เพียนผิก
หมูปนพิศเห็นควยช่วยซ่อมใส่
อย่านิ่งทำสำนวนให้ทวนใจ
กูข้าไชรฝึกสอนยังอ่อนความ

เรื่องวันการ

¹ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช นายคัน วันการ โสฬสนิมิต

จากข้อความข้างต้น เห็นได้ว่า กล่าวถึงผู้เขียนว่าชื่อท่อม ในทานองว่าเป็นพระภิกษุ เพราะมีคำว่ารูป นานาชื่อ มีผู้สันนิษฐานเกี่ยวกับผู้แต่งแตกต่างกันออกไป คือ

ชวน เพชรแก้ว และปรีชา นุ่นสุข¹ กล่าวว่า พระท่อมคงจะเป็นเพียงผู้คัด หรือ จดจากคำบอกเล่า ทั้งนี้เพราะข้อความดังกล่าวใช้กลอนแปดเขียน ทั้ง ๆ ที่เรื่องวันการ แต่งด้วยกาพย์กลอนเรื่อง นอกจากนี้ผู้สันนิษฐานทั้งสองท่านนี้ ยังได้อ้างหลักฐานจากเรื่องวันการ อีกสำนวนหนึ่ง ซึ่งได้มาจากอาเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช มีข้อความตอนท้ายเรื่องว่า

รูปชื่อท่อมเป็นสงฆ์ทรงฌาน
อยู่วัดชะอวดบวชได้หลายพรรษา
อุทิศหนึ่งปากเพียรเขียนตามา
แสนเวทนาชักสนจนเต็มที

หลักฐานที่นำมาอ้างดังกล่าวนี้ ยืนยันได้ว่าผู้เขียนชื่อท่อม และเป็นพระภิกษุแน่นอน แต่ในส่วนที่เกี่ยวกับว่าจะ เป็นผู้แต่งเอง หรือเป็นเพียงผู้คัดลอกก็ยังไม่กระจ่างอยู่นั่นเอง

ฉัฐวุฒิ สุทธิสงคราม กล่าวถึงผู้แต่งเรื่องวันการไว้ว่า กวีท่อมจะมาแต่งโดยอาศัยของเก่าเดิม แต่พิจารณาอีกที คำว่า "ผู้เขียน" นั้น หมายถึงผู้คัดลอกได้เหมือนกัน ฉะนั้น กวีท่อมอาจจะเป็นผู้คัดลอกก็ได้ อย่างไรก็ตาม ฉัฐวุฒิ สุทธิสงคราม ก็ยังเชื่อว่ากวีท่อมเป็นผู้แต่งเอง²

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า เกี่ยวกับผู้แต่งเรื่องวันการนี้ มีการสันนิษฐานที่แตกต่างกัน 2 ประการคือ ประการที่ 1 เชื่อว่า กวีท่อมที่อ้างถึงไว้ในเรื่องเป็นเพียงผู้คัดหรือผู้จดจากคำบอกเล่า และประการที่ 2 เชื่อว่า กวีท่อมเป็นผู้แต่งเองโดยอาศัยของเก่าเดิม สำหรับความคิดเห็นของผู้ศึกษานี้ เห็นด้วยการสันนิษฐานประการที่ 2 คือ เชื่อว่า กวีท่อม ซึ่งเป็นพระภิกษุเป็นผู้แต่งเองโดยอาศัยของเก่าเดิม เหตุผลที่เชื่อเช่นนี้จะนำไปกล่าวรวมไว้

¹ชวน เพชรแก้ว และปรีชา นุ่นสุข วรรณกรรมนครศรีธรรมราช หน้า 96

²ฉัฐวุฒิ สุทธิสงคราม วรรณกรรมปักษ์ใต้ หน้า 174

ในเรื่องระยะเวลาที่แต่งเรื่องนี้

ระยะเวลาที่แต่งเรื่องวันการ ไม่ได้ออกไว้แน่ชัด มีกล่าวถึงไว้ในตอนเริ่มเรื่องว่า

จะว่าไม่หก จอจัตवासก เคื่อนสิบเอ็ดหนา
ขึ้นคำวันพลุหัส ยอนมัสครุบา ปัญจะพรหมา จตุพัทธรพรมมี
เรื่องวันการ

จากข้อความนี้ได้ความเพียงว่า แต่งเมื่อ "ปีจอจัตवासก เคื่อน 11 ขึ้น 1 ค่ำ วันพลุหัสบดี" แต่ไม่ได้บอกศักราชไว้จึงไม่ทราบว่าแต่งใน พ.ศ. ไດ

ผู้ศึกษาได้สอบถามว่า ปีจอ จัตवासก เคื่อน 11 ขึ้น 1 ค่ำ วันพลุหัสบดี ตรงกับ พ.ศ. ไດ ปรากฏว่าเมื่อนับย้อนหลังในปฏิทิน 220 ปี¹ ไปถึง 3 รอบ (180 ปี) ที่เป็นปีจอ จัตवासก วัน เคื่อน ปีที่ปรากฏในเรื่องนั้น ตรงกับ ปีจอจัตवासก จ.ศ. 1284 หรือ พ.ศ. 2465 ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นเรื่องวันการ ก็จะแต่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ประมาณ 60 ปีเศษมานี้เอง แต่ก็ มีข้อชวนให้สงสัยว่าถ้าเรื่องนี้แต่งในสมัยรัชกาลที่ 6 จริง เหตุใดในเรื่องจึงกล่าวถึงการตั้ง วังหลวง วังหน้าอยู่อีก ซึ่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ไม่มีแล้ว ถึงความตอนท้ายเรื่องว่า

นางจกัให้อยายตา เป็นวังหน้ามอปรารงค์ใหญ่
สนมนางในปรารงค์ชัย แบ่งบันไม้ให้เท่ากัน
วันการ เป็นวังหลวง จัดการตามกระทรวงทุกสิ่งสรรพ
เมืองชื่อเมืองนิลกรรณ มีครบครันทุกสิ่งไป
เรื่องวันการ

ความขัดแย้งระหว่างเหตุการณ์ในเรื่อง กับสภาพความจริงของบ้านเมืองดังกล่าวนี้ ชวนให้คิดถึงความเป็นไปได้ตามที่ ญัฐวุฒิ สุธิตสงคราม² กล่าวว่า เรื่องนี้ กวีผู้เป็นผู้

¹ร.อ.ทองคำ ยัมกาญ ปฏิทิน 220 ปี 462 หน้า

²ญัฐวุฒิ สุธิตสงคราม วรรณกรรมปักษ์ใต้ หน้า 174

ตัวเอง โดยอาศัยของเก่าเดิมซึ่งมีมาก่อนแล้ว นั่นคือเรื่องวันคร อาจจะเป็นเรื่องที่ เคยเล่ากันมาก่อน ตั้งแต่ครั้งที่บ้านเมืองยังมีวังหลวงและวังหน้าอยู่ ซึ่งไม่อาจหาหนใด แน่نونว่าเป็นสมัยใด แต่กริห่ม เป็นผู้เขียนขึ้นใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2465 และนี่คือเหตุผลที่ ผู้ศึกษาเชื่อว่า กริห่ม เป็นผู้แต่ง เรื่องวันคร โดยอาศัยของเก่าเดิมตามที่ไ้กล่าวถึงไว้ ในตอนต้น

เรื่องพระรถเมรี "พระรถเมรี" เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช อีกเรื่องหนึ่ง นอกจากจะเรียกว่า พระรถเมรี แล้ว ชาวบ้านทั่วไปยังรู้จักกันในชื่ออื่น ๆ อีกเช่น นางสิบสอง พระรถเสน และนางสนทรา เป็นต้น เรื่องนี้เป็นวรรณกรรมที่แพร่ หลายมาก เห็นได้ว่าคนเฒ่าคนแก่ทั้งที่รู้หนังสือและไม่รู้หนังสือ สามารถสวดปากเปล่าเรื่องนี้ กันเป็นจำนวนมาก สาเหตุที่มีคนจกจากกันได้มากมายเช่นนี้ ก็เพราะวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นที่ ยอมรับว่ามีความดีเด่นในทุก ๆ ด้าน กล่าวได้ว่า เรื่องพระรถเมรี เป็นวรรณกรรมชิ้นเอก ประเภทนิทานประโลมโลกของภาคใต้ทีเดียว¹

เรื่องพระรถเมรี ฉบับที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นฉบับที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนคร ศรีธรรมราช จัดพิมพ์ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2522 โดยได้ต้นฉบับจากหนังสือบุค ของนายกล่อม ธานีรัตน์ ตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

ต้นฉบับพิมพ์ที่นำมาศึกษา ได้บอกชื่อผู้แต่งไว้ว่า ผู้แต่งเรื่องนี้นี้นายเรือนานา ใน บุคคลผู้นี้เป็นกวีที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของเมืองนครศรีธรรมราช คำว่า "นานา" ไม่ใช่ชื่อนามสกุล ของท่าน แต่เป็นชื่อบ้าน ซึ่งปัจจุบันเป็นหมู่ที่ 1 ตำบลช้างซ้าย อำเภอเมือง จังหวัด นครศรีธรรมราช "นานา" ก็คือที่เรียกว่า "คอนบ่อ" ในปัจจุบัน สำหรับประวัติของ นายเรือนานา นี้ไม่สามารถสืบค้นได้

¹ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช พระรถเมรี หน้าบทนำ

ขุนอาเทศคดี (กลอน มัลลิกะมาส) ได้แสดงข้อคิดเห็นว่า นายเรื่อนาโน คงจะมีชีวิตอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 1 - 2 หรืออาจจะมีชีวิตต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่ง กรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้เพราะอาศัยจากเรื่องเก่าที่เล่าสืบกันมาในชั้นหลังว่า นายเรื่อนาโน เป็นคนสมัยเดียวกันกับเจ้าพระยามนทร (น้อย) ซึ่งเกิดในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เป็นกวีคนโปรดของเจ้าพระยามนทร (น้อย) ถึงกับคราวที่ยกกองทัพไปตีไทรบุรี ใน พ.ศ. 2364 เจ้าพระยามนทร (น้อย) ได้ให้นายเรื่อนาโน นั่งท้ายช้างว่ากลอน แปลบทชมจนชมไม่ไหวพึงไปตามรายทาง เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินไจระหว่างเดินทาง¹

นอกจากนี้ยังมีหลักฐานที่แสดงว่า นายเรื่อนาโน เป็นกวีที่มีฝีปากดีและมีชื่อเสียงมาก ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ เรื่องนายคั่นได้กล่าวถึงไว้ในตอนแต่งงาน นายคั่นว่า

ว่าทีละคำคือหอกโยน

ฝ่ายเหล่าโลนพึงชอบใจ

นายเรื่อนาโน

ร้องสู้ขอก็นำพึง

เรื่อนายคั่น

ดังนั้นถ้าเชื่อตามข้อคิดเห็นของขุนอาเทศคดี ข้างต้น ก็พอจะสรุปได้ว่า เรื่อง พระรถเมรีคงจะแต่งขึ้นในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 - 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องพระรถเมรีไม่ปรากฏว่ามีข้อความตอนใด เอยถึงชื่อ นายเรื่อนาโน ในลักษณะที่บ่งชี้ว่าเป็นผู้แต่งเรื่องนี้เลย การยอมรับของศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช คงจะเป็นเพียงการสันนิษฐานจากสำนวนคำประพันธ์ หรือจากคาบอกล่าของผู้รับบางท่านที่มีอายุมาช้านานเท่านั้น ยังมีผู้สนใจวรรณกรรมเรื่องนี้ บางท่านไม่สรุปแน่นอนว่าผู้แต่งเรื่องนี้คือใคร

¹ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช พระรถเมรี หน้าบทนา

เรื่องสุบินसानวนเกา "สุบินसानวนเกา" เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่น่าสนใจอีกเรื่องหนึ่ง เชื่อกันว่าเคยเป็นหนังสือแบบเรียนในสมัยก่อน ซึ่งก็ได้ร้อยกรองขึ้นอย่างวิจิตรบรรจง สมบูรณ์แบบด้วยคุณสมบัติน่าศึกษา ประกอบด้วยบทร้อยกรองที่มีโวหารลึกซึ้งคมคายตามลักษณะของชาวปักษ์ใต้ ซึ่งกล่าวกันว่ามิมีสยเจ้าบทเจ้ากลอนมาแต่อดีต¹

เรื่องสุบิน เป็นเรื่องที่รู้จักกันแพร่หลายมากในภาคใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราช เห็นได้จากหลักฐานต้นฉบับเรื่องนี้ เท่าที่ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราชรวบรวมไว้ได้มีอยู่ถึง 6 สานวนคือ

1. หนังสือบุคสุบินกุมาร ฉบับของนางสาวดวงตรี พาหนะ
2. หนังสือบุคเนรสุบิน ฉบับของนายสมปอง ภักดีกิจ
3. สามเนรสุบิน ฉบับที่รวบรวมโดยนายพลอย รัตนบุปผา
4. นิทานสุบิน ฉบับที่นายชื่น สุพรรณพงศ์ จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ.2514
5. หนังสือบุคสุบินกุมาร ฉบับของนางสาวชีพ ช่วยชู
6. สุบิน สานวนเกา ฉบับที่พิมพ์รวม ณ นคร จัดพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2505

นอกจากที่ค้นพบ 6 สานวนนี้แล้ว กาดว่ายังมีหนังสือสุบินसानวนอื่น ๆ อีกมากเท่าที่ทราบมีอีกหลายสานวน เช่นที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช อำเภออ่อนพิบูลย์ อำเภอชะววก และอำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงน่าจะเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า เรื่องสุบินต้องมีแพร่หลายในเมืองนครศรีธรรมราชมานานแล้ว²

สำหรับเรื่องสุบินसानวนเกาที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นฉบับที่หน่วยประเคราะห์ศูนย์ชุมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช จัดพิมพ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2520

¹ชวน เพชรแก้ว และปรีชา นุ่นสุข วรรณกรรมนครศรีธรรมราช หน้า 53

²หน่วยประเคราะห์ศูนย์ชุมชนส่งเสริมวัฒนธรรมไทย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช

เกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่ง เรื่องสุบินसानวนเก่านั้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าผู้แต่งเป็นใคร แต่ขุนอาเทศค¹ ได้สันนิษฐานจากหลักฐานในคาประพันธ์บางตอน และจากคำบอกเล่าของผู้รู้บางท่านว่า ผู้แต่งเรื่องนี้ คือ พระครูวินัยธร วัชยาณา ซึ่งปัจจุบันวัดนี้อยู่ในตำบลนา อาเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และเชื่อว่าพระครูวินัยธรนี้เป็นคนสมัยเดียวกับพระยาตรัง (ศรีจันทร์) และชูปราชญ์ ชาวอาเภอฉวาง คือประมาณ 200 ปีเศษมาแล้ว ที่เชื่อว่าผู้แต่งเป็นพระภิกษุ นั้น เพราะผู้แต่งเรียกตนเองว่า "อาตมา" ทั้งปรากฏอยู่ในตอนท้ายเรื่องว่า

เรียกว่ากิเลสमार อย่าพัวพันอาตมา
ข้าตังปรารภณา ขอเกิดมาทันศรีอารีย์

เรื่องสุบินसानวนเกา

อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษามีความคิดเห็นว่า การที่จะอาศัยคำว่า "อาตมา" มาตีความว่าผู้แต่งเป็นพระภิกษุ นั้น อาจจะไมถูกต้องเสมอไป เพราะคำว่า "อาตมา" นั้น บางครั้งใช้เป็นกลาง ๆ แทน "อัครา" ซึ่งมีไ้หมายถึงพระภิกษุก็มี วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้บางเรื่องก็นามาศึกษาใช้คำว่า "อาตบา" เป็นกลาง ๆ ไว้ด้วย เช่น

กรรมเวียนตามเปียบอาตมา ยังขึ้นล้นตา
ทัศนาบเห็นสิ่งไค

เรื่องนายกัน

¹หน่วยประ เกราะห้ศูนย์ชุมนุมสง เสริมวัฒนธรรมบไทย วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช
สุบินसानวนเกา หน้า 14 - 15

หรือ
ใหญ่่น้อยมีชีวิต แต่เรือกไร้น้ำน่าย
ใครมาให้ถึงตาย เหมือนว่าฆ่าอาตมาเอง

สุทธิกรรมชาคกคากาพย์

จะเห็นได้ว่า คำว่า "อาตมา" จากตัวอย่างการประพันธ์ดังกล่าว มิได้หมายถึง สรรพนามแทนพระภิกษุแต่อย่างใด ดังนั้นคำ "อาตมา" ในข้อความท้ายเรื่องสุบิน สำนวนเก่าที่ว่า "เรียกว่ากิเลสमार อย่าพัวพันอาตมา" อาจจะมีใช้สรรพนามแทน พระภิกษุก็ได้ แม้ว่าผู้สันนิษฐานข้างต้นจะอ้างคาบอกล่าของบุคคลประกอบ ก็ยังไม่อาจ สรุปแน่นอนได้ว่าผู้แต่ง เรื่องสุบินสำนวนเก่าเป็นพระภิกษุ เพราะไม่มีข้อความอื่นใดในเรื่อง มาสนับสนุนให้เห็นจริง ผู้แต่งเรื่องสุบินสำนวนเก่า จึงเป็นปัญหาที่ผู้สนใจจะต้องสืบค้นกันต่อไป

เรื่องมโนหรานิบาต "เรื่องมโนหรานิบาต" ฉบับที่นำมาศึกษานี้เป็นฉบับมัทธิมาวาส สงขลา ซึ่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ร่วมกับวิทยาลัยครูสงขลา จัดพิมพ์ขึ้น เมื่อ พ.ศ. 2513

เรื่องมโนหรานิบาต เป็นเรื่องที่แพร่หลายมากมีใช้เฉพาะในภาคใต้เท่านั้น แต่เป็นที่รู้จักไปทั่วทุกภาคของไทย ตลอดจนหลายประเทศในเอเชียอาคเนย์

เฮนรี คี กินส์เบอร์ก¹ (Henry Devid Gunburg) กล่าวถึง พระสุธน หรือเรื่องนางมโนหรานิบาต ไว้ว่า เรื่องพระสุธนนางมโนหรานิบาต เป็นนิทานเก่าแก่ มีอายุ กว่าหนึ่งพันห้าร้อยปี แต่เพิ่งปรากฏชัดเจนเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง โดยผลการค้นคว้าของ ศาสตราจารย์ P.S. Jaini ท่านได้เขียนผลการค้นคว่าลงในวารสาร Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 1966 part 3 ปรากฏว่า เรื่องนี้มีหลักฐานในตำรา (คัมภีร์)อินเดียฝ่ายมหายานว่า เรื่องพระสุธนเป็นชาคกเรื่องหนึ่ง

¹เฮนรี คี กินส์เบอร์ก "เรื่องพระสุธนในเอเชีย" ใน มโนหรานิบาต

รวมอยู่ในคารามหาวัสตุ (Mahavastu) ต้นฉบับเรื่องพระสุทนต์ที่เป็นภาษาสันสกฤต มี 2 ฉบับด้วยกันคือ ทิวยาวทาน (Divyavadana) และอวทานกัลปาลตา (Avadanakalpalata) และที่เป็นภาษาอื่น ๆ ก็มีอีกมาก เช่น ภาษาโซตัน (Khotan) ซึ่งเป็นภาษาที่ใช้ในอินเดียโบราณทางพาร์พ และภาษามาลี (ในกัมภีร์ปัญญาสชาดก) เป็นต้น

นอกจากจะแปลออกมาเป็นภาษาไทยแล้ว ในเอเชียอาคเนย์มีเรื่องพระสุทนต์อยู่ในหลายประเทศ เช่น ในเขมรมีฉบับพิมพ์จากโปลานโบราณ ทั้งที่เป็นคาแปลจากภาษามาลีและแต่งเป็นกลอนเขมร ในภาษาลาวมีเรื่อง "ท้าวสีทน" เป็นกลอนภาษาลาว ฉบับภาษามอญเรียกว่า "สุทนต์จัก" ในประเทศพม่าก็เคยมีเรื่องพระสุทนต์เล่นละครด้วย เห็นได้ว่าชาดกเรื่องนี้แพร่หลายไปทั่วในเอเชียอาคเนย์เกือบทุกประเทศ¹

ที่มาของเรื่องพระสุทนต์นางมโนห์ราในประเทศไทยนั้น วินัย ภูะหง² ได้ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องพระสุทนต์ - นางมโนห์รา ฉบับต่าง ๆ ทั้งที่เป็นภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ สรุปได้ว่า ไทยเรารับเรื่องพระสุทนต์ - นางมโนห์รามาจากอินเดีย ในรูปของนิทานทางพุทธศาสนา แห่งแรกที่รับเข้ามาก็คือ นครศรีธรรมราช จากนั้นนครศรีธรรมราชก็แพร่เข้ามายังเชียงใหม่ในรูปของการท่องจำ ทำให้ฉบับของเมืองเชียงใหม่กับฉบับเมืองนครศรีธรรมราชเหมือนกันมาก ซึ่งผิดกับฉบับของนครศรีธรรมราช เมื่อเทียบกับฉบับอื่น ๆ ของดินแดนทางภาคใต้ด้วยกัน พบว่าต่างกันมาก เพราะแพร่หลายโดยวิธีเล่าสู่กันฟัง จึงเกิดการต่อเติมเสริมแต่งกันได้ง่าย นอกจากนี้เรื่องพระสุทนต์ - นางมโนห์รา ยังได้แพร่หลายจาก นครศรีธรรมราชมายังภาคกลางด้วยวิธีการทางวรรณคดี คือการแปลเป็นลายลักษณ์อักษร ฉะนั้นเนื้อความจึงตรงกัน ต่างกันเพียงรูปแบบและรายละเอียดปลีกย่อยเล็กน้อย ๆ เท่านั้น

¹เฮนรี ดี กีนส์เบอร์ก "เรื่องพระสุทนต์ในเอเชีย" ใน มโนทวารนิบาต
หน้า 391 - 395

²วินัย ภูะหง พระสุทนต์ - นางมโนห์รา : การศึกษาเปรียบเทียบที่มาและความสัมพันธ์ระหว่างฉบับต่าง ๆ หน้า 257 - 259

สุกัญญา สุธงษา¹ ได้ศึกษานิทานพระสุชน - นางมโนห์ราในแง่ระเบียบวิธี
ภูมิ-ประวัติ และกล่าวถึงที่มาของเรื่องพระสุชนนางมโนห์ราในประเทศไทย ไว้ตรงกับที่
วินัย ภูะหง ศึกษาไว้ สรุปได้ว่า

นิทานพระสุชน - มโนห์รา มีต้นกำเนิดมาจากอินเดีย เป็นชาดกทางพุทธศาสนา
ได้แพร่หลายเข้ามาสู่อณาจักรศรีวิชัยคือชวา บอร์เนียว และเข้าสู่ประเทศไทยทางภาคใต้
ที่นครศรีธรรมราชเป็นแห่งแรก เรื่องพระสุชน - มโนห์รา สำนวนต่าง ๆ ในประเทศไทย
ล้วนแต่มีที่มาจากฉบับนครศรีธรรมราช เรื่องพระสุชน - มโนห์รา เป็นเรื่องที่รู้จักกันแพร่
หลาย และอยู่ในความนิยมของประชาชนอย่างสูงไม่แพ้ รามายณะ ทั้งนี้เพราะเป็นเรื่อง
ที่ว้าวัยความรักและการพลัดพราก ซึ่งก่อให้เกิดความซาบซึ้งและสะเทือนใจ เรื่องนี้จึง
มีปรากฏทั้งในรูปเพลงกล่อมเด็ก นิทาน วรรณคดี และการแสดง

สำหรับเรื่องมโนหรานิบาต ฉบับที่นำมาศึกษานี้ เป็นเรื่องพระสุชน นางมโนห์รา
สำนวนภาคใต้สำนวนหนึ่ง ซึ่งพบที่วัดมณีนิมิตวาฬ จังหวัดสงขลา ไม่ปรากฏชื่อผู้ประพันธ์
แต่มั่นใจว่ากริยาวาโลเป็นผู้แต่งขึ้น เพราะการใช้ภาษาตลอดทั้งสำนวนโวหาร เป็นภาษาถิ่น
ภาคใต้ทั้งเรื่อง

เกี่ยวกับสมัยที่แต่ง ในตอนจบเรื่องบอกไว้ว่า "เขียนจบ ณ วัน 2 9 1 ค่ำ
จุลศักราช 1230 ปีมโรง สาระทศก" ตรงกับ พ.ศ. 2411 เกี่ยวกับสมัยที่แต่งนี้
สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์² ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

ที่กล่าวไว้ในเรื่องว่า "เขียนจบ" นั้น อาจจะหมายถึงประพันธ์จบ หรือคัดลอก
จบก็ได้ แต่เท่าที่สังเกตจากอักขรวิธี และจากบางสิ่งบางอย่างเห็นได้ว่า ผู้จารเรื่องลง
ในสมุดข่อยชุดนี้ เป็นคนละคนกับผู้ประพันธ์ เช่น พบว่า บางตอนคัดลอกข้ามบรรทัด

¹สุกัญญา สุธงษา นิทานพระสุชน - นางมโนห์รา การศึกษาในระเบียบวิธี
ภูมิประวัติ หน้า 56 - 59

²สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ "มโนหรานิบาตในทัศนะของข้าพเจ้า" ใน มโนหรานิบาต
หน้า 301 - 302

กลับมาดอกลีใหม่บ้าง ดอกช้าความบ้าง ที่เห็นไฉ่ชัดที่สุดคือ ผู้ที่ดอกลีไม่มีภูมิรู้เรื่องศัพทบาลีสันสกฤต เป็นเหตุให้อักษรวิธีวิบัติ จนบางกาไม่สามารถจะหรรากคำได้ อย่างไรก็ตามเมื่อนาประวัติศาสตร์ และประเพณีวัฒนธรรมเข้ามาจับก็พอจะสรุปได้ว่า ระยะเวลาที่แต่งเรื่องนี้คงไม่เกินสมัยกรุงธนบุรี ดังนั้นเป็นไปได้ว่า คำว่า เขียนจบเมื่อจุลศักราช 1230 ปีมะโรงนั้น หมายถึงปีที่ประพันธ์จบ

เรื่องสุทธิกรรมชาดกกล่าวพย "สุทธิกรรมชาดกกล่าวพย" เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายอีกเรื่องหนึ่ง ฉบับที่นำมาศึกษานี้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ได้ต้นฉบับมาจาก นางแดง จ้าวสุทร คาบด้อย่าง อาเภอเบ็อง จังหวัดสงขลา และได้จัดพิมพ์เผยแพร่ เมื่อ พ.ศ. 2517 พร้อมกับเรื่องมหาราชคาณฑ์

เรื่องสุทธิกรรมชาดกเป็นที่แพร่หลายอยู่ในจังหวัดพัทลุงมากกว่าท้องถิ่นอื่นในภาคใต้ และเข้าใจว่าผู้แต่งคงจะเป็นบุคคลที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพัทลุง เพราะผู้แต่งใช้ภูมิภาพของจังหวัดพัทลุงเป็นฉากในเรื่อง เช่น ปรากฏชื่อวัดในจังหวัดพัทลุงอยู่ในเรื่องหลายวัด ได้แก่ วัดคอกควาย วัดชายคลอง วัดพิบูล และวัดคอนรูน เป็นต้น เรื่องสุทธิกรรมชาดกกล่าวพยนี้ใช้เป็นหนังสือสวดอ่านในการเรียนตามวัด เช่นเดียวกับเรื่องสุบินกูปาร¹

เกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่ง เรื่องนี้ไม่ปรากฏนามว่าผู้แต่งคือใคร ท่านเจ้าคุณพระมุนีสารโสภณ วัดญาณรังษ จังหวัดพัทลุง สันนิษฐานว่า คงจะแต่งในราวรัชกาลที่ 3 - 4 สมัยรัตนโกสินทร์ ผู้แต่งคือท่านเจ้าคุณพระอุดมปิฎก เปรี๊ยญ 9 ประโยค พระราชาคณะในรัชกาลที่ 3 อยู่วัดหงส์รัตนาราม กรุงเทพมหานคร เมื่อสิ้นรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4 ขึ้นครองราชย์ พระอุดมปิฎกได้เดินทางมาอยู่จังหวัดพัทลุง นับว่าไม่ถูกกับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว²

ข้อสันนิษฐานดังกล่าวนี้ยังไม่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป มีบางท่านสันนิษฐานว่าบุคคลอื่นแต่ง จึงยังไม่สามารถสรุปแน่นอนได้ว่า เรื่องนี้แต่งสมัยใด และใครแต่ง

¹ วัชรุณี สุทธิสงคราม วรรณกรรมปักษ์ใต้ หน้า 53

² ก. หน้า 49 - 50

จุดมุ่งหมายในการแต่ง

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ ส่วนใหญ่มีใ้บอกจุดมุ่งหมายในการแต่งไว้ ดังนั้นจึงต้องอาศัยการสันนิษฐานโดยการตีความจากเนื้อเรื่อง และบางเรื่องก็ใ้แทรกจุดมุ่งหมายเอาไว้พอเป็นนัยให้ทราบได้บ้าง ซึ่งพอจะสรุปจุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 6 เรื่อง ได้ดังนี้

1. ใช้สวคอ่านเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน
2. เพื่อแสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นคติสอนใจผู้อ่านผู้ฟัง
3. เพื่อให้ใ้คนสนใจสนใจจากการเล่น ให้ผู้แต่ง ไ้ไปเกิดในศาสนาพระศรีอารย์ และสำเร็จพระนิพพานในอนาคตกชาติ

4. เพื่อใ้เป็นแบบฝึกอ่านสำหรับกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น
เพื่อใ้ให้เข้าใจจุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้ชัดเจนขึ้น
ผู้ศึกษาจะนาจุดมุ่งหมายทั้ง 4 ประการดังกล่าวมาขยายเพิ่มเติมดังนี้

จุดมุ่งหมายข้อ 1 ใช้สวคอ่านเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน

กล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายที่แต่งขึ้นเพื่อใ้ใช้อ่านหรือสวคในยามว่างเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินนี้ เป็นจุดมุ่งหมายโดยตรงที่มีความสำคัญของการแต่งวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ กวีใ้กล่าวพาคนฟังถึงในทานองบอกใ้ทราบถึงจุดมุ่งหมายข้อนี้ไว้ชัดเจนในเรื่องนายตัน และเรื่องวันการ ว่า

เล่าเรื่องนาคตามอด

ข้าหมายจาใ้มา

ครันขึ้นแต่ไถนา

ยามจนคนชู้คร้าน

ฟังปากหวอดคนหวัวฮา

ว่าไ้เล่นเป็นนิทาน

มาเพียงสายใ้สวคอ่าน

บานหัวใจใ้ทุกสิ่ง

เรื่องนายตัน

จะแต่งให้ปริชา	เรื่องขวัญฟ้าเจ้าวันการ
<u>ผู้สวทช่วยซ่อมใส่</u>	อย่าไว้วางใจจงคิดอ่าน
ผู้ฟังหนังสือลาน	ฉานไม่ยอว่าเพราะคือ
หาไม่ร้างสำเนา	นึกเขียนเอาไม่เข้าชี้
ผู้ฟังท่านทั้งนี้	จงยินคือวยพรมมา

เรื่องวันการ

นอกจากจะกล่าวไว้โดยตรง ดังตัวอย่างคำประพันธ์ทั้งสอง เรื่องที่นำมาแสดงแล้ว บางครั้งกวีก็กล่าวถึงในทานองบอกเป็นนัยให้ทราบว่าเป็นเรื่องนั้น ๆ ใช้สวทอ่านเพื่อความเพลิดเพลิน เช่นในเรื่องพระรถเมรี มีเนื้อหาหลายตอนที่กวีออกตัว กล่าวผู้อ่านผู้ฟังจะเบื่อและเกิดความรำคาญ เมื่อพรรณนาบางบทบางตอนยืดยาวเกินไป ดังตัวอย่างคำประพันธ์บางตอนดังนี้

พระรถรันทนน้ำใจ	กอดศพสลบไป
ว่าไรแต่พอสุมควร	
เมื่อใดจะสิ้นศาสนาน	แต่รำครวญครวญ
ทั้งหลายจะชวนกันคำ	

เรื่องพระรถเมรี

หรือ

คำนอนรุ่งจรไปพลัน	ชี้เกียจจนาร คัน
แบ่งปันเอาแต่พอกว	
ผู้มีปรีชาอย่าสรวล	ก็ร้ายไม่ควร
อย่าชวนกันคำตายาย	

เรื่องพระรถเมรี

ในเรื่องวันการ กรวิไคกล่าวพาดพิงถึงผู้ฟัง เอาไว้ในคำขอหมากพยุชนะกำลังสด
เป็นการยืนยันได้ชัดเจนว่าเรื่องนี้แต่งเพื่อสวดอ่านแน่นอน ดังคำประพันธ์ว่า

ข้าหนอยอไหว ญาติกาชาว้าย หลิงชายพรพรั่ง
พี่น้องน้ำป่า บรรดาที่ฟัง ชายชวหน้าหลัง ฟัง เรื่องวันการ
จงไคเมศตา หมากพยุพญา โปรคปราณีฉาน
อย่านั่งนิ่ง เน่ง จงเร่งกิคอ่าน เสมือนไคลูกหลาน ใช้งานทันใจ
เรื่องวันการ

เกี่ยวกับการสวดหนังสือนี้ ปราณี ขวัญแก้ว¹ กล่าวว่า การอ่านหนังสือของชาว
ชนบทเรียกว่า "สวดหนังสือ" ก็จะมีผู้สวดคนเดียว คนอื่นจะเป็นผู้ฟัง ผู้สวดจะต้องมี
ความชำนาญและสวดได้ไพเราะ แต่ละหมู่บ้านจะมีคนสวดหนังสือคนหนึ่งหรือสองคนรับจ้าง
สวดตามบ้าน แล้วแต่ใครจะว่าจ้าง ค่าจ้างก็ตกลงกันเอง บั๊กจะเลี้ยงอาหารมากกว่า
จะคิดเป็นเงิน

จุดมุ่งหมายข้อ 2 เพื่อแสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นคติสอนใจผู้อ่านผู้ฟัง
จุดมุ่งหมายดังกล่าวนี้ปรากฏเด่นชัดในเรื่องสุทธินิพนธ์ชาดกกาพย์ เห็นได้ว่า
ผู้แต่งตั้งใจจะให้เรื่องนี้เป็นคติสอนใจผู้อ่านเกี่ยวกับการปฏิบัติตน การคบมิตร การเลือก
คูครอง การเลือกประเทศอันควรเป็นแหล่งพำนัก ตลอดจนการยึดมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม
เพราะเนื้อเรื่องส่วนใหญ่เน้นสอนเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ผู้แต่งยังกล่าวไว้โดยตรงในตอน
จบของเรื่องว่า ตั้งใจจะให้เรื่องนี้เป็นคติสอนใจกฤตสไปดังคำประพันธ์

ทั้งนี้เป็นคาสอน	สถาพรนาเอามา
ในคัมภีร์มิตติกา	สาธกมาเป็นประ โยชน
แก้กฤตสอันชื่อตรง	สงฆ์อาคฤกอันสันโทษ
ประนิพนธ์นิโรธ	ตามซึ่ง โปรคพระทานธรรม

¹ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคคา" คำบสร่อนพิบูลย์ หน้า 25

ประจักษ์พอพิริสตร์
ครอง เมือง โศกสัณห์ธรรม
ข้าผู้ช่วยซ่อมแปลง
สร้างไว้สืบแก่นสาร
บัณฑิตย์แลคฤหัส
ให้จากสันดานตน

นามบัญญัติสุทธิกาม
หัตถ์กุศลสืบประการ
เรื่องสุทธิกามคำพิสดาร
แก่งลบลุทรอันแสงผล
ผู้กาจัดกุศล
ตั้งสัจย์ศีลสังวรกาย

เรื่องสุทธิกรรมชาดกกาพย์

นอกจากจะกล่าวในทำนองบอกจุดมุ่งหมายไว้ เช่น เรื่องสุทธิกรรมชาดกกาพย์
นี้แล้ว จากการพิจารณาเนื้อเรื่องวรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ พบว่าทุกเรื่องได้แฝงแนวคิดที่
แสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นคติสอนใจผู้อ่านผู้ฟังเอาไว้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดมุ่งหมาย
รองประการหนึ่งของผู้แต่ง เช่น การสอนให้ผู้คนสัจย์นั้นได้สร้างบุญกุศล หมั่นทำความดีละเว้น
ความชั่ว ชี้ให้เห็นโทษของการสร้างเวรกรรมเอาไว้ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ ดังปรากฏในเรื่อง
นายคั่น เรื่องสุบินसानวนเก่า และเรื่องพระรถเมรี ชี้ให้เห็นว่ากรรมจะย่อมชนะกรรมใน
เรื่องวันการ และชี้ให้เห็นคติธรรมทางพุทธศาสนาในแง่ที่ว่า ที่ใดมีรักที่นั่นย่อมมีทุกข์
ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นในสิ่งหนึ่งสิ่งใดจนเกินไป และให้เห็นผลของความเพียรพยายามในเรื่อง
มโนราห์นิมิต เป็นต้น

จุดมุ่งหมายข้อ 3 เพื่อให้ผลานิสงส์จากการแต่งให้ผู้แต่งได้ไปเกิดในศาสนาพระ
ศรีอารีย และสำเร็จพระนิพพานในอนาคตกชาติ

จุดมุ่งหมายข้อนี้ปรากฏชัดเจนในเรื่องสุบินसानวนเก่า และเรื่องสุทธิกรรมชาดก
กาพย์ ผู้แต่งทั้งสองเรื่องนี้ได้กล่าวในทำนองอธิบายว่า ขอให้ผลานิสงส์จากการแต่ง
เรื่องนี้ ให้ผู้แต่งได้หลุดพ้นกิเลส ตัณหา ได้ไปเกิดในศาสนาพระศรีอารีย และสำเร็จ
พระนิพพานในชาติหน้า (คล้ายกับคำอธิบายในการแต่งเรื่องจิตตะเลงพ่าย ของสมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ซึ่งถือกันว่าเป็นความมุ่งหมายในการแต่ง
ประการหนึ่ง) ดังตัวอย่างคาประพันธ์

เรื่องสุบินสำนวนเก่า

ขอแคล้วนรกา
พร้อมญาติวงศ์พันธุ์
ขอให้พ้นความทุกข์
ชาตินี้อัปบุญญา
ได้เวียนกรรมมาจบ
ให้มีปรีชาไว
เรียกว่ากิเลสमार
ข้าทั้งปวารณา
ที่จะตรัสกายภาคน้ำ
สำเร็จโลกุตระญาณ

กับชีวาไปสู่สวรรค์
ทั้งบิดาและมารดา
ไปได้สุขชั้นโศกา
เกิดชาติหน้าให้ดวงใจ
จนปฏิภนและกัมมไตร
เหมือนพระพุทธรูป
อย่าพัวพันอาตมา
ขอเกิดบทันตร์อารีย์
ขอให้ข้าได้นิพพาน
ให้ได้ทั้งปวารณา
เรื่องสุบินสำนวนเก่า

เรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์

ขอทนต์แก่โศกียาน
ข้ามจากกระแสน้ำ
เป็นที่เกิดมรสุม
พ้นโรกภัยพาล
เมื่อข้ายังไม่สำเร็จ
แน่นับสังขารชั้น
ทุกชาติอย่าคลาดแคล้ว
ทั้งสามอันสมสมัย

เป็นประธานสัตว์ทั้งหยาบ
หมายมุ่งเอาพระนฤพาน
ปราศจากทุกข์ทุกประการ
พ้นตายเกิดเวียนระวัน
แก่พระนฤพานยังพัวพัน
ขอเกิดทันพระเมตไตรย์
แต่จะคุณแก้วอันประไพ
เป็นหลักโลกย์ไตรภพ
เรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์

อนึ่ง มีข้อน่าสังเกตว่า ในจุดมุ่งหมายข้อ 3 นี้ นอกจากผู้แต่งจะมุ่งหวังให้ตนเองได้ไปเกิดในศาสนาพระศรีอารีย์ และได้นิพพานในอนาคตกชาติอันเป็นจุดมุ่งหมายหลักแล้ว ยังมีจุดมุ่งหมายรองที่ซ่อนอยู่ ก็คือการให้ตนเองมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เพื่อจะได้ศึกษาธรรมะ ได้อย่างเข้าใจแตกฉานอีกด้วย ดังคาประพันธ์

ชาตินี้อัปปัญา	เกิดชาติหน้าให้ว่องไว
ได้เรียนธรรมาจบ	จนปฏิภังและกัมมไพโร
ให้มีปรีชาไว	เหมือนพระพุทโธมา

จุดมุ่งหมายข้อ 4 เพื่อใช้เป็นแบบฝึกการอ่าน สำหรับกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น จุดมุ่งหมายข้อนี้ กรีกกล่าวไว้โดยตรงในเรื่องสุบินสำนวนเก่า ดังคาประพันธ์

ทูลข้าผู้เจ้าของ	คิกตริกทรงอยู่นานช้า
ไปหาย่านปริศนา	มาทาบुकสร้างนิทาน
ไว้ให้ทราบกา	<u>ฝึกปรีชาไว้สวดอ่าน</u>
ให้ข้าพ้นภัยพาล	ในอนาคตปัจจุบัน
	เรื่องสุบินสำนวนเก่า

ในจำนวนจุดมุ่งหมายของการแต่งวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 4 ประการ ที่กล่าวมาแล้วใน จุดมุ่งหมายข้อ 1 คือใช้สวดอ่านเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินถือเป็นจุดมุ่งหมายที่เด่นชัด และมีความสำคัญมากกว่าจุดมุ่งหมายอื่น ๆ ส่วนการแสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นคติสอนใจผู้อ่านนั้น เป็นสิ่งที่แฝงอยู่ในเนื้อเรื่อง เป็นจุดมุ่งหมายสำคัญรองลงมา สำหรับจุดมุ่งหมายข้อ 3 ที่มุ่งหวังให้พลานิสต์จากการแต่ง ให้ผู้แต่งได้ไปเกิดในศาสนาพระศรีอารีย์ และได้สำเร็จพระนิพพานนั้น เป็นเพียงความมุ่งหวังที่ผู้แต่งอธิษฐานไว้หลังจากแต่งจบ มิได้เป็นจุดมุ่งหมายโดยตรงที่ตั้งใจแต่ง และสังเกตได้ว่าจุดมุ่งหมายที่มุ่งหวังพลานิสต์จากการแต่งดังกล่าวนี้นี้ มักจะเป็นจุดมุ่งหมายที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาโดยตรง คือเรื่องสุบินสำนวนเก่า และเรื่อง

สุทธิกรรมชาดกคากาพย์ นอกจากนี้วรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้ก็มีจุดมุ่งหมายเฉพาะตัว ที่ผู้แต่งกำหนดเป็นจุดมุ่งหมายโดยตรงไว้ชัดเจน เช่นเรื่องสุบินสำนวนเก่า ตั้งใจจะใช้เป็นแบบฝึกอ่านของกุลบุตรกุศธิดา และเรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์ ตั้งใจจะให้เป็นแนวทางในการครองชีวิตของบัณฑิตย์ และกฤหัสถ์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ลักษณะคำประพันธ์

คำประพันธ์ที่ใช้ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 6 เรื่องมีลักษณะเหมือนกัน คือ ทุกเรื่องแต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นพื้น กาพย์ที่ใช้ได้แก่ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉมัง 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 การเรียกชื่อกาพย์ดังกล่าวนี้ ในต้นฉบับพิมพ์ที่นำมาศึกษาใช้แตกต่างกันอยู่บ้างคือ เรื่องพระรถเมรี เรื่องสุบินสำนวนเก่า และเรื่องมโนหรานิบาต เรียกกาพย์ยานี 11 ว่า ยานี 11 เรียกกาพย์ฉมัง 16 ว่า ฉมัง 16 และเรียกกาพย์สุรางคนางค์ 28 ว่า รวบ 28 เรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์ ไม่ได้บอกชื่อกาพย์ เพียงแต่ใส่หมายเลขเรียกกาพย์ไว้เท่านั้น ส่วนเรื่องนายคั่นและเรื่องวันकरฉมังพิมพ์ได้ดัดแปลงใหม่ เรียกตรงกับวรรณคดีแบบฉบับคือ กาพย์ยานี 11 กาพย์ฉมัง 16 และกาพย์สุรางคนางค์ 28 เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน ผู้ศึกษาจึงเลือกใช้ชื่อที่เป็นกลาง ๆ ตรงกับที่ใช้กันโดยทั่วไปในวรรณคดีแบบฉบับ นอกจากคำประพันธ์ประเภทกาพย์ทั้ง 3 ชนิดที่ใช้เป็นพื้นแล้วในเรื่องมโนหรานิบาต และเรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์มีคำประพันธ์ที่พิเศษแตกต่างออกไปอีกบ้าง ซึ่งจะได้นำมากล่าวถึงอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง

เพื่อให้เห็นถึงความนิยมในการใช้คำประพันธ์แต่ละชนิดในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ให้เห็นจำนวนช่วง การใช้คำประพันธ์ในแต่ละเรื่องดังนี้ (ช่วง ในที่นี้หมายถึงการใช้คำประพันธ์ชนิดหนึ่งไปจนจบแล้ว เริ่มใช้คำประพันธ์อีกชนิดหนึ่ง)

เรื่องนายจัน

ภาพยนต์ 11	6	ช่วง
ภาพยนต์ 16	2	ช่วง
ภาพย์สร้างคนางค์ 28	5	ช่วง

เรื่องวันการ

ภาพยนต์ 11	7	ช่วง
ภาพยนต์ 16	1	ช่วง
ภาพย์สร้างคนางค์ 28	5	ช่วง

เรื่องพระรถเมรี

ภาพยนต์ 11	29	ช่วง
ภาพยนต์ 16	17	ช่วง
ภาพย์สร้างคนางค์ 28	31	ช่วง

เรื่องสุบินสำนวนเก่า

ภาพยนต์ 11	9	ช่วง
ภาพยนต์ 16	5	ช่วง
ภาพย์สร้างคนางค์ 28	9	ช่วง

เรื่องมโนหรานิมาต

ภาพยนต์ 11	21	ช่วง
ภาพยนต์ 16	17	ช่วง
ภาพย์สร้างคนางค์ 28	20	ช่วง

๖๑% 12 ๖๑%	2 ช่วง
๖๑% 14 ๖๑%	2 ช่วง
๖๑% 18 ๖๑%	4 ช่วง
๖๑% 19 ๖๑%	2 ช่วง
๖๑% 21 ๖๑%	2 ช่วง
๖๑% 22 ๖๑%	1 ช่วง
๖๑% 25 ๖๑%	1 ช่วง

เรื่องสุทธิกรรมซากกคาภาพย์

ภาพย์ยานี 11	4 ช่วง
ภาพย์ฉมัง 16	4 ช่วง
ภาพย์สุรางคนางค์ 28	4 ช่วง
๖๑% 14 ๖๑%	1 ช่วง

เมื่อรวมจำนวนช่วงการใช้ค่าประพันธ์ประเภทภาพย์ (ไม่นับค่าประพันธ์พิเศษอื่นๆ)

ทั้ง 6 เรื่อง จะได้ดังนี้

ภาพย์ยานี 11	76 ช่วง
ภาพย์ฉมัง 16	46 ช่วง
ภาพย์สุรางคนางค์ 28	74 ช่วง

จากผลการวิเคราะห์จำนวนช่วงของการใช้ค่าประพันธ์ เห็นได้ว่าค่าประพันธ์ที่กวีนิยมใช้มากที่สุดในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้คือ ภาพย์ยานี 11 จะมีมากถึง 76 ช่วง และที่ใช้มากใกล้เคียงรองลงมาคือ ภาพย์สุรางคนางค์ 28 มี 74 ช่วง ซึ่งไม่แตกต่างกันมากนัก ต่างกับภาพย์ฉมัง 16 ซึ่งมีใช้น้อยเพียง 46 ช่วงเท่านั้น

จากการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนช่วงของค่าประพันธ์ จากค่าประพันธ์ชนิดหนึ่งเป็นค่าประพันธ์อีกชนิดหนึ่งนั้น ปรากฏว่า กวีจะเปลี่ยนช่วงเมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์ใหม่

กล่าวถึงตัวละครตัวใหม่ หรือเมื่อต้องการกาเนินเรื่องให้รวดเร็วขึ้นจะกล่าวสรุปย่อ โดยใช้คาประพันธ์ชนิดใหม่ทันที ส่วนการที่จะกำหนดว่าจะใช้คาประพันธ์ชนิดใดกับเนื้อหาตอนใดนั้น ไม่มีลักษณะซ้ำ ๆ ให้เป็นที่สังเกตได้

นอกจากคาประพันธ์ประเภทกาพย์แล้ว ยังมีคาประพันธ์พิเศษอื่น ๆ ที่กล่าวถึงไว้ในเรื่องมโนहरานีบาต และเรื่องสุทธิกรรมชาดกข้างต้น กวีมิได้บอกไว้ว่าเป็นคาประพันธ์ชนิดใด เพียงแต่บอกหมายเลขกากับคาประพันธ์แต่ละชนิดไว้ เช่น ๑: 12 ๑: , ๑: 14 ๑: , ๑: 19 ๑: เป็นต้น การบอกหมายเลขกากับโดยไม่บอกชื่อคาประพันธ์เช่นนี้ ในวรรณคดีโบราณของไทย เช่นเรื่องสมุทรโฆษคาฉันท์ และอนิรุทธคาฉันท์ ใช้เป็นเลขบอกชนิดของฉันทตามจำนวนคาในขณะ เช่น

๑๙ หนึ่งท่าทานพุกมณัฒคันธพอสูร

โสรจสินธุสมบุรณ์ ๑๙ ๑๙

หนึ่งทวยเทพยอัษรสุคาสุรามรุณะ

สรงสายชลธาระ ๑๙ ๑๙

หรือ

๑๕ เสรีวงล่างสุราสุรสุเรน

ทรอเนกเหลือหลาม

เคระกระยะนฤบถีสาม

ภพโลกยโมลี

ปางนั้นสมเด็จจณฎปกฤษ

ฉมหารัถิเบศรศรี

ปรัทธยุมพานสุทนี

อนิรุทธเรื่องราช²

¹พระมหาราชครู สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมุทรโฆษคาฉันท์ หน้า 184

²(ศรีปราชญ์) อนิรุทธคาฉันท์ หน้า 90

และเพื่อพิจารณาจำนวนคำในคณะส่วนใหญ่ก็ตรงกับคณะของฉันท์ เช่น 12 14 15 19 21 เป็นต้น ทำให้สงสัยว่าคำประพันธ์พิเศษเหล่านี้จะเป็นฉันท์ที่ไม่เคร่งครัด กรุ ลหุ เหมือนคำฉันท์ในวรรณคดีโบราณ

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ กล่าวถึงคำประพันธ์พิเศษในเรื่องมโนหรานิบาทนี้ว่า เรื่องมโนหรานิบาทแต่งเป็นคากาพย์ แต่ผู้ประพันธ์เองเรียกคำประพันธ์ของเขาว่า ฉันท์ ถึงความในตอนจบว่า "ตัวข้าผู้แต่งฉันท์ ผูกพันตามพระบาลี" อันที่จริงผู้แต่งได้นำฉันท์หลายชนิดมาแต่ง หากแต่เอามาเฉพาะจำนวนคำในคณะไม่ได้คำนึงถึงครุ ลหุ เมื่อดูคำในคณะจึงเหมือนกับจะเป็นฉันท์ เช่นมีฉันท์ 12 14 15 18 19 การที่ไม่นำเรื่อง ครุ ลหุ มาเกี่ยวข้อง ทำให้ฉันท์กลายเป็นกาพย์ชนิดใหม่ขึ้น¹

ชวน เพชรแก้ว กล่าวว่า หนังสือที่ใช้คากาพย์มากชนิดที่สุดคือ มโนหรานิบาท มีคากาพย์แปลกซึ่งโดยมากใช้คณะของฉันท์เป็นแบบกาหนดคำ แต่ไม่มีกรุ ลหุ เหมือนฉันท์ เช่น กาพย์ 19 (เลียนสัททวิภิกขิตฉันท์) กาพย์ 14 (เลียนวสันตคิลฉันท์) กาพย์ 22, กาพย์ 21, กาพย์ 15 และกาพย์ 14²

ความกึกเห็นของผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 2 ท่านที่นำมาแสดงนี้ให้ทัศนะตรงกันว่า คำประพันธ์พิเศษที่พบในเรื่องมโนหรานิบาท คือ กาพย์ที่ก่อกำเนิดหรือเลียนมาจากฉันท์ คือเอามาเฉพาะจำนวนคำในคณะไม่ได้คำนึงถึง ครุ ลหุ

จากผลการศึกษาวิเคราะห์ของยูสิศึกษา พบว่า คำประพันธ์พิเศษในเรื่องมโนหรานิบาท และสุทธิกรรมชาดกคากาพย์นั้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน 3 ประการคือ

1 เป็นคำประพันธ์ประเภทฉันท์ที่ไม่ถือเคร่งครัดในเรื่อง กรุ ลหุ คล้ายกับฉันท์ในวรรณคดีโบราณ คำประพันธ์ในลักษณะนี้ได้แก่ ๑: 12 ๑: ๑, ๑: 14 ๑: และ ๑: 19 ๑: ดังตัวอย่าง

¹สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ "มโนหรานิบาทในทัศนะของข้าพเจ้า" ใน มโนหรานิบาท หน้า 300 - 317

²ชวน เพชรแก้ว "กานาเสนอ" ใน สุบินสำนวนเก่า หน้า 1 - 13

เป็นฉันทนิโค

๑๑. 14 ๑๑: ทรงกับวลันคติดล 14 ก้อนับจำนวนคำในแต่ละบาท บาทละ 14 คำ วรรคหน้า 8 คำ วรรคหลัง 6 คำ

๑๑: 19 ๑๑: ทรงกับสัททูลวิกกีพิคฉันท 19 ก้อนบหนึ่งมี 19 คำ วรรคที่หนึ่ง มี 12 คำ วรรคที่สองมี 5 คำ และวรรคที่สามมี 2 คำ

เมื่อพิจารณาการใช้ กรุ ลหุ ในคาประพันธ์ทั้ง 3 ชนิดนี้ เห็นได้ชัดว่ากรมิได้ ก่อเครื่องครัดในเรื่องการใช้ กรุ ลหุ บางวรรคก็ถูกต้อง หรือใกล้เคียงกับลักษณะบังคับ แต่ก็เป็นส่วนน้อย เมื่อนาคาประพันธ์ทั้ง 3 ชนิดนี้ ไปเทียบเคียงกับฉันทนิโคโบราณ เช่นเรื่องอนุครโฆมาฉันท และอนิรุทธฉันท พบว่าฉันทนิโคโบราณ แม้จะไม่ เครื่องครัดเรื่อง กรุ ลหุ มากนัก แต่ส่วนใหญ่ก็แต่งให้ถูกต้องตามลักษณะบังคับ กรุ ลหุ หรือมิฉะนั้นก็ใช้เสียงหนักเบาแทนให้เป็นที่สังเกตได้บ้าง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าคำประพันธ์ ๑๑: 12 ๑๑: , ๑๑: 14 ๑๑: และ ๑๑: 19 ๑๑: นี้เป็นคาประพันธ์ประเภทฉันทที่ไม่เครื่องครัด หรือไม่คำนึงถึงการใช้ กรุ ลหุ มากนัก

2. เป็นคาประพันธ์ประเภทกาพย์ ที่กำหนดจำนวนคำในแต่ละบทตรงกับจำนวน คำในขณะของฉันท แต่การกำหนดบาท วรรค และจำนวนคำในแต่ละวรรคต่างกันไปบ้าง ได้แก่ ๑๑: 18 ๑๑: , ๑๑: 21 ๑๑: ซึ่งมีฉลากก่ายกาพย์ฉมัง 16 และ ๑๑: 22 ๑๑: ซึ่งคล้ายกับกาพย์ยานี 11 ขอนาตัวอย่างมาแสดง เปรียบเทียบกับลักษณะของฉันทชนิดต่าง ๆ ให้เห็นชัดเจนดังนี้

๑๑: 18 ๑๑: ๐ นายบุญฤทธฤชาพราน	ทูลถวายสาร
สนองด้วยเนื้อจะฝากทราบชม	
๐ บโนห์ราไว้ในอาศรม	กรกราบบังคม
ลาลงไปส่งนาคบาทไชย	
๐ แก่ท้าวนาตาจะมาไว	ลาแล้วพรานไพร
กลับหลังมาสั่งมโนห์รา	

เรื่องมโนหรานิมาศ

การาราคันต์วรรณพฤติ¹ กล่าวถึงฉันท 18 ชื่อกลุ่มมิตลคาเวลลิตฉันท บทรหนึ่งของ
ฉันท 18 นี้ มี 3 วรรค วรรคที่หนึ่งมี 11 คา วรรคที่สองมี 4 คา และวรรคที่สาม
มี 3 คา ดังตัวอย่าง

- มนตรีมาคยญฺฉลาคคละทุจริทธรรมํ พิงผดุงสร พลิ่งสวสฺสคิ
- แสดงกายน้อมนอบนบเฉพาะพระวรกระษัตริ์ เนกชนุคคิ คะค้อมกลาง
- พิงหวั่นไหวเพื่อไภยจะพะชีวกิพาง ไพลูลาลาง แลลมพาน

เมื่อเปรียบเทียบกับคาประพันธ์ ๑๑:18 ๑๑: ที่แสดงตัวอย่างมาข้างต้นเห็นได้
ว่า ตรงกันเฉพาะจำนวนคา จำนวนวรรค และสัมผัส ในบทหนึ่ง ๆ เท่านั้น ส่วนการ
กำหนดคาในแต่ละวรรคแตกต่างกัน โดยเฉพาะคาประพันธ์ ๑๑:18 ๑๑: มิได้คำนึง
ถึง ครุ ลหุ เลย ดังนั้นคาประพันธ์ ๑๑.18 ๑๑: จึงเป็นเพียงคาประพันธ์ประเภทกาพย์
ที่กำหนดจำนวนวรรค และจำนวนคาในบท ตรงกับ กลุ่มมิตลคาเวลลิตฉันท 18 เท่านั้น
แต่ลักษณะและลีลาจะคล้ายกาพย์ฉันท 16 มากกว่า

๑๑.21 ๑๑: ๐ ปางนั้นกัลปพระมุนี	ยลรูปพรแก้วกีนรี
ศรีสุขสวสคิยูนันนา	
○ ขจึงประพฤติปราศรัยษา	ว่าคูก่อนหราชอาณาจักร
อยู่ถำรคณคิริโค	
○ จึงชวนกันลามาเล่นใน	มูจลินสินธุปี่ไฉน
จึงมาได้แก้พเนจร	

เรื่องมโนหรานิบาท

ในการาราคันต์วรรณพฤติ กล่าวถึง สัทธราฉันท 21 ไว้ว่าบทหนึ่งมี 4 วรรค
วรรคที่หนึ่งและวรรคที่สองมีวรรคละ 7 คา วรรคที่สามมี 4 คา และวรรคที่สี่มี 3 คา ดังนี้

¹แผนกเตรียมปริญญา มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการ เมือง ชุมนุม
การารากลอน หน้า 122

○ หนูมาตย์ผู้ปรีชาญาณยล	วรวจนนุสนธิ์
สรรพเพ็ญผล	ภิวัฒนา
○ เจริญศีลสักยัตตะจรรยา	นิรมหิณแดปรา
รพภจินคา	ประโยชน์สนอง
○ สมเด็จพระเรศผู้ครอง	ภพมหิลาปอง
สวามิภักดิ์ครอง	กระตัญญู ¹

เห็นได้ว่าคาประพันธ์ ๒๑ 21 ๒๑: ตรงกับสัทธราฉันท์ 21 เฉพาะจำนวนคำ
ในบทหนึ่ง ๆ เท่านั้น ส่วนการกำหนดวรรค และสัมผัสแตกต่างกัน โดยเฉพาะการ
กำหนด ครุ ลหุ นั้น คาประพันธ์ ๒๑ 21 ๒๑: มิได้คำนึงถึงเลย ดังนั้นคาประพันธ์
๒๑ 21 ๒๑: จึงเป็นคาประพันธ์ประเภทกาพย์ที่กำหนดจำนวนคำตรงกับสัทธราฉันท์ 21
เท่านั้น แต่ลักษณะและลีลาจะคล้ายกับกาพย์ฉมัง 16 มากกว่า

๒๑: 2 2 ๒๑: ๐ มโนหะราสดับ	รับโองการสนองไซ
ว่าพระเป็นภพไตร	จงโปรดเกล้าเชื้อแผ่คุณ
○ แก่ข้าผู้กินร	ปักษาชาติตรุณ
ดังไก่อ่าจะมาปูน	ปองประ โยชน์ร่วมเรือนรัง
○ กับก่ายหมู่ไก่อ้าน	อันท่านเลี้ยงท่านขับช้าง
ชีพข้าหาจะยัง	ยืนอยู่ได้ในโลกา
เรื่องมโนหรานิบาท	

ในคาราฉันท์วรรณพฤติ ปรางฉันท์ 22 อยู่ก่าย ชื่อ ภัททะฉันท์ แต่มีลักษณะ
ต่างกับคาประพันธ์ ๒๑: 22 ๒๑: มาก คือ บทหนึ่งมี 4 วรรค วรรคที่ 1 2 และ
3 มีวรรคละ 6 คำ วรรคที่ 4 มี 4 คำ ดังนี้

¹แผนกเตรียมปริญญา มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ชุมนุม
คารากลอน หน้า 130

๐ เสวกะภูบดินทร์	กุนนรินทร์นุสร
ประจักษ์กัมปกร	แลชนนี
๑ ควรศิริฉลองพระบาท	นฤบราชนคี
ชลมล้างชูลี	บทยกุล
๑ กาละบพิตรผลัด	วบุลพัตรพิมล
กษณะโสรัสกนธ์	อุทกสนาน ¹

เมื่อเปรียบเทียบตัวอย่างคาประพันธ์ที่นำมาแสดง กล่าวได้ว่า คำประพันธ์ ๒๑: 22 ๒๑: ไม่ใช่ ภัททกะฉันท์ 22 อย่างแน่นอน แต่จะเหมือนกาพย์ยานี 11 มากกว่า เพียงแต่นับจำนวนคาทั้งบท แทนที่จะนับหนึ่งบาทมี 11 คา เหมือนกาพย์ยานี 11

ในหนังสือจินกามณี ได้กล่าวถึงคาประพันธ์ที่กำหนดจำนวนคำ 22 คา ในบทหนึ่ง ๆ เรียกว่า "22 รัตนมาลาฉันท์" คาประพันธ์ดังกล่าวนี้ มีลักษณะเป็นแปดเศร์ ตรงกับ กาพย์ยานี 11 และมีลักษณะเหมือนกับ คาประพันธ์ ๒๑: 22 ๒๑: ที่ปรากฏในเรื่อง มโนหรานิมาตทุกประการ ดังตัวอย่าง

22 รัตนมาลาฉันท์

๑ สรวมชีพเข้าไหว้ว	สมเด็จเกษดาแสง
ขุนนี้มันเข้มแข็ง	ดูกรักกับราพนาสูร
๐ ได้ซ่อมหาบาศ	องอาจจะจับบริบูร
รู้พลมันหนานูน	เป็นหัวหน้าทศานล
๑ เกษะมันแก่วักล้า	ปลอมปนฟ้าปราบคินค
ออกมาหวังผจญ	รณรงคพาธา ²

¹แผนกเตรียมปริญญา มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ชุมชุม ,
ตารากลอน หน้า 133

²กรมศิลปากร จินกามณี เล่ม 1 - 2 หน้า 72 - 73

กับฉันท์ทุกอย่าง ต่างกันเฉพาะไม่ถาึงการใช้ ครุ ลหุ เท่านั้น ประการที่ 2 เป็นกา
ประพันธ์ประเภทกาพย์ ที่กำหนดจำนวนคำในแต่ละบทตรงกับจำนวนคำในคณะของฉันท์
แต่การกาหนกบาท วรรค และจำนวนคำในแต่ละวรรค แตกต่างไปจากลักษณะของฉันท์
ประการที่ 3 เป็นคำประพันธ์ชนิดใหม่ ไม่มีส่วนคล้ายคลึงกับฉันท์ชนิดใดทั้งในคำรา
ฉันท์วรรณคดี และมาตราพดฺติ เข้าใจว่ากวีคิดขึ้นใช้เอง คาประพันธ์ที่มีลักษณะพิเศษ
ดังกล่าวนี้ส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในเรื่องมโนหรานิยาต ส่วนเรื่องสุทธิกรรมชากกคาภพ
มีเพียง ๒1-14 ๒1: เพียงช่วงเดียวเท่านั้น

อนึ่งเกี่ยวกับความถูกต้องฉันทลักษณ์ของคาประพันธ์ประเภทกาพย์ ที่ใช้ใน
วรรณกรรมนิทานหึ่ง 6 เรื่อง ส่วนใหญ่แต่งได้ถูกต้องตามลักษณะบังคับ แต่ก็มึบ้างที่
ส่งสัมผัสผิดพลาด ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากการคัดลอก หรือจดจามาผิดพลาดนั่นเอง

โครงเรื่อง (plot)

โครงเรื่องของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ จะใช้ใน
ความหมายตามที่ ประทีป เหมือนนิล¹ ได้นิยามว่า "หมายถึง แก่โครงที่นักประพันธ์
วาด หรือกาหนดไว้ก่อนว่าจะเขียนเรื่องอย่างไร นับเป็นกลวิธีแห่งการสร้างเรื่องให้สนุก
โดยสร้างข้อขัดแย้งระหว่างตัวละคร หรือเหตุการณ์ให้ต่อเนื่องสัมพันธ์กันไปตลอดเรื่อง"

โดยทั่วไปโครงเรื่องอาจแบ่งได้ 2 ชนิด คือ²

1. โครงเรื่องใหญ่ (Main Plot) คือเหตุการณ์สำคัญที่ผู้ประพันธ์ใช้เป็นแกน
ให้เรื่องคาเนินไปตั้งแต่ต้นจนจบ
2. โครงเรื่องย่อย (Sub Plot) คือเหตุการณ์ย่อยซึ่งอาจจะมีหลายเหตุการณ์
ที่แทรกอยู่ในโครงเรื่องใหญ่ เพื่อเพิ่มรายละเอียดให้โครงเรื่องใหญ่สมบูรณ์

¹ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน หน้า 14

²ค. หน้า 15

ในหัวข้อนี้จะใช้ในความหมายของโครงเรื่องใหญ่ (Main Plot) ที่กล่าวข้างต้น เพื่อให้เห็นเค้าโครงกว้าง ๆ ของวรรณกรรมแต่ละเรื่องเท่านั้น ส่วนรายละเอียดปลีกย่อย จะปรากฏในเนื้อเรื่องย่อที่จะกล่าวถึงต่อไป ขอแยกกล่าวถึงโครงเรื่องของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้แต่ละเรื่องดังนี้

เรื่องนายคั่น เป็นเรื่องของชายตาบอดโสดคนหนึ่งที่เขาถูกรอคโดยอาศัยสติปัญญาอันเฉลียวฉลาด สามารถปีนกำแพงค้อยของคนได้ตลอดมา แม้แต่ภรรยาผู้อยู่ใกล้จิกก็ไม่อาจทราบได้ ต่อมาคงตกใจหายเป็นปกติ และได้มาเรียนในบวรพุทธศาสนา

เรื่องวันคาร เป็นเรื่องของชายหนุ่มคนหนึ่ง ซึ่งกำพร้าบิดามารดาและอาศัยอยู่กับยาย ได้ฝากของที่ตนเองและคนอื่น ๆ เห็นว่าไร้ค่าไปขายกับเรือของนายเขาณิช แต่สิ่งที่ไร้ค่าเหล่านั้นกลับมีส่วนช่วยให้ผู้อื่นรอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ ได้หลายครั้ง สุดท้ายผลแห่งความซื่อ และความดีจึงได้รับพระราชทานพระราชธิดา และได้เป็นพระมหากษัตริย์ในที่สุด

เรื่องพระรถเมรี เป็นเรื่องของหญิงสาวพี่น้องสิบสองคน ที่ถูกบิดาพาไปทิ้งไว้กลางป่า ต้องฉีกเชพเนจร และประสบเคราะห์กรรมได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ นานา แต่สุดท้ายผลแห่งความดีที่ได้กระทำ ช่วยให้สามารถเอาชนะอุปสรรคและภัยอันตรายร้ายแรงต่าง ๆ จนได้เป็นมเหสีของพระมหากษัตริย์และกลับมีความสุขที่สุดในที่สุด

เรื่องสุบินสำนวนเก่า เป็นเรื่องของเด็กผู้ชายคนหนึ่งเป็นบุตรนายพราน มีศรัทธาใค้บวชเป็นสามเณรในพุทธศาสนา ทั้ง ๆ ที่มารดาไม่เต็มใจและไม่ยินยอมให้บวช เพราะไม่เห็นว่าการบวชจะมีผลก็อย่างไร หลังจากมารดาเสียชีวิตไปแล้วต้องตกนรกเวจี มีความทุกข์ทรมานเป็นอย่างมาก แต่กลับได้รับส่วนกุศลในการบวชของบุตร ช่วยให้พ้นจากความทุกข์ทรมานได้ไปสู่สุคติในที่สุด

เรื่องมโนหรานิมาศ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนางกนิษฐา ที่ถูกนายพรานจับตัวมาถวายเป็นชายาของพระมหากษัตริย์ แต่ถูกกลั่นแกล้งใส่ร้าย จนไม่อาจทนอยู่ในเมืองได้ ต้องหนีกลับไปสู่ถิ่นเกิดของตน พระสวามีทราบเรื่องราวทั้งหมด จึงออกติดตามด้วยความรัก ต้องฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ นานา และด้วยอุปนิสัยแห่งความรักและความเพียรพยายาม

ทำให้ได้ตัวนางคืนมาเป็นชายาในที่สุด

เรื่องสุทธิธรรมชาคคากาพย์ เป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ ปางเสวยพระชาติ เป็นพระสุทธิธรรม เป็นผู้มีความเคารพ เชื่อฟังคำสอนของบิดาอย่างเคร่งครัด และพยายามพิสูจน์คำสอนของบิดาว่าจะเป็นความจริงเพียงใด จนได้ประจักษ์ว่าคำสอนของบิดานั้นถูกต้องทุกประการ และด้วยผลแห่งกรรมที่ดีได้กระทัมมาตลอด ช่วยส่งผลให้ราชธมาเกบได้ขึ้นเสวยราชสมบัติ เป็นพระมหากษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม

การดำเนินเรื่อง

ลักษณะการดำเนินเรื่องในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 6 เรื่องที่นำมาศึกษาครั้งนี้ จะมีลักษณะเด่นตรงกันอยู่หลายประการ ขอแยกกล่าวให้เห็นรายละเอียด ดังนี้

1. จะยึดถือธรรมเนียมนิยมในการแต่งอย่างเคร่งครัด คือทุกเรื่องจะต้องเริ่มต้นด้วยบทไหว้ครู หรือประณามบท บุคคลที่กวียกย่องนับถือและกล่าวถึงในบทไหว้ครู ที่ตรงกันส่วนใหญ่ได้แก่ พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ พระอุปัชฌา พระกรรมวาจาจารย์ และพระสัสดี เป็นต้น แต่ก็มีวรรณกรรมบางเรื่องที่มีการกล่าวบูชาเทพเจ้าอื่น ๆ ตามลัทธิศาสนาพราหมณ์ เช่นในเรื่องมโนหรานิบาต เป็นต้น จุดมุ่งหมายของการไหว้ครูในวรรณกรรม คือ มุ่งขอพรให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนบุคคลที่กวีเคารพนับถือ ช่วยคลี่คลายให้กวีประสบความสำเร็จในการแต่งกาพย์กลอน ขอนำบทไหว้ครูจากวรรณกรรมบางเรื่องมาแสดงเป็นตัวอย่างดังนี้

หัตถ์ถึงบังคมคัล	อภิวันครูอาจารย์
ผู้มีปัญญานาน	ในโวรารชานาญครัน
ฉานสิทธิ์คิดจักแจ้ง	แต่งเรื่องราวกล่าวให้ขึ้น
ขอเชิญกาเนินผัน	มาสิงสู่อยู่ในทรวง
จักแจ้งแต่งข้อใด	ให้น้ำใจใส่แฉ่วช่วง
คือแก้วจินดาควง	มาตั้งไว้ในพานทอง

ขอนบอุปฌาย์
คุณิคุมาร หานอุ้มทอง
เคารพพระสี่ลี้
แห่งข้าผู้ส่ำห
จักจ้องอย่าของชัก
แฉ่วใส่ในหทัยัน

กรรบวาจาท่านทั้ง สอง
ทรงคุณเลิศ เกิดเกศา
สังหรณ์รี้ในปัญญา
ผูกนิยายไว้สักวัน
ฝั่งเฟื่องฟักปลูกผูกพัน
ขรร มออย่ากลาดชากอักษร
เรือนายคั้น

หรือ

หัตถ์ตั้ง เหนือเกษ
พุทธรังสั่งสอนใจ
ข้มมิ่ง เห็นคู่ควย
ให้เฟื่อง เรื่องวิชา
ข้าขอประทุมเชิญ
เรื่องราวกล่าวคมแต่ง

ต่างประทุม เมศยอไหวไป
ให้แจ้งในอุระพา
มาช่วยนาอักษร
พระสั่งมาช่วยชี้แจง
คุณคาเนินน้อมนึกแถลง
ให้แจ้งสว่างกระจ่างใน

พุทธรูปเทพจาง
คุณแก้วทั้งสามประการ
มารดาเห็นคู่ควย
จะแต่งให้ปรีชา

ไว้ต่างองค์คุณิพพาน
คุณอาจารย์คุณมีคา
พระคุณช่วยกุมรักษา
เรื่องขวัญฟ้าเจ้าวันการ
เรื่องวันการ

และ

คุณิปร สาร สม
กราบควยตศียวาร

ประนมตั้งมราทาน
อภิวาทยบูชัง

แต่พระบวรศรี	วิเศษนิตยาบัง
ศรีสวัสดิไชยยัง	ลิตีแท้จงบามี
อัญชยบรรมเม	เทวจักรปาณี
อิสวรรสูลี	ผู้เฒ่าเรศธรรมา
มารุทอรุณ	สะศรีชโรสาครา
สมุทสุทา	อามฤตจตุกมม
ไหว้คุณนิคุราช	มาตุรังสะเซโก
อุปชฌจะริโย	ขรศีลเวทวิชาการ
จงเป็นกาแพงกัน	อันตรายอย่ามาพาน
แก่ข้าผู้วิจารณ์	จะแต่งพร่องทานองฉัน
	เรื่องมโนหรานิบาท

มีที่น่าสังเกตรประการหนึ่งคือ บทไหว้ครูในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้
ทั้ง 6 เรื่อง ล้วนแต่แต่งด้วยกาพย์ยานี 11 ทั้งสิ้น

นอกจากบทไหว้ครูที่มีเหมือนกันในวรรณกรรมทุกเรื่องแล้ว ลักษณะการอ่อนน้อม
ต่อมโนของกวีจะปรากฏอยู่เกือบทุกเรื่อง จนน่าจะถือเป็นธรรมเนียมนิยมของกวีภาคใต้
ได้ กล่าวคือ กวีมักจะออกตัวแทรกไว้ในตอนต้น หรือตอนท้ายเรื่องเสมอว่า กวียัง
ค้อยปัญญา ขอให้ผู้มีความสามารถช่วยคัดทอนหรือเพิ่มเติมเพื่อความเหมาะสม เช่น
คาประพันธ์ว่า

ไม่แจ้งกิจจิตรระจาง	สว่างทางจงทริคู
ไม่ทานแก้ตาหู	ผู้ใดรู้อย่าพึงยิน
สำนวนทั้งบทกลอน	ช่วยคัดทอนที่เกินเกิน
นิพนธ์ก็จนจิ้น	จะว่าไปก็ใจจน
ปัญญาข้ายังอ่อน	จะคัดทอนก็มีคน
ทริคิกก็จิตจน	ผู้ใดทรงซึ่งปรีชา

เชิญช่วยมาเคียบแท้ม
ฉันทมนอนธกา

ให้เสียมแหลมในโวหาร
ถือจันทรามัง เมฆัง
เรื่องพระรถเมรี

หรือ

คู่ข้านั่งคิดหา
ปรีชาของข้าเบา
ท่านผู้มีปรีชา
ควยว่าตัวข้านี้
ลืมนึกเพี้ยนกลอน
หาได้ก็หาไป
ครั้นข้าไปทำไร
ผู้มีปรีชาชาญ

คาซอมไต้แอบสำเนา
เอาแต่ไต้ไม้สู้ดี
อย่าหัวร่อพ้อเนื้อดี
มิได้รู้จุดโคหัย
เป็นบ่พอนเหลือซากไขว่
ศัพทนามไร ไม่ชานาญ
จะชักใจแก่ลูกหลาน
ฉานขอโทษได้โปรดเอย
เรื่องสุบินลานวนเก่า

2. การเปิดเรื่อง จะเปิดเรื่องนิทานหลังจากได้ให้ครุผ่านไปแล้ว ส่วนใหญ่
เปิดเรื่องโดยใช้วิธีบรรยาย เช่นบรรยายสภาพบ้านเมือง และแนะนำตัวละครตัวเอก
ให้ผู้อ่านได้ทราบลักษณะนิสัย และพื้นฐานความเป็นมาของตัวละครอย่างละเอียด เช่น

ยังมีสอง เฒ่ายายตา
ชื่อบ้านปราจีนคามัน
มีทรัพย์มากมายกว่าครัน
มีบุตรชายอันโสภา
ตามอกแรกคลอดออกมา
ทัศนาสั่งไ้ใหม่เห็น
เพราะว่าเวลาจาเป็น
ยังขึ้นลื่นอยู่งามดี

อยู่นอกการา
ตายายคนนั้น
เนตรหึงซ้ายขวา
คนวินแลเห็น

เพราะเวรกรรมย่ำยี ซากก่อนเพื่อนนี้
ได้เป็นเศรษฐีขานา

— — — — — — — — — —
กรรมเวียนตามเบียดพาทมา ยังขึ้นลิ้นตา
หัตถ์นายเห็นสิ่งใด
ล่าสันฉิวพรรณนวลใบ กุลละม่อมพร้อมไป
ปัญญาว่องไวใครจะทัน

เรื่องนายคัน

หรือ

ยังมีกรุงเก่า ประเสริฐเลิศแล้ว ลือเลื่องชาวขจร
อาทิตยบิณเกล้า เป็นเจ้านคร เกษมสุขสโมสร ถ้วนนาฏกัลยา
มเหสีท้าวโน้น ชื่อนางวันจันทร์ เป็นที่เสนาหา
เมืองพรรณรังษี เป็นที่ลือชา กับกรุงอยุธยา เปรียบขุนป่านกัน
จะว่าเรื่องนครา แสนสนุกสุขา หาไหนใครจะทัน
ค่ายคูอยู่กำน ล้วนทหารแข็งขัน มีฤทธิ์ลือลั่น พลัดกันนั่งเวร

เรื่องวันคาร

3. การดำเนินเรื่องในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ทุกเรื่องที่น่าสนใจ
ครั้งนี้ ดำเนินเรื่องในลักษณะของเรื่องเล่า กล่าวคือ หลังจากเปิดเรื่องแล้ว
ผู้เขียนจะหาหน้าที่เป็นผู้เล่าเรื่องราวทั้งหมดให้ผู้อ่านฟัง โดยใช้คำพยานต่าง ๆ สลับกัน
ไปตลอดเรื่อง เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องจะดำเนินไปตามลำดับปฏิตินถึงแต่ต้นจนจบ
โดยไม่มีการย้อนต้น (Flash back) แต่อย่างใด

สิ่งสำคัญที่เป็นชนวนให้เกิดเรื่องในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่น่าสนใจ
ครั้งนี้ คือการสร้างเหตุการณ์ หรือข้อขัดแย้งในลักษณะต่าง ๆ ขึ้น

ความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเพราะแรงสองแรงต้านกัน แรงหนึ่งคือความต้องการ

ของตัวละคร และอีกแรงหนึ่งคืออุปสรรคที่มากันไม่ให้ตัวละครบรรลุถึงความต้องการนั้น อุปสรรคนี้อาจจะเป็นธรรมชาติ หรือบุคคลก็ได้ บางครั้งตัวละครต้องหาทางออก โดยอาศัยบุคคลช่วยแก้ปัญหา จึงเกิดเป็นความตึงเครียดระหว่างตัวละครกับตัวละคร และตัวละครกับเหตุการณ์อื่น¹ ความขัดแย้งที่เป็นชนวนให้เกิดเรื่องที่สำคัญ ได้แก่

3.1 ความขัดแย้งเนื่องมาจากความรักที่ไม่คู่ควรกันระหว่างหญิงชาย เมื่อไม่ได้สมปรารถนา ก็เกิดการรุ่มร่ามชิงชัง เรื่องวันการ ท้าวสีเสียด เจ้าเมืองตะวัน หลงรักนางวันศุกร์ ธิดาท้าวปัญจา ท้าวปัญจาไม่ยินยอมยกให้ ก็เกิดเหตุการณ์รุ่มร่ามชิงชัง นาง **จนพระวิษณุกรรม** ลงมาช่วยทาสสงคราม และได้สรจากวันการสาบารณปรามท้าวสีเสียด ได้สำเร็จ และนางวันศุกร์ได้อภิเษกกับวันการ เรื่องก็ถึงจุดจบ

3.2 ความขัดแย้งเนื่องมาจากความโกรธแค้นชิงชังและความพยายาม เช่น ในเรื่องพระรถเมรี นางยักษิณธราโกรธแค้นและผูกพยาบาทต่อนางทั้งสิบสองคน ที่ไปอาศัยกับนางแล้วหนีมา เป็นชนวนให้เกิดเหตุการณ์การตามล้างผลาญเปียดเบียนนางทั้งสิบสอง **กลด**มา เมื่อนางเกาน้องสุดท้องมีโอรส คือพระรถเสนก็ถูกนางยักษิณธรา ร้างให้ไปเมืองยักษิณเพื่อให้นางเมรีฆ่า แต่พระรถเสนหนีกลับมาได้และฆ่านางสนธราตายในที่สุก ในเรื่องมโนหรานิบาท พราหมณ์โรหิต มีความโกรธแค้นพระสุธน เพราะเข้าใจว่าพระสุธนจะปลดตนจากตาแห่งบุโรหิต และตั้งสิ่งหนุตรชายขึ้นเป็นแทน จึงหาทางกลั่นแกล้งให้เกิดสงครามชายแค้น จนพระสุธนต้องไปปราบปรามข้าศึก และยังออกอุบายกลั่นแกล้งนางมโนหรานิบาท จนนางต้องหนีกลับเมืองไกรลาส พระสุธนต้องออกเดินทางติดตามนางด้วยความทุกข์ทรมาน และได้ฉวนางคืนมาในที่สุก

3.3 ความขัดแย้งในเรื่องความเชื่อที่เกี่ยวข้องมาจากพุทธศาสนา ได้แก่ เรื่องสุปินसानานเกา ขุนเนสาท และนางสุภาวดี บิคามารดาของสุปินกุมาร ไม่มีภรรยา ในการบวชของสุปินกุมาร ไม่เชื่อเรื่องบาปกรรมและนรกสวรรค์ จึงเป็นชนวนให้เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง เพื่อพิสูจน์ให้ตัวละครทั้งสองได้เกิดศรัทธา และความเชื่อเรื่องดังกล่าว

¹ สุวัชรศักดิ์ สงฆ์ใหญ่ชัย วรรณคดีและวรรณกรรมปัจจุบัน หน้า 197 - 198

3.4 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวละครเอง ได้แก่ เรื่องสุทธกัณฐกชาดกคำกาพย์ พระสุทธกัณฐกเกิดความรู้สึกรู้สึกขัดแย้งขึ้นในใจว่า คำสอนของบิดาจะถูกต้องเป็นจริงเพียงใด จึงเริ่มต้นพิสูจน์คำสอนของบิดาเกิดเป็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เรื่องนายคันทน์เป็นความขัดแย้งในจิตใจของนายคันทน์ อันเนื่องมาจากความไม่สมประกอบของร่างกาย คือเกิดมาตามอกใส่ และไม่ยอมให้ใครทราบปมค้อยของตน จึงพยายามใช้ไหวพริบปฏิภาณแก้ปัญหาค้าง ๆ มีให้คนอื่นจับได้ว่าคนตามอก เรื่องนี้จึงเป็นความขัดแย้งภายในใจที่มีเหตุการณ์ภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

จะเห็นได้ว่า สิ่งที่เราเกี่ยวข้องกับ การดำเนินเรื่อง คือความขัดแย้งด้านต่าง ๆ ได้แก่ ความขัดแย้งในเรื่องความรักที่ไม่คู่ควรกัน ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากความโกรธแค้นชิงชัง และความพยายาม ความขัดแย้งในศรัทธาและความเชื่อ และความขัดแย้งภายในใจของตัวละคร กวีอาศัยความขัดแย้งเหล่านี้มาเป็นชนวนสำคัญในการผูกเรื่องและดำเนินเรื่อง ไปตามพฤติกรรมของตัวละคร เพื่อให้เรื่องเป็นไปตามโครงเรื่อง และแสดงแนวคิดตามที่กวีวาดไว้

หลังจากที่ได้สร้างปมปัญหาจากความขัดแย้งด้านต่าง ๆ ขึ้นแล้ว ในตอนกลางเรื่องก็ดำเนินเรื่องให้ตัวละครแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น บางเรื่องตัวละครที่ประสบปัญหาสามารถใช้สติปัญญา หรือบารมีที่สร้างสมมาแก้ปัญหาหรือเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง เช่น ในเรื่องนายคันทน์ นายคันทน์สามารถใช้สติปัญญา ไหวพริบปฏิภาณของตนปกปิดปมค้อยไว้ได้โดยตลอด เรื่องมโนหรานิบาต พระสุชนใช้ความเพียรพยายามติดตามนางมโนห์ราไปจนถึงเมืองไกรลาส และรับตัวนางคืนมาได้ เรื่องสุทธกัณฐกชาดกคำกาพย์ พระสุทธกัณฐกใช้ความพยายามจนพิสูจน์ได้ว่า คำสอนของบิดาเป็นความจริงทุกประการ แต่ในบางเรื่องหลังจากผูกปมปัญหาขึ้นแล้วตัวละครไม่สามารถแก้ปัญหานั้นได้ กวีต้องสร้างตัวละครใหม่หรือเหตุการณ์ใหม่เข้ามาช่วยแก้ปัญหา เช่น เรื่องพระรถเมรี นางหึงสิบสองคนถูกนางยักษ์สนทราเบียดเบียนทรมาน ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ กวีจึงให้นางเกาฬมีไอระเหยที่มีความแรงกล้าสามารถ คือพระรถเสนาบารามนางยักษ์ เรื่องวันการ พระอินทร์มีบัญชาให้พระวิษณุกรรมลงมาช่วยนางวันพุท เพื่อเอาชนะฝ่ายอธรรม และได้ศรจากวันการมาปราบยักษ์

สี่เศียรได้ ส่วนเรื่องสุบินสานวนเก่า กวีได้สร้างเหตุการณ์ใหม่ โภยอาศัยฉากใหม่คือ ฉากนรกสวรรค์เข้ามาช่วยพิสูจน์ให้ขุนเนสาห์ และนางสุภาภี เกิดความเชื่อในเรื่องกรรม และเรื่องนรกสวรรค์ และเกิดศรัทธาเห็นอนิสงส์ของการบวชใจอย่างแจ่มชัด

ในตอนปลายเรื่องหลังจากได้แก้ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ลงได้แล้ว ผลสรุปของเรื่องส่วนใหญ่จะออกมาในลักษณะท่าทีได้ดี หากัวไ้ชั่ว คือตัวละครฝ่ายธรรมจะเป็น ฝ่ายฝ่ายแพ้ถูกฆ่าตาย หรือมีจะนั้นก็จะได้รับกรรมโดยการเนรเทศ เช่นในเรื่องมโนหรานิบาท พรหมณ์โรหิตถูกเนรเทศออกจากเมือง เป็นต้น ตัวละครฝ่ายธรรมะจะได้รับ กรรมที่ตอบสนองประสบการณ์ความสุขในที่สุด

อนึ่ง ในการดำเนินเรื่องของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้นี้ กวีพยายามสร้างจุด ขึ้นเด่นให้ชวนติดตามไปตลอดโดยการแทรกเหตุการณ์ต่าง ๆ เข้ามาในเรื่อง เช่น เรื่อง พระรตเมรี มีเหตุการณ์ย่อย ๆ ที่ทำให้ผู้อ่านทันเต้นหลายตอน ได้แก่ ตอนท้าวคนธรรพ์ ลักพาตัวนางเมรี ท้าวคนธรรพ์ต่อสู้กับท้าวโคตาน นางยักษ์สนทราออกติดตามนางหึ่ง สิบสองคนและรุกขเทวดาคอยช่วยเหลือ นางยักษ์สนทราตามไปเบียดเบียนนางหึ่งสิบสองถึง เมืองไพศาลี และเหตุการณ์ตอนที่พระรตเสนเลิกลาไปเมืองท้าววัน และพบกับนางเมรี เป็นต้น การแทรกเหตุการณ์ย่อยลงในเรื่องเช่นนี้ เป็นการตรึงให้ผู้อ่านติดตามเรื่องตั้งแต่ต้น จนจบโดยไม่เกิดความเบื่อหน่าย เรื่องนายคั่น กวีได้ให้นายคั่นแสวงหาพรหมปฏิภาณแก้ปัญหา ไปเป็นตอน ๆ ก่อให้เกิดอารมณ์ขึ้นไปตลอดเรื่อง เรื่องมโนหรานิบาทมีเหตุการณ์ย่อยแทรก เข้ามาประกอบให้เรื่องสนุกสนาน น่าอ่าน และน่าสนใจติดตาม ตั้งแต่พราหมณ์ฤๅษณ์ ไปจับตัวนางมโนหรานิบาท ตอนเตรียมหาพิชัยชาญนางมโนหรานิบาท ตอนพระสุชนออกผจญภัยขณะ ติดตามนางมโนหรานิบาทไปยังเมืองไกรลาส จนกระทั่งการประลองความสามารถพระสุชน ฯลฯ กล่าวโดยสรุปได้ว่า การดำเนินเรื่องของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษานี้ มีการสร้างจุดขึ้นเด่นไว้ให้ผู้อ่านติดตามไปตลอดทั้งเรื่อง

4. ในการดำเนินเรื่อง กวีมักจะแทรกบทพรรณนาการแต่งตัวของตัวละคร และการชมธรรมชาติในทานองนิราศในขณะที่ตัวละครเดินทาง ตามธรรมเนียมนิยมใน วรรณคดีไทย หากเนื้อเรื่องตอนใดผูกพันถึงประเพณีต่าง ๆ กวีก็จะกล่าวถึงประเพณี

เหล่านั้นไว้อย่างละเอียดเป็นการให้ความรู้แก่ผู้อ่านไปในตัว เช่นประเพณีแต่งงานในเรื่องนายคั่น ประเพณีทำขวัญในเรื่องพระรถเมรี และประเพณีการทาสพในเรื่องสุบินसानวนเก๋า เป็นต้น

5. การปิดเรื่อง วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาทุกเรื่อง จะปิดเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Happy ending) คือจบลงด้วยความสุขหรือความสำเร็จของตัวละคร เช่น เรื่องนายคั่น ปิดเรื่องโดยให้นายคั่นหายจากตามอก ได้บวชเรียนในพุทธศาสนาสืบไป เรื่องวันคาร ตัวเอกคือวันคาร กับนางวันพุธ ได้อภิเษกและครองเมืองด้วยกันอย่างมีความสุข เรื่องพระรถเมรี นางสิบสองหายจากตามอกได้อยู่ครองกับพระรถสิทธิ์คามเค็ม และพระรถเสนได้อภิเษกกับนางทศนารี เรื่องสุบินसानวนเก๋า บิดามารดาของสุบินกุมาร พ้นทุกข์ทรมานจากขุมนรกได้ไปจุติบนสรวงสวรรค์ เรื่องมโนหรานิบาท พระสุนทรจิตตามนางมโนหรานิบาท และได้อภิเษกครั้งที่สองพานางกลับบ้านเมืองอยู่กินด้วยกันอย่างมีความสุข เป็นต้น การปิดเรื่องโดยวิธีการดังกล่าวนี้เป็นลักษณะที่ปรากฏโดยทั่วไปของนิทานพื้นบ้านของไทย เรียกได้ว่าจบลงด้วยความพอใจของผู้อ่านผู้ฟังจริง ๆ ผู้อ่านผู้ฟังเกิดความรู้สึกว่าเรื่องได้จบลงอย่างบริบูรณ์ ไม่มีอะไรติดค้างในใจที่จะทำให้ต้องกลับมาคิดมาตีความอีก ต่างกับวรรณกรรมร่วมสมัยที่มักจะปิดเรื่องแบบสมจริงในชีวิต (Realistic ending)

นอกจากการดำเนินเรื่องที่เป็นลักษณะเด่นตรงกันทั้ง 5 ประการดังกล่าวแล้ว วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้บางเรื่องยังมีลักษณะพิเศษที่ต่างออกไปอย่างเด่นชัด สมควรจะนามากล่าวถึงไว้อีกเล็กน้อยดังนี้

ในเรื่องวันคาร ก่อนถึงบทให้คำขวัญ ปรากฏว่ามีการกล่าวนาเรื่องด้วยกลอนแปดในทานองถ่อมตัว และบอกชื่อผู้เขียนไว้ด้วย กลอนแปดที่ใช้นาเรื่องนี้ บางท่านสันนิษฐานว่าคงจะไม่ใช้คำประพันธ์ดั้งเดิม เพราะคำประพันธ์ที่ใช้ในเรื่องนี้เป็นภาพยืมทั้งหมด และไม่มีวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องใดที่มีลักษณะเช่นนี้เลย เข้าใจว่าผู้คัดลอกขุนหลังได้แต่งเพิ่มเติมลงไป ดังตัวอย่างคำประพันธ์บางตอนดังนี้

สิบสิ่งพึงรู้ท่านผู้อ่าน
เป็นที่แก้ประกำชกษณุกรณ
ผูกขมมานั่งไถ่ฟังเรื่อง
ขอผู้อ่านผู้ฟังจงมี
ใครฟังเรื่องนิทานท่านอย่าติ
อย่าขบขิบเสสรวลชวนนิทา

เรื่องวันการ เล่มนี้เพราะศิษย์
จงเชื่อฉันอ่านคุณจะได้
คงจะเปลี่ยนความทุกข์เป็นสุข
ให้สุขี่สุขี่ขงมั่งกลา
ฉันแรกกริเขียนพจน์บทกา
ฉาติกาหญิงชายได้ปราณี

~~~~~  
อาา

รูปชื่อผู้เขียนแม่เพี้ยนผิด  
อย่างนี้ทาสำนวนให้กวนใจ

~~~~~  
หมู่บัณฑิตเห็นด้วยช่วยซ่อมใส่
ทูลข้าไฉนฝึกสอนยังอ่อนความ

อาา

เรื่องวันการ

ในเรื่องมโนหรานิมาต มีลักษณะการดำเนินเรื่องแตกต่างไปจากวรรณกรรม
นิทานเรื่องอื่น ๆ อยู่บ้าง กล่าวคือ เรื่องนี้จะดำเนินเรื่องตามรูปแบบของนิทานชาดก
อย่างเคร่งครัดคือ เริ่มต้นด้วยการบูชาพระรัตนตรัย ถัดมาเป็นการปรารภนาเรื่อง
ได้แก่การปรารภเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงเล่าเรื่องในอดีตชาติให้พระภิกษุทั้งหลายฟัง หลังจาก
ปรารภนาเรื่องแล้วก็ถึงตัวนิทานเรื่องมโนหรานิมาต ในตอนท้ายเรื่องเป็นปรารภการ
กลับชาติ คือบอกให้ทราบว่าตัวละครสำคัญในเรื่องมโนหรานิมาตตัวใด ไก่กลับชาติไม่เกิด
เป็นใครในสมัยที่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพระพุทธเจ้า ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นธรรมเนียมทั่วไป
ของนิทานชาดก

บรรพบุรุษศาสนา นางจึงไร้องเองก็ไม่ขัดศรัทธายินยอมให้นายกันไต่บวชตามความปรารถนา

เรื่องวันการ

ในเมืองของท้าวอาทิตย์และนางวันจันทร์ มีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อเศรษฐีพุทโธ มีภรรยาชื่อนางวรลักษณ หลังจากคลอดบุตรชายแล้วนางวรลักษณได้เสียชีวิตจากไป นาคาามเศร้าโศกพาให้เศรษฐีพุทโธเป็นอย่างมาก จนถึงกับวิ่งเข้ากองไฟตายตามภรรยา ในขณะที่เผาศพนาง ท้าวอาทิตย์ได้ไปกราบ ไหว้ยายทองประสาธน์ทาสี เป็นนุ้เลี้ยงบุตรชายของเศรษฐีพุทโธต่อมา และพระราชทานนามบุตรชายเศรษฐีว่าวันการตามวันเกิด จนกระทั่งวันการมีอายุได้ 15 ปี ท้าวอาทิตย์ไปรดา ให้เข้าเฝ้าเป็นประจา

วันหนึ่งนายพาดิษได้ออกเรือไปค้าขายยังเบื่องไกล วันการได้ฝากปลาทุเคื่บกับ นายพาดิษไปขายด้วย 4 - 5 ตัว เมื่อนายพาดิษเดินทางไปถึงเมืองของท้าวอาไฟ และ นางวันจันทร์ (ชื่อเหมือนมเหสีท้าวอาทิตย์) นางวันจันทร์ประชวรมาเป็นเวลานานแพทย์กลง ไม่สามารถถวายการรักษาให้หายได้ นางวันจันทร์อยากเสวยปลาทุเคื่บ ท้าวอาไฟจึงให้ ทหารป่าวประกาศเพื่อหาปลาทุเคื่บ แต่ไม่อาจหาได้ ผลสุดท้ายไปไ้จากนายพาดิษ ซึ่งวันการฝากมาขาย นางวันจันทร์ได้เสวยปลาทุเคื่บทำให้เสวยพระกระยาหารไ้มาก และทรงหายประชวรในที่สุด ท้าวอาไฟได้พระราชทานรางวัลให้วันการคือ มะพร้าวกระติ ซึ่งหลอมเงินและทองใส่ไว้อย่างละลดู วันการไม่ทราบเรื่องนี้จึงฝากนายพาดิษไปขายต่ออีก ต่อมานายพาดิษเดินเรือไปค้าขายถึงเมืองท้าวพาลวงศ์ ท้าวพาลวงศ์เป็นกษัตริย์ชรา และ กาลังประชวร อยากเสวยมะพร้าวกระติ นายพาดิษไ้ถามมะพร้าวกระติของวันการ เข้าไป ถวาย ท้าวพาลวงศ์ให้ทหารผ่านมะพร้าวกระติพบเงินและทองอยู่ข้างใน ทำให้พระองค์ ทรงปลาบปลื้มพระทัยมาก และทรงมีกาลังพระทัยดีขึ้น อาการประชวรค่อย ๆ บรรเทา และหายสนิทในที่สุด ท้าวพาลวงศ์จึงพระราชทานศรัชัยให้เป็นรางวัลแก่วันการ วันการ ได้ฝากนายพาดิษให้ไปขายต่อให้อีก

นายพาดิษไ้ถามศรัชัยนั้นไปจนถึงเมืองปัญจา ของท้าวปัญจา และพระนาง คันธมาลา ท้าวปัญจามีพระราชธิดาซึ่งทรงพระสิริโฉมเป็นอย่างยิ่งชื่อนางวันพุช ท้าวตะวัน

ยักษ์สี่เศียรต้องการจะได้นางวันพุกเป็นชายา แต่ท้าวบุญจาไม่ยินยอมยกให้ จึงยกกองทัพมาหาสงครามเพื่อชิงนาง นางวันพุกได้ศรัทธาของวันการที่ฝากมาชายกับเรือนายพานิซ เป็นอาวฐ ออกต่อสู้กับยักษ์สี่เศียรและสามารถฆ่ายักษ์สี่เศียรได้สำเร็จ หลังจากเสร็จศึกแล้ว ท้าวบุญจามีพระราชดำริ จะพระราชทานรางวัลแก่ผู้เป็นเจ้าของศรัทธา จึงโปรดฯ ให้นายช่างทาหีบกลที่เบ็ดออกมาจากข้างในได้ทางเดียว ให้นางวันพุกเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในหีบ แล้วทรงมอบให้นายพานิซนาไปเป็นรางวัลแก่วันการ เมื่อได้หีบกลแล้ววันการ ก็พยายามเปิดหีบแต่ไม่สามารถเปิดได้ และมีความแปลกใจมากเพราะหีบเข้าจะมีตัวรับอาหารมาวางอยู่บนหีบ จึงได้แอบดูและทราบความจริงว่า นางวันพุกซ่อนตัวอยู่ในหีบ จึงชวนนางมารู้จักกับตายาย หลังจากให้นางวันพุก วันการ และตายาย ได้เดินทางไปหาที่สำหรับสร้างเมืองใหม่ นางวันพุกใช้แหวนวิเศษเนรมิตเมืองขึ้นมาอย่างสวยงาม ทั้งชื่อว่าเมืองนิลกรรณ วันการและนางวันพุกได้ครองเมืองนั้นต่อมาด้วยความสุข

เรื่องพระรถเมรี

เริ่มเรื่องกล่าวถึงพระรถสิทธิ์เป็นเจ้าผู้ครองเมืองไพศาลี พระองค์ยังไม่มามีเมีย เพราะยังไม่สนพระทัยนางใด พระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงตั้งอยู่ในทศทิศราชธรรม บ้านเมืองจึงมีความสงบสุขตลอดมา

ไม่ไกลจากเมืองไพศาลีมากนัก มีมหาเศรษฐีคนหนึ่งชื่อเศรษฐีพรหมจรรย์ ภรรยาของเศรษฐีไปมีบุตรสิบสกุล ทั้งสองจึงพากันไปหาพระฤๅษีขอให้พระฤๅษีช่วย หลังจากนั้นไม่นานภรรยาเศรษฐีก็ตั้งครรภ์ มีบุตรสาวติดต่อกันถึงสิบสองคน เศรษฐีพรหมจรรย์ก็ยากจนลงทุกวัน ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ จึงน่านางทั้งสิบสองคนไปทิ้งเสียในป่า

กล่าวถึงท้าวคนทรพซึ่งเป็นยักษ์ ครองเมืองตาวัน มีเมียชื่อนางสนทรา ทั้งสองไม่มีพระราชโอรสหรือพระราชธิดาเพื่อสืบราชสมบัติ ท้าวคนทรพจึงเดินทางไปเมืองนาควาริลักพาตัวนางเมรี พระธิดาของท้าวทศวงศ์กับนางทตนา ซึ่งยังเล็กอยู่มาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และจัดพิธีทาขวัญเปลี่ยนชื่อใหม่นางกังหรี ต่อมาท้าวคนทรพผูกท้าวโคตานฆ่าตาย นางสนทราจึงน่านางเมรีหนีไปสร้างบรณศาลาอยู่ในป่าช้าควรา

ฝ่ายนางทั้งสิบสองซึ่ง เสด็จพร้อมจรรย่นาไปตั้งไว้กลางป่า ได้เห็นหลงทาง มาถึงบรรณศาลาของนางยักษ์สนทรา และนางเมรี นางสนทราซึ่งแปลงกายเป็นมนุษย์ ได้ชวนให้อยู่ด้วย ต่อมานางทั้งสิบสองทราบความจริงว่า นางสนทราเป็นยักษ์ ก็พากันหนีไปด้วยความกลัว นางสนทราทราบก็ออกติดตามนางทั้งสิบสองไปทันที่ แก้วบุญญกุลสของนางสิบสอง นางยักษ์สนทราไม่สามารถนำตัวนางกลับมาได้ เพราะรุกขเทวดาคอยคุ้มครองช่วยเหลือ และนางทางให้เดินเข้าไปยัง เมืองไพศาลี และได้เป็นชายาของ พระรณสีห์ทั้ง สิบสองคน

ฝ่ายนางยักษ์สนทรา เมื่อไม่สามารถติดตามนางทั้งสิบสองคืนมาได้ จึงพานางเมรีกลับเมืองทาว์น และได้ทราบว่านางทั้งสิบสอง ไปได้ก็เป็นพระชายาของพระรณสีห์แห่ง เมืองไพศาลี จึงคิดพยายามตามไปเบียดเบียนนางทั้งสิบสองอีก โดยแปลงร่างเป็นหญิงสาวสวยงามมากเดินทางเข้าไปในเมืองไพศาลี และได้เป็นชายาของพระรณสีห์เช่นกัน นางสนทราได้หาเสน่ห์ให้พระรณสีห์คุมหลง และออกอุบายหาร้ายนางทั้งสิบสอง ซึ่งขณะนั้นกำลังตั้งครม์ทุกคน ในที่สุดนางทั้งสิบสองถูกนางยักษ์สนทราใช้เล่ห์กลมายาได้ พระรณสีห์รับสั่งให้นำไปควักดวงตาทั้งหมด ยกเว้นนางเกาน้องสุดท้องคนเดียวเท่านั้นที่ถูกควักดวงตาไปเพียงข้างเดียว หลังจากนั้นนางทั้งสิบสองถูกนำไปขังไว้ในอุโมงค์ และต่างก็กลายคนออกมาในเวลาไร้เรี่ยกัน ี่ ๆ ทั้งสิบเอ็ดคนของนางเกาได้มาบุตรของตนเองแบ่งเนื้อกันกินเพราะความหิวโหย เหลือเพียงพระรณเสนโอรสของนางเกาคนเดียวเท่านั้นที่รอดชีวิตมาได้ เพราะนางเกาได้ออกอุบายปิดกั้นที่ ๆ ไว้อย่างแนบเนียน เมื่อพระรณเสนเจริญวัยขึ้น พระอินทร์มีบัญชาให้พระวิษณุกรรมลงมาคอยคุ้มครองช่วยเหลือ พระรณเสนได้ออกเที่ยวชนไก่ เล่นส่บ้าพนันเพื่อแลกอาหารมาเลี้ยงพระมารดา และบ้าง ๆ จนชื่อเสียงทางการชนไก่และเล่นส่บ้า เลื่องลือไปถึงในเมืองไพศาลี พระรณสีห์จึงโปรดฯ ให้นำตัวพระรณเสนเข้ามาเฝ้า และได้ทราบว่า เป็นพระราชโอรสของพระองค์ เมื่อนางสนทราทราบเรื่องนี้จึงออกอุบายกำจัดพระรณเสนทันที โดยขอให้พระรณสีห์มีบัญชาให้พระรณเสนไปหา หามะม่วง กล้วย หามะนาว ทุเรียน ที่กรุงทาว์น และเขียนสารผาภพระรณเสน ไปถึงนางเมรีพระธิดาของตน ให้ฆ่าพระรณเสนเสียทันทีที่ไปถึง แต่ในระหว่างเดินทางได้

ไปพบพระฤาษี พระฤาษีแปลงสารให้ไปเมืองทวารวดีโดยปลอดภัย และได้นางเมรีเป็น
ชายาตามข้อความในสารที่พระฤาษีแปลงให้ด้วย

พระรถเสด็จอยู่ที่เมืองทวารวดีกับนางเมรีได้ไม่นาน ม้าแสนรู้ซึ่งเป็นพาหนะคู่พระทัย
ได้เตือนให้รีบเดินทางกลับ พระรถเสด็จออกอุบายหนีจากนางเมรีพร้อมทั้งลอบขโมย
กาบศร่อยา พร้อมทั้งดวงตาของพระมารดาและป้ามาด้วย นางเมรีติดตามมาทันแต่
ไปอาจข้ามแม่น้ำใหญ่ที่ขวางกั้นได้ จึงได้แต่อ่อนวอนให้พระรถเสด็จกลับไปหานางแต่ไม่สำเร็จ
เพราะม้าคู่บารมี คอยเตือนสติพระรถเสด็จอยู่ตลอดเวลา พระรถเสด็จนางลงตามาใส่ให้
พระมารดาและป้าจนหายสนิท แล้วนางยังยักยอกทรยศ หลังจากนั้นก็เดินทางกลับไป
หานางเมรีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อได้พบกับนางเมรีได้ไม่นานนางเมรีก็เสียชีวิตจากไป ต่อจากนั้น
พระรถเสด็จได้อภิเษกกับนางทศนารี พระธิดาของท้าวทศวงศ์แห่งเมืองทวารวดี ซึ่งถูกยักษ์
ลักพาตัวไปเป็นบุตรบุญธรรมเช่นกัน และได้ครองบ้านเมืองด้วยความสุขสืบมา ส่วนนาง
หังสลิปสองก็ไถ่กลับคืนมาเป็นชายาของพระรถเสด็จตามเดิม และราลีก็ถึงพระชนมชีพ
และภรรยา ซึ่งเป็นบิดามารดาด้วยความกตัญญู และได้อุปถัมภ์เลี้ยงดูท่านทั้งสองให้ม
ความสุขสืบไป

เรื่องสุบินแสนวนเก่า

เริ่มเรื่องกล่าวถึงพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่ง ครองเมืองสาวัตถี เป็นพระ
มหากษัตริย์ที่มีบุญญาธิการมาก ทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความสงบสุขร่มเย็น มีเมืองขึ้น
มากมายนับได้ร้อยเอ็ดหัวเมือง

วันหนึ่งพระองค์ได้รับสั่งให้อามาศ์ออกประกาศหาพรานป่า ซึ่งมีความสามารถ
ในการล่าสัตว์ ให้ล่าเนื้อมาถวายพระองค์ อามาศ์ได้ไปพบพรานป่าที่มีฝีมือผู้หนึ่งชื่อ
นายเนสาท มีเมียชื่อนางสุภาคี จึงนาตัวมาถวายพระเจ้ากรุงสาวัตถี เป็นที่พอพระทัยมาก
จึงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งเป็นขุนพฤกษา มีหน้าที่ล่าเนื้อไปถวายเป็นประจำ

ต่อมานางสุภาคีตั้งครรภ์ และคลอดบุตรชายให้ชื่อว่า "สุบิน" ทั้งนี้เพราะขณะที่
นางจะตั้งครรภ์นั้น ได้ฝันว่า พระอินทร์ส่งดวงแก้วให้สองทางเกิน ฝ่ายขุนเนสาท

เอาแต่เข้าป่าล่าสัตว์ทำแต่บาปกรรม โดยไม่คิดสร้างบุญกุศลไว้เลย จึงได้รับกรรม
ตายไปเกิดในนรกต้องทนทุกข์ทรมานอยู่นานมี

เมื่อสิ้นชนุเนศาทแล้ว นางสุภาวดีก็ยากจนลงมาก ต้องยัดอาชีพอเก็บผักเก็บพื้นขาว
เลี้ยงตัวและลูกชาย โดยมีได้คิดถึงการทำบุญทานเช่นเดียวกับสาม ตรงกันข้ามกับสุบิน
ลูกชายซึ่งมีจิตใจมุ่งแต่การกุศล จนกระทั่งอายุได้ 7 ขวบ สุบินจึงพานางสุภาวดีเพื่อไปบวช
แต่นางไม่ยินยอมให้บวช เพราะไม่เห็นอนิสงส์ในการบวช เมื่อสุบินบวชแล้วจะบวช
ให้ได้ นางโกรธมากได้แข่งคำและคัดขาดความเป็นแม่ลูก ในที่สุดสุบินก็ได้บวชกับพระอาจารย์
ที่วัดใกล้บ้านสมความปรารถนา และอยู่ปรนนิบัติรับใช้อาจารย์ด้วยดีตลอดมา

ต่อมาพระยายมราชได้มานาวิญญาณของนางสุภาวดี ผู้ที่ไม่เคยคิดทำบุญไว้เลยไป
ทรมานในเมืองนรก แต่ด้วยบุญกุศลที่สุบินลูกชายได้บวชเณรช่วยไว้ ขณะที่นางถูกฉลาก
ลงกองไฟ เห็นสีเหลืองของเปลวเพลิง ทำให้นึกถึงผ้าเหลือง (จีวร) ของเณรสุบินได้
จึงร้องอุทานต่อพระยายมราชว่านางก็มีส่วนกุศลที่ลูกชายได้บวชเณร นางสุภาวดีจึงได้รับการ
ปลดปล่อยวิญญาณถูกนำมาสร้าง เกิดขึ้นคืนชีวิตขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และเริ่มปีความสำนึกถึง
บาปบุญ ได้บวชเป็นชีเฝ้าทำบุญกวาดน้ำอุทิศส่วนกุศลส่ง ไปให้สามีที่ยังทนทุกข์ทรมานอยู่
ในนรก ช่วยให้ชนุเนศาทได้บรรเทาจากความทุกข์ทรมานลงบ้าง จนได้รับอนุญาตให้วิญญาณ
กลับมาเยี่ยมลูกชายได้

ในตอนสุดท้าย นางสุภาวดีได้ทำพิธีบวชให้เณรสุบินเป็นพระภิกษุ โดยมีพระเจ้า
กรุงสาวัตถีเป็นองค์อุปฐากร่วมด้วย ผลแห่งการบวชในครั้งนี้ เป็นอนิสงส์สั่งให้
ชนุเนศาทพ้นจากขุมนรก ได้จุติไปเป็นเทพดาบนสวรรค์ ต่อมานางสุภาวดีสิ้นชีวิตลง
ตามวัยชราได้จุติไปเป็นชายาของเทพดาเนศาท เสวยสุขเพราะอนิสงส์แห่งการบวช
ลูกชาย และบุญกุศลที่ตนเองได้กระทำในบั้นปลายชีวิต ฝ่ายพระภิกษุสุบินก็ครองเพศ
บรรพชิตสร้างกุศลสืบไป

เรื่องมโนหรานิบาท

เรื่องนี้ คาเนินเรื่องตามธรรมเนียมของนิทานชาดก ในตอนต้นมีการปรารภเรื่องว่า

เมื่อพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ วัดพระเชตุพน มีพระภิกษุรูปหนึ่ง ไปมีกตมากร ในเมืองพาราณสี เกิดหลงรักอุบาสิกาที่เข้าไปมาตรจนคลัง ไคล้ไม่ยอมฉันอาหาร ไม่ยอมปฏิบัติกิจของสงฆ์ จนถึงกับมีอาการ ชิมเซา พระภิกษุจึงนำความไปกราบทูลพระพุทธองค์ พระพุทธองค์พิจารณาแล้วจึงมีพระคำรัสแก่ที่ประชุมสงฆ์ว่า เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นลักษณะของความทุกข์ที่เกิดจากความรัก และเหตุการณ์คล้ายกับที่เกิดขึ้นนี้พระพุทธองค์ก็เคยประสบมาแล้วในอดีตชาติ บรรดาพระภิกษุทั้งหลายจึงอาราธนาให้พระพุทธองค์เล่าเรื่องราวให้ฟัง พระพุทธองค์จึงเล่าเรื่องพระสุชน-นางมโนหร่า (มโนหรานิบาท) ให้ที่ประชุมสงฆ์ฟังว่า

ท้าวอาทิตยวงศ์ มีพระมเหสีชื่อนางจันทเทวี ครองเมืองอุครปัญจา ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม บ้านเมืองจึงสงบสุขร่มเย็นตลอดมา จนพระโพธิสัตว์จุติมาสู่พระภรรยาของนางจันทเทวี ในวันปะสูติพระกุมารนั้นบังเกิดนิมิตดีพร้อมกันถึง 4 ประการคือ เกิดชุมทองขึ้นล้นมูมปราสาท เกิดพระยาช้างเผือก เกิดพรานบุญฤกษ์ และสิงหนบุตรบุโรหิต เป็นข้าราชการคู่พระทัย พระราชกุมารได้พระนามว่า "พระสุชนกุมาร" เมื่อเจริญวัยขึ้นพระสุชนได้เล่าเรียนวิชาจากสำนักทิศาปาโมกข์ จนชำนาญในการใช้ธนูศิลป์ ส่วนบุญฤกษ์พรานก็ได้เล่าเรียนศิลปศาสตร์มีความชำนาญการ เกินพาล่าสัตว์ และสิงหนพราหมณ์ก็มีความรู้แตกฉานค้ำไทรเภท ทั้งสองได้ถวายตัวเป็นข้าราชการอยู่กับพระสุชน

ต่อมาพรานบุญได้ทูลลาพระสุชนออกเที่ยวล่าสัตว์ และสามารถจับตัวนางมโนหร่าซึ่งเป็นนางกนิรีพระธิดาองค์โตในจำนวนเจ็ดองค์ของท้าวทุมพรกับนางจันทกนิรี แห่งเมืองไกรลาส ในป่าหิมพานต์ พรานบุญเก็บปีกหางของนางไว้ แล้วพาตัวมาถวายพระสุชน ท้าวอาทิตยวงศ์ได้จัดพิธีอภิเษกให้ พระสุชนกับนางมโนหร่าก็อยู่ครองกันมาด้วยความสุข

อยู่มาวันหนึ่งสิ่งหนพราหมณ์ ได้กราบทูลพระสุธนว่า หากพระองค์ขึ้นครองราชย์
คนจะขอเป็นบุโรหิตแทนบิดา พระสุธนทรงรับคำสั่ง ทาให้พราหมณ์บิดาโกรธมาก
หาว่าเป็นการหาประโยชน์ใส่ตัวและทำให้คนเดือดร้อน จึงคิดลั่นแก้งนางมโนห์ราเป็น
การทดแทน พราหมณ์บุโรหิตได้แจ้งไปยังท้าวจันทรราม เจ้าเมืองประเทศราชให้ทำการ
แข็งเมือง โดยตนเองจะเป็นผู้ให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง

พระสุธนทรงรับหน้าที่คุมกองทัพไปปราบศึกชายแดน ได้รับชัยชนะ และได้ทรง
ทราบข่าวสงครามครั้งนี้เป็นการยุบของบุโรหิต ทางฝ่ายในเมืองพระนางจันทเทวีสืบว่า
พระสุธนถูกพระยาจันทระหาร ชักศัสตราวุธออกพันรอบเมือง โลหิตไหลนองไปทั่ว
ทั้งสี่ทิศ อีกทั้งผ้าทรงของนางก็หลุดลอยปลิวไปในอากาศ บุโรหิตได้โอกาสจึงแกล้ง
ถวายคาถาพยากรณ์เป็นเหตุว่า พระสุธนจะพ่ายแพ้สงคราม จะเกิดกาลวิบัติขึ้นในบ้านเมือง
ควรจะสะเดาะเคราะห์ด้วยการนางมโนห์รามากกระทำพิธีบูชาญี่ นางมโนห์ราทราบว่า
จะถูกบูชาญี่ จึงออกอุบายต่อพระนางจันทเทวีว่า เมื่อนางจะต้องตายก็ขอร้ายราถวาย
เป็นครั้งสุดท้าย และขอใส่ปีกหางด้วย พระนางจันทเทวีทรงมีความรักและเมตตา
นางมโนห์รามาก จึงโปรดฯ ให้นางมโนห์ราทำตามข้อขอได้ นางมโนห์รารายราถวาย
พอได้โอกาสก็ปีนหนีออกทางหน้าต่างกลับไปป่าหิมพานต์ ระหว่างทางได้แวะที่อาศรมพระฤๅษี
นางฝากพระชามรงค์ ไว้ให้พระสุธนขอให้พระฤๅษีช่วยบอกแก่พระสุธนว่าอย่าได้เดินทาง
ติดตามนางไปอีกเลย นางยังไม่ไว้วางใจว่าพระสุธนจะเชื่อคานาง จะต้องออกเดินทาง
ตามนางไปเมืองไกรลาส จึงได้ฝากตราแก่พิษภัยต่าง ๆ ระหว่างเดินทางไปเมืองไกรลาส
ไว้กับพระฤๅษีด้วย เสร็จแล้วจึงลาพระฤๅษีบินกลับเมือง

ฝ่ายพระสุธนกลับจากทำศึก ทราบข่าวเรื่องนางมโนห์ราก็ทรงเสียพระทัยมาก
ถึงกับสลบไป เมื่อทรงรู้สึกพระวรกายขึ้นก็ชวนพรานบุญออกติดตามนาง ไปจนถึงอาศรม
พระฤๅษี ได้พระชามรงค์ และถารายาแก่พิษภัยที่นางมโนห์ราฝากไว้ จึงเดินทางต่อไป
จนถึงสระมัจฉลินที่ ปรานบุญจับนางมโนห์ราได้ ได้โปรดฯ ให้พรานบุญเดินทางกลับ พระองค์
เสด็จไปตามลำพังพระองค์เดียว ในระหว่างเดินทาง พระสุธนต้องเจออุปสรรคและประสบ
ภัยอันตรายร้ายแรงต่าง ๆ มากมาย แต่ก็สามารถฟันฝ่าไปได้เพราะอำนาจแห่งความรักแท้

ของพระองค์ และไค้การยาของนางมโนห์ราไว้ช่วยเหลือ ในที่สุดก็สามารถเดินทางถึงเมืองไกรลาสตามพระประสงค์

ฝ่ายในเมืองไกรลาสกำลังทำพิธีสงฆ์เพื่อชำระล้างมลทินของนางมโนห์รา จึงให้นางกินรีออกมาตักน้ำที่สระนอกเมือง พระสุธนทราบข่าวจึงแอบเอาพระชามรงค์ของนางมโนห์ราใส่ในกระอมน้ำที่จะไปเข้าพิธี เพื่อเป็นการเสี่ยงทายโดยอธิษฐานให้พระชามรงค์ไปถึงมือนางมโนห์รา ขณะทำพิธีปรากฏว่านางมโนห์ราได้รับพระชามรงค์ตามคำอธิษฐาน จึงทราบว่าพระสุธนติดตามมา ท้าวทুমพรทราบว่าพระสุธนติดตามพระธิดาของตนมาจนถึงเมืองไกรลาส ก็ทรงชื่นชมยินดีว่า พระสุธนจะต้องเป็นผู้มีบุญญาธิการ และมีพระบารมีสูงส่งที่สามารถเดินทางมาถึงเมืองไกรลาสได้ จึงโปรดฯ ให้เชิญพระสุธนเสด็จเข้าเมือง และทรงจัดพิธีประลองฝีมือของพระสุธนขึ้น มีการแสดงความสามารถในการยิงธนูศิลป์ ยกแผ่นหินและเลือกนางมโนห์ราจากพระธิดาทั้ง 7 องค์ ซึ่งมีรูปร่างหน้าตาเหมือนกันมาก สุดท้ายพระธิดาจะแยกได้ว่า องค์ไหนคือนางมโนห์รา แต่พระสุธนก็ไ้แสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์ ท้าวทুমพรจึงจัดพิธีอภิเษกพระสุธนกับนางมโนห์รา โดยให้ม้านางฉลองเจ๊กวัน เสริ้วงานแล้วพระสุธนทูลลากลับเมืองพร้อมทั้งนางมโนห์รา ท้าวทুমพรได้เสด็จไปส่งทั้งสองพระองค์จนถึงเมืองอูกรปัญจา โดยการเนรมิตปราสาทสำหรับสองกษัตริย์ขึ้นอย่างสวยงาม แล้วขลอมาทรงนภาภาศมาประดิษฐานลงหน้าเมืองอูกรปัญจา ท้าวอาทิตย์วงศ์และพระนางจันทเทวีเสด็จออกมารับท้าวทুমพรพระสุธน นางมโนห์รา เสด็จเข้าเมือง ท้าวทুমพรเสด็จกลับไกรลาส พิจารณาโทษปุโรหิตพราหมณ์โดยการ เนรเทศ ทั้งสิงหนพราหมณ์ขึ้นเป็นปุโรหิตแทน พระสุธนตั้งโรงงานบริจาคทานแก่คนยากจนและอยู่ครองกับนางมโนห์ราด้วยความสุขสืบมา จนเสด็จสวรรคตไปจุติในสวรรค์ชั้นดุสิต

ในตอนจบเรื่องได้กล่าวถึงปรากฏการณ์กลับชาติของตัวละครที่มาก่อเกิดในสมัยพุทธกาลดังนี้

ท้าวอาทิตย์วงศ์	เป็น	พระพุทธบิดา
นางจันทเทวี	เป็น	พระพุทธรามารดา

ท้าวทุมพร	เป็น	พระมหากษัตริย์
พรานบุญฤกษ์	เป็น	พระอานนท์
พระอินทร์	เป็น	พระอินทร์
บุโรหิต	เป็น	พระเทวทัต
นางมโนห์รา	เป็น	พระนางพิมพา
พระสุคน	เป็น	พระพุทธรเจ้า

เรื่องสุทธิกรรมชาคกคาถาพย

เริ่มเรื่องว่า ในแผ่นดินพระเจ้าพรหมทัต กษัตริย์เมืองพาราณสี พระโศภิตวงศ์ ได้เสด็จมาเกิดเป็นบุตรกฤณผู้เป็นนายบ้านมีนามว่า สุทธิกรรม เมื่อสุทธิกรรมเจริญวัยขึ้น ก็คบเพื่อนปากถั่วแต่เป็นเพื่อนเลวทั้งสิ้นบิดาจึงอบรมให้เป็นคนดีหลีกหนีคนพาล

ครั้นเติบโตถึงชั้นจะมีคู่ครองมีเหย้าเรือนได้ บิดาก็สั่งสอนถึงการเลือกคู่ครอง แม้จะอบรมสั่งสอนเพียงใดสุทธิกรรมก็ไม่เห็นจริงตามคำสอน และไม่เกิดศรัทธาเชื่อถือ บิดาจึงคิดหาวิธีทดลองให้สุทธิกรรมได้เห็นว่าการสอนของตนเป็นความจริง จึงให้เจ้าหน้าที่ จาทรวนสุทธิกรรมแล้วนำสุทธิกรรมไปหาเพื่อนฝูงทั้งใกล้ไกลถึง 150 คน บรรดาเพื่อน ๆ ของสุทธิกรรมทั้งหมด เห็นสุทธิกรรมถูกจองจำ เข้าใจว่าสุทธิกรรมหาความผิด ทุกคน จึงปฏิเสธว่าไม่เกยรู้จักกับสุทธิกรรมมาก่อน เพราะกลัวว่าพวกตนจะต้องพลอยรับความผิด ไปด้วย สุทธิกรรมจึงได้ประจักษ์ความจริงว่า คำสอนของบิดาถูกต้องตนเองผิดที่ไม่เชื่อฟัง คำบิดา หลังจากนั้นบิดาก็ให้พนักงานคุกเปลี่ยนมาจองตนเองแล้วให้นาไปหาเพื่อน ๆ ในทำนองเดียวกันไปหาเพื่อน ๆ ของสุทธิกรรม แต่ผลที่เกิดขึ้นตรงกันข้ามกับที่สุทธิกรรม ได้รับคือ เพื่อน ๆ ของบิดาต่างก็แสดงความทุกข์ร้อน และขอไต่ความผิด ช่วยเหลือ บิดาของสุทธิกรรมด้วยความเต็มใจถ้วนทุกคน ตั้งแต่บัดนั้นมาสุทธิกรรมก็ทราบถึงลักษณะมิตรแท้ และมิตรเทียม ไม่คบเพื่อนเลวตั้งแต่บัดนั้น

ในการเลือกคู่ครองนั้น บิดาได้สอนสุทธิกรรมไว้ว่า ให้เลือกสาวแท้ที่เป็นคนดี พร้อมทุกอย่าง อย่าเลือกหญิงแส คือหญิงชั่วมีความประพฤติไม่ดี หากจะเลือกหญิงหม้าย

ก็ขอให้เป็นหม้ายแท้ ที่อยู่กับสามีแล้วสามีตายจากไปทั้ง ๆ ที่ยังรักกันอยู่ อย่าเลือก หญิงแท้ คือหญิงที่หย่าสามีเพราะต้องการจะมีสามีใหม่ โดยไม่รู้จักพอ และที่เป็นอันตรายควรหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลคือ หญิงหม้ายสามชั่วอายุ คือถูกสามีหย่ามาแล้วถึงสามครั้ง เพราะความเลวของตัว นอกจากนี้บิคายังได้สอนเรื่องการคบบุคคลที่เป็นชายบางประเภทว่า ไม่ควรคบกับชายสามโบสถ์และศิษย์ร้ายครู ชายสามโบสถ์ หมายถึงชายที่บวชแล้วสึกแล้วบวชอีกถึงสามครั้งสามหน ส่วนศิษย์ร้ายครู คือศิษย์ที่เปลี่ยนหาครูอยู่เรื่อย ๆ อยู่กับครูคนใดได้ไม่นาน ในเรื่องการเลือกบ้านเมืองเป็นแหล่งพำนักนั้น บิคาได้สอนสุทธจริมว่า อย่าอยู่ในบ้านเมืองที่มีพระบาถึงสองคน อย่าอยู่ในบ้านเมืองที่ขาดความยุติธรรม หลังจากนั้นไม่นานบิคาบารคาก็ถึงแก่กรรม ทิ้งทรัพย์สินมรดกไว้ให้สุทธจริมเป็นอันมาก แต่สุทธจริมก็ได้นำมาทำบุญทานในการหาศพบิคา เหลือทรัพย์สินมรดกไว้แค่พอเลี้ยงตัว

หลังจากนั้นสุทธจริมออกเดินทางท่องเที่ยว เพื่อพิสูจน์คำสอนของบิคาว่าเป็นความจริงเพียงใด เริ่มต้นด้วยการหาหญิงหม้ายสามชั่วมาเป็นภรรยา ต่อมาเลือกคบกับชายที่ได้ชื่อว่าเป็นศิษย์ร้ายครู และชายสามโบสถ์ตามที่บิคาห้ามไว้ นำทั้งสามคนมาอยู่ด้วยกันที่บ้าน และสุทธจริมก็ได้ประจักษ์ว่า คำสอนของบิคาเป็นความจริง เพราะบุคคลทั้งสามล้วนแต่เอาความเคียดแค้นมาให้ตัวเอง ไม่มีที่สิ้นสุด

สุทธจริมมีความประสงค์ที่จะพิสูจน์ให้ทราบว่า ท้าวพรหมทัตเจ้าเมืองที่ตนอาศัยอยู่นั้น จะมีความเที่ยงธรรมในการพิจารณาตัดสินหรือไม่ จึงออกอุบายลักหงส์ทองของท้าวพรหมทัตไปซ่อนไว้ และหลอกให้ภรรยาซึ่งเป็นหม้ายสามชั่วอายุให้เข้าใจผิดว่า ตนฆ่าหงส์ของพระราชามาให้นางปรุงอาหาร ภรรยาจึงคบคิดกับชายสามโบสถ์และศิษย์ร้ายครูหาทางเอาตัวรอดให้พ้นผิด ด้วยการนำความนี้ไปบอกแก่อำมาตย์ ในที่สุดสุทธจริมถูกนำตัวไปมอบให้ท้าวพรหมทัต ท้าวพรหมทัตรับสั่งให้นาสุทธจริมไปประหารชีวิตนอกเมืองทันทีโดยไม่มีการพิจารณาไต่สวนความจริง แต่เนื่องจากเป็นเวลามีคดีแล้ว นายประคูลัง 4 ทิศไม่ยอมเปิดประตูเมืองให้เพชฌฆาตนำสุทธจริมออกไปประหาร และยังได้ยกลีหามาแสดงเป็นอุทหรณ์ให้เพชฌฆาตเห็นว่า การฆ่าคนโดยไม่มีการพิจารณาไต่สวนนั้น

จะมีผลเสียหายร้ายแรงตามบาได้ ผลสุดท้ายเพศผมชาติก็ไม่สามารถนำตัวสุทธินกรรมออกไป
ประหารตามรับสั่ง

รุ่งขึ้นท้าวพรหมหัตถ์เสด็จออกห้องพระโรง ทราบว่าเพศผมชาติยังมีได้ประหาร
สุทธินกรรมตามรับสั่ง พระวงศ์พิโรธมากโปรดฯ ให้เรียกตัวเพศผมชาติเข้ามาซักถาม
ได้ความว่านายประตู่ทั้งสี่ไม่ยอมเปิดประตูให้ จึงมีรับสั่งให้ประหารชีวิตนายประตู่ทั้งสี่ทันที
แต่บรรดาอำมาตย์ผู้ใหญ่ทูลทัดทานว่า คาหูกและการกระทำของนายประตู่ทั้งสี่นั้นถูกต้อง
สมควรแล้ว พระองค์ควรจะไต่พิจารณาความผิดของสุทธินกรรมเสียก่อนว่าแท้จริงประการใด
มิฉะนั้นราษฎรจะติฉินได้ ท้าวพรหมหัตถ์จึงโปรดฯ ให้มีการพิจารณาไต่สวนความผิดของสุทธินกรรม
สุทธินกรรมก็เล่าความจริงทั้งหมดให้ฟัง และกราบทูลว่าที่ตนทำเช่นนั้น เพื่อพิสูจน์คำสอน
ของบิดาที่ว่า อย่าอยู่ในเมืองที่พระมหากษัตริย์ขาดความยุติธรรม

ในที่สุท้าวพรหมหัตถ์ได้สำนึก และได้ประจักษ์ว่าสุทธินกรรมมีไข่มุกคณธรรมคา
แต่เป็นบัณฑิตที่มีความรอบรู้ ยากจะหาใครเทียบได้ จึงชวนให้สุทธินกรรมอยู่รับราชการด้วย
จะทรงแต่งตั้งให้เป็นอวารย์ และให้เป็นอุปราช แต่สุทธินกรรมไม่ยอมรับเพราะต้องการ
จะออกเดินทางสั่งสอนผู้คนทั่วไป เมื่อเห็นว่าไม่อาจหักห้ามพระสุทธินกรรมไว้ได้ ท้าว
ท้าวพรหมหัตถ์จึงอาราธนาให้สุทธินกรรมเทศนาให้พระองค์และบรรดาอำมาตย์ข้าราชการฟัง
หลังจากที่ได้ทรงฟังเทศนาจบลงแล้ว พระองค์ก็ทรงมีความซาบซึ้งในรสพระธรรมเป็น
อย่างมาก และทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรมตลอดมา

สุทธินกรรมกราบทูลลาท้าวพรหมหัตถ์ออกเดินทางไปถึงเมืองทักศิลา ที่เมืองทักศิลา
ท้าวกรุงทักศิลาลิ้นพระชนม์ลงเพราะทรงชราภาพ ทำให้แผ่นดินว่างกษัตริย์เพราะทรงมี
แต่พระราชธิดาไม่มีพระราชโอรส พราหมณ์โรหิตจึงจัดพิธีทาบจารีตโบราณให้แต่งตั้งราชรถ
และกระดาศยาศิฐานว่า หากราชรถไปเถยผู้ใดจะอัญเชิญผู้นั้นมาเป็นพระมหากษัตริย์
ครองเมืองต่อไป ปรากฏว่าราชรถทองโคเห็นเหาะมาจรดลงแทมเท้าของสุทธินกรรม
บรรดาอำมาตย์จึงทูลเชิญสุทธินกรรมขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ อภิเษกกับพระราชธิดาของเมือง
ทักศิลา หลังจากนั้นทรงจัดตั้งโรงงานยิ่งใหญ่ เพื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลมหาทาน
ป่าวประกาศให้ถนอมยากจนมารับบริจาคทาน บ้านเมืองมีความสงบสุขร่มเย็น ปราศจาก

ศัทรูภายในภายนอกมาเบียดเบียน ราษฎรต่างมีความชื่นชมยินดี และสรรเสริญบารมีของ พระสุทธิธรรมกันถ้วนหน้า

แนวคิดของเรื่อง (theme)

แนวคิดของเรื่อง หรือแก่นเรื่อง ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ จะใช้ในความหมาย ตามที่ Harry Shaw¹ ได้นิยามไว้ว่า หมายถึง จุดเด่น หรือศูนย์กลางของความคิด ในวรรณกรรม และอาจจะหมายถึงสาระสำคัญ ข้อคิด หรือคติสอนใจในงานศิลปะต่าง ๆ หรือตามที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ² ใช้นิยามว่า "แก่นของสาร" หรือแนวความคิด ที่ปรากฏในเรื่อง เช่น "ธรรมะชนะอธรรม" เป็นแก่นเรื่องของเรื่องรามเกียรติ์ เป็นต้น

การศึกษาแนวคิดของเรื่อง จะพิจารณาถึงความจากเนื้อหาโดยส่วนรวม และ จะแยกกล่าวไปแต่ละเรื่องดังนี้

แนวคิดของเรื่องนาคัน ได้แก่ "การใช้ไหวพริบหรือปฏิภาณแก้ปัญหา" เป็น แก่นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นว่า การมีสติปัญญาดี มีไหวพริบปฏิภาณช่วยให้คนเราสามารถ เอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ได้ ความพิการทางกายไม่เป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินชีวิต หากเรามีความดี มีไหวพริบปฏิภาณมีกำลังใจพร้อมที่จะต่อสู้

นอกจากนี้ เรื่องนาคัน ยังแสดงแก่นเรื่องย่อยเกี่ยวกับผลกรรม คือผู้ใด ก่อกรรมใดไว้ ย่อมจะได้รับผลกรรมนั้นสนอง

แนวคิดของเรื่องวันคาร เรื่องวันคารแสดงแนวคิดว่า "การทำสิ่งใดแม้จะไม่หวังผลตอบแทน ก็อาจจะได้รับผลตอบแทนโดยไม่รู้ตัว" หรืออาจจะมองอีกแง่หนึ่งได้ว่า สิ่งของบางอย่างอาจจะไม่มีประโยชน์หรือมีคุณค่าสำหรับเรา แต่อาจจะมีประโยชน์ หรือ

¹Harry Shaw. Dictionary of Literary Terms. p. 378

²ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์วรรณคดีไทย หน้า 187

มีคุณค่ามหาศาลสำหรับผู้อื่น

นอกจากนี้ยังแสดงแก่นเรื่องย่อย "ธรรมะย่อมชนะอธรรม" ไว้อีกด้วย

แนวคิดของเรื่องพระรถเมรี ได้แก่ "ความพยายามย่อมเอาชนะความวิบัติบาปให้"

เห็นได้จากความพยายามของนางยักษ์สนทราที่มีท่อนางสิบสอง ผลสุดท้ายก็ต้องตายเพราะผลความพยายามนั้น

นอกจากนี้ยังแสดงแก่นเรื่องย่อยอีกหลายประการ เช่น

"ความซื่อสัตย์ กตัญญูทำให้เกิดความเจริญแก่ชีวิต" เห็นได้จากชีวิตของพระรถเสน ซึ่งเป็นผู้รักษาดัจจะ และกตัญญูเป็นเล็ก

หรือแสดงให้เห็นผลกระทบในลักษณะ "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" เป็นต้น

แนวคิดของเรื่องสุบินसानวนเกา คือ "การบวชจะเป็นการสร้างกุศลที่ยิ่งใหญ่ เป็นอันิสงส์ช่วยไ้บิดามารดาได้พ้นจากการทุกข์ทรมานในนรก และไปสู่สุคติในชาติหน้า"

แนวคิดของเรื่องมโนหรานิบาต คือ "ความรักย่อมเอาชนะความทุกข์มาให้ ผู้ที่อกคน และมีความเพียรพยายามเท่านั้น ที่จะเป็นผู้ลมหวังในความรัก" ชีวิตของพระสุชนและนางมโนห์ราเป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นแนวคิดนี้

แนวคิดเรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์ แสดงให้เห็นถึง "การดำเนินชีวิตที่ดี จะต้องมึพื้นฐานที่ดี 3 ประการคือ เลือกกบมิตรที่ดี มีภรรยาดี และอยู่ในบ้านเมืองที่พระมหากษัตริย์มีความเที่ยงธรรม"

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับแนวคิดของเรื่อง หรือแก่นเรื่องนี้สรุปได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้แสดงแนวคิด หรือแก่นเรื่องใหญ่ (Main - theme) หลากหลายต่างกันออกไป แต่ถ้าจะมองในรายละเอียดปลีกย่อย จะพบว่าวรรณกรรมส่วนใหญ่ สะท้อนให้เห็นแนวคิดย่อย (Sub - theme) ที่สอดคล้องอยู่คล้ายคลึงกัน คือ ชี้ให้เห็น ผลกรรมในแง่ว่า บุคคลหากกรรมใดไว้มอบจะได้รับผลกรรมนั้นตอบสนอง หรือการ "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" ตามหลักธรรมทางพุทธศาสนา

การใช้ภาษาและสำนวนโวหาร

เนื่องจากวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 6 เรื่อง ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ เป็นวรรณกรรมที่ได้ปริวรรตและพิมพ์เผยแพร่แล้ว ดังนั้นการพิจารณาเกี่ยวกับการใช้ภาษา ในที่นี้ จึงไม่พาดพิงถึง ลักษณะการใช้ตัวอักษร การใช้เครื่องหมายวรรคตอน อักษรวิธี ตลอดจนลักษณะวิธีการจารึกลงในหนังสือบุคคล เพราะสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวไม่ปรากฏให้เห็น ในต้นฉบับที่นำมาศึกษา

ลักษณะการใช้ภาษาในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 6 เรื่องนี้มีลักษณะที่ เหมือนกันคือ ถ้อยคำภาษาที่ใช้ในวรรณกรรม จะมีภาษาถิ่นทางภาคใต้เข้ามาปะปนอยู่ เป็นจำนวนมาก และผู้จัดพิมพ์ยังคงรูปศัพท์เก็บเอาไว้ แต่ได้จัดทำเชิงอรรถ หรือ ภาคนวนกอธิบายศัพท์เอาไว้สะดวกในการศึกษาหาความเข้าใจเป็นอย่างมาก การศึกษา วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้จึงให้คุณค่าทางด้านการศึกษาภาษาถิ่นประการหนึ่งด้วย ขอนำภาษาถิ่นภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมมาแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพียงเล็กน้อยดังนี้

ครกเบือ	หมายถึง	ครกตาน้ำพริก
พุดมาต้า	หมายถึง	พุดมาเถาะ
ทราบนะ	หมายถึง	น้ำจืดน้ำพริก
พุดโอ้โย	หมายถึง	พุดกววน, ปัดเปื้อ
คี่ปลี	หมายถึง	พริก
เนียง	หมายถึง	โห
หัวที่	หมายถึง	แต่แรก แต่กอน
น้ำซุบ	หมายถึง	น้ำพริก
ครัน	หมายถึง	คำ, ยัน
มิก	หมายถึง	คุ่มอย่างกระหาย
ไถลค	หมายถึง	ไถ่ทอน
ซาบ	หมายถึง	แอบดู

เกาะ	หมายถึง	เกาะหมาก
หาปวรี	หมายถึง	หาอย่างไ
พรก	หมายถึง	กระลมะพร้าว
ปล้า	หมายถึง	พยายาม
หาหลาว ๆ	หมายถึง	หาฉลุฉลุ
หัวเพชร	หมายถึง	คุศหะร
งูบองหลา	หมายถึง	งูจงอาง
กุมกับ	หมายถึง	รีบร้อน
ไม่สาไหร	หมายถึง	ไม่มีรสชาติอะไร, ใช้ไม่ได้
แคว้น	หมายถึง	เมือวาน
เสกสา	หมายถึง	ลามก, เวทนา
ضب	หมายถึง	ตึกแน่น, มั่นคง
ลาเล็ก	หมายถึง	ทวงหนี้บุญคุณ
ฉุก	หมายถึง	กระเด็น
เลี่ยม	หมายถึง	แหลม
พอง	หมายถึง	ขึ้นอีก
เว	หมายถึง	ไกว (เปล)
แฉบ	หมายถึง	รีบ
ท้ายคน	หมายถึง	ท้ายหอย
ย่านัก	หมายถึง	สับประค
เหิก	หมายถึง	ชะเง้อดู
น้ำเต้า	หมายถึง	พักทอง
ฯลฯ		

คาภาษาล้านนาที่ไทยยกตัวอย่างมานี้ บางคำก็ยังไม่คุ้นเคยอยู่ทั่วไป บางคำก็มีที่
อยู่เพียงบางถิ่น การที่มีศัพท์ภาษาล้านนาไว้ในวรรณกรรมมากมายเช่นนี้ นอกจากจะ

และในเรื่องเดียวกันนี้ มีการเปรียบเทียบลักษณะการเดินของวัว ว่าเดินที่
เดินตรงเวลาไถนาว่า

ภรรยาว่าวัว สองตัวนี้หนา การจักไถนา ยิ่งกว่าซึ่งหัก
เรือนายคัน

ซึ่งหัก หมายถึง ซึ่ง หรือซีกค้ำยบรรทัด ส่วนนี้จึงหมายความว่าเดินตรง
ยิ่งกว่าซีกเส้นค้ำยบรรทัดนั่นเอง

ในวรรณคดีไทยมีการ เปรียบเทียบในทานองเดียวกันนี้อยู่บ้าง แต่จะเป็นลักษณะของ
ความตรงที่เป็นนาบธรรม คือความซื่อตรง เช่น ปรากฏในกาพย์ห่อโคลงพระศรีมโหสถว่า

เรียบดา คือ บรรทัด ช่างชาญักชักเกลาชยัน
ทอดเขียนเรียบพระธรรม ไซ้สันเคียวเบี้ยวมิคงอ

ในเรื่องวันการ มีสำนวนเปรียบเทียบความขาวของข้าวเด่นชัดว่า
ข้าวขาวราวไข่มุก แต่งแล้วหมดพาดันม่อน
ถวายแก่แม่ทองสมร อรชรทรง เสวยพลัน
เรื่องวันการ

เรื่องสุบินสำนวนเก่า ก็มีการใช้สำนวนเปรียบเทียบที่เป็นลักษณะเฉพาะ ต่าง
จากวรรณคดีแบบฉบับทั่วไป ดังนี้
บทชมโฉม

นาภีเสมอกาย ตะโพกใหญ่ไหล่นาย เอาจลมสมองค์
งาขาวคือแค้น ค้อมกิริยงษ์ พระบาทโฉมยง จุจหลัง เค้าทอง
ที่ต่างก็คือสำนวนเปรียบเทียบเท้าผู้หญิงกับหลัง เค้า
เรื่องสุบินสำนวนเก่า

หรือบทพรรณนาพระคุณ ว่า

พระคุณเป็นที่สูง
 รมณตะวัน เคือน
 ถ้ำบุญพระคุณไม่
 ที่นี่ย่านบ้านพราน

คือจากมุงหลังคาเรือน
 ใค้อยู่กินสุขสำราญ
 ฝูงบ่าวไพร่จะรำกาญ
 จะลุ่มลง เป็นศอกแขน

เรื่องสุบินสำนวนเก่า

นับเป็นการพรรณนาให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจนขึ้น โดยใช้สำนวนเปรียบเทียบง่าย ๆ
 แต่ให้ความหมายลึกซึ้งมาก

ในเรื่องพระรถเมรี ตอนพรรณนาถึงแม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง กวีใช้คำเปรียบเทียบ
 ให้เห็นความขัดแย้งได้ชัดเจนว่า

แม่เลี้ยงกับลูกเลี้ยง
 ยับยับเขียดกับงู
 ลูกเอยเสียดกับหมู
 คุกรับคุมกัน

เคยเอยเพี้ยงเคียงกันอยู่
 แมวกับหนูคู่กลางกัน
 พระราहुกับพระจันทร์
 เป็นนิรันดร์ทุกขวบปี

เรื่องพระรถเมรี

หรือการพรรณนาเปรียบเทียบจิตใจนางยักษ์ว่า

มารร้ายจะใคร่รักษา กัณฐ์
 งามนอกน่าชมชมใน

เรื่องพระรถเมรี

ตัวอย่างโวหารเปรียบเทียบเชิงอุปมาอุปไมย บางเรื่อง บางบท ที่นำมาแสดง
 พอจะยืนยันได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ มีความดีเด่นในด้านการใช้สำนวนโวหาร
 คือ มีการเปรียบเทียบที่มีลักษณะ เฉพาะตน มิได้ลอกเลียนแบบจากวรรณคดีแบบฉบับเสมอไป

นับได้ว่าเป็นความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ประการหนึ่งของกวีชาวไท

นอกจากจะมีการ เปรียบเทียบที่เด่นชัดแล้ว วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ทั้ง 6 เรื่องที่นำมาศึกษา ยังอุดมไปด้วยโวหารเชิงพรรณนา บรรยาย เทศนา และ สำนึกที่ดีเด่นอีกมาก ทั้งยังให้สรวรรณคดีแก่ผู้อ่านครบถ้วน แต่ไม่อาจนำมาบ่งชี้ได้หมด เนื่องจากมิได้เป็นจุดมุ่งหมายโดยตรงที่จะศึกษาเรื่องนี้ ผู้สนใจอาจศึกษาจากวรรณกรรม แต่ละเรื่องอย่างละเอียดได้ เพราะได้มีการพิมพ์เผยแพร่แล้ว

จากการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะวรรณกรรมที่กล่าวมาทั้งหมด สามารถสรุปลักษณะ ที่สำคัญของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้ดังนี้

1. เกี่ยวกับผู้แต่งและสมัยที่แต่ง วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษา ครึ่งนี้ส่วนใหญ่ไม่สามารถกำหนดแน่นอนลงไปได้ว่าใครแต่ง และแต่ในสมัยใด เพราะผู้แต่ง ไม่ได้บอกชื่อ หรือบอกศักราชที่แต่งไว้ชัดเจน แม้บางเรื่องจะพูดถึงชื่อผู้แต่งไว้บ้าง เช่น เรื่องวันคาร แต่ก็ยังเป็นปัญหาชวนสงสัยว่าชื่อที่กล่าวถึงไว้นั้นจะเป็นผู้แต่งเองจริง หรือ เป็นเพียงผู้คัดลอกเท่านั้น ส่วนที่เกี่ยวกับสมัยที่แต่งมีเรื่องมหานิพนธ์เพียงเรื่องเดียว ที่บอกศักราชไว้ชัดเจนว่า "เขียนจบ ณ วันที่ 2⁹ 1 ค่ำ จุลศักราช 1230 ปีมโรง ส่ำเรชี่ศก" ตรงกับ พ.ศ. 2411 คือประมาณ 115 ปีมาแล้ว อย่างไรก็ตามศักราชที่กล่าวถึงนี้ก็ยังมีปัญหาว่า อาจจะเป็นปีที่ประพันธ์หรือคัดลอกจบก็ได้

2. เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายในการแต่ง ส่วนใหญ่ไม่ได้บอกไว้ชัดเจนว่าแต่งเพื่อ จุฬประสงค์อะไร แต่ก็สามารถสันนิษฐานจากข้อความบางตอนที่ผู้เขียนสอดแทรกไว้ในเรื่อง สรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายที่สำคัญในการแต่งวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ คือใช้สวดอ่าน เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน นอกจากนี้ก็แต่งขึ้นเพื่อแสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เป็นคติสอนใจผู้อ่าน บางเรื่อง เช่น เรื่องสุบินसानวนเก่า ผู้แต่งบอกจุดมุ่งหมายไว้แน่นอนว่า ตั้งใจเป็นแบบเรียนหรือแบบฝึกอ่านของกุลบุตรกุลธิดา และเรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์ แต่งขึ้นเพื่อให้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่บัณฑิตและคฤหัสถ์ทั้งหลาย

3. เกี่ยวกับลักษณะคาบประพันธ์ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ แต่งด้วย คาบประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นพื้น กาพย์ที่ใช้มากที่สุดคือกาพย์ยานี 11 และรองลงมามีจำนวน

ใกล้เคียงกันคือกาพย์สุรางคนางค์ 28 ซึ่งในต้นฉบับพิมพ์ที่นามาศึกษาส่วนใหญ่ เรียกว่า "ร่าย 28" และที่มีใช้น้อยคือกาพย์มั่ง 16 นอกจากคำประพันธ์ประเภทกาพย์ดังกล่าวแล้วในเรื่องมโนราหรินยาต มีกาพย์ประพันธ์ที่พิเศษแตกต่างออกไปบ้าง ผู้แต่งไม่ได้บอกว่า เป็นกาพย์ประพันธ์ชนิดใด เพียงแต่บอกเลขแสดงจำนวนคำกำกับไว้ เช่น ๑: 12 ๑: ๑: 14 ๑: ๑: 18 ๑: ๑: 22 ๑: เป็นต้น ลักษณะคำประพันธ์พิเศษนี้

ส่วนใหญ่มีจำนวนคาบตรงกับคณะของฉันทในตารางฉันทวรรณพฤติ จากผลการศึกษาวิเคราะห์ กาพย์ประพันธ์เหล่านี้สรุปได้ว่า กาพย์ประพันธ์พิเศษนี้มีลักษณะที่แตกต่างกัน 3 ประการคือ

1. เป็นกาพย์ประพันธ์ประเภทฉันทที่ไม่ถือเกรงครักในเรื่องครุสฤ
2. เป็นคำประพันธ์ประเภทกาพย์ที่กำหนดจำนวนคาบในแต่ละบทให้ตรงกับจำนวนคาบในคณะของฉันท แต่การกำหนดบาท วรรค และจำนวนคำแต่ละวรรคแตกต่างไปจากฉันท

3. เป็นกาพย์ประพันธ์ชนิดใหม่ การใช้จำนวนคาบในบทไม่ตรงกับฉันทชนิดใด อาจจะเป็นกาพย์ประพันธ์ที่ผู้แต่งคิดขึ้นใช้เองก็ได้ กาพย์ประพันธ์พิเศษนี้ นอกจากจะปรากฏในเรื่องมโนราหรินยาตแล้ว ยังปรากฏอยู่ในเรื่องสุทธธรรมชาดกกาพย์หนึ่งชนิดด้วยคือ ๑: 14 ๑: ๑: หนึ่งเกี่ยวกับความถูกต้องฉันทลักษณะของคำประพันธ์ประเภทกาพย์นั้นกล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่แต่งได้ถูกต้องตามลักษณะบังคับทุกประการ มีการคลาดเคลื่อนเรื่องสัมผัสอยู่บ้างเพียงเล็กน้อย คงจะเนื่องมาจากการคัดลอก หรือจามาผิดพลาดของตนเอง

4. เกี่ยวกับการดำเนินเรื่อง การดำเนินเรื่องของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นามาศึกษามีลักษณะเด่นตรงกันหลายประการ เช่น ยึดถือธรรมเนียมนิยมในการแต่งอย่างเคร่งครัด คือเริ่มเรื่องโดยการไหว้ครู และมีจบลงด้วยการออกตัวในทานองถ่มคนของผู้แต่ง การดำเนินเรื่องเป็นไปในลักษณะเรื่องเล่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ดำเนินไปตามลำดับปฏิกิริยา สิ่งสำคัญที่เป็นชนวนให้เกิดเรื่อง คือการสร้างเหตุการณ์หรือข้อขัดแย้งในลักษณะต่าง ๆ ขึ้น เช่น ความขัดแย้งเนื่องมาจากความรักที่ไม่คู่ควรกันระหว่างหญิงชาย ความขัดแย้งเนื่องมาจากความโกรธแค้น ชิงชัง และพยาบาท ความขัดแย้งเนื่องมาจากความเชื่อที่เกี่ยวข้องมาจากพุทธศาสนา และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในจิตใจของตัวละครเอง

การปิดเรื่องวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้จะปิดเรื่องแบบสุชานาฏกรรม (Happy ending) คือจบลงด้วยความสุขหรือความสำเร็จของตัวละครฝ่ายธรรมะ และการประสบความสำเร็จของตัวละครฝ่ายอธรรม

5. เกี่ยวกับแนวคิดของเรื่อง วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้แสดงแนวคิดซึ่งถือเป็นแก่นเรื่องใหญ่ (Main theme) หลากหลายต่างกันออกไป แต่ในรายละเอียดปลีกย่อยของเหตุการณ์ซึ่งสอดแทรกอยู่ในเรื่อง จะแสดงแนวคิดย่อย (Sub theme) ออกมาคล้ายคลึงกันคือ ชี้ให้เห็นผลกระทบในลักษณะ "ห่าดีได้แก่ ห่าชั่วได้ชั่ว" ตามหลักกรรมทางพุทธศาสนา

6. เกี่ยวกับการใช้ภาษาและสำนวนโวหาร วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษามีลักษณะการใช้ภาษาที่เหมือนกันคือ ถ้อยคำภาษาที่ใช้ในวรรณกรรมจะปีภาษาลิ้นภาคใต้เข้าปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก จึงให้คุณค่าทางการศึกษาภาษาถิ่นแก่ผู้อ่านประการหนึ่งด้วย ในด้านการใช้สำนวนโวหารประกอบด้วยโวหารต่าง ๆ เช่น เกี่ยวกับวรรณคดีแบบฉบับ และมีสำนวนเปรียบเทียบที่เน้นที่มีลักษณะเฉพาะตัวต่างไปจากวรรณคดีแบบฉบับอีกด้วย ทั้งยังให้สรรพนามที่แก่ผู้อ่านอย่างครบถ้วน กล่าวได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้มีความดีเด่นในด้านการใช้ภาษาและสำนวนโวหารไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวรรณคดีแบบฉบับ

สัญลักษณ์ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้

การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่จะกล่าวถึง ในบทนี้ ผู้ศึกษาจะใช้แนวทางการวิเคราะห์ที่ ลัดดา ปานุทัย¹ ใช้วิเคราะห์สัญลักษณ์ ในวรรณคดีไทย ซึ่งแบ่งสัญลักษณ์ที่จะศึกษาเป็น 4 ลักษณะ คือ

1. สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์
2. สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากแก่นเรื่อง
3. สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากตอนสำคัญ
4. สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ด

แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงการวิเคราะห์ดังกล่าว จะขอกล่าวถึงความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับ สัญลักษณ์เพื่อเป็นพื้นฐานการวิเคราะห์ดังนี้

สัญลักษณ์ (Symbol)

ความหมายของสัญลักษณ์ หมายถึง "ลักษณะของสิ่งใด ๆ ที่กำหนดนิยามกันขึ้นเอง ให้ใช้ความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่ง"² โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อความหมายให้เข้าใจชัดเจนสมบูรณ์ ยิ่งขึ้น สัญลักษณ์อาจแสดงออกในลักษณะของถ้อยคำ สำนวน สิ่งของ เครื่องหมาย หรือ มโนภาพต่าง ๆ แต่โดยทั่วไปแล้วนิยมใช้สิ่งที่เป็นรูปธรรม เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งที่เป็นนามธรรม

สิ่งที่นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ จะมีส่วนสัมพันธ์กับความหมายของสัญลักษณ์อย่างใกล้ชิด คืออาจจะมีส่วนเหมือนหรือคล้ายกันในรูปทรง หรือในคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น ดอกไม้ ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ของสตรีนั้น ส่วนที่เป็นคุณสมบัติเด่นตรงกันคือ ความงาม ความอ่อนหวาน และความขบถบาง จะเห็นได้ว่า สัญลักษณ์กับความหมายของมัน (สิ่งที่มันใช้แทน)

¹ ลัดดา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย 307 หน้า

² ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หน้า 792

เป็นความจริงที่เหมือนกันบางส่วน หรือเป็นนัยระหว่างกันอยู่ด้วย¹

สิ่งต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์นั้นจะต้องมีความหมายต่างไปจากความหมายเดิมที่มีในตัวของมันเอง เช่น ธงชาติ ความหมายเดิม เป็นเพียงผ้าผืนหนึ่ง ถ้านำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ของชาติ ค้อน กับ เคียว ความหมายเดิมคือเครื่องมือสำหรับใช้งานสองชนิด ถ้านำมาใช้ในความหมายใหม่ที่เป็นสัญลักษณ์คือ ลัทธิคอมมิวนิสต์ หรือเครื่องหมายกากบาท ที่มีรูปอย่างตึกกา เป็นสัญลักษณ์แทนคริสต์ศาสนา เครื่องหมายสวัสดิกะ เป็นเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์แทนนาซีเยอรมัน เป็นต้น บทร้อยกรองส่วนใหญ่ใช้คอกกุกหลาบ เป็นสัญลักษณ์หมายถึงความสวาท หรือความงาม² สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นี้ หากนำมาใช้ในความหมายเดิมของตัวมันเอง เช่น ใช้ความหมายของธงชาติ ค้อน กับ เคียว และคอกกุกหลาบ ว่า หมายถึง ผ้าผืนหนึ่ง เครื่องมือสำหรับใช้งาน และคอกไม้ที่มีกลิ่นหอมสีแดง สิ่งเหล่านี้จะไม่ถือเป็นสัญลักษณ์

สัญลักษณ์เป็นสื่อความหมายอย่างหนึ่ง ถ้าพิจารณาการสื่อความหมายจะพบว่าล้วนแต่เป็นระบบสัญลักษณ์ สัญลักษณ์ในภาษา สัญลักษณ์ในศิลปะ และวรรณคดี ก็ใช้เพื่อสื่อความหมายทั้งสิ้น³ "สัญลักษณ์จึงเป็นเครื่องมือใช้ของศิลปะทุกแขนง แต่ละวัฒนธรรมก็มักจะมีสัญลักษณ์กินความหมายต่างกัน ตามปกติถ้าเราไม่เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ในวัฒนธรรมหนึ่ง ๆ เรามักไม่สามารถตีความศิลปะของชาตินั้นได้ แต่บางอย่างก็พอเดากันได้ทุกหมู่ทุกพวก"⁴

ในทางวิชาการมีการกำหนดสัญลักษณ์ขึ้นเพื่อใช้เป็นสากล เช่น สัญลักษณ์แทนเสียงในภาษาศาสตร์ สัญลักษณ์ในสุนทรคดีศาสตร์ และสูตรเคมี เป็นต้น⁵

¹ ลัดดา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 19

² Harry Shaw Dictionary of Literary Terms p. 367

³ ลัดดา ปานุทัย ล.ค. หน้า 20

⁴ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์สวรรณคดีไทย หน้า 16

⁵ ลัดดา ปานุทัย น.ค.

ประเภทของสัญลักษณ์

Rene Wellek¹ กล่าวถึงประเภทของสัญลักษณ์สรุปได้ว่า สัญลักษณ์แบ่งออกเป็น

2 ประเภท คือ

1. สัญลักษณ์ตามแบบแผน (traditional หรือ Conventional Symbols)
2. สัญลักษณ์เฉพาะบุคคล (private หรือ personal symbols)

สุชาติ พงษ์พานิช² กล่าวถึงรายละเอียดของสัญลักษณ์ทั้ง 2 ประเภทนี้ว่า

1. สัญลักษณ์ตามแบบแผน (traditional symbols) หมายถึง สัญลักษณ์ที่
 ทั่วไปส่วนใหญ่ใช้แทนสิ่งใดสิ่งหนึ่งในลักษณะซ้ำ ๆ จนเป็นที่เข้าใจ ง่ายแก่การตีความหมาย
 เช่น พระอาทิตย์ตก เป็นสัญลักษณ์ของความตาย ความอับเฉา หรือการเสียชื่อเสียง
 เกียรติยศ สิ่งใดใด เลื้อ เป็นสัญลักษณ์ของความทุกข์ การเปื่อยเน่า อานาจ และ
 การประหัตประหาร นกป่า เป็นสัญลักษณ์ของเสรีภาพ นกในกรง เป็นสัญลักษณ์ของความ
 ไม่มีอิสระ กอกลูกหลาน เป็นสัญลักษณ์ของความสวยงาม ความรัก เป็นต้น

การใช้สัญลักษณ์ตามแบบแผนในวรรณคดี เช่น การใช้ดอกไม้ เป็นสัญลักษณ์แทน
 เพศหญิง และแมลงภู่ หรือผึ้ง แทนเพศชายในบทกวีจรรยา หรือใช้หงส์ นกยูง เป็น
 สัญลักษณ์ของความสูงศักดิ์ ความดีงาม ความบริสุทธิ์ ไข่มุก และ คางคก เป็นเครื่องหมาย
 แห่งความต่ำต้อย ชี้อหรี และ ความชั่วร้าย เป็นต้น

2. สัญลักษณ์เฉพาะบุคคล หรือ สัญลักษณ์ส่วนตัว (private symbols) หมายถึง
 สัญลักษณ์ที่กวีคนใดคนหนึ่ง สมมุติขึ้นแทนสิ่งที่ต้องการแสดง ใช้เป็นของส่วนตัวโดยเฉพาะ
 ไม่แพร่หลายเท่าสัญลักษณ์ตามแบบแผน เพราะฉะนั้นบางครั้งจึงยากที่จะเข้าใจว่าผู้แต่งต้องการ
 ใช้สัญลักษณ์เพื่อแทนสิ่งใด

¹ Rene Wellek Theory of Literature pp. 189 - 190

² สุชาติ พงษ์พานิช วิเคราะห์บทกวีจรรยาในวรรณคดีไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา
 ถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1991 - 2441) หน้า 25 - 30

สัญลักษณ์เฉพาะบุคคลนั้นเพื่อความหมายเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไป มีผู้นำสัญลักษณ์นี้ไปใช้แพร่หลายก็อาจกลายเป็นสัญลักษณ์ตามแบบแผนได้ ตัวอย่างเช่น ดอกไม้ ในวรรณคดีนั้นใช้เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ผู้หญิง ความอ่อนหวาน ความรัก ต่อมาผู้นำไปใช้ในความหมายใหม่ ซึ่งไปไกลจากความหมายเดิมมากนัก เช่น พวกบุปผาชน (Happy) ใช้ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ของความอ่อนหวาน และความรักซึ่งตรงข้ามกับสงครามซึ่งเป็นความโหดร้าย ดอกไม้จึงเป็น สัญลักษณ์ของสันติภาพ หรือผู้ที่บริสุทธิ์ ในวรรณกรรมปัจจุบันของไทย และสากลจึงมีที่ใช้ดอกไม้หมายถึงผู้ที่บริสุทธิ์ รักความยุติธรรม บางครั้งใช้หมายถึง เยาวชน หรือหมายถึงผู้คนในชนบทโดยไม่จำกัดเพศ และในขณะเดียวกันก็มักใช้ดอกไม้ในความหมายของสันติภาพด้วย¹

นอกจากการแบ่งสัญลักษณ์เป็น 2 ประเภท โดยนัยดังกล่าวแล้ว กุหลาบ มัลลิกะมาส² ยังแบ่งสัญลักษณ์อีกลักษณะหนึ่ง เป็น 2 ประเภทเช่นกันคือ

1. สัญลักษณ์ที่เป็นสิ่งแทนโดยอาศัยความเหมือนในแง่ใดแง่หนึ่งเป็นแนวเทียบ เช่น ทะเลที่ปั่นป่วนกับเรือน้อย หมายถึงอุปสรรคของชีวิตที่มนุษย์ต้องสู้
2. สัญลักษณ์ที่เป็นสิ่งแทนของจริง เช่น โฉนดแทนทรัพย์สินสมบัติ กาวบงเข้าทหาร ทาววจ แทนอำนาจบังคับบัญชา พระจันทร์แทนความงาม นกพิราบ แทนสันติภาพ ฯลฯ

การใช้สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย

สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย มีความหมายถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะเป็นรูปธรรมที่เป็นเครื่องหมายแทนนามธรรม เช่น ดอกไม้ แทน หญิงงาม น้ำค้าง มักแทนความบริสุทธิ์ พระเพลิงใช้แทนความร้อนแรง หรืออาจใช้ตัวละครในเรื่องนิยาย หรือบทละคร เป็นตัวแทนนามธรรม เช่น ทศกัณฐ์ เป็นตัวแทนความเลวร้ายของผู้มีอำนาจที่ไม่มีธรรมะ สีดา เป็นตัวแทนหญิงที่

¹ ลัดดา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 215

² กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณกรรมไทย หน้า 37

ชื่อตรงต่อสามี่ เป็นต้น¹

สัญลักษณ์ที่ใช้ในบทกวีไทยทั่วไปมักใช้ซ้ำ ๆ กันอยู่เป็นเวลานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลางเรื่อยมา แม้กระทั่งทุกวันนี้ก็ไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้²

แสงจันทร์ หมายถึง ความนวลเนียน เช่น เปรียบนวลจันทร์กับผิวหน้าของนาง และมักใช้เวลาก่อนหงายเป็นเวลาที่เราความอารมณ์ถึงคนรัก

คอกบัว หมายถึง ความงามผ่องใส มักใช้เปรียบเทียบกับหญิงงาม เช่น "งามคังโกสมประทุมมาลย์ บานอยู่ในท้องสระศรี" และใช้คอกบัวเป็นเครื่องหมายถึงทรวงอกของผู้หญิง

บัวทิพย์ยังอายถิ่น	ถนนอมขวัญยอมบังใบ
บัวนางนี้อายไกร	คังบ่งผิวแก้วร้าวทอง

บทเห่ของเก่า

<u>แก้ว</u> หมายถึง ความดี ความงาม ความวิเศษ ความผ่องใสบริสุทธิ์ เช่น	
เทเวศร์ยืนยลวิมลโฉม	งามประโลมโลกสุดทั้งสองกรี
พิศโฉมพระราชาบุตร	คังท่อนแก้วมณีกล่อมเกล้า

บทละครเรื่องอุณรุท

และในคำว่า น้องแก้ว ลูกแก้ว เป็นต้น

<u>ทอง</u> หมายถึง ความเรืองรอง ผุดผาด มีค่า เช่น	
มีไอรสราชมาร	ชื่อระเด่นวิหยาสะกา
พระทนต์แดงคังแสงทับทิม	เพริศพริ้มเพราพักตร์งามชา
ผิวพรรณผุดผาดเพียงทองคำ	วิไลลักษณ์เลิศล้ำอาไฟ

อิเหนา

¹ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราะห์วรรณคดีไทย หน้า 15

²ก. หนา 105

พระอินทร์ เป็นตัวแทนของความเป็นธรรม ผู้ที่อยู่ในธรรมะพระอินทร์จะคอยช่วยเหลือ
ท่าน บารุง

ยักษ์ หรือ อสูร เป็นตัวแทนของคนพาล นานครั้งจึงจะมียักษ์บ้าเพี้ยนศีล รักษาธรรม
หงส์ คนมีสกุลสูง กา คนมีสกุลต่ำ
 ฯลฯ

สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณคดี จะมีส่วนเกี่ยวข้องกับภาษาอย่างใกล้ชิด เพราะ
กวีใช้ภาษาเป็นสื่อในการแสดงออก ภาษาในวรรณคดีแตกต่างไปจากภาษาที่ใช้พูดจาสื่อสารกัน
อยู่ทั่วไป "ภาษาวรรณคดีเป็นสัญลักษณ์ มีความหมายกว้างและลึกซึ้งกว่าความหมายตามหลัก
ไวยากรณ์ หรือตามหลักตรรกศาสตร์"¹ เห็นได้ว่าในบางครั้งเมื่อกวีจะแสดงความรู้สึก
บางเรื่องออกมา เช่น กล่าวถึงบทกวีการ หรือบทอัศจรรย์ ถ้ากล่าวออกมาตรง ๆ
ก็ฟังดูกระไรอยู่ กวีจึงเลียบมาแสดงออกเป็นสัญลักษณ์รูปต่าง ๆ แทน² เช่น

อัศจรรย์อันพิลึกก็กลอง	ฟ้าร้องครืนกรืนดังปืนใหญ่
เกิดพายุโยนยวบสวามไป	หลังคาพาไฉแทบเปิดเปิง
ฝนตกท่าใหญ่ใส่ชูชู	ท่วมภูท่วมหนองออกนองแจ้ง
คางคกอบกกระโดดโลดดวง เชิง	อึ้งอ่างเร้งร่าร้องแล้วพองคอง
นกกระจอกออกจากวิมานมะพร้าว	กร่าฝนหนหนาวออกง่อนหง่อ
ชนทางหางปีกเปียกมอชว	ฝนก็พอลาตเม็ดเกร็ดจบักล
	ระเด่นลันได

และ

เกิดกุลาว่าวาวมักเข้าคึก	กระแจะชีกจากบกระหมบเหนียง
กุลาสำยายหนึ่ก็แก้เวียง	มักเข้าเหวียงยักแฉะกระแจะชีก
กุลาโกลง ไม่สู้กลองกระพล่องกระพล่ง	มักเข้าแทงทะล่หีไม่มียิก

¹พลศรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปพงศ์ประพันธ์ วิทยาวรรณกรรม หน้า 58

²ประสิทธิ์ ภาพยักลอน ภาษากวี หน้า 18 -- 19

จะแก้ไขไม่หลุดจากความกึก

ประกบติดกกลางลงกลางกิน

พระอภัยมณี

ตัวอย่างที่ยกมา เป็นภาพพายุฝนบ้าง เป็นภาพสัตว์ต่าง ๆ รื่นเรริงเล่นฝนบ้าง เป็นภาพว่าวไขว่คว้ากันบ้าง เหล่านี้กรีนิกเป็นภาพในความคิดไม่เหมือนอย่างถอดภาพจริงออกมา แต่เป็นมโนภาพขึ้นอีกอย่างหนึ่ง เป็นภาพเปรียบเทียบที่สร้างขึ้นเอง ลักษณะเช่นนี้ ถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง เพราะกรีนิกสิ่งหนึ่ง แต่กลับหมายความว่าอีกสิ่งหนึ่ง

ในวรรณคดีนั้น สัญลักษณ์เป็นวัตถุคิป์ หรืออุปกรณ์ที่ใช้ในโวหารภาพพจน์ (figure of speech) แบบต่าง ๆ เช่น อุปมาอุปไมย อุปลักษณ์ บุคลาธิษฐาน และนามนัย เป็นต้น โวหารภาพพจน์เหล่านี้จะมีสัญลักษณ์ปรากฏอยู่มาก¹ ตัวอย่างโวหารภาพพจน์ที่เกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ เช่น

เมื่อแรกเชื่อว่าเนื้อหับหิมแท้

กาลดวงว่าหงส์ให้ปลงใจ

คิดว่าหงส์จึงหลงควายลายย้อม

กักรักถิ่นมัจฉาจันทร์ไม่คลาคลา

มาแปร เป็นพลอยหุง ไปเสียได้

กัวยนิไค้คองอนแต่ก่อนมา

ช่างแปลงปลอมท่วงทีคันทักหนา

พอลับตาฝูงหงส์ก็ลงโคลน

เสภาขุนช้างขุนแผน

ตัวอย่างดังกล่าวนี้ กล่าวในทานองเปรียบเทียบ โดยใช้สัญลักษณ์ กา กับ หงส์ และพลอยหุง กับ หับหิม เข้ามาแทน ช่วยให้ความหมายชัดเจนยิ่งขึ้น กา และ พลอยหุง เป็นสัญลักษณ์แทน ความชั่ว ความต่ำต้อย ความไร้ค่า ส่วนหงส์ และหับหิม เป็นสัญลักษณ์แทนความดี ความสูงศักดิ์ ความมีค่า วิธีการเปรียบเทียบในตัวอย่างนี้ เป็นการเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์ (metaphor) ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในโวหารภาพพจน์ จึงเห็นได้ว่า สัญลักษณ์จะเกี่ยวข้องกับโวหารภาพพจน์ ในลักษณะที่สัญลักษณ์เป็นอุปกรณ์หรือวัตถุคิป์

¹ ลักดา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 22

นอกจากสัญลักษณ์ในโวหารภาพพจน์แล้ว สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทยยังปรากฏอยู่ในลักษณะอื่น ๆ อีก เช่น ปรากฏในแก่นเรื่อง ปรากฏในอนุภาค หรือคอนสแตนท์ รวมทั้งการใช้ตัวละคร ฉาก และอาวสุวิเศษต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ ฯลฯ

สัญลักษณ์ที่กวรทราบ

ระอุม วิบูลย์ศรี¹ ได้ศึกษาสัญลักษณ์ในภาษาไทย และจำแนกออกเป็นพวก ๆ ผู้ศึกษาเห็นว่ามีความสำคัญ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการศึกษากวีนี้ จึงนางวเสวไว้เพื่อเป็นแนวทาง เปรียบเทียบกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ดังนี้

1. สัญลักษณ์เกี่ยวกับสี

สีขาว	หมายถึง	ความบริสุทธิ์, ความไว้เคียงสา
สีแดง	หมายถึง	ความเข้มแข็ง, เด็ดด
สีชมพู	หมายถึง	ความรัก, ความสุข, ความสคชื่น
สีดำ	หมายถึง	ความเศร้า, ความตาย
สีเขียว	หมายถึง	ความอุดมสมบูรณ์

2. สัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับต้นไม้ (ดอก ใบ และผล)

กาเวือง	หมายถึง	ความเจริญรุ่งเรือง
หญ้าแพรก	หมายถึง	ความงอแงทางความรู
ต้นหม	หมายถึง	ความทุกข์, ความตาย
บานไม่รู้โรย	หมายถึง	มั่นคง, ยั่งยืน, ดวดยไม่ส่วาง
พุทธรักษา	หมายถึง	พระพุทธรุ้มครอง
กุหลาบ	หมายถึง	ความรัก, ความสคชื่น
มะลิ	หมายถึง	ความบริสุทธิ์
จาวา	หมายถึง	ไปแล้วไปลับ

¹ระอุม วิบูลย์ศรี การสอนทักษะการใช้กาสัญลักษณ์ในการเขียนความเรียงแก่
นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย หน้า 52 - 56

3. สัญลักษณ์เกี่ยวกับสัตว์

ฝั่ง, มก	หมายถึง	ความขยันขันแข็ง
เต่า	หมายถึง	ความงุ่มง่าม, ความโง่
สุนัขจิ้งจอก	หมายถึง	ความเจ้าเล่ห์, ฉลาดแกมโกง
สิงโต, สิงห์	หมายถึง	ผู้ป้อานาจ
กา	หมายถึง	ความชั่วร้าย, ความต่ำช้า
นกขมิ้น	หมายถึง	การเร่ร่อน พเนจร

4. สัญลักษณ์เกี่ยวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติ

สายรุ้ง	หมายถึง	ความหวัง, ความงาม, ความรุ่งโรจน์
ฝน	หมายถึง	ความสุขสดชื่น, ความชุ่มฉ่ำ, ความเมตตากรุณา
แคว	หมายถึง	ความสามัคคี (แควเล็กแควน้อยมาบรรจบกัน)
หมอก, เมฆ	หมายถึง	ความเศร้า, อุปสรรค
ทะเล	หมายถึง	ความอ้างว้าง ว่างเปล่า
พายุ	หมายถึง	ความโหดร้าย, อารมณ์ร้าย

5. สัญลักษณ์เกี่ยวกับแร่ธาตุ

เพชร	หมายถึง	หญิงสาวที่พร้อมทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติ
เงิน, ทอง	หมายถึง	ความมั่งคั่ง, ความร่ำรวย, ความเรืองรอง
เหล็ก	หมายถึง	ความเข้มแข็ง, มั่นคง, หนักแน่น
ทับทิม	หมายถึง	หญิงที่ค้ำจุน

6. สัญลักษณ์เกี่ยวกับสิ่งของ

ระฆัง	หมายถึง	ความมีเกียรติ, ชื่อเสียง
เคียวรีด	หมายถึง	การขูดรีด
ผ้าเช็ดหน้า	หมายถึง	ความเศร้า
มีด	หมายถึง	การกรีดแฉือน, ทำให้เจ็บปวด
ร่ม	หมายถึง	ความร่มเย็น
เขาสัตว์	หมายถึง	เป็นสัญลักษณ์กับภรรยาท่าน (สวณเขา)

7. สัญลักษณ์เกี่ยวกับเวลา

รุ่งอรุณ	หมายถึง	การเริ่มต้น
กลางวัน	หมายถึง	ความแจ่มใส, ความรุ่งโรจน์
กลางคืน	หมายถึง	ความเศร้าหมอง
พลบค่ำ	หมายถึง	เริ่มเข้าสู่ภาวะแห่งความทุกข์

8. สัญลักษณ์เกี่ยวกับส่วนประกอบของร่างกาย

แขนขวา	หมายถึง	ผู้เป็นกำลังสำคัญ
หู, ตา	หมายถึง	ผู้ดูแลผลประโยชน์
หัว	หมายถึง	ความฉลาด
ท้อง	หมายถึง	ความหิว, การกินอยู่

9. สัญลักษณ์เกี่ยวกับตัวละครในวรรณคดี

เจ้าเงาะ	หมายถึง	คนรูปไม่งามแต่หน้าใจดี
นางสีดา	หมายถึง	ความงาม ความจงรักภักดี
ทศกัณฐ์	หมายถึง	ความเลวร้าย
พระราชน	หมายถึง	ตัวแทนแห่งความดี

นอกจากสัญลักษณ์ทั่วไปดังกล่าวแล้ว ลัทธิ ปานุหัย¹ ยังได้ศึกษาวิเคราะห์ และรวบรวมสัญลักษณ์ที่ใช้ในวรรณคดีไทยไว้อย่างละเอียด ผลออกมาใกล้เคียงกับที่ ชะอุ่ม วิบุรย์ศรี รวบรวมไว้ ขอนามาแสดงเป็นตัวอย่าง เฉพาะที่ไม่ซ้ำกับที่กล่าวมาข้างต้น เพียงเล็กน้อย ดังนี้*

กระต่าย	หมายถึง	คนที่ต่ำต้อย
กิ้งกิ้ง	หมายถึง	ความเปลี่ยนแปลงง่าย, ความเร็ว
กวาง	หมายถึง	สิ่งก็กขวางความคิด และจิตใจ

¹ ลัทธิ ปานุหัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 178 - 195

* ตัวอย่างนี้ เป็นสัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากโวหารภาพพจน์

เกือกทอง	หมายถึง	มเหสี, ผู้จงรักภักดี
เขา (ภูเข)	หมายถึง	สิ่งที่มั่นคงแข็งแรง
กราม	หมายถึง	ความซอกแซก, ความหมองหม่น
โคลน	หมายถึง	ความรวนเร ไม่นั่นนอน
ควาย วัวควาย	หมายถึง	ความซื่อ, ความโง่
โกม	หมายถึง	ความหวัง, จุดมุ่งหมาย
จระเข้	หมายถึง	คนที่ไม่น่าไว้วางใจ
ฉัตร	หมายถึง	สิ่งที่มั่นคงแข็งแรง, ที่พึ่ง, ความเมตตากรุณา
ช้าง	หมายถึง	ความมีกำลังมหาศาล, ความมีศักดิ์ศรี
ไซ	หมายถึง	จุทหาย, พระโพธิญาณ
ดอกหญ้า	หมายถึง	หญิงสามัญ, ดอกไม้ริมทาง, สิ่งต่ำต้อย
ดอกฟ้า	หมายถึง	นางผู้สูงศักดิ์
ตา, ดวงตา	หมายถึง	นางที่รัก, ของรัก, ลูก (บุตร, ธิดา)
ตุลี	หมายถึง	สิ่งไรค่า
น้ำมัน	หมายถึง	ความสะอาดบริสุทธิ์, สีขาว
ผักชี	หมายถึง	การกระทำที่หลอกลวง, สิ่งเคลือบหน้า
ผึ้ง, แมลงภู่	หมายถึง	ผู้ชาย
พลอย	หมายถึง	ประกาย, สิ่งมีค่า
ไฟ	หมายถึง	ความทุกข์ร้อน, ความร้อใจ
เมฆ	หมายถึง	ใจที่มัวหมอง, อารมณ์พุ้งพลา
ลม	หมายถึง	ความเร็วคงใจนิ่ง, การมีชีวิตอยู่
หิ้งห้อย	หมายถึง	วาสนาน้อย, อานาจน้อย, ภัยน้อย
หงส์	หมายถึง	สตรีสูงศักดิ์, คนตระกูลสูง, ท่าเดินที่สง่างาม

ในเรื่องพระรถเมรี พระรถเสนพรรณนาความงามของพระนาง เมรีขณะนางกำลัง
หลับเพราะฤทธิ์สุรา ก่อนที่พระองค์จะหนีนางไปว่า

ถันนังยั้งตั้ง เต็มทิ้ง

พระพักตร์เฝือกฝัง

คังหนึ่งควงพระจันทรา

อุหรังคังหงส์เหิมรา

ถอยฟ้าลง เล่นนที

จากถ้ำทองคำ

เรื่องพระรถเมรี

และในเรื่องสุบินสำนวนเก่า ก็แสดงให้เห็นถึงความเพียรในการปฏิบัติธรรม
ของสุบินกุมาร หลังจากบวชเณรแล้ว โดยกล่าวในเชิงอุปมา ว่า

เรียนนั่งวิปัสสนา

อุกส่าห์เพียรทุกราศรี

ระงับดับอินทรีย์

ให้เห็นโทษในรูปกาย

ปรากฏรสพระธรรม

ทุกเช้าก่าจาเรณูสบาย

สูงลีไม่ระกาย

เหมือนทองแก้วงามบรร

เรื่องสุบินสำนวนเก่า

อุปลักษณ์ (metaphor) คือการเปรียบเทียบโดยนัย มีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับ
อุปมา (simile) แต่ไม่ได้เปรียบเทียบโดยตรง และไม่ได้ใช้คำเชื่อม "เหมือน" "จุ
กั" ฯลฯ" ดังอุปมา ถ้าจะเปรียบเทียบกับสิ่งใดก็ในลักษณะเด่นของสิ่งนั้นมากล่าวทันที¹
การเปรียบเทียบแบบอุปลักษณ์นี้ อาจจะมีคำว่า "คือ" หรือคำว่า "เป็น" อยู่หรือไม่ก็ได้
เช่น

ตอนนางหึงสิบสองกราบทูลพระรถสิทธิ์ในหานองถ่อมตนว่านางไม่คู่ควรกับพระองค์
หลังจากพระรถสิทธิ์ทรงขออภิเษกด้วย ดังตัวอย่างคาประพันธ์

¹ สิทธิฯ พินิจภูวาล และคนอื่น ๆ การเขียน หน้า 168

เมื่อพูดถึงปากกา ก็หมายถึงนักเขียน¹ หรือหมายถึงภาพพจน์ ที่ใช้เรียกขานบุคคล โดยใช้ความหมายกว้าง ๆ รวม ๆ เป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลนั้น เช่นใช้คำว่า เจ้าหล้า เจ้าช้าง ปิ่นเกล้า จอมทวีป ฯลฯ เป็นภาพพจน์ใช้เรียกพระมหากษัตริย์ และใช้คา นางเมืองขวัญอ่อน จอมสมร สายงมร ดวงสมร ฯลฯ เป็นภาพพจน์ใช้เรียกนางกษัตริย์² ไวหารภาพพจน์ลักษณะดังกล่าวนี้ ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้นานมา เช่นจากเรื่องวันการ ตอนพระวิษณุกรรมแปลง ปลอบนางวันพุธให้คลายความหวาดกลัวยักษ์สี่เศียร ดังตัวอย่างคาประพันธ์

เสนามาหล้าท้าว	<u>พระปิ่นเกล้า</u> เข้าห้องใน
ปลอบนุชสุดอาลัย	ไวแคงองค์ทรงภูษา
ส่วนนางวิษณุกรรม	ว่าเร็วพลันเถิดน้องอา
กลัวอะไรแก่ยักษ์	พี่มิให้ไค้ถาวรณ
พิรุณในกลางณรงค	จะอุ้มองค์เหาะผันผอน
มิให้ <u>มิ่งสมร</u>	สวาทน้องต้องมือมาร
	เรื่องวันการ

หรือในเรื่องพระรถเมรี กวีใช้คำ "พระแก้ว" เป็นคำเรียกพระมหากษัตริย์ ตอนพระรถเสกกลับไปหานางเมรีริมฝั่งน้ำ ดังคาประพันธ์

ขึ้นข้ามเขาแล้ว	/	<u>ม้าพาพระแก้ว</u>	ข้ามมหาสาคร
พระองค์ทรงนา	ศรีสถามอัศคร	นางกีนกร	หรือว่าถ้าอยู่
		เรื่องพระรถเมรี	

ได้กล่าวมาแล้วในตอนต้นว่า สัญลักษณ์เป็นวัตถุหรืออุปกรณในไวหารภาพพจน์ ดังนั้นการศึกษาไวหารภาพพจน์จึงเป็นการค้นหาร่องรอยของการใช้สัญลักษณ์ และที่มาของ

¹ สิทธิฯ พินิจกุล และคนอื่น ๆ การเขียน หน้า 169

² ชลธิรา กัดค้อย วรณคดีของปวงชน หน้า 111

ความหมายของสัญลักษณ์ ตัวอย่าง เช่นการศึกษาโวหารภาพพจน์แบบอุปมา (simile) และอุปลักษณ์ (metaphor) สิ่งที่เราสามารถใช้เปรียบเทียบอาจจะเป็นสัญลักษณ์หรือไม่ใช่สัญลักษณ์ก็ได้ แต่ถ้าการ เปรียบเทียบนั้นเราสัญลักษณ์ไว้ ก็จะทราบความหมายของสัญลักษณ์ได้ชัดเจนจากเนื้อหาวรรณกรรมนั่นเอง ดังตัวอย่างที่เสกขนาแล้วจากเรื่องพระรถเมรี ว่า

ห้าวก็หงส์ทอง ข้าทั้งสิบสอง นี่หรือก็อกา
เกียงภูค่ายหงส์ ผิดวงศ์พงศา กาเกียงก็อกา วงศาคือวงศากัน
เรื่องพระรถเมรี

การ เปรียบเทียบทั้งกลอนนี้เป็นแบบอุปลักษณ์ หงส์ทอง และกา เป็นวัตถุเทียบหรืออุปกรณในโวหารนี้ ในขณะที่เดียวกัน หงส์ทอง และกาก็เป็นสัญลักษณ์ หมายถึงคนที่สูงศักดิ์ และคนที่ต่ำศักดิ์

หรือจากกาประพันธ์ที่ว่า
เชิญออกไม่ออกแน่ เชิญเข้าแต่คิดเก็บใจ
มดก้นมาพบไผ่ น้ำผึ้งแล้วอย่าอีกเลย
เรื่องวันการ

การ เปรียบเทียบจากตัวอย่างนี้ก็เป็นแบบอุปลักษณ์เช่นเดียวกันมีมดก้น กับ น้ำผึ้งเป็นวัตถุเทียบหรืออุปกรณในโวหารนี้ และทั้งสองประการนี้ ก็เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งตีความจากเนื้อเรื่องหมายถึง ผู้ชาย และผู้หญิง

หรือจากโวหารอุปมาที่กล่าวถึงไว้ข้างต้นที่ว่า
เสรีจล้นมลทินชาติ ทรงวิลาสบุกกมลเลอ
วรพักตราเสว วรกายเปล่งก้องแห่งทอง
เรื่องบโนหรานิมาศ

เห็นได้ว่า "แห่งทอง" ที่กล่าวใช้เป็นวัตถุเทียบสำหรับเปรียบเทียบนี้ เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ความเปล่งปลั่งสดใส

จากตัวอย่างที่แสดงมา เห็นได้ว่า สัญลักษณ์มีความสัมพันธ์กับอุปมา และอุปลักษณ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโวหารภาพพจน์อย่างใกล้ชิด การศึกษาสัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ จากวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ จะศึกษาจากโวหารภาพพจน์แบบอุปมา และอุปลักษณ์ ซึ่งปรากฏอยู่มากมายเป็นสำคัญ รองลงมาได้แก่โวหารภาพพจน์แบบนามนัย ส่วนโวหารภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐานปรากฏอยู่น้อยที่สุดและมักจะแสดงออกโดยผ่านโวหารประเภทอื่น ๆ อนึ่ง ในการกำหนดความหมายของสัญลักษณ์จะอาศัยการตีความของผู้ศึกษาโดยยึดบริบท และเนื้อหาของวรรณกรรมเป็นสำคัญ

การวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์

สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ จากวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ สรุปได้ดังนี้คือ

สัญลักษณ์ที่พบทั้งหมด	116 ชนิด
ความหมายของสัญลักษณ์มี	168 ความหมาย
จำนวนครั้งที่ใช้สัญลักษณ์	397 ครั้ง

เนื่องจากสัญลักษณ์ที่สำรวจพบมีมากถึง 116 ชนิด มี 168 ความหมาย และมีจำนวนครั้งที่ใช้สูงถึง 397 ครั้ง ดังกล่าวแล้ว จึงไม่สามารถนำตัวอย่างมาแสดงประกอบการวิเคราะห์ให้เห็นได้ชัดเจนทั้งหมด ผู้ศึกษาจะเลือกเฉพาะสัญลักษณ์ที่เด่น ซึ่งมีความหมาย และจำนวนครั้งที่ใช้มากมาวิเคราะห์เป็นตัวอย่าง ส่วนผลการวิเคราะห์ทั้งหมดจะนำเสนอเป็นตารางแสดงสัญลักษณ์อีกครั้งหนึ่ง

วิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์

จากการศึกษาเรื่องความหมายของสัญลักษณ์ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้พบว่า มีสัญลักษณ์ 116 ชนิด บางชนิดมีหลายความหมาย เช่น "กา" มี 3 ความหมาย คือ ความดำศักดิ์ ขโมย และตัวกา หรือ "ดวงจันทร์" มี 4 ความหมายคือ นางผู้มีความงาม

ความเปล่งปลั่งสดใส ใบหน้างาม และบุคคลที่อยู่ท่ามกลางบริวาร เป็นต้น สัญลักษณ์บางชนิด แม้จะปรากฏอยู่หลายแห่งแต่ใช้ในความหมายเดิม จึงถือว่าเป็นเพียงความหมายเดียว เช่น "นางฟ้า" มีใช้ 11 แห่ง แต่มีความหมายเดียว คือหมายถึง หญิงที่มีความงามตามอุดมคติ หรือ "แมลงภู่" ปรากฏอยู่ 4 แห่ง มีความหมายเดียวคือผู้ชาย เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์พบว่า สัญลักษณ์ที่ใช้มากที่สุดคือ "ไฟ" มีใช้ถึง 43 แห่ง แยกความหมายได้ 3 ความหมาย ได้แก่

ความกักตุนใจ ทุกขร้อนใจ	มีจำนวนครั้งที่ใช้	15 ครั้ง
ความโกรธ เคียดแค้น	มีจำนวนครั้งที่ใช้	26 ครั้ง
ความเคียดแค้นภายนอก	มีจำนวนครั้งที่ใช้	2 ครั้ง

สัญลักษณ์ที่ใช้มากรองลงมาคือ "แก้ว" มี 23 แห่ง แยกความหมายได้ 3 ความหมาย ได้แก่

ความบริสุทธิ์สดใส	มีจำนวนครั้งที่ใช้	4 ครั้ง
สิ่งที่รักหวงมาก	มีจำนวนครั้งที่ใช้	9 ครั้ง
สิ่งที่มีค่ามาก มีความดีมาก	มีจำนวนครั้งที่ใช้	10 ครั้ง

สัญลักษณ์ที่ใช้มากเป็นลำดับที่สามคือ "ดวงจันทร์" มีใช้ 19 แห่ง แยกความหมายได้ 4 ความหมาย ได้แก่

เรียกนางผู้มีความงาม	มีจำนวนครั้งที่ใช้	10 ครั้ง
ความเปล่งปลั่งสดใส	มีจำนวนครั้งที่ใช้	1 ครั้ง
ใบหน้างาม	มีจำนวนครั้งที่ใช้	5 ครั้ง
บุคคลที่เด่นท่ามกลางบริวาร	มีจำนวนครั้งที่ใช้	3 ครั้ง

นอกจากสัญลักษณ์ที่ใช้มาก 3 อันกับเรกดังกล่าไปแล้ว สัญลักษณ์อื่น ๆ ที่จัดอยู่ในเกณฑ์ที่ใช้มาก ได้แก่

คอกบัว	มีที่ใช้	14 แห่ง	แยกความหมายได้	6 ความหมาย
กา	มีที่ใช้	13 แห่ง	แยกความหมายได้	3 ความหมาย

นางฟ้า	มีที่ใช้	11	แห่ง	มีความหมายเกี่ยว	
พระอินทร์	มีที่ใช้	11	แห่ง	มีความหมายเกี่ยว	
ทอง	มีที่ใช้	10	แห่ง	แยกความหมายได้	3 ความหมาย
เสือ	มีที่ใช้	10	แห่ง	แยกความหมายได้	2 ความหมาย
หงส์	มีที่ใช้	9	แห่ง	แยกความหมายได้	3 ความหมาย
ราชสีห์	มีที่ใช้	9	แห่ง	แยกความหมายได้	2 ความหมาย
ผี	มีที่ใช้	9	แห่ง	แยกความหมายได้	2 ความหมาย
น้ำตาล	มีที่ใช้	8	แห่ง	แยกความหมายได้	2 ความหมาย
เนื้อ	มีที่ใช้	8	แห่ง	แยกความหมายได้	2 ความหมาย
นก	มีที่ใช้	6	แห่ง	แยกความหมายได้	4 ความหมาย
น้ำ	มีที่ใช้	6	แห่ง	แยกความหมายได้	4 ความหมาย
กา	มีที่ใช้	6	แห่ง	แยกความหมายได้	3 ความหมาย
ควา	มีที่ใช้	5	แห่ง	แยกความหมายได้	2 ความหมาย
ลม	มีที่ใช้	5	แห่ง	แยกความหมายได้	2 ความหมาย

ฯลฯ

อนึ่ง รายละเอียดเกี่ยวกับความหมายของสัญลักษณ์เหล่านี้ ได้แสดงไว้ในตารางแสดงสัญลักษณ์แล้ว การกำหนดคำที่ใช้เรียกสัญลักษณ์ที่วิเคราะห์ได้ ผู้ศึกษาได้เลือกใช้คำสามัญ - ตัวอย่างเช่น "นางฟ้า" ซึ่งมีใช้ 11 แห่ง ในวรรณกรรมที่นำมาวิเคราะห์ มิได้ใช้คำว่า "นางฟ้า" ทั้งหมด แต่จะใช้ศัพท์อื่น ๆ บ้าง เช่น นางสวรรค์ สาวสวรรค์ นางอมรา นางอัปสร เป็นต้น จะใช้คำว่า "นางฟ้า" แทนศัพท์อื่น ๆ ทั้งหมด คำอื่น ๆ ก็เป็นไปในลักษณะเดียวกันนี้

การกำหนดความหมายของสัญลักษณ์ ได้กล่าวมาแล้วว่าการกำหนดความหมายของสัญลักษณ์จะอาศัยการตีความของผู้ศึกษา โดยยึดบริบทและเนื้อหาของวรรณกรรมเป็นสำคัญ เพื่อให้เห็นวิธีการกำหนดความหมายดังกล่าว จะเสนอตัวอย่างการกำหนดความหมายของสัญลักษณ์ที่สำคัญบางชนิด โดยสังเขป ดังนี้

สัญลักษณ์ "ไฟ" ในความหมายว่า ความกลัดกลุ้มใจ ทุกข์ร้อนใจ วิเคราะห์ได้จากโวหารภาพพจน์ ต่อไปนี้

ผิวเมียบสองคน รักษาอุกทน เป็นคนอัปรีย
 ขาวกินวันหน แค้นจนล้นที่ พ่อแม่สองศรี อกร้อนเป็นไฟ
 เรื่องพระรถเมรี

ตัวอย่างคำประพันธ์นี้เป็นโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ จากเรื่องพระรถเมรี ตอนพรรณาสภาพของเกรณฐีสองผิวเมียบ บิดามารดาของนางหึงสืบสองที่ก้องชากจนลงหลังจากมีลูกสาวถึงสิบสองคน กวีเปรียบเทียบว่า "พ่อแม่สองศรี อกร้อนเป็นไฟ" "ไฟ" ในที่นี้ตีความได้ว่า หมายถึง ความทุกข์ร้อนใจ หรือความกลัดกลุ้มใจ

หรือจากเรื่อง สุบินसानวนเกา ตอนพระยมราชไม่สบายพระทัยเชื่อกันว่า มีผู้คนบนโลกมนุษย์ ไม่ทั้งอยู่ในสี่ธรรม กังคาประพันธ์

โลกบาลอ่านถวายเป็น ผู้หาอุทิศ
 มาสัต์ลักทหทัยกินเมา
 ท้าวพังน้ำใจเงยบเหงา อกคือเพลิงเผา
 เคื่อกร้อนพระทัยไม่สบาย

เรื่องสุบินसानวนเกา

ไฟ หรือ เพลิง จากตัวอย่างดังกล่าว เป็นสัญลักษณ์หมายถึง ความทุกข์ร้อนใจ กลัดกลุ้มใจ เช่นเดียวกัน

สัญลักษณ์ "ไฟ" ในความหมายว่า ความโกรธ ความเกลียดแค้น วิเคราะห์ได้จากโวหารภาพพจน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ปัญจท้าวออกนั่ง ยังทองพระโรงรนา
 ข้าเฝ้าต่างเข้ามา พระราชาโกรธคือไฟ
 เรื่องวันการ

ตัวอย่างจากเรื่องวันคาร์นี กรีนาสัญลักษณ์ "ไฟ" มาเปรียบเทียบกับความโกรธ
ง้าวปัญญาที่มีต่อทหาร ที่ต่างหนีเอาตัวรอดเมื่อออกต่อสู้กับยักษ์สี่เศียร

ในเรื่องพระรถเมรี กรีนาสัญลักษณ์ "ไฟ" หมายถึง ความโกรธ ความ
เคียดแค้น ไว้มากมาย จะนำตัวอย่างความโกรธแค้นของนางยักษ์สนทรา เมื่อพระรถเสนา
รถวีรคกลับมาจากเมืองทวารวดี ดังคำประพันธ์

ฉะนำแค้นคับ	เคียวให้ยับสิ้นแขนขา
ถ้าอยู่พารา	เห็นไม่สาถับแรงกู
ยามก็แลคนใหญ่	กรันวุ่นไขว่แลเท่าหนู
<u>ในใจเหวี่ยงไฟ</u>	แค้นใจกูเป็นนักหนา

หรือ

กังหรีภิเษกสอง	ให้ฉานครองกรุงยักษา
ห่าการวิวาท	ตามท้องตราแม่ให้ไป
สนทราได้พึงสาร	<u>โจรฉานพลาถังไฟ</u>
สารตราให้ไป	ใครคนใดแปลงให้หมัน
	เรื่องพระรถเมรี

เห็นได้ว่า สัญลักษณ์ "ไฟ" จากโวหารภาพพจน์แบบอุปมาทั้งสองตัวอย่าง
ดังกล่าว กรีนาสัญลักษณ์ "ไฟ" ในความหมายว่า โกรธ เคียดแค้น มีใช้ ความทุกข์ร้อนใจ หรือ
กลัดกลุ้มใจ เหมือนตัวอย่างในตอนต้น

สัญลักษณ์ "ไฟ" ในความหมายว่า ความเคียดแค้นภายนอก วิเคราะห์จาก
โวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ จากเรื่องพระรถเมรี ตอนม้า ๆ ของพระรถเสนภักทธาน
พระรถเสนให้เลิกรักนาง เมรี เพราะมีแต่จะนาความเคียดแค้นมาให้ด้วยกลัวว่านาง เมรี
จะมีนิสัยเหมือนนางสนทรา ดังคำประพันธ์

ไปหลงก๊วยพงษ์ักษ์
เอาไฟมาไว้เรือน

มันจะรักสักกี่เดือน
นานไปเหมือนวีสนทรา
เรื่องพระรถเบรี

การกำหนดความหมายของสัญลักษณ์ "ไฟ" ที่กล่าวมาทั้งหมด ผู้ศึกษาถือว่า "ไฟ" เป็นสัญลักษณ์ที่ 3 ความหมาย คือ ความทุกข์ใจ กลัดกลุ้มใจ ความโกรธเคียดแค้น และความเกือกร้อนนายนอก การกำหนดความหมายของสัญลักษณ์ชนิดอื่น ๆ ก็จะอาศัยวิธีการเดียวกันนี้ จะขอเพิ่มเติมตัวอย่างการกำหนดความหมายของสัญลักษณ์ให้เห็นชัดเจนขึ้นอีกบางชนิดดังนี้

สัญลักษณ์ "แก้ว" ในความหมายว่า บริสุทธิ์ สดใสเป็นประกายวิเกราะห์ จากโวหารภาพพจน์แบบอุปมา เรื่องมโนหรานิบาท ตอนพระศุภนเสด็จมาจุติในพระครรภ์พระมารดา กวีพรรณนาว่ามีความบริสุทธิ์ สดใสเป็นประกายจับพระวรกายพระมารดา ดังตัวอย่าง

ลูยังอุทรวรนารก
วรฉัตรชายา

เนาในพระครรภ์
กรัแอร์บแจ่มจับตรร

บาทุโกรธรจันทา
อาทิกยวงมทรงกรรภ
คังมณีโชทิพรายพรรณ
พริ้งก้องกัพระชนนี

เรื่องมโนหรานิบาท

สัญลักษณ์ "แก้ว" ในความหมายว่า สิ่งที่รักหวงมาก วิเกราะห์จากโวหารภาพพจน์แบบนามนัย ในเรื่องพระรถเบรี ตอนพระรถเสนาราพึงถึงนาง เมรีขณะเกินทางผีนางไป ว่า

จ แก้ว ไปแล้วน้องเออ
คั่นเมอมือแก้วหานาง

เป็นน้ำฟ้า ห่อ

• • • • •

• • • • •

.....
 โอแก้วถึงหรีทรีคม
 สะทอนดอนหญับไปบา

.....
 ป่านละบีเจ้าจอน

เรื่องพระรถเมรี

หรือในเรื่องวันการ ตอนเสรมฐิรุโธ กร่ากรวญถึงนางวรลักษณ เปื่อ
 นางเสียชีวิตจากไป ถึงตัวอย่างโวหารภาพพจน์แบบนามนัยว่า

กอดแก้วแล้ววิโย
 โอ้อ้อยอกเส่นหา

กันแวงโศกหลังชลหา
 มารับหึงที่กลีโค

เรื่องวันการ

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่ากวีใช้สัญลักษณ์ "แก้ว" ประกอบ หรือ
 แทนนางที่รัก ซึ่งถือว่าสิ่งรักหวนมากอย่างหนึ่ง

ในเรื่องมโนทราณิยาต กวีใช้สัญลักษณ์ "แก้ว" หมายถึง สิ่งที่มีค่ามากตอน
 พระสุนทรทรงทราบว่า พรานบุญทดกบ์นางมโนห์รา ซึ่งมีความงามมากมาหาๆ ถึง
 โวหารภาพพจน์ออกมาว่า

พระสุนท้าว	ทั้งสกับเล่า	มโนไหวหวั่น
<u>ยินดีถึงไก่อ</u>	<u>มณีโชติพรายพรรณ</u>	ในวิบุรณ สิงกาทบือ

เรื่องมโนทราณิยาต

สัญลักษณ์ "ทองจันทร์" ใช้เรียกนางผู้มีความงาม เช่นโวหารภาพพจน์
 แบบนามนัย จากเรื่องพระรถเมรี ตอนนางสนบนางทั้งสิบสอง เข้าเฝ้าพระรถสิทธิ์
 ครั้งแรก ถึงการประพันธ์

นางเจ้าพาเจ้า	รับไวไปเฝ้า	พระองค์ทรงธรรม
ปางบิณฑไคร	ทอดนัยเบตรณ	รู้ว่า <u>แจ่มจันทร์</u> ดินนัยหักทรบา

เรื่องพระรถเมรี

สัญลักษณ์ "ดวงจันทร์" ในความหมายว่า 'ความเปลี่ยนแปลง' สกฺโส (ใช้กับ
 วิชาพรณ) ปรากฏในโวหารภาพพจน์แบบอุปมา จากเรื่องมโนหรานิบาท ตอนพระสุธน
 เสด็จมาจุติในระแวกพระมารดา เป็นผลให้พระมารดาปีติพรณเปลี่ยนแปลง เพราะบุญบารมี
 ของพระองค์ จึงคำประพันธ์

ตะไจแลบังสา
กัณฑ์จันทร์ เนิ้งบุรณิ

รจนาแจ่มจันตรี
 ปรากฏในบาตุรัง
 เรื่องมโนหรานิบาท

สัญลักษณ์ "ดวงจันทร์" ในความหมาย 'ใบหน้างาม' จากโวหารภาพพจน์
 แบบอุปมา ตอนชมโฉมนางมโนหรานิ ในเรื่องมโนหรานิบาทว่า

วร เกศฉายะยับ
วรยักครุฉกัณฑ์เล่ห์แซ

ปีกแมลงทับทองแปร
 กรรนาคลูกกลีบมาลา
 เรื่องมโนหรานิบาท

สัญลักษณ์ "ดวงจันทร์" อีกความหมายหนึ่งคือ บุคคลที่เฝ้าอยู่ท่ามกลาง
 มริวาร ดวงจันทร์ ในความหมายนี้จะต้องปี ดวงดาวเข้ามาประกบด้วย ดังตัวอย่าง
 โวหารภาพพจน์แบบอุปมา จากเรื่องพระรถเมรี พระนางนางทศนารี ซึ่งประทับอยู่
 ท่ามกลางพระสนมทั้งหลายว่า

นั่ง เฝื่อนแท่นทอง สาวสนบทั้งผอง หมอบเฝ้าเรียงรัน
คือกัณการา ล้อมวงพระจันทร์ วิเสกโนนนั้น แต่งโภชนาหาร
 เรื่องพระรถเมรี

จากตัวอย่างเดียวกันนี้ ดวงดาว(การา) ก็จะเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายว่า
 ผู้เป็นมริวาร

สัญลักษณ์ "ดอกบัว" เป็นอีกชนิดหนึ่งซึ่งมีที่ไ้้นมาก ขอแสดงตัวอย่างการ
 วิเคราะห์บางความหมายดังนี้

ดอกบัว หมายถึง ผู้หญิง วิเคราะห์จากโวหารภาพพจน์แบบอุปมาสัญลักษณ์ จาก

เรื่องมโนหรานิมาต ตอนพระสุธน สุกขาโง้งนำวชิระใจ ให้นางบโนหร่า รับถวายรัก
ของพระองค์ว่า

<u>เจ้าถือโกเบศ</u>	จากสากเรศ	ชูชอนบช	
สุรียด้องต้องพาน	กลีบกำพรามพร	พุ่งชานมานแฉ่	หรือจันทน์แมลงภู่

เรื่องมโนหรานิมาต

หรือใช้สัญลักษณ์ ดอกบัว ในความหมายว่า นบนาง ปรากฏในโวหาร
ภาพพจน์แบบอุปมา จากเรื่องมโนหรานิมาต ตอนพระสุธนกล่าวกรวญในทำนองนิราศเมื่อ
ออกเดินทางตามนางบโนหร่า ถึงกำแพงพัน

ปางพระศรีสุธน	ยกบุจลินทร์ชไมวา
บงกชปรากฏตา	ถึงนบนางกลิ้งเกล้าสน
<u>เกสรรัง เกลา</u>	ระวูไรวรรณเรืองรบย์
เห็นกลีบขาลับขม	ชกชวยชอคลังกรรนา

เรื่องมโนหรานิมาต

นอกจากจะใช้สัญลักษณ์ "ดอกบัว" หมายถึง นบนาง แล้ว ก็ยังใช้สัญลักษณ์
เกสรดอกบัว และกลีบดอกบัว ในความหมาย เส้นผม แฉ่ ใบหู ขอบนางอีกด้วย

สัญลักษณ์ "ดวงตา" หมายถึง สิ่งที่รัก ห่วงแหม่มาก (บุตร ธิดา บพเตศ)
ปรากฏอยู่มากถึง 9 ครั้ง เช่น จากโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ เรื่องวันการ ตอน
พระนางกันขบาลาว่ากรวญ เมื่อนางวันการจะจากไปอยู่กับวันการ ถึงกำแพงพัน

โอ้ว่า <u>ดวงเนตร</u> แม่	แต่นี้แหละจะจากไกล
โอ้โอ้ <u>เจ้าดวง</u> ไ	ไปไกลแม่มิเห็นกัน

เรื่องวันการ

นอกจากสัญลักษณ์ "ดวงตา" หมายถึง สิ่งที่รักห่วงแหม่มากก็แล้ว ธิดา แล้ว
ตัวอย่างนี้ ก็ยังใช้สัญลักษณ์ "ดวงใจ" ในความหมายเดียวกันอีกด้วย

สัญลักษณ์ "นางฟ้า" ปรากฏอยู่ถึง 11 แห่ง แต่ใช้ในความหมายเกี่ยวกับหมก
ก๊อตหมายถึง หญิงที่มีความงามตามอุดมคติ เช่น ถ้วยอย่าง โวหารอุปมา จากเรื่อง
มโนหรานิมาต ตอนชมความงามนางมโนห์ตา เมื่อเข้าเฝ้าท้าวอาทิตย์วงศ์ว่า

เสด็จจรย่างเปื้องยุรหงส์ โดยกิริยาทรง

พระมรยากลินดา

กัณนางวปัสสรวา

ถึงกรามมาหา

อาทิตย์อัสดงราวี

เรื่องมโนหรานิมาต

หรือจากเรื่องวันการ กอนทายายอนชบก็ใจว่าวันการได้เบียงาบ เป็นโวหาร
ภาพพจน์แบบอุปมาว่า

กัณจบทบมือฮา

นั้นนางสาक्षाณูมัน

ได้เมียราวนางสรวรภัก

วันอุกฤษฏ์วันการ

เรื่องวันการ

สัญลักษณ์ "พระอินทร์" ใช้ในความหมายว่า บุรุษที่มีความงามตามอุดมคติ
เพียงความหมายเดียว ปรากฏอยู่ถึง 11 แห่ง เช่นเกี่ยวกับสัญลักษณ์ "นางฟ้า"
กัณถ้วยอย่างโวหารภาพพจน์แบบอุปมาจากเรื่องพระรถเมรี กอนชาวบ้านกล่าวชมความ
งามพระราเสน เมื่อไปเล่นสว้บ้า ถึงกาประพันธ์

เห็นทรงองค์พระรา

งานปรากฏแก่หูกา

คือองค์อามรินทรา

ดบากฟ้าบาแก่เมืองบน

ทรงโฉมวิไลลักษณ์

ดูพระพักตร์ก็ผิดคน

เทวัญในชั้นบน

มีใจกนไ้เมวมพ

เรื่องพระรถเมรี

และจากเรื่อง เกี่ยวกับอีกตอนหนึ่งว่า

พระองค์ทรงม้า

ทรงฤทธิ์พิศกา

มาอุกฤษฏ์ไผ

ลูกพองามัก เห็นประจักษ์แก่ใจ - ก๊อองกั๊ตฮันย เจ้าไกรยกริงนา
เรื่องพระรถเมรี

สัญลักษณ์ "เสือ" ใช้ในความหมายว่า ผู้มีอำนาจเหนือกว่า มักจะใช้คู่กับ
สัญลักษณ์ "เนื้อ" หมายถึงผู้ป้อนาจต่อยกว่า หรือใช้ในความหมายคู่กัน เปรียบ
เทียบชายกับหญิง เช่นตัวอย่างโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ในเรื่อง มโนหรานิมาต ตอน
พระชนกกล่าวแก่นางมโหรีว่า ในภานองว่าไปอาวอดใจได้เมื่ออยู่ใกล้ชิดคนางมโหรี
ถึงคาประพันธ์

เจ้าหรือก๊อเนื้อ ตกในเงื้อมเสือ ไกรห่อนละชาย
น้ำผึ้งใกล้ลม มธุรสพองบาย หญิงถกมือชาย หรือกลายเสน่ห์
เรื่องมโนหรานิมาต

ตัวอย่างกาประพันธ์ดังกล่าวนี้ นอกจากจะวิเคราะห์ได้ว่า 'เสือ' ก็คือผู้มีอำนาจ
เหนือกว่า (ผู้ชาย) และสัญลักษณ์ "เนื้อ" ก็คือผู้มีอำนาจต่อยกว่า (ผู้หญิง) แล้ว ยังมี
สัญลักษณ์ "งู" และ "น้ำคาล" เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ผู้ชาย และ ผู้หญิง อีกด้วย
สัญลักษณ์ "งู" กับ "กา" มักใช้คู่กัน ในความหมายว่า ความสูงศักดิ์
และความต่ำต้อย วิเคราะห์จากโวหารอุปลักษณ์เรื่องพระรถเมรี ตอนนางหึงบิณฑ
กรามพูดว่า บางไม่คู่ควรกับ พระรถสิทธิ์ ถึงคาประพันธ์

ท้าวก๊อหงส์ทอง ข้าทั้งสิบสอง นี่หรือก๊อกา
เกียงคู่กายหงส์ ผิดวงศ์หงสา กาเกียงคู่กา วงศาเดียวกัน
เรื่องพระรถเมรี

สัญลักษณ์ "ราชสีห์" หมายถึง ความมีฤทธิ์เดชอำนาจ พลังกำลัง ความสามารถ
วิเคราะห์จากโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ เรื่องมโนหรานิมาต ตอนท้าวทุมพรและอำมาตย์
ราชบริพาร สรรเสริญศักดิ์ของพระสุธนว่า "ก๊อทั้งไกรสร" ที่สามารถเอาชนะการประลอง
ได้โดยตลอด ถึงคาประพันธ์

หุ้บหมิ่นเกล้า มาทงข้าเฝ้า เสนามุขมายุ
 องจักรเทวี มุกทีรณารด านาประธวรานภร ารังพร้อมยอกร
 ธรรมเจริญศักดิ์ ันอวยวร าร้องสวฤการฯ
 บุษย์เลศไกร ก้องไกรสร หมู่วิทยาธร นรชนสยงเกียรติ
 เรื่องบโนหรานิมาศ

สัญลักษณ์ "ราชสีห์" ยังหมายถึงลักษณะท่วงทีสง่างาม ทั้งโวหารภาพพจน์
 แบบอุปมา การกล่าวถึงวงศ์ท้าวของพระสุณ พระประทับยืนเกรียงยิงธนู ทั้งกาประพันธ์
 พระศรีสุนัขว น้อมเกียรติเกล้ากราบปวงนางก
 เสกจวดยืนกลาง จักรวรรดิภิรมยา
กั๊วราชสิงโต ถิโศมมบรรพต
 ทรงสนวินทนา เพื่จักยิง ไ้กระดา
 เรื่องบโนหรานิมาศ

สัญลักษณ์ "นกการเวก" และ "นกกาเหว่า" หมายถึง เสียงโห่เราะ
 วิเคราะห์จากโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ เรื่องบโนหรานิมาศ กอนมราชมัตถรนา
 ทวามนางบโนห์รา ให้ท้าวอาทิตย์วงศ์ทั้ง ไ้กล่าวถึงเสียงของนางว่าไพเราะมาก
 ทั้งกาประพันธ์

ทวนองกล้องแก้ง เจวบาง วนพิศทั้งนาง
กระเวกกระเหว่า ขานขึ้น
 เรื่องบโนหรานิมาศ

สัญลักษณ์ "รายน้ำ" ใช้ในทวามนางบโนห์รา ทวามไม่แน่นอน เชื่อไม่ได้
 ปรากฏในโวหารภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ จากเรื่อง ระรตเมธ ทอนนางเกาศักดิ์พอกว่า
 เมื่อพระรตสิห์ทรงสำนักนิลและ เสกจวดยาบริบทกลับเมือง ทั้งกาประพันธ์
 เจ้าอย่าชู่เกื่อง เจริญกลับเข้าเมือง กรองกรุงนกร
 ที่เกอ์ทก้องหัด มารับทวงสมร กลับไปนกร อยู่ไปนภา

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	สัญลักษณ์	ความหมาย	จำนวนครั้งที่ใช้
	ไก่อ่ป่า	ชาวป่า ชาวชนบท	1
	ไก่อ่บ้าน	ชาวเมือง ชาววัง	1
9	ชนจาบรี	เส้นผม (งาบ อ่อนนุ่ม)	1
10	ขมิ้นกับปูน	ไข่มุกกัน	1
11	ขวัญเภา	คนรักยาก (ลูก)	1
12	ขวัญเมือง	นางรักยาก (แม่)	2
13	ขอกางเกง	หญิงงาม	2
14	เข้กลักขู	การ เบียดเบียนกัน (ลูกเลี้ยงกับแม่เลี้ยง)	1
15	ไธ่ชา	ความขาว ของขาว	1
16	เขา ภูเขา	ความสูงชัน	1
	เขาพระสุเมรุ	ความขมขื่นแข็งแรง	1
17	ขี้กาบ	ความรวนเร ไข่ม้วนวน เชื่อไม่ได้	1
18	กล่ำ	ความรุนแรง	1
19	กวางเฒ่า	กวางเถร กุร้าย	1
20	จอมขวัญ	นางรัก (แม่)	1
21	จักร กงจักร	อำนาจ ความยิ่งใหญ่	1
	จักรณีน	ความเร็ว ว่องไว	1
22	จันทร์ กวงจันทร์	เรือนางผู้มีกวางงาม	10
		ความเปล่งปลั่งสดใส	1
		ใบหน้างาม	5
		บุคคลที่เฝ้าท่ามกลางบริวาร	3

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	สัญลักษณ์	ความหมาย	จำนวนครั้ง ที่ใช้
23	จาก จากบุงหลังคา	ผู้ให้ความรู้แบบ (ดาบ)	1
24	ใจ ดวงใจ	สิ่งที่รักทรงแทนมาก (บุตร)	1
25	ข้าง เนือก	ผู้บัญชาการสูง (กษัตริย์)	1
26	ชีวิต	สิ่งที่รักทรงมาก	1
27	เผ่าหัว	คนแก่ที่มีเล็ดเลี่ยนมาก	1
28	คอกฟ้า	หญิงผู้สูงศักดิ์	1
29	คอกไม้	ผู้หญิง	2
	กลืนคอกไม้	กลืนผม	1
30	การ	ความโชติช่วง ประกายงงาม	2
		ผู้เป็นมริวาร	3
31	กันข้าว	สิ่งบีบ	1
32	กันหญา	สิ่งไร	1
33	ก้นไม้	ร่างกายมนุษย์	1
34	ตา กวงตา	สิ่งที่รัก ดวงแทน (บุตร ธิดา บเชล)	9
	แก้วตา	ผู้หญิง	2
	ตาเนื้อทราย	ตางาม	2
35	ตาข้าว	สิ่งทาสายอิสรภาพ	1
36	ทุกตา	อาการนิ่งเฉย ปราศจากความรู้สึก	1
37	แดงกวาทรามเหนาะ	ผู้หญิงเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น	1
38	แตงตา	หญิงที่มีเล็ดเลี่ยนมาก	1
39	เก่า หลังเก่า	ความวณวน (เท้าผู้หญิง)	1
40	ถ่านไฟเก่า	คนที่เคยมีสัมพันธ์สาวทักกันมาก่อน	1

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	สัญลักษณ์	ความหมาย	จำนวนครั้งที่ใช้
41	เดาวัลย์	วงแหวนผู้หญิง	1
42	ทศกัณฐ์	กษัตริย์	1
43	ทอง	ทองแดง	2
		ทองเหลือง	5
	ทองหล่อ	บุรุษรูปงาม	3
44	ท้าวทศรถ	ปิตุมาชิกใหญ่	1
45	เทวคา	บุรุษที่มีความงามตามอุดมคติ	4
46	เทียบ แสงเทียบ	ปัญญา	1
	ลาเทียบ	นิเวศ	3
47	ทะเล มหาสมุทร	วิหิงสการ การเวียนว่ายตายเกิด	1
48	นก นกหัวไป	ความมีอิสรภาพ	1
	นกในกรงขัง	การขาดอิสรภาพ	1
	นกการเวก	เสียงโหยหวน	3
	นกกาเหว่า	เสียงโหยหวน	1
49	นางฟ้า	หญิงที่มีความงามตามอุดมคติ	11
50	น้ำ แม่น้ำ, น่านอง	ความอุดมสมบูรณ์	2
	ลายน้ำ	ความไม่แน่นอน	1
		น้ำตา	2
	น้ำหัวไป	ความเย็น ชุ่มฉ่ำ	1
51	น้ำตาล (น้ำตาลโตนด)	ผู้หญิง	5
		การบูชาไฟระอ้อนหวาน	3
52	น้ำเต้า (ผักทอง)	หญิงที่เริ่มเข้าสู่วัยสาว	1
	ทราวมแดง		

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	สัญลักษณ์	ความหมาย	จำนวนกริ่ง ที่ใช้
53	มุ่น	ความอ่อนนุ่ม นวลเนียน	1
54	เนื่อ (เนื่อกับเลื่อ) เนื่อเน่า	ผู้ที่ตกอยู่ใต้อาณาจ ผู้หญิง ความชั่ว	7 1
55	นิ้วหัวแม่มือ	เล็ก ขนาดเล็กมาก เปรียบเทียบกับ สิ่งอื่น	1
56	บัว คอกบัว คอกบัวตูม	ผู้หญิง หญิง เรียบ เข้าตัวเรียบร้อย	8 1
		นงนาง	1
	คอกบัวบาน	ไบหน้าฉิมเอิบ เบิกบาน	2
	กลีบบัว	ไบหู	1
	เกสรคอกบัว	แม่ผมผู้หญิง	1
57	บ่าง	พันธุคุณพิบ ฉัตราย	1 1
58	ปลา ปลาวมปลัก	ความเกื้อกร้อน ไกล่ตาบ	1
59	ป่า	ความเจียมสงัด เบียดเยื้อง	1
	ป่าช้า	ความวังเวง น่ากลัว	1
	ป่าหิมพานต์	ความไกล ถิ่นลาง	1
60	ปิ่น	พระมหากษัตริย์	7
	ปิ่นภพ	พระมหากษัตริย์	6
	ปิ่นไฉฏฐ์	พระมหากษัตริย์	1
61	มุ่น	สิ่งที่ถูกลิ้ม จาภัพ	1
62	ผ่านฟ้า	ระบมหากษัตริย์	2
63	ผี	ผอม ทรากศพ	2 7

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	สัญลักษณ์	ความหมาย	จำนวนครั้ง ที่ใช้
64	ฝน	น้ำตา	2
65	ประกาย	ผู้เบียดเบียน นากวามเคียดแค้น ให้	2
66	พระแก้ว	พระมหากษัตริย์	4
67	พระจอมโมลี	พระมหากษัตริย์	1
68	พระทอง	พระมหากษัตริย์ พระมเหสี	6
69	พระบาท	พระมหากษัตริย์ พระมเหสี	4
70	พระพาย	ผู้บอกข่าว	2
71	พระนารายณ์	บุรุษที่มีความงามตามอุดมคติ ผู้มีฤทธิ์เดช	1 2
72	พระพันปี	พระมหากษัตริย์	2
73	พระอินทร์	บุรุษที่มีความงามตามอุดมคติ	11
74	พิณเสน	สิ่งที่ยิ่งใหญ่กว่า	1
75	ไฟ	ความกลัดกลุ้มใจ ทุกข์ร้อนใจ ความโกรธ เกียจคร้าน ความเคียดแค้นภายนอก	15 26 2
76	ภูธร	พระมหากษัตริย์	2
77	ภูบาล	พระมหากษัตริย์	1
78	ภูปี	พระมหากษัตริย์	1
79	มค (มกกับน้ำตาล)	ผู้ชาย	4
80	มนเฑียร	ราชสมบัติ	2
81	มะม่วงขมเผาะ	หญิงที่เริ่มเข้าสู่วัยสาว	1

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	สัญลักษณ์	ความหมาย	จำนวนครั้ง ที่ใช้
82	บาร	สิ่งที่ชักชวนการศาคี	1
83	เบม	ความมั่งคั่ง	1
	เบมบังจันทร์	อัมฤต	1
84	เบบง	ผู้ชาย	4
85	เบวกับหนู	เบ้เลี้ยงกับลูกเอ็ง (ไม่ถูกกัน)	1
86	เบื่อง (การวิ่ง เบื่อง)	สิ่งที่ทำสูงสุด	1
87	ไม้นุ	สิ่งไร้ค่า	1
88	ร่มโพธิ์ทอง	สามี	1
89	รังกา	ความรกรุงรัง	1
90	ราชสีห์	ความปึกแผ่น อดทน	5
		ลักษณะทางที่สง่างาม	4
91	ราชูกับพระวิมหาร	เบ้เลี้ยงกับลูกเลี้ยง (ไม่ถูกกัน)	1
92	รับไร	เล็กน้อย เล็กมาก	1
93	เรือ เรือสำเภา	แก่งก้าง ไปไม่ถึงจุดหมาย	1
	เรือหาง	ผู้ตาย ไปปีศาจตกใจ	1
	เรือผู้	ร่างกายที่ทรุดโทรม	1
94	ลบ	ความเร็ว	3
	ลบปาก	การพูด	2
95	ลั่น	การพูด	4
96	ลูกชู้กา	คนหน้าซื่อใจคด	1
97	ลูกนก	เด็ก	1
98	ว้ายฟ้า	เหาะ	1

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	สัญลักษณ์	ความหมาย	จำนวนครั้งที่ใช้
99	วิบาบ	สิ่งมีค่าที่มุ่งหวัง	2
100	แว่น	แสงสว่าง	1
101	ว้าว	ความใจ ไม่รู้เท่าทัน	2
	ว้าวใหม่เกลือบใหม่	คู่บารมีใหม่ หนุ่มสาวแรกพบความรัก	1
102	กร	ความรักปักใจ	1
	กรมภ์อก	ก๊ากงาน	2
103	กรรกร	เบื้องไม่ฝัน ก็แค้นแห่งความสูง	4
104	สุาก	เงียบเลย ไข่มุกอะไร เกิดขึ้น	1
105	สามโลก	ความกว้างใหญ่ไพศาล	1
106	สาสี่	ความขาว เน้นนวล (ผิว)	1
107	เส้นผบ	น้อยที่สุด เล็กน้อย	1
108	แสงประหล	พระธรรม	1
109	เว	ผู้มีอำนาจเหนือกว่า (ผู้ชาย)	9
	เว	แบ่เสี่ยงกับลูกเลี้ยง (ไม่ลูกกัน)	1
110	หง	รูปทรงสง่างามได้สัดส่วน	2
		ความสูงศักดิ์	3
		ท่าเดินสง่างาม	4
111	หนอง (อกเป็นหนอง)	ความซอซำใจ	1
112	หมอกกวัน	ความสุข กว เมกส์ทุกสิ่ง	1
113	หิ้งห้อย	ก้อยมีปัญา อานาจน้อย	1
114	เหยี่ยว	ผู้ใช้ความเข้มแข็งผู้อื่น	1
115	แหวน	ผู้หญิง	1

ตาราง 1 (ต่อ)

ลำดับที่	สัญลักษณ์	ความหมาย	จำนวนครั้งที่ ใช้
116	หัวแหวน	สามี	1
	เงาวัดีย์	นางที่รัก	1
	สัญลักษณ์ 116 ซีก	จำนวนความหมาย 168	397 ครั้ง

การวิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์โดยวิธีการที่ส่งตัวเองมาข้างต้น และสรุปผลทั้งหมดในตารางสัญลักษณ์นี้ เป็นการค้นหาคำความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็น สัญลักษณ์ ซึ่งทั้งพืช สัตว์ วัตถุสิ่งของ แร่ธาตุ ปรากฏการณ์ธรรมชาติเทพเจ้าต่าง ๆ รวมถึงกาและจำนวน ฯลฯ นอกจากจะทำให้ทราบความหมายแล้ว ยังช่วยให้มองเห็น ความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ที่ไว้กับความหมายได้เห็นความนิยมหรือความยากน้อยของสัญลักษณ์ แต่ละชนิดที่ควิใช้ ซึ่งเป็นผลให้มองเห็นค่านิยมบางประการจากการใช้สัญลักษณ์ที่สำคัญ ๆ ซึ่งผู้ศึกษาจะนาบาอภิปรายสรุปให้เห็นเด่นชัดดังต่อไปนี้

สัญลักษณ์ที่มักบ่งจะ เค้นเป็นคติเสมอ

สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์ได้ส่วนใหญ่เป็นสัญลักษณ์ตามแบบแผน ซึ่งมีไว้อยู่ทั่วไปใน วรรณคดีแบบฉบับ ส่วนสัญลักษณ์ที่มักบ่งจะ เค้นเฉพาะตัว มีอยู่เพียงเล็กน้อย ได้แก่

สัญลักษณ์ "กริช" ซึ่งไว้ว่า "กริชมรกต" ในความหมายว่า "เจิมปากเพราะ ความรัก" เป็นสัญลักษณ์ที่เด่นไม่แพ้ในวรรณคดีไทย ส่วนมากจะไว้ว่า "สรบถอก" ในความหมายเดียวกันนี้ สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ปรากฏในเรื่องพระราชนิพนธ์ ตอนนางเมรี มีความเร้าใจใจเหมือนกริชมรกต เมื่อรู้ว่าพระราชนิพนธ์นี้บางไป จงคาประพันธ์

นางซังโหรทูลกิจ
ตายเป็นขอเห็นหน้า

คือคังกริชปักดูรา
อย่างถูกระไรข้างจะไป
เรื่องพระรถเมรี

สัญลักษณ์ "ไข่มุก" ในความหมายว่า "ความขาว" ก็ไม่ปรากฏในวรรณคดีไทย
ส่วนมากจะใช้ "ดอกมะลิ" หรือ "สาลี" ในความหมายเดียวกันนี้ ตัวอย่างสัญลักษณ์
"ไข่มุก" ปรากฏในเรื่องวันการว่า

ขาวขาวราวไข่มุก แสงแล้วหมดพาฝันนอน
ถวายแก่แม่ดวงสมร บรอนงค์ทรงสวยพลัน
เรื่องวันการ

สัญลักษณ์ "จากมุงหลังคา" ในความหมายว่า "สามี" ก็ยังให้ความร่มเย็นแก่
กรอบกรว มีลักษณะเด่นของความหมายซ้ำเจ็ดมาก ปรากฏในตอนนางสุภาภี พระรถเมรี
พระคุณของขุนเนนสาธิตสามีของนางว่า "ก็จากมุงหลังคาเรือน" จากเรื่องสุบินสำนวนเก่า
ว่า

พระคุณเป็นที่สูง ก็จากมุงหลังคาเรือน
ร่มฝนตะวันเกื้อน ใค้อยู่กินสุขสราญ
เรื่องสุบินสำนวนเก่า

สัญลักษณ์ "แตงกวา" และ "น้ำเต้า" (จักทอง) ที่ใช้ว่า "แตงกวาหรรณพ" และ
และ "น้ำเต้าหรรณพ" หรรณพะ ชื่อของผลไม้จะเป็นผักจิ้ม หรรณพ
ก็ขนาดพอเหมาะ जानามาแกง ไม่อ่อนแก่จนเกินไป สัญลักษณ์นี้ใช้ในความหมายเดียวกับ
"มะม่วงขบเผาะ" หรือ "วัยขบเผาะ" ที่หรรณพความหมายกันโดยทั่วไปว่า หมายถึง
วัยสาวแรกเริ่ม เป็นสัญลักษณ์ที่เด่นชัดแตกต่างไปจากที่เคยพบอยู่ทั่วไป ถึงตัวอย่าง
นางทองสาบารคานางรังไรพูดถึงลูกสาวตนเองว่า

ก็มะม่วงขบเผาะ แตงกวาหรรณพ น้ำเต้าหรรณพ
ปล้ำเลี้ยงลูกมา ว่าจะกินหมูแตง กรีนเขามาแหร่ง ห่วงไว้คาไร
เรื่องนายกัน

สัญลักษณ์ "วัวใหม่เกรียนใหม่" ในความหมาย "หนุ่มสาวแรกเริ่มมีความรัก หรือ หนุ่มสาวที่เพิ่งแต่งงานใหม่" มีความเด่นชัดในก้นการสื่อสารมากในทางที่ว่า ยังไม่เคยมีประสบการณ์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ไม่กักรหาอะไรก็กลัวความวุ่นวาย ก็กะนอง มากนัก การใช้สัญลักษณ์เปรียบเทียบกับนางบโนห์รา ซึ่งยังไม่เคยมีประสบการณ์ ในก้นแรกต่ออีกเบกว่า

วัวใหม่เกรียนใหม่ จะมันทุกไผ่ ทุนทรายโยกกา
ให้รู้หลัง กาดังวัวเขา โฉมเจ้าบโนห์รา แยมยดภิปราย
ข้าเป็นชาวป่า กิรปักบา ตรารุ่นกาย
ขึ้นมาเพียงนี้ ยังไม่ช่าย เกลียบกสิงกกลาย ไก้อักฉายอาตมา
เรื่องมโนหรานิมา

สัญลักษณ์ "ขี่ควาย" หมายถึงความไม่มั่นคงแน่นอน เชื่อใจได้เป็นสัญลักษณ์ ที่ใช้ต่างไปจากวรรณคดีไทย ส่วนใหญ่จะใช้สัญลักษณ์ "โคคน" ในความหมายเกี่ยวกับนี้ ถึงหัวอ่าจจากเรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์ ตอนนายไกร เพื่อนของสุทธิกรรมกุมาร ปฏิเสธว่าไม่เคยรู้จักสุทธิกรรมกุมารมาก่อน และบอกแก่ผู้ถามว่า ช่วงกาพูดสุทธิกรรมกุมาร ไม่ได้ ถึงกาประพันธ์

จักให้ช้างลอยชั่วตาบ เจ้านี่ขี่ควาย
พออย่าเชื่อกาบ้าน

เรื่องสุทธิกรรมชาดกคากาพย์

สัญลักษณ์ "ตุ๊กตา" ใช้ในความหมายว่า "นึ่งเฉย ปราศจากความรู้สึกล" ส่วนใหญ่ในภาษาพูดทั่วไปมักจะใช้ "ตุ๊กตา" เป็นสัญลักษณ์หมายถึงความน่ารัก โดยเฉพา ความน่ารักของ เด็กเล็ก ๆ เช่นกล่าวว่า "เด็กคนนี้น่ารักยิ่งกะตุ๊กตา เป็นต้น

● เกรียน กือ เกรียน

ตัวอย่าง ที่ถูกตา ในความหมาย ปี้งเฉย ปรากฏในเรื่อง พระ รถมณี ตอน
พระราชนิพนธ์ วิจารณ์ เกาศักดิ์ โดยไม่ได้อธิบายไว้ว่า "ก็ยังไม่จ้องอดทนก็กับนางว่า

เกิดหูเกิดตา ว่างเปล่า ว่างเปล่า ไม่มีอะไร
จับคนกวักตา เรียบมาต่อใคร แก่ก่อนแก่ไร ไปใครพูดจา
พระ รถมณีนาง เอาจึงเท้าทาง เหมือนอย่างที่ถูกตา
จะหาทางพบ เกรงพระถูกยา เมืองพระวิเศษรา เจ้าฟ้าตรีธรรม
เรื่อง พระ รถมณี

ตัวอย่าง สัญลักษณ์บางชนิดที่แสดงมานี้ เห็นได้ว่า สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหาร
ภาษาเช่น ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ นั้น นอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ต่างแบบ
แล้ว การใช้ก็มีการ ใช้สัญลักษณ์ที่มีลักษณะ เดียวกัน คำที่เรียกว่า สัญลักษณ์เฉพาะบุคคล
อยู่ด้วย แม้จะไม่มากนัก ก็เพียง จะที่แสดง ได้เห็นความคิดที่เร้าสร้างวรรณคดีในงาน
การใช้สัญลักษณ์ของกวี

ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของสัญลักษณ์กับตัวสัญลักษณ์ที่ใช้

กล่าวมาแล้วในตอนที่แล้ว สิ่งที่น่าสนใจเป็นสัญลักษณ์ที่จะมีความสัมพันธ์กับ
ความหมายของสัญลักษณ์อย่างใกล้ชิด คืออาจจะมีความเหมือนหรือคล้ายกันในรูปทรงหรือ
ในคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงระหว่างสัญลักษณ์กับ
ความหมาย อันจะเป็นผลได้เข้าใจ สัญลักษณ์ใดถูกต้องชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นในการกำหนด
สัญลักษณ์นั้นในแต่ละครั้ง กวีจะต้องอาศัยการวางกับบ้านต่าง ๆ เป็นแนวเทียบเพื่อ
กำหนดความหมาย ซึ่งแยกกล่าวได้หลายประการดังนี้

1. ความสัมพันธ์ในด้านรูปร่าง รูปทรง ขนาด น้ำหนัก สี และอื่น ๆ
ที่ปรากฏให้เห็นภายนอก เช่น

ภูเขา เป็นสัญลักษณ์ มีความหมายว่า ความหนัก ความสูงชันนัก ปรากฏอยู่ใน
ในเรื่องมโหฬารนิบาต ตอนนางมโนห์รา ถึงความกับพระดาบสไว้บอก พระมารดา ถึง
การประพันธ์

บอกว่าข้าเจ้า ทรานไฟรเวเต้า ปัญจนกร
 อยู่ดีเสมอนี้ ทุกข์ยิ่งดังขร อย่าให้บารกร ขึ้นก่อนทางไป
 เรื่องมโนหรานิบาท

ก็ว่าด้วยความสัมพันธ์กันน้ำหนักมากาหนดความหมายเชิงเปรียบเทียบ ระหว่าง
 ความหนักหน่วงของความทุกข์ กับ ความหนักของภูเข

เขื่อน เป็นสัญลักษณ์ มีความหมายว่า น้อย เล็กน้อย ปรากฏอยู่ในเรื่อง
 มโนหรานิบาท ก็กล่าวเปรียบเทียบว่า ความรักที่ระสຸນปีติของบิณฑรา ไม่เคย
 เลือนหายไปเพียง "ถึงก้อยเทศา" เป็นการใช้ เทศา หรือ เขื่อน ในความหมายว่า
 น้อย ถึงการประพันธ์

สุนะเสฏฐ รักมรรคมโน รานารถรวมปราง
 แน่นพิพวาย ภิไกรกลาง หมองหมู่ไวยาง ถึงก้อยเทศา
 เรื่องมโนหรานิบาท

ตัวอย่างสัญลักษณ์นี้ ก็ว่าด้วยความสัมพันธ์กันขนาดรูปร่าง ความเล็กของ
 เขื่อนเป็นเครื่องหมายของความหมายว่า น้อย หรือ เล็กน้อย

น้ำนอง, ยมน้ำ ก็ใช้เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ความงังกั้ง มากมาย เป็น
 การกำหนด ความหมายโดยอาศัยความสัมพันธ์กับปริมาณ ก็ว่าด้วยปริมาณของน้ำซึ่งไหล
 มากมายเป็นแนวเทียบ ถึงตัวอย่างจากเรื่องสุบินสามวณเก่า ตอนญาติพี่น้องให้
 สุบินกุมารในวันหาขวัญว่า

ให้อายุเจ้า ยืนร้อยชวบเข้า ปราศจากโรค
 จาเวญความสุข ทุกวันเวลา สมบัติอันมา ถึงก้องน้ำนอง
 เรื่องสุบินสามวณเก่า

นอกจากตัวอย่างที่วิเคราะห์มาแล้ว สัญลักษณ์ที่ปรากฏสัมพันธ์กับความหมาย
 กันรูปร่าง รูปทรง ขนาด สี และอื่น ๆ ที่ปรากฏให้เห็นภายนอก ที่ปรากฏใน
 วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ยังมีอีกมา

2. ความสัมพันธ์ในด้านคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งตรงกัน หรือใกล้เคียงกัน
สัญลักษณ์ในลักษณะดังกล่าวนี้ ได้แก่

บัวง เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง พันธ ผูกพันใจ ความห่วงกังวล ปรากฏใน
เรื่องพระรถเบรี ตอนพระรถเล่นกรามทูลพระมิดว่า พระองค์มีพันธะมีความเป็นห่วง
กังวลพระมารดา มีทรมานว่าจะเดินทางไปเมืองดาวิน ตามรับสั่งใดอย่างไร ถึงตาประหาร

ปักนั้นพร กุมาร หึงพร โองการ กรามกรามทูลไท
บิการศรัใจ โปร่งให้ลูกไป เป็นห่วงหัวใจ ค่ายพร มารดา
เรื่องพระรถเบรี

คุณสมบัติที่ตรงกันระหว่างสัญลักษณ์ กับ ความหมาย ดังกล่าวนี้คือ เป็นสิ่งที่
ผูกมัดเหมือนกัน บัวง เป็นเครื่องผูกมัดสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นรูปธรรม กิจฉานุภพ ชาตินี้มา
ใช้กับนามธรรม ก็สิ่งที่ผูกมัดใจ ก็ความห่วงกังวล พันธะผูกพันใจ

หนอง (อกเป็นหนอง) เป็นสัญลักษณ์มีความหมายว่า ความทุกข์ชอกช้ำใจ
ปรากฏในเรื่องพระรถเบรี ตอนนางเบรีกราครวยถึงท้าวทนต์รพ ซึ่งถูกท้าวทนต์
ฆ่าตายว่า

ลูกเอ๋ยอกแม่เป็นหนอง จะให้รำรัง
แต่นี้จะเฝ้ารำของแล้วลูกอา

เรื่องพระรถเบรี

คุณสมบัติตรงกันที่กวีนำมาใช้เป็นตัวกำหนดความหมายของสัญลักษณ์คือ "สิ่งที่ไม่
ให้เกิดความเจ็บปวด" หนอง โดยปกติจะเป็นสิ่งที่ไม่ทำให้เจ็บปวดทรมาน เป็นรูปธรรม
กวีนำมาใช้เป็นนามธรรม ก็ความทุกข์ ความชอกช้ำใจ

ลูกช้ำ เป็นสัญลักษณ์ มีความหมายว่าคนหน้าซื่อใจคด ปากกับใจไม่ตรงกัน
ปรากฏในเรื่องพระรถเบรี ตอนนางยักษ์พาเรา แสร้งพูดจาหวานล่อให้พระรถเล่น
หลงเชื่อว่านางปีความรักตัวพระองค์ ถึงตาประหาร

แม้จะได้เจ้ากรมบุรี เปื่องวังหึ่งนี้
 ประสิทธิ์แก่ระดูยา
 บารร่ายจะใคร่รักษา ถึงลูกข้า
 งามนอหน้าชบชบใน

เรื่อง วรรณเมธี

คุณสมบัติตรงกันที่ควินามาใช้เป็นตัวกำหนดความหมายของสัญลักษณ์คือ "ลักษณะ
 ภายนอกกับภายในต่างกัน" ลักษณะของ "ลูกข้า" ข้างนอกสีแกงสีใสน่ากิน ข้างใน
 สีขาวปรกปรกสลับ เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้ ควินามาใช้เป็นสัญลักษณ์ในความหมายของ
 ความน่าเชื่อถือ ซึ่งเป็นนามธรรม เป็นความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ กับ ความหมาย
 ที่กำหนดโดยอาศัยคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตรงกัน

สัญลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับความหมายในลักษณะ โยนัยจึงกล่าวนี้ ปรากฏใน
 วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้เป็นจำนวนมาก

3. ความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อ หรือความรู้นิยมยอมรับกันทั่วไป เช่น
 การใช้ตัวละครในวรรณคดีเป็นสัญลักษณ์ และใช้ลักษณะหรือพฤติกรรมของตัวละครนั้น ๆ
 เป็นความหมาย เช่น

ทศกัณฐ์ จากเรื่องรามเกียรติ์ เป็นฝ่ายอธรรม มีนิสัยเป็นพาล ควินาเอา
 ทศกัณฐ์ มาเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง คนพาล รุกรานผู้อื่น ปรากฏในเรื่องมโนหรานิมาศ
 ตอนกล่าวถึง พระยาจันทร์ ที่มารุกรานชายแดนว่า เหมือนทศกัณฐ์ บดพระสุชน ก่อ
 ปรารภ กังดาประพันธ์

กึ่งนารายณ์เรามา ไวยกนกกลา
 พิธีมาม้างอาธรรม
 สันพอกพวงนาทศกัณฐ์ ราชอาธรรม
 วงอัปภากย์เหมือนหมาย

เรื่อง มโนหรานิมาศ

สวรรค์ เป็นเรื่องของความเชื่อ ที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเป็นดินแดนในชั้น ดินแดนแห่งความสุข ถิ่นนาควาทเชื่อเรื่อง จรรยาก็ใช้โยกให้สวรรค์เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ดินแดนแห่งความสุข ปรากฏอยู่หลายตอน เช่น ในเรื่องสุบินसानวนเก่า ตอน หวานเนสาตยงโกเขาทองได้ กวักล่าวว่าหวาน "ก็ใจคิดไถ้ขึ้นสวรรค์" เหยียดไถ้ไปสู่อ ดินแดนแห่งความสุข ถึงกาประพันธ์

ล้มเส้นหวานคมมือ ก็ใจก่อไถ้ขึ้นสวรรค์
ลูกเล่าไปเร็ววั้น จมมกมองงอกจากเอว
เรื่องสุบินसानวนเก่า

นอกจากสัญลักษณ์ "ศตภักฐ์" และสัญลักษณ์ "สวรรค์" ที่กล่าวมาแล้ว สัญลักษณ์ที่อาศัยความสัมพันธ์เกี่ยวกับความเชื่อ หรือความรู้ เฝิมที่ยอมรับกันทั่วไป ยัง ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้อีกหลายอย่าง สัญลักษณ์ประเภทนี้เป็นความรู้ หรือความเชื่อที่ก่อตัวมาจากวรรณคดี หรือประเพณีการนับถืออื่น ๆ เมื่อกล่าวถึงสัญลักษณ์ เหล่านี้ส่วนใหญ่ผู้อ่านจะเข้าใจได้ทันที ทั้งนี้เพราะอาศัยความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์กับ ความเชื่อ หรือความรู้เฝิมเป็นกุญแจไข

4. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของสัญลักษณ์กับพฤติกรรมของตัวละคร ที่เกี่ยวกับสัญลักษณ์ เช่นสัญลักษณ์ "ปลาฉลาม" (ปลาฉลามปลัก) มีความหมายว่า "คนที่เคียดแค้นมาก" หรือ "คนโหดร้าย" ผู้อ่านทราบความหมายนี้จากการพิจารณา พฤติกรรมของ ปลาฉลาม ซึ่งต้องคืบคลานเขรอะเขรอะกับพฤติกรรมของนางทั้ง ในสอง จากเรื่องพร รตเมรี ตอนนางทั้งสิบสองทราบพูดว่า นางคือปลาฉลาม มีความเคียดแค้น โหดร้าย โหดร้าย เพราะรตเมรี ก็เหมือนหนึ่งพระองค์เป็นผู้ก่อชีวิตให้ ถึงกาประพันธ์

ฉลามคือปลาฉลาม เลือดฉลามฉลาม อยู่ใต้ภูเขา
กายจักเป็นเหยื่อ แก่เฒ่าฉลาม กรีนท่านครุษา ชั่วทางเป็น
เรื่อง พระรตเมรี

หรือสัญลักษณ์ "สาวงามกลดง" เราสามารถทราบความหมายว่า หมายถึง "คนที่เก้งก้าง ไปไม่ถึงจุดหมาย" โดยอาศัยเหตุการณ์สภาพความเป็นจริง จากตัว

สัญญาบัตรเป็นเครื่องชี้ความหมาย เพราะลักษณะของสาเกาชาคมจะต้องดอยแกว่งกว้าง
ไปสามารถไปลงฝังได้ สัญญาบัตร "สาเกาชาคม" นี้กล่าวถึงไว้ในเรื่องมโนหรานิมาต
ตอนพระสุธนกล่าวในเชิงเปรียบเทียบว่า พระองค์ไม่อาจรถกลับไพล่ของกฤตพระบิดา
พระบารกาได้ เพราะฉาผู้สับสนุน เหมือนนกนางวานาที่อวยในมหาสมุทร เพราะชาคม
กึ่งกาประพันธ์

<u>ที่นี้ถึงบนานาวา</u>	<u>คอบกักระรา</u>
<u>ไม่มีวายุมาพาน</u>	
จะข้าม ระมุทธกันการ	หร่นุขเป็นพาน
หะมะจ้ง ไค่ถ้งมั่ง	

เรื่องมโนหรานิมาต

อนึ่ง มีที่นาคังเกตว่า สัญญาบัตรในลักษณะดังกล่าวไว้จะต้องเป็นสัญญาบัตรที่ปักกัษะ
เป็นสามแวน หรือเป็นสัญญาบัตรที่แสดงนาฏการให้นำไปพิจารณาความหมายได้เสมอ มีใช้
สัญญาบัตรที่กล่าวอวย ๆ เหนือหน้าประเจาค่อน ๆ

5. ความหมายของสัญญาบัตรมีความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพความเป็นจริงของ
สัญญาบัตรนั้น สัญญาบัตรในลักษณะดังกล่าวนี้ ได้แก่การนำเอาท่วงทรงของสิ่งขึ้นบาใช้
เป็นความหมายของสัญญาบัตร เช่น "ป้าช้า" มีความวังเวง เย็นยะเยือก กรีนา
"ป้าช้า" ว่าเป็นสัญญาบัตร ในความหมายว่า 'ความวังเวง เย็นยะเยือก' เช่น
ตอนนางเบรีกร่ำกรวดถึงพระรถเสน เมื่อพระองค์หนีไปว่า

เสียกายเขยทอง	จะเฝ้าทบองเป็นเรืออะไร
กาลังแรกยังใหม่	น้องเป่าปากอยู่ฉกร
เสียกายแก่กรุงแก้ว	<u>จะเย็นแล้วเป็นป้าช้า</u>
จะเอาไกรแก่ไถนมา	กรองพาราทศแสนองก์

เรื่องพระรถเบรี

อย่างไรก็ตามสภาพความเป็นจริงค่านามาใช้เป็นความหมายของสัญลักษณ์นั้น จะต้องใช้ความหมายโดยตรงของสิ่งนั้น เช่นถ้าใช้ "ป่าช้า" ในความหมายว่า "ที่ฝังศพ หรือ ที่เผาศพ" ก็จะไม่เป็นสัญลักษณ์เด่นชัด ขอบริการะทำให้เห็นแต่เพียงอีกดังนี้

รังกา ลักษณะของรังกา คือปีการามกรรกรัง ใบสวยงาม กริมา "รังกา" ขาเป็นสัญลักษณ์ และใช้สภาพความจริงของรังกา คือ "การามกรรกรัง" ขาเป็นความหมาย สัญลักษณ์ "รังกา" นี้ปรากฏในเรื่องพร รตเบรี ตอนนางเอกรามทรงถึงสภาพตนเองกับพระรตเบรีว่า

พอราฟังกู แ่งกิดอกคู่ แก่นบู่มางใบ
หิ้งน้องหิ้งพี่ ใบง่สิ่งใด ยาม่งแหว่งไ้ สิ่งใดไม่มี
ผบเฒ่อมรังกา น้าบั้นเม็งกา รวนากาญ
องกัพระภูณ้อย จะพลอยบั๊กสี แก่นบู่มางใบ ทวทที่เขามา
เรื่อง พร รตเบรี

นัยนา (ดวงตา) เป็นสิ่งที่คนเรารักหวัง หนูถนอมมาก กวมา นัยนา ขาใช้เป็นสัญลักษณ์ และใช้สภาพความจริงที่เกี่ยวกับนัยนา คือ "สิ่งที่รัก และดวงตาเขมา" มาเป็นความหมายของสัญลักษณ์ และอาจใช้ความหมายโดยนัย หมายถึง บุตร ธิดา และ มเหสี ก็ได้

สัญลักษณ์ "นัยนา" ดังกล่าวนี้ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ หลายตอน เช่นในเรื่องมโหรรณิมาท พระสุธนเรรคเนาท่งความรักที่สร องกัที่ก่อนาง ขโนทรา ว่าพร องกรักนาง เวิงนัยนาหังกู่ฎาปาน" ดังกาประพันธ์

แม่นก้ากลั่นไ้ จะกลั่นเอาไว้ ในพระอุรา
จะสงวนขบ วมโอบฐนิทรา รักยิ่งนัยนา หังกู่ฎาปาน
เรื่องมโหรรณิมาท

จากตัวอย่างสัญลักษณ์ ป่าช้า รังกา และนัยนา ที่วิเคราะห์มาเห็นได้ว่า ความหมายของสัญลักษณ์จะมีความสัมพันธ์โดยตรงกับสภาพความเป็นจริงของสัญลักษณ์

สัญลักษณ์ในลักษณะ ดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ใบวรรณกรรมนิทานเรื่องจับภาคใต้จากนาย

ความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของสัญลักษณ์กับตัวสัญลักษณ์ได้ทั้ง 5 ประการนี้ วิเคราะห์จากสัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ตามตารางข้างต้น นอกจากความสัมพันธ์ในลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ไม่งวุ่น ๆ อีกบ้างแต่ไปมีความเด่นชัดจากนัก จึงไม่น่าแปลกใจในข้อนี้

อนึ่ง มีข้อน่าสังเกตบางประการ เกี่ยวกับสัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ ที่วิเคราะห์ได้คือ สัญลักษณ์ที่ใช้มากที่สุดทางลายลักษณ์ คือ "ไฟ" ซึ่งมีใช้ถึง 43 ครั้ง แยกความหมายได้ 3 ความหมาย รองลงมาคือ "แก้ว" ใช้ 23 ครั้ง มี 3 ความหมาย และ "ดวงจันทร์" ใช้ 19 ครั้ง มี 4 ความหมายนั้น ผลการวิเคราะห์ดังกล่าวนี้นี้ ตรงกับการวิเคราะห์สัญลักษณ์จากโวหารภาพพจน์ในวรรณคดีไทย ซึ่ง ลัดดา ปรานุทัย¹ ได้ศึกษาไว้ก่อน

ลายลักษณ์ที่ 1	สัญลักษณ์ "ไฟ"	ความถี่ 160	ความหมาย 10
ลายลักษณ์ที่ 2	สัญลักษณ์ "แก้ว"	ความถี่ 140	ความหมาย 10
ลายลักษณ์ที่ 3	สัญลักษณ์ "ดวงจันทร์"	ความถี่ 136	ความหมาย 10

นอกจากจะชี้ให้เห็นว่าบทกวีแล้ว การกำหนดความหมายของสัญลักษณ์ดังกล่าว ก็ตรงกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์เหล่านี้เป็นสัญลักษณ์ตามแบบแผนที่ใช้ร่วมกัน ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ สัญลักษณ์ที่ใช้มาทางชนิดนี้ สัมพันธ์กับความเชื่อ และค่านิยมของสังคมของชาวภาคใต้เป็นอย่างดี เช่น

สัญลักษณ์ "นางฟ้า", "พระอินทร์" และ "เทวดา" ซึ่งหมายถึงสวรรค์ และ บุรุษที่ปีความงามตามอุดมคติ สัญลักษณ์ทั้ง 3 ชนิดนี้ใช้ร่วมกันถึง 26 ครั้ง ย่อมเป็นการ สันนิษฐานให้เห็นความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ของชาวมลายูภาคใต้ได้เด่นชัดมาก คือ เชื่อว่า ถ้ากระทำความผิดบาปในชาตินี้ยังมีชีวิตจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ จึงมีสัญลักษณ์ "สวรรค์" ในความหมายว่า เมืองไม้น้ำหรือดินแดนแห่งความสุข ปรากฏอยู่ 4 ครั้ง สวรรค์ ตามจินตนาการของคนไทยทั่วไป หมายถึงที่ ๆ มีแต่ความสุขสบาย ผู้ที่ไปเกิดบนสวรรค์

¹ ลัดดา ปรานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 171

จะให้เป็นนางฟ้า หรือเทพบุตร ซึ่งพระอินทร์เป็นผู้เป็นใหญ่ บรรดาเทพเหล่านี้ เป็นผู้ปกวางงานวุ่นวายพรานาได้ ดังนั้นเมื่อกล่าวถึงบุคคลผู้ปกวางงานเป็นเลิศ ก็นิยมใช้สัญลักษณ์ นางฟ้า เทวดา และพระอินทร์มาเปรียบเทียบกับพระลักษณะความเชื่อ ที่มีอยู่

สัญลักษณ์ "แก้ว" และ "ทอง" ในความหมายว่า กว้างถึงงาม กว้างปึกา มีใช้ถึง 15 ครั้ง ย่อมแสดงให้เห็นถึงกานิยมในการยกย่องการทาความดี โภจเนหะ สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้มักใช้ประกอบ หรือเปรียบเทียบกับสตรีที่ปกวางดีงาม เช่น ใช้ว่า นางแก้ว แก้วกานดา แก้วเบรี น่องแก้ว และใช้แทนตัวนางที่รักว่า "แก้ว" โกลทอง ก็ปรากฏ ถึงตัวอย่างจากเรื่องพระรถเมรี ที่นางมาแสงไว้อวดตนแล้วว่า

จากแก้วไปแล้วน้องเออ", "โอ้แก้วกัณฑ์ศรีสรวร" และ "กอดแก้วแล้ววิโยค" เป็นต้น

กล่าวไว้ว่าเป็นกานิยม หรือความมุ่งหวัง ของสังคม ที่ยกย่องสตรีที่ปกวางงาน พร้อมทั้งรูปสมบัติและคุณสมบัติ จึงนำมาเปรียบในเชิงยกย่องดังกล่าว

สัญลักษณ์ "รับโอรสทอง" , "จากบงหลังคา" และ "หัวเหวน" ใช้ในความหมาย ตรงกัน คือ "สาป" แสดงให้เห็นว่า ชาวภาคใต้มีกานิยมในการยกย่อง เทิดทูนบูชา ผู้เป็น เาเป็นอย่างดี จึงนำมาเปรียบเป็นสัญลักษณ์ที่สูงเกิน จะมีจะเป็นผู้นำครอบครัว ในลักษณะ "ช้างเท้าหน้า" ปีกว่าที่ได้กวางร่มเย็น และกุ่มกรองารวบรวมไว้ การยาที่ดี จะต้องยกย่องเทิดทูนผู้มีไ้ได้อยู่ในฐานะ เหนือกว่าตน ไม่การแบ้แก่จะตกเตียง คำว่า เพราะจะเป็นมาปิกักตัวไม่ถึงชาติหน้า ถ้านิยบดังกล่าวไปรากวอยู่ไ้ในวรรณกรรมนิทาน ห่วงถิ่นภาคใต้หลายเรื่อง ถึงเหตุการณ์ที่เห็นได้เด่นชัดจากเรื่องพระรถเมรี นางเมรี ยกย่องเทิดทูนพระรถเสนมาก แม้แต่จะเสวยรื่องพระรถเสนก็เกรงจะเป็นมาป เป็น ราก็ให้เกิดความวิบัติแก่ตน

ในส่วนที่เกี่ยวกับผู้หญิง สัญลักษณ์ที่ใช้ในความหมายว่าผู้หญิงได้แก่ "กอดไม้, กอดบัว, แววน แก้วตา กวงจันทร์ และน้ำตาล" การใช้สัญลักษณ์เหล่านี้เปรียบเทียบกับ สดงให้เห็นกานิยมเกี่ยวกับสตรีหลายประการคือ

ผู้หญิงต้องมีความสวย บอบบาง นุ่มนวล การสัมผัสกับแก้ว

ผู้หญิงต้องมีความอ่อนหวานทุกด้าน การสัมผัสกับน้ำตาล

ผู้หญิงต้องมือทรงรักเก็บหัวใจแก้ว กัด แหวน (เวือนแหวน) ต้องอยู่กับ

หัวแหวน ซึ่งหมายถึงสาปถึงกล่าวมาแล้ว

ผู้หญิงต้องมีความงาม เปล่งปลั่ง กังสัมผัสกับดวงจันทร์

และผู้หญิง เป็นเพศที่ควรทูลนอบ ถ่อม ขี้กวด

สัญลักษณ์ที่ใช้มากอีกประการหนึ่ง เป็นสัญลักษณ์ที่วิเคราะห์ได้จากโวหารภาพพจน์
แบบนามบัญญัติที่ใช้เรียก ระบบหากษัตริย์ ได้แก่ ปิ่นเกล้า ปิ่นบาท ปิ่นไอศูรย์
พระจอมโมลี พระแก้ว พระทอง พระพันปี ภูธร ภูบาล ภูมิ การใช้สัญลักษณ์
เหล่านี้แทนองค์พระมหากษัตริย์ย่อส่วนได้เห็นกานิยมทางด้านการปกครอง เก่งชั้มาก
สามารถมองเห็นฐานะของพระมหากษัตริย์ในความรู้สึกของประชาชนว่า

พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความดีงาม เป็นที่รักของพสกนิกร จากสัญลักษณ์
พระแก้ว พระทอง

พระมหากษัตริย์ เป็นผู้ที่ควรเทิดทูนบูชา ในสัญลักษณ์ ปิ่นเกล้า พระจอมโมลี
และพระพันปี

พระมหากษัตริย์ เป็นผู้ที่อยู่ในฐานะสูงส่งในแผ่นดิน จากสัญลักษณ์ ปิ่นบาท
ปิ่นไอศูรย์

และพระมหากษัตริย์ เป็นผู้ปกครองคุ้มครอง จากสัญลักษณ์ ภูบาล ภูธร
และ ภูมิ

จากกานิยมดังกล่าวนี้สามารถจะกล่าวได้ว่า ระบบหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวม
จิตใจของคนไทยมาจนถึงปัจจุบัน

การวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ ที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ช่วยให้
มองเห็นลักษณะการใช้สัญลักษณ์ในวรรณกรรมนิพนธ์ต้องถี่ถ้วนถี่ถี่ได้เกินชั้หลายประการ
เช่น ได้ทราบลักษณะของสัญลักษณ์ที่นำมาใช้ทั้งที่เป็นสัญลักษณ์ทางแบบแผน ซึ่งส่วนใหญ่
ใช้ตรงกับวรรณคดีไทย และสัญลักษณ์ที่มีลักษณะ เก่ง เป็นสัญลักษณ์เฉพาะบุคคลที่ปรากฏ

เฉพาะในวรรณกรรมนิทานต้องตีความได้ ในส่วนที่เกี่ยวกับความหมายนั้น นอกจากจะให้ความหมายของสัญลักษณ์แต่ละชนิดแล้ว ยังให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของสัญลักษณ์กับตัวสัญลักษณ์ที่ใช้ และให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ที่ใช้อย่างหนึ่งกับความหมายของสัญลักษณ์อีกอย่างหนึ่ง ผลที่ได้จากการวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโศกนาฏกรรมเรื่องนี้ประการหนึ่ง คือ ได้มองเห็นประโยชน์ของสัญลักษณ์ที่ใช่ว่าสัญลักษณ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสื่อความหมาย ช่วยให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจแจ่มแจ้ง โดยไม่ต้องใช้คำอธิบายมากนัก โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งยากแก่การเข้าใจ สามารถใช้สัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมมาช่วยในการสื่อความหมายได้มาก

2. สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากแก่นเรื่อง

แก่นเรื่อง (theme) หมายถึง แนวความคิด หรือจุดสำคัญที่เป็นแก่นหรือแกนกลางของเรื่อง ที่ปรากฏอยู่ตั้งแต่ต้นจนถึงปลายเรื่อง เป็นสิ่งเชื่อมโยงเรื่องทั้งหมดเข้าด้วยกัน¹

แก่นเรื่องแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ²

1. แก่นเรื่องใหญ่ (main theme) ถือเป็นแก่นหรือแกนกลางของเรื่อง เรื่องทั้งหมดจะผูกพันเกี่ยวข้องกับแก่นเรื่องใหญ่ที่โดยตลอด การดำเนินเรื่องตั้งแต่ต้นจะเริ่มต้นด้วยแก่นนี้เป็นจุดเริ่ม และในที่สุดก็จะจบลงที่จุดซึ่งแสดงการตกปลายของแก่นเดียวกันนี้

2. แก่นเรื่องย่อย (sub - theme) หมายถึง แก่น หรือแกนกลางของเหตุการณ์ หรือเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งดำเนินอยู่ในเรื่อง แก่นเรื่องย่อยจะมีความวนซ้ำได้ แล้วแต่ผู้แต่งต้องการจะสอดแทรกเรื่องอะไรเข้ามาโยงกับแก่นเรื่องใหญ่

¹ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร สรุปย่อ : การศึกษาเชิงวรรณคดีวิจารณ์
หน้า 7 - 8

² ก. หน้า 11

แก่นเรื่องที่มีผู้ศึกษาวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ทั่วไปนี้ จะไม่แยกว่าอะไรเป็น
แก่นเรื่องใหญ่และอะไรเป็นแก่นเรื่องย่อย จะมาแก่นเรื่องทั้งสองประเภทที่วิเคราะห์
ในแง่สัญลักษณ์มาแสดงไว้เท่านั้น

การวิเคราะห์สัญลักษณ์จากแก่นเรื่องนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดแนวทางการวิเคราะห์
ไว้คือ จะใช้แก่นเรื่องของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ทั้ง 6 เรื่อง มาวิเคราะห์
โดยถือว่าแก่นเรื่องเป็นความหมายของสัญลักษณ์ และเนื้อเรื่องทั้งหมดคือตัวสัญลักษณ์
ที่ปรากฏ ตัวอย่างเช่น ในเรื่องวันการปีแก่นเรื่องย่อยประการหนึ่งว่า "ธรรมะย่อม
ชนะอธรรม" การวิเคราะห์สัญลักษณ์จากแก่นเรื่องนี้ จึงเป็นการพิจารณาว่า ตัวละคร
ตัวใดที่เป็น สัญลักษณ์ของฝ่ายธรรมะ หรือฝ่ายอธรรม เหตุการณ์หรือพฤติกรรมใดในเรื่อง
ที่เป็นสัญลักษณ์ให้แสดงให้เห็นว่า ธรรมะชนะอธรรม ดังนั้นการวิเคราะห์สัญลักษณ์จาก
แก่นเรื่องจึงเป็นการมองย้อนกลับ จากความหมายของสัญลักษณ์ไปสู่ตัวสัญลักษณ์ แก่นเรื่อง
ที่นำมาวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ได้มีดังนี้

2.1 แก่นเรื่องธรรมะย่อมชนะอธรรม

แก่นเรื่องนี้ถือเป็นแก่นสากลของวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธและ
ศาสนาพราหมณ์ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ให้แสดงแก่นเรื่อง "ธรรมะย่อมชนะอธรรม"
ให้เห็นได้ชัดคือ เรื่องวันการ และ เรื่องพระรถเมรี

ในเรื่องวันการ เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับแก่นเรื่องนี้ ได้แก่การสงคราม
ระหว่างยักษ์ตัววัน กับนางวันพุธ ซึ่งเป็นตัวเอกฝ่ายหญิงในเรื่อง ฝ่ายนางวันพุธเป็นมนุษย์
และเป็นผู้ถูกรุกราน ถือเป็นสัญลักษณ์ของธรรมะ และฝ่ายยักษ์ตัววันซึ่งเป็นผู้รุกราน
เป็นสัญลักษณ์ของอธรรม

ยักษ์ตัววัน เป็นยักษ์ที่มีนิสัยร้าย มีฤทธิ์เดช อานาจ และพลังทำลายมหาตมา
ลักษณะพิเศษคือ มี 4 แขน 8 กร จัดเป็นตัวแทนของผู้มีอำนาจที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม

นางวันพุธ เป็นมนุษย์หญิงธรรมดา ไม่มีฤทธิ์เดช อานาจ เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ใน
ในโอวาทของปิตามารดา เป็นตัวอย่างของลูกที่ดี จัดเป็นตัวแทนของภคินีผู้มีอำนาจ

น้อยกว่าแต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรม

ผลการทอผ้าปรากฏว่ายังมีสีเดียว เป็นฝ่ายลายแพ้นางวันเพ็ญ แล เสียชีวิต
ในที่สุด เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่า "ธรรมะย่อมชนะอธรรม"
ได้อย่างชัดเจน เพราะการที่ทอผ้าสร้างตัวละคร 2 ฝ่ายได้มีความแตกต่างกันมาก ยังมี
สีเขียว มี 8 กร นั้นอาจจะมองในแง่หนึ่งว่าไม่อาจเกินกว่า นางวันเพ็ญถึง 4 เท่า
แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรม จักเป็นฝ่ายอธรรม ก็ขอบฝ่ายแพ้นางวันเพ็ญ ก็ฝ่ายนางวันเพ็ญ
นางวันเพ็ญจะเป็นผู้ป้อนอาหารน้อยกว่ามาก และเป็นเพียงผู้หญิงเท่านั้น ก็สามารถเอาชนะได้
เพราะทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรม

ในเรื่องพระรถเมรี เหตุการณ์ที่แสดงแก่นเรื่องว่า "ธรรมะย่อมชนะอธรรม"
ได้แก่การต่อสู้ระหว่างพระรถเมรี กับนางยักษ์คนธรรมา ฝ่ายพระรถเมรี และนางสิมพล
เป็นผู้ถูกเบียดเบียนมาตลอด แต่ยึดมั่นในธรรมะ มีความกตัญญู เป็นที่พึ่ง ก็เป็นสัญลักษณ์
ของธรรมะ ฝ่ายนางยักษ์คนธรรมา พฤติกรรมตลอดเรื่องมีแต่ความเลวร้าย เบียดเบียน
ผู้อื่นตลอดเวลา เป็นสัญลักษณ์ของอธรรม ผลการทอผ้าปรากฏว่า นางยักษ์คนธรรมา
ต้องพ่ายแพ้ และเสียชีวิตทั้ง ๆ ที่มีอาญา และจะกล่าวถึงเนื้อเรื่องมากมาย เป็นสัญลักษณ์
แสดงให้เห็นว่า "ธรรมะย่อมชนะอธรรม"

2.2 แก่นเรื่องความเพียรพยายาม

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่แสงแก่นเรื่อง "ความเพียรพยายาม" คือ
เรื่องบโนหรานิบาต ความเพียรตามด้วยของแก่นเรื่องนี้ คือ ผลของความเพียรพยายาม
หรือความเพียรพยายามนำมาซึ่งความสำเร็จ นั่นเอง เหตุการณ์ที่เป็นสัญลักษณ์แสดง
ถึงความเพียรพยายาม ปรากฏในตอนที่มีพระสุทนต์ออกเดินทางติดตามนางวันเพ็ญไปยัง
เมืองไกรลาศ ก้องเจดีย์สุทนต์ซึ่งเป็นภยันตรายร้ายแรงต่าง ๆ มากมาย แต่พระองค์
ก็มิได้ย่อท้อ เว้นเจดีย์จากสระน้ำกรด พระยานาคร้าย งูยักษ์ นกยักษ์ เกรี้ยวหวาย
ภูเขากะเทาะกันเกิดประกายไฟร้อนแรง ซึ่งพระองค์จำเป็นต้องผ่านไปได้ได้ ก้องเป็น
กันฉิมพลีใหญ่ซึ่ง เป็นที่อาศัยของ พระยานาครุฑและจะต้องแปลงร่างให้มีขนาดเล็กเข้าไปอาศัย

ใบขมของพระยาครุฑเหิรเกาะติดไปยังเมืองไกรลาศ ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือ สัญลักษณ์หมายถึงอุปสรรคต่าง ๆ แต่ละขั้นตอนที่ค่อย ๆ ทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ ระยะเวลาที่พระสุชนต้องเดินทางนั้นมีความไกล และอันตรายมาก ถูกล่าว่าพระสุชนต้องใช้เวลาในการเดินทางติดตามนางบโมห์รา ถึง 7 ปี 7 เดือน 7 วัน ระยะเวลาอันยาวนานในการเดินทางนี้ ถือเป็นสัญลักษณ์ของความเพียรพยายามที่ยิ่งใหญ่มาก และในที่สุดพระสุชนก็เดินทางถึงเมืองไกรลาศ แต่ไม่ดังลัทธิไม่ได้พบนางบโมห์ราในทันที ท้าวทนต์ พระราชบิดาของนางบโมห์รา ยังรับสั่งให้พระสุชนแสดงความเคารพได้เป็นที่ประจักษ์ เว้นก่อน คือให้ยิงธนูเข้าบ้านกูเมือง ให้ภกแผ่นดินที่หนักมาก จนกระทั่งสุดท้ายเมื่อจะได้พบกับนางบโมห์รา ก็ต้องเล็ดลอดจากกลุ่มน้อง ๆ ซึ่งมีหน้าตาเหมือนกันมาก แต่พระสุชนก็ใช้ความเพียรพยายามเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ไปได้ และได้อภิเษกใหม่อยู่ครองกับนางบโมห์ราด้วยความสุข

เห็นได้ว่าเหตุการณ์กรรมของพระสุชน และเหตุการณ์ของเรื่องที่กำลังจะมานี้ เป็นสัญลักษณ์ของความเพียรพยายามได้อย่างชัดเจน ตัวของพระสุชนเองก็ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์หรือเป็นตัวแทนของบุคคล ที่มีความเพียรพยายาม และมีความมานะเด็ดเดี่ยวเป็นที่ตั้ง

2.3 แก่นเรื่องผลกรรม

แก่นเรื่อง "ผลกรรม" ที่จะกล่าวต่อไปนี้ หมายถึงกฎแห่งกรรม การทำดีได้ก็ทำชั่วได้ชั่ว หรือ ใครทำกรรมอะไรไว้ย่อมจะได้รับผลกรรมนั้นตอบมาเอง แก่นเรื่องดังกล่าวนี้ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่ภาษาถิ่นทุกเรื่อง บางเรื่องก็เป็นแก่นเรื่องใหญ่โดยตรง บางเรื่องก็เป็นแก่นเรื่องย่อยที่สอดแทรกอยู่เพียงบางตอน ในที่นี้จะนำวิเคราะห์เพียงบางเรื่องเฉพาะที่สังเกตเห็นแก่นเรื่องผลกรรมอย่างเด่นชัดเท่านั้น คือ

เรื่องนายกัน นับว่าเรื่องนี้จะ เป็นเรื่องแนวอารมณ์ขัน แต่ก็มีแก่นเรื่องผลกรรมแทรกอยู่ด้วย ตัวนายกันซึ่งเกิดมาตาบอดสีน้มน เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นการรับผลกรรมในแง่ของการกระทำความชั่วแล้วได้รับผลกรรมชั่วตอบแทน ถูกล่าว่าถึงเรื่องผลกรรมไว้

ในตอนนั้นเรื่องว่า

ถามอดแรกกลอดกอดกบ

เนกรทั้งซ้ายขวา

หันมาสิ่งไหนเห็น

อันอื่นแต่เห็น

เพราะว่าเวลาจะเป็น

ยังขึ้นล้นอยู่จากก็

จากก่อนเพื่อนก็

เพราะเวลากรรมอย่า

ได้เป็นกรรมฐาน

ระสงฆ์ทรงศีลา

โคจรผ่านมา

มีทนายกร โภชณาทุกวัน

วันหนึ่งบ่เข้าเฝ้า

เข้าเฝ้าบ้าน

หันเข้าไปรู้เฝ้า

เห็นแก้วเหมือนหน้า

ขายคั้นน้ำแปรเปลี่ยน

หาว่าไม่รู้ไม่เห็น

เกิดงัดแค้นเชื่อง

ระสงฆ์ได้กามลาเกิด

ก็กลับไปยังอาราม

กรรมเวียนตามเบียดมาตนา

ยังขึ้นลิ้น

หันมาเห็นสิ่งใด

เรื่องน่ายก

กล่าวได้ว่า พฤติกรรมของนายคั้นที่กระทำไว้ในชาติก่อน ถึงการแสวงหาไม่เห็นพระ
ภิกษุ ดังกล่าว เป็นสัญลักษณ์ ของการกระทำที่ชั่ว
การเกิดมาอีกใน ชาติต่อมา เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง การต้องรับผลกระทบชั่ว
ตอบแทน

เรื่อง ระรุดเมรุ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีแก่นเรื่อง "ผลกรรม" แก่นชัดและถือเป็น
แก่นเรื่องใหญ่โดยตรง เพราะเหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนวิถีชีวิตของตัวละครในเรื่อง ล้วน
แต่เกี่ยวพันไปกับการกำหนดของผลกรรมทั้งสิ้น เริ่มตั้งแต่ก่อนเสวยพระพรหมจรรย์นางทั้งสิบสอง

ไปตั้งไว้ใบป่า ก็เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงผลกรรมที่นางไ้กระหาไว้ใบชาดิก่อนตามมาทัน
ถึงที่กรีกแล้วไว้ว่า

ทั้งเสียเถิดหนา หมันจะกั๊กบา ฐัแห่งที่ไหน
ภูจะหนีบักเมา หันจะพากันไป ออกมานเมืองไหน ช่างหัวแบ่มัน
บิภาทนายปอง เพราะนางสืบเอง กรรมตามมาทัน
ลูกกับบิภา ริมยาแก้กัน ผู้ยังทั้งนั้น จาไว้เถิดหนา
เรื่อง พระรถเบรี

จากตัวอย่าง ชี้ให้เห็นว่า เหตุการณ์ใ้มาทั้งสิบสองถูกนำไปตั้งป่าและต้องระเห
เร่รอบ ผาญกั๊กต่าง ๆ นานานั้น เป็นสัญลักษณ์ของผลกรรมชั่วที่นางบาสนอง อย่างไร
ก็ตามเหตุการณ์ในตอนนี้อีกวิธีใ้บอกกรรมชั่วของนางทั้งสิบสองคนไว้ จึงไม่ลำบากวิเคราห์
ใ้กว่าอะไรคือสัญลักษณ์ของกรรมชั่ว

หลังจากระเหเร่รอบอยู่กลางป่านางทั้งสิบสองเกิดความหิว จึงแก้ข้าวห่อที่เตรียม
มาจากบ้าน ปรากฏว่าข้าวห่อกลายเป็นดินทรายไปหมด กรีกกล่าวว่าที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจาก
ผลกรรมที่เคยกระหาไว้ใบชาดิก่อน ถึงการประพันธ์ว่า

แต่ก่อนเจ้าเหล่านี้	เป็นบุตรขุนเสนา
ไ้พาสาไปทานา	เอาตุ๊กไว้กลางเรือนนาย
เล็กร้องขอข้าวกิน	ตักเอาดินมาโดยหยาย
สั่งไ้เล็กหญิงชาย	รับแก่นายบวจะกิน
เล็กเห็นไม่ไ้ข้าว	ร้องเรียกเจ้าท้าวว่ากิน
เอาอินบ่าไ้กิน	กรรมเล่นเด็กกิดตามมา
	เรื่องพระรถเมรี

เหตุการณ์ใ้มาทั้งสิบสอง เกยกลั่นแกล้ง เล็กโอบเอาดินหลอกเด็กแทนข้าวนั้น เป็น
สัญลักษณ์ของกรรมชั่ว และการที่ข้าวห่อของนางกลายเป็นดินหมดใบชาดิก่อนนี้ เป็นสัญลักษณ์
หมายถึง ผลของกรรมชั่วที่ตามมาสนอง

ทอมนางหังหิมสองถูกกวักดวงตานัน กรู้กล่าวว่า เป็นเพราะผลกรรมในชาติปัจจุบัน
 ตามัน ก็คือ โขงะหิร เทเรื่อนอยู่กลางน้ำนั้น นางหังหิมสองเกิดควาบหิว จึงชวนกัน
 ไม่จับปลาหากิน โขงะหิรเชือกร้อยตามปลาจนปลากามอด ถึงกาประชัน

ยังกรรบสิ่งหนึ่งเล่าหนา อาจารย์สอนนา
 ว่าไว้แต่หลังกรังก่อน

งานเบื่อง่ายมือมีาร ถัก เสาขบสมร
 ไม่หึงเสียไมไกรป่า

ก็น้องเจ้าร้งรำภา อดข้าวอาปลา
 เวทนาเสกสาแหม่กาย

ไปหมยปากอักษลักถวาย ให้น้องมองหมาย
 วุ่นวาวชวนกันจับปลา

จับได้เชือกร้อยตามตา นาง เภาหนองยา
 ไกรร้อยแก่ตามปลาหนึ่ง

กรรมนั้นเล่ากันทางบาถึง ผู้หึงผู้ชิง
 ฐแล้วแม่ข้าวอย่าหา

เรื่องเร รอดเมร

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่า การที่นางหังหิมสองไม่จับปลา แล้วใช้เชือกร้อย
 ตามปลา ทำให้ปลาตายอดนั้น เป็นสัญลักษณ์ของกรรมชั่ว

การที่นางหังหิมสองถูกกวักดวงตาจนตามอด เป็นสัญลักษณ์ของผลกรรมชั่วที่อาบ
 มาสนอง

ต่อมานางหังหิมสองถูกนำไปขังไว้ในขุโขง และอดอดถูกอดกยา ต่างก็คิดว่าถูก
 ตัวเองแบ่งกับกินด้วยควาบหิว เว้นนางเภาที่ใจบุญเลี้ยงดูเอาไวได้ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้
 เป็นเพราะกรรมที่นางหังหิมสองเคยไล่ต้อน งูตกใจกลัว เลื้อยหนีคงรู้ นางหังหิมสองเอาหิน
 ปิดปากงูไว้ งูถูกขังไม่สามารถทวงถามหาอาหารกินได้ สุดท้ายงูต้องกินลูกตัวเอง ถึงกา
 ประชันก่อนตายเหตุการณ์ว่า

ซุกเอาดินมาทาไว	ถนอมปากจู๋ไว้
ยี่สิบห้าร้อยขึ้นบา	
งูอยู่ในรูเล็กศา	ออกปากว่า
ออกกุ่มอกปากว่านาน	
นอนหงายออกอาหาร	เวทนาซ้ำพาน
จงสารงูกินลูกเอง	
เวรารสร้างมาแก่เกรง	บางกินลูกเอง
เพราะกรรมบางไว้ทาบา	

เรื่องพระรถเบรี

เหตุการณ์ที่นางทั้งสิบสอง เคยได้จูงงูและปิกปากจู๋ งูเกิดความหวาดกลัวกินลูกตัวเอง เป็นสัญลักษณ์ของกรรมชั่วของนาง และการที่นางทั้งสิบสอง ถูกตัวซึ่งงู โหม่งและกินลูกตัวเอง เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ผลของกรรมชั่วที่ตามนางสนอง

นอกจากเหตุการณ์ดังกล่าวที่เป็นสัญลักษณ์ของผลกรรมโดยทรงแล้ว เนื้อเรื่อง บางตอนของ เรื่องพระรถเบรี ก็แสดงสัญลักษณ์ของผลกรรมโดยทางอ้อมอยู่ด้วย เช่น การทนาย อย่างน่าเวทนาของนางยักษ์สังครา เป็นเพราะผลกรรมชั่วตามทัน คือ นางยักษ์นี้เคยเป็นเวท ศักดาตบเบียดเบียนนางทั้งสิบสองและพระรถแสนไวมาก โดยบีบให้เขาเสกโกธเคืองมากจนเคย การ เบียดเบียนทารุณผู้นางยักษ์สังครา เป็นสัญลักษณ์ของกรรมชั่วและการทนายอย่าง น่าเวทนาของนางยักษ์สังครา เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ผลของกรรมชั่วที่ตามนางสนอง

เรื่องราวของพระ รถเบรีดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าเนื้อเรื่องและเหตุการณ์เป็นสัญลักษณ์ ที่แสดงให้เห็นผลกรรมจึงเป็นแก่นเรื่องได้อย่างชัดเจน

เรื่อง ปินแสนวนเก่า เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นแก่นเรื่อง "ผลกรรม" ไว้อย่างชัดเจน มาก ในลักษณะของผลกรรมดีและผลกรรมชั่ว พฤติกรรมของขุนเนสาคที่กระทำความผิดชีวิต ได้แก่การเป็น ขวานฆ่าสัตว์ เป็นสัญลักษณ์ของกรรมชั่ว หรือการหาชั่ว จากเนื้อเรื่อง ปรากฏว่า เมื่อเข้าไปขุนเนสาคต้องตกนรกและเปรีบปรต การตกนรกและเปรีบปรต จึงเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ผลกรรมชั่วที่ตามนางสนอง

ส่วนนางสุภาภีภรรยาขุนนางมหาสารคามของสุบินนั้น หลังจากถูกขาววิญญานไปเบียดเบียน
 ได้เห็นการบรรณาณนยาปก็เกิดความรักแล้ว เมื่อขาววิญญานได้รับการปลุกปลอบกันผู้ร่างเก็บ
 หาได้ไม่กี่วันก็เสียชีวิตอีกครั้งหนึ่งนางก็มุ่งหาแท่นกรรมดี คือ บวชเป็นชีเพื่อชดเชยอย่างเกรงครัด
 คอยปรนนิบัติพระภิกษุผู้เป็นอุปัชฌาย์ตลอดระยะเวลาที่บวชและได้บรรพชาด้วยศรัทธา
 เชื่อฟังแท่นบรรณนางได้ไปเกิดเป็น เทวีธิดาศุภาสีมาครองสวรรค์ เรื่องราวตอนนี้เป็นลักษณะเป็น
 สัญลักษณ์ คือ เทวีกรรม หรือกรรมกรหาของนางสุภาภีที่ตกต่ำมาขึ้น เป็นสัญญาณ หมายถึง
 การหาหรือกรรมดี และการไปเกิดเป็นเทวีธิดา เป็นสัญญาณ หมายถึง ผลของการหาที่
 คือการได้เกิดมาของ

2.4 แก่นเรื่องเกี่ยวกับความรัก

ความรัก ถือเป็นแก่นกลางของวรรณคดี วรรณกล่เรื่องใดหากเรื่องราวเกี่ยวกับ
 ความรักแล้วผู้อ่านจะเพลิดเพลินตามวรรณคดีไปมาก เรื่องของความรักที่แสดงออกในนิทาน
 ประโลมโลกทุกเรื่อง เป็นแก่นกลางความรักมาคู่กันตลอดกาล¹

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ แสดงแก่นเรื่องความรัก
 ในลักษณะที่เป็นเรื่องรักที่เกินเหตุชู้ หรือ "ความรักจากสิ่งที่รักเป็นทุกข์" เช่น เหตุการณ์
 ในเรื่องมโนหรานิมา และเรื่องพระยาเพชรที่เจ้าชายนางแก้วท้อแท้

ในเรื่องมโนหรานิมา เหตุการณ์ที่เป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่า "การพลัดพราก
 จากสิ่งที่รักเป็นทุกข์" คือตอนนางมโนหรานออกอุบายขอมีกหางจากพระนางจันทิมาเหวี่ยงหนี
 ถูกรังไปเมืองไทรลึงค์ ห้างนางมโนหรานและอาภัย พระสุธนมาก แต่จำเป็นต้องจากไป
 เพื่อหนีภัยที่จะมาถึงตัว เหตุการณ์ตอนนี้เป็นสัญลักษณ์ของการพลัดพรากจากสิ่งที่รัก

เมื่อพระสุธนกลับจากการหาหางมาพบนางมโนหราน และไต่ถามเรื่องราว
 ทั้งหมด ทรงพิความเศร้าโศก พระทัยขาดถึงกับยอมหนีไป ถึงกาพระจันทร์

สุธนกลับคืน

กาพระราชนาคร

โศกเศร้าหม่น

พระทัยไขว่คว้า

สอนมาตลอด
เกิดก็มาปัญญา

กัมมมาตมม มรรคา
อวัปปสาชากวาโป
เรื่องมโนหรานิบาต

หลังจากรู้สึกระงอกแล้ว พระสุมนก็ออกเดินทางติดตามนางมโนห์ราด้วยความรัก และต้องประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ นานา ต้องเผชิญชะตากรรมารอนแรมอยู่ไปยาวนานถึง 7 ปี 7 เดือนกับอีก 7 วัน จึงได้พบนางมโนห์รา

เหตุการณ์ที่เป็นความเศร้าโศกจึงกับสลดโศก เมื่อทราบว่านางพระสุมนถึงตัวอย่าง การประณัฏฐางกัน และเหตุการณ์เมื่อ พระสุมนต้องออกเดินทางติดตามนางมโนห์ราได้รับความ ทุกข์ยากลำบากนี้ ถือเป็นสัญลักษณ์ ที่แสดงให้เห็นถึงความทุกข์ที่เกิดจากการใช้ความรัก จากความรัก

สัญลักษณ์ "การ รัก เราเกิดจากสิ่งที่มีทุกข์ ที่กล่าวมานี้ เป็นความทุกข์ที่เกิดจาก การหลักเหวกราชระหว่างคู่รัก ในเรื่องมโนหรานิบาตยังมีการหลัก เราเกิดได้เกิดจากความทุกข์ อีกลักษณะหนึ่งคือ การหลัก เรากระหว่างบุตรกับมารดา เห็นได้จากความเศร้าโศก ของพระสุมนเมื่อจะต้องจากพระมารดาออกเดินทางติดตามนางมโนห์รา ความทุกข์ ความเศร้าโศกของ พระสุมนในตอนนี้เป็นอีก ๒ ประการความทุกข์ที่เราเห็นได้ชัด ก็คือ ความรัก ระหว่างแม่กับลูก ดังคำประพันธ์

ปางเบือนหน้าดูหน้า	พี่มก เบื้องหน้า
กราบมาคานาโรราทั้ง	
แม่ จ้างอยู่กรองวัง	เป็นบรมสุขทั้ง
ทั้ง 'อง ระองค์มฤต	
ดูรักขอลาพาแวง	ทางมาร ฤทธิ
มโนห์ราพาใจ	
แนบชิดชิดใน	จึงจรสถานไทร
หมอถเรณิวราง	

จะกลับมารามาปางค์
แม่เจ้าอันไผ่ตุงมา

ว่าพวงกรามบดบาศย์
ทรงตรึงหาร

ชักขึ้นธรวาวิไกร

ชลเนกรุ่มพวงนางไอ
ธิดาที่สงฆ์ชนา

เรื่องอินทราธิมา

ตัวอย่างการประพันธ์ที่แสดงถึงความเร้าโรติกของพระสุหมก่อนจากพระมารดา
ถึงกว่านี้เป็นสัญลักษณ์ของความทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากจากสิ่งรักคือบิดามารดา

ในเรื่องพระรถเมรี เรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่จัดว่า "การพลัดพรากจากสิ่งรัก
เป็นทุกข์" คือการพลัดพรากจากกันของพระรถกับนางเมรี พระรถเมรีจากใจต้องจาก
นางเมรีไปชั่วครา เพราะบิดามารดาผู้ต่อพระมารดาถามกว่า จากเนื้อเรื่องแสดงให้เห็นว่า
พระรถเมรีมีความทุกข์ในการจากกันครั้งนี้มาก จึงการประพันธ์

ตัวข้าเวลาเจ้าไป
คู่บิดาไท

เรียนไปว่านางสม

เจ้าขอต่อญาติ
คู่เจ้ามดเม

ที่จะเอาไปบงทางนาง

กวยอยู่เถิดน้องกรองปรายก็
ปีกรจากข้าง

เรียนร่างเอยรักเฝ้า

ร้องไห้ข้าวรายน้ำตา
ถึงหรือเฝ้า

กับตาซึ่งผู้ขวัญ

เรียนไปหัวใจเรียนวาย
ไว้น้ำเมสียาย

รักชายยิ่งกว่ารักตัว

หรือ

จะว่าเรื่องเจ้าเบรี	ตรงโศกถึงถึงกา
โหมงามกินน้ำตา	ทุกเวลาไปวันวาย
แลซ้ายก็เปลวตา	ฝันแคววาก็เปลวตา
ถูกชักด้วยใจกาย	อยู่ที่อ้ายเบรี
	เรื่องเบรี

ทราบดีอยู่แล้วว่า การที่นางเบรีเป็นนางเอกในเรื่องนี้ เป็นสัญลักษณ์ของความทุกข์ อันเกิดจากการที่นางเบรีรักอย่างซื่อสัตย์ ความทุกข์เพราะความรักของนางเบรีมีมาก นางออกติดตามพระรถเสมอแต่ก็อดรักไม่ได้ ที่พระรถไม่รักนางก็ท้อถอยจนกระทั่งนางเบรีได้ไปอยู่ที่บ้านของพระรถและอยู่ถึง 7 วัน เมื่อพระรถเสกกลับมานางก็โกรธหนึ่งนางก็ไปใจกายไปอวยภรรยาของพระรถแล้ว เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับนางเบรีที่ออกติดตามพระรถเสมอถึงกล่าวถึง ถึงได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความทุกข์ที่เกิดจากการที่นางเบรีรักอย่างซื่อสัตย์

เรื่องราวจากเรื่องบทนิพนธ์ และเรื่อง พระรถเมรี ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ของความหมายออกมาเป็นแก่นเรื่องเกี่ยวกับความรักในลักษณะ "การพลัดพรากจากสิ่งรักเป็นทุกข์" หรือ "ที่ไม่รักที่แท้เป็นทุกข์" ได้เป็นอย่างดี กล่าวได้ว่าเหตุการณ์วาทะของเรื่องที่เราวิเคราะห์นี้ ถ้าไม่มีเรื่องความรักเข้ามาเกี่ยวข้อง การพลัดพรากก็ยังไม่ก่อให้เกิดความทุกข์ถึงเพียงนี้

2.5 แก่นเรื่องการใช้ไหวพริบหรือปัญญาแก้ปัญหา

แก่นเรื่อง "การใช้ไหวพริบหรือปัญญาแก้ปัญหา" เป็นแก่นเรื่องที่วิเคราะห์ได้จากเรื่องนางกัณท์ เหตุการณ์จากเรื่องนางกัณท์หลายตอนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงการที่ใช้ไหวพริบปัญญาแก้ปัญหา ตัวนางกัณท์เป็นภรรยาของโศกซึ่งนางกัณท์มีหน้าที่รับผิดชอบการต่าง ๆ ใกล้ชิดกับโศกมากทีเดียว และนางกัณท์มีหน้าที่รับผิดชอบการต่าง ๆ ใกล้ชิดกับโศกมากทีเดียว

แม้แต่ภรรยาก็ไม่ทราบที่นายคันตาบอดตัวอย่างการไว้ไหวหริบแก้ปัญหานายคัน ก็อ
 นายคันพาตัวไปไกลนาว่าคันเชือกขาควัวหนีไป นายคันออกติดตามได้ยินเสียงคนพิศไปไว้
 ไหวสวบสวบเข้าใจว่าเป็นตัวจริงย่องเข้าไปใกล้ ๆ วิชาไว้ ไก่โดยมีจุดประตังกให้ตัวหายขึ้น
 ทกใจ บังเอิญภรรยาเดินผ่านมาจึงร้องถามว่า เหตุใดจึงมายืนวิชาไว้ใส่พงไข้อยู่ นายคัน
 รู้ตัวว่าไม่ใช่ตัวแน่ จึงแก้ด้วยไหวหริบปฏิภาณทันทีว่า

นายคันปัญญาไว	กลับปราศรัยถึงแก้ตัว
พี่เดินไปตามรว	ประวังแดนแดนไปทัน
จะเอาไฟหาไม้ไฟ	วิชาไว้ไถกายเหมือนกัน
ครั้นแม่บินออกพลัน	เอารังมันจนน่าเสีย
เราไกลนาวันนี้	แกล้งก็เหมือนไก่เขี่ย
มันเห็นตัวตัวเมีย	บรรเลียงพิพาโล
	เรื่องนายคัน

การกระทำและการแก้ตัวของนายคันดังกล่าวนี้ เป็นสัญลักษณ์ของการไว้ปฏิภาณ
 แก้ปัญหา หรืออีกตอนหนึ่ง นางรังโรภรรยาใครชื่อนายคันที่หาปูนกินหมากซึ่งวางอยู่ใกล้ตัวไม่เจอ
 จึงเอาห่อปูนขี้กานายคัน นายคันได้โอกาสเปิดเผยความลับของตนเอง โดยโยนความผิด
 ไปให้ภรรยาว่าเอาปูนขี้กาทำให้ตนตาบอด ดังกาประพันธ์

นายคันกรันไคช่อง	จึงกล่าวฟ้องร้องว่าไป
อนิจจาเจ้าหน้าไป	น้ำใจบาช่างหยาบช้า
เอาปูนขี้กาพี่	บอดเสียแล้วทั้งสองตา
แม่นเจ้าเอามีตพร้า	มาให้ตายไข้อยู่ใจ
เพื่อนทาค้วยมารยา	เช็กชื่อน้ำตาไหล
โง่จะอยู่ไย	หน่วยตาบอดนั่งกอดมือ
	เรื่องนายคัน

เหตุการณ์ที่นายกันฉวยโอกาส เปิดเผยความลับของตัวโกยโยนความผิดไปให้ภรรยา
นี้ เป็นสัญลักษณ์ของการใช้ไหวพริบแก้ปัญหาสัญลักษณ์หนึ่งในเรื่องนายกัน พฤติกรรมของ
นายกัน ที่แสดงออกเมื่อเอาตัวรอด ปกปิดความผิดของตัวเองนั้นมีอีกจาก ซึ่งล้วนแต่
เป็นสัญลักษณ์ของการใช้ไหวพริบแก้ปัญหาทั้งนี้ อนึ่ง คำนายกันเองก็ถือว่า เป็นสัญลักษณ์
หรือตัวแทน ของผู้มีไหวพริบปฏิภาณเป็นเลิศ แม้แต่ลักษ "ตามดลใจ" ของนายกัน
ก็เป็นสัญลักษณ์ของสติปัญญาในอีกแง่หนึ่งด้วย ก็คือสติปัญญาในการปกปิดความผิดของตนเองไว้
ไม่ให้ผู้อื่นทราบ เหตุหนึ่ง "ตามดลใจ" ซึ่งคนทั่วไปไม่รู้อาการจริง

2.6 แก่นเรื่องความหวาดระแวง

แก่นเรื่องความหวาดระแวงนี้ ปีเตอร์กล่าวถึงไว้ในการศึกษาแก่นเรื่องในบทที่ 3
แต่เป็นความนึกเห็นของนักวรรณคดีท่านสำคัญ คือ ม.จ.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้
กล่าวถึงไว้ในถ้อยบรรยายเรื่อง "ข้อสังเกตเรื่องวรรณคดีไทย"¹ เกี่ยวกับสัญลักษณ์ใน
วรรณคดีไทย สรุปแล้วในส่วนที่เกี่ยวข้องได้ว่า เรื่องราวของ ระสูณกับนางมโนรีดา
(ในเรื่องขนิษฐาในนิยาย) เป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่า "คนหรือสิ่งที่ไม่คาดฝันในวง
ขอบจะมีผู้ระแวงว่า เป็นภัย และพยายามกำจัดเสียก่อนที่จะภัยนั้นจะมาถึง" การตีความ
ในแง่สัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ คงจะเป็นสัญลักษณ์ที่วกกลับเรื่องด้วย ตอนท้ายราชนิกุลโรดิต
ปริศนาใจเป็นเหตุ ลอกลูกนายกาวิละนางมโนรีดา จนไม่ที่สุดขางต้องหนีกันไปเมืองไทรลราช

3. สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์จากตอนสำคัญ

ตอนสำคัญ (episode) ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะไว้ไม่ว่าความหมายของตอนหรือฉาก
หรือเหตุการณ์สำคัญในเรื่อง ที่ช่วยเชื่อมโยงเรื่องราวที่เกิดขึ้นได้ดำเนินต่อไป หรือ

¹ ม.จ.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ "ข้อสังเกตเรื่องวรรณคดีไทย" ใน ถ้อยบรรยาย
วิชาภาษาไทย หน้า 71

ช่วยเน้นแก่นเรื่องไว้เด่นชัดขึ้น ก่อนฉากที่นำมากล่าวอาจจะเริ่มจากเล็ก ๆ เป็นความ
กึกกึกที่เกิเกิดขึ้นช้า ๆ กับข้อความการที่คล้ายกัน เช่น ความฝัน บทกวีบรรยาย บางครั้ง
ก็นำเรื่องราวบางตอน บางฉากมากล่าว โยยเลือกเฉพาะตอนที่ความสามารถวิเคราะห์ในแง่
สัญลักษณ์ได้รวบรวมไว้

3.1 ความฝัน

เรื่องของความฝันที่จะกล่าว ณ ที่นี้ เป็นการมองเฉพาะในแง่ของการใช้สัญลักษณ์
คือการวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในความฝันกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงตามเนื้อเรื่องเท่านั้น

ความฝันปรากฏในวรรณกรรมนิทานต้องตีความได้หลายตอน เช่น ในเรื่อง
วันการ นางวรลักษณณ์เมื่อจะบิการวันการ ในเรื่องเบญจแสนวนเก่า นางสุภาภีฝัน
เมื่อจะบิการภักษิณกุมาร และในเรื่องมโนหรานิมาต พระนางจันทาทวี ฝันเมื่อจะเกิด
บุตรชายต้องสูญเสียนางมโนหรานิมาต เห็นได้ว่าในกราวที่จะเกิดเหตุการณ์สำคัญ ตัวละคร
มักจะฝันล่วงหน้า เมื่อทำนายฝันโดยใครหรือบุคคลที่ใกล้ชิด จะเป็นการวิเคราะห์สัญลักษณ์
ในความฝันนั้นแล้วทำนายอย่างถูกต้องแม่นยำ¹

ตัวอย่างความฝันของนางวรลักษณณ์ ในเรื่องวันการ

วันหนึ่งสมชเยก นิมเณนัยเนกร ประคณแก่นทิพย์ตรี
สุบินฉักจรรย เสงวสันอินทรีย์ ในฝันว่ามี องค์ฉับรินทรา
ถิวเพชร เม็กแสง แพรวสีขรายแสง เข้าโชนนทรา
โกเตาณคปราง แสงสว่างจบท้า ความภโยหา นบปณกัน
ยื่นไ้ส่ายนร แว่วรัมนางวร จากคณสุวรรณ
นางกับเทรณฐี โกลศัพพณ ไปยัง เมืองสุวรรณ ไ้เบางนทยา
เรื่องวันการ

¹ ลักขณา ปาณทัช วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 97

ความนับขวงนางสุภาที เรื่องสุนิสาชวนเกา

วันหนึ่งราตรี นางมาตุสุภาที นิทราหลับไหล
 เปื้อนมาโต้ขับ กระซิบแงใจ เสวทกลใจ ใ้ใจปึกผย
 ว่าเข้าไรเงือบ กบเกี่ยวมอ่ยวเื่อม วาเวียนฉักจรรย
 ข้างนรอกอออกลง หลงทางกลางวัน บัฏกระวัน ตามคตมโค
 ภาวไก่อพอน เกินเงินไปม กงกาทว่างใจ
 น้ำตาอาวมฤต ลกอนขมใจ เป้ามลาอาถัม อเมกมากย

~~~~~  
 ราววันร้ามกร้าม สุกที่จะถ้ำน พระสมุทรรณการ  
 ที่อกรกใจ ทาเหลือกคมาณ ร้องเรียกท้าวราม ผู้เมือนผัวขวัญ

~~~~~  
 ยังมีกามส พระผู้ทรงพรต เกดใจเคื่องเคื่อง
 มีอุมที ปีกาการ เบื่อง เาะเตีร่งเรื่อง มาในเวทนา

~~~~~
 วังพระ ภาณี หยิมทรงมณี ยืนไ้ให้ก่นาง
 บกมือขับขี ไ้เฑาะดยหาง เจ้าดย่าแะววง เกินไปกามทรง
 ไ้พิงวาที ยอกรขุติ กัมเกด้ากรายคง
 กรันดำคาบแล้ว ถาแก้ว้นคง ธิงจิรวีทอง กลายอาวณถึงชา

ฯลฯ

เรื่องสุนิสาชวนเกา

ส่วนความฝันของพระนางจันทเทวี ในเรื่องบโนหรานี้ยากแน่ ว่าจะไม่แฉงเป็น
 ตัวอย่างกาประพันธ์ แต่จะสรุปเหตุการณ์ในฝันได้ ก็ นางฝันว่า พระสุชนถูก
 ระยาจันทร์ประหาร โดยการบีบเคียรซาก แล้วชักเอาตัวไปให้มรดกให้รอบเบื่อง
 โลหิตไหลนองไปทั่วทั้งวัด ผ้าทรงของระสุชนถูกมรดกฝังนาไปเฝ้ามูธาไป แล้วหาหลุมขุด
 ลอยหายไปนอากาท

ความฝันทั้ง 3 ตอนต่างมาต่างนี้ ในเนื้อเรื่องได้มการทนายฝันในลักษณะ การ
ที่ความสัญญาได้ไว้เรียบร้อยแล้ว และทนายก็ถูกต้องเป็นจริง ทุกประการ ผู้ศึกษา
จะไม่กล่าวถึงทนายได้เป็นการเกินยื้อ เพราะทนายดังกล่าวเป็นไปตามเนื้อเรื่อง
ของวรรณกรรมแต่ละเรื่องที่ตั้งอยู่แล้ว ขอกล่าวถึงสัญญาในความฝันและความหมาย
ของสัญญา ซึ่งปรากฏในความฝันทั้ง 3 เรื่องข้างต้นตามลำดับ ดังนี้

ความฝันของนางวรลักษณ จากเรื่องวันการ สิ่งที่จะนำมาวิเคราะห์ได้แก่
สัญญาได้ ได้แก่เพชร ประกายแสงของเพชร พระอินทร์ และพฤติกรรมของ พระอินทร์

เพชร เพชรเม็ดหนึ่ง ขนาดเท่าผลมะปราง ที่พระอินทร์นำมาเป็นให้นางวรลักษณ
เป็น สัญญา หมายถึงสิ่งที่มีค่า เป็นที่รักและปรารถนาจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง บุตรชาย

ประกายแสง เป็นสัญญา หมายถึง บุญบารมี เมื่อพระมีประกายแสง
แวววาวมาก จึงมีความหมายรวมว่า บุญบารมีของนางจะเป็นผู้บุญบารมีสูงส่ง

พระอินทร์ พระอินทร์ เป็นตัวแทน ของสวรรค์ พระอินทร์เป็นผู้แนะนำ
ให้ เป็นสัญญา แสดงความหมายว่า บุตรชายของนางเป็นผู้ที่จุติมาจากสรวงสวรรค์
เมื่อนางรับเอาเพชรมาก็ได้แล้ว พระอินทร์ได้ลุ่มหลงไว้ด้วยคำนี้ไป สวรรค์ พฤติกรรม
ของพระอินทร์ตอนหลังนี้ ถือเป็นสัญญาในความหมายว่า เมื่อนางให้กำเนิดบุตรชาย
แล้ว นางและสามีจะต้องตายตาม ไปเกิดบนสวรรค์พร้อมกัน

ความฝันของนางสุภาภี จากเรื่องสุบินผานวนเก่า สิ่งที่จะนำมาวิเคราะห์
ในแง่สัญญาได้ ได้แก่ การหลงทาง แม่น้ำ สัตว์น้ำ พระคานาส ดวงจันทร์ ประกาย
แสงดวงมี และการขึ้นทาง

การหลงทาง เป็นสัญญา หมายถึง การหลงผิด ไม่ชัดเจน การเห็นผิดเป็นชอบ
เช่น หลงอยู่ในภพภพการ ซึ่งเป็นงานอกกาย และหลงหากความชั่ว มาสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

แม่น้ำ แม่น้ำที่ขวางกั้นทางเดินของนางสุภาภี เป็นสัญญา หมายถึง
วิญสงสาร หรือการเวียนว่ายตายเกิด ที่คนทั่วไปไม่อาจข้ามได้

สัตว์น้ำ อันได้แก่ เต่า ปลา จระเข้ มังกร โลมา เป็นต้น เป็นสัญญา
หมายถึง สรรพสัตว์ทั้งหลายที่ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวิญสงสาร

สัญลักษณ์ หมายถึง ถิ่นฐานบโนห์รา ย้ายตรงถูกนำไปตั้งเข้ากองไฟ แต่ถูกคอยหายไป
ในอากาศ เป็นสัญลักษณ์แสดงว่า นางมโนห์ราจะถูกเผาตัวไปบูชาไฟ แต่นาง ขาวารถ
สวมปีกหาง และหนีกลับไปยังเมืองโกธวาศได้

การวิเคราะห์สัญลักษณ์จากความเป็นที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เห็นได้ว่า การใช้วิธีบอก
ให้ผู้อ่านรู้เรื่องราวด้วยคำกึ่งการให้ตัวละครพูด "สัญลักษณ์ที่ใช้ในภาพนั้นๆ ก่อได้
มาจากสัณนิษฐานตามทวารโหราศาสตร์ และสัญลักษณ์ในวรรณคดีนั่นเอง"¹

3.2 บทวิจารณ์

บทวิจารณ์ ขยายถึง มโนห์ราแสดงถึงที่เป็นธรรมชาติในเรื่องเพศของมนุษย์ โดย
แสดงให้เห็นการประทุพริกคางเพศประมุขของสัญลักษณ์นิยม² การใช้สัญลักษณ์ในบทวิจารณ์
เป็นการหลีกเลี่ยงที่จะพูดตรง ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อความหวังใจที่จะแสดงความรู้สึกละเอินไปปรากฏ
แก่การกล่าวโดยตรงย่อมจะขัดต่อหลักศีลธรรมบรรพชาที่ถึงจบ และเป็นขำขันแก่ผู้เยาว์
ซึ่งมีการขึงกึกก้อง³ วงทองแสงออกเป็นรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ แทน เช่นแสงทองกนก
เป็นภาพพญานาค ภาพเรือแฉ่นในคลอง ภาพดอกไม้ดอสม ภาพว่าวไขว่คว้ากัน หรือ
ภาพแมลงทองจอกไม้ เป็นต้น ภาพเหล่านี้เป็นภาพในความนึกไปใช้แทนอย่างลวกๆ
จริงออกมา เป็นภาพเปรี้ยมเปรี้ยวที่สร้างขึ้นเอง⁴ โดยทั่วไปแล้ว ผู้ว่าวรรณคดี
สาขาวิชาเกิดจินตนาการ ที่ความหมายสัญลักษณ์ในบทวิจารณ์ได้ เพราะสัญลักษณ์ที่นำมาใช้
มีได้ลึกซึ้งเกินไปนัก

¹ ถักดา ปานุญช์ วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 96

² ธุระกั แห่งธานี วิเคราะห์บทวิจารณ์ในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา
ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1-92 - 2411) หน้า 103

³ ถักดา ปานุญช์ ถ.ก. หน้า 123

⁴ ประสิทธิ์ ภาพยนตร์กลอน ภาษากรวี หน้า 19

สุชาติ พงษ์พานิช¹ ได้วิเคราะห์บทกวีในวรรณคดีไทย พบว่าลักษณะการใช้สัญลักษณ์ในบทกวี มี 3 แบบคือ การใช้สัญลักษณ์เพื่อแสดงความเป็นจริงในเรื่องกามตัณหา การใช้สัญลักษณ์แทนอารมณ์และความรู้สึกทางเพศ และการใช้สัญลักษณ์แทนอวัยวะเพศและพฤติกรรมทางเพศ

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ กล่าวถึงบทกวีไว้ 2 ตอน คือ บทกวีของพระสุนทรกับนางมโนห์รา ในเรื่องมโนหรานิบาท และบทกวีของพระรณสีห์กับนางสิบสอง ในเรื่องพระรณเมรี ขอคัดบทกวีดังกล่าวมาแจกแจงเพื่อประกอบการวิเคราะห์ดังนี้

จากเรื่องมโนหรานิบาท

ว่าพลางทางแนบ   กร เกาะกายแอบ   พักตร์แนบพักตรา
กลืนปรางซบซาย   เฝือกอบนาสา   กลืนรสกามา   เจือจัมแตกคาล
จูบพิศมิตไธสร   ปรีดาปราโมทย์   มโนเกษมสานต์
กฤษณเวิกเกริก   เลื้อยเลิกลังพาน   สมุทรรันการ   พันพันอารมณ์
คีพองนงระลอก   กระฉักกระฉอก   สมุทรรันคม
จวนเฝือกซบรอบ   ชันขอบถ่ม   เมฆทบอฝนลม   แผลงหล้าฟ้าระอา
พิรุณโปรยปราย   เฝือกพันล้นสาย   มีคมนพชา
เมขลาเล่นชล   ฝนระสกกซ้า   เฝือกสุบสา   ราวูจิตพิสมัย
คอกสุมนา   แยมกลีบผกา   รสพุ่งจรวง
ภุมรีดาตบ   ชมชาบรสใน   เกสรมาลัย   เจือจัมนาสา
กร เกาะกายนารด   ประทมสมนาส   เสรีจแล้วสอง รา
กรสอดเฝือกนาน   ตั้งยานลดา   วัลย์พันรูกษา   จำเสียวรสโมม
เรื่องมโนหรานิบาท

¹สุชาติ พงษ์พานิช วิเคราะห์บทกวีในวรรณคดีไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1992 - 2411) หน้า 163

จากเรื่องพระรถเมรี
 บ้างฝันไปพระมาก
 เหยย้องในหัวปรา
 กรกระหัดกับผัวองค์
 พระเพลาขับเพลาโย
 นาวิกก็จูบจิต
 กรกูปปสุภา
 นากร้ายก็ก่กาชบ
 โลกธาลงวาริ
 จูเถียร เว้นว่าโยน
 จูภิเษกอุททา
 จูวักก็ก้มเกลือก
 บัวมาผไทธารกลอง
 นากร้ายก็กลายสิน
 เพียงผิงจะพังกลาย
 บัวไผธลาธาร
 เกสรขจรกล่น
 จูภิเษกเวียงอุทรอน
 มัจฉาในสระบัว
 กุ้งกิ้งเข้าผิงแฝง
 จูภิเษกอุททา
 เสรีวักจิตอิหรี
 กรประกองกิมสงนอน

พระรถราชเรืองอุททา
 ปรีการขึ้นขึ้นพระกั
 ทรงมีเกี่ยวของเกี่ยวของไขว่
 ไพรากร้องเมืงมัวตา
 จูราจิตพิศดูรา
 นากาหับกับนากี
 เถียรเกลยชอมพระศรี
 นากีมุดไปคุดลรา
 กรโลกโกนชลาธา
 ชลาธันต์นั้นนาง
 ก็บ่เบียดเป็นชุมโง
 ระบัดกำระบานบาย
 ก็นีกมิลเวหาหาย
 สายระดอกรระดอชค
 ก็บานถารับผองฝน
 คงใบถ่านสะค้านรัว
 ก็นึ่งนอนไปไหวหว
 ระหวายหัวทุกกลัวปลา
 ถอยกรางแครงเข้าแฝงฝา
 ล้าแล้วขันมนขอขณ
 ไนห้องที่บัวจักรกั
 จนคืนกรสว่างปรางกั
 เรื่องพระรถเมรี

พิจารณาข้อเท็จจริงที่น่ามาแลงทั้งสองผล เห็นได้ว่า กรณีที่ใช้สัญลักษณ์แสดง
อารมณ์หรือความรู้สึกทางเพศที่ค่อย ๆ เกิดและรุนแรงขึ้น ซึ่งปกติในวรรณคดีไทยมักจะ
ใช้ธรรมชาติเป็นสัญลักษณ์แสดงอารมณ์ เช่น เกิดพายุใหญ่ สายฟ้าฟาด ฟ้าร้อง
เจ้าพระสุเบรเวณเฉยง ไปประดิษัถ์ บกะเบชลาตอแก้ว บารุทิตาามอย่างกระชัณนิค
เป็นต้น¹ เช่นในบทอิศวรรยระหว่างหลายแก้วกับนางพิม ในบทเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน
ว่า

เมฆออกมกลางฟ้าว่างลึก	กาเหวรักษ์เขยชิด วิห นน
ป่วนปั่นกระแสนเหว เกิดยวกลบ	ก็เกิดลมพายุใหญ่ประลัยกัลป์
พัดกระพือโผผางจะล้างโลก	ระสุเบรเวณโยกถกคดคั่น
ระเหือนถ้องกองความมาวัน	ปัดอาศิณย์จิตจับ ร้าว รวด
พุกกษาคองกองมาอยู่ทางฝั่ง	ก็ยอมยัมเฒ่าซึ่งกระทั้งกัน
ฟ้าเปรี้ยงเสียงร้องก้องการณ	แต่ เวฬุเทก ภายพยุวี่ ²

ขั้นตอนการใช้สัญลักษณ์แสดงอารมณ์ถึงกล่าวนี้ ไม่ปรากฏในบทอิศวรรย จาก
นิทานห้องกลืนปากไถ่ที่นางมาศึกษา ก็จะไม่รับแล้วการเข้าโอบของตัวละคร การเข้าโอบ
ก็กล่าวตรง ๆ ก็ได้ใช้สัญลักษณ์ เช่น ภรรยาหวั่นด้วยของดี วงษ์เกลียวธงเง็กแก้วของไขว่
พระเพลาหุ้มเพลาโย หรือ "นาสิกก็จูบจิต จูราซิดจิตจูรา เป็นกัน" หลังจากนั้นก็จะ
เริ่มใช้สัญลักษณ์แทน (อวรวะ) เพศ และพฤติกรรมทางเพศทันที

สัญลักษณ์ที่น่ามาแลงแทน (อว เวะ) เพศ ที่ปรากฏจะกำหนดเป็นคู่กันระหว่าง
เพศชายกับเพศหญิง ได้แก่

ญาณาค	กับ สรร หรือ มนาคบุตร
แมลงภู่	กับ งามไม้

¹ ลักดา ปานุไซ วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 121

² กรบกลีปากร เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน หน้า 155

กึ่ง, กง, ปลา   กับ   ฝั่ง, ค้าง, ทราย

หอย   กับ   ฝาหอย, เป็ดหอย

และใช้ "ลอกบัว" เป็นสัญลักษณ์แทน ถิ่น (ณ) ของเกศหญิง

ส่วนเหตุการณ์ทางเพศนั้น จะใช้กิริยาอาการของสัตว์ต่าง ๆ ค่อย ๆ ค่อย ๆ แสดงอาการ โกลโล่ ซอกซอน คานุก แหวกว่าอย่างร้ายแรง เป็นสัญลักษณ์ เช่น

นกร้ายก็กลายพา

เห็บร่ายชกชกชกชก

โถมถล่มวารี

เห็บก็มาไปหยุด

หรือ

กุ่มรีดากา   ฆมาบรใน   เกษมาลัย   เจอจับนา

และในชั้นสุดท้ายของเหตุการณ์ทางเพศ มักจะใช้สัญลักษณ์เหมือนกัน ไปว่าจะ เป็นวรรณคดีแบบฉบับ หรือวรรณกรรมท้องถิ่น ก็คือจินตนาการเป็นภาพฝนตกลงมา ห่าใหญ่ เกิดความเอิบอาบไปทั่วแผ่นดิน ถึงตัวอย่างจากเรื่องมโนห์ราธิปไตย แต่ใน เรื่องพระรถเมรี ใช้สัญลักษณ์ที่ได้ภาพชัดเจนไปถึงกว่าคือ กล่าวว่

นกร้ายก็กลายพา

ก็มีกบิลเวหาพา

เพียงฝั่งจะแจ้งหลาย

สายระลอกกระลอกชล

จากที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับการวิเคราะห์ สัญลักษณ์จากหัตถกรรม นอกจาก จะได้เห็นกลวิธีการใช้สัญลักษณ์แล้ว ยังได้เห็นประโยชน์ของการใช้สัญลักษณ์ว่า ช่วยนำสิ่ง ที่ยากจะกล่าวถึง มาว่าถึงได้อย่างไม่ซ้ำซ้อน และยังเกิดอุปสรรค (ทางงานวรรณศิลป์) อีกด้วย

3.3 ความมหัศจรรย์

ความมหัศจรรย์ ที่เจนามากกล่าวถึงนี้ หมายถึง การเกิดเหตุการณ์แปลกประหลาด แตกต่างไปจากธรรมชาติที่ควรจะเป็น เหตุการณ์แปลกประหลาดนี้จะต้องเกี่ยวเนื่องกับ ตัวละครในเรื่อง และนี่คือการจินตนาการ เรื่อง ความมหัศจรรย์ที่ปรากฏในวรรณกรรม นิทานท้องถิ่นภาคใต้ บ่อยหลายตอน และส่วนใดที่สามารถนำมาตีความในแง่สัญลักษณ์ได้ เช่น

3.3.1 ความมัตถจริยที่เกิดขึ้นนางเกา ในเรื่องสุบินสาวนเกา ก่อน
 ขบขนาดนางเกาไปทรมานยัง เมืองนรก ขณะนางเกาที่ถูกขังเข้ากองไฟนั้น นางมองเห็น
 มงกุฎแห่งหนึ่งได้มีกษัตริย์ของราชวงศ์ของบุตรชาย เมื่อก่อนนั้นจึงเกิดความมัตถจริยขึ้น
 ถึงกาประพันธ์

เขาจึงยกมือผลักไล่	วางเข้ากองไฟ
อันลูกจิลก้างกั่ว	
เศษมูณฐกบวชตัว	บันดาลคอกมัว
ผูกชั้นกลาง เปลวอัคคี	
บัวทองบานรับชนบ่	กล่อกลีบเกศี
ก็ครองเรือนอันใจ	
ฝนทิพย์ตกลงทันใด	เป็นเม็กใหญ่ใหญ่
ถูกหม้อโอชะ ทาลาย	
ถ่านเพลิงที่แดงอำมหาย	นรกทั้งหลาย
ก็เขียนก้อย่านกงกา	
ฝูงสัตว์มรร เคาทุกขา	ช่อบนหน้าตา
เหมือนปลาต้องฝนริกรัว	
	เรื่องสุบินสาวนเกา

เหตุการณ์ที่เกิดความมัตถจริยทั้งหมดนี้ หากตีความในแง่สัญลักษณ์ หมายถึง
 "อานิสงส์ของการบวชของบุตรช่วยให้บรรดา น้าวกการถูกทรมานในนรก" แต่ถ้านำมา
 พิจารณาในรายละเอียด จะใกล้เคียงกับเรื่องข้างล่าง ๆ ดังนี้

คอกบัว จากการวิเคราะห์โศลกภาพพจน์ในวรรณคดีไทย ของ ลักขณา ปานุทัต¹
 ปรากฏว่า ความหมายหนึ่งในหลายอย่างของสัญลักษณ์คอกบัวคือ พระบาทของพระพุทธเจ้า

¹ลักขณา ปานุทัต วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 187

และการตรัสรู้ "ดอกบัว" ที่ปรากฏในเหตุการณ์ดังกล่าวครั้งนี้ อาจมีความหมายที่ใกล้เคียง หรือเกี่ยวเนื่องกัน ทิวาราหูเหตุการณ์จากเนื้อเรื่องดอกบัวที่ผู้ชมนั่งกลางวงเพลิงนี้ การจะเป็นสัญลักษณ์ของ กุศลกรรม คือ อาณิสสในการบวชของอุบาสกผู้ปฏิบัติตามบารมี และนั่น สัญลักษณ์ของดอกบัวจึงเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา หรือพระพุทธรูป ทางที่กล่าวข้างต้น

กองไฟ ในที่นี้เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ความทุกข์ทรมาน หรือเครื่องทรมาน กนบาว "ดอกบัวผู้ขึ้นกลางกองไฟ" เป็นสัญลักษณ์ร่วมกับ หมายถึง อาณิสสในการบวช ช่วยให้ความทุกข์ทรมาน

ผณทิพย์ ที่ตกลงถังไป แล ทากายเมื่อโลหะ "ผณ" ในวรรณคดีไทยใช้เป็น สัญลักษณ์ หมายถึง ความชุ่มฉ่ำใจ ความกรุณาปราณี ในที่นี้เราควรตีความในความหมายเดียวกันได้ หมายถึง นางสุภาวดี เกิดความปิติ ชุ่มฉ่ำใจ อันเนื่องมาจากได้รับความกรุณา ไ้มาจากการทรมาน หรืออาจวัดความฉ่ำหนึ่งว่า "ผณทิพย์" คือ ผลกรรมที่ดีที่ขจัดความทุกข์ ทรมาน ทำให้เกิดความรู้สึกชุ่มฉ่ำ

3.3.2 ความบัพทศรรพ์ที่เกิดขึ้นเมื่อพระสุเมธประสูติ ในเรื่องมโนหรานิมาต
ถึงกาประชัน

เหล่าท้าวเจ้าเกล้ากรรภ	อัศจรรย์บังเกิดสยอง
โลมาเกตุาในทอง	เห็นนิมิตี่ประการ
ชุมสุวรรณบนกาลดุก	มีมุนขวิงาน
กาพลคชสาร	เกวตเข้ามาสู่เมือง
หนึ่งได้เกิดมุนทุทุก	ชาย เมานธราดาญเนื่อง
เกิดโหราผู้หนึ่ง เรื่อง	สิงหนมุนกรโหรา
	เรื่องมโนหรานิมาต

สรุปนิมิต 4 ประการดังกล่าวได้ คือ

1. ชุมทองผู้ขึ้นที่มุมเมือง
2. มีช้างเผือกเข้ามาสู่เมือง

3. เกิกบุญทดุณม์เป็นพรานกุ่มบุญ

4. เกิกสิงหน ไทราผู้สามารถ

พิจารณาณิต 4 ประการดังกล่าวในแง่สัญลักษณ์ต่อไปนี้

นิมิตประการที่ 1 ปิซุมทองผูกขึ้นลุ่มเบื่อง

ซุมทอง หรือ ทอง เป็นสัญลักษณ์ของควาบริ่งรวง* โซคิ่วง ไม่ใ้จะอูเปล
ใช้ว่า หมายถึง ความเจริญรุ่งเรือง "ซุมทอง" แลวงความหมายว่า รุ่งเรืองมาก
โดยที่ความจากคำว่า 'ซุม' ึ่งหมายถึงที่รวบ

ลุ่มเบื่อง เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ทั่วทุกทิศ กือ ทั่วถ้วนนั่นเอง

ดังนั้นนิมิตประการที่ 1 เป็นสัญลักษณ์รวง กือ มังเกิควาเจริญรุ่งเรือง
ไม่ถ้วน การใ้สัญลักษณ์ใดลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นการเปรียบเทียบเรียกว่า

มุกลาธิบรรณ กือยกเอาสิ่งที่เป็นนามธรรมไปเป็นรูปธรรมขึ้น แลเปรียบเทียบกับ
เรื่องราวปร กอใ้เกิดความเข้าใจชัดเจน¹

นิมิตประการที่ 2 มีช้างเผือกเข้าบารูเบื่อง

ช้างเผือก เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ขอล้าง แลนยาณาหม หรือบุญ วิชาการ
เป็นคติความเชื่อที่ถือถูงาแก่โบราณว่า ระมหากษัตริย์พระองค์ใ้เ่งช้างเผือกบารูบารบ
มาก กือเป็น ระมหากษัตริย์ที่ปญญาธิการสูง

ช้างเผือกเข้าบารูเบื่อง จงเป็นสัญลักษณ์ที่ภาพหมายรวมว่า พระสุทนะเป็น
ระมหากษัตริย์ใ้เ่งใหญ่ ปิเอกาลังแลนยาณาหมมาก

นิมิตประการที่ 3 แล 4 เกิกบุญทดุณม์พรานกุ่มบุญ แลสิงหนราหมา ไทราผู้
มีความสามารถ นิมิตทั้งสองประการนี้ แลจะเป็นมุกกคดีที่ตัวกนอยู่จริงตามเนื้อเรื่อง
แก่การจะพิจารณาในแง่สัญลักษณ์ ก็กล่าวไ้ว่า ทั้ง ระบุญทดุณม์ แลสิงหน เราศก
เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง มุกกคดีจะเป็นผู้ส่งเสรับบารมีพระสุทนะใ้สูงส่งยิ่งขึ้น

* ปรากฏอยู่ในสัญลักษณ์เกี่ยวกับบรรพชาฯ ข้อ 1.4.5 ในบทนี้

¹ กุหลาบ มัลลิกะมาส วรรณกรรมไทย หน้า 37 - 38

อย่างไรก็ตาม เรื่องราวเกี่ยวกับนิมิตนี้ ถ้านามมาพิจารณาโดยรวม ๆ ก็สามารถสรุปได้ว่า นิมิตทั้ง 4 ประการ เป็นสัญลักษณ์รวม หมายถึง ความเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ ประกอบด้วยบุญญาธิการสูงส่งของพระสุธน เป็นผู้ที่знаความรุ่งเรืองมาสู่บ้านเมืองเป็นอย่างมาก

3.3.3 ความมหัศจรรย์ที่เกิดขึ้นกับนางมโนห์รา ในเรื่องบโนหรานิบาท เป็นความมหัศจรรย์ที่เป็นลักษณะพิเศษของนางมโนห์รา พระวรกายของนางจะมีประกายความร้อน อุณหภูมิสูง ไม่มีบุรุษคนใดสามารถเข้าใกล้ หรือจับต้องได้ นอกจากพระสุธนคนเดียว จากเนื้อเรื่องขณะที่พราหมณ์ทูลถามนางมโนห์ราเกี่ยวกับกลางป่า ก็จะได้ทราบว่านางมโนห์รา แท้จริงแล้วเข้าใกล้ได้ ดังคำประพันธ์

พราหมณ์ทูลทูลถาม	ยลรูปนางพางเพียงวายุ
เสน่หามากจนกาย	ผ่ายไฟรากรังร่ม
เดินเข้ามาใกล้	อกแฉพรากังไฟสุบ
จะไกร่ยกกรรุม	คงจะยุบเกลียว
มีอาภรณ์ที่ทอง	วงศ์แห่งเจ้าบโนห์
ราอันสุนทโร	ศรีสวัสดิ์คิณศิริ
กลัวเหตุว่าพราหมณ์	เป็นนกกาลกิณี
เข้าใกล้ผู้ทรงศรี	จึงให้ร้อนอารมณ์ยา

เรื่องบโนหรานิบาท

เมื่อมาถึงเมือง พระสุธนไม่เชื่อพระทัยว่า พราหมณ์ทูลทูลถามได้จริงเกี่ยวกับนางมโนห์ราบ้างหรือไม่ในขณะที่เดินทาง พราหมณ์ทูลทูลถามให้ทราบความจริง เรื่องนางมโนห์ราที่มีความร้อนเป็นเกราะป้องกันตัว พระสุธนจึงให้มีการพิสูจน์ โดยให้บุรุษหนุ่มเข้าใกล้นางมโนห์รา ก็ปรากฏผลเป็นจริงดังที่พราหมณ์ทูลทูลถามทูลทุกประการ พระองค์จึงเชื่อในความบริสุทธิ์ของนาง

เหตุการณ์มหัศจรรย์นี้ มีสัญลักษณ์ที่จะต้องตีความประการเดียว คือ "ความร้อน" ในตัวนางหมายถึงอะไร ถ้าพิจารณาจากบริบท ในตัวอย่างการประพันธ์ข้างต้น ที่ว่า

"ด้วยเหตุที่ว่าหรรณ เป็นคนกาลกิณี เข้าใกล้ผู้ทรงศรี จึงให้รื้ออาคารบูชา ความร้อน
ถึงกล่าว ควรจะเป็นสัญลักษณ์ หมายถึง บุญบารมีของนางเอง ผู้ที่ไม่มีบุญบารมีหัดเทียบ
จึงไม่อาจเข้าใกล้ได้ การที่จะกล่าวทรง ๆ ว่า บุญทั่วไปไปอาจเข้าใกล้นาง เพราะ
บุญบารมีไม่ถึง คุณจะเห็นภาพได้ยาก ก็จึงใช้ความร้อนเป็นสัญลักษณ์ แทน บุญบารมี
ช่วยให้เกิดภาพเข้าใจชัดเจนขึ้น

หรืออีกนัยหนึ่ง ความร้อนอาจหมายถึง ความบริสุทธิ์ เพราะโดยปกติ
เรื่องของพระนางวารี หรือความบริสุทธิ์ ของหญิงสาวจึงควรไ้ยาก การไ้ความร้อน
เป็นสัญลักษณ์ แสดงความบริสุทธิ์ ช่วยให้เกิดคามบันเทิง และหทัยเบิกบาน
มาก ข้อนี้วารีจะคลุมเครือ แต่ก็มีความเป็นไปได้ยาก เพราะผลการวิเคราะห์
สัญลักษณ์จากโวหารภาพในวรรณคดีไทย ของ ลลิตา ภาณุทัต¹ ใจสรุปไว้ว่า
ไป (ปลูก) เมล็ด ก่อ (วางรวม) เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งบ่งความหมายให้เฉพาะความหมาย
ก่อ (เริ่ม) แล่งความบริสุทธิ์ และบ่งความที่ใสสะอาด. มถึง 6 แห่ง

3.4 พระอินทร์กับการช่วยเหลือวณิก

พระอินทร์กับการช่วยเหลือวณิก เป็นเหตุการณ์ไม่ปรากฏชัด ๆ อยู่มากมายใน
วรรณกรรมนิพนธ์ของลลิตาภิกษา โดยเฉพาะไม่ปรากฏชัดที่จุด ก่อ เรื่อง
พระรถเมรี แต่การช่วยเหลือของ พระอินทร์ในเรื่องนี้ จะเป็นการช่วยให้พระ วิษณุกรรม
ลงมาช่วยแทน ถึงกาประณิธิ

ปางนบนิมิต พระอินทร์	องค์วิษณุกรรมเจ้าวิภาษ
อัครวรย์ไ้บันกาล	อาสน์รอนรุ่มเห่ป้อมดุมไ้
ทพาวาชนนุชน	สร้างกุศลเป็นอย่างไร
ฝั่งล้นท้าววัคไ้ใหม่	มฤตกาไลหรือทนาย

¹ ลลิตา ภาณุทัต วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 190

ฤๅหฺล่อพระพุทธรูป
 สรวัดบิณุมาร
 คิกแล้วสองกาทิพย์
 เห็นหน่อชิงศรี
 จำจะก่อเกื้อ
 ครัสแล้วอินทรองค์
 วิษณุกรันไถย
 มาถึงอภิวา
 อินทรกรัศวาทาน
 ช่วยหน่อ ระชินศรี

ปักศุภและวิหาร
 บวชลูกหลานให้เป็นชี
 มีคันหริบทัวชาติรี
 หนทุกขอยู่ในอุมงก์
 หน่อเนื้อสกุลงค์
 กรักร์เรียกพระวิษณุมา
 องค์อับรินทร์กรักร์เรียกหา
 อภิวาท้าวโกสิย
 ลงไปยังปฐพี
 หนทุกขอยู่ไถ่คินการ

เรื่องพระรถเมรี

พระวิษณุกรรม กอช่วยเสด็จพระรถเสน และนางทั้งสิบสองหลายครั้ง เช่น
 แปลงเป็นไถ่ป่า ขาเขี้ยวไม้ปักปากอุโมงค์ ให้นางทั้งสิบสองไถ่กับแสงสว่าง ช่วยได้
 พระรถเสนไถ่จากอุโมงค์ เป็นไถ่ชน และอุกาะบ้าให้พระรถเสน ไถ่แสงความ
 สามารถไถ่ป่าปรางกู เป็นคันเหตุไถ่ไถ่พม ระบิภา นาเกรื่องทรงมาถวาย พระรถเสน
 เมื่อไปถึงเบื่องยักม ช่วยเนรมิตเมรุทองให้ พระรถเสนเผาศพนาง เบริกกลางป่า ช่วย
 เนรมิตศาลา และเกรื่องทรงสาครรับนางทั้งสิบสอง เป็นต้น

ม.ค.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ¹ กล่าวว่า พระอินทร์ ในวรรณคดีเป็นสัญลักษณ์
 ของความเป็นธรรม ผู้ที่อยู่ในธรรมพระอินทร์จะคอยช่วยเหลือหาญมา

พระอินทร์มีบทบาท "อนุเคราะห์ เฒาะให้เป็นคุณ" จากหลักสำคัญทางพุทธศาสนา
 ที่ว่า "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" การได้ดีเป็นนามธรรมที่มองไม่เห็นชัด พระอินทร์จึงเป็น
 รูปธรรมของการได้ดี สำหรับการหาดีของพระโพธิสัตว์²

¹ม.ค.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเกราะหัตถ์สุวรรณคดีไทย หน้า 106

²ลัดดา ปานุทัย วิเกราะหัตถ์สุวรรณคดีไทย หน้า 136

ดังนั้น เหตุการณ์ที่ พระอินทร์มีบัญชาให้ พระวิฆณุกรรมช่วยแก้ไขพระราเคน
จากเรื่องพระรถเมรีก็กล่าวมาทั้งหมดนี้ วิจยวาทในแง่สัญลักษณ์ ไชยนิยงกล่าวไว้ว่า
พระรถเสน ซึ่งเป็นพระโอรสตัว เป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในความดี มีความดีอยู่เหนือ
บรรดาเป็นอย่างยิ่ง พระรถเสน จึงเป็นสัญลักษณ์ของคนที่อยู่นั้นอยู่ในธรรม หรือ
เป็นสัญลักษณ์ของการทำดี

การช่วยเหลือของพระอินทร์ เป็นสัญลักษณ์ของการก้าว

ในเรื่องมโนหรานิบาติ พระอินทร์กับมหาเทพช่วยแก้ไข พระสุธนหลายครั้ง
บางครั้งพระอินทร์เองก็มาช่วยเอง บางครั้งก็มีบัญชาให้ พระวิฆณุกรรมมาช่วย เช่น
ได้พระวิฆณุกรรมมาเนรมิตเกาะวัลย์เป็นสะพานให้ พระสุธนข้ามไปยังที่อยู่ของพระยาภุม
มที่ จะได้ปลงกายเกาะพระยาภุมเข้า ไปยัง เมือง ไกรลาศดังภาพประพันธ์

ปางก้าวค้ำค้ำชัย	เมาไปชั้นพิณ
อาคนอินทร์บัณฑล	กระถางวันถอมมณฑล
ลมแก้ผ้าโกสีย์	เทก็วิจยวาทแล
จักมุกพิณปรี	ลงมาสู่ขุขุขุขุ
เห็นพระสุธนทำว	ถักทาบแว็บโน้ต
กำลังอยู่ทรมุข	อินทร์เรียกค้ำววิญญู
กรรมมาทรมุข	เชอบัญชาได้ไปผู้
สิบแปดสิงขรดู	ช่วยวรหน่อพุทธพงศ์
ให้ถึง ไกรลาศ	ถึง ระบาท ๑ ประสงค์
พระวิฆณุกรรมลง	มาถามเทพวิญญู
กรณลงก็พิภาณิต	ยานไทรถักกับมุกข
สิบห้าหอยช่วยมา	เลื้อยเคี้ยวพันเป็นบันได

เรื่องมโนหรานิบาติ

นอกจากนี้พระอินทร์ก็ให้ช่วยเหลือพระสุธนอีกหลายครั้ง เช่น เมื่อมีการประลอง
ความสามารถโดยยกแผ่นศิลา พระอินทร์ก็มาช่วยเนรมิตได้แผ่นศิลาแผ่นหนักเบาประคองผู้ฝ่าย

และในตอนสุดท้ายท้าวมุรขะ (พ่อตา) ให้พระสุชนเฝ้าภานางบโนหรีรา จากกลุ่มน้องอีก 6 องค์ พระสุชนไม่อาจเฝ้าภานางได้ถูกต้อง เพราะ บางทีนรีทุทองก็ปรูปร่างหน้าตาแบบคนอื่นหมด พระอินทร์ต้องลงมาช่วยเหลืออีก โดยแปลงเป็นแบบลงวันทอง มิใช่ไปเกาะที่นางบโนหรีรา เป็นเรื่องสบายให้ พระสุชน เฝ้าภานางได้ถูกต้อง เป็นกับ

เหตุการณ์จากเรื่องบโนหรานิพาทนี้ พิจารณาไปแง่สัญลักษณ์ได้ว่า พระสุชน เป็นสัญลักษณ์ ของคนหัว หัว การหาที่ ทั้งนี้พระสุชนก็เป็นพระโศกสัตว์ ตั้งมั่นอยู่ในฐานะภรรยา มีความเพียรพยายามเป็นเลิศ มีความรักเกี้ยวใจเดียว มั่นคงต่อนางบโนหรีราไม่เสื่อมคลาย และยังมี ความกล้าหาญไม่เกลียดพระฤๅษีตาบารคา เหตุการณ์รวมทั้งกล่าวนี้ เป็นสัญลักษณ์ ของ การหาที่ อย่าง เค้นซัก

เหตุการณ์ที่พระอินทร์คอยคุ้มครองช่วยเหลือพระสุชนดังกล่าว เป็นสัญลักษณ์ ของการ ไล่ที่ ทบสนอง

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระอินทร์กับการช่วยเหลือคนใด ก็คือ สัญลักษณ์ของการ "หาที่ไล่ที่" นั่นเอง

3.5 การแปลงกาย

การแปลงกายเป็นการใช้อิทธิปาฏิหาริย์ ที่แสดงออกโดยให้ปีศาจและผีผก ไปจากเดิม "การเนรมิตหรือการแปลงกาย มจกประสงค์สำคัญ คือ การวางได้ของผิด สิ่งที่ผ่านมาใช้เป็นสัญลักษณ์เพื่อแปลงกาย มักเป็นสิ่งที่มีความน่าสนใจ หรือเหนือกำลัง กายของฝ่ายที่เป็นศัตรู การแปลงกายในสงครามเป็นการข่มขวัญศัตรู หรือทำให้ศัตรูพิทวง หลงใจ เพื่อจะได้มีโอกาสนำเปรียบในการยุทธได้"¹

นอกจากนี้ การแปลงกาย อาจหมายถึงการซ่อนตัวให้ปลอดภัย หรือซ่อนตัว เพื่อปกปิดสภาพที่แท้จริงของตนเองให้ผู้อื่นเข้าใจผิด โดยมิจกประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่นนางยักษ์สนธราและสมณยักษ์ แปลงกายเป็นมนุษย์ปกปิดมิได้นางเบรיתรา มาว่าคนเป็นยักษ์

¹ ลลิตา ปานุกัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 140

เพื่อป้องกันไม่ให้บางเบรเกิดความหยาบกร้าน และ เกิดความสงสัยในสภาพที่แตกต่างกัน ระหว่างแท่งกับลูก

การแปลงกายเป็นสิ่งสำคัญมาก ที่มีความหมายทั่วไป คือ การลงมือลงมือ และ การซ่อนตัว การแปลงกายของตัวละครแต่ละครั้ง แม้จะมีจุดประสงค์ใหญ่ เพื่อลงมือลงมือ และ การซ่อนตัวเหมือนกัน แต่มีการแปลงจะแตกต่างกันออกไปบ้างขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของ ซึ่งจะเห็นว่ากำหนดว่าการแปลงเป็นอะไร

การแปลงกายที่ปรากฏในวรรณกรรมต้องถือเอาที่เป้าหมายของ แยกตามจุดประสงค์ของการแปลงกายได้ดังนี้

3.5.1 การแปลงกายเพื่อลงมือลงมือ - ส่วนใหญ่จุดประสงค์จะลงมือลงมือ จากเรื่อง วรรณคดี นางยักษ์สหายา แปลงกายเป็นมนุษย์หญิงงามเป็นเวลานานระรุดสิทธิ์เพื่อหาโอกาสหาข่าวทางฝั่งของ ท้ากนกวรรณ ที่แปลงกายเป็นมนุษย์หญิงงามลักพาตัวนางเบร ไปเป็นบุตรบุญธรรม ยักษ์วิเศษจึงแปลงกายเป็นพระอินทร์เพื่อลงมือระรุดสิทธิ์ใน เรื่องวันการ พระวิเศษกรรมแปลงกายเป็นหญิงงามช่วยนางวันพุดกับยักษ์สี่เศียร

3.5.2 การแปลงกายเพื่อซ่อนตัว โจมตีจุดประสงค์ต่างกัน เช่น ในเรื่อง พระรถเบร นางยักษ์สหายา และนางยักษ์แปลงกายเป็นมนุษย์ เพื่อปกปิด ป้องกันไม่ให้นางเบรตกใจกลัว และลงมือ พระวิเศษกรรมแปลงกาย เป็นไก่ป่า และ ลูกเขยมาช่วยเหลือพระรถเบร เพื่อให้พระรถเบรใช้เบรกับพระอินทร์ ใน เรื่องมโหรีนิมาต พระอินทร์แปลงกายเป็นแมลงวันทองมาช่วยพระสุคนธ์ ในการชิงตัวนางนิมาต และพระสุคนธ์แปลงเป็นไว้มองตัวไปในชนบทมากรู้ เพื่อเก็บหางไปฝังเบรของไกรลาส เป็นต้น

การวิเคราะห์สัญลักษณ์จากการแปลงกายนี้ นอกจากจะมองว่า การแปลงกายเป็นสัญลักษณ์ ของการลงมือลงมือ และ การซ่อนตัว ดังกล่าวแล้ว ยัง สามารถศึกษาสัญลักษณ์จากภาพเดิมและภาพใหม่ที่วางวางไว้ด้วยกัน จากการศึกษานี้พบว่า การที่ตัวละครแปลงกายเป็นรูปร่างใดนั้น ได้ผ่านการวิเคราะห์แล้วว่ารูปร่างใหม่นั้น จะใช้ เป็นสัญลักษณ์ที่มีประโยชน์ในคำบอกเล่าอย่างไร เช่น

ใน เรื่องวันการ พระวิเศษกรรม แปลงเป็นหญิงงามช่วยนางวันพุดกับยักษ์สี่เศียร

มีข้อชวนคิดว่า เหตุใด พระวิมลคุกรรบบต้องแปลงกายเป็นผู้หญิง ถ้าจะมองในแง่สัญลักษณ์ ก็ควาเป็นไปได้ว่า "ผู้หญิง" เป็นสัญลักษณ์ของเพศอ่อนแอ บิด่างกับมวล อ่อนหวาน บิด่างน่ารัก มากกว่าน่ากลัว ครุ่นาเกรงขาม การแปลงกายเป็นผู้หญิง คงจะพิกพา ประสงค์ให้ใช้สัญลักษณ์ควาเป็นผู้หญิง หลอกล่อให้ยกย่องใฝ่เยียรกายใจ เกิดความประมาท และผลก็เป็นจริง ยักยอกใฝ่เยียร เห็นพระวิมลคุกรรบบแปลง กับนางวันรุช เป็นผู้หญิงออก สงกราบจึงเกิดควาประมาท และต้องเสียชีวิตในที่สุด

ในเรื่องพระรถเมรี นางยักษ์สันทราแปลงกายเป็นมนุษย์ผู้หญิง เช่นเดียวกัน แต่ในที่นี้จะถือว่า เพศหญิง เป็นจุดสำคัญที่นางวิเคราห์ จะบ่งวิเคราห์เฉพาะ ยักยอก กับ มนุษย์ ในแง่ของสัญลักษณ์เท่านั้น

ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ¹ กล่าวว่า "ยักษ์ หรือ อสูร เป็นสัญลักษณ์ ที่มีความหมาย ก่อ เป็นตัวแทนของกมลาค นานกรจะยักยอกมาใญ่ต่อ รักษาธรรม" นางยักษ์สันทรา ก็เช่นเดียวกัน พฤติกรรมของนางตลอดทั้งเรื่องเป็นพาล เปียคเบียน ผู้อื่นตลอดมา แม้แต่การแปลงกายเป็นมนุษย์มาเป็นภรรยาของ พระรถเมรีก็มีจุดประสงค์เพื่อ เปียคเบียนนางทั้งสิบสอง

รูปร่างเดิมของนางยักษ์ จึงถือเป็นสัญลักษณ์ของกมลาค หรือความชั่วร้าย ความกาถล่าวของ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ข้างต้น เมื่อนางแปลงกายเป็นมนุษย์ ก็เป็นการ สร้างสัญลักษณ์ใหม่ เพื่อหลอกลวงคนอื่น ให้เห็นว่าเป็นกณดี "มนุษย์" ในที่นี้จึง เป็นสัญลักษณ์ ของควาดีงาม ความใจเป็นพาล แต่หลังจากแปลงกายแล้ว พฤติกรรมมิได้ เปลี่ยนตาบ่าวย รูปมนุษย์จำแลงของนางยักษ์สันทรา จึงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของกมลาคชั่วใจาค หรือในลักษณะที่เกยไถ้นคำคำกันอยู่บ่อย ๆ ว่า "... กณใจยักษ์"

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การแปลงกายของนางยักษ์สันทรา เป็นสัญลักษณ์รวม หมายถึงการ สร้างภาพลวงตา จากความชั่ว เป็นความดี เพื่อให้เกิดการ หลงผิดและจะ คาโอกาสทำร้ายได้ง่ายขึ้น

¹ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ วิเคราห์ตัวละครวรรณคดีไทย หน้า 106

นอกจากนี้ในเรื่องพระ รุกเมรี ยังมีการแปลงกายของยักษ์อีกคนหนึ่ง ก้าว
ท้าวสวัศศิริราช แปลงเป็นพระอินทร์เพื่อคงได้พระธิดาเข้าใจอีกด้วย

ยักษ์ ในตอนนี้เป็นผู้ลักพาตัวของ กนกนาถ เช่นเดียวกัน เพราะท้าวสวัศศิริราช
จึงนิยมนิกร้ายเบียดเบียนผู้อื่น เกยลักพาตัวนางกนกนาถ มาติดสินบนเจ้าพ่อดวงค์ กับ
นางกนกนาถ บังเมืองนาคทวาร มาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม

พระอินทร์ เป็นสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนความเป็นธรรม¹ และในการวิเคราะห์
สัญลักษณ์จากโหราศาสตร์ว่า สัญลักษณ์ 'พระอินทร์' หมายถึง บุญที่ปีศาจงามตามอุกถคติ²
นอกจากนี้ พระอินทร์ ยังเป็นสัญลักษณ์ของ ความรักก็ได้

พระอินทร์ ในการแปลงกายตอนนี้ ปีศาจหมายตามนัยข้างกันไว้ ท้าวสวัศศิริราช
คงจะพิจารณาแล้วว่า การแปลงกายโดยใช้สัญลักษณ์ของกวางงาม ความเป็นธรรม และ
ผู้มีอำนาจ จะสามารถหลอกลวงพระรูกเมรีได้ง่ายขึ้น เพราะพระรูกเมรีคงจะเชื่อว่า
พระอินทร์ ย่อมไม่เป็นภัยแก่ตน แต่โศกที่นางกนกนาถมารู้เท่าทัน จึงไม่เกิดเรื่อง
ร้ายแรงขึ้น

สัญลักษณ์การแปลงกายจากยักษ์ เป็นพระอินทร์ ของท้าวสวัศศิริราชมีความหมาย
รวม คือ การพยายามสร้างภาพลวงตาให้หลงผิดจากความจริงร้าย เป็นความดีงามและ
ความมีอำนาจที่เป็นธรรม กล่าวกับการแปลงกายของนางยักษ์สินศร

นอกจากนี้การแปลงกายของท้าวกนกเมรีไปลักพาตัวนางเบรี การแปลงกายของ
นางยักษ์สินศร และสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาเบรี ที่กล่าวถึงข้างต้นก็เป็นสัญลักษณ์ในลักษณะ
เดียวกันกับที่วิเคราะห์มา ส่วนการแปลงกายเป็นตัวไร เกาะติดกับขนพระยากรูของพระ
สุชน และการแปลงกายเป็นแมลงวันทอง ของพระอินทร์ จากเรื่องปันทวนิมา
สัญลักษณ์ "ตัวไร" และ "แมลงวันทอง" มีความหมายเป็นสิ่งที่น่าเกลียด สามารถ
เกาะติดกับสิ่งอื่นได้สะกดเข้ากันได้ จึงได้มีความหมายลึกซึ้งในแง่จิตใจ

¹ บ.ก. มุขมนตรี เศรษฐกิจ วิเคราะห์เศรษฐกิจไทย หน้า 106

² การวิเคราะห์สัญลักษณ์จากโหราศาสตร์ ข้อ 1 ของบทนี้

3.6 การใช้เวทมนตร์คาถา

การใช้เวทมนตร์คาถา เป็นเรื่องของความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับวรรณกรรม การใช้เวทมนตร์คาถาในวรรณกรรมถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ดังที่ คร.วิทย์ ศิวะตริยานนท์ กล่าวไว้ว่า "ในวรรณคดีโบราณเวทมนตร์คาถาเป็นสัญลักษณ์ (symbols) เราต้องตีความและยังอีกคงไปถึงความหมายที่แฝงอยู่ ไม่เรื่อง พระลอ นั้น พระเพื่อนพระแพงไม่ต้องอาศัยอาญาของปู่เจ้าที่ถึงลูกให้พระลอเสด็จมาหา นาง ไก่แก้ว หรือเวทมนตร์อื่นถึงลูกพระลอแน่ ก็คือเสน่ห์แห่งมุกตลกกับพระนั่นเอง ¹

ดังนั้นเรื่องของการใช้เวทมนตร์คาถาที่ปรากฏในวรรณคดีนั้น ไม่ควรยึดถือตายตัวว่าเป็นเหตุการณ์จริงเสมอไป แต่อาจจะเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายอย่างอื่นแฝงอยู่ วรรณกรรมนิทานต้องตีความให้ได้ผ่านการศึกษา แสวงให้เห็นการใช้เวทมนตร์คาถาไว้หลายตอน ที่สำคัญและสามารถนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงสัญลักษณ์ได้ คือ การใช้เวทมนตร์คาถาของพระฤาษี เสกเป่าให้ห้าวรสศรีราชโอรส อภิเษกนางโอรสกับพระรถเสน ใน เรื่องพระรถเมรี ดังคำประพันธ์

พอจะว่าพ่อนา   จงฟังพ่อว่า   หรือว่าจะไปฟัง
พ่อคุณเมื่อน้ำ   มันหน้ามันหลัง   กรุงมรณียัง   หลั่งพลั่งนันทนา
ฤาษีอ่านเวท   เป่าไปถึงเขวค   ลูกกรุงบารา
เป่าไปสามกลืน   ยักบัณพัตร์มา   ยอดวันทา   ไหว้พระฤาษี
ไม่ขึ้นไต้เท้า   ถึงว่าแก่เฒ่า   จะลองศึกที่
อุกซันมนปรา   พาลูกสาวหนี   ข้าเจ้าโยธี   เสียสละหัน
เรื่องพระรถเมรี

ในการพิจารณาการใช้เวทมนตร์คาถาของพระฤาษีในตอนนี้ เห็นได้ว่าเวทมนตร์คาถาดังกล่าว เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง คาชุก หรือการพูดจาหวานลุ่มก้วยเหตุผลต่าง ๆ

¹วิทย์ ศิวะตริยานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ หน้า 63

พญายักษ์วิชาวราชนิรโรค เพราะโดยทวารจริงตามเนื้อเรื่องแล้ว พญายักษ์วิชาวราชนิรโรคจะเชื่อฟังการร้องขอของพระกานโณอยู่แล้ว เรื่องจากปีความสัมพันธ์ในลักษณะก็เชื่อกับอาจารย์มาก่อน ลักษณะการใช้เวทมนตร์คาถา “เฝ้าไปสวนก่อน” หรือ “พาตรงตามเนื้อเรื่องนั้น” คงจะหมายถึงการพูดว่า “ฉันลั่นมาด้วยตัวเอง”

ถึงคำว่านี่ เป็นการตีความของผู้ที่มาเอง แต่ให้อาจารย์เวทมนตร์การตีความของ ดร.วิทย์ กิระกริยานนท์ ที่อ้างถึงข้างต้น เป็นการมองวรรณกรรมให้กว้างขวางลึกซึ้งมากกว่าจึงไม่ปรากฏเรื่อง ~ ตามเนื้อเรื่อง

3.7 พระยาแม่แปลงสาร

พระยาแม่แปลงสาร เป็นเหตุการณ์ที่น่าทึ่ง จากเรื่องพระมรดกเมรุที่สามารขนานนาวิเคราะห์ให้แง่สัญลักษณ์ได้ แม้ว่าเหตุการณ์อันนี้จะ เป็นเหตุการณ์ที่เลิศจริงตามเนื้อเรื่อง แต่ก็มีความหมายเชิงสัญลักษณ์แฝงอยู่อย่างลึกซึ้ง เป็นตอนที่พระยาแม่แปลงสารของนางยักษ์มากราบพระรัตนตรัยไป มุ่งตัววันนั้นเป็นการลงไปได้มาเมรุมาจึงเกิดควาแปลงสาร เปลี่ยนแปลงเนื้อความเรื่องใหม่ ให้นางแม่แปลงสารกับพระมรดกเมรุที่ที่ไปลง ถึงการประชัน

จึงพระยาจารย์   เอ็นดูขุนนาง   แปลงสารเสียใหญ่
ในอุทัยศารตรา   กษัตริย์นางไท   ใช้ลูกทูลใจ   กายพระธิดา
อยู่เกี่ยวเปลี่ยวตัว   ยังไม่ผิด   เสนอขอพบไร้ฟ้า
เนื้อคนนวกษัตริย์   แบ่งจักให้มา   ให้พระธิดา   รับมาเข้าไป
สวมเสื้อสมมติ   ได้ยกกับศรัทธา   ที่ฝนฟ้าใหญ่
ถูกแห่งทั้งสอง   ปลกกรองกันไป   อย่างว่าสิ่งใด   ให้หัวฝักกิ่ง
เรื่องพระมรดกเมรุ

เห็นได้ว่าเรื่องราวโดยสรุปของ “พระยาแม่แปลงสาร” ก็คือการแก้ไขเหตุการณ์ให้กลายเป็น

เหตุการณ์ "ระบอบเปลี่ยนแปลง" ดังกล่าวนี้ ถ้านำมาพิจารณาในแง่สัญลักษณ์
กล่าวได้ว่า "ระบอบเปลี่ยนแปลง" เป็นสัญลักษณ์รวม ที่มีความหมายว่า "รวมย่อมคุ้มครอง
รักกับผู้ประ าศิธรรม"

ระบอบ เป็นสัญลักษณ์ของธรรม (ความดี) เป็นการกำหนดสิ่งที่เป็นนามธรรม
ให้เป็นรูปธรรม

พระภิกษุ เป็นสัญลักษณ์ของผู้ประ าศิธรรม ถือเป็นองค์ เป็นพระโพธิสัตว์
ที่มีความกตัญญูเป็นที่ตั้ง

เนื้อความในวารทองแรก เป็นสัญลักษณ์ของความรักชั่วร้าย

เนื้อความในสารที่แปลงใหม่ เป็นสัญลักษณ์ของความรักงาม

การเปลี่ยนแปลงสาร เป็นสัญลักษณ์ ก็คือการกู่แสร้งรักมา

ความหมายของสัญลักษณ์ในตอนนี้ ขยายความให้เห็นเด่นชัดก็คือ องค์ที่ตั้งอยู่ใน
ธรรม แม้จะประสมกับเหตุร้ายต่าง ๆ ก็อาจบรรลได้ใจได้กลับกลายเป็นดีได้โดยมีผู้ให้
ความช่วยเหลือ เป็นไปทางกล่าวที่ว่า "องค์ตนน้ำไม่ไหล ตกไฟไม่ไหม้" นั่นเอง

3.8 ราชรถบาเกย

"ราชรถบาเกย" เป็นชื่อของตู้ผู้ศิกนนานาบาใช้เวียก เพื่อให้เห็นภาพเหตุการณ์
ที่จะนำมากล่าวในแง่สัญลักษณ์ให้ชัดเจนขึ้น ราชรถบาเกย ปรากฏอยู่ในเรื่องสุทธิกรรม
ชาตกคามมย์ ตอนเมืองศักดิ์ลางกษัตริย์ เพราะในปีราชโอรสสมราชสมบัติ เพื่อ
พระเจ้ากรุงศักดิ์ลาสวรรคต จึงต้องหาวิธีเลี้ยงหายโดยแต่งราชรถทองเหียบบัว ให้เหาะ
ไปในที่ต่าง ๆ หากราชรถบาเกย หรือหยุกงที่ผู้ใดก็จะอยู่เฉยผู้นั้นไปเป็นพระมหากษัตริย์
ต่อไป ปรากฏว่าราชรถทองได้เหาะเหินมาบรรลถึงแท่นของพระสุทธิกรรม บรรดา
อำมาตย์ข้าราชการวังเฉยเสด็จพระสุทธิกรรมไปครอง เมืองศักดิ์ลาง

ราชรถบาเกยพระสุทธิกรรมนี้ ถือเป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายตรงกับหลักธรรมทาง
พุทธศาสนาว่า "ชาติได้ใจ" พระสุทธิกรรม เป็นสัญลักษณ์ของ "การทำดี" ซึ่งวิเคราะห์

จากพฤติกรรมของ พระสุทธีกรรมในเรื่อง พระสุทธีกรรมเป็นผู้ที่ทั้งมีอยู่ในศีลธรรมอย่าง
เคร่งครัด ศึกษาธรรม จนแตกฉานสามารถสอนผู้อื่นให้เลื่อมใสได้ เช่น เทศนาสอน
พระเจ้าพรหมทัตให้ทรงตั้งอยู่ในทศศีลราชธรรม จนพระเจ้าพรหมทัตบังเกิดความศรัทธา
แบ่งเมืองให้ปกครองครึ่งหนึ่ง และยอมลดพระองค์ลงประทับในที่ ๆ ต่ำกว่า แต่พระ
สุทธีกรรมไม่มีความโลภ จึงปฏิเสธ และทรงแจ้วเดินทางสั่งสวเประชาคมต่อไป
พระสุทธีกรรมเป็นผู้มีความเบตกากรอุหา ให้ทานกนยาภวนอยู่เป็นนิจ เป็นผู้ที่ไม่ปลื้ม
นุกนยาบาท รู้จักให้อภัย แม้จะถูกกลั่นแกล้งจากชายาเยนโบสถ์ หญิงสามวัน และวิชัย
ราชกุมาร จนตนเองเกือบถูกประหาร เมื่อเขกลับเมืองจึงได้สั่งสอนให้บุคคลทั้งสามกลับตัว
เป็นกนกี นอกจากนี้พระสุทธีกรรมยังเป็นผู้ฉลาดมีความกตัญญู ทั้งยังอยู่ในโอวาทของบิดา
มาตลอด หาก พฤติกรรมของ พระสุทธีกรรมที่กล่าวมานี้ จัดได้ว่า พระสุทธีกรรม เป็น
สัญลักษณ์ของการมาดี ใญ่อย่างเด่นชัดมาก

ราชรถทอง ใบาเกบ เป็นสัญลักษณ์ของการไถ่ คือ ผลกวนแบบของการ
หาดี ได้เป็นราชรถทองคำใบที่สุด ราชรถใบาเกบ" นี้ เป็นสัญลักษณ์ใบลักษณะของ
การใช้ธรรม แบบ บางธรรม คัมภีร์เด่นและเข้าใจยากให้เห็นและเข้าใจง่าย
ที่เรียกว่าการไว้ "บุคคาธิมาน" ในการแปรภพเปลี่ยน

3.9 นางมอกเขต

นางมอกเขต เป็นความเชื่อประการหนึ่งในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้
ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะใบงของสัญลักษณ์เท่านั้น นางมอกเขตในเรื่องต่าง ๆ มีความ
ใกล้เคียง

นางมอกเขตกับหญิง ก่อหน้ากระต๊อของยักษ์สี่เศียร ในเรื่องวันการ ขาเซ่ที่ยักษ์
สี่เศียรเตรียมตัวออกเดินทางไปสาธิตกรรมกับนางวันการ และงูเป็นฝ่ายวางแต่ ถือเป็น
นางร้ายของยักษ์สี่เศียร

นางมอกเขตกับนาง กอมาตุกษิระ ราชานเนราชขณะเตรียมเดินทางเข้าเฝ้า
พระเจ้ากรุงสาวัตถี ถือเป็นนางดี ใบเรื่องสุปนิสสานวนเก่า

* ตูรายละเอียดจากการวิเคราะห์ความเชื่อเกี่ยวกับโศกกลาง ในบทที่ 5

กลางแบบมูบ ซึ่งชักใบขวางทาง ตกถูกหัว/รานบุญทุกคนและ นกทร-ในไก่ป่าร้องหัก
ขณะรานบุญทุกคนเดินทาง ไปจับตัวนางบโนห์รา บาดวายเร สุ่ม ถือเป็นนางที่
ในเรื่องมโนหรานิมาต

พิจารณาเหตุการณ์ที่เป็นฉากหลัง เห็นได้ว่า กวีใช้ศัพท์ต่าง ๆ มาเป็นสัญลักษณ์
บอกเหตุการณ์ล่วงหน้า โดยเฉพาะจากเรื่องวีการ ยังว่าด้วยพฤติกรรมของการต่อสู้ของ
งูกับหนู เป็น สัญลักษณ์ด้วย

งู เป็นสัญลักษณ์ของควาชั่วร้าย ผาด คืบคลาน คืบคลาน คืบคลาน เหนือนี้ ก็คือ
ยักษ์สี่เศียร ซ่อนเป็นชนวนประการหนึ่ง คือ เป็นฝ่ายที่มีอำนาจและผา-กำลังมากกว่าคู่ต่อสู้
หนู เป็นสัญลักษณ์ของฝ่ายที่มีอำนาจ และละกำลังน้อยกว่าได้แก่ ฝ่ายบุญ
เหตุการณ์ที่งูฝ่ายแก่หนู มังคละธรรมชาตินั้น กวีจงใจให้เป็นสัญลักษณ์
บอกจางร้ายว่า ฝ่ายยักษ์สี่เศียร (มีอำนาจมากกว่า) จะฝ่ายแก่ฝ่ายบุญ (มีอำนาจ
น้อยกว่า)

ส่วนในเรื่องบุปผาสนวนเก่า กวีใช้ หนู เป็นสัญลักษณ์แทนนางที่ เรื่องมโนหรานิมาต
แมงมุม และ นกทร-ในไก่ป่าร้องหัก ก็เป็นสัญลักษณ์เหมือนกัน

มีข้อสังเกตว่า การใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องหมายกลางในวรรณกรรม
นิทานต้องถิ่นภาคใต้ ต่างกับที่ปรากฏในวรรณคดีไทย เช่นในเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่ง
เสาลักษณ์ อนันตทานท์¹ สรุปว่า การบอกกลางของสัตว์คือ การที่สัตว์บางชนิด
แสดงกิริยาอาการผิดปกติไป หรือมาปรากฏให้เห็นเป็นเครื่องหมายไม่ดี สัตว์เหล่านี้
ได้แก่ หนู จิ้งจก แมงมุม นกแฉก และงูเห่า

นางที่เกิดขึ้นเป็นนางร้าย หรืออัปมงคลนั้น มีจระไนอยู่ในอุปาทนศาสตร์ ก่อน
สรุปว่าด้วยเรื่องบอกอุปาทน เพื่อเกิดขึ้นแล้วจะทำให้เกิดเป็นนางร้าย เช่น จิ้งจกหัก
หมาเห่า แมงมุมตีกอก หนูกัดผ้า นกถูกร้อง งูเลื้อยผ่านหน้า จิ้งจกตกลงมาตาย
จ้องกลองตัวเอง ฝายพิณขาด (แบ่ไปไค้ขั้ว) อารูรเก็บไม้ที่เกี่ยวกันกระแทกตัวเอง

¹ เสาลักษณ์ อนันตทานท์ วรรณกรรมเอกของไทย ขุนช้าง-ขุนแผน หน้า 172

แนวหาหมาดก ถกถูกไมเข้านบ้านเรือนเป็นจังไร¹

เห็นได้ว่า การใช้ศัพท์เป็นสัญลักษณ์นอกกลางในวรรณกรรมนิทานต้องถี่มากได้ ที่แสดงมาข้างต้นนั้น ไม่ให้ความสัมพันธ์กับอุปาทนศาสตร์เลย อาจจะเป็นการกำหนด สัญลักษณ์ขึ้นใจเองของกวีภาคใต้ หรือเกิดจากการแปลความหมายตรงๆ โดยได้กลายเป็นข้อขัดแย้งไปเป็นหลักฐานยืนยัน

อย่างไรก็ตาม เรื่องของนอกเหนือที่กล่าวนี้ ถ้าจะตีความว่าเป็น สัญลักษณ์รวม น่าจะหมายถึง สถานะจิตใจของชนกชนเดิมทาง ซึ่งอาจจะมีความหวังและความมั่นใจ ในความสวัสดีจากการเดินทางไปประกอบกิจการมาก ๆ ก็ปรากฏเป็นบางที ก่อความ สมัยใจ และไมบางตรงกันข้าม ถ้าหากความหวังและเกิดความไม่มั่นใจก็จะปรากฏ เป็นบางราย ก็ความทุกข์ ความกังวลใจ นั่นคือการใช้รูปธรรม คือเหตุการณ์ที่เป็น ความแทน สถานะจิตใจของชนซึ่งเป็นนามธรรม

4. สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ด

สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดที่จะกล่าวถึงในหัวข้อนี้ เป็นสัญลักษณ์วิเอระห์ได้นอกเหนือ ไปจากสัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาษาอื่น สัญลักษณ์วิเอระห์จากแก่นเรื่อง และ สัญลักษณ์วิเอระห์จากตอนสำคัญ สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดได้แก่ ตัวละครเป็นสัญลักษณ์ จากเป็นสัญลักษณ์ และวัตถุหรืออาวุธวิเอระห์เป็นสัญลักษณ์ เบ็ดเตล็ด สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดเหล่านี้ มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าสัญลักษณ์ประเภทอื่น ๆ ทั้งนี้ เพราะ ตัวละคร จาก ตอนจบ วัตถุหรืออาวุธวิเอระห์ ต่างก็เข้ามาเกี่ยวข้องกับสถานะที่เป็นองค์ประกอบหนึ่งของวรรณกรรม การวิเอระห์สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดจึงมีประโยชน์ที่จะช่วยให้เรามองเข้าไปวรรณกรรมได้ ช่างยิ่งขึ้น

---

¹ กติย สมานิต วิสาสะ หน้า 168 - 169 (อ้างอิงมาจาก วรรณกรรม เอกของไทย ชุมชน - ชุมชน ของ เสาวลักษณ์ อัมตคามต์ หน้า 174 - 175)

4.1 ตัวละคร เป็นสัญลักษณ์

ชลธิรา กักก้อย¹ กล่าวว่า ในการอ่านวรรณคดีเรื่องหนึ่ง ๆ เราไม่ควรจำกัดขอบเขตความนึกเฟื่องว่า ตัวละครเป็นใคร มาจากไหน ตรงตามเนื้อเรื่อง แต่ควรจะมีคามนึกไกลไปถึงขั้นว่า โดยเหตุที่เป็น "ตัวละคร" เพราะฉะนั้นตัวละครเหล่านี้ได้เป็นตัวแทนหรือเป็นสัญลักษณ์ของบุคคลประเภทใด ที่มีพฤติกรรมหรือบุคลิกลักษณะอย่างไร หรือปัญหาชีวิตอย่างไร

การศึกษาตัวละครเป็นสัญลักษณ์ ในข้อที่จะศึกษาโดยฉบับ ตามบทความของชลธิรา กักก้อย¹ นำมาแบ่งไว้ข้างนี้ ตัวละครสำคัญ ๆ ที่สามารถนำมาวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ได้ ได้แก่

4.1.1 ตัวละครจากเรื่องพระรถเมรี

ชวน เพชรแก้ว² กล่าวถึงการร่างตัวละครในเรื่องพระรถเมรีว่า ผู้แต่งสร้างไว้เด่นชัด ภาพารจัดเป็นตัวแทนของบุคคลประเภทต่าง ๆ ไว้เป็นอย่างดี เช่น พระรถสิทธิ์ เป็นตัวแทนของคนที่ขาดเหตุผล หดงักยากจน ล้มความถูกต้อง ความผิด อย่างรุนแรง

นางเมขลา เป็นตัวแทนของคนที่ปีโส อิจฉาริษยา กุมจับ ทาลายผู้อื่น เพื่อหวังประโยชน์ "ละโอใจ" ใสบใจตน

พระรถเสย เป็นตัวแทนของคนที่มีความกตัญญูเป็นที่ตั้ง และมีความรัก ความซื่อสัตย์เอกรรมา

นางสิบสอง เป็นตัวแทนของคนที่ใช้ชีวิตอยู่ด้วยการกาหกของผู้อื่น

นางเบรี เป็นตัวแทนของภรรยาที่ดี รักและซื่อสัตย์ต่อสามี และมีความกตัญญูเป็นที่ตั้ง

ม้า เป็นตัวแทนของบ่าวผู้ซื่อสัตย์

¹ชลธิรา กักก้อย วรรณคดีของนางชวน หน้า 86

²ชวน เพชรแก้ว "บทนาเรื่องพระรถเมรี" ใน พระรถเมรี ไม่มีเลขหน้า

4.1.2 ตัวละครจากเรื่องบโนหรานิชาต

นรเศรษฐ เป็นตัวแทนของสามีที่รักและซื่อสัตย์ต่อภรรยา และมีความวิริยะอุตสาหะเป็นเลิศ

นางบโนหรานิชา เป็นตัวแทนของภรรยาที่รักและเป็นที่ห่วงใยยิ่งกว่าตัวเอง เป็นสัญลักษณ์ของคนที่แปลกแยกเข้ามาในโลกมนุษย์อื่น ย่อมบุญกระแวง และถูกการจู่โจมให้หนีออกไป แต่ภรรยาที่ยังรักเป็นสัญลักษณ์ของบุคคลที่ไม่มีความสามารถในตัวเอง ช่วยตัวเองไม่ได้ (การพยายามดิ้นรนบางอย่างมาจากรังสีกายนอก ก่อให้เกิดทาง เป็นโคที่ถูกลักเก็บผูกมัดไว้ นางก็ไม่มีโอกาสช่วยตัวเองได้)

ปีกหาง ของนางบโนหรานิชา เป็นสัญลักษณ์ของความสามารถที่เป็นสิ่งนอกกาย ที่ไม่ปรากฏจริงยังยืน

ท้าววาทิตยวงศ์ บิดาของพระสุธน เป็นตัวแทนของบุคคลที่ดูเบา เชื่อกันง่าย (ยอมเป็นพลร้าย ก่อ ให้อาณัติเกี่ยวข้องกับกลลอบประคบถ่วงเกื้อหนุน)

พราหมณ์พุดกฤษ เป็นตัวแทนของบ่าวผู้ไม่ซื่อสัตย์

ท้าวทองกฐิต พยานาครที่ได้นำนางมาดกแก่พราหมณ์พุดกฤษไปก่อกองนางบโนหรานิชา เป็นตัวแทนของ บุคคลที่ปีศาจจะเป็นเลิศ รักตัวเองยิ่งกว่าชีวิต (ช่วงนามมาต เป็นของ สากลที่สุดในชีวิต ยังยอมได้แก่พราหมณ์เพื่อรักษาตัวเอง)

4.1.3 ตัวละครในเรื่องวันการ

ยักษ์ผู้เฒ่า เป็นตัวแทนของกบฏ เป็นสัญลักษณ์ของธรรม

เกรนสีสุทโท เป็นตัวแทนของสามี ที่รักภรรยายิ่งกว่าชีวิต (ยอมกระโดดเข้ากองไฟ ภายตามภรรยาของตน)

นางวันเพ็ญ เป็นตัวแทนภรรยา เป็นสัญลักษณ์ของธรรมะ

4.1.4 ตัวละครในเรื่องสุบินยานนบเกา

สุบินนุชา เป็นตัวแทนของบุรุษที่ดี เป็นอภินิหารบุตร กอปรจากนิลา บารคา ให้หลุดพ้นจากทางอบาย

พยานเนสาท เป็นตัวแทนของกนยาป (ตลอดชีวิตไปเลยสร้างกุดกรบไว้เลย)

นางสุภาภี เป็นสัญลักษณ์ของกวางหลงผิดที่เกิดขึ้นชั่วระยะเวลาหนึ่ง หรือเป็นตัวแทนของบุกกดประเภท บัวปรีณันท์ หรือบัวบานเมื่อได้รับแสงอาทิตย์ ก็นอกจากรูปร่างสวยให้รู้จักผิวยอดชั่วก็ได้

4.1.5 ตัวละครในเรื่องนายกัน คำนวณพิจารณาได้มีตัวนายกัน เพียงคนเดียว

นายกัน เป็นตัวแทนของบุกกดที่มีไหว ธิป ภาติกา เป็นเลิศ ใช้แสงสว่างทางปัญญา แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า แทนแสงสว่างจากดวงตา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า นายกัน คือ สัญลักษณ์ของผลกรรม อันเป็นบาปกรรมที่บุกกดกระทำไว้แล้วต้องได้รับการตอบแทน

4.1.6 ตัวละครในเรื่องสุทธิกรรมชาลลภาวณ

สุทธิกรรม เป็นตัวแทนของบุกกดที่ (ยังขึ้นอยู่กับใจของนิลา) เรียกเป็นสัญลักษณ์ของความมั่นคงหนักแน่นทางใจ ไม่เขินอาย ไร้ง่ายโดยไม่มีการพิสูจน์ให้เห็นจริงเสียก่อน

นายราช กับ ทิดเอก เป็นตัวแทนของเพื่อนที่เลว

หญิงค้ายาสามนิ้ว เป็นตัวแทนของภรรยาที่เลว

ท้าวเบรหมทัต เป็นตัวแทนของผู้ปกครอง หรือผู้นำที่ขาดความยุติธรรม

4.2 ฉากเป็นสัญลักษณ์

'ฉาก' ที่ระก่่าวถึงในข้อนี้ จะใช้ในความหมายของสถานที่ที่เกิดเหตุการณ์ในเรื่อง และอาจกล่าวถึงเหตุการณ์ก่อนนั้น ๆ ประ กอบบ้าง แต่ไม่ถึงว่าเป็นอย่างเดียวกับตอนสำคัญ ที่นำมาวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ ตามข้อ 4 ที่กล่าวมาแล้ว ฉากที่สามารถวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ได้ ไล่แก่

กวาบดี ที่เป็นผลกรรมตอบสนองบุญคุณ บุคคลใดประกอบกรรบบชั่วๆ ได้รับผลแห่งความชั่ว คือ กวาบเดือดร้อนใจอันเรียกว่า "นรก" ตอบสนอง บุญใดประกอบกรรบบดี จะได้รับผลแห่งความดีที่เรียกว่า "สวรรค์" ตอบสนอง

หรือจะบอกว่า นรก คือสัญลักษณ์ของความไม่พอใจ และสวรรค์ คือ สัญลักษณ์ของความพอใจ ก็ได้

4.2.2 ฉากแม่น้ำ ฉากแม่น้ำที่จะกล่าวถึงไม่ว่าสัญลักษณ์นี้ ได้แก่แม่น้ำ ซึ่งพระรตเสนสร้างขึ้นด้วยเวทมนตร์ ในเรื่อง พระรตเบรี เมื่อพระองค์หนีจากนางเบรี นางเบรีตามพระรตเสนมาจนถึงริมฝั่งแม่น้ำอันกว้างใหญ่ และไม่สามารถข้ามฝั่งไปหาพระรตเสนได้ จึงได้แสร้งให้สิ่งลាក់นอยูกนละมั่ง เพื่อพระรตเสนจากไปแล้ว นางยังคงร้องไห้คร่ำครวญถึงพระรตเสนอยู่ที่ริมฝั่งน้ำนี้ ถึง 7 วัน และ นางก็พบชีวิตของพี่ริมฝั่งน้ำนี้เช่นกัน

ในการวิเคราะห์โศกนาฏิกณ์ จากวรรณคดีไทย ของ อัจฉรา ปานุทัย¹ พบว่า แม่น้ำ เป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายว่า ความเร่ร่อน และปีความที่ของการใช้ความหมายนี้ถึง 6 ครั้ง

การตีความสัญลักษณ์และภาพพจน์ จากเรื่องพระอภัยมณี ของ สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร² พบว่า สุนทรภู่ใช้ฉากทะเล เป็นสิ่งแสดงถึงจิตใจของตัวละคร ด้วยการบรรยายภาพทะเล ให้มีความหมายที่แฝงความว้าเหว่โลกเดี่ยว

ผู้ศึกษา ถือว่าแม่น้ำ และทะเล ในที่นี้ปกวาบใกล้เคียงกับ เพราะแม่น้ำในเรื่องพระรตเบรี มิได้เกิดตามธรรมชาติ แต่ถูกสร้างขึ้นด้วยเวทมนตร์คาถา และปกวาบกว้างขวางสุดส่วยตา กวเรียกว่า "พระสมุทร" ที่เกี่ยว คังการประพันธ์

ยักมอเห็นพระสมุทร

ลึกกว้างสุดลึกล้ำดูตา

สิ้นอิทธิสิ้นฤทธิ์

สิ้นบุญญาจะแก้ตาย

¹ อัจฉรา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 187

² สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร รวมภีมภู่ : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์

จะเข้าไปกันไว้
จับนอนแนบเนื้อคอนทราย

นั่งเฝ้าใจหึงบ่าวมาย
อยู่ที่ชายสระคงคา

เห็นได้ว่า แม่น้ำ ถึงกล่าวนี้ ไม่ต่าง ไม่จากทะเลเลย แม้แต่ยักก็ไม่ว่าจะข้ามได้
จากแม่น้ำในเรื่องพระรถเบรีนี้ น่าจะเป็นสัญลักษณ์ของความอ้างว้าง และ
ความว่างเปล่า โดดเดี่ยวได้เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะ ถิ่นนาจากนั้นมาใช้ในขณะที่อยู่ในรูป
ทางอารมณ์ของตัวละคร ก้อนางเมรี กางเฝ้าโรงโกล เพราะการหลีก "ราก" จึงเป็น
การช่วยเน้นบรรยากาศให้เกิดความอ้างว้าง โดดเดี่ยว และว่างเปล่ามากขึ้น

ผลการวิเคราะห์ความหมายของสัญลักษณ์ จากฉากแม่น้ำในเรื่องนี้ จึงมีความสอดคล้อง
กับที่ ลักดา ปาบุทัย และสุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ได้ศึกษาไว้ ถึงที่นางกล่าวถึง
ข้างต้น แม้ความหมายของสัญลักษณ์ แม่น้ำ จากโวหารภาพพจน์ในวรรณคดีไทย
จะหมายถึง ความอ้างว้าง แต่ก็เป็นที่ยอมรับว่า ความอ้างว้าง ก็ก่อเหตุให้เกิด
ความอ้างว้าง นั่นเอง

นอกจากวิเคราะห์ว่าฉากแม่น้ำ ในเรื่องพระรถเบรี เป็นสัญลักษณ์ของความ
อ้างว้าง ว่างเปล่า โดดเดี่ยว แล้ว อาจวิเคราะห์ความหมายได้อีกแง่หนึ่งว่า แม่น้ำ
ก็อสัญลักษณ์ของ อุปสรรคที่ขวางกั้นความรักแห่งพระรถเสนกับนางเมรี หากนา
เพื่อเรื่องนางช่วยประกอบในการตีความ ก็จะพบว่าอุปสรรคสำคัญที่จะขวางกั้นความรักของ
พระรถเสนกับนางเมรี ก็คือ ความแตกต่างทางฐานะอายุ เพราะนางเบรีแก่กว่าพระรถเสน
มาก ถึงกับนางเองเคยยกกรามพูดให้นางเมรีทราบลักษณะพระรถเสนว่า

นารักน่านา เป็นจระเข้บวช รุณวิรูปี หม่อมแม่แก่กว่า

ราวราบสี่รอบ ลางที่ท่าบขอม ฝัมนรานิยดา

เรื่องพระรถเบรี

การแต่งงานที่ฝ่ายหญิงแก่กว่าฝ่ายชายมากเช่นนี้ สังคมไทยยอมรับ เป็นการผิด
กฏนิยมของสังคม * คำว่าได้ว่าคำนิยามคำอายุของกุ่มมรส เป็นอุปสรรคประการหนึ่ง

* ภูวบาล เฝ้าจากการวิเคราะห์คำนิยามของสังคม ในบทที่ 5

ที่ขวางกั้นความรักของพระรถเสนากับนางเบรี และอุปสรรคที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะ
เกิดขึ้นได้ก็คือ นางยักษ์นั้นกรรากับพระรถเสน และนางสิบสองเป็นศัตรูกันอย่างไม่อาจจะ
ปรองดอง หรือให้อภัยได้ นางเบรีเองก็มีความกตัญญู เชื้อพืงนางยักษ์แสนทราบมาก เห็น
ได้ว่า ความรักของบุคคลทั้งสองไม่อาจจะสมหวังได้เพราะอุปสรรคทั้งนี้

ลักษณะของแม่น้ำที่ขวางกั้น และแยกให้พระรถเสนากับนางเบรีอยู่คนละฝั่ง
ไม่อาจข้ามไปหากันได้ (จะด้วยเหตุผลใดก็ตาม) เช่นนี้ การตีความว่า "แม่น้ำ" คือ
สัญลักษณ์ของอุปสรรคที่ขวางกั้นความรักนั้นย่อมมองเห็นได้ชัดแจ้ง

4.3 วัตถุหรืออาวุธวิเศษเป็นสัญลักษณ์

วัตถุหรืออาวุธวิเศษ คือสิ่งที่มีสมบัติไม่ทั่ววัตถุธรรมดาที่มนุษย์เคยพบเห็น เป็น
วัตถุที่สนองความปรารถนาของมนุษย์ที่ต้องการมีอิทธิฤทธิ์ มีอำนาจ มีความสะดวกสบาย
วัตถุเหล่านี้เป็นสิ่ง มนุษย์ใฝ่ฝันอยากได้ไว้ครอบครอง ปีศาจจะอาศัยเวทมนตร์ที่สนองความ
ปรารถนาของมนุษย์เช่นเดียวกัน¹

วรรณคดีโบราณไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีของชาติใด มักจะใช้อาวุธวิเศษ หรือ
วัตถุวิเศษต่าง ๆ ที่มีประสิทธิภาพเหนือวัตถุธรรมดา เช่น ระเบิดวิเศษ ใบไม้กายสิทธิ์
และใบกวาดของแม่แมก ไบรามาเกียรติ ตรีของพระรามเป็นอาวุธวิเศษ ใบเรือสังข์ของ
ไม้เท้ากายสิทธิ์ และเกือกแก้วเป็นวัตถุวิเศษ เป็นต้น²

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่น่าสนใจมากครั้งนี้ กล่าวถึงการใช้อาวุธ
วิเศษไว้หลายชนิด เช่น

เรื่องวันการ นางวันศุกร์บิณฑกแก้ววิเศษ ที่นางถ่อคิดมีมาจากอนปรุ สุทธิ มีอิทธิฤทธิ์
คือ สามารถชุบ (เนรมิต) ทุกสิ่งทุกอย่างได้ตามปรารถนา ทั้งตัวอย่างภาพระพันว่า

¹ ลักดา ปานุกัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 151

² ก. หน้า 150

เมื่อนางประสูติมา ถือดวงจินดา ขับไล่ทุกสิ่ง
 เสียกายาบเกิด เจ้าเกิดเป็นหญิง จินดาวยกย่อง ปิอิทธิฤทธิ์
 เรื่องวันการ

เรื่องพระรตเมรี พระรตเสนมิตร์วิเศษ และพระขรรค์วิเศษ สามารถเสกเป่า
 บันดาลให้เป็นสิ่งต่าง ๆ ได้ เช่นตอน พระรตเสนมิตร์กับนางยักษ์สนทนา นางยักษ์ถอนตัวไป
 ที่พระรตเสนมิตร์ พระรตเสนมิตร์ แกว่งพระขรรค์ เป็นท่าย่ำป้องกันไว้ได้ ถึงกาประพันธ์

เหือกแผดสีสุกหาย	กาชัฏกายเข้าชิงชัย
ถอนไม้ไผ่ใหญ่	หึ่งถึง ไบกรันดง
<u>ท้าวจิ้งแวงพระขรรค์</u>	<u>เป็นชายกินล้นบรมองค์</u>
ยักษ์ทามถล่ม	มีดวงองค์พระทรงยศ
	เรื่อง พระรตเมรี

อิทธิฤทธิ์ของกรวิเศษ ของพระรตเสนมิตร์ แสดงให้เห็นหลายตอน เช่น
 ตอนพระรตเสนมิตร์ เป็นพญากรุฑ มาทูลถามของท้าวสวัสดิราชว่า

พระองค์ผู้ทรงฤทธิ์	จับกรสิทธิ์แปลง ไปไหน
<u>เป็นพญาราชกุมาร</u>	... โผนผัน โผนผินมา
เสียดาบดาบนาถ	ใส่พุงผิง ร่านทั้งป่า
เล่นยิงปากพิศตา	ท้าวมาดาถิ่นสัพพัญญู
	เรื่อง พระราเมรี

ท้าวสวัสดิราช ปิกระบองวิเศษ บันดาลให้เป็นสิ่งต่าง ๆ ได้ เช่นตอน
 ท้าวสวัสดิราช กับพระรตเสนมิตร์ ได้ใช้กระบองเนรมิต พญามา ถึงกาประพันธ์

กรงยักษ์แวงตะบองแก้ว	แสงวาวแววในคงรับ
<u>ขุนเฒ่าเป็นนาถ</u>	<u>เจ้าควหาหวางเข้าหา</u>
	เรื่อง พระรตเมรี

ท้าวกนธรรักษ์ บิณฑิมาวิเศษ สามารถไปรยลงไปได้เป็นลิ่งต่าง ๆ ตามที่ปรารถนา
เช่นในตอนไปลักตัวนาง เบริไปเป็นบุตรบุญธรรม ท้าวกนธรรักษ์ใช้บิณฑิมาวิเศษให้เกิดมอดมัว
ไปทั่วทิศ ดังคำประพันธ์

กนธรรักษ์กรั้นเห็นคน

เห็นประจักษ์ไปเมษมาย

บิณฑิมาวิเศษ

มีคณิกทุกทิศ

จึงว่านหึงบ่าวนาย

ซุบซิบกันรายแก่อาย

ฤทธิยาบงกล้านักหนา

คิณและฟ้าเป็นหมอมัว

เรื่อง พระรถเมรี

นางศุภนาถิ ปิณฑิมาวิเศษ สามารถแสร้งมิดิ่งต่าง ๆ หรือซุบซิบชีวิตผู้ที่ตายแล้ว
ให้สิ้นกลิ่นชู้ใหม่ได้ เห็นได้จากตอนนางซุบซิบชีวิตทหารยักษ์ของพระรถ โดยการให้
แหวนแสร้งในน้ำ และใช้น้ำประสมศพ ดังคำประพันธ์

กบเลศพระธำมรงค์

อสุรสังขาร

มีมิดิกรอุทิศแล้ว

ขันทองแก้วของนาย

กบแก้วรับขันทอง

เพียรวิธินาถพิณ

ประจบกรมตามราย

นายไพร่ถวายกายา

ของ พระองค์โปรดให้หา

ให้เป็นนางจางใจนาย

หยิบแหวนแก้วจากกระแฉาย

เอาไปประจบประชากผี

ไพร่ทั้งดวง เข้าฟัง

ประแตละที่เป็นถึงนาย

เจ้าผู้ตายที่บรรณา

เป็นชั้นนายไม่เหลือใคร

เรื่อง พระรถเมรี

เรื่องมโนหรานิมาศ พระสุชนปิณฑิมาวิเศษสามารถถึงทาลายทุกสิ่งทุกอย่างที่ขวางหน้า
เช่น ใช้ถริบดินเผาโลงศพ ๘ องค์ ซึ่งวางฝัง เกรียนมรรทุกทลายเต็มเปดเล่ม
ให้ลอยหายไปนอกเมืองในการประลอง ดังคำประพันธ์

แดกตรำไวกัณฐ์น้อย
 เกรียมพรายกระดานขันคาลเวียง
 หอมดาวเสียบคั่นนอกเวียง
 แกล้งกวาดกุ่มพรสาบสีรุ้ง
 แผลงระพัดบាយ
 สุธาก์เกลี้ยง
 เรืองมนิหรานิมาต

ปรานมฤตฤกษ์ ใช้นากบาท ของดาวฤกษ์จิต เป็นวัฏฏวิเทศ สำหรับกลอง
 นางมโนห์ราไปถวายพระสุชน กังการะพันธ์

บโทะระรา ลง เอนฉลชา กัวยมุกินริน
 น้ำไถ่กือแก้ว วาวแววเห็นคิม ยลรูปาเกกิน วาบแหวกแถมมา
 แวนบาเกี๋ผอง แวงตกใจร้อง ว่าวุ่นเปปา
 ยกเท้าก้าววิ่ง หุบคั้งมุงา เสียจากหัตถา วาบบาไถ่ผั่ง
 มาลาสะกั เก็บรวบรวมขงรัก หางกรงรักทุบง
 ยูนงบั้งไว้ กัวยาวหลัง มีไถ่ขึ้นผั่ง เกษนังบั้งกาย
 เรืองมนิหรานิมาต

สำหรับเรื่องน่ายกั้น เรื่องสุขุมสาววนเก่า และ เรื่องสุทธิกรรมชาดกกาตาทย์
 ไม่มีวัฏฏหรืออาวฐวิเทศเข้ามาเกี่ยวข้อง

วัฏฏหรืออาวฐวิเทศที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พิจารณากว้าง ๆ ตามสรรพคุณที่ได้
 เห็นได้ว่าส่วนใหญ่จะมีสรรพคุณตรงกันคือ สามารถบันดาลทุกสิ่งทุกอย่างตามที่เราปรารถนาได้
 วัฏฏ หรืออาวฐวิเทศดังกล่าว จึงน่าจะใกล้เคียงกับสิ่งที่หมายถึง วิชากวารู้ กวาว
 สาขารของบุคคล ที่สามารถบันดาลให้เกิดปัจจัยต่าง ๆ ตามความจำเป็นของแต่ละคนได้
 เช่นกัน ขอยกตัวอย่าง เปรียบเทียบสมมุติเหตุการณ์ความดังกล่าไว้ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น คือ

ขาวแก้ววิเทศของนางวันรุช จากเรื่องวันการ ไซ้บันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ตามใจนึก
 หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่า แก้วสารสิทธิ์ "แก้วสารพัดนึก" ที่เราชอบรับกันในปัจจุบันนี้
 ก็คือ วิชากวารู้นั่นเอง

อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์บางอย่างที่กล่าวข้างต้น อาจจะไม่เข้ากับลักษณะ
แก้วสารพัดนึก ก็ต้องถือว่าเป็นอย่างอื่น เช่น นาคบาท ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้า
นางบโนห์รา มาถวายระสุชน นาคบาทของนาคบาท ก่อ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือผูกพัน
ให้นางบโนห์รา กับพระสุชนโกลนและรักกันทั้ง ๆ ที่อยู่ต่างถิ่นไกลแสนไกล ลักษณะดังกล่าวนี้
ได้แก่ความเป็นเนื้อคู่ หรือ บุญพิเศษนิเวศ ตามความเชื่อของคนไทย ดังนั้นอาจตีความว่า
นาคบาท เป็นสัญลักษณ์ หมายถึง ความเป็นเนื้อคู่ หรือบุญพิเศษนิเวศ นั่นเอง

เกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ของวัตถุหรือวาทะวิเศษนี้ อักคา ปานูทัย ได้ตีความ
ไว้ว่า เทพบุตรในวัตถุวิเศษ เป็นสัญลักษณ์ของความฝันที่แสดงถึงความปรารถนาของมนุษย์
ที่ต้องการพิชิต โลกมาจ มีความสำเร็จมากมาย มนุษย์ได้พยายามหาได้ความฝันเหล่านี้
เป็นความจริง จึงได้เห็นจากการค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์ เป็นไปเพื่อพิสูจน์
ความฝัน และสร้างความเป็นจริงให้เป็นความจริง มีทั้งที่เป็นไปได้และไปไม่ได้¹

4.4 การใช้คำทางหรือกิริยาอาการเป็นสัญลักษณ์

การใช้คำทางหรือกิริยาอาการบอกให้ผู้ฟังมีความเข้าใจ หรือการบอก
ความรู้สึก และอารมณ์ของคนเรา โดยไม่ต้องแสดงออกมาเป็นคำพูด ถือได้ว่าเป็น
สัญลักษณ์อย่างหนึ่งด้วย เช่น

ในเรื่องสุบินสามคนเก่า ตอนอุบิณทุบจะขออนุญาตบารวไปบวชเป็นสามเณร
ก็กล่าวถึงกิริยาอาการของสุบินทุบที่แสดงออกมาว่า

พลอดกลางบ่าม้า อาบน้ำชำระกาย ห่มผ้าขึ้นเหนือโลก
จึงสู่เกล้า เห็นแม่เย็นสบาย เจ้าจึงเข้าไป กราบกรานซ้ายขวา
ชวนผูกไปมา ยกขึ้นแบ่เจ้า หูลเกล้าเกล้า
โขนผ้าเวรจา จะให้รักษา เห็นในศาสนา สบเกล้าสนิท*
เรื่องสุบินสามคนเก่า

¹ อักคา ปานูทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย หน้า 151

* ตัวอย่างการประพันธ์ใช้สัญลักษณ์หลายอย่างแต่ง แต่งไว้ตามคันฉับที่นางมาศึกษา

กิริยาท่าทางของ สุนทรภู่ที่ว่า "กราบดินช่วยขวา" หรือ "บอกก็แม่แก้ว หูดเกล้า เกศา" เป็นสัญลักษณ์แสดงความหมายว่า "ให้ความเคารพนับถือ" และเชิดหุ่นมูสาเป็นอย่างสูง หรือเป็นสัญลักษณ์ของการประจักษ์ก็ได้

ลักษณะการให้ความสำคัญต่อกิริยาท่าทางดังกล่าวนี้ จัดได้ว่าเป็นการสะท้อนความเชื่อของวัฒนธรรมในวรรณคดี โอง ทัษะา จิตต์เบตกา¹ ได้ศึกษาวิจัยไว้ และให้ความหมายว่า วรรณคดี กวีนิพนธ์ หรือภาษาที่ใช้ในการสื่อสารด้วยสัญลักษณ์อื่นที่ไม่ใช่ตัวอักษร ได้แก่ กิริยาอาการต่าง ๆ ของผู้พูด วัตถุแวดล้อม น้ำเสียง การวิจารณ์ระหว่างผู้สนทนา ตลอดจนช่วงเวลา และโอกาสของการพูด เป็นต้น ในแง่วรรณคดีวรรณสาร จะแบ่งอยู่ในวรรณสาร ที่กวีเขียนขึ้น

กิริยาท่าทางของสุนทรภู่ที่แปลงมาแล้วนั้น สามารถอุปมาอุปไมยเข้ากับวรรณสารประเภท "อาถรรพณ์" ซึ่งเป็น 1 ใน 7 ประเภทที่ผู้วิจัยอ้างถึงจำแนกไว้คือ เทศภาษา กาลภาษา เนตรภาษา สัมผัสภาษา อาถรรพณ์ภาษา วัตถุภาษา และปริศนา

ลักษณะการใช้กิริยาท่าทางเป็นสัญลักษณ์นี้ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาบอกบาย ขอนาเหตุการณ์จาก เรื่องพระรถเมรี มาแสดงเป็นตัวอย่างอีกตอนหนึ่ง ดังนี้

แก้วเลื่อนเข้าใกล้	<u>นางนัง เมียงมาย</u>	เจ้ากรุงสุริ
พระรถนั่งขวา	ท้าว - ยักเ็น	สองวันสุริ
วันนั้นกรุงยักเ็น	เห็นองค์ทรงศักดิ์	กับ ร. ลูกลา
<u>ท้าวเน่งฝันถึง</u>	เนตรกลิ้งทอดตา	<u>ฝันซ้ำฝันขวา</u>
		<u>ฝันหน้าฝันหลัง</u>
ตาแดงแสงดาว	นาคาว่ากล่าว	ไม่ใคร่ยิน
เสมือหนึ่งยักเ็น	เข้าใกล้ละมั่ง	โศโศโกรธ
		กำลังยักเ็น

เรื่องพระรถเมรี

¹ ทัษะา จิตต์เบตกา วรรณสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี 120 หน้า

เหตุการณ์นี้ เป็นตอนที่ท้าวสวัสดิราชติดตามพระรถเสน กับนางทณาริธิดาของถนน
ซึ่งหนีตามกันมา เมื่อถามขาคันก็ทราบว่าพระรถเสนเป็นศิษย์รับอาจารย์เดียวกับถนน
และพระฤาณิขอร้องให้ท้าวสวัสดิราชให้อภัยแก่กัน เพื่อความสงบสุข ท้าวสวัสดิราช
จึงตกลงไม่สวาทสลับไม่เข้าค่ายไม่ออก

กิริยาอาการ ที่นำมาที่ความในแง่สัญลักษณ์ ไก่แก่

อาการนี้ เป็นบ่งบ้าย ของนางทณาริ เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความหวาดกลัว
เพราะนางยังไม่แน่ใจว่ามีกลาญความโกรธแล้ว

อาการ ถึงขั้นหลัง ของท้าวสวัสดิราช แสดงความหมายว่า ยังมีความโกรธเคือง
ไม่ยอมขบขัน แต่แฝงความหมายว่าเริ่มคลายหิฐิมบ้างแล้ว

และอาการ ผันซ้ายผันขวาผันหน้าผันหลัง ของท้าวสวัสดิราช แสดงความหมายว่า
มีความสับสนคลุ้ม อยู่ในสภาวะลังเลใจ หัวใจไม่ไปไหน ชะงักชะงัก

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในการวิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณกรรมนิทานต้องสังเกตให้ดี
เห็นได้ว่า การศึกษาสัญลักษณ์ในวรรณกรรมมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ทำให้ได้ทราบ
สัญลักษณ์ที่นำมาใช้ ตลอดจนการวิเคราะห์สัญลักษณ์ประเภทต่าง ๆ อย่างละเอียด เช่น
การใช้สัญลักษณ์ในโวหารภาพพจน์ สัญลักษณ์จากแก่นเรื่อง สัญลักษณ์เรขาคณิตและ
สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ประโยชน์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการศึกษา
สัญลักษณ์ คือ ช่วยให้เกิดความเข้าใจ เกิดความซาบซึ้ง และมองเห็นคุณค่าของ
วรรณกรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะประจักษ์ผลการศึกษาวิเคราะห์ที่สำคัญ ๆ เป็นการสรุป
ได้ดังนี้

1. การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ บ่งว่าวรรณกรรม
นิทานต้องสังเกตให้ดีที่นำมาศึกษาครั้งนี้ ใจคือปะการเขียนโดยใช้โวหารภาพพจน์ในแง่
สัญลักษณ์ไว้มากมาย ช่วยให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพได้ชัดเจน รวดเร็ว ทั้งเป็นผลให้วรรณกรรม
มีคุณค่าในด้านการเป็นสื่อสร้างความเข้าใจมากขึ้น เป็นการยืนยันให้เห็นว่า ทวีธาจากก็ได้
ก็มีความสามารถในการแต่งภาพพจน์ไม่ด้อยกว่า ทวีไนทองถิ่นอื่น โวหารภาพพจน์ที่ปรากฏ
มากที่สุด ไก่แก่โวหารภาพพจน์แบบอุปมาอุปไมย รองลงมาไก่แก่ อุปมา บานเย็น และ

บุคคลาธิษฐาน ตามลำดับ บรรณกรรมที่ใช้โวหารภาพพจน์ในแง่สัญลักษณ์มากที่สุดได้แก่เรื่อง พระรถเมรี รองลงมาได้แก่เรื่องมโนพราหมณ์ เรื่องสุบิษฐานวงศ์เก่า เรื่องวันการ เรื่องนายถั่ว และเรื่องสุคติกรรมชาดกกาถา ยถาลาถัม

สัญลักษณ์จากโวหารภาพพจน์ที่วิเคราะห์ไว้ส่วนใหญ่ เป็นสัญลักษณ์แบบแผนที่ใช้ตรงกับวรรณคดีไทย ส่วนสัญลักษณ์เฉพาะบุคคลที่ปลุกกระแสโลกเก่า แม้จะมีน้อยก็สามารถดึงเอาเอกลักษณ์ด้านการเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์ ของกวีชาวภาคใต้ได้เป็นอย่างดีที่สัญลักษณ์โลกใหม่จาก บัณฑิตตะวันตกได้เห็นความเชื่อ และค่านิยมบางประการของชาวภาคใต้ ซึ่งจะสัมพันธ์กับการวิเคราะห์โดยทั่วไป

2. การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์จากแก่นเรื่อง พบว่า บรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่น่าสนใจ 8 เรื่องสัญลักษณ์ที่เป็นแก่นเรื่อง ภาค ก คือ เรื่องผลกรรมไว้ทุกเรื่อง ทั้งที่เป็นแก่นเรื่องใหญ่ และแก่นเรื่องย่อย สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์ได้จากแก่นเรื่องต่าง ๆ กวีจะแสดงออกในลักษณะของเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมของตัวละคร ไว้เด่นชัดมาก สามารถตีความได้ว่า พฤติกรรมใดเป็นสัญลักษณ์ของอะไร หรือตัวละครนั้น ๆ เป็นตัวแทนของสิ่งใด สามารถกำหนดได้ว่า ตัวละครแต่ละตัวในเรื่องเป็นตัวแทนของบุคคลประเภทต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

3. การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์จากตอนสำคัญ เหตุการณ์หรือตอนสำคัญที่น่าสนใจ และสามารถตีความในแง่สัญลักษณ์ได้เด่นชัด ได้แก่ ความฝัน มรดกจรรยา ความมั่งคั่งร่ำรวยต่าง ๆ ความขบถ เหตุ การแปลงกาย และการใช้เวทมนตร์คาถา ตอนสำคัญบางอย่างสะท้อนให้เห็นความเชื่อ ซึ่งจ วิเคราะห์ต่อไป เช่น ความฝันทางมรดก เหตุ และ การใช้เวทมนตร์คาถา เป็นต้น การวิเคราะห์สัญลักษณ์จากตอนสำคัญนี้ เป็นการมองวรรณกรรมอย่างลึกซึ้งถึงแก่นของแต่ละตอน ช่วยให้วรรณกรรมมีความสมบูรณ์มากขึ้น

4. การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ด สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดที่นำมาวิเคราะห์ได้แก่ ตัวละคร ฉาก วัตถุหรืออาวุธวิเศษ และกิริยาอาการของตัวละคร พบว่าในต่าง ๆ เหล่านี้ มีความหมายในแง่สัญลักษณ์อย่างลึกซึ้ง เช่นในฉากตัวละคร กวีได้กำหนดบทบาท และพฤติกรรมของตัวละครแต่ละเรื่อง ได้อย่างเหมาะสมและเจาะจง จนสามารถ

จัดได้ว่าตัวละครนั้น ๆ เป็นสัญลักษณ์หรือเป็นตัวแทนของบุคคลประเภทใดในสังคมปัจจุบัน จากที่ใช้ในเรื่องก็เช่นเดียวกัน คือ พบว่า กวีใช้ฉากเหมาะสมกับบรรยากาศของเรื่อง เช่น ใช้ฉากทะเล แม่น้ำ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความอ้างว้าง โดดเดี่ยว มาช่วยเน้นความเศร้าโศก ความอ้างว้างของนาง เมรี ตอนพระรถเสนหิไป ได้เหมาะสมมาก เป็นต้น

อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ทั้ง 4 ลักษณะดังกล่าวนี้ แม้ว่า จะแยกออกมาศึกษาเป็นเอกเทศ แต่ผลของการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้จะมีความสัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิด กล่าวคือ สัญลักษณ์จากโวหารภาพพจน์จะเป็นจุดย่อยที่สุด ที่จะไปสนับสนุน สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ด และตอนสำคัญ และจะมีผลสนับสนุนแก่นเรื่องซึ่งเป็นหัวใจของวรรณกรรม ให้ปรากฏเด่นชัดขึ้นอีกทีหนึ่ง ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาสัญลักษณ์ในวรรณกรรม นิทานท้องถิ่นภาคใต้มีความสำคัญต่อการศึกษาวรรณกรรมเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลที่ได้ กล่าวมาแล้ว

ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยม

การศึกษาวិเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะแยกศึกษาเป็น 2 ประเด็นคือ

1. ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ในแง่สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่สำคัญ ๆ อะไรบ้าง
2. ศึกษาวิเคราะห์ว่า ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏตามข้อ 1 มีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวีอย่างไรบ้าง

ขอแยกวิเคราะห์ให้เห็นรายละเอียดแต่ละประเด็น ตามลำดับดังนี้

ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรม

วรรณกรรมพื้นบ้านเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งของสังคม ที่จะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง เพราะนอกจากจะให้ความบันเทิงแล้ว วรรณกรรมพื้นบ้านยังเปรียบเสมือนกระจกเงาที่สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ความนึกคิด ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของกลุ่มชนผู้เป็นเจ้าของวรรณกรรมนั้นอีกด้วย¹

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งแต่งโดยกวีชาวภาคใต้ ก็มีความสำคัญในแง่ดังกล่าวคือ สามารถสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ อันได้แก่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมของชาวไทยภาคใต้ ภายในขอบเขตที่วรรณกรรมจะครอบคลุมหรือพาถึง การศึกษาครั้งนี้พบว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมของชาวไทยภาคใต้ ดังนี้

---

¹ กรมศิลปากร นิทานชาวบ้านภาค 1 - 4 หน้าคำนำ

1. ความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ หรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนหรือไม่ก็ตาม ว่าเป็นความจริง หรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะไม่มีหลักฐานนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได¹ ความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้มีหลายประการ ได้แก่

1.1 ความเชื่อเรื่องกรรม กรรม แปลว่า การกระทำ ที่มีทั้งทางดีและทางชั่ว ถ้าทำดี เรียกว่า กรรมดี หรือกุศลกรรม ทำชั่ว เรียกกรรมชั่ว หรืออกุศลกรรม ความเชื่อเรื่องกรรม เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากพุทธศาสนา เช่นเชื่อว่าตายแล้วเกิดใหม่ในรูปต่าง ๆ ตามผลกรรม บุคคลทำกรรมเช่นใดย่อมได้รับผลกรรมเช่นนั้น ถ้าทำกรรมดีย่อมได้รับผลตอบแทนในทางที่ดี ถ้าทำกรรมชั่วก็ย่อมรับผลตอบแทนในทางชั่ว ผลกรรมอาจตามสนองในชาตินี้ หรือชาติหน้าได้ ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงกฎแห่งกรรมนี้

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาทุกเรื่อง ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมไว้อย่างเด่นชัด แต่ส่วนใหญ่ก็จะเน้นให้เห็นผลของกรรมชั่วไว้มากกว่าผลของกรรมดี ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะกลัวมุ่งหวังจะให้ผู้อ่านลง án การกระทำกรรมชั่วเป็นสำคัญ เพื่อชักจูงกรรมชั่วได้ผลที่ตามมาคือ บุคคลหันมาประกอบกรรมดีซึ่งเป็นผลพลอยได้โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุจงใจมากนัก อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกรรมในที่นี้ จะแยกกล่าวเป็น 2 ตอน เพื่อให้เห็นชัดเจนระหว่างกรรมดีและกรรมชั่ว โดยขอนำเสนอกรรมชั่วก่อน ดังนี้

1.1.1 กรรมชั่ว หรืออกุศลกรรม ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ คือ

---

¹ประสาธ อิศรภักดี และคนอื่น ๆ ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน หน้า 5

เรื่องนายคัน กล่าวถึง กรรมชั่วไว้มากมายตอน เช่น ตอนเริ่มเรื่อง ก็กล่าวถึง
สาเหตุที่นายคันต้องตามออกมาแต่กำเนิด อันเนื่องมาจากบุพกรรมว่า

"ตามออกแรกคลอดมา	เนตรทั้งซ้ายขวา
ทัศนาลิงโคมเห็น	
เพราะว่าเวลาจำเป็น	คนอื่นแลเห็น
ยังซื้อดินอยู่งามดี	
เพราะเวรกรรมย่ำยี	ชาติก่อนเพื่อนนี้
ได้เป็นเศรษฐีช้วนนา	
พระสงฆ์ทรงศีลา	โคจรเข้ามา
นิพนทาตรโกชนาทุกวัน	
วันหนึ่งแต่เช้าเต้ายัน	เข้าในกามัน
หันเข้าไปสู่เกหา	
นายคันฉันแปรแลมา	เห็นแล้วเบือนหน้า
ท้าวไม่รู้ไม่เห็น	
พระสงฆ์ไค้ความลาเคิญ	เคื่องแคนแสนแซ่ญ
ก็กลับไปยังอาราม	
<u>กรรมเวียนตามเบียนอาตมา</u>	ยังขึ้นสันตา
ทัศนาลิงโคมเห็น	
	เรื่องนายคัน

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า อุกุศลกรรมที่นายคันเคยทำ คือสร้างทำเมิน
เมื่อพระภิกษุมานิพนทาตร ส่งผลให้เกิดมาเป็นคนตามออกตาใส ตัวอย่างดังกล่าวนี้
นอกจากจะสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องผลกรรมแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงศรัทธาอัน
แรงกล้าของชาวไทยภาคใต้ที่มีต่อพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระสงฆ์ ซึ่งชาวพุทธจะต้อง

ให้ความเคารพนับถือ เติบโตขึ้นมาไว้นือสิ่งใด หากประพาศิในทางลบหลู่ ขาดความ
เคารพ จะต้องเป็นบาปกรรมติดตัวไป ซึ่งเห็นได้จากตัวนายคันทังกล่าว

นอกจากตอนเริ่มเรื่องที่กล่าวถึงแล้ว เรื่องนี้ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อ
เรื่องกรรม โดยกล่าวในทำนองปรารภไว้ในตอนหมอบัวศรีรักษาทานายคันทัน ว่าการ
เจ็บไข้ไคป่วยของคนเรานั้น บางครั้งแม้จะมียาศีศักดิ์เพียงใดก็ไม่อาจรักษาให้หายได้
ทั้งนี้เพราะอาการป่วยนั้น เนื่องมาจากผลของกรรมชั่วที่เคยกระทำไว้ ดังคำประพันธ์

"โรคาและพยาธิ
เพราะเวรกรรมเองไซ้
โทษหมอว่าไม่ดี
อายเหล่าพวกนี้ไซ้
มันไม่คิดถึงกรรม
กลับโกรธาเอาแทน

เกิดอาพาธสิ่งใดใด
ขายากนักที่จักหาย
โทษญาติผู้แต่งให้
ใครหมอบยาอย่าให้ทาน
ที่ไคทาแต่ก่อนการ
บุญเจาว่าไปดี"
เรื่องนายคันทัน

และในตอนจบของเรื่องนายคันทัน ก็ได้แสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรม
อีกครั้งหนึ่ง เมื่อถูกตมมาคลไจนายคันทันให้ระลึกถึงเรื่องราวชีวิตของตนที่เกิดมาตามอก
ว่าเป็นเพราะผลกรรมชั่วที่เคยทำไว้ จึงคิดจะออกบวชเพื่อสร้างกุศลกรรมไว้ใน
ชาติหน้า ดังคำประพันธ์

"ช่างฝ่ายนายคันทัน   ด้วยกุศลนั้น   เข้ามาคลไจ
รำลึกถึงกรรม   ทำมาแต่ไร   เพื่อนจึงปราศรัย   แก่โรนางน้อง
ดูราน้องรัก   แก้วที่มีศักดิ์   พี่จักจากห้อง
ไปบวชเป็นสงฆ์   มันคงแล้วน้อง   เจาอย่าหม่นหมอง   เชิญน้องเอาบุญ
เรื่องนายคันทัน

ในเรื่องพระรถเมรี ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องผลกรรม โดยเฉพาะกรรมชั่วไว้มากมาย เช่น

ตอนเศรษฐีพรหมจรรย์ นำนางทั้งสิบสองไปทิ้งกลางป่า กริ้วกล่าวว่า เป็นเพราะ ผลกรรม ของนางทั้งสิบสอง เคยทำไว้ในชาติปางก่อน จึงเป็นเหตุให้พอกับลูกต้องเกิดมาเปื้อนกัน ในชาตินี้ อย่างไรก็ตามเหตุการณ์ดังกล่าว กริ้วกล่าวเพียงว่า สาเหตุเพราะผลกรรมแต่มิได้เฉลยไว้ให้ชัดเจนว่า นางใดทำกรรมชั่วอะไรไว้ ถึงกาประพันธ์

ทั้งเสีย	เกิดหนา	มันจักกลับมา	รู้แห่งที่ไหน
ภูมิมันมา	มันจะพากันไป	ออกบ้านเมืองไหน	ช่างหัวแบ่มัน
บิดาหมายปอง	<u>เพราะนางสิบสอง</u>	<u>กรรมตามมาทัน</u>	
ลูกกับบิดา	ริษยาแก่กัน	ผู้หนึ่งทั้งนั้น	จาไว้เกิดหนา
เรื่องพระรถเมรี			

หลังจากบิดาปล่อยทิ้งไว้กลางป่า นางทั้งสิบสองออกตามหาบิดาจนเหนื่อยอ่อน และเกิดความหิวจึงเอาข้าวห่อออกมากิน ปรากฏว่าข้าวห่อกลายเป็นดินไปหมด เว้นแต่นางเภาน้องสุดท้อง กริ้วได้แสดงเหตุผลประกอบเหตุการณ์ว่า เป็นเพราะผลกรรมชั่วที่นางทั้งสิบเอ็ดเคยทำไว้คือ ในชาติก่อนนางทั้งสิบสองเกิดเป็นบุตรของขุนเสนา วันหนึ่งเมื่อหาสออกไปหานาปล่อยลูก ๆ ไว้กลางเรือนนาย นางทั้งสิบเอ็ดก็ขโมยของของเอาคืนใส่वानแทนข้าวห่อลูกหลาน ขณะเกิดกำลังหิวรับจานข้าวมาเห็นเป็นดินก็ร้องไห้ นางทั้งสิบเอ็ดเกิดความสนุกสนานกับการกระทำของคนแล้วก็เอาข้าวให้เด็กกิน ถึงกาประพันธ์

"อาจารย์ผู้หนึ่งโจษ	กรรมโดยโศคมาตามถึง
ยังปีอาจารย์หนึ่ง	เฉยแข็งซึ่งเวรา
แตกอนเจ้าเหลา	เป็นบุตรขุนเสนา
ไซหาสไปทานา	เอาลูกไว้กลางเรือนนาย

เด็กร้องขอข้าวกิน
 ส่งให้เด็กหญิงชาย
 เด็กเห็นไม่ใช่ข้าว
 เอาอื่นมาให้กิน
 สันกันแต่ชาติเดียว
 ผู้ฟังนั่งหลังหน้า

ตักเอาดินมาโกยหมาย
 รับแทนายมาจะกิน
 ร้องเรียกเล่าควยว่าดิน
 กรรมเล่นเด็กติดตามมา
 อย่าของเกี่ยวไปเลยหนา
 ทำไปทำไม ไถ่กินหรือ
 เรื่องพระรถเมรี

จากตัวอย่างดังกล่าวเห็นได้ว่า กรรมชั่วเพียงเล็กน้อย ก็เอาดินแทนข้าว
 หลอกเด็กด้วยความคะนอง ยังเป็นบาปติดตามมาถึงชาติปัจจุบัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า
 กรรมชั่วที่หากับผู้ใดเคียดสา จะได้รับผลตอบแทนมากกว่ากระทำคนธรรมดา

อนึ่ง มีข้อน่าสังเกตว่า ในวรรณคดีชาวยุคโบราณ กวีจะใช้คำว่า "กรรม" ใน
 ลักษณะของกรรมชั่วหรืออกุศลกรรมโดยตลอด กรรม ในตัวอย่างที่จะกล่าวถึงต่อไปก็เป็น
 ลักษณะของกรรมชั่วทั้งสิ้น

ในเรื่องพระรถเมรี เช่นเดียวกัน ก่อนนางยักษิณพรหมออกอุบายกวักดวงตา
 นางทั้งสิบสอง ปรางค์ว่าพี่ ๆ ทั้งสิบเอ็ดคนถูกกวักดวงตาบอทั้งสองข้าง เว้นแต่
 นางเภาถูกกวักดวงตาบอเพียงข้างเดียว กวีกล่าวถึงเหตุแห่งกรรมชื่อนี้ว่า เมื่อบิดานำ
 ไปทิ้งไว้กลางป่า นางทั้งสิบสองไปจับปลาเพราะความหิว ใ้ใช้เรือร่อนตาปลา
 ทั้งสองข้าง นางเภาเองสุกท้องร่อนตาปลาเพียงข้างเดียว ผลกรรมชั่วที่ร่อนตาปลา
 ครั้งนี้ ส่งผลในปัจจุบันชาติ ทำให้ถูกกวักดวงตาดังกล่าว ดังคำประพันธ์

---

* ทำไปตา ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง ทำไปเถอะ

ยังกรรบสิ่งหนึ่งเล่าหนา	อาจารย์สนทนา
ว่าไฉ่แท้หลังครั้งก่อน	
ยามเมื่อเกรงฐีปิต	ลักพาสายสมร
ไปทิ้งเสียในไพรป่า	
พี่น้องเจารองราหา	อดข้าวอดปลา
เวทนาเสดศา* แทบตาย	
ไปพบปลาคลัก** ปลักควาย	พี่น้องปองหมาย
วนวายชวนกันจับปลา	
จับได้เสียก็*** ร้อยตามตา	นางเกาน้องยา
ไคร้อยแต่ตาปลาหนึ่ง	
กรรมนั้นมันตามมาถึง	ผู้ฟังนั่งอึ้ง
รู้แล้วแม่ชาอย่าทำ	
สิ้นบทควาฝ่ายกรรม	ทานว่าอย่าทำ
ทากรรมกรรมตัดตัวไป	

เรื่องพระรถเมรี

หลังจากถูกควักดวงตาแล้ว นางทั้งสิบสองถูกนำไปขังไว้ในอุโมงค์ โดยไม่มีโอกาสเห็นเดือนเห็นตะวันเลย ข้าราชการลงไปอีกเมื่อพี่ ๆ ทั้งสิบเอ็ดคนตลอดถูกออกมาที่ฆ่าลูกตัวเองแบ่งกันกินด้วยความหิว เว้นแต่นางเภาที่ออกอุบายเลี้ยงลูกไว้ได้ ไม่ถูกพี่ ๆ รุมฆ่าเป็นอาหาร เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้กล่าวว่าเป็นผลกรรมที่ได้กระทำความชั่วชาติปางก่อน ก็อนางทั้งสิบสองเคยโลเลแมงเหาให้หนีลงรูแล้วเอาดินปิดปากรู

---

* เสดศา หมายถึง ลาบาก เวทนา

** คลัก หมายถึง มาก เค็มแน่น

*** เสีย หมายถึง เชือก

ซึ่งไว้ แม่ฐูไ้รับความอคอยากแสนเวทนา จนฐูต้องกินลูกตัวเองเพราะความหิว
กรรมนั้นจึงติดตัวมา ดังตัวอย่างกาประพันธ์

ควยแตกกองปางสร้างมา	ที่ทนเวทนา
กรรมมายังตามปิตงา	
ควยสิบสองนางสร้างกรรม	แตกกองไ้ทา
กรรมจาไ้กินลูกเอง	
ชาติกอนเป็นคนลักเล้ง	อาเภอใจเอง
ออกไปเที่ยวกลางทุ่งนา	
ไปพบแม่ฐูเห่าป่า	ขึ้นมาเที่ยวหา
กุงปลาเขี่ยคกบชนกิน	
ซุกรูไ้ขอยู่ไ้ดิน	รูงเที่ยวหากิน
เป็นนิจกาลนานมา	
วันหนึ่งขึ้นมาเที่ยวหา	เครื่องจักภักษา
เห็นนางเคินมาตกใจ	
เลื้อยแลนลงอยู่รูไ้	กร้าบตัวกลั้วภัย
ตกใจตัวสันขวัญหนี	
นางเห็นฐูร้ายไล้ตี	ฐูพาตัวหนี
เทวีหียบไม้ไ้สูง	
เห็นฐูลงไปในรู	***เรียกกันฐู***
พวกหญิงวิ่งพรูเข้าไป	

* ลักเล้ง หมายถึง นักเลง

** ฐู หมายถึง รูงเรียก ตรงกับ ภูษากลาง

*** ฐู หมายถึง ทาเสียงคัง อังมี เอะอะ

ชุดเอาคืนพามาไว้
มีให้รู้รายตื่นมา

งูอยู่ในรูเสกศา
ออกกุงออกปลาชานาน

นอนพุงออกอาหาร
ส่งสารงูกินลูกเอง

เวราสร้างมาแต่เครง**
เพราะกรรมนางไคทามา

ถมปากงูไว้

อดนาอกทา

เวทนาชานาน

นางกินลูกเอง

เรื่องพระรถเมรี

นอกจากท้าวเชื่อเรื่องกรรมที่กวีกล่าวถึงดังกล่าวมาแล้ว เนื้อเรื่อง
โดยส่วนรวมของเรื่องพระรถเมรียังชี้ให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมโดยทางอ้อมอีกด้วย
เช่น ท้าวนางยักษ์สนทรา ต้องรับกรรมถึงแก่ความตายเพราะผลกรรมที่นางเคยก่อกวนแกล้ง
ให้นางทั้งสิบสองต้องได้รับความทุกข์ทรมานต่าง ๆ นานา เป็นต้น

ในเรื่องวันการ มีความเชื่อเรื่องกรรมปรากฏอยู่หลายตอน เช่น ตอนเศรษฐี
พุทโธ ปลอบนางวรลักษณีก์ให้คลายความเศร้าโศกหลังจากโอรสทำนายว่านางจะต้องถึง
แก่กรรมหลังจากให้กำเนิดบุตรชายแล้ว ดังคำประพันธ์

เศรษฐีจึงว่า น้องแก้วพี่อา ทุกข์ร้อนไปไย
ตามกรรมเวรา เด็ดหนากลอยใจ อย่าเศร้าพระทัย ไปเลยน้องอา
เรื่องวันการ

* พก หมายถึง ชุด (อาการชดตัวของงู)

** แต่เครง หมายถึง แตกอน

หลังจากให้กาเนิบบุตรชายแล้ว นางวรลักษณ์ก็ถึงแก่กรรมตามคาถานาย
เศรษฐีพุทโธมีความเสียใจมาก ตอนหนึ่งโคคราครวญพาพิงให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมว่า

ทางเสวโรสก	เศรษฐีภักดา	โหรมนัสหทัย
กอดศพเมียงาม	นั่งนาคาไหล	โไว้วกรรมโค
		สุดใจพิอา
		เรื่องวันการ

ตัวอย่างทั้งสองตอนจากเรื่องวันการที่นำมาแสดง ชี้ให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรม
ทั้งคาพูดของเศรษฐีพุทโธ ที่กล่าวว่า ไม่ควรจะเสวโรสกเสียใจเพราะชีวิตของพวกเรา
ย่อมดำเนินไปตามกรรมที่เคยทำไว้ อย่างไรก็ตามเศรษฐีภักดาที่เสียใจและแปลกใจไม่ได้
ว่า นางวรลักษณ์เคยทากรรมใดไว้จึงต้องถึงแก่กรรมตั้งแต่ยังสาวเช่นนั้น เรื่องวันการ
ตอนดังกล่าวก็ได้ขยายความว่านางวรลักษณ์เคยทากรรมใดไว้ แต่ก็สามารถสรุปได้ว่า
จะต้องเป็นกรรมชั่วที่ตามมาทัน ทั้งนี้เพราะกรรม ในความกิดและความเชื่อถือของชาวบ้าน
นั้น หมายถึงกรรมชั่วดังกล่าวมาแล้ว

เรื่องสุบินसानวนเกา เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรม
ไว้เด่นชัด เห็นได้จากชีวิตของขุนเนสชาติ บิดาของสุบิน ตายไปตกนรก เพราะผลกรรม
ที่ทำมาตลอดชีวิต กวีกล่าวแสดงไว้ตรง ๆ ว่า

ส่วนพของเจ้า	แทหนุมจนเขา	<u>รูปร่างสร้างกรรม</u>
เกลียดคนกับบุญ	มีเข้าใจหา	<u>เวรมาผลกรรม</u>
ให้เกิดโรคา	หอบไอเวทนา	จุกเสียดทุกขทน
จะกลืนข้าวปลา	คาคอดักตน	ยิ่งให้ชักสน
		ดมลงทุกวัน

เขาสอนใส่หู	นอนกลิ้งนั่งอยู่	เพื่อนเพื่อหลงไหล
พะวงจิตคิดหลัง	ระวังข้าไท	ระงับกับใจ
		<u>สุหน่วงนรกานต์</u>
		เรื่องสุบินसानวนเกา

ตัวอย่างบางตอนจากเรื่องนายคน เรื่องพระรถเมรี เรื่องวันสาร และเรื่อง
สุบินसानวนเกาที่นำมาแสดง ชี้ให้เห็นความเชื่อเรื่องกรรมชั่ว หรืออกุศลกรรมของชาว
ภาคใต้ได้อย่างชัดเจน คือเชื่อว่า บุคคลหากกรรมใดไว้ ย่อมจะได้รับผลกระทบเช่นนั้น
ผลกระทบอาจตามสนองในชาตินี้หรือชาติหน้าได้ ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงกฎแห่งกรรมนี้

1.1.2 กรรมดี หรือกุศลกรรม เป็นความเชื่อเรื่องกรรมในแง่ที่ว่า ถ้าทำ
กรรมดีไว้ ก็จะได้รับผลดีตอบสนองซึ่งตรงกันข้ามกับกรรมชั่วดังกล่าวมาแล้ว วรรณกรรม
นิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ มุ่งเน้นให้เห็นผลของกรรมชั่วเป็นสำคัญ ส่วนผล
ของกรรมดีมีได้กล่าวถึงไว้มากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้แต่งต้องการเน้นให้ผู้อ่าน
ตระหนักถึงการกระทำกรรมชั่ว และหันมากระทำความดี จึงแสดงผลของกรรมชั่วไว้อย่าง
เด่นชัดมากมาย ผู้อ่านทั้งหลายจะได้เกิดความเกรงกลัวตอบาปกรรม

เรื่องผลของกรรมดี ปรากฏให้เห็นในเรื่องสุบินसानวนเกา ตอนนางสุภาศิริ
มารดาของสุบิน ถูกยมบาลนาตัวไปทรมานยังเมืองนรก แต่ผลกรรมดีที่สุบินกุมาร บุตรชาย
ของนางได้บวชเป็นสามเณรในพุทธศาสนาได้คิดตามมาอนุเคราะห์ให้นางได้พ้นจากการ
ทรมานทุกข์ทรมาน แม้ว่าการบวชครั้งนั้นนางจะมีได้อนุโมทนาด้วยก็ตาม แสดงให้เห็น
อานิสงส์แห่งการบวช ซึ่งเป็นกรรมดีที่ยิ่งใหญ่จะสามารถช่วยเหลือมารดาให้พ้นจากการ
ถูกทรมานในเมืองนรกได้ ดังคาประพันธ์

บุญบุตรตามช่วยเหว

ประจักษ์บาร์มี

บัวบานขึ้นรับจากไฟ

จึงตรัสปราศรัย

สมเด็จพระยมผู้ใหญ่

วานางอย่าเศร้าโศกา

ครั้นสิ้นชีวา

นางบวชลูกในศาสนา

จะได้ไปเกิดเมืองสวรรค์

นางฟ้านับพัน

ชื่นชมสมบัติอนันต์

แหลอมเป็นยศบริวาร

เรื่องสุบินसानวนเกา

อย่างไรก็ตามจากตัวอย่างดังกล่าวมีข้อน่าสังเกตว่า ผู้ทำกรรมดีก็ได้รับผล
ของกรรมดีที่กระทำนั้นอาจะจะเป็นคนละคนกันก็ได้ เห็นได้จากอนิสงส์ในการบวชของ
สุบินกุมาร สามารถส่งผลถึง นางสุภาฯ ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิด และนับถือเป็นผู้มีพระคุณ
สูงสุด

นอกจากนี้ผลของกรรมดีจากเรื่องสุบินसानวนเกา ยังปรากฏให้เห็นในตอนจบ
ของเรื่อง คือหลังจากที่นางสุภาฯได้รู้ถึงบาปบุญคุณโทษ และเกิดศรัทธาในพุทธศาสนา
อย่างแรงกล้า นางมุ่งกระทำความดี บวชเป็นชี คอยปรนนิบัติพระศาสนา และได้
บวชสามเณรสุบินบุตรชายเป็นพระภิกษุ และใช้ชีวิตบั้นปลายถือศีลปฏิบัติธรรมโดยเคร่งครัด
เมื่อนางถึงแก่กรรมผลแห่งกรรมดีที่กระทำลงไปเกิดเป็นนางเทพธิดาสุภาฯ บนสวรรค์
คงคาประพันธ์

สุภาฯพระชีพัง
มองในพระสันดาน
อุปรมาเหม่อ อนวัน
จตุในบันดล

สติตั้งนอนสนนิษฐาน
กลิ่นชีพักเคี้ยวจล
นางนักธรรมไม่เสือกสน
สู่ชั้นบนฉกามา
เรื่องสุบินसानวนเกา

ในเรื่องพระรถเมรี พระรถเสน เป็นบุคคลที่ตั้งมั่นอยู่ในกรรมดี มีความกตัญญู
ต่อพระบิดาและพระมารดาเป็นอย่างยิ่ง ผลแห่งกรรมดีก็คอยติดตามคุ้มครองให้แคล้วคลาด
จากภัยอันตรายทั้งปวง แม้จะตกอยู่ในสถานการณ์กับชนที่มีผู้คอยคุ้มครองช่วยเหลือ เห็นได้
จากตอนที่นางยักษ์สนทราเขียนสารลงให้ถือไปเมืองทวารวดีให้นางเมรีฯ แต่ระหว่างทาง
พระรถฯได้ช่วยแปลงสารให้เดินทางไปถึงด้วยความปลอดภัยและได้แต่งงานกับนางเมรี
ในที่สุด เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แม้ว่าจะไม่กล่าวโดยตรงว่าเป็นผลแห่งกรรมดีของพระรถเสน
แต่ก็เป็นไปในลักษณะของการทำดีได้ดี หรือชรรรมยอมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม
สามารถชี้ให้เห็นผลแห่งกรรมดีนั่นเอง

ดังที่ไต่ถามมาแล้วว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้
กวีจะมุ่งเน้นให้เห็นผลของกรรมชั่วเป็นสำคัญ ดังนั้นตัวอย่างที่แสดงถึงผลของกรรมดีจึง
ไม่ปรากฏเด่นชัดมากนัก อย่างไรก็ตามเราก็คงยังสามารถสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรม
ของชาวบ้านภาคใต้จะมีอยู่ทั้งสองทาง คือกรรมดี และกรรมชั่ว บุคคลหากรรมใดไว้
ก็จะได้รับผลกรรมนั้นตอบสนองเสมอ

1.2 ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เป็นความเชื่ออีกประการหนึ่งซึ่งเกี่ยวเนื่อง
มาจากพุทธศาสนา และมีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องกรรมที่กล่าวมาข้างต้นอย่าง
แยกกันไม่ออก เช่น เชื่อว่าหากกรรมดีตายแล้วจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ หากกรรมชั่ว
ต้องตกนรก เป็นต้น

เรื่องนรกสวรรค์ เป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในความรู้สึกของคนไทยมา
ช้านาน หลักฐานชิ้นแรกที่เป็นลายลักษณ์อักษร ชี้ให้เห็นความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์
ในวรรณคดีไทย คือเรื่องไตรภูมิพระร่วง พระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไทย
สมัยสุโขทัยนับเป็นหนังสือที่มีอิทธิพลต่อการปลูกฝังความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ให้ชาวพุทธ
เป็นอย่างมาก

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นความ
เชื่อเรื่องนรกสวรรค์ไว้เด่นชัดในเรื่องสุบินसानวนเกา เช่นกล่าวถึงขุนเนสหาพรานป่า
บิดาของสุบิน ตลอดชีวิตหาแทบาปกรรมเพราะมีอาชีพเป็นพรานป่าล่าสัตว์ ก่อนตาย
ต้องได้รับความทุกข์ทรมานมากมาย เมื่อตายไปก็ตกนรก ดังที่กล่าวว่า

พะวงจิตคิดหลัง ระวังข้าไท ระวังภัยใจ สู่ห้วงนรกานต์

ภาพความทุกข์ทรมานในเมืองนรกปรากฏเด่นชัด ตอนนางสุภาคีมีมารดาของสุบิน
เล่าถวายพระเจ้ากรุงสาวัตถี หลังจากได้รับการปล่อยตัวกลับมาจากเมืองนรก ตอนที่กวี
พรรณาสภาพความน่าเกลียดน่ากลัวของนรกทั้ง 8 ชุมอย่างพิสดาร ตามความเชื่อใน

ไทรภูมิพระร่วง ดังคาประพันธ์ที่จะนำมาแสดงเป็นตัวอย่างบางตอน ดังนี้

บอกชื่อชุมนุมร	กว้างลึกสัตว์ตก	ตามกรรมจึงหา
รูปไคร้เห็น	กาหนดหมาย	ถววยพรตามคา
ขาแทบพิช	ทรงพังตั้งจิต	จาไว้อยาแคลง
นรกลใหญ่ทั้งแปด	เหล็กกลมเป็นแสง	แผนกระดานเหล้าแดง
กากะสังฆา	นรกร่วงกา	ปากเหล็กกลมคม
จะบินจะวง	เร็วยิ่งกว่าลม	จิกเปรตระทม
ล้มมาโลสนา	นรกผูกหมา	ใหญ่เท่าข้างสาร
เขี้ยวยาวเท่าแข้ง	คมพ่นประมาณ	เห็นเปรตวิ่งทะยาน
โลหะกุมภี	หมอบปิดฝา	แล้วถววยทองแดง
คมสัตว์ยักษ์แนน	นั่งล้อมหมอบแกง	นำพลูรอนแรง
อังกาตุสุม	นรกล่ากลุ่ม	เปลวร้อนเหมือนไฟ
ฝูงสัตว์พลัดลง	หมกไหมหัวใจ	โลหิตหลามไหล
กูณนร	เป็นชุมลามก	เหม็นกลิ่นนักหนา
สรรพสัตว์ลาบ	ทนเวทนา	หนอนยิกไปมา
		ตัวเท่าลาทาล

ชุมหนึ่งสุดโลด	กว้างยาวหมื่นโยชน์	ชื่อมหาวิจิ
เสียบสัตว์ด้วยหอก	ร้องครางเสียงผี	กงจักรฉกมี
นรกลใหญ่ร่ายชุม	นรกลอยประชุม	สืบสืบนรกานต์
ล้อมรอบขอบขวาง	มียามบริวาร	มีหมูยมบาด
นรกเวณี	เป็นแมนที่	นำเกลบเสบคาย
ข้าวสาลีลอยลง	ฝูงสัตว์ทั้งหลาย	เจ็บเสบแทบตาย
		ร้องครางคือว้าว

ชาติศัวัประจา   จักเป็นต้นกรรม   ตกสัญชีพอ
 งามสาวาท   ตกนาสุรา   ถาลักทวนว   ตกสังฆาตนา
 มักเมียเขหลง   กาหนดชักลง   ตกนรกานต์
 กินเหล้าเหลือนาค   ประมาทศีลทาน   ตกในนรกานต์   ยืนนานนักหนา
 รอยปีในมนุษย์   เป็นเคียนหนึ่งสุด   ในดาวคิงสา
 รอยปีในสวรรค์   วันเดียนรกา   ขอพระราช   ทราบนำพระทัย
 ฯลฯ

เรื่องสุบินสำนวนเก่า

ภาพความน่าเกลียดน่ากลัวของเมืองนรกดังกล่าว ตัดทอนมาเพียงบางตอนเพื่อ
 เป็นตัวอย่างแสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องนรกของชาวบ้านภาคใต้ว่า ชาวภาคใต้มีความ
 เชื่อเรื่องนรกตรงกับความเชื่อในไตรภูมิพระร่วง คือเชื่อว่ามีนรกชุมใหญ่ ๆ ที่สำคัญอยู่
 8 ชุม ได้แก่¹

1. สัญชีพนรก
2. กาลสูตรนรก
3. สังฆานรก
4. โรขุนรก
5. มหาโรขุนรก
6. ตาปนรก
7. มหาตาปนรก
8. มหาอวิจินรก

---

¹พระยาอนุমানราชชน เล่าเรื่องในไตรภูมิ โภย เสงี่ยมโรโกเศศ (นามแฝง)

นอกจากนรกที่สำคัญทั้ง ๘ ชุมนี้แล้ว ยังมีนรกบริวารอีกมากมาย บุคคล
 ทาบาปรกรรมไว้อย่างไร จะตายไปตกนรกชุมทาง ๆ กัน ตามผลกรรมที่กระทำไว้
 ความเชื่อเรื่องนรกนั้นนอกจากจะปรากฏในเรื่องสุบินสำนวนเก่าดังกล่าวนั้นแล้ว เรื่อง
 สุนทรียกรรมชาดกคำกาพย์ก็สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องนี้เป็นอย่างดี ในตอนพระสุนทรียกรรม
 เทศนาเกี่ยวกับศีลห้าอย่างพิสดารถวายท้าวพรหมทัต ขอคัดมาแสดงเป็นตัวอย่างเพิ่มเติม
 ดังนี้

หนึ่งเล่าคือกาเม
 ลักเลียบลอคประสม
 ผู้ใดใจมักบาป
 เมียทานเลียบลอคเซย
 เมื่อตายจากมนุษย์
 ทนทุกข์นับกัลป์
 จมอยู่ในขุมคูช
 พนจากคูชนรก
 เป็นเปรตพนวิสัย
 ยมบาลเอาตัวมา
 เขาคิดโศกควาหวาย
 ทนเจ็บบนเหล็กแดง
 แล้วทอในขุมถ่าน
 ไฟกาฬทวมกาย
 สุนัขร้ายสาหัส
 ขบกัดกินตับไต
 เห็นจิวหนามเหลื่อมพราย
 ปีนขึ้นจิวลิ้มภะลีย์

สุมิจฉายาสมาคม
 ควยเมียทานทาฐเซย
 มิได้กลัวนรกเลย
 โลกหลงเลยดวงราคา
 บาปนาเกิดยังนิญา
 มากกว่าพันปีนรก
 นั้นแรกเดิมเมื่อไปตก
 มาเกิดยมโลกา
 ไฟเผาร้อนยิ่งเสกสา
 หึงลงเนื้อแผ่นเหล็กแดง
 เกือบกลิ้งกายยิ่งร้อนแดง
 นานนับได้ถึงร้อยปี
 ชื่ออังกการกุมภี
 พลัดออกนอกก็วิ่งไป
 ปากเป็นกรดวิ่งมาไว
 ตกใจลากไส้วิ่งหนี
 กลัวหมาร้ายก็สุดที่
 หนามยอกทั่วสรรพางกาย

แต่นวนเวทนา
พันชาติมากมาย

อยู่หนักหนากว่าจะตาย
จนสิ้นบาปซึ่งตนทา

ฯลฯ

เรื่องสุทธจริมรชาคกกาภย

นอกจากความเชื่อเรื่องนรกคงกล่าวแล้ว วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้
ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องสวรรค์ควบคู่กันไปด้วย เช่น ในเรื่องสุบิน
सानวนเกา ตอนกล่าวถึงอานิสงส์ในการบวชเป็นพระภิกษุของสุบิน ช่วยให้บิดา
ซึ่งตายไปทนทุกข์ทรมานเป็นเปรต ได้รับการปลดปล่อยไปจุติบนสวรรค์ กวีได้พรรณนา
เมืองสวรรค์ไว้อย่างสวยงามว่า

กล่าวถึงพรานเปรต
ที่นี้ก็กลับกลายเป็น
เคชะเจ้าสมิใหม่
คำชู้เกอหนูนตน
นางนางนั่งเฝ้าอยู่
เสด็จไปแหแห

อันทนเวทนาหลาย
ไปเสวยสุขในเมืองบน
แด่บุญไปได้เป็นผล
โคสุมบตีในเมืองแมน
แต่สาวสาวราวได้แสน
หมู่สาวสาวยอมสคราญ

หมูนางพาสาวทั้งหลาย
บางถวายนุษาทรง
นางถวายเครื่องโภชนา
ครั้นแล้วหมู่พนักงาน
นางถวายสุคนธรส
นางนาฏผู้โฉมยง

นั่งเรียงรายล้อมเป็นวง
สาอางองค์โอพาลาน
รสโอชาให้สาราญ
เชิญชวนทานให้โสรจสรง
หอมปรากฏมาอบองค์
ยกเกรียงทรงมาทูลถวายเป็น

พนักงานพณี
พักให้เย็นสบาย
ครั้นตื่นจากนิทรา
นั่งสมาธิตามทานอง

นั่งพักวิทองพระกาย
เข้าไสยาสน์เหนือแท่นทอง
เสด็จมาทงใจปอง
วิสัยเทพเทว
เรื่องสุบินसानวนเกา

เรื่องสุบินसानวนเกา กล่าวถึงสวรรคตอีกครั้งหนึ่ง ตอนนางสุภาคี
มารดาของสุบิน ใ้รับอันสงส์จากการบวชบุตรชายและผลแห่งกรรมดีที่นางได้บวช
เป็นชื่อกอยอุปัฏฐากพระพุทธศาสนาในบ้นปลายชีวิต เมื่อถึงแก่กรรมนางได้ไปจุติบน
สวรรค์เป็นมเหสีของเทพดาเนสาท กวีได้พรรณนาความงามเมืองสวรรค์ว่า

สุภาคีชีพัง
มองในพระสันคาน
อุปรมาเหมือนนอนวัน
วุติในบัคคล
เป็นอัศรมเหลื
วิมานอันโสภา
มีเตียงตั้งที่นั่งนอน
ภูษาผ้าทิพย์ทรง
นางฟ้ายอมนับหมื่น
คือก้งควงคารา
นึกจะเอาอย่างไรหนา
บุญลูกตามบุญ
สมบัติทิพย์เมืองสวรรค์
ตามกุศลที่สร้างมา

สถิตังนอนสนนนิฐาน
ก็สิ้นชีพิต์เคี้ยวคล
นางนักรมไม่เลือกสน
สู่ชั้นบนนคามา
พร้อมบริวารแห่งพรานป่า
ของเทพบุตรทั้งสององค์
ลวนบวรกูสูงสง
กุศลสงไห้เกิดมา
ลวนมรณเฝ้าแน่นหนา
ล้อมพระจันทร์วันเพ็ญบูรณ์
บังเกิดมามีไ้สุญ
เทพบุตรทั้งสองรา
จะราพันเท่าใดหนา
มากและน้อยตามกุศล
เรื่องสุบินसानวนเกา

จากตัวอย่างที่นำมาแสดงให้เห็นได้ว่า ลักษณะของสวรรค์ในความคิดของชาวบ้านนั้นเป็นดินแดนที่น่าอยู่มีความสุขเป็นอย่างยิ่ง บุคคลที่ได้ไปเกิดบนสวรรค์จะมีความสุขสบาย นึกปรารภว่าสิ่งใดก็จะได้อะไรนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างบนสวรรค์ล้วนแต่มีความสุขงาม สูงส่ง ชายหญิงที่ไปเกิดบนสวรรค์นั้นเรียกว่าเทพบุตร และเทพธิดา ซึ่งมีนางฟ้าแวดล้อมเป็นบริวารนับหมื่น ดังที่กวีพรรณนาเปรียบเทียบว่า "คือดังดวงคารา ล้อมพระจันทร์วันเพ็ญบูรณ์" ฯลฯ ภาพเมืองสวรรค์ที่กวีพรรณนาถึงจะแตกต่างกันตรงกันข้ามเหมือนชาวกับดา กับภาพเมืองนรก ซึ่งล้วนแต่น่าเกลียดน่ากลัว

อนึ่ง จากการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกรรม และความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ อันเป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากพุทธศาสนากลับมาแล้ว ทำให้พบความเชื่ออีกชนิดหนึ่งที่แฝงอยู่ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ในการบวช ชาวภาคใต้เชื่อว่า อานิสงส์ในการบวชนอกจากจะส่งผลถึงผู้บวชโดยตรงแล้ว ยังช่วยเกื้อกูลให้บิดามารดา ได้หลุดพ้นผลกระทบที่เคยกระทำไว้ เช่นช่วยไถ่ถอนจากความทุกข์ทรมานในนรกไปจุติบนสวรรค์ได้ การบรรพชาเป็นสามเณรนั้นมารดาจะได้รับอานิสงส์เพียงคนเดียว แต่การอุปสมบทเป็นพระภิกษุนั้นสามารถส่งผลถึงบิดาและมารดาพร้อมกัน ดังที่ได้กล่าวไว้ในเรื่องสุบินसानวนเกา ตอนพระอุปัชฌาสอนสามเณรสุบินว่า

พระครูท่านผู้วิเศษ	ว่าโปรดบิดุเรศ
แปลงเพศบวชเป็นสังฆา	
เป็นเณรโปรดแถมารดา	บวชเป็นสังฆา
โปรดพอไถ่ถอนจากภัย	
เณรเอยอย่าพึงสงสัย	พระตรัสสิ่งใด
บ่อนจะเป็นคาสอง	
	เรื่องสุบินसानวนเกา

1.3 ความเชื่อเรื่องผีसांगเทวดา

ผีसांगเทวดา หมายถึง สิ่งที่เราไม่สามารถมองเห็นตัว แต่เราเชื่อว่ามีหรือเข้าใจว่ามีฤทธิ์ และอำนาจอยู่เหนือคน อาจให้โชคหรือให้ร้าย ก็ให้คุณหรือให้โทษแก่เราได้¹

ถ้าจะจำแนกผี ตามเกณฑ์การให้คุณและให้โทษ อาจแบ่งได้เป็น 2 พวกใหญ่ ๆ ก็คือ ผีดี และผีร้าย²

ผีดี เป็นผีที่ให้คุณแก่มนุษย์ ได้แก่ เทวดาต่าง ๆ ผีเรือน ผีปู่ย่าตายาย ฯลฯ

ผีร้าย เป็นผีที่ให้โทษแก่มนุษย์ เช่น กองกอย ปอบ โขมค ฯลฯ

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องผีसांगเทวดาอยู่หลายเรื่อง และมีทั้งผีดี และผีร้ายตามนัยที่กล่าวมาข้างต้น ขอนามาแสดงเป็นตัวอย่างสนับสนุนให้เห็นความเชื่อดังนี้ คือ

ผีดี หรือผีให้คุณ วรรณกรรมเรื่องนายคัน มีเรื่องราวที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องผีसांगเทวดา ซึ่งนับถือว่าเป็นผีดีเข้ามาเกี่ยวข้องกับอยู่สองตอน คือ ตอนหาพิธิเรียงสาครเรียงหมอนในวันแต่งงานของนายคันกับนางรังไร ดังความว่า

เสร็จแล้วพอค่า	ย่ำลงรอนรอน	ปูสาคลาหมอน	เสร็จแล้วควยไว
แท่งของทั้งหลาย	<u>ไหวผีตายาย</u>	ควยพลันทันใด	
ช่วยรักษาลูก	เขยมาใหม่ใหม่	ตายายข้างไฟ	เอาใจเอ็นดู
		เรื่องนายคัน	

---

¹พระยาอนุমানราชชน เมืองสวรรค์และผีसांगเทวดา โดยเสวีรโกเศศ (นามแฝง) หน้า 307

²ก. หน้า 308

ผีตายาย ที่กล่าวนี้ ชาวบ้านภาคใต้ถือว่าเป็นผีบรรพบุรุษ เป็นผีฝ่ายดี ที่คอยคุ้มครองช่วยเหลือให้ลูกหลานอยู่เย็นเป็นสุข โดยปกติจะมีการจัดของเซ่นไหว้เป็นประจำ เป็นลักษณะของการปฏิบัติด้วยความเคารพนับถือเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังมีการเซ่นไหว้ในโอกาสสำคัญอื่น ๆ เช่น จากตัวอย่างที่กล่าวมา เมื่อมีการแต่งงาน ทางฝ่ายเจ้าสาว จะจัดให้มีการไหว้ผีตายายในพิธีเรียงสากเรียงหมอน เป็นการบอกกล่าวให้ผีบรรพบุรุษได้ทราบว่า จะรับเอาเชยใหม่เข้ามาเป็นสมาชิกใหม่เพิ่มเติมในบ้านให้ผีตายายช่วยคุ้มครองอย่าได้หัก ให้เจ็บไข้ได้ป่วย เป็นการปฏิบัติต่อผีตายายด้วยความเคารพนับถือ

อีกตอนหนึ่งในเรื่องนายคั้น ที่กล่าวถึงผีสงเทวดา คือการพูดถึง "ยาผีบอก" ของหมอศรีที่ใช้รักษานายคั้น ดังคาประพันธ์

ตามยาตาบวสี
เงินกูช่วยบอกให้
ทุกซ່อนไปโยเจ้า
สารทองเผาแล้วใส่
มันคี่ลั่นที่น้อง
ทาใส่ตาไมหาย

ที่คุณพี่ฉันขอไว้
ปุ่นเซาตาเอาอะไรใส่
เอานามะพร้าวไฟ
สวงสามคราถ้าไมหาย
ควาตาลึงทองของผีให้
ตีให้ตายไ้อับวสี
เรื่องนายคั้น

และ

บวสีรว่าที่ปราศรัย
หาไหนจะไค้ไม่มี
นี่แหละเป็นยาของผี
ของใครไม่มีแหละหนา

ยาของข้าไ้
ให้แกขานี้
เรื่องนายคั้น

"ยาฉิบนอก" จะเป็นความจริงเพียงใดไม่อาจรับรองได้ แต่เป็นความเชื่อของชาวบ้านภาคใต้มานาน ปัจจุบันก็ยังคงพูดถึงกันอยู่ ฉีที่บอกยาให้ นี้ เป็นฉีฝ่ายดี หรืออาจจะหมายถึงเทวดา ให้คุณก็ได้ ดังนั้นจากเรื่องนายตันที่กล่าวมานี้ เห็นได้ว่าชาวบ้านมีความเชื่อว่า ฉีให้คุณ อันได้แก่ฉีบ้านฉีเรือน หรือฉีบรรพบุรุษ จะคอยคุ้มครองป้องกันภัยให้ลูกหลาน มิให้เกิดอาการเจ็บป่วย หรือถ้าเจ็บป่วยอยู่แล้ว ก็จะมาเข้าฝันบอกตัวยารักษาให้ที่เรียกว่า "ยาฉิบนอก" ดังกล่าว

ในเรื่องพระรถเมรี มีการกล่าวถึงเรื่องผีสาวเทวดาไว้ในตอนที่นางยักษ์สนทราไลตามจับนางทั้งสิบสองกลางป่า รุกขเทวดา ซึ่งเชื่อว่าเป็นเทวดาประจำต้นไม้และดูแลรักษาป่า คอยช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยากในป่า เกิดความเมตตาสงสารนางทั้งสิบสอง จึงนิมิตตนเป็นพระยากษสาร์ และควายป่า มาขวางหน้านางยักษ์สนทรามิให้หาร่ายนางทั้งสิบสอง ดังความในตอนนี้ว่า

แลเห็นนางสิบสอง	เที่ยวทองแดงแคนตาน
เทวรุกขทุกสถาน	พยายามตามรักษา
มีชาสนทรามาร	โผนทะยานเร็วรีบมา
ใกล้เจ้าสิบสองรา	ท้าวเทวดาแลเห็นมาร
มันจะเอาเจ้าพี่น้อง	นางสิบสองเป็นอาหาร
เทพไทในไพรसानต์	ก็บันดาลเป็นช้างงา
พวงพีเทิบโตใหญ่	นำตาไหลลงอาบตา
วาเจ้าสิบสองรา	ยักษ์มันมาอย่าไปไหน

-----	-----
เทวกำบังไว้	มีคูมิให้เห็นแก่ตา
บุญนางไคสร้างมา	มากยिनคนแค้นหลัง

เทเวศน์ในเขตป่า
กฤษณกริชอนันต์

กาบังกาอสุรัง
เอาไว้มั่งสิบสองรา

ฯลฯ

ยังเดินอยู่ในคอง
วังวางมากกลางป่า
เทพกลงสาแดงกาย
ยืนขวางหนทางไป

बारलयरलरररररर
ท้าวเทวาทรงตกใจ
กลับเป็นควายพวงพีใหญ่
บัคเคี้ยวโจรสลธมาร
เรื่องพร-รณเมรี

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านภาคใต้มีความเชื่อเรื่อง
รุกขเทวดา ว่าเป็นผีสิงเทวดาฝ่ายดี หรือฝ่ายให้คุณ จากเนื้อเรื่องมีข้อน่าสังเกต
ว่า รุกขเทวดาทั้งกล่าวคงจะคอยคุ้มครองช่วยเหลือคนดี หรือคนที่เคยสร้างกุศลกรรม
ไว้เท่านั้น เพราะมีข้อความยืนยันว่า

เทวากาบังไว
บุญนางได้สร้างมา

มีคมีให้เห็นแก่ตา
มากยืนคนแทนหลัง

อนึ่ง รุกขเทวดาจากเรื่องนี้ คงจะเป็นเทวดาที่ให้คุณฝ่ายเดียวไม่ให้โทษ
แก่ผู้ใด ไม่ว่าผู้นั้นจะประพฤติเป็นพาลก็ตาม รุกขเทวดาจะตั้งอยู่ในอุเบกขา
ให้บุคคลนั้นได้รับผลกรรมตามที่กระทำไว้เอง ทั้งนี้เห็นได้ว่ารุกขเทวดาจะคอย
คุ้มครองช่วยเหลือนางทั้งสิบสองให้พ้นภัยจากนางยักษ์สนธรา แต่มิได้ลงโทษนางยักษ์
ให้ได้รับอันตรายแต่อย่างใด ทั้ง ๆ ที่โดยสภาพความจริงรุกขเทวดาสามารถ
เอาชนะนางยักษ์ได้ อย่างไรก็ตาม บางท่านก็เชื่อว่ารุกขเทวดาที่ประจำอยู่ตาม
ต้นไม้ใหญ่นี้ จะหวงแหนต้นไม้ซึ่งเป็นที่อยู่มาก หากใครไปตัดโค่นต้นไม้ซึ่งเป็นที่อยู่
ของทวน ท่านจะโกรธและอาจลงโทษผู้ตัดโค่นให้เป็นโรคต่าง ๆ เหตุนี้ถ้าต้นไม้
ต้นใดมีขนาดใหญ่และสูงลิ่วก็มักจะไม่มีใครกล้าตัด หรือถ้าจำเป็นจริง ๆ ก็ต้องพา

บัณฑิสัง เวยบอกกล่าวขออนุญาตเสียก่อน¹

หลังจากเดินหลงป่าอยู่นานจนกำหนดสิ้นกรรมในช่วงนั้น รุกขเทวดาจึงคลี่ใจ และนำทางให้นางทั้งสิบสองเดินทางไปถึงเมืองไพสาลี เป็นการแสดงถึงบทบาทของ รุกขเทวดาอีกครั้งหนึ่ง

นอกจากความเชื่อเรื่องรุกขเทวดาที่กล่าวถึงในเรื่องพระรถเมรีแล้ว ในเรื่องสุบินสำนวนเกา ยังสะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านภาคใต้อยังมีความเชื่อวาทามภูเขาศะระงอนผาจะมีเทวดาสงสถิตอยู่ เทวดาที่สิงสถิตตามชะงอนผาเรียกว่า บัณฑิสังเทวดา ก็มีบทบาทเช่นเดียวกับรุกขเทวดา คือจะไม่ให้โทษแก่ผู้ใด แต่สามารถจะให้คุณแก่ผู้ที่ให้ความเคารพนับถือ และทำพิธีเซ่นสรวงบูชาให้เป็นสิริมงคล เห็นได้จากเหตุการณ์ที่พรานเนสาทหาพิชัยเซ่นสรวงบนบานให้ประสบโชคดีในการล่าสัตว์ เทวดาประจำชะงอนผาก็ก็นำลให้ตามปรารถนา ดังคาประพันธ์

ที่นั่นเป็นงอนผา	เทวดาสงสถิตอยู่
พรานเค็นเหลียวแลดู	เย็นสะทิ้นพองหนังหัว
พรานคิดวาสีพิศกัศ	ข้าแข่งนักกุนากลัว
ชอบจะหาหมูสักตัว	จะบนบานแก้บัณฑิ
-----	-----
เนื้อขามาเสร็จสรรพ	คาบไม้ค้ำบึงพะแนง
ครั้นแล้วพรานตกแดง	ตั้งศาลสูงขึ้นเพียงตา
เหลาชาวพรานเขนวก	จุดเทียนปักกราบสามครา
ขอเชิญเทพจอมผา	คุมรักษารานีพราน
สัตว์โคตัววิเศษ	ในช่วงเขตแคว้นแคนคาน
ของรับพระราชทาน	ได้สำเร็จตามปรารถนา

¹ พระนิพนธ์ของขุนนางราชชน เมืองสุวรรณ - จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเสด็จโยโกเศศ (นามแฝง) หน้า 302

เทวดาปราณีพราน
โคทองคิ้วหนึ่งมา

กับนาคาลด้วยฤทธา
มีรูปร่างงามอย่างเขียน
เรื่องสุบินसानวนเก่า

ผีร้าย หรือผีที่โหดโหดมนุษย์

นอกจากผีก็ หรือผีให้คุณที่กล่าวถึงมาแล้ว วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ยังสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านภาคใต้อาจมีความเชื่อว่า มีผีร้าย หรือผีโหดควบคู่กันไปกับผีดี ความเชื่อนี้ปรากฏใน เรื่องพระรตเมรี ตอนพระรตแสนแสรงทาป่วยไข้ โดยไม่รู้สาเหตุ เพื่อออกอุบายให้นางเมรีดื่มสุรา และพระองค์จะหาโอกาสหนีไป อุบายของพระรตแสนไฉฉล นางเมรีเชื่อว่าพระองค์ถูกผีสาธเทวดาทักท้วงให้เกิดอาการป่วย ดังคาประพันธ์

เมรีน้อยนาค	กราบลงแทบบาท	ทูลท้าวกล่าวไข
น้องไม่ปลุกเลน	ปลุกเขนผีไพร	เหล่าชาวเปิดโก
พระองค์ทรงประจวร	ผีไพรในสวน	ลิตสิศักดิ์รักษา
ท้าวไม่คุ้นเคย	เป็นเขยเข้ามา	ตายายฝ่ายชา
ท้าวจงเขนวิก	เทวอารักษ์	ผียักษ์ผีมาร
ผีคงผีป่า	ผีมาต้องพาน	เภทโผยของท่าน
		จงคลายหายไป
		เรื่องพระรตเมรี

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ เห็นได้ว่า ผีโหดตามความเชื่อ เรื่องผีสาธเทวดาของชาวบ้านที่สะท้อนผ่านตัวละครคือนางเมรี ได้แก่ ผีคงผีป่า ผียักษ์ผีมาร และรวมทั้งผีที่ให้คุณ เช่น ผีตายาย หรือเทวอารักษ์ต่าง ๆ ด้วย ผีเหล่านี้โดยปกติจะไม่ให้โทษแก่ใคร เว้นแต่บุคคลนั้นประพฤติในทางลบหลู่ ขาดความเคารพนับถือ ก็จะมาบันดาลให้เกิดอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ดังที่นางเมรีเข้าใจว่าอาการป่วยของพระรตแสน เนื่องมาจากทวนแฉ่งงานรับพระรตแสนเข้ามาอยู่ในเมืองทววัน มิได้

มีการบอกกล่าว หรือให้ผีตายาย และเหว้าอาร์กษ และเชื้อต่อไปอีกว่าหากได้
หาพิธิเช่นให้บูชาขอมาให้ถูกต้อง อากการป่วยไข้ก็จะหายได้ นางจึงได้จัดพิธิ
เช่นไหว้ กังคำประพันธ์

กราบลงสามที	แล้วเจ้านนิ	สิทธิศักดิ์กรุงไกร
มารับเอาข้าว	โปรกเกล้าที่ดิน	อย่ามาต้องพาน
อย่าทำให้ยับ	เชิญท่านมารับ	เอาเครื่องสังเว
ข้าวเหนียวข้าวเจ้า	อีกเหล่านมเนย	เห็นคุณลูกเขย
ผีมารผียักษ์	ผีตายคอหัก	ตายโหงตายท่า
ผีคนน้ำตาย	ตกไม้ในป่า	กินเหล้าแก้วพา
ข้าขอบวงสรวง	เหว้าทั้งปวง	ถ้าลาทำไหล
ผีในอุทยาน	สถานใกล้ไกล	กินแล้วคืนไป
		ตั้งแต่วันนี้
		เรื่องพระรตเมรี

เรื่องสุบินสาวนเกา ตอนนางสุภาคี คลอดสุบิน ชวนเนสาผู้เป็นบิดา
ได้เสกเครื่องรางของขลังผูกข้อมือให้ ทั้งนี้โดยมีความเชื่อเกี่ยวกับผีให้โทษว่า
เด็กแรกเกิดจะมีผีกละ หรือผีกระสือ และมีร้ายอื่น ๆ มารบกวนทำอันตรายแก่เด็ก
จึงต้องปลุกเสกเครื่องรางผูกข้อมือไว้ป้องกันผีดังกล่าว กังคำประพันธ์

ท่านชวนเนสา	รักบุตรสุดสวาท	อุ้มชูท้องถือ
จงเลขเสกไหล	ให้ห้อยข้อมือ	กันกระกันสือ
		ผูกพรายมายา
		เรื่องสุบินสาวนเกา

ตัวอย่างจากบางตอน บางเรื่องที่นำมาแสดงทั้งหมด สรุปได้ว่าวรรณกรรม
นิทานท้องถิ่นภาคใต้ ได้สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านภาคใต้มีความเชื่อเรื่องผีสงเทวดา
ซึ่งเป็นเรื่องลึกลับไม่สามารถเห็นตัวได้ และยังชี้ให้เห็นอีกว่า ผีในความเชื่อของ
ชาวภาคใต้นั้น มิใช่จะมีความเลวร้ายแต่ฝ่ายเดียว ผีที่ให้คุณ เช่น คอยคุ้มครองรักษา

ลูกหลาน คอยติดตามช่วยเหลือคนที่ หรือผู้ที่คอยรักษายามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ยังมี และในบางครั้งมีชนิดเดียวกันอาจให้ทั้งคุณและโทษก็ได้ เช่นผีตายาย หรือผีบรรพบุรุษ เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวิธีการเช่นไหวบูชา ถ้าเป็นที่พอใจก็จะให้คุณ ถ้าไม่เป็นที่พอใจก็อาจให้โทษได้ ดังนั้นทัศนะเรื่องผีต่างเทวคาของชาวภาคใต้จึงเป็นทัศนะทั้งทางดีและทางเลว

1.4 ความเชื่อเรื่องเนือคู้

ความเชื่อเรื่องเนือคู้ หรือที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าเป็น "บุพเพสันนิวาส" คือ เชื่อว่าหากเคยสร้างสม หรือเคยอยู่ร่วมกันมาในชาติปางก่อน มาในปัจจุบันชาติ ก็จะได้เป็นคู่ครองกันอีก จนมีคำกล่าวว่ "เนือคู้กันแล้วยอมไม่แคล้วกันไป" ความเชื่อดังกล่าวนี้มีอยู่ในคนไทยทุกภาค วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้บางเรื่องได้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวไทยภาคใต้อีกมีความเชื่อเรื่องเนือคู้ด้วย เช่น

ในเรื่องนายคั่น ตอนที่นายคั่นอ่อนวอนให้มารดาไปสู่ชอนางรังไรให้ มารดาปฏิเสธเรื่อยมาเพราะคิดว่าทางฝ่ายหญิงคงจะไม่ยินยอมตกลงปลงใจด้วย ทั้งนี้เพราะนายคั่นตาบอกหาการงานอะไรไม่ได้ ฝ่ายบิดานายคั่น คงจะทนความร่ำคาญไม่ไหว จึงให้มารดาลองไปจัดการสู่ขอกู โดยอ้างถึงเรื่องเนือคู้ว่า

แต่กระบานสานไม่ถูก

เลือกสนเรือนควา

ทว่าให้ไปลองดู

แม้ว่าตาไม่เห็น

จะขอลูกเขาหรือหนา

ทั้งไรนาใดไม่เห็น

ครั้นเคยคู่ก็จำเป็น

ชรอยเป็นคู่กันมา

เรื่องนายคั่น

ในเรื่องวันคาร ตอนที่วันคารจะได้พบนางวันพุธ ซึ่งหลบซ่อนอยู่ในหีบกล กวักจ้าวในทันองว่า ถึงเวลาที่ควรจะได้พบกันแล้วเพราะทั้งสองเคยเป็นเนือคู้กันมา ถึงคำประพันธ์

นางฟ้าศักดิ์ดาเคซ
ไขแจ่มพิจารณา

ของวิเศษรับเอามา
ถวายถวายถึงคุณ
เรื่องวันการ

เรื่องมโนหรานิบาท กวีกล่าวถึงความเชื่อเรื่องเนื้อคู่ไว้ชัดเจนในตอนนี้นางมโนหรานิบาท ขออนุญาตมารดาเพื่อไปชมป่า และถูกพรานบุญฤกษ์จับตัวไปถวายพระสุธนได้ว่า เป็นเพราะทั้งสองพระองค์เคยเป็นเนื้อคู่กันมา ดังคาประพันธ์

พระแม่จงอนุญาต	ให้ราชบุตรไป
ชมคงจำนงใน	มูจลินสินธุธาร
ถวายผลแห่งพระศรี	สุคนธาขุมาร
กับเขาวายุพาพาล	มโนหรานิบาท
จึงคลให้ใจนารถ	มาตุราจึงจำลย์
จะไปชมไพรวัน	สนุกเล่นอยาลามลอน
	เรื่องมโนหรานิบาท

ตัวอย่างบางตอน จากบางเรื่องที่นำมาแสดงนี้ สรุปได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านภาคใต้มีความเชื่อเรื่องเนื้อคู่ คือเชื่อว่า หากชาติก่อนเคยอยู่ร่วมกัน หรือเคยเป็นเนื้อคู่กันมา ก็จะได้เป็นคู่ครองกันอีกในชาติปัจจุบัน ถึงแม้จะอยู่ไกลกัน ทางศักดิ์ทางฐานะก็ย่อมได้พบกันและแต่งงานกันจนได้

1.5 ความเชื่อทางไสยศาสตร์

ไสยศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวกับลัทธิเวทมนตร์คาถา เจริญรุ่งเรืองในอินเดียมาแต่โบราณ เป็นศาสตร์อย่างหนึ่งซึ่งแยกมาจากศาสตร์สืบแปดประการ ซึ่งเมื่อก่อนผู้ที่จะเป็นยอดคนจะต้องเรียนรู้จนจบเจน พระลัทธิตะกั๊วทรงศึกษาไสยศาสตร์ รวมทั้งศาสตร์สืบแปดประการอย่างชานิชาญาณ ไสยศาสตร์แทรกอยู่ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนไทยมาก จะว่าตั้งแต่

เกิดจนตายก็ได้ เช่น เมื่อเจ็บท้องคลอด หมอก็เสกคาถาเป่ากระหม่อม
 ทานมนต์ เสกาะให้คลอดง่าย หมอบางคนเรียกความเจ็บของแม่ไปให้
 เจ็บที่หน้าแข้งของตัว เพื่อให้แม่คลอดไ้สบาย ตอนฝังรก เค็กขึ้นแปล
 โกงนมไฟ ทาขวัญ อะไรต่ออะไรเรื่อยไปจนบวช แต่งงาน สร้าง
 บ้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่ ตอนตาย แต่งศพ ทราสัง ทาโลงศพ เอาศพ
 ลงจากเรือน ทาพระศูป้า ทาบันไคผี น้ำพื้ขึ้นเฒ่า สวดบ้าน
 วงงญาตา ก็ล้วนแต่แทรกไสยศาสตร์อยู่ทั้งสิ้น¹

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ ได้สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้าน
 ภาคใต้ มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์อยู่มาก โดยเฉพาะในเรื่องนายคั่น ซึ่งเป็นนิทาน
 ที่แสดงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านแท้ ๆ มีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ปรากฏอยู่
 หลายประการ ขอนามาแสดงเป็นตัวอย่างดังนี้

1.5.1 ไสยศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องเมตตามหานิยม

เมตตามหานิยม ที่เกิดจากไสยศาสตร์นั้นมีหลายอย่าง เช่น
 เกิดจากมนต์คาถาล้วน ๆ กับน้ำมันปลุกเสก ขี้ผึ้งสีปากปลุกเสก น้ำมันพรายปลุกเสก
 และเกิดด้วยพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ทาควยใบรัก ลูกสวาค พระ ฉ้ายันต์ ตะกรุด
 พิสมร และเครื่องราง เสกหมากกินเองหรือให้ผู้อื่นกิน เสกลูกมะนาว เสกแป้งผัดหน้า
 เสกน้ำมันใส่ผม ทาลูกอม ฯลฯ²

ความเชื่อเกี่ยวกับเมตตามหานิยมที่ปรากฏในเรื่องนายคั่น ได้แก่
 การหาสีผึ้งทาปาก และทาขันหมาก ข้าวของที่จะพาไปในวันแยม (ทาบทาม) สู้ขอ

---

¹ พลตำรวจตรี ชูพันธ์รักษ์ราชเดช "ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวปักษ์ใต้"
วิชาการฉบับชีวิตไทยปักษ์ใต้ 1 : 1 - 21 มิถุนายน - กันยายน 2519

² ก.

นางรังไร โดยมีความเชื่อว่า จะช่วยให้ญาติฝ่ายหญิงเกิดความเป็นเมตตา และสามารถ
เจรจาไต่สวาท ประสบผลสำเร็จ ดังความว่า

ไม่หมาเหมือนควา
ขี้ผึ้งของแม่หมาย
ทาแล้วเสกสีปาก
พอเห็นเจรจาพร่อง
เคยเชื่อมาช้านาน
จะนึกเอาสิ่งใด

แมกลับมามีให้ตาย
หามาไว้จะทดลอง
หาขึ้นหมากทั้งข้าวของ
ร้องทักถางมาแต่ไกล
ของสภการทานขวัญใคร
ได้กังใจปรารถนา
เรื่องนายกัน

คาประพันธ์ข้างต้นนี้ นอกจากจะชี้ให้เห็นความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เกี่ยวกับ
เมตตามหานิยมแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่มีวิชาความรู้ในเรื่องเหล่านี้ คือพระสงฆ์
ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนในหมู่บ้านนั่นเอง

ความเชื่อทางไสยศาสตร์เกี่ยวกับเมตตามหานิยม ในเรื่องนายกันยังปรากฏ
เด่นชัดอีกตอนหนึ่งคือ ตอนที่นายกันเตรียมแต่งตัวไปบ้านเจ้าสาวในวันแต่งงาน
ถึงตัวอย่างคาประพันธ์

ข้างไซยชายนายตาบอด
ไปวัดคัดผมใหม่
ขนเม่นสองสามอัน
เอายันต์อันคารม
ขี้ผึ้งเสกสีปาก
อ่านเวทพระคาถา

ครั้นแล้วรอดเกินคลาไคล
น้ำมันใส่เอาเทียนรม
หยิบบีคปล้นกันหน้าผม
อมเอาไว้ร้ายคาถา
แล้วเสกหมากหอชายๆ
กันตัวไว้ได้เจ็ดที

จากข้อความที่นำมาแสดงข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า กล่าวถึงความเชื่อทางไสยศาสตร์เกี่ยวกับเมตตามหานิยมไว้ถึง 3 อย่างคือ การทาลูกอม ซึ่งเสี่ยงสีกปาก และการเสกหมาก นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเวทมนตร์คาถาซึ่งใช้สำหรับป้องกันตัวอีกด้วย วิธีการทำเครื่องรางทางเมตตามหานิยมบางอย่าง

การทาลูกอม ที่กล่าวถึงไว้ว่า "เอายันต์อันคารม อมเอาไว้อย่างคาถา"

ลูกอม เป็นลูกกลม ๆ โทพออมได้สะดวก ทำด้วยผงคุณพระ เลขยันต์ ผงวานยา กาฝากที่สำคัญบางอย่าง เช่น กาฝากบอระเพ็ด ซึ่งเสี่ยง น้ำตาเทียนชัย โลหะประสม บางตำราให้เอาโลหะ 9 อย่าง 7 อย่าง 5 อย่าง และ 3 อย่าง เรียกว่า เนาวโลหะ สัตโลหะ บัญจะโลหะ ไตรโลหะ โลหะแต่ละอย่างเอามาตีแผ่ให้เป็นแผ่น แล้วเข้าพิธีลงยันต์อักขระ เวทมนตร์คาถาประจุลงเสร็จแล้ว เอาไปเข้าพิธีหลอหลอมให้ละลายเข้าหากัน ๓ ชั่วโมงแล้วเทลงในเบ้ากลม ตามขนาดที่ต้องการ เมื่อเอาออกจากเบ้าแล้ว ต้องซักแต่งให้กลมเกลี้ยงเรียบร้อย แล้วปลุกเสกผูก เป็นเสร็จพิธี พิธีนี้ทำเป็นชั้นตอนและพิธีพิถีพิถันกันมากที่สุด¹

ลูกอมที่ทำด้วยยันต์เรียกว่า ลูกอมยันต์ ก็มี คือลงยันต์ในแผ่นกระดาษหรือโลหะชิ้นเล็ก ๆ แล้วเอากาฝากที่สำคัญ เช่น กาฝากบอระเพ็ด มาแต่งให้กลมเท่าลูกอมตามที่ต้องการ แล้วเจาะให้เป็นรูพอบรรจุยันต์ได้ เมื่อบรรจุยันต์เสร็จแล้ว เอากรัง หรือชันลงไฟมาปิ้ง หรือจะบรรจุลงในเมล็ดสวาค เมล็ดประคำดีควาย เมล็ดลาน เป็นต้น แล้วปิดด้วยของกึ่งกล่าว ห้างจากนั้นก็เข้าพิธีปลุกเสกอีกครั้งหนึ่ง²

¹ พลตำรวจตรี ชูพันธ์รักษ์ราชเดช "ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวบักซ์ไต"
วิทยานับชีวิตไทยบักซ์ไต 1 : 1 - 21 มิถุนายน - กันยายน 2519

² ก.

นอกจากนั้นยังมีลูกอมที่ช่วยประทิน ทำให้น้ำประสาน และลูกอมที่ทำด้วย
 ถานหมาก เช่น ของพอทานคล้าย คุณสมบัติของลูกอมมีมาก เช่น ใช้น้ำในปาก
 เป็นเครื่องรางของขลัง เป็นเมตตามหานิยม แคล้วคลาด คงทนมหาอุด เป็นโชคกลาง
 ทำให้ชุ่มคอไม่กระหายน้ำ มีกำลังสู้เสียงดี และบางชนิดถึงกับล่องหนหายตัวได้¹

ลูกอมที่กล่าวถึงในเรื่องนายคั้น ที่กล่าวว่า "เอ้ายันต์อันกรรม อมเอาไว
 ร้ายกาจ" พิเคราะห์ดูแล้ว น่าจะเป็นลูกอมที่ทำด้วยยันต์ เรียกว่า "ลูกอมยันต์"

การเสกหมาก เป็นไสยศาสตร์ด้านเมตตามหานิยมอีกชนิดหนึ่ง อาจจะเป็น
 การเสกไว้กินเอง หรือเสกให้ผู้อื่นกินก็ได้ ถ้าเสกกินเอง จุดประสงค์เพื่อเมตตา
 มหานิยมสำหรับตัวเอง ผู้อื่นเห็นแล้วเกิดความรัก ความเมตตา เสกให้ผู้อื่นกินก็
 เช่นเดียวกัน ผู้ที่กินหมากเสก จะเกิดความรัก เมตตาเจ้าของหมาก

ความเชื่อเรื่องเมตตามหานิยม นอกจากจะปรากฏอยู่มากในเรื่องนายคั้น
 ดังกล่าวแล้ว ในเรื่องพระรถเมรี กวีได้กล่าวถึง การทำเสน่ห์ ซึ่งจัดอยู่ในประเภท
 เมตตามหานิยมเช่นเดียวกัน เอาไว้ช่วย

ความเชื่อเรื่องการทำเสน่ห์ในเรื่องพระรถเมรี ปรากฏในตอนที่พระฤาษี
 แนะนำเสน่ห์ให้แก่พระรถเสน เพื่อทำเสน่ห์นางทศนารี ว่า

พอจักบอกเสน่ห์	ลูกบาลอยทะเล	ประสมผงบักตะมั่ง
ใส่กลองเป่าไป	ถูกใครไม่พลั้ง	บ่น้ำเนื้เป็นขี้้ง
แมนลูกจะหา	ว่าคาถานา	ให้ทานุรูป [*] ลอง
สายเลื้อนเคลื่อนคลาด	ไม่ขาดก็พอง	ถ้าหาไม่ตอง
		อย่าย่องเข้าไป

เรื่องพระรถเมรี

---

¹พลตำรวจตรี ชูพันธ์รักษาราชเดช "ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวปักษ์ใต้"
วิทยานับชีวิตไทยปักษ์ใต้ 1 : 1 - 21 มิถุนายน - กันยายน 2519

*มูรป ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง การทำคุณไสย

การทาเส้น¹ มักจะพวรวม ๆ กันไปว่า "ทาเส้น¹ยาแฝด" ความจริงแล้ว ยาเส้น¹ กับ ยาแฝด ไม่ใช่อย่างเดียวกัน แม้ว่าจะเป็นยาที่ทำขึ้นเพื่อจุดประสงค์เดียวกันคือ ทำให้ผู้อื่นกิน ทา หรือทาแก่ตนเองให้ผู้อื่นหลง ส่วนมากผู้ใช้จะเป็นผู้หญิง ยาทั้งสองชนิดนี้ต่างกันตรงที่ ยาเส้น¹นั้นทำขึ้นจากของนอกกาย ส่วนยาแฝดทำขึ้นจากของในกาย¹

ตัวอย่างการทายาเส้น¹ ให้ "เอาปราบกลางธรณี ลานสูกุณบนจอมผา ผมนคนเสียกิริยา เร่งกินมาจนเร็วพลัน ไม้ร้องของวงา เดาสะบ้าขามชลัณฑ์ อีกไม้ชะนีอัน ที่มันร้องในช่องไฟร เอามาประสมกัน ตามวงพลันอย่าสงสัย เสกด้วย คาถาไว แล้วให้กินรักกินแล"²

1.5.2 การใช้เวทมนตร์คาถา

ปรากฏในเรื่องนายคันทน์ว่า

อ่านเวทพระคาถา

กันตัวไว้ได้เจ็ดที่

การอ่านเวทพระคาถา ที่กล่าวถึงนี้ น่าจะหมายถึง การสวด หรือท่อง เวทมนตร์คาถา และเป็นเวทมนตร์คาถาประเภทป้องกันตัว มิใช่ทางเมตตามหานิยม เป็นความเชื่อของลูกผู้ชายชาวบ้านภาคใต้อีกประการหนึ่งที่ยังปรากฏอยู่ ไม่ว่าจะเป็นอดีตหรือปัจจุบัน คือเชื่อว่า เวทมนตร์คาถา สามารถเป็นเกราะกำบังป้องกันตัวได้ ดังนั้นก่อนออกเดินทางจากบ้าน จึงมักจะมีการอ่านหรือร่ายเวทมนตร์คาถาก่อน

---

¹อุคม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลก

หน้า 259

²พลตำรวจตรี ชูพันธ์รักษาราชเดช "ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวปักษ์ใต้" วิทยานับชีวิตไทยปักษ์ใต้ 1 : 1 - 21 มิถุนายน - กันยายน 2519

เวทมนตร์คาถาดังกล่าวนี้อาจจะได้มาจากอาจารย์ที่ตนนับถือ หรืออาจจะเป็นเวทมนตร์คาถาที่ใช้ประกอบความคู่กับพระเครื่อง หรือเครื่องรางของขลังต่าง ๆ สำหรับใช้ปลุกเสกเมื่อใช้พระเครื่อง หรือเครื่องรางนั้น ๆ ตัวอย่างเช่น พระเครื่องที่นับถือกันแพร่หลาย ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งนักของชาวภาคใต้ คือ หลวงพ่อทวด วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี มีคาถาสำหรับปลุกเสกว่า

นโม โพธิสฺสโต อากนติมาเย อติภควา

ใช้ท่อง 3 จบ ก่อนใช้พระหลวงพ่อทวดห้อยคอ หรือท่องเมื่ออยู่ในสถานการณ์คับขันเป็นอันตราย เชื่อว่าสามารถคุ้มกันได้

ความเชื่อดังกล่าวนี้นั้นแม้ว่าเราไม่สามารถจะพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ แต่ก็ไมอาจสรุปว่าเป็นเรื่องเหลวไหลไร้เหตุผลเสียทีเดียว ทฤษฎีของ มาลินีโนลส์ก็ อธิบายความเชื่อเรื่องเวทมนตร์คาถาว่า เป็นการตอบสนองความต้องการของมนุษย์ เมื่อรู้สึกว่าการตัวเองไม่มั่นคงปลอดภัย จากสิ่งหรือเหตุการณ์ที่มนุษย์ มีความรู้และความเข้าใจในสิ่งหรือเหตุการณ์นั้นน้อย จึงต้องหาเกร็ดขี้ดเห็นยาว เช่น เวทมนตร์คาถา เพื่อเป็นกำลังใจที่จะแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ความเชื่อจะมากหรือน้อยเท่าไรนั้นขึ้นอยู่กับระดับความรู้สึกไม่มั่นคงทางอารมณ์ที่มีอยู่¹

นอกจากการใช้เวทมนตร์คาถาประเภทยึดกันตัวดังกล่าวดังแล้ว ในเรื่อง พระรตเมรี มีการใช้เวทมนตร์คาถาในลักษณะอื่นอีกบ้าง เช่น ตอนพระฤาษีใช้เวทมนตร์คาถาเสกเป่าให้ยักษ์สหัสศิราชคลายความโกรธ ยอมให้นางทศนาริอภิเษกกับพระรตเสน ดังคาประพันธ์ว่า

---

¹ประสาธ อิศรภักดี และคนอื่น ๆ ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน หน้า 7

การลงเลขยันต์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้มี 2 ลักษณะ คือ

1. ลงเลขยันต์กันตัวให้ทารก
2. ลงเลขยันต์กันตัวเองสำหรับผู้ใหญ่

1. การลงเลขยันต์กันตัวให้ทารก ปรากฏในเรื่องนายคั่น และเรื่องสุบิน
ส่วนวนเกา

เรื่องนายคั่น ตอนนายคั่นเขียนยันต์ที่ประตูบ้านป้องกันภพมายุา เมื่อ
ภรรยาคลอดบุตรชายว่า

ครันถวนเทศมาส	วันหาวาควินญา	นางเจ้าครรรภา	ประสูติทรมวย
เป็นชายล้าเลิศ	งามยิ่งประเสริฐ	คือทองหล่อใหม่	
ฝ่ายญาติกา	ทางมาค้ำใจ	หมคมลทินใน	กามัยรจนา
นายคั่นคนรู้	<u>เขียนยันต์ปากประตู</u> <u>กันเพพมายุา</u>		
	เรื่องนายคั่น		

และในเรื่องสุบินส่วนวนเกา ตอนนางสุภาคีตลอคสุบิน ชุนเนสาพิคาใช้
หัวโพลมาปลุกเสกลงเลขยันต์ ถูกข้อมือบุตรชายกันผีร้ายเช่นเดียวกัน กังคาประพันธ์

ท่านชุนเนสาท	รักบุตรสุดสวาท	อุมชอุทองถื่อ
ลงเลขเสกโพล	ให้หอยข้อมือ	กันกละกันลือ
		ภูทพรายมายุา
	เรื่องสุบินส่วนวนเกา	

ตัวอย่างจากเรื่องนายคั่น และเรื่องสุบินส่วนวนเกาที่นำมาแสดงนี้ จะมีความ
สัมพันธ์กับความเชื่อถือเรื่องผีสงเทวดาทั้งกล่าวมาแล้ว คือชาวบ้านเชื่อว่าทารกที่
เกิดใหม่จะมีผีร้ายต่าง ๆ คอยรบกวนหาอันตราย จึงต้องมีเครื่องรางของขลังไว้ป้องกัน
เครื่องรางนั้นอาจจะเป็นพระเครื่อง สายสิญจน์ ที่ได้มาจากพระสงฆ์ที่มีความรศานันถือ
หรือมีความรู้เกี่ยวกับการลงเลขยันต์ ก็จะปลุกเสกลงเลขยันต์บนผ้าขาวปิตที่ประตูหรือ

หาคำขวัญที่ผู้อื่นผูกข้อมือนักได้ ก็ตั้งตัวอย่างจากทั้งสองเรื่องที่ผ่านมาแสดง ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การลงเลขยันต์กันตัวให้ทารกนั้น มีจุดประสงค์ที่สำคัญคือ ป้องกันภูตผีต่าง ๆ มิให้มาทอาอันตรายเด็ก

2. การลงเลขยันต์กันตัวเองสำหรับผู้ใหญ่ ปรากฏอยู่ในเรื่องพระรถเมรี เพียงเรื่องเดียว ตอนนายโคบาลแต่งตัวออกไปเล่นส่บ้าแข่งขันกับพระรถเสน สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เกี่ยวกับการใช้มงคลคาถาศีระ การปลุกเสกเลขยันต์ไว้ดังนี้

หัวทางขึ้นกราบผม	หยิบผ้าห่มขึ้นพาดบ่า
กระจุกหยิบยกมา	ส่องดูหน้าเห็นงามกรัน
มงคลของท่านขร้าว	เพื่อนโปกหัวคูขบขัน
แล้วเสกเลขยันต์	ตุ๋นฝั้นกันเขาทำ
	เรื่องพระรถเมรี

การลงเลขยันต์ของนายโคบาลดังกล่าวนี้ มิได้อธิบายว่ากระทำอย่างไรบ้าง แต่ได้บอกจุดประสงค์ของการลงเลขยันต์ก่อนออกเดินทางว่าเพื่อ "กันเขาทำ" คือ ป้องกันมิให้ถูกคุณไสยจากฝ่ายตรงข้าม ซึ่งเป็นวิธีการที่เชื่อถือและกระทำกันในสมัยโบราณ ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การลงเลขยันต์เป็นความเชื่ออย่างหนึ่งของชาวบ้านภาคใต้ ที่กระทำเพื่อป้องกันภูตผีมิให้มารบกวนทอาอันตรายแก่เด็กทารก และเพื่อป้องกันการถูกกระทำล่สำหรับผู้ใหญ่เป็นวิธีการหนึ่งในหลายประการของความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ของชาวภาคใต้

ตัวอย่างจากบางเรื่อง บางตอนที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด พอจะเป็นข้อสนับสนุนให้เห็นว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ คำน่ต่าง ๆ ของชาวภาคใต้อย่างชัดเจน ความเชื่อกดังกล่าวนี้ นอกจากจะยึดถือปฏิบัติทั่วไปในชีวิตประจำวันแล้ว บางครั้งยังมีส่วนสอดแทรกอยู่ในประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ

อีกด้วย เช่น เข้าไปผสมผสานอยู่ในประเพณีเกี่ยวกับการเกิด ประเพณีแต่งงาน และ ประเพณีการทศพ เป็นต้น

1.6 ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์

โหราศาสตร์ คือวิชาที่ว่าด้วยการพยากรณ์โชคชะตาชีวิตของมนุษย์ โดยอาศัยตำแหน่งดวงดาวและสิ่งอื่น ๆ เป็นเครื่องชี้

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ นอกจากจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับการพยากรณ์อันใดแก่ หมอคู่ ลักษณะสมพงศ์คู่ขวัญเมียแล้วยังรวมถึง เรื่องฤกษ์ ยาม วันมงคล วันห้ามกระทำพิธีมงคล และความเชื่ออื่น ๆ ที่นำมาปฏิบัติเพื่อเป็นสวัสดิมงคลสำหรับตนเองอีกด้วย

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ของชาวภาคใต้ไว้หลายประการ ขอนามาแสดงเป็นตัวอย่าง โดยสังเขปดังนี้

1.6.1 ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม

เรื่องนายคั้น กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยามไว้เด่นชัดหลายตอน เช่น การจัดหาฤกษ์ยามที่จะไปเจรจาขออนางรังไรให้นายคั้นว่า

ครั้งเมื่อรุ่งเช้า	ยายจึงจรเท้า	ข้อหมากพลูมา
จึงว่ายายอี	แกคั้นักหนา	เคยพูดเจรจา บัญญาสันติ
คู่ชั้นวันคั้น	คาราทาชั้น	แกทวยว่าดี
คู่กรเภาคั้น	ชยันสันติ	จึงว่ายายอี
		รักที่แม่คุณ
		เรื่องนายคั้น

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้คำว่า "คู่ชั้น" ในวรรคว่า "คู่ชั้นวันคั้น" เป็นความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดเวลาในการทำงานมงคลต่าง ๆ เรียกกันโดยทั่วไปว่า "การกำหนดชั้นฉาย"

ชั้นฉาย คือการวัดเงาแดดของตัวเอง ผู้นับจะไปยืนที่แดดหันหน้าไปทางเงา ให้คนอื่นช่วยปักไม้ไว้ที่ปลายเงาแล้วเริ่มวัดด้วยเท้าโดยครั้งแรก ก้าวเท้าซ้ายไปเท่ากับ ช่วงเท้าหนึ่ง (สั้นเท้าถึงปลายเท้า) จากที่ยืนเดิม เรียกช่วงความยาวหนึ่งเท้านี้ว่า 1 ชั้นฉาย ก้าวต่อไปอีก 1 ช่วงเท้า เป็น 2 ชั้นฉาย ก้าวต่อไปเป็น 3 ชั้นฉาย นับเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนสุดเงา ได้กี่ช่วงเท้าก็เป็นจำนวนชั้นฉายเท่านั้น ส่วนการที่จะ กำหนดว่ากี่ชั้นฉายเป็นฤกษ์ก็ขึ้น หมดผู้หาพิธีจะเป็นผู้กำหนด¹ หนึ่งในวันแต่งงานของ นายคั่น ได้กำหนดเวลาหาชั้นฉาย เป็นฤกษ์ดี ดังปรากฏในคำประพันธ์ว่า

นายลองเป็นมีแก่
เวลาหาใกล้เที่ยง
วัดได้ห้าชั้นฉาย
ตั้งให้ขึ้นสามที

ตรวจตราแต่ให้พร้อมเพรียง
ถึงฤกษ์พ่ายยามนาที
อาจารย์ทายว่าฤกษ์ดี
ออกจากที่ลีลามา
เรื่องนายคั่น

นอกจากตัวอย่างที่นำมาแสดงแล้ว เรื่องนายคั่นยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อ เรื่องฤกษ์ยามอีกหลายตอนเช่น ตอนยายอีกกลับมาแจ้งข่าวให้ฝ่ายนายคั่นทราบว่าการ ทาบหามสู่ขอเป็นผลสำเร็จ มีการพูดถึงฤกษ์ยามว่า

เราไปวันนี้ โชคดีนักหนา ตั้งใจเลือกข้า ได้มาข้างเรา
ฤกษ์ของข้า ครั้นได้เจรจา ไม่กลับมาเปล่า
เรื่องนายคั่น

---

¹ วิญญู จิตต์ธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี หน้า 59

คุณฤกษ์ เป็นชื่อฤกษ์ตามโหราศาสตร์ เป็นฤกษ์ที่ว่าด้วยการเดินทางไป
ประกอบกิจการใด ๆ ก็สามารถประสบผลสำเร็จตามใจปรารถนา¹
และฤกษ์ยามในวันแต่งงานของนายคัน

เดือนหกขึ้นเก้าค่ำ
จกคู่ท่านสมภาร

วันจะทำมงคลการ
ถ้าไม่ไ้จะให้ชาว
เรือนายคัน

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม นอกจากจะปรากฏให้เห็นในเรื่องนายคัน ดังกล่าวแล้ว
ในวรรณกรรมนิทานเรื่องอื่น ๆ ก็สะท้อนให้เห็นความเชื่อค่านี้อยู่มาก ชอนำตัวอย่าง
มาแสดงเพิ่มเติมดังนี้

ในเรื่องมโนหรานิบาต กล่าวถึงไว้ในตอนท้าวอาทิตย์วงศ์ จะหาพิริอภีษะ
พระสุธนกับนางมโนห์รา ไหร่ได้พยากรณ์ฤกษ์ยามก็ถวายว่า

พระโหรโหรา		บุโรทิศพิจารณา	นาทีฤกษ์พาน
ในดะมาเส	ที่เนครุจรร	จตุการ	สังวัจนะเร
สรพมังกลิ่ง		เกโชไชย้ง	ปิยามะนาเป
ไคเทวีฤกษ์	อุสุภาวเร	กฎหมายให้เส	- นาทุลบหมาลย์
		เรื่องมโนหรานิบาต	

ในเรื่องวันคาร กล่าวถึงฤกษ์ยามไว้ในตอนท้าวปัญจา พระราชบิดาของ
นางวันพุช ไปรคให้โหรหาฤกษ์ยามเพื่อยกทัพไปรบกับยักษ์สี่เศียรว่า

---

¹ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช นายคัน วันการ
โสทสนิมิต หน้า 50

แล้วออกนอกเกยชัย
 ภูเขาระหัดไทร
 วันจันทร์ เดือนสิบสอง
 ถ้าจะออกไปชิงชัย

โองการไซศรีสตามมา
 จะเสียเมืองหรือฉันใด
 เราจะคล่องหรือชักใน
 ไค้ไม่ไค้เร่งทายมา
 เรื่องวันการ

เรื่องพระรถเมรี มีความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามเข้ามาเกี่ยวข้องกับหลายคน เช่น
 ตอนพระรถเสนฤกษ์ยามเมื่อจะออกเดินทางไปเมืองยักข์ว่า

ถามว่าฟ้า	เพลาคิด	ม้าว่าป่านะนี้	ก็แล้วน้องอา
วันการ ยามการ		องค์ถือสาร	เข้าในลงกา
พศทางขึ้นนี้	เทียมเท้ายักข	ทศกัณฐ์นั้นหนา	เข็ดขามน้ำใจ

เรื่องพระรถเมรี

นอกจากนี้ยังมีการฤกษ์ปลูกเรือน และฤกษ์เดินทางตอนพระรถเสนเดินทาง
 ไปส่งยาย และปลูกเรือนให้ยายอยู่ ดังคำประพันธ์

วันพฤหัสบดีขึ้นสิบค่ำ	จึงให้หาซึ่งเคหา
มุ่งจากใส่ฟากฝา	ทั้งหอหน้านอกชานกลาง

และ

ตรัสว่าสายสุคติ	เจ้าจงไปส่งยายตา
เร่งไปแต่งกายา	ทันเพลารฤกษ์ยามดี

เรื่องพระรถเมรี

เรื่องสุบินสำนวนเก่า ตอนหาพิธิบวชสามเณรสุบินเป็นพระภิกษุ มีการหาฤกษ์ยามว่า
 สมเด็จพระนันทบุรี จึงเสลยบาศรีส ตามมา ภูเขาระหัดไทร
 เราจักบวชสงฆ์ ไว้ในศาสนา จักไค้เพลาร ฤกษ์ขึ้นวันใด

จึงตาขุนแก่	คำนวณรู้แท้	กราบทูลทันท่วง
พฤษส์คำ	อมฤตโชคชัย	ปลดออกแคล้วกลาไทย <u>ทักษิณมณีนธ์*</u>
โคในวัณครุ	เพลาเจ้าครู	<u>สามสิบสองชั้น**</u>
ทั้งฤกษ์ห้วงยาม	ยุตติคองกัน	ขอพระทรงธรรม หราบพระหยยา
		เรื่องสุบินสำนวนเก่า

จากตัวอย่างที่นำมากล่าวถึงทั้งหมด สรุปได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นว่าชาวภาคใต้มีความเชื่อถือและยึดมั่นในโหราศาสตร์เกี่ยวกับฤกษ์ยามอย่างเคร่งครัด การหาฤกษ์ยามจะปรากฏในโอกาสต่าง ๆ ได้แก่

1. หาฤกษ์ยามเนื่องในการจัดงานมงคลต่าง ๆ เช่น งานแต่งงานและงานบวช เป็นต้น
2. หาฤกษ์ยามเนื่องในโอกาสสร้างบ้านใหม่ ขึ้นบ้านใหม่
3. หาฤกษ์ยามเนื่องในโอกาสเดินทางไกลไปประกอบธุรกิจต่าง ๆ
4. หาฤกษ์ยามเนื่องในโอกาสยกกองทัพไปหาสงคราม

การกำหนดฤกษ์ยามดังกล่าวนี้ กำหนดรายจะเอียงตั้งแก่เดือน วัน ขึ้น แรม ตลอดจนเวลาที่จะเริ่มทำการหรือเริ่มเดินทาง ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามดังกล่าวนี้ แม้จะไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้ว่าจะส่งผลในทางที่ดีแก่ผู้ปฏิบัติอย่างไรบ้าง แต่ชาวไทยภาคใต้และภาคอื่น ๆ ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ เพราะอย่างน้อยก็ส่งผลทางจิตใจให้แก่ผู้ปฏิบัติเอง คือได้เกิดความรู้สึกว่า ได้กระทำถูกต้องตามธรรมเนียมนิยมแต่โบราณแล้ว ช่วยให้เกิดความมั่นใจสามารถหาวิธีการต่าง ๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี หรือถ้าจะมองในแง่ของการเตรียมตัว ก็อาจกล่าวได้ว่า การหาฤกษ์ยามที่ดี คล้ายกับ

* ทักษิณมณีนธ์ วันห้ามกระทำการมงคลตามตำราโหราศาสตร์

** สามสิบสองชั้น ดูเรื่องชั้นนาย หน้า 258

เป็นการกำหนดเวลาที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า ช่วยให้เกิดความพร้อมในการทำ
งานนั้น ๆ มากยิ่งขึ้น ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยามจึงมิใช่เป็นเรื่องงมงายไร้เหตุผล
เสียทีเดียว

1.6.2 ความเชื่อเรื่องสมพงศ์เนื้อคู่

สมพงศ์ เป็นวิธีการอย่างหนึ่งของวิชาโหราศาสตร์ เพื่อจะพยากรณ์
ให้รู้ว่าคู่สมรสนั้น จะมีภพชะตาถูกกันหรือไม่ จะแต่งงานครองคู่กันไปไถ่ตลอดหรือไม่¹

ความเชื่อเรื่องสมพงศ์เนื้อคู่ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่น
ภาคใต้เรื่องนายคั่น ตอนแต่งงาน นายคั่นว่า

<u>ขุนท่าย</u> * ลายลอง	ครั้นว่าถูกต้อง	<u>สมพงศ์ลักษณะจันทร์</u> *:
คราวเคียวเคียว	มาพร้อมมูลกัน	น้องอยู่ทุกวัน
		คืนมีอันเคียว
		เรื่องนางคั่น

ข้อความที่ว่า "สมพงศ์ลักษณะจันทร์" น่าจะแยกเป็น 2 นัยคือ
สมพงศ์ กับลักษณะจันทร์ สมพงศ์ในที่นี้ หมายถึงการคู่สมพงศ์แต่งงาน ซึ่งกล่าวถึงไว้
ในตำราพรหมชาติ² ว่า ชายหญิงใดมีวัยพอสมควรจะมีเหี่ยวเรือนเพื่อสืบสกุลต่อไป
ข้างหน้า บิตบาบารคาของทั้งสองฝ่ายมักจะพาไปหาโหราจารย์ให้หาสมพงศ์เกณฑ์แต่งงาน
เพื่อรู้ว่าทั้งคู่จะอยู่กินกันสบายเพียงใด เช่น คู่สมพงศ์ปีเกิด ซึ่งเป็นการทำนายไปตาบ

¹ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครุนครศรีธรรมราช นายคั่น วันคาร
โสฬสนิมิต หน้า 50

*ขุนท่าย คำนับที่นำมาศึกษาให้ความหมายว่า หมายถึง การพยากรณ์ตาม
หลักวิชาโหราศาสตร์

**ลักษณะจันทร์ เป็นชื่อดวงดาวตามดวงชะตา ลักษณะคือ ลักษณะ จันทร์
คือพระจันทร์ หรือดวงจันทร์

²ห้องโหรศรืมหาโพธิ์ ตำราพรหมชาติ หน้า 163

ที่เกิดของทั้งสองฝ่าย ว่าจะเป็นผู้สมรสที่ดีที่มีความเหมาะสมกันหรือไม่ บางครั้งถ้า
ดวงชะตาของทั้งสองฝ่ายไม่สมพงศ์กัน คือไม่ถูกต้องกัน ผู้ใหญ่ที่มีความเชื่อเรื่องนี้
อย่างเคร่งครัด จะไม่ยินยอมให้ชายหญิงคู่นั้นแต่งงานกัน เพราะกลัวว่าจะเกิดปัญหา
การหย่าร้างตามมาในภายหน้า แต่ในปัจจุบันนี้ ความเชื่อดังกล่าวไม่ค่อยจะยึดถือกัน
มากนัก ส่วนใหญ่เมื่อรักใคร่ชอบพอกัน ก็แต่งงานอยู่กินกันโดยไม่ต้องดูสมพงศ์กันเหมือน
สมัยก่อน

1.7 ความเชื่อเรื่องโชคลาง

ความเชื่อเรื่องโชคลางที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ได้แก่ความเชื่อเกี่ยวกับ
ลางต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น "ลาง" พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายว่า
หมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็นอันบอกเหตุร้ายหรือดี¹ ความเชื่อเกี่ยวกับลาง
บอกเหตุ เป็นความเชื่อของคนไทยทุกภาคมาแต่โบราณ เช่นเชื่อว่า จิ้งจกตก
แมงมุมอุ้มไข่ตอก อีقابินผ่านหน้า ภูผาเลื้อยตัวทาง ฯลฯ เป็นลางร้ายจะต้อง
ประสบภัยอันตรายต่าง ๆ หรือเชื่อว่า ปรากฏการณ์ธรรมชาติบางอย่างเป็นลางดี เช่น
พระอาทิตย์ทรงกลด ท้องฟ้าสว่างไสว ปราศจากเมฆหมอกราศี เป็นต้น การกล่าวถึง
ความเชื่อเรื่องลางบอกเหตุในที่นี้จะแยกกล่าวเป็น 2 ประการคือ ลางร้าย และ
ลางดี

ลางร้าย หมายถึง เครื่องบอกเหตุให้ทราบล่วงหน้าว่าจะมีเหตุร้าย
เกิดขึ้น วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ
เรื่องลางร้ายไว้ ดังนี้

ในเรื่องวันการ ตอนยักษ์สี่เศียรเตรียมยกกองทัพไปทำสงครามแย่งชิง
นางวันพุธ ได้เกิดลางร้ายบอกเหตุว่าจะต้องไปตาย คือ มีหนูโง่มาต่อสู้กันหน้าพระที่นั่ง

¹ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หน้า 708

และผลปรากฏว่าเป็นฝ่ายปราชัยแก่หนู ซึ่งฉิฉลักษณะธรรมชาติเป็นอย่างมาก
ถึงคาประพันธ์

ตั้งเมียบแล้วคลาไคล
รีบไวควยใจคือ
บังเกิดหนูโลงมา
หนูหรีงวิ่งว่องไว
หนูโลงร้ายหนี
ศรีสบบอกแก่เสนา

ทรงบองชัยที่เคยถือ
ออกตั้งอุหน้เกยชัย
สู้กันหน้าที่นั่งไท
โคกขบงมารคณา
ท้าวอสุรีเห็นกับตา
งูแพะรีเรามีชัย
เรื่องวันการ

จากตัวอย่างดังกล่าวนี้ บ่งชี้อย่างชัดเจนว่าเป็นนางร้าย แต่ยักษ์สี่เศียรกลับ
หาเฉยเมยไม่มาพบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ช่างกล่าวในทานองว่า เป็นนางดีสำหรับคน
จนสุดท้ายต้องเดินทางไปเสียชีวิตในสงครามตามนางบอกเหตุ

นางดี หมายถึง เครื่องบอกเหตุให้ทราบล่วงหน้า จะมีเหตุการณ์ในค่านคือ
เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ประสบนางนั้น ๆ นางดีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้มากกว่า
นางร้าย เช่น

ในเรื่องสุบินसानวนเกา ตอนที่พรานเนสาทจะนาเขาโคทองขึ้นหูลเกล้าถวาย
พระเจ้ากรุงสวักดิ์ เกิดเหตุการณ์ที่เป็นนางดี คือมีหนูไต่อยู่บนหลังคา ตกลงมาถูก
ศีรษะขุนพราน แล้ววิ่งหนีไปทางทิศอีสาน ถึงคาประพันธ์

ปาโตแต่เข้า	ขุนพรานหาญหา	มีใจสบาย
ให้แก่งที่คว	ใส่เครื่องถวาย	เรียกหาสทั้งหลาย มาพร้อมจับงาน
หนูไต่หลังคา	ตกตรงลงมา	ต้องเคียรขุนพราน
เดินไปคล้ายคล้าย	ฝ่ายทิศอีสาน	อิศวรรมันบาล ประจักษ์แก่ตา

จากตัวอย่างที่นำมาแสดงข้างต้น สามารถยืนยันให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ชาวภาคใต้มีความเชื่อเรื่องโชคลาง ทั้งคำดีและร้าย คือเชื่อว่า เหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นก่อนออกเดินทาง หรือระหว่างเดินทาง จะเป็นเครื่องหมายบอกให้ทราบล่วงหน้าได้ว่า การเดินทางครั้งนั้น ๆ จะประสบโชคชัย หรือประสบภัยพิบัติ ความเชื่อดังกล่าวจะเป็นความจริงเพียงใดยังไม่อาจยืนยันได้ อย่างไรก็ตามการที่จะยึดถือว่า เหตุการณ์ใดเป็นลางดี หรือลางร้ายนั้น คงจะได้เรียนรู้สืบทอดกันมานานแล้ว ทั้งนี้เห็นได้จากเหตุการณ์ที่ถือว่าเป็นลางบอกเหตุว่าดีหรือร้ายนั้น มักจะปรากฏตรงกันอยู่อย่างซ้ำซากในวรรณคดีไทย

1.8 ความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน

ความเชื่อเรื่องความฝันของคนไทยมีมานานแล้ว คือเชื่อว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในความฝัน จะมีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง เช่น โบราณถือว่า ก่อนที่ดวงวิญญาณจะจุติในครรภ์มารดานั้น มารดาจะต้องฝันก่อน เรียกว่า "ฝันเข้าท้อง" เรื่องฝันเข้าท้องนี้เชื่อว่าเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นเรื่องที่บอกถึงวิถีชีวิตในอนาคตของบุคคลนั้นอย่างถูกต้องที่สุด¹ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่า ความฝันของคนเราจะเกิดขึ้นเพราะสาเหตุต่าง ๆ โดยแยกเป็นลักษณะความฝัน 4 ประการคือ บุรพนิมิต (ฝันบอกกลาง) จิตนิวรรณ์ (ฝันเพราะใจกังวล) เทพสังหรณ์ (ฝันด้วยเทวคาบ้นดาล) และธาตุโชป (ฝันเพราะธาตุในกายวิปริต)

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาค้างนี้ ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝันที่สำคัญ ๆ 2 ประการคือ ฝันเข้าท้อง และฝันบอกเหตุ (บอกกลาง) ขอนามาแยกแสดงให้เห็นดังนี้

---

¹ ล้อม เพ็งแก้ว มองวรรณคดี หน้า 117 (อ้างอิงมาจาก วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก ของ อุกุม หนูทอง หน้า 260)

ฝันเข้าห้อง คือความฝันที่มารคาฝันก่อนจะตั้งครรภ์ ปรากฏในเรื่องวันการ และเรื่องสุบินสำนวนเก่า ดังนี้

ในเรื่องวันการ ตอนพระนางวรลักษณจะตั้งครรภ์วันการ นางไฉ่นว่า พระอินทร์ให้นำเพชรเม็ดแดงขนาดโตเท่าผลมะปรางเข้ามาในคานักส่งให้นาง แล้ว อุมานางกับทวนเศรฐ์สามีไปยังเมืองสวรรค์ ดังคำประพันธ์

วันหนึ่งสนธยาศ	นิมเณื่อนัยเนตร	ประทมแท่นทิพย์ศรี
สุบินอัศจรรย์	เสียวสันอินทรีย์	ในฝันว่ามี
องค์อมรินทรา		
ถือเพชรเม็ดแดง	แพรวสีพรายแสง	เข้าในมนทรา
โตเท่าผลปราง	แสงสว่างจบท้า	สามภพโดยหา
บ่มุ่บ่มุ่กัน		
ยื่นให้สายสมร	แล้วอุมานางจร	จากแท่นสุวรรณ
นางกับเศรฐ์	โกสีย์พาฉัน	ไปยังเมืองสวรรค์
ในยามสนธยา		
เรื่องวันการ		

ความฝันของพระนางวรลักษณดังกล่าวนี้ โหรได้ทำนายว่า เพชรเม็ดแดงที่ พระอินทร์นำมาให้นาง คือนางจะได้บุตรชาย และความฝันที่ว่าพระอินทร์ให้อุมานาง และเศรฐ์สามีไปเมืองสวรรค์นั้น เป็นลักษณะการฝันนอกเหตุ หมายถึง นางและ เศรฐ์สามีจะต้องถึงแก่กรรมหลังจากได้บุตรชายแล้ว และเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่อง ก็ดำเนินไปตามคำทำนายนี้

\ ในเรื่องสุบินสำนวนเก่า ลักษณะความฝันแบบฝันเข้าห้อง ปรากฏในตอน นางสุภาวดี ภรรยาของขุนเนสชาติ ฝันก่อนจะตั้งครรภ์สุบินว่า นางเดินลงทางอยู่ กลางป่าลึก เจอแม่น้ำใหญ่ขวางหน้าไม่อาจข้ามได้ แม่นางจะพยายามร้องเรียก พรานผู้สามีก็นำไฉน จึงบนบานให้เทพยดาทั้งหลายช่วยนาทางให้ จนพระฤาษี คนหนึ่งปรากฏกายขึ้น นาควงมณีมายื่นส่งให้นาง และชี้ทางให้ นางจึงสามารถ เดินทางกลับถึงบ้านในที่สุด ดังคำประพันธ์ว่า

วันหนึ่งราตรี   นางนาฏสุภา   นิทรหลับไพล
 เมื่อยามไถ่ขัน   กระชั้นแสงใส   เทวคาคลใจ   ให้นิมิตฝัน
 ว่าเข้าไพรเถื่อน   คนเกี้ยวเปลี่ยวเพื่อน   วนเวียนอัศจรรย์
 ข้ามตรอกออกดง   หลงทางกลางวัน   บรูตะวัน   ค่ำลหนดิ

--- --
 ราฟังกกรานคราม   สุกที่จะวาม   พระสมุทรรักษ์การ
 ที่อกคกใจ   ทาเหลือกลนลาน   ร้องเรียกท่านพราน   ผู้เป็นผัวขวัญ
 โอ้อพเนสาห์   ฤทธาสามารถ   ธนูเกาทัณฑ์
 มาช่วยภัยวรา   อย่าให้อาสัญ   พาเมียไปพลัน   สู้เหยาเรือนรา

--- --
 ยังมีคาบส   พระพุทธรูป   เกษาเดื่อมเหลือง
 มีอชฺฐมณี   มีค่าควรเมือง   เหาะเหินรุ่งเรือง   มาในเวหา
 เหลียวแลเห็นนาง   สมาธิแหวะวาง   ลอยเลื่อนลงมา
 หยุคยืนเสด็จจง   ทรงหน้าฉายา   ถามว่าสีกา   จักจรแห่งใด

--- --
 จึงพระฤาษี   หยิบดวงมณี   ยืนใต้แกนาง
 ยกมือขึ้นชี้   นี่แหะหนทาง   เจ้าอย่าแหวะวาง   เดินไปตามตรง
 ไค้ฟังวาที   ยอกรฐดี   ก้มเกล้ากราบลง
 ครั้นอาลาแล้ว   กวแกวมั่นคง   ขึ้นจิตพิศวง   คลายความกังขา
 นางจรลีศาส   แสงแก้วโอภาส   ส่งส่องมรรคา
 ถึงเรือนนางนอน   เค็มคั่นลันตา   ผวากว่าหา   ดวงแก้วโดยพลัน
 เรื่องสุบินसानวนเก่า

นางสุภาคีเลาความฉันทังกล่าวให้พรานเนสาทพัง จึงให้หาโหรมาทนายฉันท
ได้รับคาทานายว่า นางจะมีบุตรชายเป็นนักปราชญ์ยิ่งใหญ่ ไก่บวชเรียนในพุทธศาสนา
มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ประจุแสงแห่งดวงมีส่องให้ชาวโลกมองเห็นทางแห่งพระนิพพาน
และจะเป็นผู้ช่วยให้นางและสามีได้ข้ามพ้นจากห่วงทุกข์ไปสู่สวรรค์ในอนาคตกชาติ

ฉันทบอเหตุ คือความฉันทที่บอกให้ทราบเหตุการณ์ล่วงหน้า ความฉันทประเภทนี้
บางครั้งก็รวมอยู่ในฉันทเข้าทอง เช่น ตัวอย่างที่นามากล่าวถึงแล้ว แต่บางครั้งก็มีได้
เกี่ยวข้องจะเป็นลักษณะของการฉันทบอเหตุโดยตรง เช่นในเรื่องมโนหรานิบาต ตอน
พระสุธนเสด็จไปปราบกบฏชายแดน พระราชมารดาทรงสุบินว่า พระสุธนถูกข้าศึก
ประหารชีวิต โดยการตัดพระคอ และถึงเอาคัมไต่ ไล่ฟุ้ง ของพระสุธนออกมาพัน
รอบเมือง โลหิตไหลนองไปทั้งสี่ทิศ ผ้าทรงที่แนบวรกายพระสุธนถูกบุรุษหนึ่งนำไปบูชา
ไฟ แต่ได้หล่นลอยปลิวหายไปในอากาศ ดังคาประพันธ์

ผลเจ้ามโนหร้า	จะพลัดภักศดา	นิรุตะโบ	
ผลแห่งพระเจ้า	จะจากคะโร	จึงมาคุโร	ทรงพระสุบิน
ว่าพระยาจรร	กรกุมพระขรรค์	เพชทาราชิน	
แล้วลางพระศอ	หน่อท้าวเสด็จเป็น	จากกายาสิ้น	ชีวีรราชา
ชักเอา <u>อันตัง</u> *	อันตะคุนัง	พันพระบุรี	
ว่าโลหิตไหล	ในทิศทั้งสี่	คามทวามูรี	นครชุมพน
ฉันทว่า <u>กัปปา</u> *	ทิพรัตนบุษ	แนบพระสกล-	
ลกายแห่งทาว	เจ้าศรีสุชน	มีบุรุษคน	หนึ่งนั้นเอาไป
บูชา <u>ปาวโก</u> ***	บุษาสุนธโร	ปลิวขึ้นยังใน	
อากาศสำแดง	แสงจบทไฟ	ลอยลือปลิวไป	จากกรเทวี

*อันตัง หมายถึง คัมไต่ ไล่ฟุ้ง

**กัปปา หมายถึง ผา

***ปาวโก หมายถึง ไฟ

1.9 ความเชื่อเบ็ดเตล็ด

ความเชื่อเบ็ดเตล็ดที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ หมายถึง ความเชื่ออื่น ๆ นอกเหนือจากความเชื่อทั้ง 8 ประการที่กล่าวมาแล้ว และเป็นความเชื่อที่สืบทอดมาอยู่เพียงเล็กน้อย แต่มีความสำคัญควรแก่การกล่าวถึงไว้ ได้แก่ ความเชื่อเรื่องการทำทักษิณาวรรต และความเชื่อเรื่องสุริยจันทร์ ขอบยายให้เห็นรายละเอียดโดยสังเขป ดังนี้

1.9.1 ความเชื่อเรื่องการทำทักษิณาวรรต

การทำทักษิณาวรรต หรือที่เรียกว่า "ประทักษิณ" คือการเวียนขวาเพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นการเวียนจากข้างซ้ายไปทางขวามือของเทวรูป สถานที่ หรือบุคคล แต่ผู้เวียน ๆ ไปทางซ้ายมือของตน¹ ความเชื่อเรื่องการทำทักษิณาวรรต เป็นความเชื่อที่มีอยู่ในทุกภาคของไทย

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ เรื่องพระรถเมรี สะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องนี้อยู่หลายตอน โดยเฉพาะถ่าเกี่ยวกับการเดินทางของตัวเอกคือ พระรถเสน จะต้องมีการกระทำทักษิณาวรรตทุกครั้ง เพื่อให้เกิดสิริมงคลในการเดินทาง ขอคัดมาแสดงเป็นตัวอย่างบางตอน ดังนี้

พระรถเสนกระทำทักษิณาวรรตรอบปราสาทก่อนออกเดินทางไปเมืองยักษ์

ว่าแล้วปิ่นภูวนารถ
แต่งองค์ขึ้นทรงมา

ทักษิณรอบปราสาท
ไต่ฟ้าจะหาไหน

ก้มกราบบาทพระบิดา

พาชีพาระเห็จไป

ชาวตลาดชมบุญไท

ไม่มีใครจะเทียมถึง

เรื่องพระรถเมรี

¹ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 5

ตอนพระรตเสนกระหาทักษิณาวรร ครอบประสาทก่อนไปส่งตายาย

ฝ่ายองค์พระทรงราช
มโนมัยอันไชยชาญ
พระชักสายบังเหียน
สามรอบแล้วลงมา

สั่งให้คลาดจากสถาน
พาญบาลขึ้นเวหา
ทักษิณเวียนรอบปรางปราง
เจานาหนาสองตายาย
เรื่องพระรตเมรี

ตอนท้าวสวัสดิราช อาดาพระฤาษี

เหาะขึ้นบนเวหน
ลอยลือปลาดปลิวมา
เวียนจบการบสาม
ยังแค้นพระโคคม

เป็นภูวลขับอาชา
ทักษิณารอบอาศรม
มารไฟรตามเข้าไฟรพนม
อยู่องค์เดียวเปล่าเปลี่ยวทรวง
เรื่องพระรตเมรี

1.9.2 ความเชื่อเรื่องสุรย์จันทร์

สุรย์จันทร์ หรือที่เรียกว่า "ลมสองคลอง" เป็นการสังเกต
ลมหายใจเข้าออกทั้งสองรูจมูกซ้ายขวา ตามวิธีกำหนดการสูดลมหายใจแบบโยคะ
หรือสมาธิ ซึ่งเป็นวิธีการที่คนไทยโบราณใช้กำหนดฤกษ์ยามการออกจากบ้าน เดินทาง
หรือยกทัพออกสงคราม หรือทำนายการใด สิ่งใดที่ลมสองทางรูจมูกซ้ายหรือขวา
หรือทั้งสองข้าง¹ เช่น หลังจากสำรวจจกแล้ว ปรากฏว่าลมสองทางข้างซ้าย ให้เริ่ม
ก้าวเท้าซ้ายออกจากบ้าน เป็นต้น ลมที่ออกจากรูจมูกขวา เรียกว่า "ลมสุรย์"

¹กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออ่านภาษาไทยสำหรับรายวิชา

ลมที่ออกจากกรูญกชาย เรียกว่า "ลมจันทร์" หรือบางที่เรียก "สุรยกลา" และ "จันทร์กลา" ก็มี¹

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษา กล่าวถึง ความเชื่อเรื่อง สุรยจันทร์ ไว้ในเรื่องพระรถเมรี หลายตอน เช่น ตอนนายโคบาน กานหณสุรยจันทร์ กอนยิงลูกสะบ้าแข่งขันกับพระรถเสน ว่า

โคบานว่าลุงจะลอง
ถ้าไคฝ่ายพอยัน

ยังไม่คล่องทางสุรยจันทร์
ลุงจะปั่นให้พอการ
เรื่องพระรถเมรี

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในส่วนที่เกี่ยวกับความเชื่อ สรุปได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ได้สะท้อนให้เห็นความเชื่อสำคัญ ๆ ของชาวภาคใต้หลายประการคือ ความเชื่อเรื่องกรรม ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อเรื่องผีสาวเทวดา ความเชื่อเรื่องเณอคู่ ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ความเชื่อเรื่องโชคกลาง ความเชื่อเรื่องความฝัน และการทำนายฝัน และความเชื่อเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ทั้งรายละเอียดที่กล่าวถึงมาแล้ว ความเชื่อกันต่าง ๆ ที่วิเคราะห์มาแล้วล้วนแล้วแต่มีลักษณะตรงกันกับที่มีในคนไทยภาคอื่น ๆ ไม่แตกต่างออกไปให้เห็นเด่นชัด

2. ประเพณี

ประเพณี หมายถึง ความประพฤติที่ชนหมู่หนึ่ง อยู่ในที่แห่งหนึ่งถือเป็นแบบแผนกันมาอย่างเดียวกัน และสืบต่อกันมานาน ถ้าใครในหมู่ประพฤตินอกแบบก็ผิดประเพณี หรือผิดจารีตประเพณี²

¹กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ หนังสืออ่านภาษาไทยสำหรับรายวิชา
401 402 หน้า 94

²พระยาอนุมานราชธน วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของไทย หน้า 37

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของไทย แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ¹

1. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว เช่น เรื่องหาขวัญเรือน เรื่องบวช เรื่องแต่งงาน เรื่องตาย เป็นต้น

2. ประเพณีเกี่ยวกับส่วนรวม เป็นประเพณีที่เนื่องด้วยเทศกาล คือ คราวสมัยที่กำหนดขึ้น เป็นประเพณีเพื่อหาบุญ และการรื่นเริง เช่น ตรุษ สงกรานต์ เชาพรรษา สารท และออกพรรษา เป็นต้น

ประเพณีที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ เป็นประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ที่สำคัญ ๆ มีประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการหาขวัญ ประเพณีการบวช และประเพณีการทศพ ขอนามากล่าวแต่ละประเพณีดังนี้

2.1 ประเพณีการแต่งงาน

การแต่งงาน ชาวบ้านภาคใต้เรียกกันโดยทั่วไปว่า "กินเหนียว" ที่เรียกดังนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าในวันแต่งงานจะมีการทำข้าวเหนียวมากเป็นพิเศษ และกินเหนียวกันจริง ๆ เพราะปกติชาวภาคใต้มิได้กินข้าวเหนียวกันเป็นประจำ เหมือนชาวไทยภาคเหนือหรือภาคอีสาน²

นอกจากจะเรียกการแต่งงานว่า "กินเหนียว" แล้วชาวท้องถิ่นยังเรียกว่าการ "ไหว้เมีย" คำว่า "ไหว้เมีย" น่าจะมาจากคำเต็มว่าไหว้ญาติของเมีย เพราะในวันแต่งงานการหาพิธีส่วนใหญ่จะทำกันที่บ้านของฝ่ายหญิง และจะมีญาติพี่น้องของฝ่ายหญิงมาพร้อมหน้า หลังพิธีแล้วบ่าวสาวจะนำพานดอกไม้ไปกราบไหว้ญาติพี่น้องที่ละคู่ ในวันนั้นจะเห็นว่าไหว้กันจริง ๆ บางทีจึงเรียกว่า "วันไหว้"³

¹พระยาอนุমানราชชน ประเพณีต่าง ๆ บางเรื่อง หน้า 42

²ปัญญา จิตต์ธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี หน้า 54

³ดู.

ประเพณีแต่งงานของชาวภาคใต้ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่อง เช่น เรื่องนายขัน เรื่องมโนหรานิบาท เรื่องพระรถเมรี และเรื่องสุทธสิขกรรมชาดกค่ากาวพย์ ในจำนวนวรรณกรรมทั้ง 4 เรื่องที่กล่าวมานี้ เรื่องนายขันเป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นประเพณีการแต่งงานของชาวบ้านใต้เด่นชัดมาก เพราะเป็นวรรณกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตชาวบ้านทั่วไปโดยตรง ส่วนอีก 3 เรื่อง มีประเพณีแต่งงานแทรกอยู่เพียงเล็กน้อย และเป็นประเพณีหลวงมิได้เป็นประเพณีราษฎร์ ดังนั้นในเรื่องของประเพณีแต่งงานที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ จะเน้นที่เรื่องนายขันเป็นสำคัญเพียงเรื่องเดียว

ประเพณีการแต่งงานของชาวบ้านภาคใต้ ที่ปรากฏในเรื่องนายขันมีรายละเอียดขั้นตอนต่าง ๆ ตามประเพณีนิยมครบถ้วน โดยเริ่มตั้งแต่การเตรียมของเพื่อไปสู่ขอผู้หญิง คือจะต้องมีคนเขาคณแก่ เรียกกันทั่วไปว่า "เขาคณ" ที่ लेकरนับถือนาหมากพูลไปสู่ขอ และก่อนไปจะต้องถูกข่มขามตามความเชื่อเสียก่อน ดังความว่า

ครั้นเมื่อรุ่งเช้า	ยายจึงจรเต้า	ขอหมากพูลมา
จึงว่ายายอี	แก็ก้นักหนา	เคยพุกเจรจา
ดูขันวันคืน	คาราทาขึ้น	ปัญญาลิ้นดี
ศุกร์เกากำนัน	ขยันลั่นที	จึ่งว่ายายอี
		สักทีแม่คุณ
กลานักจักขา	เอาพูลแดงมา	โคสิบหากา
หมากเจ็ดสิบใบ	ใส่ขันทองคำ	พูลสิบหากา
เจ้าเปลียวไปกัน	อ้อร้ออตัน	หาแล้ววางพวย
หมลีนวลชาค	นาคแซนรวยรวย	ฉวยขันไปด้วย
		เดินพลาจวางพวย
		ไปตามมรรคา
		เรื่องนายขัน

ชั้นหมากที่พา ไปครั้งแรกนี้ ทางภาคใต้เรียกว่า "ชั้นหมากแยบ" หรือ "ชั้นหมากบอก" การไปแยบ คือไปทาบถาม เมื่อฝ่ายชายหรือพ่อแม่ฝ่ายชาย พึงพอใจหญิงที่จะไปขอมาเป็นสะใภ้ตน ก็จัดแจงแต่งผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพี่น้องของกันทั่วไป ไปติดต่อกับพ่อแม่ฝ่ายหญิง เพื่อแยบทูก่อน การแยบจึงเป็นการลองเชิง เพื่อแจ้งให้ฝ่ายหญิงทราบ การแยบเพื่อขอลูกสาวเขานี้จะต้องรู้ให้ เป็นไปตามลำดับด้วย เช่น สมมุติว่าจะไปขอผู้ใหญ่ที่เป็นน้อง จะต้องรู้ว่าลูกสาวคนพี่มีคนมาขอ (แต่งงาน) แล้วยัง ถ้ายังพ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจไม่ยอมยกให้ เพราะเชื่อว่าถ้าแต่งงานไปแล้วพี่สาวจะไม่ได้แต่งงาน¹

หลังจากนั้นผู้ที่มาพูดจาเพื่อขอลูกสาว จะพูดแยบคายบายเบี่ยงเรื่องอื่น ๆ ก่อน แล้วค่อย ๆ วกเขามายังเรื่องที่ต้องการ ดังคาประพันธ์

ครานั้นจึงสองเฒ่า
แยบคายพูดบายเบี่ยง
พูดพลางกินหมากพลาง
สองข้างปากนำหมากเคี้ยว
ว่าเจ้าเจยเมียมหม่อมพลาย
น้ำจิตคิดพันพัน

ก็ถกเขานั่งไกลเคียง
เกี้ยวเลี้ยวเลียงไปพักเดียว
มือเท้าคางพูดลกลเลี้ยว
พูดพักเดียวเกี้ยวท่ายครว
หลานของยายท่านเจ้าขรวิ
ให้มากลาวเจ้าไรทอง
เรื่องนายคันทัน

ต่อจากนั้นก็กล่าวถึงความดีของฝ่ายชาย เป็นการโน้มน้าวจิตใจให้พ่อแม่ฝ่ายหญิงคล้อยตามและตอบตกลง ในการแยบนี้พ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจไม่ตอบตกลงทันที จะถามความสมัครใจของลูกสาวก่อน และจะปรึกษาหารือญาติพี่น้องด้วย เมื่อมีความเห็นอย่างไร ตกลงหรือไม่ จะส่งความไปให้ฝ่ายชายทราบ ถ้าตกลงก็จะได้ดำเนินการขึ้นต่อไป²

¹ วิทยุ จิตต์ธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี หน้า 56 - 57

² ฎ. หน้า 57

แต่จากเรื่องนายคน ปรากฏนางทองสา ซึ่งเป็นมารดาของฝ่ายหญิง
ตอบตกลงโดยไม่ทอ้งตามความสมัครใจของลูกสาว หรือปรึกษาหารือใครเพราะเห็นว่า
ทางฝ่ายนายคนก็เป็นคนดี และไม่ยากจะปรึกษาซักถามใครให้เป็นการยุ่งยาก
ถึงขอความตอนนีว

ฝ่ายยายทองสา	ราเพิ่งไปมา	แต่ในหทัยยัง
ว่าลูกคนนี้	พื้นที่กำลัง	ถูจักปลุกฝัง
คือมะม่วงขบเผาะ	แตงกวา <u>ทรมาน</u> <u>เห็น</u> <u>นะ</u> *	หวังได้กินแรง
ปล้ำเลี้ยงลูกมา	ว่าจะกินพลูแตง	ครั้งเขามา <u>แหลง</u> **
คิดแล้วตอบมา	ว่าพี่เจ้าขา	หวังไว้ทำไหร
		ช้านี้ก็เต็มใจ

ครั้นวาเอออวย	ลงรวบควยกัน	แกวาเออคะนั้น	ทานคนบุราณ
กลางคนเข้าชี้	อย่างโน้นอย่างนี้		ช้านี้ราคาญ
ประเคี้ยวถามลูก	ประเคี้ยวถามหลาน	คิดคิคือ นาน	ราคาญสิ้นที่
จะซักให้ยาวให้ยาก	หาให้ลำบาก		สองที่สามที
	เรื่องนายคน		

เมื่อฝ่ายหญิงตกลงยกลูกสาวให้แต่งงานแล้ว ก็มักจะชวน เคียน ปิเก็ด
ของฝ่ายชายไปตรวจชะตาว่าตอ้งกันหรือไม่ การตรวจชะตานี้เรียกว่า "บุรณ์"

* ทรมาน หมายถึง ขนาดพอเหมาะจะเป็นผักจิ้ม ไม่แก่หรืออ่อนเกินไป

** น้ำเตา หมายถึง พักทอง

*** แหลง หมายถึง พูจจา สู้ขอ

การบูรณ หรือบางที่เรียกว่า "นาคสมพท" หากวัน เดือน ปี ตรงกันก็เป็นอันตกลง
ถ้าวัน เดือน ปี ไม่ตรงกัน ก็เป็นอันเลิกไป และขอให้นับถือเป็นพี่น้องกัน¹ ในเรื่อง
นายคันทักกล่าวถึงการตรวจชะตาอุบาสว เช่นกัน ดังคาประพันธ์

บุญทลายลาง	ครั้นว่าถูกทอง	สมพงศ์ลักษณะจันทร์
หลังจากนั้นก็จันควาแต่งงาน ซึ่งส่วนใหญ่มักนิยมแต่งงานในเดือนหก		
เดือนหกขึ้นเก้าค่ำ	วันจะนามงคลการ	
จักอุทานสมภาร	ถ้าไม่ได้จะให้ชาว	
	เรือนายคันทัก	

เมื่อวันแต่งงานแน่นอนแล้ว ฝ่ายชายก็ตระเตรียมข้าวของต่าง ๆ ที่จำเป็น
ให้ครบถ้วนตามประเพณี ดังคาประพันธ์

จัดแจงแต่งข้าวของ	เขียนพานทองของนานา
หาไม้ไปซ่อมมา	ทั้งเช็ดหน้าปากขันหมาก
	เรือนายคันทัก

หลังจากเตรียมขันหมากเรียบร้อยแล้ว จะมีการกล่อมขันหมากกันให้สนุกสนาน
ครีกครื้นในคืนก่อนวันแต่ง ผู้ที่กล่อมขันหมากมักจะเป็นผู้ใหญ่ที่มีความสามารถในการ
แต่งบทกลอนเป็นผู้กล่อม อย่างเช่น ในเรื่องนี้มีกล่าวถึงนายเรื่อง บ้านนาใน
นักปราชญ์คนหนึ่งของเมืองนคร ศรีธรรมราชว่า

เพื่อนฝูงเขามาก
 นางคำทันทักเลง
 นางกลอยคอยประสม
 ไชยทองมองจับคู่
 สี่พรมงสาหา
 ว่าทีละคำคือหอกโยน
นายเรือนานาใน

กล่อมขันหมากให้ชื่นชม
 ร้องเพลงขับกับสี่พรม
 โททัยไฟใส่คราวคราว
 กับนายหยูหนึ่งขุนาว
 กลาวไปไคแต่ทวายไฟ
 ฝ่ายเหล่าโลนฟังชอบใจ
 ร้องสู้ชอกก้น่าฟัง
 เรื่องนายคน

สำหรับตัวเจ้าบ่าวนั้น ก่อนวันแต่งงานต้องคัดฉวมใหม่ ใสน้ำมัน ร่มเทียน
 และมักจะไปขอพรพระภิกษุที่คนเคารพนับถือ ถึงคาประพันธ์

ช่างไชยชายนายคาบอด
 ไปวัดคัดฉวมใหม่
 ขนเม่นสองสามอัน
 เอายันต์อันคารม
 ชีผึ้งเสกสีปาก
 อานเวทพระคาถา
 กราบลาตาเฒ่าจันทร์
 ถึงแล้วกล่าววาทิ

ครั้นแล้วรอดเคินคลาไคล
 ใสน้ำมันเอาเทียนรม
 หยิมมีคพลันกันหน้าผม
 อมเอาไว้วายคาถา
 แล้วเสกหมากหอชายผ้า
 กันควัวไว้ได้เจ็ดที
 แล้วลงพลันจากภูฎี
 พวกเรานี้พร้อมแล้วหรือ
 เรื่องนายคน

เมื่อถึงวันแต่งงานก็มีการจัดกระบวนขันหมาก ผู้ถือสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งเป็น
 ของสำคัญมักจะเลือกคนซึ่งเป็นที่เคารพนับถือเป็นผู้ถือ การจัดขันหมากไปในวันแต่งงาน
 เรียกว่า "ขันหมากไหว้" ซึ่งจะจัดให้ใหญ่โตเพียงใดนั้นแล้วแต่จะตกลงกันระหว่าง
 พ่อแม่หรือผู้ใหญ่ทางฝ่ายหญิงกับฝ่ายชาย บางทีถ้าฝ่ายหญิงไม่ค่อยพิถีพิถันนัก ก็จะบอกว่า

ให้จัดมาพองาม ชั้นหมากที่นิยมกัน มีจำนวน 5 15 21 31 ... จนถึง 101 ชั้น
เงินหรือทองเรียกว่าเงินหัวชั้นหมาก ชั้นหมากที่นำมา 3 ชั้นแรก และถือว่าเป็นชั้นหมาก
หลัก เรียกว่า ชั้นหมากหัว ชั้นหมากคอ และชั้นหมากคาง หรือบางแห่งเรียกว่า
ชั้นหมากหัว ชั้นหมากคาง และชั้นหมากคอ บางถิ่นเรียกชั้นหมากคอ และชั้นหมากคาง
ว่า "ชั้นหมากเทียบ" คือ เสมอกัน ส่วนชั้นหมากอื่น ๆ เรียกว่า "ชั้นหมากราย"
เครื่องชั้นหมากมีเทียนแพ (เทียนขี้ผึ้งบ้านขี้ผึ้งเรือน) ผ้าขาว 1 พับ เรียกว่า
ผ้าไหว และเงินหัวชั้นหมาก ชั้นหมากรายมี ส้มโอ กล้วย อ้อย มะพร้าวอ่อน
ขนม... สิ่งของที่เป็นชั้นหมากรายนี้จัดเหมือนกันได้ เช่น กล้วย 5 ชั้น อ้อย 5 ชั้น
จนครบจำนวนตามต้องการ¹

ต่อจากนั้นเมื่อได้เวลาฤกษ์ก็ตั้งโหง้ขึ้นสามครั้ง แล้วเคลื่อนขบวนชั้นหมาก
เมื่อถึงบ้านเจ้าสาว เจ้าบ่าวจะต้องขึ้นไปทาพิธบนบ้าน เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะมีการ
เลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน พอตกค่ำจะมีผู้ที่เคารพนับถือมาปูเสื่อหมอนให้ หลังจากนั้น
แขกใหม่จะต้องแต่งของไหว้เผื่อตายาย แล้วเข้าไปในห้องเจ้าสาวจะเข้ามาไหว้เป็น
เสร็จพิธี

ขั้นตอนในประเพณีแต่งงานที่กล่าวมานี้ เป็นขั้นตอนประเพณีที่ปรากฏในงาน
แต่งงานของนายคั่นกับนางรังไร อนึ่ง ในการแต่งงานของนายคั่นครั้งนี้ได้กล่าวถึง
ขั้นตอนสำคัญที่ควรจะนามากล่าวถึงอยู่ 2 ประการคือ การเวียนสาธเวียนหมอน
และการไหว้เผื่อตายาย ดังที่กล่าวไว้ในเรื่องว่า

หมื่นนิลจินดา	หมื่นขราทมไทย	สี่คนนั้นไซ้	มิให้ไปก่อน
ลุงยาตายาย	ชวนกันห้ามไว้	ให้เวียนสาธหมอน	
เสร็จแล้วพอค่ำ	ยาลงรอนรอน	ปูเสื่อสาธหมอน	เสร็จแล้วควยไว

แ่่งของทั้งหลาย ไหว้ยาย
 ช่วยรักษาลูก เขามาใหม่ใหม่ ค่ายปล้นทันใจ
 ค่ายข้างไฟ เอาใจเอ็นดู
 เรื่องนายคัน

การเวียนสาครเวียนหมอน หรือ เวียงสาครเวียงหมอน หรือที่กล่าวไว้ในเรื่อง
 นายคันว่า "การเวณสาครหมอน" นั้น เป็นพิธีที่ใช้กันมาแต่โบราณ วันที่ทำพิธีต้องหา
 ฤกษ์วันคัวย บางคนแต่งงานแล้วยังไม่มีฤกษ์สังข์ ต้องรอไปอีกหลายวันก็มี แต่
 ปัจจุบันฤกษ์มักจะได้ในวันนั้นแม้จะคิกไปหน่อยก็ไม่เป็นไร การหาพิธีอาทกัณฑ์
 เรือนหอหรือเรือนงาน ถ้าไม่มีเรือนหอก็จะหาที่ที่บ้านเจ้าสาว ที่นั้นเขาจะจัด
 หอนอนสำหรับคู่บ่าวสาวไว้ ที่นอนนั้นเจ้าบ่าวเจ้าสาวจะนอนก่อนมิได้เป็นอันขาด
 ต้องให้ผู้ใหญ่ซึ่งอยู่กันมานานคัวยดี คือเป็นคนที่มีชีวิตยาวเมียเดียว ไม่เคยทะเลาะ
 กันอย่างรุนแรง มีลูกและเลี้ยงลูกมาจนโตเป็นใหญ่คัวยดี กล่าวได้ว่า ผู้ใหญ่ที่มาบุ้ที่นอนนั้น
 ถือเป็นตัวอย่างในการครองเรือนได้เป็นอย่างดี เพื่อให้คู่บ่าวสาวที่จะครองเรือนได้
 ถือเป็นแบบอย่าง

การหาพิธี ผู้ที่มาหาพิธีทั้งคู่จะจุฐูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย โดยการนำ
 คู่บ่าวสาวให้บูชาคัวย จากนั้นก็ขึ้นเตียงนอนเป็นการนอนเอาฤกษ์ ผู้ทำพิธีจะนอน
 ลักคู่พอเป็นพิธีแล้วก็ขึ้น ผู้ทำพิธีฝ่ายหญิงจะเล่าความฝันที่เป็นมงคล ฝ่ายชายก็จะ
 แก่ฝันที่เป็นมงคล และกล่าววายุที่จะมานอนที่นอนนี้ ถือไปจะเป็นผู้มีโชควาสนาทำมา
 ค่าขึ้น กล่าวแต่คำที่เป็นมงคลทั้งสิ้น การนอนให้หญิงนอนซ้าย ชายนอนขวา พิธีนี้
 มีความประสงค์เพื่อให้ผู้ใหญ่ได้สั่งสอนคู่บ่าวสาว เรื่องลักษณะของการครองเรือนที่ดี
 มรรยาธธรรม หน้าที่ของสามีพึงปฏิบัติต่อภรรยา และหน้าที่ของภรรยาพึงปฏิบัติต่อสามี
 รวมทั้งญาติผู้ใหญ่ของทั้งสองฝ่าย แล้วให้พรคู่สมรสให้ครองคู่กันคัวยความสุขตลอดไป
 หลังจากนั้นผู้ทำพิธีจะมอบหมอนให้คู่บ่าวสาว แล้วกราบพระลากลับเสร์จีพิธี¹

บางถิ่นการเวียนสาควียนหมอน ผู้ทำพิธีจะอวยพรคู่บ่าวสาวโดยการคบหลัง
เรียกว่า "สัททิตีหลัง" โบราณว่า "ถ้าไม่รักหวานกันจริงจะไม่คตหลังให้" นอกจาก
ผู้ทำพิธีแล้วญาติผู้ใหญ่ก็จะคบหลังอวยพรเช่นเดียวกัน

คาถาสัททิตีหลังว่า ดังนี้

พระพุทธรคุณัง พุทธังรักษา ทันทามังลัง ขอให้เพชรทองเจ้ายืนยง
คงคงยังยัง สัพพะสุขัง สัพพะลาภัง สัพพะชัยยัง ประสิทธิเม อายุ
วัฒน สุขัง พลัง

พระธัมมคคุณัง ธัมมังรักษา ทันทามังลัง ขอให้เพชรทอง สองเจ้า
ยืนยง คงคงยังยัง สัพพะสุขัง สัพพะลาภัง สัพพะชัยยัง ประสิทธิเม
อายุ วัฒน สุขัง พลัง

พระสังฆคคุณัง สังฆังรักษา ทันทามังลัง ขอให้เพชรทอง
สองเจ้ายืนยง คงคงยังยัง สัพพะสุขัง สัพพะลาภัง สัพพะชัยยัง
ประสิทธิเม อายุ วัฒน สุขัง พลัง¹

ตอนเวียนสาควียนหมอนนี้ บางถิ่นจะทาโคยให้เจ้าบ่าวเจ้าสาวหมอบลงกับ
หมอน แล้วผู้ใหญ่ที่สูงอายุจะเดินเวียนเทียน โคยถือเทียนสามงามเวียนขวา และว่า
คาถาพรอมกัน ดังนี้

สัพเพพุทธา พลัปปิตตา ปัจเจกกานัง จะยัมพลัง
อะระหันตานิ จากะเทวะ

สัพเพธัมมา พลัปปิตตา ปัจเจกกานัง จะยัมพลัง
อะระหันตานิ จากะเทวะ

สัพเพสังขา พลัปปิตตา ปัจเจกถานัง จะยัมพลัง
อะระหังคานัง จาทะเทวะ¹

เห็นได้ว่า การที่จัดให้มีพิธีเวียนสาธะเวียนหมอนขึ้นก็เพื่อเป็นการอวยพรคู่
บ่าวสาว และสั่งสอนเรื่องการครองเรือนที่ดีอีกครั้งหนึ่งก่อนที่จะให้ยุบครองชีวิตสามี
ภรรยาต่อไป อย่างไรก็ตามการเวียนสาธะเวียนหมอนในปัจจุบันมักจะไม่ค่อยถือเคร่งครัด
มากนัก ส่วนใหญ่จะคั่นย่อ ๆ เพียงแต่ให้ผู้ใหญ่ที่มีชีวิตสมรสราบรื่นมาท้าวพิชัยที่นอนและ
อวยพรคู่บ่าวสาวก่อนส่งตัวเท่านั้น

การไหว้ผีตายาย

การไหว้ผีตายาย หรือการไหว้ตายาย คือการหาพิธีไหว้ผีเรือน เป็นการไหว้ผี
ปู่ย่า ตายายของฝ่ายหญิง บางถิ่นเรียกว่าไหว้หมอน พิธีไหว้ให้ปู่เลื้อยหน้าหิ้งตายาย
ผืนหนึ่ง แล้วปู่ย่าชาวทับข้างบน มีหมอนวาง 1 ใบ นาคเครื่องเซบ เช่น ไก่ หัวหมู
เหล้า ผลไม้ เป็นต้น บาวางไว้เจ้าบ่าวจะเป็นฝ่ายจุกเตียนบูชา แล้วพ่อแม่ฝ่ายเจ้าสาว
จะกากบอก* กล่าวตายายให้ทราบว่าใครจะมาแต่งงานกับลูกสาว อย่าได้หักทวงหรือให้
โทษแต่อย่างใด

ตัวอย่างการกากบอกล่าวผีตายาย

ตายายฉาน พ่อเฒ่าเพชร แม่เฒ่าพวง พ่อปู่ทอง แม่ย่าสีเงิน
วันนี้ลูกแก้ว เขายกขันหมากมาแต่งกับลูกสร้อย ขอกราบไหว้บอกให้รู้
ขออย่าหักอย่าทอ ช่วยรู้เห็นเป็นใจให้ลูกหลาน อยู่กินท่ามาคำขึ้น
เขาดังเครื่องเซบไหว้ จัดสำรับ ไถกพาน ถูคองคามรีต เชิญมารับกิน
ให้อิ่มหน้าสำราญ

ต่อจากนั้นเจ้าบ่าวก็จะวางหมากพลุดบนหมอน ก้มลงกราบครั้งที่หนึ่ง ผู้ใหญ่ฝ่ายเจ้าสาวจะกวาดหมากพลุนั้นออกไป เจ้าบ่าวจะวางหมากพลูครั้งที่สองและครั้งที่สาม โดยทำเช่นเดียวกันเป็นอันเสร็จพิธี การไหว้ผีตายายนี้มาทางท้องถิ่นเจ้าสาวจะออกมากราบควย แต่ที่กระทำกันทั่วไปเจ้าสาวจะไม่ออกมาเลยในช่วงนี้ คงคอยอยู่ในห้อง จนกว่าเจ้าบ่าวจะเข้าไปหา¹

การไหว้ผีตายายนี้ เป็นความเชื่อเรื่องผีสงเวทาค้างที่ไ้กล่าวมาแล้วในเรื่องความเชื่อ พิธีนี้แม้จะเลือนลอยพิสดารให้เห็นจริงไม่ได้ แต่ก็มีผลทางด้านจิตใจมากร ทำให้คู่สมรสเกิดความมั่นคงทางจิตใจว่าไ้ทำถูกต้องตามจารีตนิยมแล้ว ฝ่ายผู้ใหญ่ก็พลอยสบายใจด้วยที่ลูกหลานจะได้ใช้ชีวิตคู่กันอย่างมีความสุขสืบไปไม่ต้องกังวลว่าจะถูกหักทวงให้เกิดทะเลาะวุ่นวายในภายหลัง เมื่อตัดความกังวลเหล่านี้ไปไ้คู่สมรสก็จะตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากิน สร้างตัวเองและครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นไ้ง่ายดายขึ้น อนึ่ง การไหว้ผีตายายนี้ยังจะเป็นการชี้ให้เห็นถึงการยอมรับของญาติพี่น้องฝ่ายเจ้าสาว ซึ่งเต็มใจที่จะรับเจ้าบ่าวเข้ามาเป็นเครือญาติหรือเป็นสมาชิกในครอบครัวเดียวกัน จนถึงกับมีการบอกกล่าวให้มิตรพบุรุษได้รับทราบไว้ด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องประเพณีการแต่งงานนี้ เห็นไ้ว่าโดยส่วนรวมแล้ว ประเพณีแต่งงานของชาวภาคไ้ไม่แตกต่างไปจากภาคกลางมากนักขั้นตอนประเพณีส่วนใหญ่จะตรงกัน แต่อาจจะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียด วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคไ้ ไ้สะท้อนประเพณีดังกล่าวออกมาอย่างชัดเจนซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวชนบทภาคไ้ส่วนใหญ่ยังคงรักษาสืบทอดไว้จนถึงทุกวันนี้

2.2 ประเพณีการทำขวัญ

ขวัญ คือสิ่งที่ไม่มิตัวคน นิยมกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าขวัญอยู่กับตัวก็เป็นผู้มีมงคล เป็นสุขสบาย จิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างไปเสีย ซึ่งเรียกว่าขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น

หาให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่าง ๆ¹ จึงต้องจัดให้มีการทำขวัญกันขึ้น จนกลายเป็นประเพณีสืบทอดกันมา

การทำขวัญที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไป มักจะเป็นการทำขวัญเด็ก โดยมีจุดประสงค์ให้เกิดสิริมงคลแก่เด็ก ให้เด็กหายจากเจ็บไข้ได้ป่วย หวาคผวา สะกั้งตกใจ² ประเพณีการทำขวัญเด็กปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้เรื่องนายคั่น ตอนนายคั่นจัดให้ทำขวัญบุตรชายซึ่งคลอดใหม่ เรื่องสุบินสำนวนเก่า ตอนขุนเนสาท ทำขวัญและตั้งชื่อบุตรชาย และในเรื่องพระรถเมรี ตอนที่ท้าวคนธรรพ์ทำขวัญนางเมรีธิดาบุญธรรม ขอศัลยบางตอนจากวรรณกรรมนิทานที่กล่าวถึงมาแสดงเป็นตัวอย่างประกอบดังนี้

เรื่องนายคั่น

ครันถึงวันดี	มาพร้อมอឹងมี	น้องพีนางไร	
ข้างฝ่ายนายคั่น	มาปล้นควายไว	<u>จึงทำขวัญไทย</u>	ลูกรักเล่นหา
จึงให้นามกร	มือเว้าบังอร	ทองกึ่งงูงา	
ต่างมาให้พร	รีบจรไคลคลา	ทองกึ่งลูกยา	คอยมาทรงไว
		เรื่องนายคั่น	

เรื่องสุบินสำนวนเก่า

บิกามารดา	พิทักษ์รักษา	ลูกชายสายสมร	
คอยถนอมน้ำใจ	มิให้อนาทร	ทราบเท่าลูกอ่อน	รู้ผูกคอตาย
กรันไคฤกษ์วัน	ทามิ่งสิ่งขวัญ	ขอเชิญบุตรา	
ให้แต่งบายศรี	วิจิตรรจนา	เปิดโกสุรา	ของหวานของควา

¹ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หน้า 130

²ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "มุกดา" ตามลัทธิพินัย

เหย้าเรือนปักกวาด   พรหมเจียมปลาด   คาคพนักผูกกรว
 หอยฉากแขวนกระจก   หุกเส้าเงาวาว   คาคเพดานขาว   วงมานรามเกียรติ์
 พรหมญาติสองฝ่าย   ป่วยตายาย   มานั่งเยียมเยียน
 กรันไคฤกษ์   ที่ฆ้องจุทเหียน   ให้รับแว่นเวียน   สามรอบชอบการ
 ทานยายโหมกวัน   จุ่มจุ่มน้ำมัน   เจิมหน้ากุมาร
 ยายหิบบัวขวัญ   ป้อนปากให้หลาน   หาวตามโบราณ   สมมติจึงดี
 หมูญาติกา   ทานยายทานย่า   ปรีกษาพาที
 จะให้นามกร   ลูกอ่อนไรดี   แรกไคมารศรี   นางแม่นอนฝัน
 ชอบเราควรคิด   ถือนิรมิต   ให้เป็นสำคัญ
 ปรีกษาว่าแล้ว   เห็นพร้อมมูลกัน   จึงให้ชื่อนั้น   เจ้าสุบินกุมาร
 เงินทองแก้วแหวน   แดงนือถือแขน   ทำขวัญให้หลาน
 อยู่ดีกินดี   พ่อยามีมาร   คัทรหมูปาล   พายแพ้อีปรา
 ให้อายุเจ้า   ยืนรอยชวบเซา   ปราศจากโรค
 จำเวญความสุข   ทุกวันเวลา   สมบัติคณมา   คือคังน่านอง

ฯลฯ

เรื่องสุบินसानวนเกา

ในเรื่องพระรถเมรี   ทอนหาขวัญนางเมรี   ท้าวคนธรรพจักงานพิธีใหญ่โตมาก
 ตั้งเนื้อความทอนท้าวคนธรรพทรงรับสั่งให้เตรียมงานว่า

คนธรรพมีบัญชา	สั่งเสนากรมนอกใน
เราจักมีงานใหญ่	รับขวัญไทยพระบุตร
ให้ปลูกเป็นโรงทอง	สิบเกาห้องทั้งกว้างรี
กะกันให้ทันที	หนึ่งให้มีโรง <u>บินจา</u> *

---

* บินจา หมายถึง เบญจา คือ แตนมีเพดานคาคและระบายผ้าขาว

หนึ่งให้หาโรงรำ
ให้ทันตามบัญชา

เกณฑ์กันทำตามภาษา
ร้องไปว่าให้ทุกคนาย
เรื่องพระรถเมรี

ในพิธีทำขวัญนางเมรี จัดให้มีมหรสพเฉลิมฉลอง จัดทำบายศรี มีการแกะสลัก
ประติมากรรมอย่างสวยงาม ขอนามาแสดงเป็นตัวอย่างดังนี้

พวกหนึ่งสันตัก   แกะเป็นรูปสัตว์   เวียงผาพาชี
สิ่งโตโคช้าง   เลือกวางหมุ่หมี่   คชสีห์ราชสีห์   มากมีนานา
รูปแรกรูปกระต่าย   รูปโครูปควาย   มากมายนานา
ชะลิลีค้าง   เลือช้างวัวป่า   ช้างประดับประดา   เข้าแบบแนบเนียน
คืบนั้นชั้นสอง   แกะเป็นบุงทอง   ปีกป้องหางเขียน
นกกระลัดกระสา   กระทาทุ่งเกรียน   นกกระดุมคันทิเยน   ยุ่งยางนางนวล
พิราบจวบเจ้า   อีลุมคุมเขา   นกกระเภากีอวน
กระสากระลัด   นกวิกหนานวล   มากมีถึถวน   แดลวนมักษา

าลา

เรื่องพระรถเมรี

การละเล่นในงาน

โขนเล่นเรื่องพระราม
อินทรีชิตมีฤทธา
พระลักษมณ์คิดประมาท
หน่พมานทะยานฉัน

เมื่อสงครามควยยักษา
ชู้คอชชาเอราวัณ
ทองพรหมาศศรีชีวาสัน
หักคอช้างควางลงมา

— — — — —

— — — — —

ละครเล่นเรื่องอุณรุท
พาท้าวจรเข้าไป

หุ่นเล่นเรื่องพระโล้วัด
ตามหาสุคาควง
อยู่ในพินวนรัตน์
เชยชมภิรมยา

ไปคุมโนห์รา
กุมภาชีวลัย
จู้เล่นเรื่องสามก๊ก
ไทยไม่รู้ภาษา

าลา

เมื่อเทพบุตรอุ้มพาโคไล
ในห้องบรรณางอุษา

เมื่อกษัตริย์เขาคงหลวง
พบนางเทพธิดา
พระโล้วัดเข้าไปหา
อัมรินทร์าก็มีปาน

เล่นนักหนาเรื่องนายไกร
นายไกรไคว้มาลา
หนวดเคราคือกคือรังกา
แก้ทาทางของมันดี

เรื่องพระรถเมรี

สำหรับช่วงพิธีของการทำขวัญโดยทรงนั้น มีดังนี้

เสกจันท์เหนือแท่น
ไค้ถกษะเข้าย่าของ
พราหมณ์ให้เบิกบายศรี
เทียนชัยจุกไฟมา
พฤติพราหมณ์ถวายเวทย์
โหราพฤชาจารย์
จุกเทียนเวียนแว่นหวี
รับเทียนเวียนแว่นชัย

หม่มมารแห่นั่งเป็นกอง
ก็พาเจ้าขึ้นบันจา
ยอกทองคลี่เปลื้องภูษา
ทำบูชาครูอาจารย์
สระสร่งเกศพระยุพาน
ก็โอมอ่านอวยพรชัย
ค้อมขันทรีนั่งแนบไป
นางทราวม้วยจับมิ่งขวัญ

ทักษิณรอบบินจา
จอมหม่อมมั่งพร้อมกัน
เการอบคืบเหียนชัย
ชาวขวัญนางสนทรา
ให้นามตามวงศ์
ชื่อเคิมเรียกเมรี

พราหมณ์รับมาจุ่มในขัน
วันทำขวัญพระลูกยา
บอกวันไปตองธิดา
ป้อนปากให้กุมาร
ให้ชื่อว่าเจ้ากังหรี
พอแม่ตั้งแต่หลังมา
เรื่องพระรถเมรี

ประเพณีการทำขวัญเด็กจากวรรณกรรมนิทานทั้ง 3 เรื่องที่นำมาแสดงข้างต้นนี้ เห็นได้ว่า เรื่องนายคันทมิได้ให้รายละเอียดไว้เลยเพียงแต่กล่าวถึงว่ามีการยักถือประเพณีนี้อยู่ควยเท่านั้น ส่วนเรื่องสุบินสำนวนเก่า และเรื่องพระรถเมรี ได้แจงรายละเอียดของประเพณีไว้พอสมควร มีข้อน่าสังเกตที่ตรงกันอยู่ประการหนึ่งคือ การทำขวัญเด็กทั้ง 3 เรื่องนี้ในตอนท้ายพิธีจะมีการตั้งชื่อเด็กอยู่ควย

การทำขวัญเด็กทำได้ 2 กรณีคือ กรณีแรก ถ้าเด็กยังไม่ผ่านพิธีเชิญแม่ช้อจะต้องทำพิธีเชิญแม่ช้อก่อนจึงจะทำขวัญ อาจจะทำพร้อมกัน 2 พิธีในวันเดียวกัน กรณีที่ 2 บิดามารดาไม่ประสงค์จะทำพิธีเชิญแม่ช้อ เพราะเห็นว่าลูกของตนไม่เจ็บไข้ได้ป่วยจะทำขวัญเพียงอย่างเดียวก็ได้¹

อนึ่ง เรื่องประเพณีการทำขวัญเด็กของชาวภาคใต้นี้ ปราณี ขวัญแก้ว ได้ศึกษาค้นคว้า โดยอาศัยข้อมูลจากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง พระรถเมรี และ เรื่องหอยสังข์ พร้อมทั้งออกเก็บข้อมูลภาคสนามไว้อย่างละเอียดแล้วใน วรรณคดีชาวบ้านจาก "มุกดา" คำบลรอนพิบูลย์ ผู้ศึกษาจึงขอเว้นที่จะกล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับประเพณีการทำขวัญเด็กให้เป็นการซ้ำซ้อนอีก

---

¹ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "มุกดา" คำบลรอนพิบูลย์

นอกจากประเพณีการหาขวัญเค็กตั้งกล่าวแล้ว วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่นำมาศึกษาครั้งนี้ยังสะท้อนให้เห็นการทำขวัญในลักษณะอื่นอีก เช่น การหาขวัญบุคคล ซึ่งพ้นจากการประสบเคราะห์กรรมที่ร้ายแรง เป็นการ "รับขวัญ" ของบุคคลนั้น ดังที่ปรากฏในเรื่อง พระรถเมรี หลังจากนางสิบสองหายจากตาบอดและไค้กลับมา เป็นมเหสีของพระรถสิทธิ์อีกครั้งหนึ่ง พระรถสิทธิ์ได้จัดพิธีทำขวัญเพื่อรับขวัญมเหสีทั้งสิบสององค์ เป็นพิธีที่ยิ่งใหญ่มีมหรสพเฉลิมฉลอง ขั้นตอนของพิธีก็คล้ายกับการทำขวัญ นางเมรีตั้งกล่าวมาแล้ว ขอคัดบางตอนมาเป็นตัวอย่างดังนี้

นรินทร์เจ้าปิ่นภพไทร	ครันไค้ฤกษ์ชัย
กุมกรรทัญมุตรา	
ขึ้นไปยังโรงบินจา	พวกพราหมณ์เข้ามา
ชักนำเป่าสังข์กังโจ	
พระนั่งแล้วตั้งนะโม	อิติปิโส
พาหุงสัพพาลาพัน	
พะวันตุเตเหชั้น	น้ำรคหมกกัน
หงเหียนเวียนหันไปมา	
พราหมณ์ร้องเชิญขวัญกัลยา	มาเบิกขวัญอา
อย่าไปอยู่ในอุโมง	
ขวัญเจ้าอย่าไปไกลองค์	ขวัญอย่าละหลง
เล่นวิ่งโลดไล่ปลายป่า	
มาชมเมืองวังคลังนา	ขุนนางช้างม้า
เงินทองแพรผ้าหาสี	
ร่านักเห็นจักชาติ	จับไม้คอนตี
ของไหมสามที่จับกัน	

การรอบคอบเหินโบกวัน
อภิเษกเป็นเอกมเหสี

แล้วบ่อนข้าวขวัญ

เรื่องพระรถเมรี

อีกตอนหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการรับขวัญ คือตอนที่พระรถเสนาเดินทางไปถึงเมืองยักษ์ นางเมรีได้จัดพิธีรับขวัญต้อนรับพระรถเสนอย่างใหญ่โตเช่นกัน ชั้นตอนพิธีก็เหมือนกับ ตัวอย่างการทำขวัญนางสิบสองที่นำมาแสดงข้างต้น จึงขอเว้นไม่นำมาแสดงในที่นี้ อีก การทำขวัญพระรถเสนในตอนนี้คงจะเป็นการรับขวัญที่พระรถเสนต้องเดินทางไกลบุกป่า ฝ่าดงผ่านพญานกทรายต่าง ๆ มาได้ ในวรรณคดีไทยก็มีการทำขวัญแก่ผู้เดินทางมาจาก เมืองไกลอยู่ควย ไค้แก่ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนนางทองประศรีทำขวัญ ท่อนรับพลาญงาม เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องประเพณีการทำขวัญ พอจะสรุปได้ว่า วรรณกรรม นิทานท้องถิ่นภาคใต้ สะท้อนให้เห็นว่าชาวภาคใต้อาจมีประเพณีการทำขวัญเช่นเดียวกับ คนไทยในภาคอื่น ๆ ประเพณีการทำขวัญนี้นอกจากจะหาขวัญเด็กแรกเกิดแล้ว ยังมี การหาขวัญผู้ผ่านพ้นเคราะห์กรรมที่ร้ายแรง ทำขวัญผู้เดินทางด้วยความเหนื่อยยาก ลำบากมาจากเมืองไกล ดังที่กล่าวมาแล้ว เป็นต้น

2.3 ประเพณีการบวช

เรื่องการบวชมิได้เป็นประเพณีของภาคใต้โดยตรง เพราะเป็นเรื่อง ของสังฆกรรม ที่มีผู้เกี่ยวข้องสองฝ่ายคือ กุลบุตรผู้บวช กับพระสงฆ์ให้บวช ทั้งนี้จะ ต้องทำตามพระวินัยบัญญัติที่ระบุไว้อย่างเคร่งครัด คนไทยภาคเหนือ ภาคกลาง หรือ ภาคอีสานจะตองหาเหมือนกันหมด แม้แต่ชาวต่างชาติที่นับถือพุทธศาสนาก็มีพิธีกรรม ในการบวชเหมือนของไทย จะต่างกันบ้างเพียงข้อปฏิบัติปลีกย่อย เว้นแต่การบวชของ มหายาน หรืออุทรนิกาย กับฝ่ายหินยาน หรือเถรวาท ซึ่งแตกต่างกันมาก¹

¹ เอื้อม อุนลพันธุ์ "อันเกี่ยวกับการบวช" วิชาการนับชีวิตไทยกับขัณฑ์

การบวชเป็นประเพณีอันเนื่องด้วยพุทธศาสนา ผู้ชายไทยในอดีตมีความผูกพันกับคตินิยม 2 - 3 ประการ คือ การบวช การรับราชการทหาร และการแต่งงาน บางคนเรียกแบบเล่นคำว่า "บวช เบียด บุก" ทั้งสามอย่างนี้จะต้องทำเมื่อบรรลุนิติภาวะแล้ว และถือว่าเป็นกิจกรรมชีวิตที่จะต้องทำ บางท้องถิ่นถึงกับถือว่าถ้ายังไม่บวชก็ไม่ยอมให้เบียด (แต่งงาน) แม้จะหมั้นผู้หญิงไว้แล้ว ก็ต้องบวชก่อนจึงแต่งงานเมื่อสักออกมาก¹

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ เรื่องนายคั่น กล่าวถึงประเพณีการบวชไว้เพียงเล็กน้อย โดยมีได้ให้รายละเอียดมากนัก ตอนนายคั่นออกบวชว่า

บวชมีมา ผู้ใดศรัทธา บวชด้วักอากุน
 บวชลูกบวชชา ท่านว่าไฉน จงเชื่อในคุณ พระศาสดาจารย์
 ฝ่ายข้างนางไร พังด้วปราศรัย มีใจขึ้นบาน
 เชิญบวชเถิดพี่ น้องมิเป็นมาร เสร็จแล้วมีน่าน แจ้งการญาติกา
 บอกแล้วทันที มาพร้อมอ้อมมี อยู่ทั่วควา
 จักแจ้งหาขวัญ แล้วปล้นมิช้า นิมนต์พระมา นั่งในโบสถ์พลัน
 ครั้นแล้วแห่นาค ผู้คนมามาก เจ้านาคจรจรัด
 เวียนสามรอบแล้ว จึงแคลวมายผัน กรองผ้าไตรพลัน จูเป็นสงฆ์ไว
 ครั้นเสร็จจะเถา อุบาสิกา ทางลาคลาไกล
 กลับสู่เคหา ที่อยู่อาศัย พระคั่นนั้นไซ้ มาสู่ภูมิจ
 เรื่องนายคั่น

พิจารณาการบวชของนายคั่น ตอนนี้เห็นได้ว่ามิได้เป็นการบวชตามประเพณีเมื่ออายุครบ 20 ปีดังที่กล่าวมาข้างต้น นายคั่นจะต้องเคยบวชมาแล้วในสมัยยังหนุ่ม

¹เอื้อม อุบลพันธุ์ "อันเกี่ยวกับการบวช" วิทยานับชีวิตไทยปักษ์ใต้

เพราะปรากฏว่านางทองสาเคยเรียกนายคั่นว่า "ทิดคั่น" ซึ่งใช้เรียกคนที่ลึกจาก
พระมาใหม่ ๆ ถึงข้อความตอนนั้นว่า

"ทิดคั่นมันคนรู้"

ชาติเป็นคู่ของมึงจริง"

การบวชใหม่ครั้งนี้จึงเป็นการบวชด้วยศรัทธาจริง ๆ และตั้งใจจะครองเพศ
บรรพชิตตลอดไป ดังนั้นเมื่อเป็นการบวชครั้งที่สอง การจัดงานจึงกระทำอย่างรวบรัด
ไม่ใหญ่โตมากนัก แต่ยังคงขั้นตอนของประเพณีเอาไว้อย่างครบถ้วน

ในเรื่องสุบินसानวนเก่า กล่าวถึงประเพณีการบวชไว้ชัดเจนมากทั้งการ
บรรพชาเป็นสามเณร และอุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยปกติแล้วก่อนที่จะบวชเป็นพระ
ก็ต้องขอบรรพชาเป็นสามเณรก่อนเสมอ แต่ในเรื่องนี้สุบินกุมารบรรพชาเป็นสามเณร
ตั้งแต่อายุได้ 7 ขวบ จนอายุได้ 20 ปีบริบูรณ์จึงสึกออกมาหาพิธีบรรพชาอุปสมบทใหม่
อีกครั้งหนึ่ง

ประเพณีการบวชในเรื่องสุบินसानวนเก่า จัดเป็นพิธีที่ใหญ่โตและขั้นตอนของ
ประเพณีก็สมบูรณ์มาก เพราะเป็นการอุปสมบทนาคหลวง ซึ่งพระเจ้ากรุงสุโขทัยทรงรับ
เป็นเจ้าภาพ ขอสรุปขั้นตอนประเพณีการบวชที่ปรากฏในเรื่องสุบินसानวนเก่ามาแสดง
ดังต่อไปนี้*

การกำหนดวัน

การบวชจะเริ่มต้นโดยการกำหนดวันและฤกษ์ยาม ตามความเชื่อทาง
โหราศาสตร์ ซึ่งโหราจารย์เป็นผู้คำนวณถวายว่า

พฤหัสส์ค่ำ   อมฤตโชคชัย   ปลอดแคล้วกาลไทย   ทักทินยมจันทร์
    ไฉ่ในวันครู   เพลาเช้าครู   สามสิบสองชั้น
ทั้งฤกษ์ห้วงยาม   ยุติค้องกัน   ขอพระทรงธรรม   ทราบพระทยา

---

* ใช้ตัวอย่างคาประพันธ์จาก เรื่องสุบินसानวนเก่า หน้า 95 - 111

การเตรียมงานจนถึงพิธีบวช

หลังจากนั้นจะเป็นการจัดตกแต่งสถานที่ จัดเตรียมเครื่องอัฐบริขาร ซึ่งประกอบด้วยสัง จีวร สังฆาฏิ บาตร มิกโกณ เข็ม รัศประคด และหม้อกรองน้ำรวม ๘ อย่างไว้ให้ครบ พร้อมทั้งจัดเตรียมช้าง ม้า รถ สำหรับเป็นขบวนแห่ناقไปวัดในวันบวช

ครั้นถึงวันก่อนวันบวชหนึ่งวันที่เรียกว่า "วันสุกดิบ" ก็จัดให้มีพิธีสระหัวนาค ปลงผม แต่งตัวนาคตามธรรมเนียมนิยมอย่างสวยงาม ในช่วงเวลาเย็นหรือกลางคืนจะเป็นการหาขวัญนาค ขึ้นตอนพิธีเหล่านี้ปรากฏในเรื่องสุบินสำนวนเก่าครบบัดนี้ ดังคำประพันธ์ว่า

มีโองการสั่ง	ให้เชิญนาคนี้	บนเบญจาทอง	
พระสงฆ์แปดรูป	ยืนอยู่มุมละสอง	น้ำใส่ขันทอง	เศกสระเกศา
จบพระปริต	จึงราชบัณฑิต	สับคีมักมั่งงา	
ชูคชนงปลงผม	ตัดเจียนนขา	นารคเกศา	ชำระมลทิน
ให้สร้งน้ำหอม	ไ้ร่อยพันอ้อม	ซักสีขมิ้น	
ฉีวน้ำสุกอร่าม	งามเหมือนพระอินทร์	สับทวารสลัด	กระแจะจวงจันทน์
พนักงานภูษา	ชูพานเข้ามา	ท้าวพระยาพร้อมกัน	
ให้สอกลสนับเพลา	เชิงงอนสองชั้น	ปักสายสุวรรณ	ครุฑคาบภุชงค์
นุ่งกาสิกพัสดร์	จีบพกกระหวัค	จีบโจงหางหงส์	
สายสุวรรณฉั้นเผื่อ	ประดับเพชรเจี๊วง	รักรอบเอวองค์	คูกามเรืองรอง
ใส่เสื้ออินทรชุน	กามะหยี่ชมพู	บุคมังกรทอง	
เจียรบาคคาคอก	กระหนกเรืองรอง	ชายครุฑชูทอง	ประดับไหวไปมา

ฯลฯ

ในตอนกลางคืนจะมีพิธีสงฆ์ และมีการหาขวัญนาค พิธีสงฆ์ครั้งนี้เรียกว่า "การสวดผ้า" การหาขวัญนาคแม้จะมีกำหนดไว้ในวินัยบัญญัติ แต่ชาวบ้านก็ยึดถือกัน

เป็นส่วนมาก ผู้ท้าวขวัญเรียกว่า "หมอลาขวัญ" เรื่องสุบินสำนวนเก่ากล่าวถึงขั้นตอน
ดังกล่าวนี้นี้ไว้ว่า

ประโคนครั้นครึก   หับโหมมโหมทัก   คุมพั้งมังคลา
พระสงฆ์สังฆราช   สวดสัมพุทธา   ชุนนางท้าวพญา   รับเวียนคอกัน
เวียนทักษิณาวรรต   เป็นคาราศรีสวัสดิ์   สมโภชท้าวขวัญ
ถวนสิบเจ็ดรอบ   คับเหียนโปกกวัน   พลุเจียนน้ำมัน   เฉลิมหน้านาคา
าลา

พิธีบวช

วันรุ่งขึ้นมีการแห่หน้าคไปวัด ขบวนแห่นี้จะจัดกันอย่างยิ่งใหญ่สวยงามเพียงใด ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ กำหนดเวลาในการบวชนิยมบวชกันในเวลาบ่าย เว้นแต่ บางรายพระอุปัชฌาย์ท่านรับนิมนต์บวชที่วัดอื่นไว้แล้วอาจเลื่อนไปตอนกลางคืนก็ได้ เมื่อถึงเวลาบวชจะมีการแห่หน้า คห.เจ้าหน้าคห.เข้าโบสถ์ ขบวนแห่ของชาวชนบทภาคใต้ ในช่วงนี้มักทำกันง่าย ๆ คือ มีผู้อสาให้เจ้านาคขี่คอ พาเวียนขวารอบพระอุโบสถ พร้อมควยฉาไทรบริหาร และญาติมิตรร่วมขบวนอย่างคับคั่ง ในเวลาแห่หน้าคนี้เจ้านาค จะนั่งบนบ่าของผู้อาสาอย่างสงบเสงี่ยม และภาวนาสมาธิมือทั้งสองประนมหลักตา ในมือถือเครื่องบูชาเรียกว่า "กรวยพนม" เมื่อถึงตอนเข้าโบสถ์จะมีญาติมิตร จำนวนมากเข้ามาประคองเจ้านาคเข้าโบสถ์ โดยอุ้มให้ตัวลอยขึ้น ไม่ให้เหยียบธรณี ประศู หรือที่เรียกกันว่า "หัวหนาม" เป็นอันขาด คตินิยมนี้มาจากความเชื่ออันใด ไม่ปรากฏชัด แต่ถือว่าถ้าเจ้านาคเหยียบธรณีประศูโบสถ์ก็จะเป็นเรื่องผิดพลาดอย่างแรง เมื่อเข้าโบสถ์แล้วก็จะเป็พิธีบรรพชาอุปสมบทตามพิธีกรรม เป็นเรื่องของสงฆ์จะ กระทำกันระหว่างผู้จะบวช พระอุปัชฌาย์ และพระกรรมวาจาจารย์ ขอคัดตัวอย่าง ตอนแห่หน้าค และพิธีกรรมการบวชจากเรื่องสุบินสำนวนเก่ามาแสดงประกอบดังนี้

สมเด็จพระราชา
 ครั้นเข้าในอาราม
 แล้วเข้าในอุโบสถ
 กลับมาว่าเพื่อนกัน
 เจ้านาคกราบโดยตาม
 ยืนขึ้นโดยท่านอง
 นั่งสามยั้งก็สาม
 แล้วยืนท้าวข้อตรง
 เขาใส่ทวยเกสร
 ค้อมท้าวตามทวนสน
 กระแอมให้เสียงคล่อง
 นั่งลงกราบวันทา
 แล้วว่าสัพพะทุก อะ
 ทานรับผ้ากวยจี
 ทานจึงคลี่รักคค
 ให้เข้าในศาสนา

ให้แห่นาคมีทันน่าน
 แลวกี่เวียนสามรอบพลัน
 หมุ่ท่ายกวางมือพลัน
 แล้วให้แจกหมากพลูของ
 เกินเยี่ยงอย่างตามลาบอง
 มีอุบหน่านั่งกราบลง
 กราบเป็นทวนทวนกลางสงฆ์
 มีอุบหน่าไทรจิวร
 ทั้งโทกหอม*เทียนมังกร
 ยืนเบื้องหน้าทวนอุบชฌาย์
 ว่าทานองอุสะกา
 ตามซึ่งว่าพระบาลี
 กิสรุทก-ก็สามที
 ว่าช้ออีกถวนสามครา
 ผูกคณาคเป็นสมญา
 ให้เสียเพศจากสงสาร

วลา

ทานยืนเรียงเรียบหน้า
 จึงสวดบาลีพลัน
 ตามเรื่องพุทธวาที
 เข้าไปกราบอาจารย์

ตั้งนะโมขึ้นพร้อมกัน
 ว่าปฐมมังเป็นประธาน
 ถวายรายก็ทุกประการ
 ทอหน้าพระอุบชฌาย์

---

*โทกหอม หมายถึง ฐูปหอม

เรียกนาคเข้ามานั่ง
บนนิ้วเหนือเกศา
ท่านยกอุปสมบท
ไถ่ถามตามบาลี
ออกยื่นตะพายบาตร
เสร็จสรรพกับการหา

อยู่เบื้องหลังกรรมวาจา
ว่าอุลลุมฺคฺรฺบสามที
ขึ้นปรากฏเป็นพระสมิ
แล้วสวคณฺธิจัตตุกรรม
ไถ่อนุศาสนถวนสามคำ
กลับคืนมายังโรงฉัน

ที่กล่าวมานี้เป็นประเพณีการบวชในเรื่องสุบินสำนวนเก่า ซึ่งกล่าวถึงขั้นตอนต่าง ๆ ของประเพณีไว้อย่างละเอียด แม้ว่าการบวชในเรื่องนี้จะเป็นพิธีหลวงที่เรียกว่า การอุปสมบทนาคหลวง มีการจัดพิธีอย่างเอิกเกริก รายละเอียดของพิธีอาจจะต่างไปจากการบวชของชาวบ้านทั่วไปอยู่บ้าง แต่ขั้นตอนสำคัญส่วนใหญ่ยังตรงกันสามารถสรุปให้เห็นประเพณีการบวชของชาวบ้านภาคใต้ได้อย่างชัดเจนดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

2.4 ประเพณีการทาศพ

คำว่า "ศพ" บาลีว่า "ฉฺว" สันสกฤตว่า "ศฺว" ไทยใช้ว่า ศพ แปลว่า ซากศพ ร่างคนตาย คนเราเมื่อตายแล้วคนอยู่ต้องทำพิธีศพตามควรแก่ฐานะไม่ให้เกินฐานะชนชั้นที่ว่า คนตายชายคนเป็น และไม่ควรปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ทำอะไรเลย อันพิธีเกี่ยวกับศพนี้มีเรื่องทำกันมาก และได้ทำตามอย่างกันต่อ ๆ มา จนกลายเป็นประเพณีไป¹

ประเพณีการทาศพของชาวภาคใต้ ซึ่งถือปฏิบัติกันมาแต่โบราณได้กระทำกันเป็นพิธีรีตองพิธีพิถันกันมาก ผิดกับการกระทำในสมัยปัจจุบัน เข้าใจว่าจะเป็นชนบประเพณีสืบทอดกันมาแต่คึกคักบรรพแล้ว โดยถือว่าการตายเป็นเรื่องอัปมงคล เป็น

¹ แปลก สนิธิรักษ์ พิธีกรรม หน้า 229

เสนียกิจวัตรที่จะต้องกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อป้องกันมิให้ศัตรูร้ายกลับมาอาละวาด
หลอกหลอนหรือก่อเหตุร้ายขึ้นได้¹

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่มีประเพณีการทำศพปรากฏอยู่ด้วย ได้แก่
เรื่องวันการ และ เรื่องสุบินสำนวนเก่า เรื่องวันการ เป็นการทำศพของนาง
วรลักษณ ซึ่งเสียชีวิตหลังจากให้กำเนิดวันการ ส่วนเรื่องสุบินสำนวนเก่าเป็นการ
ทำศพขุนเนสาท และนางสุภาศิ บิคมารดาของสุบินกุมาร ข้อคัดตัวอย่างบางตอนจาก
ทั้งสองเรื่องมาแสดงให้เห็นประเพณีการทำศพของชาวภาคใต้ดังต่อไปนี้

เรื่องวันการ

เศรษฐีพึ่งคาไท
มีนึ่งข้างสุวรรณ
ศพใส่ในโกษฐ์ทรง
พร้อมสุกกศลา
เทศนาไม่บิณิก
พรรณนาซาจริงเจียว

ช้านำใจแค้นกลั่น
หาโกษฐ์ทองเรื่องรองดา
มณฑพระสงฆ์ให้มาทิกา
ท่านชางว่าเหมือนเสียงเกี้ยว
พวกลูกศิษย์ตามหลังเสียว
ยังของเกี้ยวชางหาการ

าถา

พวกบ่าวที่นายรัก
ที่นายเคยศิรัน
ยกศพขึ้นใส่บา
กาหลอ ^{**} ก็ไม่เบา

ไม่กลัวหนักวิ่งเข้าตรัน^{*}
หันเข้าแบกแต่เบาเบา
โห่โธ่คังซี่เมา
เข้าเบิกตะต๊ะตะโจง

¹ ชุนอาเทศคี "ประเพณีการจัดทำศพที่ถูกต้องของชาวปักษ์ใต้" วิชา
ฉบับชีวิตไทยปักษ์ใต้ 1 : 111 - 123 มิถุนายน - กันยายน 2519

^{*} ตรัน ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง ถ้ำ ยัน (เข้าไปเอาไม้หรือมือยันคั่นเอาไว้)

^{**} กาหลอ เป็นเครื่องดนตรีประเภทโคมศพของภาคใต้ ดู รายละเอียดเรื่อง
กาหลอ ในบทที่ 2 ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้

มือที่เข้าที่กรับ
งามแง่แลโอโง

กัณฑ์ฉบับครึ้มครัมโหม่ง
พริ้ววาววับจับเนตรคน
เรื่องวันการ

แท้ศพมิชชา ถึงเมรุรจนา ผู้ชนาอึ้งแอ
ญาติพี่น้อง ร่ำร้องซึ่งแซ่ เสียงร้องเสียงไห้ กุญเสียงเคียวกัน
อัคราวัศพ สามรอบพอกรบ แล้วปลงลงพลัน
ยกศพสู่เมรุ อังงามเรื่องฉิน เนื้อเชิงตะกอนพลัน ทรงคัลฉินจี
ตัดความการศพ เจ็ดวันครันครบ แล้วจุศอัคคี
เศรฐ์ร่ำร้อง เศร้าหมองทรวงศรี โอ้อ้อแก้วพี่ แต่นี้จะเห็นใคร
เรื่องวันการ

รักเมียไม่เสียสัจ
สวนข้างพาศิหลังหน
รุ่งเข้าไปกับธาตุ
จิตทำจนสิ้นยัง

เป็นชายซัดทันทันเกิดมา
ก็ว่าเวลากลับละพัง
เชื้อวงศ์ญาติมาพร้อมพรั่ง
ถึงธรรมดามาแตกอน
เรื่องวันการ

มีข้อสังเกตเกี่ยวกับพิธีศพของนางวรรณลักษณ์ คือการใช้โกษฐ์ทองแทนการใช้
โลง ต่างไปจากประเพณีโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะนางวรรณลักษณ์เป็นเชื้อพระวงศ์ คือ
เป็นพระชนินุราชของท้าวอาทิตย์ พระมหากษัตริย์ตามเรื่องนิทานขณะนั้น จึงได้รับการ
ยกย่องถวายพระเกียรติให้ใช้โกษฐ์ทอง

การทาสพขุนเนสาท จากเรื่องสุบินसानวนเก่า

ยกเมรุปลูกสามสร้าง
รอบเมรุรายรั้วไก่อ

ทำตามอย่างปักฉัตรไชย
ภายในเมรุยกเชิงตะกอน

คั้งระ'ทา'คอก'ไม้'ไฟ
 โรง'หุ่'นโรง'ละ'คอน
 ยก'ศ'พ'เค'รื่อง'งาม'งาม
 กลอง'พ'าย'ไม้'เคาะ'วัน
 ห้อง'โหม่ง'หาม'โคง'เต่ง
 ลูก'เมีย'และ'ข้า'ไท

 หึง'ชาย'เดิน'ทาง
 ครัน'ไป'ถึง'ป่า'ช้า
 สาม'รอบ'แล้ว'ปลง'ลง
 ยก'ศ'พ'เข้า'ใน'เมรุ
 ถวาย'ทาน'แก่'พระ'สงฆ์
 ครัน'แล้ว'แะ'ร'บ'บ'พ'อน
 จุก'ไฟ'ใส่'พื้น'ชุก
 คน'ยืน'ชัก'ผ้า'ข้าม
 ศ'พ'ใหม่'เป็น'ดุษ'ย'ง
 แทะ'ตัว'ขึ้น'ระ'ทา

 ครัน'แล้ว'สำ'เร็จ'การ
 ครัน'รุ่ง'สุริ'โย'ทัย
 กับ'ชา'ตุ'กว'าก'เข้า'กัน
 คั้น'มือ'และ'เอา'หัว
 ลูก'เมีย'หม'ญ'า'ทิ'พร'อม
 เชน'วัก'คัก'เหล่า'จัม

ราย'รว'ไก่อ'สร้าง'ส'ลอน
 โรง'ระ'ม'ว่า'คร'ว่า'ครัน
 กน'เข้า'หาม'ให้'เส'ียง'สนั่น
 ก็'ก็'คั่น'ว'เข้า'ปี'ไฉน
 ที่'สาม'เพลง'แห่'แห่น'ไป
 คุม'หัว'ว่า'ตาม'หลัง'มา

 เหยียบ'ใบ'ยาง'คัง'ฉ'ฉ'ฉา
 อุ'ตรา'วัฏ'ร'อบ'เหลื'ยม'เม'รุ
 คน'มัน'คง'ใน'กะ'เก'ณฑ'์
 คั้ง'เห'น'ือ'พ'ัน'เซ'ิง'ตะ'ก'อน
 แจก'ส'บ'ง'และ'จี'วร
 แะ'เร'ข'า'ว'า'ลา'มา'อา'าร'าม
 พระ'เพ'ล'ิง'ลูก'ขึ้น'พล'าม'พล'าม
 สาม'ที่'แล้ว'คุ'ร'ัก'ษา
 พอค'่า'ลง'ร'อบ'เว'ลา
 จุก'คอก'ไม้'ให้'คน'ดู

าลา

 กลับ'คิน'บ้าน'ต่าง'คน'ไป
 เจ้า'กลับ'ไป'แต่'เข้า'ชะ'ม'ว
 ช'ย'่า'บัน'ให้'เป็น'ตัว
 ฉ'น'ก็'เ'าะ'ไป'ปัจ'ฉ'ิม
 นั้ง'เ'ร'ียง'ล'อม'เท'ริ'บ'ริม
 ลง'ที่'ปาก'ช'าก'ฉี'ส'าง

เก็บทุกใส่ในหม้อ
พันกายไว้ระหว่าง

ผ้าขาวห่อปีกจากกลาง
แล้วกลับหลังไปยังเรือน
เรื่องสุบินสำนวนเก่า

การทาศพนางสู่ภาคีमारคาสุบินกุมาร

เลือกกระดานต่อเป็นทาบ
นายช่างผู้ชำนาญ
สุริเยไถลเวลา
ชักลั่นวีวรรณ
อาบนํ้าลือสองคืน
ทาสู้คนธมาลี
บ่วงหมอบประสัง
พร้อมสิ้นทุกสิ่งไป
ยกศพใส่หีบพลัน
นิมนต์พระสังฆา
ฝ่ายข้างเหล่าช่างเมรุ
ราชวัณณิศรชงหา
ถึงวันตะวันบ่าย
ครึ่งถึงทำอุตรา
ตั้งลงแล้วมีน่าน
ยกศพเข้าเมรุชัย
บังสุกุลแล้วมิช้า
พระสงฆ์ทางองค์จร
จุกเพลิงเผาศพแล้ว
ทางคนกลับเคหา

แก่งประคิษฐ์งามวิถถาร
รุ่มกันทาสาเร็จพลัน
ยกศพมาสรงธารัน
ให้ใส่สคหมกราคี
เอาขมิ้นมาซักสี
กลิ่นหอมฟุ้งจรงใจ
กายผูกพันแล้วโดยไว
การมิวิสัยทานทานา
พอสุริยันไถลเวลา
มาให้โปรกสวดพระธรรม
กะเกณฑ์กันทำยังคำ
สาเร้วแล้วตั้งจินคา
ให้หามแหเข้าป่าช้า
ถวนสามครารอบเมรุชัย
พวกหลินหลานต่างเข้าไป
ตั้งเหนือพื้นเชิงตะกอน
ถวายผ้าไตรจีวร
เฌรหาบคอนไปวัควา
จิตของแผ้วถึงปรารธนา
รุ่งเข้ามากับธาตุพลัน
เรื่องสุบินสำนวนเก่า

จากตัวอย่างข้างต้นเห็นได้ว่า กวีได้บรรยายการทําศพทั้งของนางวรลักษณ ชุนเนสาห์ และนางสุภาคี ไว้อย่างละเอียดพอสมควร ตั้งแต่เริ่มอาบน้ำศพ ทาโลงศพ การมัดตราสังศพ แหศพ กระทำอุตราวรรตรอบเมรุ บังสุกุล เเผศพ ไปจนถึง การดับชาตุ เป็นต้น ขั้นตอนเหล่านี้บางอย่างมีคติความเชื่อเชามาเกี่ยวข้องกับน่าสนใจ เป็นพิเศษ เช่น การทาสามสร้าง อาบน้ำสับสอง มัดตราสัง และกับชาตุ จะขอนำมาขยายความให้เห็นรายละเอียดเพิ่มเติมอีกเล็กน้อยดังนี้

การทาสามสร้าง เมรุหรือเชิงตะกอนเผาศพนั้นทางภาคใต้เรียกว่า "ไม้มามสร้าง" ซึ่งความจริงแล้วปากเสาไว้สี่ต้น แต่ที่เรียกว่า สามสร้าง นั้นอธิบาย เป็นปริศนาธรรมว่า เสาที่ 1 - 2 - 3 หมายถึงการสร้างภพ สร้างชาติ จึงเรียกว่า สามสร้าง เสาที่ 1 ไค้แก กิเลส ตัณหา อุปาทาน เสาที่ 2 ไค้แก กรรม (การ กระทำ) เสาที่ 3 ไค้แก วิบาก (คือผลของกรรม) ทั้ง 3 เสานี้เป็นลักษณะของ ความไม่เที่ยงแท้ ต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏไม่รู้จบสิ้น ส่วนเสาที่ 4 หมายถึง พระนิพพาน ไค้แก ผู้ที่หลุดพ้นจากเสาทั้ง 3 ข้างต้น คือหมดกิเลส ตัณหา ลอยบุญลอยบาปได้ ไม่ทากกรรมติดกรรมชั่ว เป็นอภัพพยากตาธรรม ซึ่งไม่จัดเป็นบุญเป็นบาป จึงสิ้นภพสิ้นชาติไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไป¹

การอาบน้ำสับสอง หรือการอาบน้ำครบสับสอง คืออาบน้ำศพให้ครบสับสอง ภาชนะที่ตัก ถ้าตักด้วยขันก็ให้ครบ 12 ขัน พิธีการนี้อธิบายเป็นปริศนาธรรมได้ว่า

จะกล่าวพร่องเรื่องจริงทุกสิ่งสรรพ ครบสับสองภาชนะประหลาดครัน
เขาจัดสรรประมวลประมาณมา คืออายัตนะทั้งสิบสอง ให้ถูกต้องตาม
กระแสนันท์หนา เขาแถลงแจ้งข่าวเล่ากันมา ให้รู้จักอายัตนะสิบสองอัน
คือธาตุจุมกัลลกายและใจ เป็นอายัตนะภายในใหญ่มหันต์ เรียกอายัตนะ
สิบสองนั้น ที่จัดสรรตั้งไว้ข้างภายใน ข้างภายนอกบอกเล่าเป็นข้อข้อ

¹ขุนอาเทศคี "ประเพณีการจัดทําศพที่ถูกต้องของชาวปักษ์ใต้" วิชชาฉบับ
ชีวิตไทยปักษ์ใต้ 1 : 111 - 123 มิถุนายน - กันยายน 2519

เคิมกิดก่อแจ้งสารออกซานไซ มีทกอย่างทางนอกบอกทอไป
 รูปเสียงใสกลิ่นรสกำหนดมา พร้อมทั้งโพธิ์ธรรมทกข้อ
 นี้แหละหนอให้เห็นเป็นปัญหา สิ่งถูกต้องจาไค่กายกายา
 การณ์มาเกิดไปในใจจริง ทั้งสองฝ่ายได้ประจบครบสิบสอง
 อยู่ปกครองร่างกายทั้งชายหญิง เป็นบ่อบุญบ่อบาปทราบความจริง
 สิบสองสิ่งคิดตนทุกคนไป¹

การมัททราสัง คือการทอศัพทด้วยผ้าขาว แล้วใช้กายริ้วมัท 3 เปลาะ คือ
 มัทที่เท้า กลางลาตัว และคอ เรียกว่า ทราสัง ขณะผูกเงื่อนจะทอกล่าวว่
 พุชชี รตนั ชุมน์ รตนั ลังฆิ รตนั ก่ายที่เหลือจะผูกรวบผ้าเป็นกระจุกไว้บน
 ศีรษะปล่อยเส้นกายให้เหลือไว้พอประมาณ เพื่อโยงค้ายลายสัจจนขณะที่พระสวด
 การตราสังเป็น 3 เปลาะดังกล่าว อธิบายเป็นปริศนาธรรมว่า มัทเท้า หมายถึง
 บ่วงทรัพย์ มัทมือ คือ บ่วงเมีย และมัทคอ คือ บ่วงลูก²

การกัณฑ์ชาตุ หรือ "หลบชาตุ" คือการเก็บอัฐิ และเถ้าถ่าน จะทำใน
 วันรุ่งขึ้นหลังจากวันเผาศพ เจ้าภาพจะนำกระดูกและเถ้าถ่านมาจัดวางให้เป็นรูปคน
 นอนหันหัวไปทางทิศตะวันตก จัดวางกระดูกไว้ตามตำแหน่งเดิม เช่น กระดูกหัว
 วางไว้ทางหัว เป็นต้น แล้วเอาเงินสลึงหรือสองสลึงไปรยลงที่เถ้าถ่านกระดูก และ
 รากน้ำอบไทย 1 ขวด คัดกิ่งไม้มาวางทับกันเป็อน เอาผ้างาม ๆ คลุมไว้เพื่อจะได้
 ทอดผ้าซีกบังสุกุล จัดวางที่บูชาพระ คือ ดอกไม้ ธูปเทียน ไว้ทางข้างหัว เมื่อพระ
 ซีกบังสุกุลแล้ว ก็ยกผ้าและกิ่งไม้ออก กลับแปรเถ้าถ่านเสียใหม่ให้หันหัวกลับไปทาง
 ทิศตะวันออก การกระทำเช่นนี้เป็นปริศนาธรรมว่า เพื่อออกจากวัฏสงสาร

¹ขุนอาเทศคี่ "ประเพณีการจัดทำศพที่ถูกต้องของชาวปักข์ใต้" วิชชาชน
ชีวิตไทยปักข์ใต้ 1 : 111 - 123 มิถุนายน - กันยายน 2519

²ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคควา" ตามลุ่มพินุลย

เพราะการหันหัวไปทางทิศตะวันตก หมายถึง ยังตกอยู่ในวัฏสงสาร ถ้าไม่ยาก
เวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารต่อไป ก็ให้พยายามละ โลภะ โทสะ โมหะ เสีย

แล้วก็ถึงพิธีเก็บกระดูก ส่วนหนึ่งจะห่อผ้าขาวใส่พานไว้ ส่วนที่เหลือจะนา
ไปฝังไว้ที่ป่าช้าหรือในวัดนั้นก็ไ้ แต่สมัยนี้นิยมนำไปถว้ทะเลหรือแม่น้ำลำคลอง
คล้ายประเพณีในประเทศอินเดีย สำหรับเศษเงินลูกหลานมักจะเก็บไว้เป็นเงิน
ขวัญถุง เพราะถือว่าเป็นเงินเงินที่ผู้ตายให้เป็นครั้งสุดท้าย¹

ประเพณีการทศพ ของชาวภาคใต้ที่กล่าวมานี้ เป็นประเพณีโดยสังเขป
เท่าที่ขอมูลจากวรรณกรรมจะกล่าวพาดพิงถึงเท่านั้น ผู้ที่สนใจรายละเอียดของ
ประเพณีนี้อาจศึกษาได้จาก วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคคา" ตาบลร่อนพิบูลย์ ของ
ปราณี ขวัญแก้ว ซึ่งกล่าวถึงประเพณีการทศพของชาวบ้านภาคใต้ไว้อย่างละเอียด
ทุกขั้นตอน พร้อมทั้งศึกษาจากข้อมูลภาคสนามประกอบด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องประเพณี สามารถสรุปได้ว่าวรรณกรรม
นิทานท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นประเพณีสำคัญ ๆ ของชาวภาคใต้หลายประเพณี
แม้ว่าขั้นตอนสำคัญของประเพณีดังกล่าว จะไม่แตกต่างไปจากประเพณีของคนไทยใน
ภาคอื่นมากนัก แต่รายละเอียดปลีกย่อยเกี่ยวกับคติความเชื่อที่สอดแทรกอยู่ในพิธี
ของชาวภาคใต้ก็มีลักษณะเฉพาะตัวอยู่บ้างดังที่กล่าวมาแล้ว อนึ่ง มีที่น่าสนใจเกี่ยวกับ
เนื้อเรื่องของวรรณกรรมกล่าวพาดพิงถึงประเพณีใด แม้แต่เพียงเล็กน้อย
ก็มักจะรับใช้โอกาสนั้นอธิบายถึงขั้นตอนต่าง ๆ ของประเพณีอย่างละเอียด เป็นการ
แสดงให้เห็นว่าวิถีให้ความสำคัญเรื่องประเพณีต่าง ๆ ของทางภาคใต้เป็นอย่างยิ่ง
และยืนยันให้เห็นว่า ชาวภาคใต้ยึดมั่นอยู่ในขนบประเพณีของตนอย่างเคร่งครัด

---

¹ อนุาเทศคี "ประเพณีการจัดทศพที่ถูกต้องของชาวปักษ์ใต้" วิชานับ
ชีวิตไทยปักษ์ใต้ 1 : 111 - 123 มิถุนายน - กันยายน 2519

5. จากการคิด การเขียน คนเรามักแสดงออกในหลักการอุดมการณ์ แนวความคิด ความฝัน และรสนิยมของตนเองปะปนออกมากับการคิด การเขียนเสมอ วรรณคดีต่าง ๆ ช่วยส่องให้เราเห็นค่านิยมของสังคมในระบะนั้นได้มาก

การศึกษาค่านิยมของชาวภาคใต้ จากวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ครั้งนี้จะใช้หลักเกณฑ์ทั้ง 5 ประการดังกล่าวมาพิจารณาเนื้อเรื่อง เหตุการณ์ บทสนทนา ตลอดจนพฤติกรรมของตัวละครในเรื่องเพื่อวิเคราะห์ และสรุปให้เห็น ลักษณะค่านิยมของชาวไทยภาคใต้ โดยเฉพาะวิธีการตามข้อ 5 นั้น ยืนยันได้เด่นชัดว่า เราสามารถใช้ข้อมูลจากวรรณกรรมมาศึกษาค่านิยมของสังคมได้

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมที่สำคัญ ๆ ของชาวบ้านภาคใต้หลายประการ ขอนามาแสดงให้เห็นดังต่อไปนี้

3.1 ค่านิยมเกี่ยวกับบุคคล

ค่านิยมเกี่ยวกับบุคคลที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ จะแยกพิจารณาเป็น

2 ประการตามเพศของบุคคล คือ ค่านิยมเกี่ยวกับบุรุษ และค่านิยมเกี่ยวกับสตรี แนวทางที่จะนำมาพิจารณาคือ พิจารณาวาบุรุษและสตรีที่สังคมต้องการ และเป็นที่นิยมยกย่องของสังคมนั้นมีลักษณะอย่างไรบ้าง

3.1.1 ค่านิยมเกี่ยวกับบุรุษ จะพิจารณาในด้านรูปสมบัติและคุณสมบัติ ดังนี้

ทางด้านรูปสมบัติ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษา มิได้กล่าวถึงความงามทางกายภาพสมบัติของบุรุษไว้โดยตรง ต่างกับของสตรีที่มีบทชมโฉมปรากฏให้นำมาวิเคราะห์ได้เด่นชัดมาก อย่างไรก็ตามก็กล่าวถึงความงามทางกายภาพสมบัติของบุรุษสอดแทรกไว้ในบางเรื่องและบางตอน ซึ่งพอจะสรุปได้ว่า บุรุษที่มีความงามด้านรูปสมบัตินั้นจะต้องมีลักษณะ 2 ประการ คือ

๑. ต้องมีรูปร่าง หน้าตางดงาม และผิวพรรณเปล่งปลั่ง ดังที่ปรากฏจาก
ตัวอย่างเรื่องมโนหรานิบาท กล่าวชมความงามพระสุชนว่า

เสริจันมถินชาติ

ทรงวิลาสบุคคละ

วรพักครนาเสอ

วรกายเปล่งคังแห่งทอง

เรื่องมโนหรานิบาท

ในเรื่องพระรถเมรี นางสนมกล่าวพรรณนาลักษณะของพระรถเสนให้
นางเมรีฟัง จึงให้เห็นลักษณะความงามของพระรถเสน ว่า

นางเจ้าว่าแม่

รูปทรงงามแ่ง

พุทจากี้

นารักน่าชม

เป็นพรหมจรรย์

รู้นิสสัย

หม่อมแม่แ่งกว่า

เรื่องพระรถเมรี

อนึ่ง มีที่น่าสังเกตว่า นอกจากรูปร่างงาม หน้าตาดี ผิวพรรณเปล่งปลั่ง
ดังกล่าแล้ว ลักษณะอีกประการหนึ่งของบุรุษที่ถือว่าดีเป็นที่ยกย่องของสังคมคือ
กล่าวถึงเสมอคือ การพุทจาไฟเราะ เป็นเส้นที่แฉ่งผึ่ง เห็นได้จากตัวอย่างข้างต้น
ที่ว่า "พุทจากี้ นารักน่าชม" ในเรื่องสุทธกัณฐกคำกาพย์ กล่าวถึงคุณสมบัติ
ของพระสุทธกัณฐกในเรื่องการพุทจาไฟเราะ เป็นที่ชื่นชมของผู้อื่นไว้อย่างนั้น ดัง
คำประพันธ์ตอนกล่าวชมพระสุทธกัณฐกว่า

เจรจาไฟเราะสุนทร

อย่างเทพสังหรณ์

จับจกจิตใจโลภีย

เป็นที่เสน่หานารี

ใครไก่อพาตี

มีจิตถวิลค้นแค้น

เรื่องสุทธกัณฐกคำกาพย์

2. ต้องมีลักษณะท่าทางเดิน ยืนองอาจ สง่าผ่าเผยเป็นที่น่าเกรงขาม
กวีมักจะกล่าวชมว่าเหมือนพระยาราชนิธิ์ ทั้งปรากฏตัวอย่างจาก เรื่องมโนหรานิบาท
ตอนกล่าวความงาม พระสุธนเมื่อเสด็จเข้าเฝ้าท้าวทนต์พรวา

เข้าสู่ยังนิเวศน์	พินามนุชเรื่องรอง
บทบาทโดยทานอง	ชติยราชที่ไป
มิไคจะคับภัย	<u>คั้งหนึ่งไกรสรสิงโท</u>
ลิลลาคออกจากโค	หารัตนสุวรรณ
	เรื่องมโนหรานิบาท

หรือตอนพระสุธนเตรียมยิงธนูประลองฝีมือ ว่า

พระศรีสุธนท้าว	น้อมเคียรเกล้ากราบปฤษฎางค์
เสด็จออกมายืนกลาง	จักรวรรดิจักรแห
<u>คั้งราชสิงโท</u>	<u>ถิโตนนบรรพทา</u>
ทรงศรจินตนา	เพื่อจักยิงไม้กระดาน
	เรื่องมโนหรานิบาท

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า ความงามทางค่านิยมของบุรุษ ซึ่งถือเป็น
ค่านิยมของชาวภาคใต้ ไม่ต่างไปจากค่านิยมที่ปรากฏในวรรณคดีแบบฉบับ คือ บุรุษที่
ได้รับการยกย่องจากสังคมว่ามีความงามนั้นจะต้องมีรูปร่าง หน้าตางดงาม ผิวพรรณ
เปล่งปลั่งสดใส พุดจาไพเราะ มีท่วงท่าที่การย่น เดินสง่างาม กล่าวได้ว่าจะต้องมี
ความงามพร้อมทุกส่วนลัด กวีมักจะกล่าวชมโดยสรุปเปรียบเทียบว่า งามเหมือน
พระอินทร์ หรือเทพยดาจากสรวงสวรรค์ ซึ่งเป็นความงามตามอุดมคติของบุรุษ ทั้งที่
ไคว้เคราะห์ไว้แล้วในเรื่องสัญลักษณ์

ทางด้านคุณสมบัติ จากการสังเกตเนื้อเรื่องของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษา พบว่า กวีมักจะสร้างตัวละครฝ่ายชายให้มีลักษณะพิเศษ เช่น ให้พระรถเสน ในเรื่องพระรถเมรี และพระสุชน ในเรื่องมโนหรานิบาท มีฤทธิ์เดช อานาจ สามารถปราบปรามเหล่าอธรรมทั้งปวงลงได้ หรือถ้าสังเกตจากเรื่องนายคันทน์ เรื่องสุทธิกรรมชาตกคากาพย์ และเรื่องสุบินสำนวนเก่า ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่มีอิทธิปาฏิหาริย์เข้ามาเกี่ยวข้องก็จะพบลักษณะตัวละครฝ่ายชายที่ต่างออกไปอีกลักษณะหนึ่งคือ จะต้องเป็นคนฉลาด มีไหวพริบปฏิภาณดี มีความเมตตากรุณา รู้จักให้อภัย มีความกตัญญูรู้คุณต่อผู้มีพระคุณ เป็นผู้มีความรู้ทางคานไสยศาสตร์ ทั้งทางคานป้องกันตน และคานเมตตาตามหานิยม และที่สำคัญจะต้องเป็นผู้ที่ขังมันอยู่ในคุณสมบัติ นับถือและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ลักษณะดังกล่าวนี้ถือเป็นค่านิยมทางด้านคุณสมบัติของผู้ชายไทยภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้

..... ขอนำตัวอย่างจากวรรณกรรมบางเรื่องมาแสดงเพื่อให้เห็นลักษณะค่านิยมดังกล่าวชัดเจนขึ้น ดังนี้

ในเรื่องของความเป็นสติปัญญา เฉลียวฉลาด และไหวพริบปฏิภาณดี ปรากฏเด่นชัดในเรื่องนายคันทน์ กวีได้กล่าวถึงตัวละครคันทน์ว่า

ล่ำสันผิวพรรณนวลใบ	คู่ละม่อมพร้อมไป
<u>ปัญญาอวองไวใครจะทัน</u>	

เรื่องนายคันทน์

และพฤติกรรมต่าง ๆ ของนายคันทน์ในเรื่องส่วนใหญ่ได้แสดงให้เห็นถึงความเฉลียวฉลาดสามารถใช้ปฏิภาณแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างคืบคลาน

ในเรื่องสุทธิกรรมชาตกคากาพย์ เหตุการณ์ในเรื่องแสดงให้เห็นว่าพระสุทธิกรรม เป็นผู้มีเมตตา รู้จักให้อภัยไม่ผูกพยาบาท เช่น ตอนไปพบทิดยอก และภรรยาซึ่งเคยใส่ร้ายพระองค์จนเกือบถูกประหารชีวิต ก็ยังให้อภัย และปล่อยตัวไปตั้งคำประพันธ์

ฝ่ายพระบรมมณฑลทิพย์

ทรงเมตตาจิต

กรุณาวามันตกใจ

กลัวถูกเพียงชีพตักษัย

ครัสทักเอาใจ

ว่าเจ้าทิพย์เอกอยากกลัว

เพราะเองทั้งสองนี้ชั่ว

เมื่อเปรียบภัยตัว

เองหรือคือคุชราตี

เราจักเอาไม่วายตี

กองคุชอัปรีย

จะฉุดพากลืนมากไป

ทิพย์กมหน้าลงไว้

เจรจาไม่ได้

อันอกเพียงแยกแตกตาย

โพธิสัตว์ตรัสแก่ชาวนาย

ว่าของทั้งหลาย

ยกให้มันตามปรารถนา

ทิพย์เอกรับแล้วออกมา

ก็ใจกังวลว่า

สุนัขรอกจากปากเสือ

เรื่องสุทธิกรรมชาตกคากาพย์

เรื่องพระรณเมรี พระรณเสน มีคุณสมบัติที่ดีเด่นและได้รับการยกย่องมาก
ประการหนึ่ง คือ เป็นผู้ที่มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณเป็นที่ตั้ง ทรงเลื่อมใสพระมารดา
และบิดา ซึ่งทนทุกข์ทรมานในอุโมงค์ และหาทางช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ หายจากทาสอด
และกลับมีความสุขในที่สุด

เรื่องนายคัน และเรื่องสุนันसानวนเก่า ได้สะท้อนให้เห็นว่าตัวละคร
ฝ่ายชายมักจะศึกษาและมีความรู้ทางด้านไสยศาสตร์ ทั้งค่านิยมตามหานิยม และ
ไสยศาสตร์ป้องกันตัว เช่น นายคัน เป็นผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์หลายอย่าง ถึงที่
กรีกกล่าวไว้ว่า

คบเพื่อนบ่าวบาวฉาวอิง
 พุกทะเลสิ่งมิไถ่กลัวใคร
แบ่งจันทน์มันเหนียวเกี่ยวไร
 ใครพุกสิ่งไถ่พุกกัน

พากันค้อคัง
หญิงเห็นชอบใจ
 เรื่องนายคั่น

คอนเตรียมตัวในวันแต่งงาน ว่า
 ข้างไชยชายนายตาบอด
 ไปวัดคัณณใหม่
 ขน เมณสองสามอัน
เอายันต์อันคารม
ชีชีงเศกสีปาก
อ่านเวทพระคาถา

ครั้นแล้วรอกเกินคลาไคล
 น้ำมันใส่เอาเทียนรม
 หีบมีคพลันกันหน้าม
อมเอาไว้วายคาถา
แล้วเศกหมากหอชายฉา
กันตัวไว้ไถ่เจ็ดที
 เรื่องนายคั่น

ตอนภรรยาคลอดบุตร นายคั่นทำยันต์กันภัยนทรายต่าง ๆ ปักไว้ที่ประตูบ้านว่า

นายคั่นคนรู้ เขียนยันต์ปากประตู กันเพทมายา
 เรื่องนายคั่น

เรื่องสุบินसानวนเกา ขุนเนสาท ทำเครื่องรางผูกข้อมือสุบินกุมารตอนคลอด
 ใหม่ ๆ เพื่อป้องกันภูตพรายมายา แสดงให้เห็นว่าได้ศึกษาและมีความรู้ด้านไสยศาสตร์
 เป็นอย่างดี ดังคาประพันธ์

ห่านขุนเนสาท รักบุตรสุดสวาท อุ่มชูทองถือ
ลงเลขเศกไหล ให้ห้อยข้อมือ กันกละกันลือ ภูตพรายมายา
 เรื่องสุบินसानวนเกา

นอกจากนี้วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่อง สะท้อนให้เห็นว่าตัวเอกฝ่ายชาย เป็นผู้ที่ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม เกรงคราญในคำสอนของพุทธศาสนา เช่น สุนันกุมาร ในเรื่องสุนันसानวนเกา และพระสุทธิกรรม ในเรื่องสุทธิกรรมชาคกคาภพย์ พฤติกรรมของตัวละครทั้งสองนี้ ล้วนแต่แสดงว่ายึดมั่นอยู่ในศีลธรรม คำสอนของพุทธศาสนาและยังมุ่งสอนผู้อื่นให้ประพฤติปฏิบัติตามด้วย ในเรื่องนายกัน ตัวนายกันเองในตอนจบก็มีศรัทธาในพุทธศาสนา และได้บวชเป็นพระภิกษุตลอดไป

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ได้สะท้อนให้เห็นค่านิยมเกี่ยวกับบุรุษ ทั้งทางค่านิยมรูปสมบัติ และคุณสมบัติไว้อย่างเด่นชัด โดยเฉพาะค่านิยมทางค่านิยมสมบัตินั้นล้วนแต่เป็นค่านิยมที่พึงปรารถนาทั้งสิ้น ซึ่งจะมีส่วนในการหล่อหลอมบุคลิกของผู้ชายชาวภาคใต้ให้เป็นคนดีเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และสามารถประกอบกิจการงานต่าง ๆ ตามบทบาท และหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี สังคมโดยรวมก็就会有สงบสุขร่มเย็น เพราะคุณธรรมค่านิยมต่าง ๆ ตามค่านิยมของสังคมที่ปรากฏทั้งที่วิเคราะห์ไว้แล้ว

3.1.2 ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีที่สะท้อนให้เห็นจากวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ได้แก่ ค่านิยมด้านความงามของสตรี 2 ประการ คือ ความงามทางค่านิยมรูปสมบัติ และความงามทางค่านิยมสมบัตินั้น ทางค่านิยมรูปสมบัติ ถู่มุ่งเน้นว่า ผู้หญิงที่งามนั้นจะต้องมีรูปร่าง หน้าตาสวยงาม ผิวพรรณผ่องใส มีเสียงไพเราะ พูดจาอ่อนหวาน ฯลฯ ค่านิยมเกี่ยวกับความงามทางค่านิยมรูปสมบัติของสตรีดังกล่าว สะท้อนให้เห็นจากบทชมโฉมตัวละครหลายเรื่อง เช่น บทชมความงามของพระสนมของพระเจ้ากรุงสวักดิ์ จากเรื่องสุนันसानวนเกา ว่า

มีบาทบริจา	รูปโฉมโสกา	สีบหน้าปิใหม่
ผิวเนื้อเหลืองมัน	กลิ่นหอมเอวใจ	เกษาประไพ
พระพักตร์ผ่องใส	งามจริงยิ่งวาท	คิ้วค้อมเกาทัณฑ์
เนตรคือตาทราย	ปลายแสงเมลิ้งมัน	ระไบพระกรรณ
		ปานกลีบอุบล

นาสึกขอแก้ว   แก้มละอองผ่องแผ้ว   เจียรจันทรมณฑล
 โอฐคือชาคจิ้ม   ยิ้มชอบใจคน   ระเบียบพระหนค์   ถ้วนสามสิบสอง
 ขอบคางงามเงื่อน   ประดูจงเคื่อน   รัศมีเรืองรอง
 พระศอเสมอนปั้น   ชีคชันน้ำทอง   พระกรทั้งสอง   คืองวงไอยรา

---   ---   ---
 เสียงหวานเพราะนั้ก   เจริจน่ารัก   ล้นคำทานอง
 เกลาเลนาคกราย   ชายเห็นนึกปอง   ไครชมสมน้อง   หลับคว่ำเป็นฝัน
                                          เรื่องสุบินसानวนเกล้า

บทชมความงามพระนางเมรีในเรื่องพระรถเมรี ว่า

กังหรีชิตา   ทรงวัยใหญ่กล้า   ชันษาเก่าปี
 ปร่าอย่างเขียน   เนื้อเนียนเป็นศรี   นวลล้ำสำลี   กิณีฤาจะปาน
 ผิวพัทตร์เผ็ดฉาย   แยมั้มพริ้มพราย   กลิ่นจอบหอมหวาน
 เสียงคือการเวก   วิเวกส่งสาร   เจริจาการ   อ่อนหวานเจริญ
                                          เรื่องพระรถเมรี

หรือบทชมความงามนางวันพุธ ในเรื่องวันการ ว่า

นรลักษณ์สิบสอง   คิ้วคอกอปล้อง   พระศอสมเคียร
 พระกรของนาง   คืออย่างล้ำเทียน   ผิวเนียนางเนียน   เนตรคังเพชรนิล
 เกษาหอมหวล   คุจกลิ่นล้ำควน   เทพเจ้าดาวคั่น
 พระบาทนวลน่อง   ไม้หมองราคิน   เกลินอย่างนาริน   กิณีเยื้องกราย
                                          เรื่องวันการ

ตัวอย่างจากทั้ง 3 เรื่องที่นำมาแสดงข้างต้นนั้นเห็นได้ว่า ค่านิยมเกี่ยวกับ
 ความงามทางค่านิยมรูปสมบัติของสตรีไทยภาคใต้นั้น กรึจะเน้นลักษณะสำคัญเพียง 2 ทาง
 คือ ทางกาย และทางวาจา

ทางกาย ได้แก่ รูปภายนอก จะต้องมียุปร่าง หน้าตา ผิวพรรณสวยงาม มีท่าทางเดินที่อ่อนช้อย และเป็นสง่า ทั้งที่ทวิเปรียบเทียบว่า "เดินอย่างนาริน กิณรีเยื้องกราย" เป็นต้น

ทางวาจา ได้แก่ การพูดจา เสียงต้องไพเราะ ถ้อยคำเจรจาต้องอ่อนหวาน ดังที่กล่าวไว้ว่า "เสียงคือการเวก วิเวกสงสาร เจระจาอาการ อ่อนหวานเจรจา"

ค่านิยมเกี่ยวกับความงามทางค่านิยมสมมติดังกล่าวนี้นี้ ไม่แตกต่างไปจากสตรีไทยภาคอื่น เห็นได้จากบทหมอนที่นำมาแสดงข้างต้น จะเป็นไปในลักษณะเดียวกันกับที่ปรากฏในวรรณคดีแบบฉบับ เป็นลักษณะของความงามที่เรียกกันว่า "เบญจกัลยาณี"

อนึ่ง การที่ทวิเน้นความงามทางกาย และวาจา เพียงสองประการไม่ครบ ไตรทวาร คือ ชาติ ใจ อีกหนึ่งนั้น มิได้หมายความว่าค่านิยมเกี่ยวกับความงามของสตรีไทยภาคใต้จะไม่มี ความงามทางใจ แต่ทวิจะกล่าวถึงไว้ในความงามทางค่านิยมสมบัติ อันได้แก่ ความรู้สึกนึกคิด ความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

ค่านิยมเกี่ยวกับความงามทางค่านิยมสมมติของสตรีไทยภาคใต้ทางกายนั้น นอกจากที่ได้อธิบายมาแล้ว ยังพบลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ การนิยมนกย่องผู้หญิงที่ตกเลือด ซึ่งเรียกว่า "เลือดนคอกไม้" ว่ามีความงาม ค่านิยมดังกล่าวนี้นี้ ทวิกล่าวถึงไว้ในบทหมอนตัวละคร เช่นเดียวกัน ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

พระนิวหังสลิบ	กล่อมเกลี้ยงเทียนทิพย์	เล็บแดงคอกชะบา
พรายพรายทรวงอก	<u>ตกเลือดนคอกไม้</u>	ถันนังบังผ้า คือพุ่มนุชบง
		เรื่องสุบินสำนวนเก่า
ถันนังคังเตง	กาตักครักเครง	บั้งน่านาชม
เลือดแล่นเส้นสาย	<u>เลือดนพรายรอบนม</u>	ลักษณะสะสม
		สนมนางยาตรา
		เรื่องพระรถเมรี

อรชรอันแอ่น   ราคาหาแสน   สุวรรณพรรณราย
 แขนคือวงคช   ชกช้อยหอยกราย   ตกเกลื่อนคอกไม้   ชายเห็นเป็นฝัน
                                          เรื่องวันการ

อนึ่ง คำนิยมที่ว่าสตรีงามจะต้องมีเกลื่อนนี้ นอกจากจะปรากฏในวรรณกรรม
 นิทานท้องถิ่นภาคใต้ดังกล่าวมาแล้ว วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะของภาคใต้อีกกล่าว
 ขึ้นขึ้นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ตรงกัน ทั้งนี้เห็นได้จากผลการศึกษาวิเคราะห์คำนิยมเกี่ยวกับ
 สตรีไทยถิ่นใต้ ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะของ วิเชียร ณ นคร
 และวิมล คำศรี¹ ซึ่งสรุปไว้ประการหนึ่งว่า สตรีไทยถิ่นใต้ที่นิยมยกย่องว่างามนั้น
 จะต้องมีเกลื่อนตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ที่แก้ม ที่คอ และหลัง เป็นต้น ดัง
 ตัวอย่างเพลงกล่อมเด็กที่นำมาอ้าง คือ

แม่สาวน้อย เหนอ
 อยู่สวยหาเพื่อน
 ถ้าเป็นคอกไม้คอกไหล่
 บ่าวบ่าวหมั่นชวนกันมาหน้าปรอ

แม่สาวน้อยแก้มเกลื่อน
 บ่าวบ่าวหาหึงชวนกันมาหน้าปรอ
 สาวอหึกให้คนละขอ
 ใจสาวมีขอเกี่ยว

และ

ลูกสาวเหอ
 งามเหมือนอีกินไค้
 พี่ชายคึกจะไปขอ
 เกลื่อนพรายทั้งหลัง

ลูกสาวชาวบ้านไค้
เกลื่อนพรายทั้งหลัง
 สาวน้อยบอกว่าผัวยัง
 ผัวน้องยังยังอยู่

---

¹วิเชียร ณ นคร และ วิมล คำศรี การศึกษาวิเคราะห์คำนิยมเกี่ยวกับ
สตรีไทยถิ่นใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ หน้า 43

นอกจากนี้ยังได้นำบทหนึ่งที่จะดูมาแสดงสนับสนุนด้วยว่า

คึกสังข์เย็นออกยกเรื่องหลัง
อายุสิบเจ็ดมีเมื่เกิดเลื่อนพราย

ทานองหนึ่งแน่นแฉกเรื่องเด็กสาว
พวกบ่าวบ่าวตามจองมองหญิง

และ

บ่าวชมเพลินเดินเข้ามาพลาง
ดูเลื่อนดูเลื่อนพรายพราย

เข้าไถ่ลางบ่าววางเครื่องฉาย
เลื่อนนอกไม้รายรอบขอบม¹
บทเกี่ยวของหนึ่งวิจิตร

เห็นได้ว่า "เลื่อน" เป็นสิ่งที่นิยมกันมาก คนที่ไม่มีโดยธรรมชาติก็ต้องพยายามให้มีโดยการปรุงแต่ง จึงมีการ "ปลูกเลื่อน" กันขึ้น โดยเฉพาะพวกศิลปิน เช่น มโนห์รา จะปลูกเลื่อนกันทั้งหญิงและชาย เพราะถือว่าเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ที่นิยมก็ว่าสตรีต้องปลูกเลื่อนตามส่วนต่าง ๆ จึงจะงามนั้นบัดนี้ได้หายไปจากสังคมภาคใต้แล้ว คนทั่วไปกลับเห็นว่าความเป็นเลื่อนเป็นสิ่งที่น่ารังเกียจ²

ทางด้านคุณสมบัติ ได้แก่ ความประพฤติกิริยามารยาทของสตรี วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่อง สะท้อนให้เห็นค่านิยมทางค่านี และส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในบทกลอน ตัวละครเอกฝ่ายหญิง ค่านิยมทางด้านคุณสมบัติของสตรีที่สำคัญที่ปรากฏได้แก่

---

¹วิเชียร ณ นคร และ วิมล คำศรี การศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีไทยถิ่นใต้ ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ หน้า 83 - 84

²ก. หน้า 84

1. สตรีที่ติดท้องอยู่ในโอวาทของบิกามารคา ทั้งนี้เห็นได้จากวรรณกรรมนิทานหลายเรื่อง ไค้สอคแทรกบทamarคาสอนบุตรสาวเกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรี เช่น นางทองสา สอนนางรังไร ในเรื่องนายคั้น ก่อนที่จะส่งตัวเข้าห้องหอเป็นภรรยาของนายคั้น นางคันธมาลา สอนนางวันพุธ ในเรื่องวันคาร นางศรีสุพรรณ สอนนางทศนารี ในเรื่องพระรถเมรี การที่ไค้สอคแทรกบทสอนสตรีลงในวรรณกรรมชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติของสตรีประการหนึ่งว่าจะต้องอยู่ในโอวาท คำสอนของผู้ใหญ่คือบิกามารคา ส่วนเรื่องราวที่สอนนั้นจะปรากฏในคานียมทางคานคุณสมบัติของสตรีที่จะกล่าวถึงต่อไป

2. สตรีที่ติดท้องอยู่ในโอวาทของสามี ไม่ควรขึ้นเสียงเถียงทะเลาะกับสามีเป็นอันขาด แม้สามีจะโกรธก็ไม่ควรโกรธตอบ จะต้องมีความอดกลั้น ไม่ควรจะยกตนเสมอ หรือสูงกว่าสามี จะถูกดูถูกจากเพื่อนบ้านได้ ลักษณะคุณสมบัติดังกล่าวนี้ปรากฏในเรื่องวันท ๖ วาจาสอนที่นางคันธมาลาสอนนางวันพุธ ว่า

เจ้าไม่เคยไค้ฉั้ว	แม่สากลัวพันปัญญา
ฉั้วโกรธฉั้วเจ้าคา	นั่งนาคาราววงตาล
ฉั้วโกรธอย่าโกรธกัน	จงอดกลั้นเถิดคนกราฎ
อย่าทำหริท [*] หญิงพาด	ลงกลางบ้านร้องคำฉั้ว
หากรรณมาทาเวร	อย่าทาเณร [*] กว่าชรัว
เพื่อนบ้านเขาจะหัว	ว่า [*] นะฉั้วเหมือนแรคไฟ
	เรื่องวันคาร

---

* หริท หมายถึง จริท

*^๙ นะ หมายถึง ชนะ

3. สตรีที่ก็จะทอเงาใจใส่คุณแลปรนนิบัติสามี ซึ่งถือเป็นหน้าที่ที่ภรรยาจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งสำคัญที่สุดที่ภรรยาจะทอเงาใจใส่คุณแลคือ บ้านอาหารการกิน และที่หลับที่นอน เช่น ตัวอย่างจากท่อนนางศรีสุพรรณสอนนางทศนารีในเรื่องพระรถเมรี ว่า

ออกส่าห์ปฏิบัติสกา	คำเจ้าชาวปลา
อย่าหยักแหย่หมาสี	
ลูกแม่คุณแลให้	หมูนางทาสี
ยกมาเจ้าจงพิจารณา	
ผงเฝ้ากากข้าวกากปลา	เจ้าไม่นำพา
เขาจะว่ามารคาไม่สอน	
ล่ำคับที่หลับที่นอน	จับพับผ้านอน
แทนนอนปักกวาดเรือกไร	
	เรื่องพระรถเมรี

หรือท่อนนางทองสาสอนนางรังไร จากเรื่องนายคั่น ว่า

ออกส่าห์ปรนนิบัติ	ตามความสัจย์ภาษาหญิง
สรรพการงานทุกสิ่ง	ทอมีทาตามน้ำใจ
ไปไหนอย่านั่งนาน	คิดถึงการอย่าใจโล
ถ้าจกมีที่ไป	ตื่นแต่เช้าหุงข้าวปลา
แต่งทกยกใส่ถาด	อย่าให้พลากฟังแม่ว่า
แขกไทยเพื่อนไปมา	อย่านั่งนิ่งเร่งซักถาม
	เรื่องนายคั่น

4. สตรีที่ก็จะทอเงาใจมีความซื่อสัตย์จงรักภักดี มีรักเดียวใจเดียว เห็นได้จากเรื่องมโนหรานิบาท ท่อนนางมโนห์ราคร่ำครวญถึงพระสวณ ก่อนจะบินกลับเมืองไกรลาส กังค่าประพันธ์

อย่าให้แคลงพระกมลมาน
 เหนือหน่ายความรักแสงอื่น
 ข้าใช้หญิงข้าฝ่าฝืน
 ควราคะวังรักทำ
 เป็นหมายไรทำใช้กรรม
 นักท้าวผู้เป็นสวามี
 แมนตายมิไ้รำคิ
 ในโลกนี้เป็นเพียงอย่าง
 หญิงพาลสาธารณใจจาง
 ในทางกาเมสุมิจดา
 ทัวข้าอันช้อมโนห์รา
 ไกลลาสเมืองแมนสรวรค์
 ไม่ไ้ทุจริตคิภกรรม
 รดาเจ้าอย่าหมองหมาย

วรวามสงสาร

ครบสองสามขึ้น

สิ้นชีพสู่ส่า

ให้กษัตริ

จับโน่นว่าง

เป็นลูกพระยา

ขอองค์พระภรร-

เรื่องมโนหรานิมาต

5. สตรี หรือภรรยาที่คิต้องไม่หึงหวงสามี แม้ว่าสามีจะมีภรรยาน้อย ตาม
 ลักษณะคานิยมสมัยก่อน ผู้ชายมีภรรยาไ้หลายคน ภรรยาจะคองไม่แสดงอาการหึงหวง
 คังปรากฏในเรื่องพระรถเมรี ตอนนางศรีสุพรรณสอนนางทศนารี ว่า

แมนท้าวไปชมสนมใน
 ขวัญแม่อุยาไปลอคค
 แมนท้าวจะมีเมียหลาย
 ไม่ไ้ข้างงาตามโซลง
 หายบักรลับมาสู่โรง
 กลับมาสู่โรงเกาเอย

อย่าห้ามตามใจ

ยุ่งทางข้างพลาย

ริ

หายหมครสโซลง

เรื่องพระรถเมรี

ก็เปรียบเทียบกับผู้ชายว่าเหมือนกับช้างพลายซึ่งถูกจับมาเลี้ยงไว้ จะบังคับให้มันอยู่แต่ในโรง ไม่ให้ติดตามโขลงไปในน้ํายากนัก ควรปล่อยให้สักวันหนึ่งก็จะกลับมาเอง

6. สตรีหรือภรรยาที่ดีจะต้องนับถือและให้เกียรติแก่เพื่อนฝูงของสามี ยินดีต้อนรับ เอาใจใส่ดูแลโดยไม่เกี่ยงงอน ดังตัวอย่างจากเรื่องนายคันทน์ ทอนนางทองสาสอนนางรังไรว่า

แต่งตกยกใส่ถาด
แขกไทยเพื่อนไปมา

อย่าให้พลาคหังแม้ว่า
อย่างนี้หนึ่งเรื่องซักถาม
เรื่องนายคันทน์

7. สตรีหรือภรรยาที่ดี ต้องมีกิริยามารยาทเรียบร้อย รู้จักวางตนให้สามีรัก ให้สามีรักและหลงเพราะความสามารถและความดี มีใช้โดยวิธีทำเวทมนตร์เสน่ห์ ดังปรากฏในคำสอนท่านศรีสุพรรณลอนางพทณรี เรื่องพระรถเมรี ว่า

เจ้าแม่แม่สังระวังตัว
อย่าประมาทว่าผู้ตัวรัก

ลูกหนาอย่าชั่ว

เจรจายอย่าให้สูงศักดิ์

ยามนอนผู้รัก

รักนักเพราะวิชาการ

รักด้วยไมตรีรักนาน

อย่าหลงคนพาล

รักนานรักจนตัวตาย

รักด้วยเวทมนตร์เร็วคลาย

ลูกหนาอย่าหมาย

ผู้ชายเขาคิดกว่าเรา

ยศศักดิ์เราคำกว่าเขา

เขาอยู่เหนือเรา

ท่านจักมีวเมากี่วัน

เรื่องพระรถเมรี

นอกจากคำนิยามเกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรีทั้ง 7 ประการที่กล่าวมาแล้ว
ในเรื่องพระรถเมรียังแสดงคำนิยามเกี่ยวกับความประพฤติของสตรีอีกประการหนึ่งคือ
ภรรยาจะรับประทานอาหารพร้อมกับสามีไม่ได้ ถือว่าเป็นบาป และจะเกิดภัยพิบัติแก่
ตนเอง คำนิยามนี้ปรากฏในตอนที่พระรถเสนตรัสชวนให้นางเมรีเสวยพระกระยาหาร
ร่วมกัน เพื่อมอมเหล่านางเมรี นางปฏิเสธ และพูดให้ทรงทราบว่า การเสวยร่วมกับ
พระสวามีจะเป็นโทษแก่นาง ดังคาประพันธ์

มาเถิกเจ้ามา   มาเสวยควยขาว   ให้สบายสักวัน
อย่านั่งนิ่งเฉย   มาเสวยควยกัน   รับเคนเทวัญ   มาขวัญพุ่มา
เมรีฟังท้าว   น้อมเนียนเคียรเกล้า   กราบเท้าภัสสา
เป็นบาปเป็นโทษ   โปรดเกล้าเทศา   เสวยพร้อมเจ้าฟ้า   น้องสากลัวภัย
เรื่องพระรถเมรี

เห็นได้ว่า คำนิยามภรรยาไม่ยอมรับประทานอาหารพร้อมกับสามี เป็นการให้
เกียรตินับถือ และยกย่องสามี ภรรยาที่ดีจะไม่ตีเสมอสามี แม้ในปัจจุบันคำนิยามอันนี้ยัง
คงมีปรากฏในท้องถิ่นชนบท สามีภรรยาจะไม่รับประทานพร้อมกัน ภรรยาต้องดูแลให้
สามีรับประทานเรียบร้อยแล้ว ภรรยาจึงจะรับประทานต่อ¹

จากเรื่องพระรถเมรีในตอนเดียวกันนี้ ยังสะท้อนให้เห็นคำนิยามที่ว่าสตรีไม่ควร
จะดื่มสุราเป็นอันขาด ดังความว่า

สองกษัตริย์เสวยข้าว   จับจอกรินเหล้า   พลาท้าวปราศรัย
กินเหล้าควยขาว   ให้สบายพระทัย   อย่าพ้อขึ้นใจ   กลัวโยสุรา
เมรีฟังผิว   ยอพระกรเห็นอหิว   กราบกับบาทา
เมียกลัวสุกกลัว   หุนหัวเมียอา   งคโทษโปรดข้า   เจ้าฟ้าอย่าชวน

¹ ปรากฏ ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคคา" ตำบลร่อนพิบูลย์

น้องกนิมิไค   เข้าห่มไพร   เราจะรุมกันสรวล
ไคโปรกเกล้าผม   ไม่สมไม่ควร   เทวาทังมวล   จะชวนกันนินทา
เรื่องพระรถเมรี

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องค่านิยมเกี่ยวกับสตรี มีข้อสังเกตว่าระหว่างค่านิยมเกี่ยวกับความงามทางค่านิยมรูปสมบัติ กับความงามทางค่านิยมคุณสมบัตินั้น กวีจะเน้นทางค่านิยมคุณสมบัติมากกว่า ทั้งนี้เห็นได้ว่า การกล่าวชมโฉม หรือชมความงามทางค่านิยมรูปสมบัติของตัวเอกฝ่ายหญิง กวีจะกล่าวไว้เพียงเพื่อให้ครบถ้วนถูกต้องตามลักษณะที่เป็นธรรมเนียมนิยมในการแต่งเท่านั้น ทุกเรื่องจะชมความงามของตัวเอกฝ่ายหญิงไว้อย่างเป็นแบบแผนเดียวกัน ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่แสดงมาข้างต้น ในทางตรงกันข้ามคือ เกี่ยวกับความงามทางค่านิยมคุณสมบัติ กวีจะเน้นและกล่าวถึงไว้มาก กล่าวได้ว่าหากมีโอกาสกวีจะสอดแทรกค่านิยมทางค่านิยมคุณสมบัติของสตรีลงไปทันที เช่น ในโอกาสที่ตัวเอกฝ่ายหญิงต้องแต่งงาน และจะแยกครอบครัวออกไป มารดาฝ่ายหญิงจะต้องสอนคุณสมบัติของสตรีหรือภรรยาที่ดีให้ทันที บ่ว แก้วในเรือน นอนกั้น เรื่องวันการ เรื่องพระรถเมรี และเรื่องมโนหรานีบาต ดังตัวอย่างคำประพันธ์ที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้น และในบางครั้งเพียงแค่มารดาจะขออนุญาตออกไปเที่ยวป่า กวีก็ยังสอดแทรกการสอนของมารดาเกี่ยวกับความประพฤติ กิริยามารยาทให้บุตรสาว ก่อนที่จะอนุญาตให้ไปได้ เช่น ตอนนางมโนห์รา ขออนุญาตจากพระมารดาเพื่อไปเที่ยวป่า พระมารดาก็สอนเรื่องการวางตัว การเดิน การนั่ง ฯลฯ ก่อนจะอนุญาตให้ไป เป็นต้น ในเรื่องสุทธิกรรมชาคกคากาพย์ ตอนบิดาสอนหลักการเลือกคู่ครองให้พระสุทธิกรรม ก็เน้นเฉพาะให้พิจารณาคุณสมบัติของสตรี มิได้กล่าวถึงรูปสมบัติได้เลย ดังตัวอย่างจากค่านิยมในการเลือกคู่ครองที่จะกล่าวถึงต่อไป ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าในเรื่องค่านิยมเกี่ยวกับความงามของสตรีภาคใต้ นั้น ชาวภาคใต้จะคำนึงถึงความงามทางค่านิยมคุณสมบัติมากกว่าความงามทางค่านิยมรูปสมบัติ

3.2 ค่านิยมในการเลือกคู่ครอง

ค่านิยมในการเลือกคู่ครองที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ อาจจะมีส่วนคาบเกี่ยวกับค่านิยม เกี่ยวกับบุคคล ที่ได้วิเคราะห์มาแล้วอยู่บ้าง แต่ก็มีลักษณะพิเศษเด่นชัดต่างออกไป จึงขอแยกกล่าวออกมาเป็นอีกหัวข้อหนึ่ง ค่านิยมในการเลือกคู่ครองที่ศึกษาวิเคราะห์จากวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ คุณสมบัติของคู่ครองในทัศนะของแต่ละฝ่าย ความมีอิสระในการเลือกคู่ครอง อายุที่เหมาะสมของคู่ครอง และลักษณะอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3.2.1 คุณสมบัติของคู่ครองในทัศนะของแต่ละฝ่าย โดยทั่วไปแล้วขึ้นอยู่กับค่านิยมเกี่ยวกับบุคคลที่กล่าวมาแล้วคือ ฝ่ายชายก็จะเลือกฝ่ายหญิงที่มีลักษณะปรากฏตามค่านิยมเกี่ยวกับสตรี และฝ่ายหญิงก็จะเลือกฝ่ายชายที่มีลักษณะปรากฏตามค่านิยมเกี่ยวกับบุรุษ แต่จะขอเพิ่มเติมรายละเอียดให้เด่นชัดขึ้นอีกเล็กน้อย ดังนี้

คุณสมบัติของฝ่ายชายในทัศนะของฝ่ายหญิง วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้เรื่องนายคน สะท้อนให้เห็นค่านิยมในการเลือกคู่ครองของฝ่ายหญิงไว้เด่นชัดม เห็นได้จากตอนยายอี่ ซึ่งเป็นเฒ่าแก่ฝ่ายนายคน ได้พูดในเชิงอวดคุณสมบัติของนายคนต่อยายทองสา มารดาของนางรังไร ว่า

จึงไปอ่อนนอนข้า

ถ้าให้ไต่กันนี้

เขาไม่ใช่คนชั่ว

บ้านนอกออกลือชื่อ

กัญชาและยาสูบ

หมากผูกสะก้าน

ขานี้มีแกลงยอ

แมขาวากะไร

ว่าให้มาผูกสักที่

ทำสักที่ให้คนลือ

หลานเจ้าขรัวคนนับถือ

โคกระบือมีคร่ำครัน

ไม่ได้กินทุกลีงอัน

เบี้ยและโปไม่พอใจ

ครันผูกก็จะเข้าไป

ผูกมาตาซาขอพึ่ง

เรื่องนายคน

จากคำประพันธ์นี้ สามารถสรุปลักษณะซึ่งเป็นคุณสมบัติของฝ่ายชายที่ถือว่าดี และเป็นค่านิยมที่ฝ่ายหญิงปรารถนาได้ ดังนี้

ฝ่ายชายจะต้องเป็นคนดี และถาชาติตระกูลก็จะเป็นที่พอใจของฝ่ายหญิง ยิ่งขึ้น ฐานะจะต้องร่ำรวยพอที่จะเป็นที่พึ่งของฝ่ายหญิงได้ จะต้องไม่เป็นคนเสพยาเสพติด เช่น สู้กัญชา ยาฝิ่น ต้องไม่เป็นนักเลงการพนันต่าง ๆ เช่น หมากรูก สะกา เบี้ย ปอ (โป) เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังจะต้องมีคุณสมบัติด้านอื่น ๆ ประกอบด้วย เช่น ร่างกายต้องสมประกอบ สามารถประกอบภารงานเลี้ยงครอบครัวได้ ลักษณะคุณสมบัติเช่นนี้มีข้อมูลมาสนับสนุนตอนที่มารการานายกั้นว่าไม่เจียมตัว ทาบอกแล้วยังคิดจะมีเมีย กงไม่มีใครยืมก็ตกลงด้วยแน่ ดังความว่า

ครานั้นจึงยายเฒ่า
พูดจามาไม่อาย
เป็นคนมลคมัว
พูดจะอ่อนวอนขอเมีย
จักชู้ก็มีคัว
พูดได้ไม่บัคสี

แต่กระบานสานไม่ถูก
เลือกสนเรือนควา

ฟังลูกเล่าโกรธขุนวาย
จิตคิดหมายใครมีเมีย
ไม่เจียมตัวว่าตาเลียบ
คำสืบเบี้ยใครจะยืมดี
เขารู้ทั่วทั้งธานี
อย่าเข้าชู้ภูมิไขว่

จะขอลูกเขาหรือหนา
ทั้งไรนาใดไม่เห็น
เรื่องนายคั้น

อนึ่ง ค่านิยมในการเลือกคู่ครองของฝ่ายหญิง ที่รังเกียจผู้ชายไม่สมประกอบ ดังกล่าว นั้นให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นจากเนื้อเรื่องในเรื่องนายคั้น จะเห็นได้ว่านายคั้นพยายามปกปิดปมค้อยของตัวเอง คือทาบอกไว้ตลอดเวลา ไม่ยอมเปิดเผยให้ภรรยาทราบเลย เพราะเกรงว่าภรรยาจะรังเกียจตน แม้กระทั่งเมื่อทาบอกเป็นปกติแล้ว นายคั้นก็ไม่แพร่พรายความลับเรื่องนี้เลย

คุณสมบัติของฝ่ายหญิงในทัศนะของฝ่ายชาย นอกจากคำนึงเกี่ยวกับลักษณะของภรรยาที่ดีที่กล่าวถึงไว้ในคำนึงเกี่ยวกับสตรีแล้ว วรรณกรรมเรื่องนายคันทันยังได้สะท้อนให้เห็นคำนึงเกี่ยวกับคุณสมบัติของฝ่ายหญิง ที่ผู้ชายจะเลือกมาเป็นคู่ครองไว้อีกเล็กน้อย ในตอนนายคันทันปรารภถึงการจะมีคู่ครองว่า

ภริยายังหาไม่มี	ครึ่งคราฟีน
จะหาผู้รักคน	
แม่วายากแค้นแสนจน	จะหาสักคน
ไว้ฟังทุกฝ่ายค้าขายไหม	
	เรื่องนายคันทัน

จากคำประพันธ์ดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นคำนึงในการเลือกคุณสมบัติของหญิงที่จะมาเป็นภรรยาในทัศนะของผู้ชายว่า ไม่ได้คำนึงถึงฐานะครอบครัวของฝ่ายหญิง แต่คุณสมบัติที่ฝ่ายหญิงจะต้องมี คือ เป็นแม่บ้านแม่เรือน มีความสามารถในทางงานฝีมือ เช่น ทอผ้า เย็บปักถักร้อย เป็นต้น อาจเป็นไปได้ว่า ภาคใต้ในอดีตนั้นมีการทอผ้าไซเอง ทุกครัวเรือน เพราะวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่องพูดถึงภารกิจประจำวันของผู้หญิงว่า เมื่อเสร็จจากหุงหาอาหารแล้ว จะลงไปทอผ้าใต้ถุน นางรังไรเองก็มีฝีมือในการทอผ้า ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่นายคันทันปรารถนา ดังที่กล่าวไว้ในเรื่องว่า

หุงข้าวแกล้งแค้เข้า	เสร็จแล้วจึงยกมา
ส่งให้แกภัสศา	แล้วมีชาจึงลงไป
ทำการประสาหญิง	จับระวีงมาทันไหม
ที่ใต้เคหาใน	ครั้นใหม่ยู่อยู่รุ่งรัง
	เรื่องนายคันทัน

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว เรื่องสุทธิกรรมชาตกค่ากาย เป็นวรรณกรรมอีก
เรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นค่านิยมในการเลือกคู่ครองที่เด่นชัดที่สุด โดยเฉพาะเกี่ยวกับ
คุณสมบัติของฝ่ายหญิงในทัศนะของฝ่ายชาย ปรากฏอยู่ในคำสอนของกฏุมพีบิดาของ
สุทธิกรรม ซึ่งสอนหลักการเลือกคู่ครอง ให้เลือกคู่ครองที่เป็น "สาวแท้" อย่าเลือก
"สาวแสร้ง" ดังคำประพันธ์

ถ้าเจ้าชอบที่สาว
ถ้าแสร้งท่านห้ามไว้

ถ้าสาวจริงท่านว่าไค
อย่าไคเสพสมาคม

และได้ขยายความให้เห็นลักษณะของสาวแท้ ไว้ว่า

สาวแท้มีพรหมจรรย์
ไม่ว่าร้ายแกล้ง
ไม่มักคบคนพาล
ถึงแม้ว่ายากจน
เค็นประสบพบผู้ชาย
สกลชื่นจาเวญศรี
เจรจาสุจริต
ไม่สู้ไม่ถ่ม
ตั้งสัจบัญญัติตัว
แมนชายเกี้ยวพานมา
เค็นยืนกั๊กาเกรง
จะนั่งนอนที่ไหน
อนึ่งไกลหนทาง
สระบ่อทอสาธยาย
จะเค็นไม่ง่าเงย
ไม่ทำปิดเปิดนวล

รู้กลัวเจ็บและกลัวอาย
ไม่อินร้ายติเคียนคน
ไม่รูเระประวานคน
อยู่แต่คามประเวณี
บ้านไกลใกล้ที่ไคมี
คังพบญาติพงศ์พันธุ์
ไม่บิเคเบี้ยวไม่เกี้ยวพัน
น้องพินาแลดูงทา
กลัวว่าคนจะนินทา
เอาคิกันไม่หวั่นไหว
เห็นผู้ชายคังกองไฟ
พันจากโทษสืบประการ
ที่ชุมชุมแห่งคนพาล
ที่นอนชายก็ไม่ควร
ไม่ทาเคยเป็นกระบวน
ไม่วังโลกส้ารวมกาย

แม่นรักชายผู้ใด
ไม่ทำให้แยบคาย

แม่นรู้ความร้ายดี
ไม่ชอบแซมแถมกล
บอกเล่าแต่ตามรู้
ไม่ทอดคึกเติมตั้ง

อยู่แต่ใจไม่แปรพราย
ไม่ว่าเราให้ชายยิน

ในพรรคพวกพี่น้องตน
น้อยว่ามากให้ยากฟัง
ถ้าผู้อื่นไม่ยินยัง
ท่าเขลาไปไม่รู้เห็น
เรื่องสุทธิกรรมชาคกค่ากาย

จากตัวอย่างคาประพันธ์เห็นได้ว่าลักษณะของ "สาวแท้" ตามคำสอนของ บิคาสุทธิกรรมนี้ ได้แก่ สตรีที่เป็นพรหมจารี คือไม่มีความประพฤติกเล็ดเลี้ยวในเรื่องเพศ เป็นสตรีที่ถือการบารมีเรียบร้อย จะนั่ง นอน ยืน หรือเดินก็มีความสำรวมเป็นที่ตั้ง มีวาจาสุภาพอ่อนหวาน มีความซื่อสัตย์สุจริตและจริงใจ และรักมั่นอยู่ในขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงาม เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวนี้มีอยู่หลายประการที่สอดคล้อง และช่วย สนับสนุนค่านิยมเกี่ยวกับสตรีตามที่วิเคราะห์มาแล้ว

นอกจาก "สาวแท้" อันเป็นที่พึงปรารถนาแล้ว คำสอนของบิคาสุทธิกรรม ยังแสดงลักษณะของ "สาวแสร้ง" ที่ผู้ชายควรระวังภัยและหลีกเลี่ยงให้ห่างไกลไว้ด้วย ดังคาประพันธ์

หญิงแสร้งแม่ก็ตาย
ชวนชมแต่สาราญ
จำนงบำรุงรูป
เข้าใจไปทุกสิ่ง
อยู่อยู่ก็มีเหตุ
เสาะแสวงแสวงหา

มักชอบใจแห่งชายพาล
ไม่คิดพันเอาจริง ๆ
จะให้มึนกระบวนหญิง
ชวนชายชมประสมหา
ช่างปกปิดไม่รคา
แม่มคบลลโรคาใน

ทฤษฎาติมิอาจร
มีคู่ควยชายโค

บางคาบคบชายชู
บางคาบมันออกฟ้อง
บางคาบถ้าวชาย
ขาวของเงินทองมี
อย่างนี้กิริยา
ลูกชายอย่าไวใจ

คูให้ถักก็ไป
จริตเดิมไม่เลื่อมสูญ

ให้ยิงแทงตายคาของ
ว่าฉันทหาความมีดี
มีที่ไปมันสบที่
เก็บเสร็จสิ้นตามชูไป
ชาติหญิงแสร้งมันมักไขว่
เร่งพินิจอย่ามัวเมา
เรื่องสุทธกรรมชาคกกาภพ

จากคาประพันธ์เห็นได้ว่า "สาวแสร้ง" คือ ผู้หญิงที่มีความเสียหายใน
เรื่องเพศเป็นอันมาก เป็นผู้ที่มีความมักมากในกามคุณ ชอบคบชู้ชู้ช เบ และเปลี่ยน
สามีเป็นประจำ แ่่งงานอยู่ครองกับชายโคไม่ยัด จะต้องมีเหตุให้หย่าร้าง แม้ไม่มี
เหตุอันใดก็จะออกอุบายหาความผิดมาให้สามีเพื่อเป็นข้ออ้างที่จะได้แยกทางเดิน และ
จะได้หาสามีใหม่ สาวแสร้งนี้จะเป็นที่พอใจของผู้ชายพาลที่ชอบสนุกเพียงชั่วครู่ชั่วยาม
ไม่ประสงค์จะได้ไว้เป็นภรรยาอย่างจริงจัง กล่าวได้ว่าสิ่งสำคัญที่ทำให้ "สาวแท้"
แตกต่างจาก "สาวแสร้ง" ก็คือความประพฤติในค่านเพศสัมพันธ์ "สาวแท้" จะ
ต้องไม่มีความประพฤติเสียหายในค่านเพศสัมพันธ์เป็นอันขาด

นอกจากเรื่องของ "สาวแท้" และ "สาวแสร้ง" ดังกล่าวแล้ว เรื่อง
สุทธกรรมชาคกกาภพ ยังได้กล่าวถึงทัศนะของฝ่ายชายที่มีต่อหญิงหม้าย ดังปรากฏ
ในคำสอนของบิดาสุทธกรรม เช่นกันว่า

ถ้าชอบที่แม่หม้าย
ถ้าหม้อย่าภิรมย์

ถ้าหม้ายแท้เจ้าจงสม
มักกวนวายเมื่อภายหลัง
เรื่องสุทธกรรมชาคกกาภพ

เห็นได้ว่าค่านิยมในการเลือกคู่ครองของฝ่ายชายมิได้รังเกียจหญิงหม้าย แต่จะต้องเป็น "หม้ายแท้" มิใช่ "หญิงแหม่ม" หรือ หม้ายเทียม และอธิบายลักษณะของ "หม้ายแท้" ว่า

หญิงใจไคพิทักษ์
หญิงนั้นชื่อแม่มาย

แลดูตามระบอบ
ไม่เร่ร่อนเรือนราน
แน้นยากแต่ทุนทรัพย์
เกลียดชังกลัวความอาย
หากินตามกำลัง
ผู้ใดถามมีคุณ
หญิงมายถึงนี้แล
ถ้าจกรวมสงสาร

ควยผู้รักจนถึงตาย

เรียกตามโลกย์โวหาร
ไม่คาดควยคนพาล
ควยเพื่อนบ้านพวกหญิงชาย
ยากไม่ชั่วอย่ากลัวกลาย
ที่ยากร้ายตามแก่งู
ลูกหญิงชายไม่หมองหม่น
ไม่หลอหลอนนบกราบกราน
วามายแท้ไช้สาธุการ
เห็นไคแท้เป็นแม่เรือน
เรื่องสุทธจริกรรมชาดกคากาพย์

สรุปได้ว่า หญิงหม้ายแท้ คือ หญิงหม้ายที่อยู่กินกับสามีด้วยความรักใคร่ปรองดองกันเป็นอันดีจนสามีตายจากไป หญิงหม้ายประเภทนี้จะไม่เป็นที่รังเกียจของฝ่ายชายที่จะเลือกมาเป็นคู่ครอง อย่างไรก็ตามส่วนใหญ่แล้วผู้ชายชาวภาคใต้ก็มักจะเลือกหญิงที่เป็นสาวโสดไม่เคยมีสามีมาก่อน ส่วน "หญิงแหม่ม" หรือหม้ายเทียมไคแก่ หญิงที่หย่าสามี เพื่อต้องการจะมีสามีใหม่ และเปลี่ยนสามีโดยไม่รู้จักพอ ถึงคาประพันธ์

หญิงแหม่มแม่แทนคำ
องอาจเระระเพื่อน
จะว่าฝ่ายวิชา
มีผิวแต่ประมาณ

เห็นทักเหมือนควายเถื่อน
ไม่วายแว่นสักเพลางาย
ภายในดีเชิงขำฉาว
ปีครึ่งปีสี่ขับไป

ชายอื่นมาอยู่
คำว่าไม่ปราศรัย

หาตัวเหมือนหาผัก
ไค้ฟังเสียงแต่ไกล

ยามรักมันรักชม
เปรียบเทียบมันเปรียบว่า
ยามโกรธมันหาเหตุ
ชายฉกฉวยราคา
ลูกเอ๋ยอย่างนี้แล
แก้วมันหาได้ไว

มันใจคู่ไม่เหมือนใจ
ทนไม่ไค้คงจากเรือน

ชายใดเห็นก็พอใจ
จับอกจับใจยิ่งหนักหนา

ไม่เหมือนใจมันใจชั่ว
ถ้าทนไค้อยู่ไค้นาน
จับหอกกริช มีคพราขวาน
ลงจากเรือนคลุมหัวไป
ชื่อว้าแหม่แตกอนไกล
แล้วไล่ไล่ไปเสียเอง
เรื่องสู้ชีวิตจรูญชดชดกาพย์

และที่สำคัญที่สุดที่ผู้ชายไม่ควรคบหาสมาคมมาเป็นคู่ครองเป็นอันขาด คือ
"หญิงหม้ายสามชั่วอายุ" ดังคาประพันธ์

ถ้าหม้ายถึงสามชั่ว
แมนมานอนอยู่ใน
เจ้าอย่าไค้พิศवास
ถ้าใครเลี้ยงเป็นเมีย

พอเรากลัวอย่าอาลัย
เรือนเราแล้วเร่งหนีเสีย
อิฐบาทว่าหาเบี้ย
มีแต่ทุกข์กับเช็ดใจ
เรื่องสู้ชีวิตจรูญชดชดกาพย์

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องคุณสมบัติของฝ่ายหญิงในทัศนะของฝ่ายชาย สรุป
ได้ว่า ผู้หญิงที่ผู้ชายจะเลือกมาเป็นคู่ครองนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ความเป็นแม่บ้านแม่เรือน
มีกิริยามารยาทเรียบร้อยตามแบบกุลสตรี ไม่จำเป็นจะต้องมีฐานะร่ำรวย ผู้ชายทั่วไป

จะมุ่งเลือกสาวโสดไม่เคยผ่านการมีสามีมาก่อน หากมีความจำเป็นจะต้องเลือกหญิงหม้าย ก็ต้องเป็นหม้ายแท้ คือ หญิงหม้ายที่สามีตายจากไปขณะที่ยังรักใคร่ปรองดองกันด้วยก็ จะไม่เลือกหม้ายเทียม หรือ "หญิงแหม่ม" ที่มีความเสียหายในเรื่องชู้สาวเป็นอันขาด

3.2.2 ความมีอิสระในการเลือกคู่ครอง วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่นำมาศึกษาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นค่านิยมเกี่ยวกับความมีอิสระในการเลือกคู่ครองของแต่ละฝ่าย ดังนี้

ฝ่ายชาย ผู้ชายมีอิสระในการเลือกคู่ครองมาก เห็นได้จากตัวเอก ฝ่ายชายในวรรณกรรมนิทานแต่ละเรื่อง เมื่อรักใคร่ชอบพอผู้หญิงคนใดก็สามารถตัดสินใจ ได้ด้วยตนเอง เป็นต้นว่า นายกัน เมื่อรักใคร่ชอบพอนางรังไร ก็อ่อนน้อมมารดาให้ ไปสู่ขอให้ ทางฝ่ายมารดาก็มิได้ขัดขวาง เพียงแต่ทวงคังเพราะกลัวทางฝ่ายหญิงจะไม่ ยอมยกให้ เพราะนายกันตามอก ใน เรื่องพระรถเมรี พระรถเสนไถ่นางเมรี และ นางทศนารี เป็นชายา โดยลาฟังพระองค์เอง พระราชมารดาก็มีส่วนในการเลือก ทัดสินใจให้เลย อย่างไรก็ตามในกรณีของกระแจะเสนนี้ พระอานันท์เห็นแก่รักรู้ และชี้แนะ ให้พระรถเสนไถ่แต่งงานกับนางเมรี และนางทศนารีจึงเปรียบเสมือนว่าครู หรือผู้ใหญ่ เป็นผู้เลือกให้ก็ได้ ใน เรื่องมโนหรานีบาท เมื่อพระสุธนมีพระราชประสงค์จะไถ่ นาง มโนหร่า ซึ่งพรานบุญที่ถูกขโมยมาเป็นชายา พระราชบิดา พระราชมารดาก็จัดพิธี อภิเษกให้ตามพระราชประสงค์ แม้แต่ใน เรื่องวันการ ทอนวันการไถ่นางวันพุธเป็น ภรรยา ก็มีได้ปรึกษาตายายซึ่งเป็นผู้เลี้ยงดูมาแต่อย่างใด

ตัวอย่างจากเรื่องต่าง ๆ ที่นำมาอ้างอิงนี้สรุปได้ว่า ผู้ชายชาวภาคใต้ จะมีอิสระในการเลือกคู่ครองด้วยตนเองอย่างเต็มที่ ผู้ใหญ่ หรือบิดามารดาไม่ได้เข้ามา มีส่วนในการตัดสินใจเลือกมากนัก เว้นแต่ในกรณีที่มีการเลือกคู่ครองของบุตรหลานของตน ไปค้านกับค่านิยมของสังคมมากเกินไป ผู้ใหญ่หรือบิดามารดาอาจจะทวงคังไว้บ้าง

ฝ่ายหญิง ผลการศึกษาพบว่า การเลือกคู่ครองของฝ่ายหญิงแตกต่าง ออกไปเป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่ 1 บิดามารดาให้สิทธิ์ในการตัดสินใจเลือกครองตัวคนเดียว คือ จะถามความสมัครใจของบุตรสาวก่อน กรณีนี้เห็นได้จาก เรื่องวันการ ตอนพระนาง คันทมาลา พระชนนีได้ปรึกษานางวันพุชเกี่ยวกับการตัดสินใจเรื่องที่ยกษสี่เคียรมาสว่ขอ ว่าจะตกลงหรือไม่ ดังคำประพันธ์

ฉันถามแกลูกรัก	เจ้ากับยกษชอบหรือไร
อย่าเนงเร่งตอบไป	ใจชอบยกษจักให้กัน
วันพุชสุดเสนาหา	ฟังมารดาพูดตอบพลัน
แต่ไม่ไ่กับมัน	ออกช้อยยกษกลัวจักตาย
ครั้นแม่สั่งให้มาร	ลูกคิดอ่านเต็มพากาย
จักผูกคอเสียให้ตาย	ไม่ขอเห็นเป็นเมียมาร
อย่าว่าแต่ยกษร้าย	พ่อแม่ให้ไม่ไ่โทษ
นักโทษเทียวขอสาร	มารดายอมฉันพร้อมใจ
โฉมนางคันทมาลา	ฟังลูกยาพูดเลือกใส
แมถามงามลงใจ	ไม่ชอบยกษใครจักขึ้น
<u>หาตัวเหมือนสินคำ</u>	<u>ไม่ชอบตาช้อยอื่น</u>
ยังว่าเจ้างามขึ้น	เป็นสาวคะนองสองสามวัน
	เรื่องวันการ

คำประพันธ์ที่นำมาแสดงนี้ ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ใหญ่ได้ให้สิทธิ์ในการเลือก ครองแก่สตรีโดยอยู่ในสายตามุใหญ่อย่างเต็มที่ ถึงกับเปรียบเทียบกับ "หาตัวเหมือน สินคำ ไม่ชอบตาช้อยอื่น" นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นอีกว่า ในเรื่องการมีคู่ครอง นั้นหากพ่อแม่จะบังคับหรือจัดการหาให้ ฝ่ายหญิงก็จำเป็นต้องยอมรับโดยไม่โต้แย้ง ดังนางวันพุช "อย่าว่าแต่ยกษร้าย พ่อแม่ให้ไม่ไ่โทษ นักโทษเทียวขอสาร มารดายอมฉันพร้อมใจ" แต่ในเรื่องนี้ก็มีได้มีการบังคับขึ้นใจแต่อย่างใด

ไม่อาจโต้แย้งได้ และจากการสอบถามผู้ใหญ่ที่เคยแต่งงานโดยวิธีนี้ ได้รับการบอกเล่าว่า ส่วนมากจะไม่มีการโต้แย้งแต่ประการใด ต้องทำตามด้วยถือว่าผู้ใหญ่เห็นว่าดีถูกต้อง และเหมาะสมแล้ว ส่วนเรื่องความรักนั้นก็บอกเพียงว่าอยู่ต่อไปก็จะรักกันไปเอง อย่างไรก็ตาม ค่านิยมเกี่ยวกับความมีอิสระในการเลือกคู่ครองของฝ่ายหญิงที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงการวิเคราะห์จากวรรณกรรมนิทานบางเรื่องเท่านั้น ในทางปฏิบัติโดยทั่วไป ยังมีวิธีการเลือกคู่ครองอย่างอื่นอีก เช่น อาจจะเป็นการตกลงระหว่างผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายโดยที่เด็กไม่รู้ตัวที่เรียกว่า "คลุมถุงชน" ก็มี หรือให้อิสระเต็มที่ให้มีการรักใคร่ชอบพอกันก่อน แล้วค่อยสู่ขอทดแทนเหมือนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันก็มี

3.2.3 วัยที่สมควรจะมีคู่ครอง ค่านิยมเกี่ยวกับวัยที่สมควรจะมีคู่ครองนี้ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นเฉพาะฝ่ายหญิง ส่วนฝ่ายชายนั้นไม่ได้กล่าวถึงไว้เด่นชัดนัก แต่จากการพิจารณาเนื้อเรื่องเชื่อได้ว่าหญิงชายที่แต่งงานอยู่กินกันนั้น จะมีวัยใกล้เคียงกัน ฝ่ายชายจะมีวัยสูงกว่าฝ่ายหญิงเล็กน้อย และส่วนใหญ่จะท้องผ่านภรรยาหรือเคยมีลูกก่อน ก็คืออายุมีสิบขึ้นไป

วรรณกรรมที่กล่าวถึงอายุของฝ่ายหญิงไว้ตรง ๆ คือ เรื่องวันการ กล่าวถึงนางวันพุธ ตัวเอกฝ่ายหญิงว่า

เจ้าเมืองนั้นเล่า	ลือจบภพดาว	ชื่อท้าวบุญจา
มเหสีทาวนั้น	นางคันธมาลา	มีพระธิดา <u>สิบสี่ปีปลาย</u>
ชื่อนางวันพุธ	งามจริงยิ่งมนุษย์	หอมประทุมกลิ่นไอ

เรื่องวันการ

เห็นได้ว่านางวันพุธมีอายุเพียง 14 ปี ย่างเข้า 15 เพิ่งเข้าสู่วัยสาว และในเวลาใกล้เคียงนี้เกิดเหตุการณ์อัศจรรย์เสียมาสู่ของจนเกิดศึกชิงนาง และได้อภิเษกกับวันการ

เรื่องนายตัน แม้จะไม่ได้บอกอายุของนางรังไรโดยตรง แต่จากปากคาของนางทองสา มารคา ก็สามารถประมาณอายุได้ ดังคำประพันธ์

ฝ่ายยายทองสา   ราพึงไปมา   แต่ในหทัยยัง
ว่าลูกกูนี้   พันที่กำลึง   กูรู้จักปลุกฝัง   หวังจะได้กินแรง
คือมะม่วงขบเผาะ   แตงกวาทรมเหงาะ   น้ำเต้าทรมแกง
ปล้ำเลี้ยงลูกมา   ว่าจะกินพลูแกง   ครั้นเขามาแหลง   หวงไว้หาไหร
เรื่องนายตัน

ลักษณะ "มะม่วงขบเผาะ แตงกวาทรมเหงาะ น้ำเต้าทรมแกง" เป็นสำนวนเปรียบเทียบที่ตรงกับภาคกลางว่า "วัยขบเผาะ" คือวัยที่เริ่มแตกเนื้อสาว จึงสรุปได้ว่า นางรังไร แต่งงานตั้งแต่อายุน้อย คือเมื่อเริ่มเข้าสู่วัยสาว เช่นเดียวกับบางกัปพระที่กล่าวมาข้างต้น

นอกจากเรื่องนายตัน และเรื่องวันการที่กล่าวมาแล้ว ในเรื่องมโนหรานิบาท ตอนพระมารคา กล่าวชักชวนนางมโนห์ร่าก่อนไปชมสระมูจินทร มีข้อความบางตอนที่สามารถนำมาสันนิษฐาน หรือประมาณอายุของนางมโนห์ร่า และน้อง ๆ ได้ดังคำประพันธ์

นางแม่แปรมลัก   มาชมพัศตร์แล้วว่าชาน
เจ้าไกรยเยาวยุพาล   นวลนึ่งนมเนื้อสาว
เกรงครัดกักคอก   นัยนาบุรุษขาว
ยลรูปอุราคราว   ลวงลอรากกฤษณา

ทรมเหงาะ ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง มีขนาดพอเหมาะจะเป็นผักจิ้มไม่อ่อนแก่เกินไป

น้ำเต้า ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง พักทอง

แหลง ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง พูจากสู่ขอ

จะไปสระสงเกต
เป็นที่ถาษา
อสูรแลคนธรรพ์
วิทยาสะอาองค์

หิมเวศชมพูษา
พเนจรทองเฑียวคง
สุบรรณครุฑและภูษ
สามารถอาจเพื่อบีทา
เรื่องมโนหรานิบาท

ลักษณะ "เยาว์ยุพาล นวลนึ่งนุ่มเนื้อสาว เกร่งครักก้าคัก ล่อนัยนา
บุรุษบ่าว" ดังกล่าวนั้นแม้มิบอกอายุไว้ก็พอจะทราบโดยนัยว่า นางมโนห์ราอยู่ในวัย
เริ่มเข้าสู่วัยสาว ที่เรียกว่า "วัยก้าคัก" ใกล้เคียงกับนางรังไร และนางวันพุช
ดังกล่าวนมาแล้ว

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า ค่านิยมเกี่ยวกับวัยที่เหมาะสมจะมีคุ้มครอง
ของสตรีชาวภาคใต้ในอดีต ซึ่งวิเคราะห์จากวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้นั้น
ส่วนใหญ่มักจะแต่งงานหรือมีคู่ครองตั้งแต่อายุยังน้อย ตั้งแต่เริ่มเข้าสู่วัยสาวประมาณ
อายุ 15 ปีขึ้นไป และถึงจะไม่เกินอายุ 20 ปี

อนึ่ง ในเรื่องเกี่ยวกับวัยที่เหมาะสมของคู่ครองนี้ จากผลการศึกษายังพบ
ค่านิยมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ สังคมของชาวภาคใต้ไม่เห็นด้วยกับการแต่งงานที่
ฝ่ายหญิงแก่กว่าฝ่ายชาย จะถือเป็นเรื่องไม่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง ค่านิยมนี้ปรากฏ
เด่นชัดใน เรื่องพระรถเมรี ตอนที่บรรดาป้า ๆ ห้ามพระรถเล่น เมื่อทราบว่า
พระรถเล่นจะกลับไปรับนางเมรีซึ่งมีอายุแก่กว่ามากมาเป็นชายา แม้ว่านางเมรี
สามารถจะไซยา หรือเวทมนตร์ให้ดูว่าเป็นสาวรุ่นอยู่ก็ตาม ถึงคาประพันธ์

อ้เจ้าเล่ห์เสนห์
มันแก่กว่าเป็นร้อยรอบ
แรกป้ายังอยู่ไฟ

อ้กักรู้ลูกของใคร
พ่อยังชอบที่ตรงไหน
มันใหญ่ใหญ่ทรมามีเรือน

แผ่นดินจะลั่นคิ
พังป่าพ่อยาไป

แต่กังหรินั้นมีอโค
หาเอาใหม่ดีกว่า
เรื่องพระรถเมรี

ค่านิยมที่ว่าหญิงแก่กว่าชายไม่ควรแต่งงานกันนี้ นอกจากจะปรากฏในเรื่องพระรถเมรีแล้ว ผลการวิเคราะห์ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีไทยถิ่นใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ ของ วิเชียร ณ นคร และ วิมล คำศรี¹ ก็ยืนยันให้เห็นค่านิยมดังกล่าวว่ามีอยู่จริง ดังเพลงกล่อมเด็ก ว่า

กลว่ยพองลาเหอ
ขอหมอยามีบาป
เข้าไปนั่งแค้แค้
เมียเหอหมันแก้งหวาฉั่ว

กลว่ยพองลาแจ้คากบ
เมียเหอหมันแก้งหวาฉั่ว
แลแลเหมือนแม้มั่งเกิดหัว
ขอหมอยามีบาป²

ค่านิยมอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการมีคู่ครองของสังคมภาคใต้ คือ ลำดับการมีคู่ครองของฝ่ายหญิง ดังที่ วิทยุ จิตต์ธรรม³ กล่าวไว้ในหาคำว่า การแต่งงานของสตรีภาคใต้มักเป็นไปตามลำดับ พี่สาวจะต้องแต่งงานก่อนน้องสาว ดังนั้นการจะไปสู่ขอผู้หญิงที่เป็นน้อง จะต้องรู้ว่าลูกสาวคนพี่แต่งงานแล้วหรือยัง ถ้ายังพ่อแม่ฝ่ายหญิงอาจจะไม่ยอมยกให้ เพราะถือว่าถ้าแต่งงานข้ามไปแล้วพี่สาวจะไม่ได้แต่งงาน

---

¹วิเชียร ณ นคร และ วิมล คำศรี การศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีไทยถิ่นใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ หน้า 55

²ก.

³วิทยุ จิตต์ธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี หน้า 56

ค่านิยมดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องมโนหรานิบาต ซึ่งอาจจะไม่เด่นชัดนัก แต่จะนำมาเสนอไว้เพื่อพิจารณาว่าเป็นไปได้เพียงใด กล่าวคือ การสร้างตัวละครตัวเอกฝ่ายหญิงในเรื่องนี้ นางมโนห์รา เป็นพี่สาวคนแรกในจำนวนพี่น้อง 7 คน ในฉบับอื่น ๆ เช่น บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนห์รา นิทานเรื่องนางมโนห์รา ในปัญญาสชาดก นางมโนห์ราเป็นน้องคนสุดท้อง การกำหนดตัวละครต่างกันออกไป เช่นนี้ มีข้อควรพิจารณา 2 ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง กวีผู้แต่งเรื่องมโนหรานิบาต อาจจะคาเนินเรื่องตามชาดกในภาษาบาลี ซึ่งสมเด็จพระยาดิศรายาจารย์ ทรงหาเชิงอรรถอธิบายไว้ในหนังสือบทละครครั้งกรุงเก่าว่า "ตามชาดกภาษาบาลี นางมโนห์ราเป็นพี่สาวใหญ่ แต่ตามเรื่องที่แปลเป็นภาษาไทยว่าเป็นน้องคนสุดท้อง"¹

ประการที่สอง กวีผู้แต่งเรื่องมโนหรานิบาต อาจจะจงใจให้นางมโนห์ราเป็นพี่สาวคนแรก เพื่อสอดคล้องกับค่านิยมของสังคมที่กำลังกล่าวถึง จนยอมให้ตัวละครตัวเอกฝ่ายหญิงค้านกับความนิยมในเรื่องนี้ว่า ซึ่งส่วนใหญ่มักจะนิยมพี่สาวคนโตแล้ว ตัวนางเอกในเรื่องจะต้องเป็นน้องคนสุดท้อง

หากเชื่อว่าประการที่สองมีส่วนถูกต้อง เรื่องการกำหนดตัวละครดังกล่าวก็จะสนับสนุนค่านิยมที่นางสาวไม่ควรแต่งงานก่อนพี่สาวให้เด่นชัดยิ่งขึ้น

3.3 ค่านิยมทางด้านการปกครอง

วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ สะท้อนให้เห็นค่านิยมทางด้านการปกครอง ที่มีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำและยกย่องพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในฐานะสมมุติเทพ หรือเจ้าซึ่งอยู่เหนือชีวิตของคนทั้งปวง คำสั่งของพระมหากษัตริย์หรือผู้นำถือเป็นกฎหมาย ใครฝ่าฝืนจะได้รับโทษหนัก ค่านิยมดังกล่าวนี้ปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น

¹กรมศิลปากร บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องนางมโนห์ราและสังข์ทอง

ในเรื่องสุบินสำนวนเก่า กล่าวถึงอำนาจของพระมหากษัตริย์ ในตอนที่
พระเจ้ากรุงสุโขทัย รับสั่งให้เสนาไปเลือกพรานป่าเพื่อตั้งเป็นทหารในตำแหน่งพราน
ประจำพระองค์ และตอนขุนบำเหน็จแก่พรานเนสาท ที่นำเขาและหนังของโคทอง
เข้าไปถวาย จะเห็นได้ว่าเสนาอำมาตย์และตัวพรานเนสาทเองต้องปฏิบัติตามทุก
กรณี จะชักแย้งไม่ได้ ถึงคำประพันธ์ต่อไปนี้

บัดนั้นสมเด็จจุบาล	มีพระโองการ
ครัสสั่งแกหมีเสนา	
สู่เร่งจึกเลือกพรานป่า	ใครมีวิชา
ธนูหนาไมทางปืน	
ที่กล้าน้ำใจยิงปืน	ถึงเป็นนายปืน
คุมไพร่สามร้อยโดยเขา	
ล่าเนื้อได้ดกทั่วป่า	มรรยาเยี่ยงเรา
เป็นส่วยสำหรับจอบปี	
เสนารับสั่งภูมิ	ใส่เกล้าเกษี
ถวายบังคมแล้วออกมา	
	เรื่องสุบินสำนวนเก่า

และ

สมเด็จจุบาล	มีพระโองการ	ควาสปราชัย	
ครุฑท้าวพระยา	เสนาน้อยใหญ่	บัดนี้พรานไพร	สามีกัดค้อนักหนา
มันนามขุนศึก	ถวายของมีคุณ	ค่าควรพารา	
ควรโปรดให้ยิง	จึงชอบแหะหนา	เลื่อนมันเป็นพระยา	มฤคพรานไพร
		เรื่องสุบินสำนวนเก่า	

ตัวอย่างจากเรื่องสุบินสำนวนเก่าที่นำมาแสดงนี้ เพื่อจะชี้ให้เห็นว่าพระมหากษัตริย์ ทรงมีพระราชอำนาจมาก ทรงแต่งตั้งถอดถอน ป้อนบำเหน็จแก่ใครก็ได้โดยไม่ต้องมีกฎหมายใด ๆ รับรอง จากตอนนี้เห็นได้ว่า เมื่อมีพระราชประสงค์จะได้ตัวพรานป่ากักให้เสนาจัดหามาแต่งตั้งให้เป็นขุนเนสาท เมื่อขุนเนสาทถวายของเป็นที่พอพระทัยก็โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนจากขุนขึ้นเป็นพระยาทันที

ในเรื่องพระรถเมรี กล่าวถึงอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตอนท้าวคนธรรพ์ ทรัสสั่งให้ทหารกระเทียมพิธีทำขวัญนางเมรี ถ้าทำไม่ทันตามบัญชา หรือชักคำสั่งจะต้องมีโทษถึงตาย ทรัพย์สินสมบัติก็จะถูกเก็บริบเป็นของหลวง กังคำประพันธ์

หนึ่งให้หาโรงว่า	เกณฑ์กันทำคามภาษา
ให้ทันตามบัญชา	เองไปว่าให้ทุกนาย
ถ้าใครชักพระศาสตร์	จักพิชากให้ถึงตาย
เก็บริบให้ฉิบหาย	ทั้งพ่อลูกผูกคอตมา

และ

ข้าเฝ้าชาววัง	วิ่งออกไปสั่ง	ขุนนางกลางศาลา
บรรดาผู้ใหญ่	มหาดไทยรองว่า	ให้เสมียนเขียนตรา แจกทั่วถ้วนาย
กาหนดสามวัน	ใครมามีทัน	โทษนั้นถึงตาย
เขียนใส่คุกไว้	ทั้งไพร่ทั้งนาย	เก็บริบฉิบหาย เมียลูกผูกคอตมา
เรื่องพระรถเมรี		

นอกจากนี้เรื่องพระรถเมรี ยังแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนอีกว่า แม้คำสั่งของพระมหากษัตริย์จะเป็นคำสั่งที่ไม่ชอบธรรม ก็ไม่มีใครกล้าขัดรับสั่ง เพราะกลัวจะได้รับโทษ เช่น ตอนที่พระรถสิทธิ์ รับสั่งให้ควักดวงตานางสิบสองทั้ง ๆ ที่นางสิบสองไม่มีความผิด เพชฌฆาตจำเป็นต้องกระทำโดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

เมื่อพระรตสีทรมีรับสั่งให้พระรตเสนเข้าเฝ้า นางเภาได้ห้ามปราชญ์ชาย
เพราะกลัวจะถูกนางยักษ์สนทราออกอุบายปลงพระชนม์เสีย พระรตเสนได้กราบทูล
พระมารดา ว่า

วันนั้นพระกุมาร
เขาเป็นถึงพระยา
โทษทั่วถึงหัวขาด
ท่านโกรธจะมีภัย

ฟังชดมานราพันว่า
ให้มาหาชค้อย่างไร
ชักพระบาทมีโทษใหญ่
หาอย่างใดพระมารดา
เรื่องพระรตเมรี

คำพูดของพระรตเสนในตอนนี้ แสดงให้เห็นถึงพระราชอำนาจของพระ
มหากษัตริย์ว่ามีมาก ไม่มีใครกล้าขัดรับสั่ง เพราะโทษที่จะได้รับคือความตาย
ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดล้วนแต่แสดงให้เห็นว่า พระราชอำนาจของพระ
มหากษัตริย์มีมากมาย สามารถบัญชาคนทุกสิ่งทุกอย่างได้ หากพระมหากษัตริย์ใช้อำนาจ
อย่างเป็นธรรม ราษฎรก็ประสบความสำเร็จสืบความสงบสุขร่มเย็น แต่เมื่อใดที่พระมหากษัตริย์ใช้
อำนาจในทางไม่ชอบธรรม บ้านเมืองก็เดือดร้อน ดังนั้นในส่วนของราษฎรซึ่งเป็น
ข้าแผ่นดิน ย่อมต้องการที่จะมีพระมหากษัตริย์ที่ทรงตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม ข้อนี้
เห็นได้จาก เรื่องสุทธจริกรรมชาดกกาพย์ คาถาสอนของกฎมพินิจาสุทธจริกรรม สะท้อน
ให้เห็นลักษณะค่านิยมของผู้ปกครอง หรือพระมหากษัตริย์ที่ดี ถึงคาประพันธ์

เมืองใดถ้าพระยา
ยากใจแก่ไพร่พล
เมืองใดถ้าพระยา
ฉิบชอบไม่สอบดู
มีแต่โมหะจิต
ว่ากล่าวไม่เป็นธรรม

เป็นเจ้าเมืองถึงสองคน
เมืองนั้นร้ายอย่าได้อยู่
ไม่พิจารณาเป็นตราฐ
ให้เที่ยงแท้ในโทษทัณฑ์
จิตโลโมจิตโหด
เป็นอิจฉานาชน

ว่าแล้วกลับคืนเล่า
ยากใจแก่ไพร่พล

ว่าอีกไปสามสี่หน
เจ้าอย่าอยู่เริงดอยตัว
เรื่องสุทธิกรรมชาตกคากาพย์

คาประพันธ์ที่นำมาแสดงนี้ เป็นคำนิยามเกี่ยวกับลักษณะของผู้ปกครองที่ดี ตามความต้องการของผู้ถูกปกครองคือ ผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีอำนาจเด็ดขาดเพียงคนเดียว เพราะการมีผู้ปกครองที่เด็ดขาดถึงสองคนย่อมเป็นการลำบากแก่ไพร่พลมาก เพราะไม่ทราบจะหาตามผู้ปกครองคนใดดี ประการถัดมาคือ ผู้ปกครองที่ดีจะต้องมีความเที่ยงธรรมในการตัดสินพิจารณาคดี ปราศจากโลภะ โทษะ และโมหะ ไม่มีความอิจฉา ริษยา และไม่ทำความเดือดร้อนแก่ประชาชน บ้านเมืองใดที่มีผู้ปกครองในลักษณะดังกล่าว บ้านเมืองนั้นก็ประสบความสำเร็จสมบูรณ์เย็นตลอดไป

3.4 คำนิยามด้านการศึกษา

คำนิยามทางการศึกษาของชาวไทยภาคใต้ในสมัยก่อน ผู้ชายเท่านั้นที่มีสิทธิ์จะศึกษาเล่าเรียนด้านภาษา หนังสือ ส่วนผู้หญิงจะต้องเรียนเย็บปักถักร้อยอยู่กับบ้าน สถานศึกษาสำหรับเด็กผู้ชายคือวัด และครูผู้สอนคือพระภิกษุ คำนิยามทางการศึกษากังกล่าวนี้นปรากฏให้เห็นชัดเจนในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษา เช่น เรื่องสุบินसानวนเกา กล่าวถึงสถานศึกษา วิชาการที่ศึกษา และผู้ที่จะศึกษาไว้ในตอนสุบินลามารคาไปบวชเรียน ดังคาประพันธ์

ส่วนเจ้าสุบิน	น้ำจิตคิดวิต	ศรัทธากล้าหาญ
จะลามารคา	บวชเรียนเขียนอ่าน	บาเพ็ญศีลทาน
ในพระศาสนา		
-----	-----	-----
สุบินโฉมงาม	ไต่ฟังท่านถาม	เคารพพระนมมือ
กิดานมาราบ	ทานท้าวหาเรือ	จะเรียนหนังสือ
		บวชเป็นสามเณร

ได้อ้อศีลา   เล่าเรียนวิชา   ให้อูจะเจน
 ถากทรายคายหญ้า   ในพระบริเวณ   กิจการสามเณร   ขอรับทุกประการ
 เรื่องสุบินसानวนเกา

หรือตอนมารดาตัดพ้อ เมื่อสุบินมาลาไปอยู่ที่วัดว่า

เยี่ยงอย่างข้างพราน   เจ้าไม่คิดอ่าน   อุตส่าห์ฝึกปรี้อ
 วอนแม่อุยวัด   จะเรียนหนังสือ   ไกรจกัณถือ   ป่วยการเสียที
 เรื่องสุบินसानวนเกา

จากตัวอย่างคำประพันธ์เห็นได้ว่า การเรียนหนังสือจะต้องไปเรียนที่วัด และเพื่อความสะดวกอาจจะบวชเป็นสามเณรอยู่ประจำวัด และทำหน้าที่ช่วยเหลือกิจการงานในวัด เช่น หากความสะอาดบริเวณวัด และกิจอื่น ๆ ที่สามเณรสามารถจะช่วยเหลือได้ วิชาที่เรียนก็กล่าวถึงไว้ชัดเจนว่าเรียนหนังสือ การเขียน การอ่าน เมื่อการเรียนในสมัยก่อนต้องเรียนในวัดกับพระภิกษุคงกล่าว โอกาสที่ผู้หญิงจะได้เรียนหนังสือจึงถูกปิดกั้นต้องหันมาเรียนวิชาเย็บปักถักร้อยอยู่กับบ้านดังกล่าวดังกล่าวแล้ว

ในเรื่องพระรถเมรี กล่าวถึงผู้มีสิทธิในการศึกษาไว้ชัดเจน ตอนเศรษฐีพรหมจันทร์ไปขอลูกจากพระฤาษี พระฤาษีคิดว่าเศรษฐีพรหมจันทร์จะมาศึกษาเล่าเรียน แต่ก็แปลกใจที่มีผู้หญิงมาควย ดังคำประพันธ์

เออเองมาโย   เข้ามาถึงใน   ทั้งประสกลีลา
 หรือมาซัดเขียน   เล่าเรียนวิชา   พาเอาลีลา   เข้ามาหาไม
 เรื่องพระรถเมรี

และยังกล่าวถึงวิชาการที่ศึกษาเล่าเรียนไว้ในตอนพระรถเสนเรียนวิชากับพระฤาษีว่า

ยินภาษีสอน   ภูมินทร์วินทร   อยู่กวยเจ้าไทย
 เข้าเข้าเข้าป่า   คำมารุ่งไป   ปฏิบัติเจ้าไทย   เรียนศิลปศาสตร์
 ภาษเขียนฉบับ   รสอนให้นับ   กลับไปกลับมา
 อดสำหนึ่งบน   หลายหนหลายตา   พระรดอศำห์   บ่นมาบนไป
 นโม กอ ขอ   สิทธิ ฐ ๘   เอแอไอไอ
 เขียนจารอ่านจบ   ปิฎกภัทไทร   จาไว้นั้นใน บาลีคาถา
 คาคินบินบน   เกินเคาะเหาะหน   เข้าเข้าเข้าป่า
 หาวลุลูกไม้   มาถวายนาคา   เรียนศิลปศาสตร์   ได้จบครบครัน
 เรื่องพระรดเมรี

จากคาประพันธ์นี้เห็นได้ว่าวิชาการที่ศึกษาเล่าเรียน ได้แก่ วิชาเลข
 การอ่าน การเขียนภาษาไทย ธรรมะทางพุทธศาสนา ตลอดจนบาลีคาถา ซึ่ง
 ปราณี ขวัญแก้ว¹ อธิบายว่า "บาลีคาถา" หมายถึง ความรู้ทางค่านภาษาขอม
 ที่จำเป็นต้องเรียน เพื่อจะได้เรียนเวทมนต์คาถาต่อไป เรื่องเวทมนต์คาถา ซึ่งเป็น
 เรื่องทางไสยศาสตร์นี้ส่วนใหญ่ผู้ชายชาวภาคใต้อีกก็จะเรียนกันแทบทุกคน เพราะ
 นิยมกันว่าผู้ชายต้องรู้คาถาอาคมจึงจะรักษาตนได้² นอกจากจะได้ทราบวิชาการที่
 ศึกษาแล้ว คาประพันธ์จากเรื่องพระรดเมรีตอนนี้ยังสะท้อนให้เห็นด้วยว่า ในการ
 ศึกษาเล่าเรียนนั้นผู้สอนมิได้มีการเรียกร้องค่าตอบแทนในการสอนแต่อย่างใด
 ส่วนใหญ่แล้วผู้เรียน (ศิษย์) จะตอบแทนผู้สอน (อาจารย์) ด้วยการปรนนิบัติทุกอย่าง
 เท่าที่สามารถจะทำได้ ตั้งแต่เก็บกวาด ทำความสะอาดอาศรม หรือกุฏิ บิบนวก พัดวี
 จักหาน้ำร้อนน้ำชา และหาผลไม้หรืออาหารอื่น ๆ มาถวาย เป็นต้น

---

¹ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคลา" คำบวรอนพิบูลย์

3.5 ค่านิยมเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ

นอกจากค่านิยมที่สำคัญ ๆ ทั้ง 4 ประการที่กล่าวมาแล้ว วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ยังแสดงให้เห็นค่านิยมปลีกย่อยอื่น ๆ อีกบางประการ ซึ่งอาจจะไม่มีความสำคัญมากนัก แต่เห็นว่าสะท้อนออกมาเด่นชัดพอสมควร จึงขอนำมาแสดงรวมกันไว้ เพื่อเน้นให้เกิดความเข้าใจวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวภาคใต้ได้ดียิ่งขึ้น

ค่านิยมเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ที่จะกล่าวถึง ได้แก่ ค่านิยมในความขยันหมั่นเพียร ค่านิยมในความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ค่านิยมในความเป็นคนหน้าใหญ่ใจโต และค่านิยมในการคบหาสมาคม เป็นต้น ค่านิยมเหล่านี้ส่วนใหญ่จะปรากฏอยู่ในเรื่องนายคั่น ซึ่งเป็นวรรณกรรมนิทานที่แสดงเรื่องราวของชาวบ้านโดยตรง ขอแยกกล่าวให้เห็นแต่ละประการโดยสังเขป ดังนี้

3.5.1 ค่านิยมในความขยันหมั่นเพียร วรรณกรรมเรื่องนายคั่น

โคล่สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านภาคใต้ทั่วไปยกย่องคนที่มีความขยันหมั่นเพียร มีความอุตสาหะในการทามาหากิน และรังเกียจคนเกียจคร้านไม่เอาการเอางาน ลักษณะค่านิยมเช่นนี้ปรากฏให้เห็นจากคำให้พรของคนเฒ่าคนแก่ที่สอนนายคั่นและนางรังไรในวันแต่งงานว่า

เสร็จแล้วบ่ไค้ชา	บ่ย้ายายตา	ท่างมาให้พร
อายุวันโณ	สุโขพลากร	จากำเราสอน
ให้เป็นมงคล	อย่าเห็นแก่จะนอน	คิดกันมันผอน
พาตัวเหมือนคน	อุทส่าหคึกอ่าน	กิจการแห่งตน
ถึงแม้ว่าจน	เห็นมีจนนาน	กลางวันนั้นหนา
ทำไร่ไถนา	หากินทุกสถาน	กลางคืนหยุดพัก
ประสมจักสาน	ทำกระดังกระบาน	การใช้ทุกอัน
ถึงคนแต่ก่อน	ให้ความสั่งสอน	เหมือนเราทุกวัน
เรื่องนายคั่น		

และอีกตอนหนึ่งเป็นคำพูดของนายคันทู้กับมารดาว่า

รักกันให้อยู่กัน
มารดาอย่าเข็ด

อย่าชี้ครานมันว่าดี
ไปขุนท่ายไม้ไผ่ใจ
เรื่องนายคันทู้

3.5.2 ค่านิยมในความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ เรื่องนายคันทู้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านภาคใต้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน มีการมีงานต่างก็มาช่วยเหลือกัน โดยมีไค่ห้วงสินจ้างรางวัล เห็นได้จากตอนจัดงานแต่งงานนายคันทู้ ดังคำประพันธ์

พี่น้องทั้งชายชวา
พร้อมพร้อมกันทั้งบ้าน
เพราะว่านายคาบอด
เงินทองพอหยิบได้
เพื่อนบ่าวสาวสามสิบ
แบ่งปันให้กันไม่
ข้อหม้อข้อไช่แป๊ะ
ผู้ชายทั้งฝ่ายหญิง

วานเขามาตำข้าวสาร
มาช่วยกันทั้งหญิงชาย
ทอดประโยชน์ไว้มากมาย
ฝ่ายมคบหม่อเพื่อนเข้าใจ
บ้างช่วยหยิบการวุ่นไขว่
ช่วยกันบ้างข้างผู้หญิง
ทาแล้วเสร็จเป็นทุกสิ่ง
จึงนั่งกันในวันศุกร์
เรื่องนายคันทู้

ลักษณะความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือกันดังกล่าวนี้ ปรากฏอยู่ในเรื่องนายคันทู้ อีกหลายตอน เช่น ตอนยกขันหมาก และตอนนายคันทู้บวช เป็นต้น

3.5.3 ค่านิยมในความเป็นคนหน้าใหญ่ใจโต ลักษณะการแสดงออกถึงความ เป็นคนหน้าใหญ่ใจโต จัดได้ว่าเป็นค่านิยมอีกประการหนึ่งของชาวบ้านภาคใต้ เห็นได้จากการจัดงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน แม้กระทั่งงานศพ ชาวบ้านภาคใต้จะจัดกันอย่างใหญ่โต โดยไม่คำนึงถึงความสิ้นเปลืองแต่อย่างใด

เข้าลักษณะคางเพียวว่า "ตาน้ำพริกละลายแม่น้ำ" ทั้งนี้เพราะชาวบ้านถือว่าจะจัดงานอะไรนาน ๆ ครั้ง ควรจะจัดให้ใหญ่โต ไม่ให้น้อยหน้าคนอื่นในหมู่บ้าน บางครั้งถึงกับกัญห็นยืมสินกัยอม เพื่อจะได้แสดงความเป็นคนหน้าใหญ่ใจโตดังกลาว บางท้องถิ่นจัดงานแต่ละครั้งกินเลี้ยงติดต่อกันถึง 3 วัน 3 คืน คือ เลี้ยงกันตั้งแต่วันสุกกิบ และหลังวันงานอีกหนึ่งวัน แม้ว่าจะเป็นค่านิยมที่ไม่ถูกต้องนัก แต่ก็นิยมกันเพื่อความสบายใจของเจ้าภาพผู้จัดงาน ค่านิยมในความเป็นคนหน้าใหญ่ใจโตนี้เห็นได้เด่นชัดจากการจัดงานแต่งงาน ในเรื่องนายคั้น มีการเลี้ยงกันอย่างเต็มที่ เพื่อให้คนลือในความยิ่งใหญ่ของงาน และของเจ้าภาพ ถึงคาประพันธ์ตอนนี้ว่า

ไม่พุกยอตัว   ถึงชั่วแล้วไซ้   ป่านนี้เป็นไฉน   ใครจักนับถือ
อย่าพุกให้นาน   เราจักทำการ   เกือนหกเกิดหรือ
จัดข้าวของไว้   ให้ได้ครบมือ   ทาให้คนลือ   ฝีมือสักวัน
ถึงว่าตาคี   เงินทองจะมี   สักก็กาป็น
เรื่องนายคั้น

การเตรียมข้าวปลาอาหารในวันงาน ชี้ให้เห็นว่ากระทำกันใหญ่โตมาก ดังนี้

พรงนี้ให้นายจันทร์	กับนายชั้นขึ้นไปเหนือ
ซื้อพลูสี่ห้าร้อย	กับกล้วยอ้อยสักลาเรือ
<u>กิปลิ</u> * ลูกมะเขือ	ลาเรือใหญ่ใส่ให้เต็ม
แล้วใช้ให้นายการ	ชื่อนาหวานโรน่ายเหล็ม
<u>เนียง</u> ** ใหญ่ใส่ให้เต็ม	กามากน้อยคอยคิคอาน
แล้ววานายบัวศรี	พรงนี้เข้าลัทธิหลาน
ลงไปหั่วตะพาน	ซื้อเหล้าม่าสี่ห้าถึง

* กิปลิ ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง พริกขี้หนู

** เนียง ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง ใหญ่โต ๆ

นางปุกให้ไปควย
กึ่งแห่งซ้อมามั่ง
ไปพบเรือชวอนอก
เองจงซ้อเอามา

ช่วยซ้อเคย*ลักสืบซัง
โคบทุก**^๔ซ้อ
ดาเขาบอกขายฟุงปลา
ส้าหาม้อให้พอการ
เรือ่นายคั่น

คำนิยมในความเป็นคนหน้าใหญ่ใจโตที่แสดงออกโดยการจัดงานในลักษณะ
ดังกล่าวนี้ ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในท้องถิ่นภาคใต้ แม้กระทั่งในปัจจุบัน

3.5.4 คำนิยมในการคบหาสมาคม วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้เรื่อง
สุทธิกรรมชาดกคาถาพย กล่าวถึงการคบหาสมาคมกับคนอื่นไว้ ในตอนที่กฏุมพีบิดา
ของสุทธิกรรม สอนสุทธิกรรมถึงหลักการเลือกคบคนไว้ ดังคาประพันธ์

วันหนึ่งเรียกบุตรเข้ามา
ว่าเจ้าอย่าคบคนพาล
มาเรือนเราไม่ต้องการ
กินสินยังรู้จักคุณ
เมื่อเราทุกข์ถูกคุณ
จักพึงมิได้ดังปอง

โลมเล่าเจรจา
ของควาของหวาน
เขาก็มีบุญ

คบเพื่อนเป็นมิตรสหาย
ผู้เขาล่าไว้พึงกลัว
ถ้าดีเป็นศรีแก่ตัว
ตัวเราก็อลอยเศร้าหมอง

ยากนักลูกชาย
ถ้าต้องที่ชั่ว

*เคย ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง กะปิ

**โคบทุก ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง ชื่อปลาทะเล 2 ชนิด คือ ปลาโคบ และ
ปลาทุก

บ้างคาบเสียทรัพย์สินทอง
 จำจงเข้าคุกสนุกก็
 บ้างคาบทานล่างชีวี
 เราคีก็พลอยฉิบหาย

กลางคาบถูกกอง

เพราะมีทรอ์ปรีดิ์

เรื่องสุทธิกรรมชาดกคักกาพย์

และ

หนึ่งเล่าถำบัณฑิตย์
บวชแล้วสึกออกไป
 แต่สองนั้นก็ร้าย
 ถำสึกถึงสามถา
เป็นศิษย์ถำรายครู
 อย่าเอามาเป็นมิตร

เป็นศิษย์สังฆารามโค
แล้วกลับบวชถึงสามถา
 คึงนั้นไซร้ก็พอยา
 อย่าได้คบมาเป็นมิตร
 ถึงสามแห่งแต่ฉวนฉิต
 มันมักทำทุรชน
 เรื่องสุทธิกรรมชาดกคักกาพย์

ตัวอย่างคำประพันธ์ที่นำมาแสดงทั้งหมด สามารถสรุปลักษณะค่านิยมใน
 การคบหาสมาคมได้ว่า

1. ไม่ควรคบหาสมาคมกับคนพาล เพราะมีแต่จะนำความเดือดร้อนมาสู่
 ตนเองไม่มีที่สิ้นสุด

2. ไม่ควรคบหาสมาคมกับชายสามโบสถ์ หมายถึง ชายที่บวชแล้วสึก
 แล้วบวชอีกถึง 3 ครั้ง 3 หน

3. ไม่ควรคบหาสมาคมกับศิษย์รายครู "ศิษย์รายครู" หมายความว่า
 เป็นศิษย์อาจารย์คนนั้นแล้วเกิดไม่ชอบใจ แล้วไปเป็นศิษย์อาจารย์คนอื่น ๆ อีก ทั้งนี้
 เป็นเพราะความโลเล จิตใจไม่มั่นคงของตนเอง เกิดจากความอกตัญญู หรือเกิดจาก
 ความเกียจคร้าน หรือความโง่ ไม่สามารถเรียนให้สำเร็จได้ ต้องเปลี่ยนอาจารย์ใหม่

อยู่เรื่อยไป โดยเฉพาะกล่าวไว้ในเรื่องว่า "ถ้าร้ายครูถึงสามแห่งแล้วณฉิบ
อย่าเอามาเป็นมิตร"

อาจเป็นไปได้ว่า การห้ามคบกับชายสามโบสถ์ และศิษย์ร้ายครูนั้น เนื่องมาจาก
คน 2 จากพวกนี้ เป็นผู้มีความโลเล จิตใจไม่มั่นคง มีความหวั่นไหวง่าย ซากความอคทน
อยู่กับใครไม่ยึด หากใครคบหาสมาคมด้วย ก็จะได้รับแต่ความเดือดร้อนไม่สิ้นสุด

3.5.5 ค่านิยมในการยกย่องนับถือครูบาอาจารย์ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่น
ภาคใต้ ที่สะท้อนให้เห็นค่านิยมนี้ คือ เรื่องพระรตเมรี ตอนเศรษฐีพรหมจันทร์ไปขอบุตร
จากพระฤาษี พระฤาษีแนะนำให้เก็บก้อนกรวดที่ปากบ่อไปบูชา 2 - 3 ก้อน แล้วจะมี
บุตรสมปรารถนา เศรษฐีพรหมจันทร์ไม่เชื่อคาพระฤาษีเก็บเอาก้อนกรวดไปถึง 12 ก้อน
ภรรยาเศรษฐีได้ทักท้วงสามีขึ้นว่า

เมียห้ามว่าสุ หัวล้านนอกครู มันชั้นเหลือนั่น
ตัวทว่าว่า ข้าหยิบไปให้ครัน เมื่อเลือกเมื่อพันธุ์ เมื่อเป็นเมื่อตาย
เรื่องพระรตเมรี

คาพูดของภรรยาเศรษฐีที่ว่า "หัวล้านนอกครู" นั้น เป็นสำนวนหมายถึง
การไม่อยู่ในโอวาท ทาอะไรนอกเหนือคำสั่งของครู เป็นการไม่ยกย่องนับถือ ย่อมจะ
เกิดผลร้ายแก่ผู้ที่ "หัวล้านนอกครู" ได้ เช่น จากเรื่องพระรตเมรีดังกล่าว ผลที่
เกิดขึ้นต่อมาคือเศรษฐีมีลูกสาวถึงสิบสองคนเท่ากับก้อนกรวดที่เก็บไปบูชา ฐานะยากจนลง
ได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก จนถึงกับต้องนำลูกสาวทั้งสิบสองคนไปทิ้งไว้ในป่า
ชาวภาคใต้โดยทั่วไปจะเคารพยกย่องนับถือครูบาอาจารย์ ไม่ทำตนเป็นคนหัวล้านนอกครู
คือ การละเมิดโอวาทเป็นอันขาด ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นค่านิยมอีกประการหนึ่งที่
วิเคราะห์ได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องค่านิยมของสังคม เห็นได้ว่าวรรณกรรมนิทาน
ท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นค่านิยมที่สำคัญ ๆ ของชาวภาคใต้หลายประการ ค่านิยม
เหล่านี้ส่วนใหญ่ได้สูญหายไปจากสังคมภาคใต้แล้ว กลายเป็นเพียงค่านิยมของสังคมที่

เคยมีมาในอดีตเท่านั้น ค่านิยมของสังคมที่กล่าวนั้นจะมีส่วนในการหล่อหลอมบุคลิก และพฤติกรรม ตลอดจนเป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตของชาวภาคใต้ในอดีตให้ดำเนินไปใน แนวทางอันเดียวกัน เช่น ทางด้านการศึกษา การนับถือยกย่องครูบาอาจารย์ การเลือกคู่ครอง ความขยันหมั่นเพียรในการทำการงาน และการเป็นคนมีความ อดทนเพื่อผืนดิน เป็นต้น และจากผลการศึกษาสามารถกล่าวได้ว่า ค่านิยมของสังคม ของชาวภาคใต้ที่ปรากฏนั้นส่วนใหญ่เป็นค่านิยมที่พึงปรารถนาควรจะอนุรักษ์และส่งเสริม ให้คงอยู่เป็นอย่างยิ่ง

เรื่องความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่กล่าวนั้น เป็นเพียง การศึกษาว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ประเพณี และ ค่านิยมของสังคมที่สำคัญ ๆ อะไรบ้าง ในประเด็นต่อไปจะเป็นการศึกษาวิเคราะห์ว่า ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวี อย่างไรบ้าง ขอนำเสนอผลการวิเคราะห์พร้อมทั้งรายละเอียด ดังนี้

อิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์

วรรณกรรมของกวี

อิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์ วรรณกรรมของกวี ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะเน้นเฉพาะที่สำคัญ 2 กรณี คือ อิทธิพลที่มีต่อ การสร้างตัวละคร และอิทธิพลที่มีต่อการดำเนินเรื่อง ส่วนกรณีอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วน ปลีกย่อยที่สำรวจพบ ก็จะนำมาเสนอเพิ่มเติมไว้ในตอนท้าย

หนึ่ง จากผลการศึกษาพบว่า ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่ปรากฏในวรรณกรรม ตามผลการวิเคราะห์ในตอนต้นมีบางประการเท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อ การสร้างตัวละครและการดำเนินเรื่อง บางประการกวีสอดแทรกเข้ามาเพื่อให้ เนื้อเรื่องมีความสมบูรณ์ มีคุณค่าทางด้านสังคมครบถ้วน มิได้มีผลต่อเรื่องดังกล่าว แต่ก็ยังถือได้ว่ามีอิทธิพลช่วยให้บรรยากาศของเรื่องมีความสมจริงมากขึ้น สำหรับ

การวิเคราะห์ที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะเลือกพิจารณาในส่วนที่แสดงให้เห็นอิทธิพลอย่างเด่นชัดดังต่อไปนี้

1. อิทธิพลที่มีต่อการสร้างตัวละคร ขอแยกให้เห็นอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่มีผลต่อการสร้างตัวละครตามลำดับ ดังนี้

1.1 ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละคร ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ได้แก่

1.1.1 ความเชื่อเรื่องกรรม มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครของกวี ในลักษณะที่กำหนดให้เหตุการณ์ที่ตัวละครทำไว้เป็นตัวกำหนดรูปร่างหน้าตา หรือบุคลิกของตัวละครในเรื่อง ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏให้เห็นชัดเจนในเรื่องนายคันทวีสร้างตัวเอก คือ นายคันทวี ให้เกิดมาพิการ ตามอกใส โดยอ้างความเชื่อเรื่องกรรมเข้ามาเป็นเครื่องกำหนดว่า การที่นายคันทวีเกิดมาตามอกใสนั้น เนื่องมาจากผลกรรมชั่วที่เคยทำไว้ในชาติปางก่อน คือแก่งมหาเมินไม่สนใจปล่อยให้พระภิกษุต้องยืนรอรับบิณฑบาตด้วยความทุกขเวทนา ดังคำประพันธ์

พระสงฆ์ทรงศีลา	โคจรผ่านมา
บิณฑบาตรโภชนาทุกวัน	
วันหนึ่งแต่เช้าเตาฉัน	เข้าในคามัน
หันเข้าไปสู่เคหา	
นายคันทวีฉันแปรแลมา	เห็นแล้วเบือนหน้า
ทำว่าไม่รู้ไม่เห็น	
พระสงฆ์ไ้ความล่าเคียด	เคืองแค้นแสนเข็ญ
ก็กลับไปยังอาราม	
กรรมเวียนตามเบียดอาตมา	ยังขื่นล้นตา
ทัศนาสังโศภเห็น	
	เรื่องนายคันทวี

ในเรื่องพระรถเมรี กวีกำหนดให้นางทั้งสิบสองถูกควักดวงตาจนตาบอด โดยอ้างว่าเป็นเพราะผลกรรมที่นางเคยใช้เชือกร้อยตาปลาจนปลาตาบอดเมื่อครั้งที่ถูกบีบคั้นไปทิ้งไว้ในป่า กังค่าประพันธ์

ยังกรรมสิ่งหนึ่งเล่าหนา	อาจารย์สนทนา
ว่าไว้แต่หลังครั้งก่อน	
ยามเมื่อเกรงสุบิคร	ลักพาสายสมร
ไปทิ้งเสียในไพรป่า	
พี่น้องเจ้ารอร่าหา	ออกขาวอกปลา
เวทนาเสกสาแทบตาย	
ไปพบปลาคลักปลักควาย	พี่น้องปองหมาย
วนวายชวนกันจับปลา	
จับได้เชือกร้อยตามตา	นางเกาน้องยา
ได้ร้อยแต่ตาปลาหนึ่ง	
กรรมนั้นมันตามมาถึง	ผู้ฟังนั่งอึ้ง
รู้แล้วแม่ชಾಯาทำ	
ลั่นบทคไวฝ่ายกรรม	ทวนว่าอย่าทำ
หากรรมกรรมคิดตัวไป	

เรื่องพระรถเมรี

ตัวอย่างจากเรื่องพระรถเมรีดังกล่าว จึงเป็นลักษณะของผลกรรมชั่ว มีอิทธิพลต่อการกำหนดบุคลิกหน้าตาของตัวละครเช่นกัน

อิทธิพลของความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อตัวละครอีกประการหนึ่งคือ ผลกรรมมีอิทธิพลต่อการกำหนดฐานะของตัวละคร อิทธิพลดังกล่าวนี้นปรากฏในเรื่องสุบินสาววนเภา ที่กล่าวถึง เปตพรานเนสาท เทพบุตรเนสาท และเทพธิดาสุภาติ

การที่ภิกษุกำหนดให้ตัวละครเป็นเปรต เทพบุตร และเทพธิดานี้ เนื่องมาจากผลกรรมชั่ว และกรรมดีที่ตัวละครทำไว้ กล่าวคือ

พรานเนสาท คายแล้วต้องไปเป็นเปรต เพราะผลกรรมชั่วที่ทำไว้คือ ตลอด เวลาที่มีชีวิต พรานเนสาทหาบาปกรรมคือ การฆ่าสัตว์มากมายนั่น เพราะมีอาชีพเป็น พรานป่า กรรมจึงตามสนอง ถึงค่าประพันธ์

ที่นี้จักกล่าวพรรณนา	ในเรื่องพรานป่า
บิคาเจ้าเฒ่าสุบิน	
เป็นคนหยาบชาสุกลั่น	ฆ่าสัตว์ขายกิน
ครั้นตายตกขุมนรกานต์	
เป็นเปรตคอยอยากอาหาร	ไพนรกเผาผลาญ
เปื่อยเน่าเหม็นหนังพุพอง	
ผลกรรมกินแต่เลือกหนอง	อยู่ในจำจอง
เจ็บปวดเวทนาชานาน	
	เรื่องสุบินสำนวนเก่า

ต่อมา เมื่อสุบินกุมาร ได้บวชเป็นพระภิกษุ กุศลกรรมในการบวชดังกล่าวเป็น อานิสงส์ที่ยิ่งใหญ่ช่วยให้พรานเนสาทบิคา ซึ่งเป็นเปรตได้พ้นจากความทุกข์ทรมานไป จูติเป็นเทพบุตรบนสวรรค์ ถึงค่าประพันธ์

กล่าวถึงเรื่องพรานเปรต	อันทนเวทนาหลาย
ที่นั่นก็กลับกลาย	ไปเสวยสุขในเมืองบน
เคชะเจ้าสมิใหม่	แด่บุญไปไต่เป็นผล
คำชูเกื้อหนุนตน	ไต่สมบัติในเมืองแมน
นางนางนั่งเฝ้าอยู่	แต่สาวสรวรรวไต่แสน
เสด็จไปแห่แห่น	หมู่สาวสรวรรวไต่แสน
	เรื่องสุบินสำนวนเก่า

หลังจากนั้นเทพบุตร เนสาทลงมาพบพระสุบิน ข้อความสนทนาระหว่าง
พระสุบิน กับเทพบุตร เนสาทในตอนนี้ ช่วยเน้นให้เห็นอิทธิพลของผลกรรมที่มีต่อการ
สร้างตัวละครยิ่งขึ้น ดังคำประพันธ์

พระสมิ์เหลียวดูไป
นุ่งหมกแลลวนแพร
เทพพรานพอไคพัง
ข้านี้มิใช่ใคร
ควยเคชเคชะผล
จึงช่วยชูอาตมา

เห็นคิใจพอดนึกแน
ถามว่าสกมาแต่ไหน
ทอบวฉ้งไปทันใจ
คือพรานพอนเวทนา
บุญกุศลพระสังฆา
ขึ้นไปได้วิมานสวรรค์
เรื่องสุบินसानวนเกา

เห็นได้ว่า การที่เปรตพรานเนสาทได้ไปจุติเป็นเทพบุตรดังกล่าวนั้นเป็นเพราะ
อิทธิพลของความเชื่อเรื่องกุศลกรรม หรือกรรมที่พระสุบินได้กระทำและมีผลถึงมิตา
โดยเฉพาะกุศลกรรมในการบวช ซึ่งมีอานิสงส์แรงกล้า สามารถกำหนดเปลี่ยนแปลงฐานะ
หรือสภาพของมิตาได้

ในส่วนของนางสุภาติในตอนสุดท้าย นางสร้างกุศลกรรมไว้มาก ได้แก่ การที่
ได้บวชบุตรชายในพุทธศาสนาประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งนางได้อุทิศชีวิตใน
นั้นปลายบวชเป็นชื่อกอยปรนนิบัติรับใช้พระภิกษุสงฆ์ และพระพุทธรูป ถือศีลอุโบสถ
มิได้ขาด เมื่อถึงแก่กรรมก็ได้ไปจุติเป็นเทพธิดาสุภาติ เป็นชายาของเทพบุตร เนสาท
ดังคำประพันธ์

พุทธคุณธรรมคุณ
ประเสริฐเลิศโลกา
สุภาติพระชีพัง
ผ่องในพระสันดาน

สังฆคุณนี้แหละหนา
เอาไคมาเปรียบปาน
สติทั้งนอนสนนินฐาน
ก็สิ้นชีพิตักษัย

อุปมาเหมือนนอนวัน
 จูติในมัลล
 เป็นอัคมเหลี่
 วิจารณ์โสภ

นางนักรรรมไม่เลือกสน
 สู้ชั้นบนนภามา
 พรอมบริวารแห่งพรานป่า
 ของเทพบุตรทั้งสององค์
 เรื่องสุบินसानวนเกา

จากที่กล่าวมาทั้งหมดในเรื่องสุบินसानวนเกานี้ เห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรม มีอิทธิพลในการกำหนดฐานะของตัวละครให้เป็นไปในลักษณะต่าง ๆ กัน คือ เปรตพรานเนสาท เป็นตัวละครที่เกิดขึ้นเพราะผลกรรมชั่วที่พรานเนสาทได้กระทำไว้ตลอดชีวิต

เทพบุตรเนสาท เป็นตัวละครที่เกิดขึ้นเพราะกุศลกรรม คือการบวชเป็นพระภิกษุของสุบิน เป็นอันส่งผลสั่งให้บิดาได้ไปเกิดเป็นเทพบุตร

นางเทพธิดาสุภาติ เป็นตัวละครที่เกิดขึ้นเพราะกุศลกรรมของนางสุภาติที่หาไว้

เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องกรรมมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครของกวีได้อย่างเด่นชัดอีกลักษณะหนึ่ง อนึ่งจากการวิเคราะห์อิทธิพลของความเชื่อเรื่องกรรมที่มีผลต่อการสร้างตัวละครนี้ พบว่า ความเชื่อเรื่องกรรมจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์อย่างใกล้ชิด เช่น ถ้าตัวละครกระทำความชั่วก็จะตกนรก หรือเป็นเปรต ถ้าทำกรรมดี จะได้ไปจุติบนสวรรค์ เป็นเทพบุตรหรือเทพธิดา ทั้งที่ได้วิเคราะห์มาแล้ว ทั้งนี้ผู้ศึกษาจะไม่กล่าวถึงความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ที่มีต่อการสร้างตัวละครให้เป็นการซ้ำซ้อนอีก

ผลการวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกรรมที่มีผลต่อการสร้างตัวละครที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรมมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครของกวี 2 ลักษณะคือ

1. กวีอาศัยผลกรรมของตัวละคร มากำหนดบุคลิกลักษณะภายนอก ได้แก่ รูปร่าง หน้าที่ของตัวละคร
2. กวีอาศัยผลกรรมของตัวละครมากำหนดระดับฐานะของตัวละคร โดย

แสดงให้เห็นว่าการที่ตัวละครเกิดในระดับฐานะสูงต่ำต่างกันนั้น เนื่องมาจากผลกระทบที่กระทำไว้

1.1.2 ความเชื่อทางไสยศาสตร์

ตัวละครในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่อง จะมีความรู้ทางไสยศาสตร์ ทั้งทางค่านิยมคณาจารย์ป้องกันตน และค่านิยมตามความเชื่อ เช่น พระรถเสน ในเรื่องพระรถเมรี พระสุชน ในเรื่องมโนหรานิบาต นายคั่น ในเรื่องนายคั่น ตัวละครที่เอ่ยนามมานี้ล้วนแต่มีความรู้ทางไสยศาสตร์ทั้งสิ้น นอกจากตัวละครเอกแล้ว ในการสร้างตัวละครประเภทตัวประกอบ กวีก็ยังสอดแทรกความเชื่อทางไสยศาสตร์ลงในลักษณะตัวละครเหล่านี้อีกด้วย เช่น พรานบุญฤกษ์ ในเรื่องมโนหรานิบาต พรานเนสาท ในเรื่องสุบินสำนวนเก่า ยักษ์สี่เศียรในเรื่องวันคร ห้าวคนธรรพ์ ห้าวโคกาน ห้าวสวัสดิราช และนางยักษ์สนทรา ในเรื่องพระรถเมรี ต่างก็มีความรู้ความสามารถทางไสยศาสตร์ประเภทเวทมนตร์คาถาทั้งสิ้น

ที่กล่าวมานี้ยืนยันให้เห็นว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครของกวี ความเชื่อนี้จะเข้ามามีบทบาทในการสร้างตัวละครในลักษณะของการกำหนดความสามารถให้กับตัวละคร สร้างความเชื่อมั่นให้ตัวละคร ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตให้ตัวละครต่อไป ทั้งนี้เห็นได้จากเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตของพระสุชน และพระรถเสน จากเรื่องมโนหรานิบาต และเรื่องพระรถเมรี ตัวเอกจากวรรณกรรมทั้งสองเรื่องนี้ เป็นผู้ที่มีความสามารถ มีฝีมือในการรบเป็นอย่างมาก พระสุชน ทาสกรรมชนะพระยาจันทร์ ซึ่งเป็นกบฏมารุกรานชายแดน และสามารถเอาชนะอุปสรรคภัยอันตรายต่าง ๆ ระหว่างเดินทางติดตามนางมโนห์ราไปยังเมืองไกรลาส ส่วนพระรถเสน สามารถต่อสู้ชนะนางยักษ์สนทรา และท้าวสวัสดิราช ความสามารถของตัวละครทั้งสองนี้ส่วนใหญ่เป็นความสามารถที่เกิดจากความรู้ทางไสยศาสตร์ เช่น การลงหนทายตัว การแปลงกาย การเสกเป่าเวทมนตร์คาถาเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ เข้าคู่คู่กัน เป็นต้น เป็นการชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์มีส่วนในการกำหนดความสามารถของตัวละครเป็นอย่างมาก

เมื่อความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามามีบทบาทกำหนดความสามารถให้กับ
ตัวละครดังกล่าวแล้ว ผลที่จะติดตามมาเมื่อตัวละครมีความสามารถ มีความรู้ทาง
ไสยศาสตร์เป็นอย่างดี ก็จะมีเชื่อมั่นในตนเองสูง ช่วยให้เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญ
ต่อการเผชิญชีวิตเมื่อมีภัยได้เป็นอย่างดี เช่น เรื่องราวของพระสุธน พระสุธน
เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง ไม่เคยย่อท้ออุปสรรคต่าง ๆ พระองค์ออก
เดินทางติดตามนางมโนห์ราโดยลำพังพระองค์เองโดยไม่มีผู้ติดตามเลย แม้พราณ
บุญฤทธิ์จะขออาสาตามเสด็จ พระองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต เพราะไม่ประสงค์จะให้
บุคคลอื่นต้องมาทุกข์ทรมานเดือดร้อนเพราะพระองค์ จากเนื้อเรื่องปรากฏว่าพระสุธน
ต้องใช้เวลาในการเดินทางติดตามนางมโนห์รา และต้องต่อสู้กับยักษ์ต่าง ๆ
ระหว่างเดินทางนานถึง 7 ปี 7 เดือน จึงได้พบนางมโนห์ราสมภารวราณา เหตุการณ์
ที่กล่าวมานี้ยืนยันให้เห็นว่า ความรู้ความสามารถทางไสยศาสตร์ช่วยให้พระสุธนมีความ
กล้าหาญ มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าที่จะต่อสู้เผชิญภัยต่าง ๆ นอกจากพระสุธน
แล้ว ในเรื่องพระรถเมรี พระรถเสน เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางคาน
ไสยศาสตร์เป็นอย่างดี เพราะได้ศึกษามาจากพระฤาษี พระรถเสนเป็นผู้ที่มีความ
กล้าหาญ และมีความเชื่อมั่นในตนเองสูงมาก ไม่ย่อท้ออุปสรรคต่าง ๆ ที่ต้อง
ประสบ และไม่มี ความเกรงกลัวภัย หรือศัตรูที่ยิ่งใหญ่แต่อย่างใด ทั้งนี้เห็นได้จาก
การที่พระองค์กล้าเดินทางเสี่ยงภัยไปเมืองยักษ์โดยลำพังพระองค์เองโดยไม่มีผู้ติดตาม
มั่นใจในความสามารถที่จะต่อสู้กับนางยักษ์สนหรา และนางยักษ์ไค้ สามารถเอาชนะ
กองทัพของยักษ์สวัสดิราช ซึ่งเป็นกองทัพที่ยิ่งใหญ่ได้ พฤติกรรมของพระรถเสนที่
กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า พระองค์มีความกล้าหาญ และมั่นใจตนเอง สามารถเผชิญ
ชีวิตเมื่อมีภัยได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการที่พระองค์มีความรู้ความ
สามารถทางคานไสยศาสตร์ป้องกันตัวก็เยี่ยมั่นเอง

อนึ่ง เมื่อตัวละครมีความรู้ความสามารถทางคานไสยศาสตร์ มีความกล้าหาญ
และเชื่อมั่นในตนเองสูง ก็จะเป็นเสมือนหนึ่งกวีได้วางพื้นฐานชีวิตให้กับตัวละคร
แนวทางชีวิตของตัวละครในเรื่องจะดำเนินไปตามความสามารถที่ตนเองมีอยู่ ทั้งนี้

เพราะไสยศาสตร์เป็นเรื่องของความรู้ที่ตัวละครจะต้องนำไปใช้ เห็นได้ว่าตัวละคร ตัวเอกที่กวีกำหนดพื้นฐานชีวิตให้มีความรู้ความสามารถทางด้านไสยศาสตร์เป็นเลิศ ตัวละครนั้นจะเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จ มีชัยแก่ศัตรู และผจญภัยต่าง ๆ และใน บั้นปลายชีวิตจะประสบความสำเร็จอย่างสมบูรณ์ เช่น ชีวิตของพระสุธน และพระรถเสน ดังกล่าวนำแล้ว

จากที่กล่าวนำนี้ยืนยันให้เห็นได้ว่า ความเชื่อทางไสยศาสตร์มีอิทธิพลต่อการ สร้างตัวละครของกวีเป็นอย่างมาก กวีจะดึงเอาความเชื่อซึ่งเป็นที่ยอมรับ และยอมรับ ในสังคมขณะนั้นเข้ามากำหนดให้เกิดเป็นบุคลิกลักษณะของตัวละครในวรรณกรรมของตน เมื่อสังคมมีความเชื่อ และศึกษาไสยศาสตร์ อิทธิพลของความเชื่อดังกล่าวก็จะส่งผล ถึงกวี และสะท้อนออกมาเป็นลักษณะของตัวละครในเรื่องดังที่ได้อธิบายมาข้างต้น

1.1.3 ความเชื่อเรื่องผีสร้างเทวดา ความเชื่อเรื่องผีสร้างเทวดาเข้ามา มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ในลักษณะของการ กำหนดตัวละครขึ้นมาใหม่ให้มีฤทธิ์เดชอานาจเหนือบุคคลธรรมดา เช่น

ในเรื่องพระรถเมรี กวีอาศัยความเชื่อเรื่องเทวดามาสร้างตัว ละครให้มีบทบาทคอยคุ้มครอง และช่วยเหลือคนคิมิให้ถูกรุกรานจากคนพาล เช่น กำหนด ให้ตัวละครเป็นรุกขเทวดา คือเทวดาประจำต้นไม้ ป่าเขา คอยตามคุ้มครองนางทั้ง สิบสองรอกพันอันกรายจากนางยักษ์สนทราถึงสองครั้ง และยังชักนำให้นางทั้งสิบสอง ได้เดินทางไปถึงเมืองของพระรถเมรี ดังคำประพันธ์บางตอนว่า

แลเห็นนางสิบสอง	เที่ยวท่องพองกางแคนคาน
เทวรุกขทุกสถาน	พยาบาลคามรักษา
มิช้าสนทราमार	โผนทะยานเร็วรีบมา
ใกล้เจ้าสิบสองรา	ท้าวเทวแลเห็นมาร
มันจะเอาเจ้าพี่น้อง	นางสิบสองเป็นอาหาร
เทพไทในไพรสานต์	กัณธกาลเป็นช้างงา

พวงพีโตใหญ่
ว่าเจ้าสิบสองรา

น้ำตาไหลลงอาบตา
ยักมันมาอย่าไปไหน

เทเวศร์ในเขตป่า
กฤษณ์ก็ซ่อนบัง

กำบังตาอสุร
เอาไว้มองสิบสองรา
เรื่องพระรถเมรี

จากตัวอย่างข้างกล่าวนั้นเห็นได้ว่า เมื่อตัวละครฝ่ายที่ประสบเคราะห์กรรม และต้องการความช่วยเหลือที่มีฤทธิ์เดชอำนาจ ก็มักจะอาศัยความเชื่อเรื่องเทวดามา สร้างตัวละครใหม่ให้กระทบทาบถึงกล่าว การที่กำหนดตัวละครที่มีบทบาทช่วยเหลือ คนที่เป็นเทวดานั้น คงจะเป็นเพราะความเชื่อที่ว่าเทวดา เป็นเทมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้นั่นเอง นอกจากที่กล่าวมาแล้วในเรื่องพระรถเมรียังมี ตัวละครที่สร้างมาจากความเชื่อเรื่องผีต่างเทวดาอีกหลายตอน เช่น พระอินทร์ คอย คิติดามช่วยเหลือพระรถเสน โดยบัญชาให้พระวิฆณุกรรมแปลงกายลงมาเป็นไก่น และเป็นลูกสะบ้าของพระรถเสนเมื่อยังเยาว์วัย เพื่อให้พระรถเสนได้แสดงความ สามารถทางคานชนไก่ และเล่นสะบ้า จนชื่อเสียงเลื่องไปถึงพระรถสิทธิ์ เป็นการ ชักนาให้พอกับลูกไก่พบบัน นอกจากนั้นพระวิฆณุกรรมยังคอยช่วยเหลือพระรถเสนอีก หลายตอน เช่น ตอนทาศพนางเมรี ตอนเนรมิตศาลา พระรถเสนนำพระราชบิดา ไปรับพระราชมารดาในอุโมงค์ และตอนเนรมิตบ้านตายาย เป็นต้น ในเรื่อง สุบินส่วนวนเกา ก็กำหนดให้เทวดาประจำขุนเขาเข้ามามีบทบาทในการเนรมิต โคทองคำมพิธิวงสรวงของพรานเนสาท ในเรื่องวันการ ก็สร้างตัวละครใหม่ มาจากความเชื่อเรื่องเทวดาเช่นกัน คือกำหนดให้พระวิฆณุกรรมแปลงกายเป็นสตรี มาช่วยเหลือนางวันพฐปรามยักษ์สี่เศียร ดังตัวอย่างคำประพันธ์

จึงพระเพณฺณกรรม	บังคมคัลแล้วกมฺคลาน
ออกจากรัตนพิมาน	แล้วจึงเหาะลอยลงมา
คัดการวราวุทธิ์	แล้วนิรมิตกลายรูปา
เป็นรูปเทพยดา	งามนักหนาเหมือนนารี
อ่านพระเวทย์เปิดตูปรางค์	เข้าหอนางถึงแท่นศรี
ปลอบปลุกนางเทวี	เชิญนารียกขึ้นก่อน
	เรื่องวันคาร

เหตุการณ์ต่าง ๆ จากวรรณกรรมนิทานที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องผีสร้างเทวดา โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับเทวดาเข้ามามีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครของกวีเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะกวีเชื่อว่าเทวดาเป็นผู้มีอำนาจเหนือคนธรรมดา สามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ ดังนั้นเมื่อกวีคาเนินเรื่องมาถึงตอนที่จำเป็นจะต้องให้มีผู้ช่วยเหลือคนดี ที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้ ก็สร้างตัวละครขึ้นมาใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่จะกำหนดให้เป็นผีฝ่ายดี หรือเทวดา ทั้งนี้เพื่อที่จะสามารถบันดาลสิ่งต่าง ๆ ได้ตามปรารถนา

1.2 ประเพณีที่มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละคร

ประเพณีที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ตามที่ได้วิเคราะห์ไว้ในตอนต้น ได้แก่ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการทำขวัญ ประเพณีการบวช และประเพณีการทำศพ จากผลการศึกษาปรากฏว่า ไม่มีประเพณีใดที่มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครอย่างเด่นชัด ส่วนใหญ่แล้วประเพณีจะมีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป อย่างไรก็ตาม หากจะพิจารณาในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับการสร้างตัวละครของกวี ก็กล่าวได้ว่าประเพณีที่ปรากฏในเรื่องมีความสัมพันธ์กับการสร้างตัวละครของกวี ทั้งนี้เห็นได้จาก เรื่องสุบินสำนวนเก่า ซึ่งเรื่องนี้มุ่งเน้นให้เห็นประเพณี และอันสงส์ในการบวช ตัวเอกในเรื่องคือ สุบิน จึงถูกวางตัวให้อยู่ในเพศบรรพชิตตลอด คือเริ่มบวชเป็นสามเณรตั้งแต่อายุได้ 7 ขวบ เมื่ออายุครบบวชก็อุปสมบทเป็นพระภิกษุต่อ ลักษณะดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าประเพณี

การบวชจะสัมพันธ์กับการกำหนดฐานะบทบาทของตัวละครในเรื่อง คือ ตัวละครจะต้องอยู่ในฐานะเป็นบรรพชิต บทบาทหรือพฤติกรรมก็ล้วนแต่เป็นบทบาทของสงฆ์ เป็นเรื่องของทางธรรมไม่ข้องเกี่ยวกับทางโลกเหมือนตัวละครในเรื่องอื่น ๆ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนว่าพฤติกรรมของสุบิน จะต่างกับ พระสุชน หรือพระรตเสนอย่างเด่นชัด พระภิกษุสุบินศึกษาพระธรรมทางพุทธศาสนา พระสุชน และพระรตเสนศึกษาศิลปวิทยา ไสยศาสตร์ เวทย์ สำหรับต่อสู้ป้องกันตน บทบาทของพระสุชนส่วนใหญ่เป็นการเดินทางติดตามคนรัก บทบาทพระรตเสนส่วนใหญ่เป็นการเดินทางต่อสู้ปราบอธรรม และแสวงหาความรักเช่นกัน ส่วนบทบาทของสุบิน มีความสงบไม่วุ่นวายในทางโลก มีความร่มเย็นอยู่ในบวรพระพุทธศาสนา มุ่งแสวงหาสัจธรรมให้คนพบทุกซ

1.3 ค่านิยมของสังคมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละคร

ค่านิยมของสังคมมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครของกวีเป็นอย่างมาก กล่าวได้ว่า ค่านิยมของสังคม จะเป็นตัวกำหนดบุคลิกและพฤติกรรมของตัวละคร กวีจะไม่สร้างตัวละครให้ค้านกับค่านิยมของสังคม มิฉะนั้นแล้ววรรณกรรมจะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมหรือผู้อ่านทั่วไป ค่านิยมที่มีต่อการสร้างตัวละครที่สำคัญ ๆ ได้แก่

1.3.1 ค่านิยมเกี่ยวกับบุคคล ซึ่งได้แก่ ค่านิยมเกี่ยวกับบุรุษและสตรี

ตัวละครตัวเอกทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ จะมีลักษณะเป็นไปตามค่านิยมเกี่ยวกับบุคคลแต่ละเพศตามที่วิเคราะห์ไว้ในตอนต้น เช่น

ค่านิยมเกี่ยวกับบุรุษ ซึ่งจะต้องเป็นผู้ที่กล้าหาญ มีฝีมือในการรบ เช่น พระสุชน และพระรตเสน มีคุณธรรมคือมีความเมตตา กรุณา ไม่ผูกพยาบาท เช่น พระสุทธิธรรม ต้องมีความกตัญญู เช่น พระรตเสน มีความเฉลียวฉลาด แก้ปัญหาได้ดี เช่น นายคั่น และมีศรัทธาในพุทธศาสนา เช่น นายคั่น พระสุทธิธรรม และสุบิน เป็นต้น

ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี ที่สำคัญ เช่น ความซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อสามี มีกิริยามารยาทเรียบร้อย มีความรู้ความสามารถในการบ้านการเรือน มีความเคารพนับถือ ยกย่องสามี เป็นต้น ตัวละครเอกฝ่ายหญิงในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่น

ภาคใต้จะถูกสร้างขึ้นให้มีคุณสมบัติตามค่านิยมดังกล่าวอย่างครบถ้วน เช่น นางรังไร ภรรยานายคั่น จากเรื่องนายคั่น นางเป็นแม่บ้านแม่เรือนที่ดี มีฝีมือในการทอผ้า และการครัว มีความนับถือยกย่องสามี มีความสุภาพเรียบร้อย ไม่ขึ้นเสียงเถียงทะเลาะกับสามี เพราะกลัวจะเป็นบาปติดตัวไปภายหลัง เป็นต้น นางเมรี จากเรื่องพระรถเมรี เป็นสตรีและภรรยาที่ดี ให้เกียรติยกย่องสามีคือพระรถเสนมาก แม้แต่การเสวยพระกระยาหารก็ต้องรอให้พระรถเสนเสวยเสร็จก่อน นางไม่กล้าเสวยพร้อมกับพระสวามี เพราะถือว่าเป็นบาป และจะเกิดภัยพิบัติแก่ตนได้ ดังที่กล่าวไว้

เมรีฟังท้าว   น้อมเนียนเคียรเกล้า   กราบเท้าภักศดา
เป็นบาปเป็นโทษ   โปรคเกล้าเกศดา   เสวยพร้อมเจ้าฟ้า   น้องสาถลัวภัย
เรื่องพระรถเมรี

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า ค่านิยมเกี่ยวกับบุคลิกของชาวไทยภาคใต้จะมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครของกวีมาก ตัวละครในวรรณกรรมจะมีลักษณะตรงกับค่านิยมเกี่ยวกับบุคลิกดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

1.3.2 ค่านิยมเกี่ยวกับลำดับของการมีครองของสตรี ดังที่ได้กล่าวมาในตอนต้นว่า ชาวบ้านภาคใต้ไม่นิยมให้น้องสาวแต่งงานก่อนพี่สาว เพราะกลัวว่าถ้าน้องแต่งงานก่อน พี่จะไม่มีโอกาสได้แต่งงานอีก ค่านิยมนี้จะมีส่วนในการกำหนดตัวละครตัวเอกฝ่ายหญิงในเรื่องมโนหรานิบาด คือ นางมโนห์รา แทนที่นางมโนห์ราจะเป็นน้องสุดท้อง เหมือนกับเรื่องนางมโนห์ราในสำนวนอื่น ๆ กลับมาเป็นพี่สาวคนโต เพื่อให้สอดคล้องกับค่านิยมของสังคมภาคใต้ ลักษณะดังกล่าวนี้คือ ค่านิยมของสังคมที่มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครของกวี

2. อิทธิพลที่มีต่อการดำเนินเรื่อง อิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และ ค่านิยมของสังคม ที่มีต่อการดำเนินเรื่องในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ปรากฏให้เห็นได้เด่นชัดมากกว่าอิทธิพลที่มีต่อการสร้างตัวละคร ขอแยกกล่าวแต่ละประเด็นตามลำดับดังนี้

2.1 ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ได้แก่

2.1.1 ความเชื่อเรื่องกรรม เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องในลักษณะของผลกรรมทำให้ตัวละครต้องระเห่เรวอน พลัดพรากจากที่อยู่ ทำให้ตัวละครมีพฤติกรรม และเรื่องสามารถดำเนินต่อไปได้ อิทธิพลของผลกรรมดังกล่าวปรากฏในเรื่องพระรถเมรี ตอนเศรษฐีพรหมจรรย์นางทั้งสิบสองไปทิ้งในป่า กวีกล่าวว่า การที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ขึ้นมาเพราะเป็นผลกรรมในอดีตชาติที่นางทั้งสิบสองกับบิดาเคยริษยาเบียดเบียนกันมา ดังคาประพันธ์

บิดาหมายปอง   เพราะนางสิบสอง   กรรมตามมาทัน
ลูกกับบิดา   ริษยาแก่กัน   ผู้ฟังทั้งนั้น   จาไว้เกิดหนา
เรื่องพระรถเมรี

ตอนนางทั้งสิบสองถูกควักดวงตา และนำไปขังไว้ในอุโมงค์ และเกิดเหตุการณ์ร้ายแรงถึงกับฉีกเนื้อลูกตัวเองแบ่งกันกินเพราะความอิจฉาหวงโหยนั้น เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ก็อ้างว่าดำเนินไปเพราะอิทธิพลของผลกรรมเข้ามาเกี่ยวข้องเช่นเดียวกัน กวีกล่าวถึงปฐมเหตุแห่งกรรมในตอนนีว่

การที่ถูกควักดวงตานั้น เพราะนางทั้งสิบสองเคยไปจับปลามาเป็นอาหาร แล้วใช้เชือกร้อยดวงตาปลาทั้งสองข้าง เมื่อครั้งที่ถูกบิดานำไปทิ้งไว้กลางป่ามีแต่นางเกานองสุดทอง บังเอิญร้อยเชือกถูกตาปลาเพียงข้างเดียว จึงถูกควักดวงตาบอดเพียงข้างเดียว ดังคาประพันธ์ว่า

พี่น้องเจ้ารองว่าหา	อกข้าวอกปลา
เวทนาเสกสาแทบตาย	
ไปพบปลาคลักปลักควาย	พี่น้องปองหมาย
วนวายชวนกันจับปลา	
จับได้เชือกร้อยตามตา	นางเกาน้องยา
ได้ร้อยแต่ตาปลากหนึ่ง	
กรรมนั้นมันตามมาถึง	ผู้ฟังนั่งอิง
รู้แล้วแม่ชಾಯาหา	
	เรื่องพระรถเมรี

การที่เหตุการณ์ดำเนินไปโดยนางทั้งสิบสองถูกนำไปขังไว้ในอุโมงค์ และฉีกเนื้อลูกตัวเองกินนั้น เป็นผลกรรมมาจากการที่นางทั้งสิบสองเคยไล่ต้อน งูเกิดความกลัวหลบหนีลงไปในรู นางทั้งสิบสองจึงบีบปากรูไว้มิคชิต งูถูกขังในรูเกิดความหิว จนต้องกินลูกตัวเอง ผลกรรมดังกล่าวติดตามมามีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมของนางทั้งสิบสองในกาลต่อมา ดังคาประพันธ์

ด้วยสิบสองนางสร้างกรรม	แต่ก่อนได้ทำ
กรรมจําให้กินลูกเอง	
ชาติก่อนเป็นคนลักเลง	อาเภอใจเอง
ออกไปเที่ยวกลางทุ่งนา	
ไปพบแมงมุมเห่าป่า	ขึ้นมาเที่ยวหา
งูปลาเขี่ยกบขบกิน	
-----	-----
นางเห็นรูร้ายไล่ตี	งูพาตัวหนี
เหวี่ยงหินไม้ไล่	

เห็นงูลงไปในรู
พวกหญิงวิ่งพรูเข้าไป

ซุกเอาคินพามาไว
มิให้รู้รายขึ้นมา

งูอยู่ในรูเสกสา
ออกงูออกปลาชานาน

นอนพคองอกอาหาร
ส่งสารงูกินลูกเอง

เวรสร้างมาแต่เครง
เพราะกรรมนางไค้ทามา

กูเรียกกันณู

ลมปากกูไว้

อคนำอกทา

เวทนาชานาน

นางกินลูกเอง

เรื่องพระรถเมรี

นอกจากนี้ เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับชีวิตของนางยักษ์สนทรา ซึ่งหาแต่ความชั่วร้าย มาตลอด จนต้องมาจบชีวิตลงอย่างน่าเวทนาที่สุดนั้น เป็นการเน้นให้เห็นว่าเป็นเรื่องของ ผลกรรม กวีจึงเอาความเชื่อเรื่องผลกรรมชั่วเข้ามาช่วยดำเนินเรื่องให้เรื่อง จบลงด้วยตัวละครต้องได้รับกรรมชั่วที่ได้กระทำไว้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องกรรมเข้ามามีอิทธิพลใน การดำเนินเรื่องเป็นอย่างมาก เหตุการณ์ในเรื่องเกิดขึ้นและดำเนินไปได้เพราะ เรื่องของผลกรรมที่ตัวละครเคยทำไว้

2.1.2 ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ เข้าามีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง อย่างเด่นชัดในเรื่อง สุนิสนานนเกา กวีกำหนดเรื่องให้ขุนเนสชาติ และนางสุภาวดี ตายไปตกนรก และเป็นเปรตได้รับความทุกข์ทรมาน แต่นางสุภาวดีได้อาศัยอานิสงส์ จากการบวชเณรของสุนิสน จึงกลับฟื้นคืนชีพขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็มุ่งหาแต่ ความดี เมื่อตายไปได้เกิดเป็นเทพธิดาบนสวรรค์ และอานิสงส์ในการอุปสมบท เป็นพระภิกษุของสามเณรสุนิสน ช่วยให้อาณัติพ้นจากการเป็นเปรตไปเกิดเป็นเทพบุตร เนสชาติ กล่าวได้ว่า เหตุการณ์ตายแล้วเกิดเป็นเปรต หรือตกนรก หรือได้ไปจุติเป็น

เทพบุตร และเทพธิดา ในเรื่องสุบินसानวนแก่นี้ เป็นเหตุการณ์ที่ดำเนินไปตามความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความเชื่อเรื่องกรรม คือเชื่อว่าถ้ากระทำความผิดไว้ เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ ถ้ากระทำความชั่วก็จะตกนรก หรือเป็นเปรต เป็นต้น ความเชื่อดังกล่าวนี้อิทธิพลต่อวิถีในการนำมาดำเนินเหตุการณ์ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้

2.1.3 ความเชื่อเรื่องผีสา่งเทวคา อิทธิพลของความเชื่อเรื่องผีสา่งเทวคา ที่มีต่อการดำเนินเรื่อง ปรากฏในเรื่องพระรถเมรี ตอนพระรถเสนแสวงหาคู่เป็นเจ้านายโดยไม่รู้ว่าสาเหตุหลังจากกลับมาจากชมสวน นางเมรีเชื่อว่าอาการป่วยของพระรถเสนเกิดจากภูติผีเทวคา คือพระภูมิเจ้าที่หักทวง หรือบันดาลให้เป็นไป จึงจัดพิธีเซ่นไหว้ บวงสรวงพระภูมิเจ้าที่เป็นการขอขมาเพื่อให้พระรถเสนหายจากอาการป่วยดังคำประพันธ์

เมริน้อยนารถ   กราบลงแทบบาท   ทูลท้าวกล่าวไซ
น้องไม่ปลุกเล่น   ปลุกเซ่นผีไพร   เหล้าข้าวเบ็ดโก๋   น้องแกล้งแต่งมา
พระองค์ทรงประจวบ   ผีไพรในสวน   สิทธิศักดิ์รักษา
ท้าวไม่คุ้นเคย   เป็นเซยเข้ามา   คายายฝ่ายข้า   ทักลูกถูกหลาน
ท้าวจงเซ่นวัก   เทวอารักษ์   ผียักษ์ผีมาร
ผีคงผีป่า   ผีมาตองพาน   เกตโผยของท่าน   จงคลายหายไป
เรื่องพระรถเมรี

ความเชื่อเรื่องผีสา่งเทวคาในตอนนี้ มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องเป็นอย่างมาก เพราะทุกอย่างเป็นไปตามอุบายของพระรถเสนที่เชื่อว่า นางเมรีจะต้องหาพิธีเซ่นสรวงบูชาผีสา่งเทวคาตามความเชื่อ พระองค์จะได้ผ่อนนอนให้นางเมรีที่มึนสุราที่นำมาเซ่นไหว้ เมื่อนางเมรายไมได้สติ พระองค์จะได้มีโอกาสขโมยดวงตาของแม่และป้าหนีไป นางเมรีหลงกลและทนคำรบเร้าผ่อนนอนของพระรถเสนไม่ได้ จึงมึนสุราที่เหลือนจากเซ่นสรวงบูชา โดยที่พระรถเสนให้เหตุผลว่า มึนสุราที่บูชา ภูติผีเทวคาไม่เป็นการเสียหาย ดังคำประพันธ์

ตัวอย่างดังกล่าวนี้ชี้ชัดว่าเป็นลางร้ายแก่ฝ่ายยักษ์ แต่ทว่าเสียรกลับนึกเป็น
ว่าเป็นลางดี จนสุดท้ายต้องเดินทางไปเสียชีวิตในสงคราม ในเรื่องสุบินสำนวนเก่า
มีลางดีเกิดขึ้นกับพราหมณ์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท บอกให้ทราบล่วงหน้าการเดินทางเข้าเฝ้าถวายเขาโคทอง
แก่พระเจ้ากรุงสุโขทัย ครั้งนั้นจะต้องประสมโชคคือ หนุมตกลงมาถูกศีรษะพราหมณ์เฝ้า
แล้ววิ่งล้มหายไปทางทิศอีสาน ดังคาประพันธ์

ปาโตแต่เช้า   ขุนพราหมณ์หาข่าว   มีใจสบาย
ให้แต่งที่ควร   ใส่เครื่องของถวาย   เรียกหาสทั้งหลาย   มาพร้อมจับงาน
หนุมต่หลังคา   ตกตรงลงมา   ต้องเคียวขุนพราหมณ์
แล่นไปคล้ายคลาย   ฝ่ายทิศอีสาน   อัจฉริยะบันดาล   ประจักษ์แก่ตา
ท่านขุนเฝ้าทูล   แลเห็นประหลาด   แจ้งในปัญญา
ภูจะมีลาง   ยศศักดิ์หนักหนา   ขุนนางท้าวพระยา   จะให้จาเวิญ
เรื่องสุบินสำนวนเก่า

และในเรื่อง มโนหรานิบาท ก็มีลางดีเกิดแก่พราหมณ์ฤๅษี ตอนออกเดินทางไปจับตัว
นางมโนห์รา เพื่อนำมาถวายพระสุชน ว่า

ลาพระมุนี   แล้วจับเอาศิลา   เกาทัณฑ์ดอกยา
เห็นบรกรรมพรากกาย   เดินกรายออกมา   เลี้ยวลัดตัดป่า   มายังสระศรี
นกตระไนไถ่ทัก   แมงมุมอันชัก   ไยขวางมรคิ
ตกต้องหัวพราหมณ์   บันดาลลางดี   ไฉนลศกศรี   สมบูรณ์โลกา
เรื่องมโนหรานิบาท

เห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องโชคกลางที่กล่าวมานั้น ถูกละเลยแทรกเข้ามาในเรื่อง
เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินเรื่อง ให้ผู้อ่านเตรียมใจรับรู้สถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น
เพราะเนื้อเรื่องจะต้องดำเนินไปตามลางบอกเหตุนั้น ๆ นับได้ว่าความเชื่อเรื่อง
โชคกลาง มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องในลักษณะของการกำหนดเหตุการณ์ของเรื่องไว้
ล่วงหน้า

2.1.5 ความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน

ความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน ที่ปรากฏในวรรณกรรม นิทานท้องถิ่นภาคใต้ มีทั้งลักษณะ "ฝันเข้าห้อง" และ "ฝันบอกกลาง" กวีสอแทรก เรื่องความฝันเข้ามาในเรื่อง เพื่อกำหนดวิถีชีวิตของตัวละคร และเหตุการณ์ให้ดำเนินไปตามความฝัน คล้ายกับความเชื่อเรื่องโชคกลาง ทั้งนี้เพราะความเชื่อที่ว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในความฝัน จะมีความสัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง

ความฝันชนิด "ฝันเข้าห้อง" ปรากฏในเรื่องวันการ และเรื่อง สุนีนำนวนเกา ในเรื่องวันการ นางวรลักษณฝันว่า พระอินทร์นำเพชร เม็กแดงขนาด เทาถมะปราง ส่งแสงแพรวพราวสว่างไปทั่วพื้นพิภพมายืนส่งให้นาง และอุมนาง พร้อมควยเศรษฐีสามี่ขึ้นไปยังเมืองสวรรค์ ดังคำประพันธ์

วันหนึ่งสนชเยศ	นึ่มเนื่อนัยเนตร	ประทมแทนทิพย์ศรี
สุนีนอัศจรรย์	เสียวสันอินทรีย์	ในฝันว่ามี
อึ้งเพชรเม็กแดง	แพรวสีพราวแสง	องค์อัมรินทร์รา
โศกเทาถมปราง	แสงสว่างจบท้า	สามภพโดยจะหา
ยื่นให้สายสมร	แล้วอุมนางจร	จากแท่นสุวรรณ
นางกับเศรษฐี	โกสีย์พาฝัน	ไปยังเมืองสวรรค์
ในยามสนธยา		
เรื่องวันการ		

ความฝันของนางวรลักษณดังกล่าวนี้ เป็นการบ่งบอกให้ทราบว่า เหตุการณ์ของเรื่องวันการ จะต้องดำเนินต่อไปตามคำทำนาย คือนางจะมีบุตรชายที่มีบุญญาธิการมาก และหลังจากให้กำเนิดบุตรชายคนนี้แล้ว นางและสามี่จะต้องตาย

ในเรื่องสุนีนำนวนเกา นางสุภาณี ฝันว่า นางเดินหลงทางอยู่ กลางป่าลึก มีแม่น้ำใหญ่ขวางหน้ามีอากข้ามได้ มีพระฤาษีคนหนึ่งปรากฏกายขึ้น พร้อมทั้งหยิบดวงมณียื่นส่งให้แก่นาง แล้วชี้บอกหนทางให้ ในที่สุดนางก็พ้นจากการหลงทาง ดังตัวอย่างบางตอนของความฝันดังกล่าวว่า

นางนบมอบไหว้   แพบศินท้านไท   ฤาษีฤทธิไกร
 บอกว่าหลงอยู่   บรูที่ไป   มีคมนนธ์จนใจ   รัว่าให้อางขนาง
 จึงพระฤาษี   หยิบดวงมณี   ยื่นให้แก่นาง
 ยกมือขึ้นชี้   นี่แหละหนทาง   เจ้าอย่าแหวะวาง   เกินไปตามตรง
 ไค้พิงวาทิ   ยอกรชูลี   ก้มเกล้ากราบลง
 ครั้นอาลาแล้ว   กาแก้วมันคง   ขึ้นจิตพิศวง   คลายความกังขา
 นางจรลีลาศ   แสงแก้วโอภาส   ส่งส่องมรรคา
 ถึงเรือนนางนอน   เต็มคั่นกลิ่นตา   ผวาคว่ำหา   ดวงแก้วโดยพลัน
 เรื่องสุบินสำนวนเก่า

ความฝันของนางสุภาวดีถึงกล่าวนี้นี้ โหรไค้ทำนายว่านางจะมีบุตรชายเป็น
 นักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่ ไค้บวชเรียนในพุทธศาสนา มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ประคองแสงแห่ง
 ดวงมณี ส่งให้ชาวโลกมองเห็นทางแห่งพระนิพพาน และจะเป็นผู้ช่วยให้ นางและสามี
 ไค้ข้ามพ้นจากห้วงทุกข์ไปสู่สวรรค์ในอนาคตกาล

เห็นไค้ว่าเหตุการณ์ในเรื่องวันการ และเรื่องสุบินสำนวนเก่า ไค้ดำเนินไป
 ตามการทำนายฝันของนางวรลักษณและนางสุภาวดีทุกประการ กล่าวคือ ในเรื่องวันการ
 หลังจากไค้กำเนิดบุตรชายคือ วันการ แล้ว นางวรลักษณและสามีก็ต้องตายจากไป
 วันการก็เป็นผู้มีบุญญาธิการสูง ไค้เป็นพระมหากษัตริย์ในที่สุด ส่วนความฝันของนาง
 สุภาวดีก็เช่นเดียวกัน สุบินกุมารไค้บวชเรียนและอานิสงส์ในการบวชช่วยให้นางและ
 สามีพ้นจากการทรมานทุกข์ทรมานในนรก ไค้ไปจุติเป็นเทพบุตรและเทพธิดาบนสวรรค์
 เหตุการณ์ของเรื่องถึงกล่าว จึงเป็นลักษณะของการนำความเชื่อเรื่องความฝันและ
 การทำนายฝันเข้ามาใช้อธิบายผลการดำเนินเรื่อง เป็นการบ่งบอกให้ผู้อ่านทราบ
 เหตุการณ์ล่วงหน้า ให้ผู้อ่านไค้เตรียมใจรับรู้สถานการณ์ที่จะเกิดขึ้น

ในเรื่องมโนหรานิบาต กวีไค้สอดแทรกความเชื่อเรื่องความฝันชนิด
 "ฝันบอกกลาง" เข้ามาในเรื่อง ตอนพระนางจันทเทวีทรงสุบินนิมิตเมื่อพระสุชน
 เสด็จไปปราบกบฏชายแดน ว่าพระยาจันทร์ ซึ่งเป็นกบฏไค้คิดพระศอ และถึงเอา

ลำไสของพระสุธนออกมาพันรอบเมือง บ้าทรงที่แนบพระวรกายถูกบุรุษหนึ่งนำไป
บูชาไฟ แต่โคหูลูกมือปลิวหายไปในอากาศ กังคาประพันธ์

ผลเจ้ามโนห์รา   จะพลัดภัสศา   นิรุตะโม
ผลแห่งพระเจ้า   จะจากคะโร   จึงมาตุโร   ทรงพระสุบิน
ว่าพระยาจรร   กรกุมพระขรรค์   เพชทาราชิน
แล้วล้างพระศอ   หน่อท้าวเสด็จขึ้น   จากกายาลิ้น   ชีวีราชา
ชักเอาอันทัง   อันตะกุนัง   พันพระบุรี
ว่าโลหิตไหล   ในทิศทั้งสี่   ความทวารบุรี   นครชุมพน
ฝันว่ากัปปา   ทิพรัตนภูษา   แนบพระสถล-
ลกายแห่งท้าว   เจ้าศรีสุธน   มีบุรุษคน   หนึ่งนั้นเอาไป
บูชาปาวโก   ภูษาสุนทโร   ปลิวขึ้นยังใน
อากาศสาแดง   แสงจบภพไตร   ลอยลี้วปลิวไป   จากกรเทวี
สุดสิ้นสุบิน   ระบายกนิณ   ฟั่นกายินทรีย์
เพลาประจุมัย   อุทัยไซศรี   ฝันร้ายไม่คี่   ตรีภึงถึงดูยา
เรื่องมโนหรานิบาท

โดยแท้จริงแล้วความฝันของพระนางจันทเทวีดังกล่าวมิได้เป็นฝันร้าย แต่
บุโรหิตใจพาลคิดจะเบียดเบียนนางมโนห์รา จึงได้ทำนายบิภเป็นอนว่า ความฝันดังกล่าว
เป็นลางร้ายแก่บ้านเมืองและพระสุธน พระสุธนจะสิ้นพระชนม์ในสงคราม ต้องหาพิธี
สะเดาะเคราะห์ โดยการเอาตัวนางมโนห์รามาชูชาয়ญ ท้าวอาทิตยวงศ์ทรงเชื่อคำ
ทำนายฝัน จึงให้กระหาตามคางกราบบังคมทูลที่เป็นเท็จของบุโรหิต

ความฝันของพระนางจันทเทวี มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องในเรื่องมโนหรานิ
บาทเป็นอย่างมาก กล่าวคือ เป็นต้นเหตุให้เรื่องดำเนินต่อไป เพราะหลังจากนาง
มโนห์ราทราบว่าต้องถูกจับตัวเข้าพิธีบูชายัญ จึงออกอุบายหลอกเอาปิกหางจาก
พระนางจันทเทวี เหาะหนีกลับไปยังเมืองไกรลาสของตน พระสุธนกลับมาจากชายแดน

ไถ่ทราญเรื่องราวทั้งหมด จึงออกเดินทางติดตามนางมโนทราไปจนถึงเมืองไกรลาส
กล่าวได้ว่า หากไม่มีความฝันของพระนางจันทเทวีเข้ามาเกี่ยวข้อง หรือท้าวอาทิตย์
ไม่เชื่อเรื่องการทํานายฝัน และบุโรหิตไม่ทํานายบิเบียน นางมโนทรา ก็จะไม่ถูก
กำหนดให้บูชาัญญ นางก็ไม่คิดหนี เหตุการณ์ในเรื่องมโนทรา niba ก็จะไม่ดำเนินต่อไป
เช่นนี้ ดังนั้นจึงเห็นได้เด่นชัดว่า ความเชื่อเรื่องความฝันเข้ามามีอิทธิพลต่อการ
ดำเนินเรื่องเป็นอย่างมาก

2.1.6 ความเชื่อทางไสยศาสตร์

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องในวรรณกรรม
นิทานท้องถิ่นภาคใต้อยู่หลายตอน และที่ปรากฏอยู่มากได้แก่ ไสยศาสตร์ที่เกี่ยวกับ
เวทมนตร์คาถาสำหรับป้องกันตน ความเชื่อทางไสยศาสตร์ดังกล่าวจะเข้ามามีอิทธิพล
ต่อการดำเนินเรื่อง ในลักษณะของการช่วยให้เรื่องดำเนินไปอย่างสนุกสนาน เร้าใจ
ชวนให้ติดตาม เช่น ใน เรื่องพระรถเมรี เหตุการณ์การต่อสู้ระหว่างพระรถเสนกับ
นางยักษ์สนทรา และท้าวสวัสดิราช การต่อสู้ระหว่างท้าวคนธรรพ์ กับท้าวโคดาน
หรือใน เรื่องวันकर การต่อสู้ระหว่างนางวันพุธ และพระวิษณุกรรมแปลง กับยักษ์สี่เศียร
ถวี่ไถ่กำหนดให้การต่อสู้ของตัวละครดังกล่าวดำเนินไปอย่างเข้มข้น น่าตื่นเต้นหวาดเสียว
เพราะให้แต่ละฝ่ายใช้เวทมนตร์คาถา แสดงอิทธิปาฏิหาริย์เข้าทาลายล้างซึ่งกันและกัน
ได้แก่ การแปลงร่างเป็นสัตว์ร้าย การอยู่ยงคงกระพัน การใช้เวทมนตร์ประสา
นาคแผลง การเหาะเหิน หายตัว จนถึงการถอดดวงใจ เป็นต้น ข้อคิดเหตุการณ์
การต่อสู้โดยใช้ไสยศาสตร์เข้าทำห้กันระหว่างท้าวคนธรรพ์ กับท้าวโคดาน จาก เรื่อง
พระรถเมรี มาเป็นตัวอย่างดังนี้

คนธรรพ์พังโคดาน
สองจับศรพระขรรค์ไชย
เป็นเพลิงลูกกลามไหม้
เป็นไฟปลั้กัลป์

พญามารโกรธคือไฟ
ขึ้นพาคแหล่งแปลงไปปล้น
ผลาญเอาไม้ในไพรสันต์
ทั้งภูม้นแหลกยับเยิน

โคกานแกว่งพระขรรค์
จบป่าพนาเนิน
คนธรรพรายราญรอน
เป็นนาคบาศพาน
มีคมัวไปทั่วจบ
แตกโถมโหมไปพลัน
โคกานแกว่งอาวุธ
โผนผินบินทะยาน

เป็นนารันธราเดิน
จะคับไฟปลั้ยลาญ
ก็ยกศรขึ้นแปลงมลาญ
ก็ฟันพิศอยู่เป็นควัน
ในแผ่นภพพนาสันต์
จะมัดเอาท้าวโคกาน
ก็เป็นครุฑเข้าหักหาญ
เฉี่ยวฉาบนาคคาบลากไป
เรื่องพระรถเมรี

จากตัวอย่าง เห็นได้ว่าไสยศาสตร์ที่กวีสอดแทรกเข้ามาในฉากการรบดังกล่าวยุ้ช่วยให้เรื่องดำเนินไปอย่างสนุกสนาน หากไม่มีอิทธิพลของไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง เนื้อเรื่องนิทานก็จะไม่เร้าใจให้ชวนติดตามเท่าที่ควร

นอกจากไสยศาสตร์ประเภทป้องกันตนแล้ว ในเรื่องพระรถเมรี กวียังได้นำไสยศาสตร์ประเภทเมตตามหานิยมเข้ามาช่วยในการดำเนินเรื่องด้วย คือ ตอนที่พระรถเสนาหาเสน่ห์ให้นางทศนารีหลงรัก ก่อนที่จะเข้าหานางทศนารี และพานางหนีไป กล่าวได้ว่าการหาเสน่ห์ของพระรถเสนในตอนนี้กวีได้สอดแทรกเข้ามา เพื่อให้เนื้อเรื่องดำเนินไปอย่างราบรื่น รวดเร็ว หากไม่นำความเชื่อเรื่องการหาเสน่ห์ยาแฝดเข้ามาเกี่ยวข้องแล้ว นางทศนารีอาจจะไม่ยอมหนีไปกับพระรถเสน เรื่องก็ไม่อาจดำเนินต่อไปได้ หรือแม้แต่นางทศนารียอมหนีไปด้วย นางก็จะถูกคำหนิที่หาผิดจารีตของสัครุ์อย่างรุนแรง กลายเป็นคนเลวในความรู้สึกของผู้อ่าน กวีจึงหาทางออกได้อย่างเหมาะสมที่สุด เพราะนอกจากจะใช้ไสยศาสตร์ให้เรื่องดำเนินไปด้วยดีแล้ว ยังช่วยให้นางทศนารี ซึ่งกวีกำหนดตัวไว้แล้วว่าจะต้องเป็นชายาของพระรถเสน พ้นจากข้อครหาว่าเป็นคนเลว หนีตามผู้ชายไป เรื่องทั้งหมดจะไปสรุปลงเพียงว่าที่เป็นเช่นนั้น ก็เพราะอิทธิพลของการหาเสน่ห์ยาแฝดเท่านั้น

2.2 ประเพณีที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง

ประเพณีที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ และมีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องของกวีมากที่สุด ได้แก่ ประเพณีการแต่งงาน ในเรื่องนายคั่น จะเห็นได้ว่ากวีกล่าวถึงประเพณีนี้ไว้อย่างละเอียดทุกขั้นตอน การเสนอขั้นตอนของประเพณีไว้อย่างละเอียดนี้ นอกจากจะมุ่งหวังให้วรรณกรรมเรื่องนี้มีคุณค่าทางค่านักศึกษาเกี่ยวกับประเพณีของชาวบ้านอย่างเด่นชัดแล้ว กวียังอาศัยขั้นตอนของประเพณีมาใช้ในการดำเนินเรื่องอีกด้วย กล่าวคือ ประเพณีแต่งงานในเรื่องนี้ตัวเจ้าบ่าวคือ นายคั่น ซึ่งเป็นตัวเอกของเรื่อง และเป็นคนตาบอดสี จะต้องใช้ไหวพริบปฏิภาณเอาตัวรอด มิให้ผู้ที่มาในงานระแคะระคายได้ว่าตนเองเป็นคนตาบอด ดังนั้นชะตาพิธีหากนายคั่นเพลอหาผิดพลาดเพราะมองไม่เห็นก็จะใช้ปัญญหาเหตุผลมาแก้ตัวเอาตัวรอดไปได้ทุกครั้ง เช่น เมื่อขบวนขันหมากยกไปถึงบ้านเจ้าสาว แทนที่นายคั่นจะก้าวขึ้นบันไดบ้านกลับเดินเลยเข้าไปใต้ถุนบ้านเพราะมองไม่เห็น เมื่อเพื่อนทักก็รีบแก้ตัวว่าคังใจจะเข้าไปสำรวจความแข็งแรงของรอด ตง กลัวจะรับน้ำหนักคนมาก ๆ ไม่ได้ คังคำประพันธ์

ฝูงคนทั้งหลาย	ทั้งหญิงทั้งชาย	ร้องทักวายุ่น
ผิดแล้วเจ้าบ่าว	เดินเข้าใต้ถุน	เร่เที่ยวกันคุ่น
เพื่อนแก้ทันที	รอดคงทรงนี้	เหมือนจะหักราน
คนนั่งมากมาย	ใครจะไถ่คำทราน	แต่ไม่มั่งคาน
		มันก็แข็งเหลือใจ
		เรื่องนายคั่น

เมื่อขึ้นไปบนบ้านได้แล้ว นายคั่นไม่ทราบว่าย่าเจ้าสาวจัดเตรียมที่สำหรับทำพิธีไว้ตรงไหน จึงนั่งลงตรงนอกชาน พอถูกทักถามก็รีบแก้ตัวว่าเท้าสกปรก ขอน้ำล้างเท้าเสียก่อนจึงขึ้นไป คังคำประพันธ์

ผู้เช่าเจ้าเรือน   เขาจึงร้องเตือน   ขึ้นมานี้หลาน
 เห็นฉิววิสัย   โยนึงนอกชาน   เพื่อนบอกว่าฉาน   คั่นคิกซี่ไก่
 ขอน้ำล็กหนอย   ล้างให้เรียบรอย   จึงค่อยคลาไคล
 ทาถมทาเช็ก   เสริจแล้วควยไว   แล้วจึงขึ้นไป   ยอให้ชายชวา
                                          เรื่องนายคั่น

เมื่อถึงชั้นตอนพิธีส่งตัวเจ้าบ่าวเข้าห้องเจ้าสาว นายคั่นไม่ทราบว่าจะห้องเจ้าสาว
 อยู่ที่ไหน เดินหลงเข้าไปในครัว บรรดาแม่ครัวซักถามรู้ว่าเข้าผิดห้องจึงรีบแก้ตัวว่าตั้งใจ
 จะเข้ามาสั่งให้ทาอาหารพิเศษสำหรับผู้ใหญ่ฝ่ายตน เพราะท่านเหล่านี้รับประทานอาหาร
 รสเด็ดไม่ได้ ดังคาประพันธ์

ที่ครัวไฟนาง   คนนั่งฉาวฉู้   นายคั่นไม่รู้   นั่งลงควยไว
 ฝ่ายข้างนางคิก   เป็นคนสนิท   กินมาแต่ไหน
 นั่งทักกับชวา   จึงกล่าวปราศรัย   นั่งลงทำใจ   ครัวไฟนี้หนา
 แก้วหันที   บอกความแก่ผี   ล็กหนอยหนึ่งทหา
 ว่าลุงขุนอินทร์   หม่อมนิลจินดา   สองคนนั้นหนา   ปากเป็นตาลทราย
 อย่าทำให้เผ็ด   ใส่พริกหลายเม็ด   น้ำตาโอบคาง
 เขาเป็นผู้ใหญ่   เอาใจเขาบ้าง   ว่าพลันผ่นย่าง   วางเข้าห้องใน
                                          เรื่องนายคั่น

จากตัวอย่างบางตอนที่แสดงมา เห็นได้ว่า ประเพณีแต่งงานในเรื่องนายคั่น
 มีอิทธิพลในการดำเนินเรื่องของกวีมาก กวีอาศัยขั้นตอนของพิธีซึ่งกระทำที่บ้านเจ้าสาว
 อันเป็นสถานที่ ๆ นายคั่นไม่รู้จักคุ้นเคย มาเป็นเวทีประลองไหวพริบ ปฏิภาณของนายคั่น
 ทั้งนี้เพราะความไม่คุ้นเคยทั้งพิธีและสถานที่ นายคั่นจะต้องแสดงความคิดพลาดออกมา
 และต้องใช้ไหวพริบ ปฏิภาณเอาตัวรอดให้ได้ จึงกล่าวได้ว่ากวีใช้ประเพณีแต่งงานมา
 เป็นสถานการณ์ให้ตัวเอกได้แสดงพฤติกรรมให้เรื่องดำเนินต่อไป

นอกจากประเพณีแต่งงานดังกล่าวแล้ว ประเพณีอื่น ๆ มิได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องโดยตรงอย่างเด่นชัด บางประเพณีอาจจะมีผลต่อการดำเนินเรื่องในทางอ้อมอยู่บ้าง เช่น ประเพณีการบวชในเรื่องสุบินसानวนเก่า เห็นได้ว่าขั้นตอนของประเพณีมิได้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการดำเนินเรื่อง แต่อาจมีสิ่งที่เกิดจากประเพณีจะช่วยให้เนื้อเรื่องสุบินसानวนเก่าดำเนินต่อไปจนถึงภาคคนรัก สวรรค์ ในลักษณะนี้ถือได้ว่า ประเพณีมีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องของกวีทางอ้อม

อนึ่ง นอกจากประเพณีที่เป็นพิธีกรรม เช่น ประเพณีแต่งงาน และประเพณีการบวช ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องแล้ว ในเรื่องพระรถเมรี มีการกีฬา หรือการเล่นของชาวบ้านสอดแทรกเข้ามา 2 ชนิด คือ การชนไก่ และการเล่นสะบ้า การละเล่นทั้ง 2 ชนิดนี้ ปราณี ขวัญแก้ว¹ จัดเป็นประเพณีประเภทหนึ่งด้วยเรียกว่า "ประเพณีการละเล่น" ผู้ศึกษาเห็นว่าการเล่นดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องในเรื่องนี้มาก จึงขอนำมากล่าวไว้ ณ ที่นี้ด้วย

การเล่นชนไก่ และเล่นสะบ้า เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง ในลักษณะที่กวีต้องการใช้ประเพณีการละเล่นดังกล่าวเป็นสะพานเชื่อมให้เรื่องราวดำเนินต่อไป คือให้ชื่อเสียงทางการชนไก่ และการเล่นสะบ้าของพระรถเล่นไถ่เลี้ยงลือไปจนถึงพระกรรมของพระรถสิทธิ์ ซึ่งเป็นพระบิดา จนพระรถสิทธิ์สนพระทัยให้นางตัวพระรถเสนเข้าเฝ้า เมื่อพบกับลูกมาพบกัน เหตุการณ์อื่น ๆ ในเรื่องก็ดำเนินต่อไปอีกมาก ลักษณะดังกล่าวนี้ถือได้ว่า ประเพณีมีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องของกวีอย่างเด่นชัด

2.3 ค่านิยมของสังคมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง ค่านิยมของสังคมที่เข้ามามีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่สำคัญ ๆ ได้แก่

---

¹ปราณี ขวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคควา" ตำบลร่อนพิบูลย์

2.3.1 ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง คือ ค่านิยมที่ว่า ภรรยาจะรับประทานอาหารพร้อมกับสามีไม่ได้ ถือว่าเป็นบาป และจะเกิดภัยพิบัติแก่ตนเอง ค่านิยมนี้ปรากฏในเรื่องพระรถเมรี ตอนพระรถเสนครัสชวนให้นางเมรีมาเสวยพระกระยาหารพร้อมพระองค์ นางเมรีปฏิเสธและกราบทูลให้ทรงทราบว่า การเสวยพระกระยาหารพร้อมพระสวามีนั้นเป็นบาป เป็นโทษ จะเกิดภัยขึ้นแก่นาง ทั้งคาประพันธ

เมรีฟังท้าว น้อมเนียนเคียรเกล้า กราบเท้าภัสตรา
เป็นบาปเป็นโทษ โปรกเกล้าเกศฯ เสวยพร้อมเจ้าฟ้า น้องสาวลัวภัย
เรื่องพระรถเมรี

พระรถเสนพยายามพุกจากหวนล้อมต่าง ๆ นานา นางเมรีเกรงว่าพระรถเสนจะเสียพระทัย จึงยอมผินค่านิยมร่วมเสวยพร้อมพระรถเสน การที่นางเมรีผินค่านิยมดังกล่าว กลายเป็นผลร้ายและเกิดภัยพิบัติขึ้นแก่นางทันตาเห็น คือ เป็นโอกาสให้พระรถเสนหลอกมอมสุราจนนางหลับใหลไม่ได้สติ และพระรถเสนหนีนางไป นางจึงออกติดตามและเสียชีวิตลงในที่สุด เหตุการณ์ดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า กวีดึงเอาค่านิยมเข้ามาช่วยให้เรื่องพระรถเมรีดำเนินต่อไปอย่างเหมาะสม โดยให้นางเมรีผินค่านิยมดังกล่าว หากนางเมรีไม่ยอมผินค่านิยม เรื่องก็ไม่อาจดำเนินไปเช่นนี้

2.3.2 ค่านิยมในการเลือกคู่ครอง เกี่ยวกับค่านิยมในการเลือกคู่ครองนั้น ผลการวิเคราะห์ปรากฏชัดประการหนึ่งว่า ชาวภาคใต้ไม่นิยมการแต่งงานที่ฝ่ายหญิงอายุมากกว่าฝ่ายชาย ค่านิยมนี้เข้ามาเกี่ยวข้องกับลักษณะสอดคล้องกับการดำเนินเรื่องในเรื่องพระรถเมรี คือการที่กวีได้ดำเนินเรื่องโดยให้นางเมรีต้องตายจากพระรถเสนไปในขณะที่พระรถเสนกลับมารับนางไปเป็นชายานั้น ถือได้ว่าเป็นไปตามค่านิยมของสังคมของคนไทยภาคใต้ หากเรื่องนี้ดำเนินต่อไป โดยให้พระรถเสนกับนางเมรีได้อภิเษกครองกันอย่างมีความสุข ก็จะมีขัดแย้งกับค่านิยมของสังคมเป็นอย่างมาก ผู้อ่านจะไม่ยอมรับ เพราะนางเมรีแก่กว่าพระรถเสนมาก ประมาทได้ว่านางเมรีนั้นมีอายุรุ่นราว

การกระทำของเศรษฐีพรหมจรรย์ดังกล่าว เป็นการฝืนค่านิยม คือปฏิบัติ นอกเหนือคำสั่งครู เป็นการไม่ยกย่องนับถือครูบาอาจารย์ กวีได้นาลักษณะการฝืน ค่านิยมของเศรษฐีพรหมจรรย์ มาช่วยในการคาเนินเรื่อง กล่าวคือ เมื่อเศรษฐีเก็บ ก้อนกรวดศักดิ์สิทธิ์ไปบูชาถึง 12 ก้อน เป็นผลให้ภรรยาต้องมียุติสาวตึก ๆ กันถึง 12 คน จนผลสุดท้ายฐานะยากจนลง ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรสาวของตนได้ ต้องนำไป ทิ้งไว้กลางป่า เป็นการเริ่มชีวิตให้นางทั้งสิบสองต้องออกไปผจญภัยต่าง ๆ นานา และเหวนำทางให้ไปถึงเมืองไพศาล ได้เป็นพระชายาของพระรณาสี และถูก นางยักษ์สนทราเบียดเบียน ฯลฯ กล่าวได้ว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนี้เป็นผล มาจากการฝืนค่านิยม คือการไม่นับถือและปฏิบัติตามคำครูบาอาจารย์ของเศรษฐี พรหมจรรย์ หากเศรษฐีพรหมจรรย์ไม่ฝืนค่านิยม ไม่หาตนเป็นคนหัวล้านนอกครู ก็จะไม่ มีนางสิบสองในเรื่องพระรณาสี เนื้อเรื่องทั้งหมดจะไม่ดำเนินไปเช่นนั้น นี่คือ อิทธิพลของค่านิยมที่มีผลต่อการคาเนินเรื่องของกวีอีกประการหนึ่ง

ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้น นอกจากจะมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละคร และการคาเนินเรื่องในวรรณกรรมอย่าง เค้นชัดแล้ว ยังมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมค่านอื่น ๆ ของกวีอยู่บ้าง แต่ไม่ เค้นชัดมากนัก เช่น มีอิทธิพลต่อการสร้างฉาก และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกหรือทัศนะ ของกวี ขอกล่าวถึงอิทธิพลทั้งสองประการหลัง เพิ่มเติมอีกเล็กน้อยดังนี้

อิทธิพลที่มีต่อการสร้างฉาก ลักษณะทางสังคมที่มีต่อการสร้างฉากใน วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่สำคัญได้แก่ ความเชื่อ และประเพณี ส่วนค่านิยม ของสังคมนั้นไม่ปรากฏว่าเข้ามามีอิทธิพลต่อการสร้างฉากแต่อย่างใด

ความเชื่อ ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการสร้างฉากโดยตรง คือ ความเชื่อ เรื่องนรกสวรรค์ ในเรื่องสุบินสำนวนเก่า ฉากนรกปรากฏในคอนนางสุภาคีตถูกนาตัว ไปทรมานในเมืองนรก ฉากสวรรค์ปรากฏในคอนขุนเนสชาติ และนางสุภาคีตไปจุติเป็น เทพบุตร และเทพธิดา บนสวรรค์ กวีพรรณนาฉากนรก และสวรรค์ไว้อย่างละเอียด พิสดาร กล่าวได้ว่า ฉากนรก และสวรรค์ในเรื่องสุบินสำนวนเก่านี้ กวีสร้างขึ้นจาก

อิทธิพลของความเชื่อที่ว่า หากทำกรรมชั่ว ผลกรรมจะตามสนอง ตายแล้วต้องไปทนทุกข์ทรมานในนรก และในทางตรงกันข้าม หากกระทำความดี ผลกรรมจะส่งเสริมให้ไปสู่สุคติ คือสวรรค์ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์นี้ นอกจากจะมีอิทธิพลต่อการสร้างฉากในเรื่องสุบินสำนวนเก่าแล้ว ยังมีอิทธิพลโดยตรงต่อการดำเนินเรื่องถึงที่ใดกล่าวมาแล้วควย

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเพณี กล่าวได้ว่า ประเพณีที่ปรากฏในวรรณกรรมย่อมมีผลโดยตรงต่อการสร้างฉาก เช่น ประเพณีการแต่งงานในเรื่องนายตัน ประเพณีการบวช และประเพณีการทศพ ในเรื่องสุบินสำนวนเก่า รวมทั้งประเพณีการหาขวัญในเรื่องพระรถเมรี ประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดฉากในวรรณกรรมแต่ละเรื่องถึงกล่าวถึงอยู่ควย

อิทธิพลที่มีต่อความรู้สึกหรือทัศนคติของกวี

อิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่มีต่อความรู้สึกหรือทัศนคติของกวีที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้ ขอจำกัดขอบเขตว่า หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติที่กวีแสดงออกมาตรง ๆ คือ กวีมีทัศนคติต่อความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมไปในทางใด ก็จะแสดงความรู้สึกหรือทัศนคติสอดแทรกเข้ามาให้เห็นในขณะนั้น อิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่มีต่อความรู้สึกหรือทัศนคติของกวี ปรากฏดังต่อไปนี้

ความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกหรือทัศนคติของกวี ได้แก่ ความเชื่อเรื่องกรรม ซึ่งปรากฏในเรื่องพระรถเมรีเป็นส่วนใหญ่ กวีผู้แต่งเรื่องนี้ได้แสดงออกให้เห็นหลายตอนว่ายอมรับ หรือเห็นด้วยกับผลกรรมของบุคคล คือยอมรับในความเชื่อที่ว่าใครทำกรรมใดไว้ ย่อมได้รับผลกรรมนั้นตอบแทน ทั้งนี้เห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนตัวสอดแทรกเข้ามาเมื่อกล่าวถึงความเชื่อเรื่องนี้ และยังพยายามเรียกร้องให้ผู้อ่านคล้อยตามความรู้สึกของตนด้วย เช่น

ในตอนที่เศรษฐีพรหมจันทร์ นานางทั้งสิบสองไปทิ้งไว้กลางป่า กวีกล่าวว่า เป็นเพราะผลกรรมที่พอกับลูกเคยทำไว้ และได้แทรกทัศนคติส่วนตัวโน้มน้าวให้ผู้อ่านผู้ฟัง

เห็นด้วยกับความเชื่อนี้ เป็นการเตือนมิให้ผู้อ่านทำกรรมชั่ว เพราะผลกรรมนั้นมีจริง
ดังคำประพันธ์

บิคาหมายปอง เพราะนางสืบสอง กรรมคามมาทัน
ลูกกับบิดา วิชาแก่กัน ผู้ฟังทั้งนั้น จาไว้เกิดหนา
เรื่องพระรถเมรี

คำประพันธ์ที่ว่า "ผู้ฟังทั้งนั้น จาไว้เกิดหนา" เป็นน่าเสียงที่บ่งบอกให้
ทราบว่า กวียอมรับว่าเรื่องกรรมมีจริง ผู้ฟังทั้งหลายไม่ควรกระทำเป็นอันขาด

ตอนนางทั้งสืบสองเดินลงทางอยู่กลางป่า เกิดความทิวจึงเอาข้าวห่อออก
มากิน ปรากฏว่าข้าวห่อกลายเป็นดิน กวีกล่าวว่า เป็นเรื่องของกรรมที่เคยเอาดิน
หลอกเด็กว่าเป็นข้าว ในขณะที่เด็กกำลังหิวจัด ในตอนนี้กวีได้แสดงทัศนะในทานอง
ยอมรับความเชื่อเรื่องกรรม และพยายามชี้ให้ผู้อ่านคล้อยตามความเชื่อนี้ด้วย ดัง
คำประพันธ์

เด็กเห็นไม่ใช่ข้าว	ร้องเรียกเล่าด้วยว่าดิน
เอาอื่นมาให้กิน	กรรมเล่นเด็กติดคามมา
สิ้นกันแต่ชาติเดียว	อย่าของเกี่ยวไปเลยหนา
<u>ผู้ฟังนั่งหลังหนา</u>	<u>หาไปตาไคยินหรือ</u>
	เรื่องพระรถเมรี

คากล่าวของกวีที่ว่า "ผู้ฟังนั่งหลังหนา หาไปตาไคยินหรือ" น่าเสียงแสดง
อย่างเด่นชัดว่า กวีเชื่อว่าเรื่องผลกรรมนี้มีจริง ผู้อ่านผู้ฟังทั้งหลายยังจะทากรรมชั่วกัน
อีกหรือ

ตอนนางทั้งสืบสองถูกควักดวงตา กวีกล่าวว่า เกิดวากกรรมที่เคยเอาเชื้อ
ร่ายยาปลา ในตอนนี้ก็เช่นกัน กวีได้แทรกทัศนะในเชิงยอมรับและพยายามเรียกร้อง
ให้ผู้อ่านผู้ฟังทั้งหลายยอมรับ และเห็นด้วยกับความรู้สึกรักของกวี ดังคำประพันธ์

กรรมนั้นตามมาถึง
รู้แล้วแม้อายาคำ
สิ้นบทควาฝ่ายกรรม
หากรรมกรรมคิดตัวไป

ผู้ฟังนั่งอิง
ท่านว่าอย่าทำ

เรื่องพระรถเมรี

ตัวอย่างจากเรื่องพระรถเมรีที่นำมาแสดงทั้งสามตอนนี้ ยืนยันให้เห็นได้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรมมีอิทธิพลต่อความรู้สึก หรือทัศนะของกวีอย่างชัดเจน คือ กวีผู้แต่งเรื่องนี้ ยอมรับและเห็นด้วยกับความเชื่อนี้ จนถึงกับนำมากล่าวเตือนผู้อ่านผู้ฟังทั้งหลายว่าไม่ควรกระทำความชั่วเป็นอันขาด

ความเชื่อเรื่องกรรมนี้ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้หลายเรื่อง แต่ส่วนใหญ่กวีจะสอดแทรกเข้ามาให้ผู้อ่านได้ทราบว่า เหตุการณ์นั้น ๆ เกิดจากผลกรรมของตัวละคร กวีจะวางตัวเป็นกลางมิได้แสดงทัศนะในเชิงยอมรับหรือคัดค้าน แต่ในเรื่องพระรถเมรี กวีได้แสดงความรู้สึก หรือทัศนะในเชิงยอมรับประกอบด้วยทุกครั้ง ที่กล่าวถึงผลกรรมของตัวละคร เป็นการแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องกรรมมีอิทธิพลต่อความรู้สึกหรือทัศนะของกวี

๖ ในเรื่องของประเพณี ผลการศึกษาปรากฏว่า ไม่มีประเพณีใด ๆ ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึกหรือทัศนะของกวี

ในส่วนที่เกี่ยวกับค่านิยมของสังคม ที่มีอิทธิพลต่อความรู้สึก หรือทัศนะของกวีนั้น ปรากฏอยู่ในเรื่องนายตัน ตอนนางทองสาสอนนางรังไรในวันแต่งงาน เป็นค่านิยมเกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรี ความเป็นภรรยาที่ดี ในตอนนี้กวีได้แสดงทัศนะส่วนตนในเชิงยอมรับค่านิยมเกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรีดังกล่าว ว่าเป็นสิ่งที่ดี ควรที่ผู้อ่านจะจงใจไปปฏิบัติบ้าง ดังคาประพันธ์

อุด'ส่า'ห์ป'รณ'นิต'ติ
 สรรพ'การ'งาน'ทุก'สิ่ง
 ไป'ไหน'อย่า'นั่ง'นาน
 ถ้า'จัก'มี'ที่'ไป
 แ่'ง'ตก'ยก'ใส่'ถาด
 แห'ก'ไทย'เพื่อน'ไป'มา
 อย่า'เรียน'เอา'คน'ชั่ว
 ข้าง'หนึ่ง'ไกร'ธวั'วาม
 ครัน'ไกร'ธ'ไกร'ธ'คว'ยกัน
 ทาง'กน'ทาง'วาวู
 ข้าง'ฝ่าย'ยาย'ทอง'สา
ท่าน'ทั้ง'หลาย'จา'ไว้'บาง

ตาม'ความ'สั'ก'ย'ภาษา'หญิง
 ทำ'มี'ทา'ตาม'น้ำ'ใจ
 คิด'ถึง'การ'อย่า'ใด'ใด
 คั้น'แต่'เ'ชา'หุง'ข้าว'ปลา
 อย่า'ให้'พล'าค'พัง'แม่'ว่า
 อย่า'นั่ง'นิ่ง'เ'ร'ง'ซัก'ถาม
 กับ'ลูก'ผู้'อย่า'หยา'บ'หยา'ม
 เ'จ'าง'าม'แม่'พัง'แต่'หุ
 ครา'ที่'นั้น'จะ'ฉาว'ดู
 ครัน'หลาย'ครา'ว'ฉาว'อึง'กั'ง
 สอน'ลูก'ย'าว'ว'ทาง' ๆ
ทั้ง'หญิง'ฉาว'ไม่'เสีย'ที่
เ'ร'ื่อง'นาย'คั้น

คา'พูด'ของ'กวี'ที่'ว่า "ท่าน'ทั้ง'หลาย'จา'ไว้'บาง ทั้ง'หญิง'ชาย'ไม่'เสีย'ที่" นั้น
 ชี้'ให้'เห็น'ว่า กวี'มี'ทัศ'นะ'ยอมรับ'ว่า'ค่าน'ิยม'ดัง'กล่าว'เป็น'สิ่ง'ที่'ดี กวี'จะ'ยึด'ถือ'และ'นา'ไป'ป'ฏิ'บัติ
 ต่อ'ไป

จาก'การ'ศึกษา'วิเคราะห์'เกี่'ย'ว'กับ'อิ'ทธิ'พล'ของ'ความ'เชื่อ ประ'เพณี และ'ค่าน'ิยม
 ของ'สังคม' ที่มี'ผล'ต่อ'การ'สร้าง'สร'ร'คั'ว'ร'ณ'กรรม'ของ'กวี' สรุป'ได้'ว่า ความ'เชื่อ ประ'เพณี
 และ'ค่าน'ิยม'ของ'สังคม'ที่'ปรากฏ'ใน'ว'ร'ณ'กรรม'นิ'ทาน'ทอง'ถิ่น'ภาค'ใต้ มี'อิ'ทธิ'พล'ต่อ'การ'สร้าง'สร'ร'คั'
 ว'ร'ณ'กรรม'ของ'กวี'หลาย'ประ'การ' ได้แก่ อิ'ทธิ'พล'ที่มี'ต่อ'การ'สร้าง'ตัว'ละคร อิ'ทธิ'พล'ที่มี'ต่อ
 การ'ดา'เนิน'เรื่อง อิ'ทธิ'พล'ที่มี'ต่อ'การ'สร้าง'ฉาก และ'อิ'ทธิ'พล'ที่มี'ต่อ'ความ'รู้'ลึก'หรือ'ทัศ'นะ
 ของ'กวี ผล'จาก'การ'ศึกษา'ดัง'กล่า'ว'นี้ ช่วย'เน'น'ให้'เห็น'ว่า การ'ศึกษา'ว'ร'ณ'กรรม'นั้น'นอก'จาก
 จะ'ศึกษา'ว'ร'ณ'กรรม'สะท้อน'ให้'เห็น'สภาพ'สังคม'อย่าง'ไร'บ้าง'แล้ว ยัง'สามารถ'ศึกษา'ใน
 มุม'กลับ'ว่า ลักษณะ'ต่าง ๆ ทาง'สังคม'มี'อิ'ทธิ'พล'ต่อ'การ'สร้าง'สร'ร'คั'ว'ร'ณ'กรรม'ของ'กวี'อย่าง'ไร
 อีก'ด้วย

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่มีการปริวรรตพิมพ์เผยแพร่แล้วจำนวน 6 เรื่องคือ เรื่องนายคั่น เรื่องวันคาร เรื่องสุบินसानวนเก่า เรื่องพระรตเมรี เรื่องมโนหรานิบาท และเรื่องสุทธิกรรมชาดกคาวากาย

วิธีการในการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาสภาพทั่วไปของท้องถิ่นภาคใต้ และลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ จากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ โดยอาศัยแนวทางที่นักวรรณคดีและผู้สนใจศึกษาได้กล่าวถึงไว้ ทั้งที่เป็นงานวิจัยโดยตรงและกล่าวสอดแทรกไว้ในเอกสารต่าง ๆ และศึกษาวิเคราะห์จากการตีความของผู้ศึกษา โดยพิจารณาจากเนื้อเรื่องและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องเป็นแนวทาง วิธีการศึกษาค้นคว้าใช้วิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ และเสนอผลงานแบบพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการศึกษาค้นคว้า

จากการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ โดยวิธีการที่กล่าวมา สามารถสรุปผลการศึกษาค้นคว้าได้ดังนี้

1. ลักษณะวรรณกรรม ผลการศึกษาพบว่า

ผู้แต่งและสมัยที่แต่งวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษา ไม่สามารถกำหนดแน่นอนลงไปได้ว่า ใครแต่ง และแต่งในสมัยใด เพราะผู้แต่งไม่ได้บอกชื่อ หรือบอกศักราชที่แต่งไว้ชัดเจน แม้บางเรื่องจะพูดถึงชื่อผู้แต่งไว้ เช่น เรื่อง วันคาร แต่ก็เป็นปัญหาว่า ชื่อที่กล่าวถึงนั้น จะเป็นผู้แต่งหรือเป็นเพียงผู้คัดลอก

จุดมุ่งหมายในการแต่ง จุดมุ่งหมายในการแต่งวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ คือ ใช้สวดอ่านเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อแสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อเป็นคติสอนใจผู้อ่าน และเป็นแบบเรียนหรือแบบฝึกอ่านสำหรับกุลบุตรกุลธิดา

ลักษณะคาประพันธ์ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ แต่งด้วยคาประพันธ์ประเภทกาพย์เป็นพื้น กาพย์ที่ใช้มากคือ กาพย์ยานี 11 รองลงมา มีจำนวนใกล้เคียงกัน คือกาพย์สุรางคนางค์ 28 ซึ่งส่วนใหญ่ในฉบับพิมพ์ที่นำมาศึกษาเรียบรวม 28 และที่ใช้น้อยคือ กาพย์มัจฉา 16 นอกจากคาประพันธ์ประเภทกาพย์ดังกล่าวแล้ว ยังมีคาประพันธ์ที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างออกไปบ้าง ดังปรากฏในเรื่อง มโนหรานิบาต แต่ผู้แต่งมิได้บอกว่าเป็นคาประพันธ์ชนิดใด เพียงแต่บอกหมายเลขแสดงจำนวนคาลากับไว้ เช่น ๒๑: 12 ๒๑: , ๒๑: 14 ๒๑: , ๒๑: 18 ๒๑: ๒๑: 22 ๒๑: และ ๒๑: 25 ๒๑: เป็นต้น ผลการศึกษาคาประพันธ์ที่มีลักษณะพิเศษนี้ สามารถสรุปลักษณะที่แตกต่างกัน 3 ประการ คือ 1) เป็นคาประพันธ์ประเภทฉันทที่ไม่เคร่งครัดครุลหุ 2) เป็นคาประพันธ์ประเภทกาพย์ที่กำหนดจำนวนคาตรงกับจำนวนคาในคณะของฉันท แต่การกำหนดบาท วรรค และคาในแต่ละวรรค แตกต่างไปจากฉันท 3) เป็นคาประพันธ์ที่ไม่มีลักษณะใกล้เคียงกับฉันทชนิดใด

อาจจะเป็นคาบประพันธ์ที่ทวีคติขึ้นใหม่ ซึ่งมีอยู่ชนิดเดียวคือ ๒๑ 25 ๒๑:

การดำเนินเรื่อง มีลักษณะเด่นคือ จะเริ่มเรื่องโดยการไหว้ครู และเปิดเรื่องโดยการแนะนำตัวละคร แล้วสร้างปมปัญหาหรือข้อขัดแย้งต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งเนื่องมาจากความรักไม่คู่ควรกันระหว่างหญิงชาย ความขัดแย้งเนื่องมาจากความโกรธแค้นพยาบาท ความขัดแย้งเนื่องมาจากความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องมาจากพุทธศาสนา และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของตัวละครเอง เหตุการณ์ต่าง ๆ ในเรื่องดำเนินไปตามลำดับปฏิกิริยา การปิดเรื่องวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาทุกเรื่องจะปิดเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Happy ending) คือปิดลงด้วยความสุขหรือความสำเร็จของตัวละครฝ่ายธรรมะ ในตอนจบเรื่องมักจะมีการออกตัวในทานองล้อมตนของกวีเสมอ

๑. แนวคิดของเรื่อง วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ แสดงแนวคิดต่าง ๆ กันออกไป เช่น แนวคิดเรื่องผลกรรม แนวคิดเรื่องการใช้ไหวพริบปฏิภาณแก้ปัญหา แนวคิดเรื่องธรรมะย่อมชนะอธรรม แนวคิดเรื่องความพยาบาทยอมฆ่าความวิบัติมาให้ แนวคิดเกี่ยวกับความรัก และแนวคิดเรื่องความเพียรพยายาม เป็นต้น

การใช้ภาษาและสำนวนโวหาร ถ้อยคำภาษาที่ใช้จะมีภาษาถิ่นภาคใต้เข้ามาปะปนอยู่เป็นจำนวนมาก การใช้สำนวนโวหารประกอบด้วยโวหารเปรียบเทียบเชิงอุปมาที่คุ้นเคย ทั้งที่ตรงกับในวรรณคดีแบบฉบับ และที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวสามารถกล่าวได้ว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้มีความคุ้นเคยในสำนวนโวหารไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าวรรณคดีแบบฉบับ

2. การใช้สัญลักษณ์พบว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาศึกษาครั้งนี้สามารถวิเคราะห์สัญลักษณ์ได้ 4 ลักษณะคือ สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์ สัญลักษณ์จากแก่นเรื่อง สัญลักษณ์จากตอนสำคัญ และสัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เช่น ตัวละคร ฉาก และอาวุธวิเศษ เป็นสัญลักษณ์เป็นต้น สัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์พบทั้งหมด 116 ชนิด ความหมายของสัญลักษณ์มี 168 ความหมาย จำนวนครั้งที่ใช้สัญลักษณ์ 397 ครั้ง

โหราภาพพจน์ที่ปรากฏมากที่สุดได้แก่ โหราภาพพจน์แบบอุปลักษณ์ รองลงมาได้แก่ อุปมา นามนัย และบุคลาธิษฐาน ตามลำดับ วรรณกรรมที่ใช้โหราภาพพจน์ในแง่สัญลักษณ์มากที่สุด ได้แก่ เรื่องพระรถเมรี รองลงมาได้แก่เรื่องมโนหรานิบาต เรื่องสุบินสวานนเกา เรื่องวันवार เรื่องนายคั่น และเรื่องสุทธิกรรมชาดกค่างาพย์ ตามลำดับ สัญลักษณ์จากโหราภาพพจน์ที่วิเคราะห์ได้ส่วนใหญ่เป็นสัญลักษณ์ตามแบบแผนซึ่งใช้ตรงกับวรรณคดีแบบฉบับ ส่วนสัญลักษณ์เฉพาะบุคคลที่มีลักษณะเด่นมีอยู่น้อย แต่ก็สามารถแสดงเอกลักษณ์ด้านการเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์ของกวีชาวภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

การศึกษาวិเคราะห์สัญลักษณ์จากแก่นเรื่องพบว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ได้สะท้อนสัญลักษณ์ที่เป็นแก่นเรื่องสากล คือเรื่องผลกรรมไว้ทุกเรื่อง มีทั้งที่เป็นแก่นเรื่องใหญ่ และแก่นเรื่องย่อย สัญลักษณ์ที่วิเคราะห์ได้จากแก่นเรื่องต่าง ๆ กวีจะแสดงออกในลักษณะของเนื้อเรื่อง และพฤติกรรมของตัวละคร ไว้เด่นชัดมาก สามารถตีความได้ว่า พฤติกรรมใดเป็นสัญลักษณ์ของอะไร หรือตัวละครนั้น ๆ เป็นตัวแทน หรือสัญลักษณ์ของบุคคลประเภทใด แก่นเรื่องของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ที่นำมาวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ได้แก่ แก่นเรื่องธรรมะย่อมชนะอธรรม แก่นเรื่องความเพียรพยายาม แก่นเรื่องผลกรรม แก่นเรื่องเกี่ยวกับความรัก แก่นเรื่องการใช้ไหวพริบปฏิภาณแก้ปัญหา และแก่นเรื่องความหวาดระแวง

การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์จากตอนสำคัญพบว่า เหตุการณ์หรือตอนสำคัญที่ปรากฏมาก และสามารถตีความในแง่สัญลักษณ์ได้เด่นชัดได้แก่ ความฝัน บทอัศจรรย์ ความมหัศจรรย์ต่าง ๆ พระอินทร์กับการช่วยเหลือคนดี การแปลงกาย การใช้เวทมนตร์คาถา พระดาขึ้นแปลงสาร ราชรถมาเกย และนางบอกเหตุ การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์จากตอนสำคัญดังกล่าวนี้ เป็นการมองวรรณกรรมอย่างลึกซึ้งถึงแก่นของแต่ละตอนช่วยให้เห็นคุณค่า และความสมจริงของวรรณกรรมมากขึ้น

การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ด สัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดที่นำมาวิเคราะห์ในแง่สัญลักษณ์ได้แก่ ตัวละคร นาง วัตถุหรืออาวุธวิเศษ และกิริยาอาการของ

ตัวละคร พบว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีความหมายในแง่สัญลักษณ์แฝงอยู่อย่างลึกซึ้ง เช่น ในเรื่องของฉาก กวีเลือกใช้ฉากได้เหมาะสมกับบรรยากาศของเรื่อง คือ ใช้ฉากทะเล แม่น้ำ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความอ้างว้างโศกเศร้า มาช่วยเน้นความเศร้าโศก ความอ้างว้างของนางเมรี เมื่อพระรถเสนห็นไปได้อย่างเหมาะสมมาก เป็นต้น

อนึ่ง การวิเคราะห์สัญลักษณ์จากวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้นี้ แม้ว่า จะแยกศึกษาเป็น 4 ลักษณะดังกล่าว แต่ผลการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้ปรากฏว่า จะมี ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ สัญลักษณ์ฉากโหวหารภาพพจน์ซึ่งถือเป็น ส่วนย่อยที่สุด จะมีส่วนสนับสนุนสัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดและตอนสำคัญ และทั้งหมดจะ สนับสนุนแกนเรื่องซึ่งเป็นหัวใจของวรรณกรรมให้ปรากฏเด่นชัดขึ้น

3. ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม วรรณกรรมนิทานท้องถิ่น ภาคใต้ สะท้อนให้เห็นความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของชาวไทยภาคใต้ ดังนี้

ความเชื่อ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นความเชื่อ สำคัญ ๆ ของชาวภาคใต้หลายประการ คือ

ความเชื่อเรื่องกรรม ซึ่งมีทั้งกรรมดี และกรรมชั่ว เชื่อว่าบุคคลทา กรรมใดไว้อย่างไรจะได้รับผลกรรมนั้นตอบสนอง ในลักษณะของการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงหนีกรรมนี้ได้ ผลกรรมอาจตอบสนองในชาตินี้หรือชาติหน้า ก็ได้

ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ จะมีความ สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องกรรม คือเชื่อว่าถ้าทำกรรมดี ตายแล้วจะได้ไปเกิด บนสวรรค์ ถ้าทำกรรมชั่วตายแล้วต้องเป็นเปรตหรือต้องตกนรก ทั้งความเชื่อเรื่อง กรรมและความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ต่างก็เป็นความเชื่อที่เกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา ชาวบ้านภาคใต้เชื่อว่า นรกคือดินแดนแห่งความทุกข์ทรมานไม่เป็นที่พึงปรารถนา และ สวรรค์คือดินแดนแห่งความสุขที่พึงปรารถนา และยังมีความเชื่อต่อไปว่า อาณิสสแห่ง การบวชของบุตร จะช่วยให้พ่อแม่พ้นจากการทนทุกข์ทรมานในนรกไปจุติบนสวรรค์ได้

ความเชื่อเรื่องผีสาปเหวคา ชาวภาคใต้เชื่อว่า ผีมี 2 ฝ่ายคือ ผีฝ่ายดี และผีฝ่ายชั่วร้าย ผีฝ่ายดีจะคอยคุ้มครอง ช่วยเหลือลูกหลาน คอยรักษาพยาบาลมอย ยาให้ยามป่วยไข้ ลูกหลานจึงต้องเซ่นสรวงบูชา ระลึกถึงเสมอ อย่างไรก็ตาม ผีฝ่ายดีนี้ถ้าลูกหลานไม่เซ่นสรวงบูชาให้เป็นที่ถูกต้องพอใจ ก็อาจจะทักท้วงให้เกิดเพทภัยต่าง ๆ ได้เช่นกัน ส่วนผีฝ่ายร้ายจะบันดาลให้เป็นไปในทางร้าย ทำให้เกิดเพทภัยต่าง ๆ ชาวบ้านจึงต้องมีเครื่องรางของขลังไว้ป้องกัน

ความเชื่อเรื่องเนือคู่ คือเชื่อว่าหญิงชายใดเคยสร้างสม หรือเคยเป็นคู่ครองกันมาในชาติปางก่อน ในชาตินี้จะคงได้เป็นคู่ครองกันอีก ที่เรียกว่า "บุพเพสันนิวาส"

ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวภาคใต้มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ทั้งไสยศาสตร์ป้องกันตนและไสยศาสตร์คานเมตตามหานิยม ไสยศาสตร์ป้องกันตนได้แก่ การใช้เวทมนตร์คาถา การลงเลขยันต์ การหาลูกอม ทางคานเมตตามหานิยมได้แก่ การหาเสน่ห์ โดยใช้แป้งจันท์และตัวฝ่ายหญิง การเป่ามนตร์เสน่ห์ การเสกหมาก การทำขี้ผึ้งสีปาก หรือหาชันหมากขาวของ เป็นต้น

ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ ได้แก่ ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม ในการประกอบพิธีมงคลต่าง ๆ เช่น คฤกษ์วันดีในการแต่งงาน การบวช การทำขวัญ การสร้างบ้านเรือนใหม่ การไปสงคราม หรือเดินทางไกลไปประกอบธุรกิจต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อเรื่องสมพงศ์เนือคู่ สำหรับหนุ่มสาวที่จะแต่งงานกัน

ความเชื่อเรื่องโชคลาง คือเชื่อว่า เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นก่อนเดินทาง หรือระหว่างเดินทางไปประกอบกิจสำคัญ ๆ จะเป็นลางบอกเหตุร้ายแก่บุคคลนั้นได้ เช่น เชื่อว่า แมงมุมตกถูกศีรษะ หนูตกถูกศีรษะ ก่อนหรือขณะเดินทางเป็นลางดี จะประสบผลสำเร็จในกิจการที่จะไปประกอบ ในทางตรงกันข้าม เหตุการณ์ที่เกิดผิดธรรมชาติ เช่น หนูกัดกับงูและหนูเป็นฝ่ายชนะ ก็จะเป็นลางร้ายสำหรับฝ่ายที่มีพลกำลังเหนือกว่า เช่น เหตุการณ์ที่เป็นลางแก่ยักษ์สี่เศียรในเรื่องวันดาว

ความเชื่อเรื่องความฝันและการทำนายฝัน ชาวภาคใต้เชื่อว่า ความฝันของบุคคลสามารถทำนายบอกเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นล่วงหน้าได้ ความเชื่อเรื่องความฝันจะมีทั้งความฝันบอกเหตุร้ายที่จะเกิดขึ้น และฝันเข้าห้อง คือ ความฝันที่เกิดขึ้นขณะที่ฝ่ายหญิงเริ่มมีครรภ์ ความฝันเข้าห้องนี้สามารถบอกได้เลยว่า เด็กในท้องจะเป็นหญิงหรือชาย มีวิถีชีวิตในอนาคตอย่างไร

นอกจากความเชื่อที่สำคัญดังกล่าวแล้ว ผลการศึกษาวิเคราะห์ยังพบว่า ชาวภาคใต้มีความเชื่อเบ็ดเตล็ดอีก 2 ประการคือ เรื่องการหาทักษิณาวรรต คือ การเวียนขวาเพื่อความเป็นสิริมงคล และความเชื่อเรื่องสุริยจันทร์ คือการกำหนดฤกษ์ยาม การก้าวเท้าออกจากบ้าน โดยการสำรวจจดหมายเหตุจากชุมชนชายชวาวาลมคลองช้างโนนให้ก้าวเท้านั้นออก เพื่อความเป็นมงคล และความสำเร็จในการเดินทาง

ประเพณี วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ สะท้อนให้เห็นประเพณีที่สำคัญ ๆ ของภาคใต้หลายประเพณี คือ ประเพณีการแต่งงาน ประเพณีการทำขวัญ ประเพณีการบวช และประเพณีการทศพ ประเพณีต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นักวิจัยได้เสนอขั้นตอนของแต่ละประเพณีไว้อย่างละเอียด ทำให้มองเห็นว่า ชาวภาคใต้มีความภูมิใจในประเพณีอันดีงามของตน และยึดถือปฏิบัติมานานแล้ว และยังคงยึดถือปฏิบัติกันสืบต่อไปอย่างไม่เสื่อมคลาย

ค่านิยมของสังคม วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้สะท้อนให้เห็นค่านิยมที่สำคัญของชาวภาคใต้หลายประการ คือ

ค่านิยมเกี่ยวกับบุคคล แยกตามเพศ คือ นุรุษและสตรี ดังนี้

ค่านิยมเกี่ยวกับนุรุษ ทางด้านรูปสมบัติ ผลการศึกษานี้วิเคราะห์ ปรากฏว่า นุรุษที่มีรูปสมบัติเป็นที่ยกย่องของสังคมคือ ต้องมีรูปร่างหน้าตาองอาจ ผิวพรรณเปล่งปลั่ง พุคจาไฟเราะเป็นเสน่ห์ต่อเพศตรงข้ามและผู้ฟังทั่วไป นอกจากนี้จะต้องมีลักษณะทาง เคน ยืน อดอาจสง่าผ่าเผย เป็นที่เกรงขามของศัตรู หรือบุคคลทั่วไป

ทางด้านคุณสมบัติ บุรุษที่ได้รับการยกย่องจะต้องมีความเฉลียวฉลาด ไหวพริบปฏิภาณดี มีความเมตตากรุณา รู้จักให้อภัย มีความกตัญญู มีความเคร่งครัดในพุทธศาสนา ตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม และต้องมีความรู้ ความสามารถประกอบกิจการตามบทบาทหน้าที่ของตนให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ค่านิยมเกี่ยวกับสตรี ทางด้านคุณสมบัติ สตรีที่ได้รับการยกย่องว่ามีความงามด้านรูปลักษณ์ จะต้องมีรูปร่าง หน้าตาสวยงาม ผิวพรรณเปล่งปลั่ง มีท่าทางเดินอ่อนช้อย เป็นสง่า และพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ทั้งเสียงและถ้อยคำ อนึ่ง ผลการศึกษายังพบว่า สตรีชาวภาคใต้ที่นิยมยกย่องว่ามีความงามจะต้องมีเกลื่อน เรียกว่า "เกลื่อนมาลา" สตรีที่มีเกลื่อนจะเป็นเสน่ห์แก่ผู้พบเห็นมาก จึงนิยมปลุกเกลื่อนกัน แต่ในปัจจุบัน ค่านิยมนี้ไถ่หายไปจากสังคมภาคใต้แล้ว ทางด้านคุณสมบัติ สตรีที่ได้รับการยกย่องว่าดี มีคุณสมบัติเป็นกุลสตรีจะต้องมีลักษณะดังนี้คือ ต้องอยู่ในโอวาทบิดามารดาและสามี ไม่หาตนเสมอสามี ต้องเอาใจใส่ดูแลบรรณินิบัติ มีความซื่อสัตย์รักเดียวใจเดียว และไม่ทิ้งหวงสามี ต้องนับถือและให้เกียรติแก่เพื่อนฝูงของสามี ยินดีต้อนรับด้วยความเต็มใจ มีกิริยามารยาทเรียบร้อย รู้จักวางตนให้สามีรัก

ค่านิยมในการเลือกคู่ครอง ตามทัศนะของแต่ละฝ่ายพบว่า ฝ่ายชายจะเลือกคู่ครองที่มีคุณสมบัติสอดคล้องกับค่านิยมทางด้านคุณสมบัติของสตรีข้างต้น คือ ต้องมีลักษณะความเป็นแม่บ้านแม่เรือน มีกิริยามารยาทเรียบร้อยตามแบบกุลสตรี ไม่จำเป็นต้องมีฐานะร่ำรวย ผู้ชายทั่วไปจะมุ่งเลือกสาวโสดที่ไม่เคยมีสามีมาก่อน หากมีความจำเป็นจะต้องเลือกหญิงหม้าย ก็ต้องเป็นหม้ายแท้ คือหญิงหม้ายที่สามีตายจากไปขณะยังรักใคร่ปรองดองกันด้วยดี จะไม่เลือกหม้ายเทียมหรือ "หญิงแหม่" ที่มีความเสียหายในเรื่องชู้สาวเป็นอันขาด

ฝ่ายหญิง จะเลือกผู้ชายที่เป็นคนดี หากมีชาติตระกูลดีด้วยก็จะเป็นที่พอใจของฝ่ายหญิงมากขึ้น ฐานะควรจะร่ำรวยพอเป็นที่พึ่งของฝ่ายหญิงได้ จะต้องไม่เป็นคนสุบถัญญา ยาผีวัน ไม่เป็นนักการพนัน และที่สำคัญจะต้องมีร่างกายสมบูรณ์สามารถประกอบภาระงานเลี้ยงครอบครัวได้เป็นอย่างดี

เกี่ยวกับความมีอิสระในการเลือกคู่ครอง ผลการศึกษาพบว่า ในการเลือกคู่ครองของฝ่ายชายนั้น ผู้ชายจะมีอิสระในการเลือกคู่ครองด้วยตนเองอย่างเต็มที่ ผู้ใหญ่หรือบิดามารดาไม่ค่อยเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจเลือกมากนัก เว้นแต่ในกรณีที่การเลือกคู่ครองของบุตรหลานของตนไปค้านกับค่านิยมของสังคมมากเกินไป ผู้ใหญ่หรือบิดามารดาอาจจะท้วงติงไว้บ้าง ในส่วนที่เกี่ยวกับความมีอิสระในการเลือกคู่ครองของฝ่ายหญิงนั้น ผลการศึกษาพบว่า มีความแตกต่างกันออกไป 2 กรณีคือ กรณีที่ 1 บิดามารดาให้สิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเอง คือจะถามความสมัครใจของฝ่ายหญิงก่อนเมื่อมีผู้มาสู่ขอ เป็นการให้สิทธิในการเลือกคู่ครองแก่สตรีได้อย่างเต็มที่แต่ก็อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ กรณีที่ 2 บิดามารดาเป็นผู้มีสิทธิ์ขาดในการตัดสินใจเองทั้งหมด ไม่มีการถามความสมัครใจของบุตรสาวเลย

ค่านิยมทางด้านการปกครองพบว่า ประชาชนชื่นชมและเคารพนับถือ ยกย่องพระมหากษัตริย์ให้อยู่ในฐานะสมมุติเทพ หรือเจ้าชีวิต คำสั่งของพระมหากษัตริย์ถือเป็นกฎหมาย ลักษณะผู้ปกครองที่ดีว่าดี เป็นที่ปรารถนาของผู้ถูกปกครองคือ จะต้องมีความเที่ยงธรรมในการพิจารณาตัดสินคดี ไม่ตกอยู่ในอำนาจของโลภะ โทษะ และโมหะ ไม่มีความอิจฉาริษยา และไม่ทำความเคียดแค้นแก่ประชาชน และที่สำคัญคือจะต้องมีอำนาจสูงสุดเพียงพระองค์เดียว

ค่านิยมทางด้านการศึกษา ยึดถือค่านิยมว่า ผู้ชายเท่านั้นที่มีสิทธิ์จะศึกษาเล่าเรียนด้านภาษาหนังสือ ส่วนผู้หญิงจะต้องเรียนเย็บปักถักร้อยอยู่กับบ้าน สถานศึกษาสำหรับเด็กผู้ชายคือวัด และครูผู้สอนคือพระภิกษุ ด้วยเหตุผลที่ว่า การศึกษาเล่าเรียนต้องใช้วัดเป็นสถานศึกษา และใช้พระภิกษุเป็นครู โอกาสทางการศึกษาวิชาหนังสือจึงถูกปิดสำหรับผู้หญิง

นอกจากค่านิยมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว ผลการศึกษาวิเคราะห์ยังพบค่านิยมเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ ของชาวภาคใต้อีกหลายประการคือ ค่านิยมในความขยันหมั่นเพียร ค่านิยมในความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ค่านิยมในความเป็นคนหน้าใหญ่ใจโต ค่านิยมในการคบหาสมาคม และค่านิยมในการยกย่องนับถือครูบาอาจารย์

ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาอิทธิพลของความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมที่มีผลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวี พบว่า ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม ที่ปรากฏในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ จะมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวีหลายประการ ได้แก่ มีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละคร มีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง มีอิทธิพลต่อการสร้างฉาก และมีอิทธิพลต่อความรู้สึกหรือทัศนะของกวี เช่น ในเรื่องของความเชื่อ กวีอาศัยความเชื่อเรื่องผลกรรม มากำหนดบุคลิกลักษณะของตัวละคร ให้ตัวละครเกิดมาตามอก เพราะผลกรรมชั่วที่ทำไว้ในชาติก่อน ดังที่ปรากฏในเรื่องนายคั่น หรือกำหนดให้ตัวละครอยู่ในฐานะต่าง ๆ กัน เช่น เป็นเปรต เป็นเทพบุตร หรือเป็นเทพธิดา ในเรื่องสุบินสาวนงเก่า ก็สืบเนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผลกรรมที่ตัวละครทำไว้ และอิทธิพลของความเชื่อที่มีต่อการดำเนินเรื่อง ได้แก่ การกำหนดให้ตัวละครต้องระเห่ระวอน คกระกาล่าบวาก เนื่องมาจากความเชื่อเรื่องผลกรรม เช่น การที่นางทั้งสิบสองถูกบิดานำไปทิ้งไว้กลางป่า ในเรื่องพระรถเมรี ก็สืบเนื่องมาจากผลกรรมที่นางเคยกระทำไว้ในชาติปางก่อน คือนางทั้งสิบสอง กับบิดาเลยริษยาเบียดเบียนซึ่งกันและกัน เป็นต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับประเพณี ประเพณีในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้จะไม่ค่อยมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครมากนัก ส่วนใหญ่จะมีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่อง เช่น ในเรื่องนายคั่น กวีอาศัยขั้นตอนของประเพณีการแต่งงาน ซึ่งกระทำที่บ้านเจ้าสาว อันเป็นสถานที่ ๆ นายคั่นไม่รู้จักคุ้นเคย มาเป็นเวทีประลองไหวพริบ ปฏิภาณของนายคั่น ทั้งนี้เพราะความไม่คุ้นเคยทั้งพิธีการและสถานที่ นายคั่นจึงแสดงความสามารถออกมา และต้องใช้ไหวพริบปฏิภาณเอาตัวรอดให้ได้ เป็นการใช้ประเพณีแต่งงานมาเป็นสถานการณ์ให้ตัวละครแสดงพฤติกรรมให้เรื่องดำเนินต่อไป ในเรื่องพระรถเมรีก็ใช้ประเพณีการละเล่น ของชาวบ้าน คือการชนไก่ และเล่นสะบ้า เข้ามาช่วยในการดำเนินเรื่อง คือเป็นสะพานเชื่อมโยงให้เรื่องดำเนินต่อไป โดยให้

ชื่อเสียงการชนไก่ และเล่นส่ำของพระรตเสน เลื่องลือไปถึงพระบิดา เป็นเหตุให้พบกับลูกไก่พบกัน จนเกิดเรื่องราวพยายาท ล้างมลทินต่อไป คือเป็นลักษณะที่ประเพณีมีอิทธิพลต่อการดำเนินเรื่องของกวีอย่างเด่นชัด ฯลฯ

ในส่วนที่เกี่ยวกับค่านิยมของสังคม พบว่า ค่านิยมของสังคมจะมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละคร ต่อการดำเนินเรื่อง และต่อความรู้สึกหรือทัศนะของกวีเด่นชัดมาก เช่น ค่านิยมเกี่ยวกับบุคคล จะเป็นตัวกำหนดบุคลิกของตัวละครให้เป็นไปในลักษณะที่สังคมยกย่องทั้งทางด้านรูปสมบัติ และคุณสมบัติ ค่านิยมที่ว่าภรรยาไม่ควรรับพระทานอาหารพร้อมสามี เข้ามามีอิทธิพลในการดำเนินเรื่อง ในเรื่องพระรตเมรี นางเมรีผิดค่านิยมดังกล่าว พระรตเสนสามารถหลอกให้นางกิมสุราและหนีนางไปได้ เป็นลักษณะของการใช้ค่านิยมของสังคมมาช่วยดำเนินเรื่อง หรือค่านิยมในการนับถือและปฏิบัติตามคำสั่งครูบาอาจารย์ ไม่ฝ่าฝืนคำสั่งในทานอง "หัวล้านนอกครู" มิฉะนั้นจะเกิดภัยพิบัติ หรือเกิดอัปมงคลแก่ตน เข้ามามีอิทธิพลในการดำเนินเรื่อง เรื่องพระรตเมรี เมื่อเศรษฐีพรหมจรรย์ ประพฤติในทานอง หัวล้านนอกครู เป็นผลให้มีลูกสาวถึงสิบสองคนทำให้ฐานะยากจนลง จนต้องนำลูกทั้งสิบสองคนไปทิ้งกลางป่า เป็นสาเหตุให้เรื่องไต่ดำเนินต่อไป เป็นต้น

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ผลการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ความเชื่อ และประเพณีจะมีอิทธิพลต่อการสร้างฉากเป็นอย่างมาก เช่น ความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ จะเป็นตัวกำหนดฉากนรกสวรรค์ในเรื่องสุบินसानวนเกา และประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีแต่งงาน ประเพณีท้าวขวัญ ประเพณีการบวช และประเพณีการทาสพ จะกำหนดฉากในวรรณกรรมหลายเรื่อง กล่าวได้ว่า ความเชื่อและประเพณีจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อการสร้างฉากในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ อนึ่ง ผลการศึกษายังพบว่า ความเชื่อ และค่านิยมของสังคมบางประการ จะมีอิทธิพลต่อความรู้สึก หรือทัศนะของกวีอีกด้วย เช่น ความเชื่อเรื่องผลกรรม และค่านิยมของสังคมที่เกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรี กวีจะแสดงความรู้สึกส่วนตนในทานองยอมรับ หรือเห็นด้วย ในความเชื่อและ

ค่านิยมดังกล่าว เช่น แสดงทัศนะประกอบว่า เรื่องของผลกระทบ เป็นเรื่องที่ เป็นความจริง ผู้อ่านผู้ฟังควรจะคำนึงถึงและหมั่นประกอบแต่กรรมดี หรือในเรื่องค่านิยมเกี่ยวกับคุณสมบัติของสตรี กวีจะแสดงทัศนะเชิงสนับสนุนว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่ผู้อ่านผู้ฟังจะไต่ยัดถือเป็นแบบอย่างและนำไปปฏิบัติ เป็นต้น

อภิปรายผล

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะวรรณกรรมของท้องถิ่นภาคใต้ ศิลปะการประพันธ์ การใช้สัญลักษณ์ ตลอดจนลักษณะสภาพชีวิตและสังคมของคนไทยภาคใต้ อันได้แก่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมอย่างครบถ้วน

ผลการศึกษาวิเคราะห์เรื่องความมุ่งหมายในการแต่ง และการวิเคราะห์แก่นเรื่อง มีลักษณะสอดคล้องตรงกันประการหนึ่งคือ กวีมุ่งแสดงหลักธรรมทางพุทธศาสนา ในแง่การเสนอผลกระทบในลักษณะของการ "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" แต่มิได้สอนไว้ตรง ๆ ได้สอดแทรกไว้ในเนื้อเรื่องอย่างแนบเนียน แง่คิด หรือคาถาคือนิทานดังกล่าว จะแทรกซึมเข้าไปในจิตใจของผู้อ่านโดยไม่รู้ตัว และเกิดความเกรงกลัวต่อการกระทำความชั่ว วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้จึงมีคุณค่าด้านการดำเนินชีวิตแก่ผู้อ่านเป็นอย่างมาก

ผลการศึกษาเรื่องลักษณะคาประพันธ์ ทำให้มองเห็นว่า กวีชาวภาคใต้มีความสามารถทางด้านการประพันธ์ไม่ยิ่งหย่อนกว่ากวีภาคอื่น ๆ เห็นได้จาก การใช้ลักษณะคาประพันธ์ เพราะนอกจากจะนิยมใช้กาพย์ชนิดต่าง ๆ เหมือนกับวรรณคดีแบบฉบับแล้ว ท้องถิ่นภาคใต้ยังมีคาประพันธ์ที่มีลักษณะเป็นของตนเองแตกต่างไปจากภาคอื่น เช่นในเรื่องมโนหรานิบาต มีกาพย์ที่มีจำนวนคนในขณะตรงกับคณะของฉันทอยู่หลายชนิด และที่สำคัญคือ คาประพันธ์ที่เรียกว่า ๒/ 25 ๒/; ซึ่งเป็น

คาประพันธ์ที่ไม่ปรากฏในวรรณคดีแบบฉบับ และไม่ปรากฏในคารากวาทังคำประพันธ์
อื่นใด ทำให้เราเชื่อได้ว่าอาจจะเป็นคาประพันธ์ที่ใช้เฉพาะในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้
ที่กวีคิดขึ้นใช้เอง ดังตัวอย่าง

	พระสุธนท้าว	สมสุขเจ้าจอมอนงค์
มโหฬารนารถ	พิศวาดิไลหลลง	กัวยรสรากกรังแรมมา
	เสร์จสมภิรมย์ริน	ชมชื่นมโนรक्षा
เชยชมสมสุข,	ทุกวัน ณ เวลา	ไม่มอันพระทัยสอง
	สมัครสังวาส	ในปรางมาศระเรือนทอง
ไม่ข้องขุนหมื่นเศร้า	ไทท้าวไม่มัวหมอง	ปองปุนรักภักดีมา

เรื่องมโนหรานิบาท

เนื่องจากคาประพันธ์ ๑1.25 ๑1: ปรากฏอยู่ช่วงเดียวเพียง 7 บทเท่านั้น
การใช้ก้าในแต่ละวรรค และการส่งสัมผัสยังไม่แน่นอน จึงไม่สามารถกำหนดแผนผัง
จากคาประพันธ์ได้ แต่ก็พอจะสังเกตได้ว่า คาประพันธ์ ๑1.25 ๑1: นี้มี
ลีลาคล้ายกับกาพย์สุรางค์ 28 อยู่มาก อนึ่ง มีข้อสังเกตต่อไปอีกว่า ถ้าตัดวรรค
ที่ 3 ของแต่ละบทออกไป จะเหลือเพียง 4 วรรค และจะมีลักษณะคล้ายกาพย์ยานี 11
มากที่สุด ดังนี้

พระสุธนท้าว	สมสุขเจ้าจอมอนงค์
พิศวาดิไลหลลง	กัวยรสรากกรังแรมมา
เสร์จสมภิรมย์ริน	ชมชื่นมโนรक्षा
ทุกวัน ณ เวลา	ไม่มอันพระทัยสอง
สมัครสังวาส	ในปรางมาศระเรือนทอง
ไทท้าวไม่มัวหมอง	ปองปุนรักภักดีมา

คาประพันธ์ ๒๑: ๒๕-๒๖: นี้ จึงน่าจะเป็นภาพยัดแปลงมาจากภาพยานี 11 แต่เท่าที่สังเกตปรากฏว่า ส่วนใหญ่ในวรรคแรกของแต่ละบทจะมีเพียง 4 คำ น้อยกว่าภาพยานี 11 เช่น "พระสุชนท้าว" หรือ "สมักรสังวาส" ว่างๆ ไรๆ ตามจากที่กล่าวมา เป็นข้อยืนยันให้เห็นว่า ท้องถิ่นภาคใต้มีความรุ่งเรืองในด้านการแต่งคาประพันธ์เป็นอย่างมาก นอกจากจะมีคาประพันธ์ที่เหมือนกับวรรณคดีแบบฉบับแล้ว ยังมีคาประพันธ์ที่ดัดแปลงไขและคิดขึ้นใหม่เป็นของตนเองอีกด้วย

ผลการศึกษาวเคราะห์สัญลักษณ์ โดยเฉพาะสัญลักษณ์ที่ปรากฏในโวหารภาพพจน์นั้น นอกจากจะไต่หาคาสัญลักษณ์และความหมายของสัญลักษณ์แต่ละชนิดแล้ว ยังช่วยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของสัญลักษณ์กับตัวสัญลักษณ์ที่ใช้ และให้เห็นความสำคัญของการใช้สัญลักษณ์ว่า สัญลักษณ์จะมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการสื่อความหมาย ช่วยให้ผู้อ่านมีความเข้าใจได้แจ่มแจ้งและรวดเร็ว โดยไม่ต้องใช้คำอธิบายมากนัก โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นนามธรรมซึ่งยากแก่การเข้าใจ สามารถใช้สัญลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมมาช่วยในการสื่อความหมายได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ยังพบว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้มีการใช้สัญลักษณ์ที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวไม่ซ้ำกับที่ปรากฏในวรรณคดีแบบฉบับ เช่น ใช้สัญลักษณ์ "จากบุงหลังคาเรือน" เปรียบเทียบกับ ผู้มีพระคุณสูงยิ่ง ใช้สัญลักษณ์ "ไข่มุก" เปรียบเทียบความขาวของข้าว และใช้สัญลักษณ์ "วัวใหม่กับเกวียนใหม่" เปรียบเทียบกับหนุ่มสาวที่แรกเริ่มมีความรัก เป็นต้น เห็นได้ว่าสัญลักษณ์ดังกล่าวนี้ช่วยสื่อความหมายได้เด่นชัดมาก และยังชี้ให้เห็นศิลปะการประพันธ์ของกวีภาคใต้ได้เด่นชัดด้วย ส่วนการศึกษาวเคราะห์สัญลักษณ์จากแก่นเรื่อง จากตอนสำคัญ และสัญลักษณ์เบ็ดเตล็ดอื่น ๆ นั้น ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและเกิดความซาบซึ้งในคุณค่าของวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้มากขึ้น

การศึกษาวเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมนั้น นอกจากจะช่วยให้มองเห็นว่า วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้ สะท้อนให้เห็นลักษณะทางสังคมของภาคใต้อันใดแก่ ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมอย่างไรบ้างแล้ว ยังสามารถ

ศึกษาได้ว่า ลักษณะต่าง ๆ ทางสังคมดังกล่าว จะมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมของกวีอย่างไรอีกด้วย เช่น ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคม จะมีอิทธิพลต่อกวีในด้านการสร้างตัวละคร การดำเนินเรื่อง การสร้างฉาก และต่อความรู้สึกหรือทัศนะของกวี การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นการให้ความสำคัญแก่วรรณกรรมมากขึ้น ทำให้วรรณกรรมมีคุณค่า และความสมจริงเด่นชัดขึ้นอีกด้วย อีกทั้งจะเป็นการเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคม ดังกล่าวกันว่า "เราดูวรรณกรรมได้จากสังคม ดูสังคมได้จากวรรณกรรม" ซึ่งผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมกับสังคมจะมีความสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้

ข้อเสนอแนะ

จากการที่ได้ศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้มาแล้ว ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะในการศึกษาวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

1. ควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้อย่างลึกซึ้งในค่านใดค่านหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น ศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ หรือศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อ ประเพณี และค่านิยมของสังคมเพียงค่านเดียว จะช่วยให้มองเห็นคุณค่าของวรรณกรรมแะละค่านชัดเจนขึ้น

2. ควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์สุนทรียรส ในวรรณกรรมนิทานท้องถิ่นภาคใต้โดยตรง จะช่วยให้มองเห็นการใช้ศิลปะการประพันธ์ของกวีชาวภาคใต้ได้ชัดเจนขึ้น

3. ควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะคาประพันธ์ที่มีลักษณะพิเศษนอกเหนือไปจากกาพย์ชนิดต่าง ๆ โดยเน้นการเปรียบเทียบคาประพันธ์ท้องถิ่นประเภทอื่น ๆ เช่น กลอนโนรา กลอนหนังตะลุง กลอนเพลงบอก เป็นต้น อาจจะช่วยให้ทราบที่มาและลักษณะอันหลักของคาประพันธ์ที่มีลักษณะพิเศษดังกล่าวได้ถูกต้องยิ่งขึ้น

4. ควรจะได้มีการศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ประเภทอื่น ๆ บ้าง เช่น ประเภทการาคาสอนคาง ๆ ประวัติศาสตร์และพงศาวดาร ความเชื่อ และกฎหมายชาวบ้าน เป็นต้น จะช่วยให้เข้าใจวรรณกรรมภาคใต้ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวภาคใต้ได้กว้างขวางขึ้น

บรรณานุกรม

กุหลาบ นัลลิกะมาส คติชาวบ้าน สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย 2516,
273 หน้า

_____ วรรณกรรมไทย โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2523, 219 หน้า
จารุวรรณ จันทร์เกษ แนวความคิดค่านิยมในวรรณกรรมร้อยกรองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519, 191 หน้า
อัครสาเนา

เจตนา นาควัชร หญิงเปื้อนต้นแห่งวรรณคดี ดวงมล 2521, 135 หน้า

ฉัตรบุพา สวัสดิพิงษ์ คำขอเรื่องเจ้าสุวัตรนางบัวคา วิทยานิพนธ์ อ.ม.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517, 264 หน้า วัคสาเนา

ชลธิรา กลัคอยู่ วรรณคดีของปวงชน อักษรสาสน์ 2517, 282 หน้า

ชลธิรา สัตยวิวัฒนา การนำวรรณคดีวิจารณ์ใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย
วิทยานิพนธ์ อ.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513, 304 หน้า อัครสาเนา

ชวน เพชรแก้ว การศึกษาวรรณคดีไทย ห้างหุ้นส่วนสามัญ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์
2520, 195 หน้า

_____ สุบิน कुमार พระเวสสันดร เจ้าเนรกับพระมหากษัตริย์ พิมพ์ครั้งที่ 2
ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี 2524, 229 หน้า

ชวน เพชรแก้ว และปรีชา นุ่นสุข วรรณกรรมท้องถิ่นนครศรีธรรมราช เอกสาร
ประกอบการสอนวิชาภาษาไทย 345 (วรรณกรรมท้องถิ่น) 260 หน้า วัคสาเนา

ระอุ่ม วิบูลย์ศรี การสอนทักษะการใช้คำสัญลักษณ์ในการเขียนความเรียงแก่นักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย วิทยานิพนธ์ ค.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2519,
202 หน้า อัครสาเนา

ชิน อยู่ดี "ดินแดนภาคใต้สมัยก่อนประวัติศาสตร์" ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์
นครศรีธรรมราช หน้า 11 - 21 โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ 2521

ไชยยงค์ มงคลกิจงาม "ภาคใต้ : ภาพส่วนรวม" วิชชาฉบับชีวิตรไทย 2 : 89 - 100 มีนาคม 2524

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม วรรณกรรมปากใต้ โรงพิมพ์พิมพ์เนก 2522, 212 หน้า

ศิโรตม์ พรตตะเสน "ลากพระ" วิชชาฉบับชีวิตรไทย 1 : 36 - 66

มิถุนายน - กันยายน 2519

ทองคำ ยิ้มกาญ, ร.อ. ปฏิทิน 220 ปี เกษมบรรณกิจ 2514, 462 หน้า

นครศรีธรรมราช, วิทยาลัยครู ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ นายคั่น วันคาร โสพลนิมิต

สงขลา โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ 2521, 220 หน้า

_____ พระรถเมรี โรงพิมพ์กรุงสยามการพิมพ์ 2522, 384 หน้า

_____ สุป็นสนวนนเกา โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ 2520, 142 หน้า

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พลตรีพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น วิทยาวรรณกรรม

แพร่พิทยา 2514, 1042 หน้า

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ม.ล. "ข้อสังเกตเรื่องวรรณคดีไทย" ใน คำบรรยาย

วิชาภาษาไทย หน้า 70 - 71 เอกสารนิเทศการศึกษา กรมการฝึกหัดครู

2519

_____ วิเคราะห์วรรณคดีไทย ไทยวัฒนาพานิช 2517, 226 หน้า

บุปผา ทวีสุข คหิชาบ้าน โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2520, 249 หน้า

ประทีป ชุมพล (บรรณาธิการ) วรรณกรรมภาคใต้ วารสารโบราณคดี คณะ

โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โรงพิมพ์ศึกษาสัมพันธ์ 2519, 224 หน้า

ประทีป เหมือนนิล วรรณกรรมไทยปัจจุบัน พิมพ์ครั้งที่ 2 เจริญวิทย์การพิมพ์

2523, 115 หน้า

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ "ภาคใต้ของประเทศไทย" วิชชาฉบับชีวิตรไทย

1 : (1) - (18) มิถุนายน - กันยายน 2519

ประพนธ์ เรืองณรงค์ "พระวรวงศ์" วรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี : การศึกษา

เชิงวิเคราะห์ ปรินญาณินท์ ศศ.ม. ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร

2523, 325 หน้า อักสาเนา

ประสาธ อัครภักดิ์ และคนอื่น ๆ ความเชื่อและสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของชาวอีสาน

เอกสารการวิจัย มศว. มหาสารคาม จินตทัศน์การพิมพ์ 2518, 69 หน้า

ประสิทธิ์ ลาภยกุลอน ภาษาทวิ ไทยวัฒนาพานิช 2518, 238 หน้า

ปราณี ชวัญแก้ว วรรณคดีชาวบ้านจาก "บุคคาล" ตำบลร่อนพิบูลย์ หน่วยศึกษานิเทศก์

กรมการฝึกหัดครู โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2518, 535 หน้า

ปูน จงประเสริฐ คนตายแล้วมีวิญญาณหรือไม่ โรงพิมพ์อักษรสมัย 2514, 347 หน้า

แปลก สนธิรักษ์ พิธีกรรม โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์ 2493, 281 หน้า

พร้อม บุญสุข "เพลงบอกและชีวประวัติของเพลงบอกป่าน" วิชาการับชีวิตไทยภาคใต้

1 : 182 - 201 มิถุนายน - กันยายน 2519

พัตยา จิตต์เมตตา อวัจนสารในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี ปรินิพนธ์ กศ.ม.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2523, 120 หน้า อัสสเนา

พันธุรักษ์ราชเดช, พลตำรวจตรี ชู "ความเชื่อทางไสยศาสตร์ของชาวภาคใต้"

วิชาการับชีวิตไทยภาคใต้ 1 : 1 - 21 มิถุนายน - กันยายน 2519

พาณิชย์, กระทรวง กรมเศรษฐกิจการพาณิชย์ ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมในภาคใต้

ของประเทศไทย กองนโยบายพาณิชย์ 2523, 243 หน้า

ไพบูลย์ ช่างเขียน สารานุกรมศัพท์ทางสังคมวิทยา เอกสารการฝึกอบรม สาขา

รัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์ 2515, 86 หน้า

ปัญญา จิตต์ธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี สงขลา โรงพิมพ์มณฑลการพิมพ์

ม.ป.ป., 97 หน้า

มหาราชครู, พระ, สมเด็จพระนารายณ์มหาราช และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า

กรมพระปรมาภิไธยโนรส สมุทรโฆษกานันท์ พิมพ์ครั้งที่ 9 องค์การคำคุณุสภา

2521, 248 หน้า

ยะลา, วิทยาลัยครู เอกลักษณ์ภาคใต้ ยะลา โรงพิมพ์ยะลาการพิมพ์ 2520,

152 หน้า

ราชบัณฑิตยสถาน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 พิมพ์ครั้งที่ 2

อักษรเจริญทัศน์ 2526, 930 หน้า

ลัดดา ปานุทัย วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย ปริณิธานิพนธ์ กศ.ม.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2520, 307 หน้า อักสาเนา

ลัดดา ศิริเจริญ การศึกษาคุณค่าชาดกเพื่อใช้ในการสอนวรรณคดีไทย วิทยานิพนธ์

ก.ม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2517, 251 หน้า อักสาเนา

เลสสา เอ. วิลเลียม สัญลักษณ์ในเรื่องอีดีฟุส แปลโดย กิ่งแก้ว อักการ

โครงการเอกสารเชิงคติชนวิทยา แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 20 หน้า อักสาเนา

วิชาการศึกษา สงขลา, วิทยาลัย และวิทยาลัยครูสงขลา มโนหรานิบาต สงขลา

โรงพิมพ์จึงจิง 2513, 395 หน้า

วิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, มหาวิทยาลัย แผนกเตรียมปริญญา ชุมนุมท้าว

กลอน โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง 2486, 302 หน้า

วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ นครศรีธรรมราช ห้างหุ้นส่วนจำกัดโรงพิมพ์อักษร

สัมพันธ์ 2521, 607 หน้า

วิเชียร ณ นคร และวิมล ศาสรี การศึกษาวิเคราะห์ค่านิยมเกี่ยวกับสตรีไทยถิ่นใต้

ที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทมุขปาฐะ ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครู

นครศรีธรรมราช 2525, 142 หน้า อักสาเนา

วิทย์ ศิวะศรียานนท์ วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ สมาคมภาษาและหนังสือแห่ง

ประเทศไทย 2514, 372 หน้า

วิรัตน์ ชีระกุล "ลักษณะประชากรภาคใต้" วิชาฉบับภูมิศาสตร์ท้องถิ่น 2 :

115 - 126 มีนาคม 2524

ศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, มหาวิทยาลัย สุทธิกรรมชาดกคาถากาพย์ มหาราชคานันท์

สงขลา โรงพิมพ์มงคลการพิมพ์ 2517, 328 หน้า

(กริพราชญ์) อภินิเทศาณันท์ พิมพ์ครั้งที่ 4 โรงพิมพ์การศาสนา 2522, 135 หน้า
 ศรีศักดิ์ วัลลิโกคม "ชุมชนโบราณในภาคใต้" ใน รายงานการสัมมนาประวัติ-
ศาสตร์นครศรีธรรมราช หน้า 22 - 42 โรงพิมพ์กรุงเทพมหานคร 2522
 ศิลปากร, กรม จิปคามณี เล่ม 1 - 2 พิมพ์ครั้งที่ 6 บรรณาการ 2514,
 223 หน้า

_____ นิทานชาวบ้าน ภาคที่ 1 - ภาคที่ 4 บรรณาการ 2514, 792 หน้า
 _____ บทละครครั้งกรุงเก่าเรื่องมโนห์รา และสังข์ทอง พิมพ์ครั้งที่ 3
 คลังวิทยา 2508, 130 หน้า

_____ เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน พิมพ์ครั้งที่ 15 บรรณาการ 2514, 1198 หน้า
 กิจนาธิการ, กระทรวง. กรมวิชาการ แบบเรียนวรรณคดีไทยเล่ม 5 พิมพ์ครั้งที่ 14
 โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2512, 588 หน้า

_____ หนังสืออ่านภาษาไทยสำหรับรายวิชา ท. 401, 402 พิมพ์ครั้งที่ 3
 โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว 2520, 374 หน้า

_____ ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมภาคใต้, ศูนย์ โลกทรรศน์ไทยภาคใต้ สงขลา
 โรงพิมพ์ไทรโยค 2521, 149 หน้า

_____ สนั่น เมืองวงษ์ ประวัติศาสตร์ไทยยุคก่อนประวัติศาสตร์สู่โซทัย สงขลา
 โรงพิมพ์ไทรโยค 2520, 162 หน้า

_____ สิทธิา ธีนิฎฐกุล และคนอื่น ๆ การเขียน มหาวิทยาลัยรามคำแหง 2516,
 200 หน้า

_____ สุกัญญา สุขณา นิตานพระสุชน - นางมโนห์รา การศึกษาในระเบียบวิธีภูมิประวัติ
 โครงการเอกสารเชิงกณินวิทยา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 2521, 76 หน้า อักสาเนา

_____ สุชาติ พงษ์พานิช วิเคราะห์บทกวีจรรยในวรรณคดีไทย ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ถึง
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 1991 - 2441) ปรินิพนธ์ กศ.ม.
 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร 2517, 223 หน้า อักสาเนา

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ "ค่านิยมชาวไทที่ปรากฏในคหิชาวบ้าน" วิชานามับชีวิตไทย

ปักข์ไถ่ 1 : (19) - (25) มิถุนายน - กันยายน 2519

_____ คู่มือปฐมสมโพธิกถา ไทยวัฒนาพานิช 2515, 176 หน้า

_____ "วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้" วารสารสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
8 : 1 - 20 มกราคม - มิถุนายน 2519

_____ วรรณคดีและวรรณกรรมปัจจุบัน พิมพ์ครั้งที่ 2 อักษรวัฒนา 2507,
342 หน้า

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร พระอภัยมณี การศึกษาเชิงวรรณคดีวิจารณ์ โรงพิมพ์
กรุงเทพการพิมพ์ 2518, 399 หน้า

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ "ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับภูมิศาสตร์ ในคาบสมุทรลพบุรี"
วิชานามับภูมิศาสตร์ท้องถิ่น 2 : 89 - 100 มีนาคม 2524

เสถียร จันทิมาธร คนเขียนหนังสือ ประพันธ์สาส์น 2517, 136 หน้า

เสาวลักษณ์ อนันตคานต์ วรรณกรรมเอกของไทย ชุนช้าง - ชุนแผน โรงพิมพ์
การศาสนา 2517, 266 หน้า

ห้องโหลศรีมหาโพธิ์ ตาราพรหมชาติ บรรณาธิการ 2518, 768 หน้า

อนุমানราชชนน, พระยา การศึกษาเรื่องประเพณีไทย โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง)
ราชบัณฑิตยสถาน 2505, 247 หน้า

_____ ประเพณีต่าง ๆ บางเรื่อง โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) พิมพ์เป็น
อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นางรัง คิริทัศน์กุล 15 กุมภาพันธ์ 2516 โรงพิมพ์
การศาสนา 2516, 255 หน้า

_____ เมืองสวรรค์ ผีสง่า เทวคา โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) บรรณาธิการ
2515, 484 หน้า

_____ เล่าเรื่องในไตรภูมิ โดย เสฐียรโกเศศ (นามแฝง) คลังวิทยา
2515, 212 หน้า

อนุমানราชชน, พระยา วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ของไทย พิมพ์ครั้งที่ 2
กาวหนา 2506, 754 หน้า

อาเทศคี, ชุน "ประเพณีการจัดหาศพที่ถูกต้องของชาวม้งไท้" วิชาการบับชีวิตไทย
บักซ์ไท้ 1 : 111 - 123 มิถุนายน - กันยายน 2519

อุคม นิปรียาย "ดินแดนไทยภาคไท้" วิชาการบับชีวิตไทยบักซ์ไท้ 1 : (26) -
(29) มิถุนายน - กันยายน 2519

อุคม หนูทอง วรรณกรรมท้องถิ่นภาคไท้ประเภทนิทานประโลมโลก สงขลา
โรงพิมพ์เมืองสงขลา ม.ป.ป., 268 หน้า

เอ้อม อุบลพันธุ์ "อันเกี่ยวกับการบวช" วิชาการบับชีวิตไทยบักซ์ไท้ 1 : 29 -
35 มิถุนายน - กันยายน 2519

Shaw, Harry. Dictionary of Literary Terms. New York, McGraw-Hill
Inc., 1972. 405 pp.

Wellek, Rene. Theory of Literature. New York, Harcourt Brach
and World Inc. 1965. 375 pp.